# IOH. NICOLAI FVNCCII
Marburgenſis

***DE***

# IMMINENTI LATINAE LINGVAE SENECTVTE

## *TRACTATVS,*

*Quo*

Decreſcens Romani ſermonis robur et fata ab exceſſu Caeſaris Octauiani Auguſti ad principatum vſque Hadriani Imperatoris deſcribuntur, et notatu maxime digna hiſtoriae literariae monumenta illuſtrantur.



*MARBVRGI CATTORVM*
EX OFFICINA PHILIPPI CASIMIRI MVLLERI
ANNO CIƆIƆCCXXXVI.

*AVGVSTISSIMO*

ET

*POTENTISSIMO*

PRINCIPI ET DOMINO

*DOMINO*

# FRIDERICO

SVEDORVM GOTHORVM

ET

VANDALORVM REGI

ETC. ETC. ETC.

HASSIAE LANDGRAVIO

PRINCIPI HERSFELDIAE

COMITI CATTIMELIBOCI

DECIAE ZIEGENHAINAE

NIDDAE SCHAVMBVRGI

ETC. ETC.

PIO FELICI INCLVTO

*PATRIAE PATRI*

ET

MVNIFICENTISSIMO

*LITERARVM STATORI*

# REGI

ET

## DOMINO SVO

LONGE CLEMENTISSIMO

DE LATINA LINGVA DECRESCENTE

LIBELLVM

D.

IOH. NICOLAVS FVNCCIVS

ELOQ. HISTORIARVM ET POLIT. PROFESSOR

ET RINTELIENSI ACADEMIAE A BIBLIOTHECA.

SI quae vota huc vſque ſolemnibus feſtisque diebus, publico Tuae Academiae nomine, toties atque toties ſuſcipere debui et ſoluere pro Tua, PATRIAE PATER INDVLGENTISSIME, perenni felicitate, rata ſemper fuerunt atque accepta, vt ea, quam ſimul omnes Tibi deuoti et ſubiectiſſimi ciues elatis manibus, anniuerſaria pietate, precantur et optant, deſideratisſima incolumitate tot regere populos, res agere fortiter, Tuamque, pridem victricibus armis pacisque artibus partam, Virtutis Gloriam aliis atque aliis operibus augere pergas: mea mihi et priuata et maxima deuotio ſuadet: vt votiuam hanc eadem mente nunc qualemcunque tabellam, lucubrationum mearum de Latina lingua ſeneſcentepartem ad Tuum, REX AVGVSTISSIME, puluinar deponam. Tantoque minus deprecandam mihi vel temeritatis, vel arrogantiae ſuſpicionem puto: quod Regia i. e. incomparabili clementia et liberalitate ſuſcipere dignatus es quoque deſcriptam a me Rintelienſis academiae bibliothecam, quam ante triennium

Regiae Tuae Maiestati sacram esse volui. Quamuis enim Te Tua Virtus atque Maiestas in summum collocauit rerum humanarum vastigium: ita tamen semper et mansuetiores consueuisti respicere Musas: vt ipse inter diadematis decora praecipuum ornamentum ac meritorum immortalitatem habeas ab optimarum artium doctrina: et illae certius nullum sibi praesidium atque refugium promittere queant. Paternum illis vbique per tot Tibi subiectissimas gentes animum paternamque curam ostendis: vt si quid immineat mali, aut rerum aduersarum, quae praeter spem quotidie non priuatis solum, sed totis etiam populis obuenire videntur; eorum Tu Te omnium profligatorem profitearis; sin aliquid sapientissimo Tuo, aut Senatus Tui consilio inuenias boni, quam lubentissime illius dispensator munificentissimus esse cupias, ratus, vere hoc Regium esse. Neque adeo mirandum, si cateruatim multi, qui literarum amantissimi sunt, Tantum sibi gratulantur Regem, suisque crebro quae prodeunt doctrinae monumentis singularem animi laetitiam prae se ferunt. Nec Te tacent boni, nec in omne aeuum tacebunt, curae Tibi

bi ſemper bonas literas fuiſſe, eas egregie et memoranda animi magnitudine adiuuiſſe et ſalutis publicae bello et pace rebus egregie geſtis Te ſtatorem praebuiſſe. Teſtantur id inprimis Academiae Tuae et in illis omnium diſciplinarum doctores, eruditione ac virtute praeſtantes, quos in patria plurimos Regia Clementia propemodum et inuidenda liberalitate complecteris, rebusque omnibus quam gratioſiſſime ornas. Qua quidem re nihil facere potes Te dignius, nihil ad immortalitatem nominis conſequendam accommodatius, nihil publicae Tibi ſubiectiſſimorum ciuium ſaluti vtilius, aut quod communi omnium bono magis prodeſſe poſſit. Sic nulla temporis longinquitas, nulla vnquam fortunae iniuria obliterare poterit pulcherrimum eumque omnibus triumphis ac laureis potiorem Patriae Patris atque ciuium ſeruatoris titulum: quem fruſtra quidem ſibi tanto ſtudio parare voluerunt imperatores tyranni truces et ſanguinolenti: quibus nihil magis placebat, quam ſeruatores audiri; cum ſeruaſſent nullos, niſi quibus eorum ſaeua cupiditas ac parricidalis manus pepercit. En ergo Tibi, REX AVGVSTISSIME, pietatis et animi deuotiſſi-

mi,

mi, quod inter tot faustas omnium voces et vota statuo, publicum monumentum. Tuorum enim immortalium beneficiorum, quibus simul omnes Tibi subiectissimi ciues tantum debent, quantum nemo, ne cogitatione quidem, assequi potest, me dies noctesque sollicitat conscientia, et tanquam acerrima flagitatrix assiduo me conuicio vrget, vt quaedam gratae voluntatis saltem significatio elucere videatur. Sis felix, sis potens, PATRIAE PATER INDVLGENTISSIME, atque cum PIA et AVGVSTA PATRIAE MATRE rerum quam diutissime potiaris inclutus, incolumis atque laetus. Sic Tua Suedica et Hassiaca Domus Serenissima seculis vireat floreatque innumerabilibus. Nouis magnisque auctibus crescat in dies Regnum Tuum. Vincas denique semper atque triumphes: vt noua quotidie pro salute REGIS FRIDERICI et OPTIMI PRINCIPIS, quae pridem suscepimus, vota nuncupare possimus. Rintelii III. Non. Martii, qui dies in fastis FRIDERICO REGI sacer, cIↃ IↃcc xxxvi.

DOCTAE. IVVENTVTIS. HASSIACAE.

# PRINCIPI.

## *SERENISSIMO. ATQVE. CELSISSIMO. DOMINO.*

# DN. FRIDERICO.

## HASSIAE. LANDGRAVIO. PRINCIPI. HERSFELDIAE. COMITI. CATIMELIBOCI.

DECIAE. ZIEGENHAINAE. NIDDAE.
ET. SCHAVENBVRGI.
&c. &c.

***MARBVRGENSIS. ACADEMIAE.***

## RECTORI. MAGNIFICENTISSIMO.

## *PRINCIPI. AC DOMINO.*

***CLEMENTISSIMO.***

**SACRUM.**

# SERENISSIME PRINCEPS,

QVem libellum ante haec fere tria luſtra primum in lucem emiſeram, illuſtri Marburgenſium Academiae, quae patria me literis enutriuit ab ineunte aetate, ac nutritum fouit liberaliter, grata conſecratum mente: multis iam acceſſionibus

auctum, et noua prodeuntem facie, non ali arbitratus ſum me debere, quam TIBI, Patriae Academiae MAGNIFICENTISSIMO RECTORI, Rintelienſium Muſarum FAVTORI SVMMO, et bonarum quarumque artium ſimul atque literatorum SVAVISSIMO REFVGIO, SOLATIO, felicitatis STATORI. Neque veritus ſum ante lucubrationum TIBI mearum

rum partem dicare atque ſalutis meae: cum heroica iam tum indoles ingenii T V I incomparabilis fama paſſim locorum celebraretur, et ſingularia praedicarentur ſtudia, quae cum virtutibus Regiis incredibili coleres alacritate animi. Et illas artes opinatus ſum in primis TE amplecti, quae ab elegantia et humanitate vocantur, nec prorſus habentur alienae a ciuilis prudentiae ac diſciplinae rationibus, qua ad imperium

patriae, dignus Anteceſſoribus Auguſtis, Sapientiſſimi Patris, GVILIELMI LANDGRAVII, Regis loco Tutoris noſtri, conſilio et auctoritate educaris. TV, orbis literati deliciae, nunc etiam apud exteros id agis, quod ſpem Populi TVI excitatam ſuſtinet: omniaque abſens, virtutum et literarum laudabili amplexu, conſecutus es cum maxima dignitate, quae et meis, et Patriae, TVI flagrantiſſimae, optatis

tis reſpondent. Ego vero non potui non, iterata TIBI et Academiae TVAE ſacra libelli, deuotionis et obſequii teſtis, editione, publice pia ſuſcipere et perſoluere vota: SERENISSIME PRINCEPS, in quo ſpes patriae omnis, ſic confirmatus ad nos reuertaris: vt non modo, quae TIBI grauis aduerſaria conſtituta et parata eſt, omnium exſpectationem Paterna et Auita virtutis gloria vincas: verum etiam diu ſoſpes, in-

colu-

columis, felix, laetus, PARENTIBVS, PATRIAE, doctis bonisque omnibus superſis; atque id curae habeas, quod rebus proſpere et fortiter geſtis, atque adeo famae laudisque immortalitate in excelſo et illuſtri loco poſita, caſtas, TIBI Muſisque TVIS deuotas, mentes olim reficere poteſt.

SERENISSIME PRINCEPS,
VIRTVTIS ET GLORIAE TVAE

*Humillimus Cultor,*
IOH. NIC. FVNCCIVS,
Eloq. Hiſt. et Polit. Prof.
et Bibliothecarius.

DE

# IMMINENTE SENECTVTE LATINAE LINGVAE

*TRACTATVS*

## CAPVT I.

## De Latinae Linguae corruptione et eius caussis.

§. I.

*Summa L. L. gloria decrescit ac senescere incipit.* 2. *Intra quod temporis spatium.* 3. *Fata linguae cum aetatibus hominum componuntur: vtrinque vires annis labentibus deficiunt.* 4. *Decrescens describitur aetas linguae illius non quidem contemnendae; sed quae non parum tamen amisit pristinae elegantiae.* 5. *Haec cum superiori aetate componitur: vt deteriorem esse factam appareat.* 6. *In caussas inquiritur, et describitur primo loco luxus temporum.* 7. *Secundo remunerationis defectus.* 8. *Porro fatum, quod suis omnia vicissitudinibus subesse docet.* 9. *Incuria parentum describitur.* 10. *Accuratissimorum eloquentiae magistrorum defectus.* 11. *Declamationum abusus.* 12. *Oratores inde prouenerunt inepti.* 13. *Recitationum vanitas erat maxima.* 14. *In dies foedior apparuit principum tyrannis.* 15. *Hinc virilis fracta dicendi libertas: cui adulatio et venalis lingua successit.* 16. *Eademque principum saeuitia optimas literas exulare iussit.*



iussit.

*iussit.* 17. *Marti mansuetiores concesserunt Musae.* 18. *Vndecunque populi in vrbe confluxerunt, quae non potuit non sua mole fieri grauis.* 19. *Non exigua tamen linguae dignitas superfuit.* 20. *Et ingenia scriptorum se prodiderunt elegantissima.* 21. *Scholas habuere priuatas et publicas.* 22. *Atque vt mentis medicinam haberent a principibus bibliothecae fuerunt institutae:* 23. *Vt collegia quaeque suas propemodum seruarent gazas.* 24. *De ornandis bibliothecis hoc tempore publicis certarunt.* 25. *Et docti suas habuere priuatas.*

## §. I.

De Latinitate pura et perfecta, ceu virgine quadam casta, satis quidem prolixe hactenus egimus in aetate virili, quae ad summam gloriam prouecta est: cum non modo non vulgaribus virorum doctissimorum quorumque curis, sed Principum etiam, inprimis Iulii et Augusti Caesarum victricibus armis, liberalitate ac indulgentia, Latinae linguae et humanitatis studia vbique gentium celebrata vsque adeo amplificarentur: vt non amplius viderentur esse inclusa istis sat quidem augustis Italiae terminis; verum perruptis omnibus trans mare quoque ad longe dissitas, quotquot fuerunt subactae, barbarorum prouincias ac prope terrarum orbem, fato iucundissimo perferrentur, perlata propagarentur, propagata magis atque magis ad vsum et consuetudinem omnibus acceptam sarta tectaque haberentur *a*). Nunc vero

*a*) Nam, vt recte SVLPITIA satyra de corrupto reip. statu temporibus Domitiani, cecinit:

— *Duo sunt quibus extulit ingens*
*Roma caput, virtus belli, et sapientia pacis:*

quam extremis temporibus exulare iusserunt.

vero ab ea ſtabili vel adulta Latinitatis aetate auocamur fato, neſcio quo, certe iniquiori, ad aetatem illius decreſcentem, cui ſenectus imminet, quamque vulgo, qui comparationem Latinae linguae cum metallis inſtituunt, relicta auri denominatione, argenteam vocare malunt. Praecedentis ſeculi tum quidem Romani variarunt atque deprauarunt optimum, vt fuerat, linguae Latinae genium: ſed tamen Latine loqui nondum deſierunt: vt omni plane ſua laude priuari nequeant, qui ſcriptis hoc ſeculo aliquid memoriae prodiderunt.

§. II.

Aetas haec Latinae linguae decreſcens, quam pro inſtituti ratione nunc perluſtrabimus, ex ſententia criticorum quorumque optimorum communi ac dimenſione fatorum accuratiſſima, ab exceſſu Caeſaris Octauiani Auguſti, vel anno Soſpitatoris noſtri XIV. ad obitum Traiani, i. e. ad annum Chriſti CXVII. extenditur. *b*) Adeoque per centum atque tres annos, temporis ſpatium paulo longius illa decreſcens aetas, quam felix iſtud Latinae linguae aeuum ſuperius permanſit. Noui, ſed nihil moueor, ſcriptores fuiſſe, qui Ciceronis, ac eum proxime ſequentium caſtioris linguae patriae cuſtodum querelis de imminente ſermonis ſui corruptione permoti, aetatem Latinae linguae adultam limitibus arctioribus cir-



*b*) Confer. BORRICHIVS de variis Latinae linguae aetatibus pag. 14. 15. MORHOFIVS polyh. lit. l. 4. c. 12. hanc, quam argenteam vocat, aetatem ab imperii Tiberiani temporibus ad Veſpaſianorum vſque tempora ſupputari maluit. CELLARIVS de fatis LL. et curar. poſt. proleg. & dignus tanti Viri diſcipulus D. WALCHIVS hiſt. crit. L.L. cap. 1. §. 8. ab Aug. exceſſu ad tempora Antonini Pii extendunt. Alii aliter, quos non attendimus.

cumſcribere non verentur. Ita IOHAN. RHODIVS: *c*) *quid*, inquit, *quod ſeculum Latini ſermonis caſtigatiſſimum vix ad Auguſti tempora pertigerit: quem quotidiana ſermonis conſuetudine ſaepius delectatum tradit poſt Suetonium Chariſius. Eloquentiam poſt Ciceronem ſe quoque retro dediſſe conqueritur Seneca controu. lib.* I. *nec vllus paulo cultior, qui eius generis plura in Phaedro Auguſti liberto non animaduerterit.* Quae quidem non omnia negamus pro ingeniorum diuerſitate iam tum accidere potuiſſe: cum Latinae linguae gloria ad ſummum faſtigium eueheretur. Ecquis ire inficias facile poterit, ipſo Ciceronis aeuo, quod feliciſſimum ac in minutiſſimis ſaepe ad inuidiam vſque de honore ſuo ſolicitum erat: bonarum artium fuiſſe contemtores, qui et puritatem atque elegantiam flocci facere non dubitarunt. *d*) Sed irrito conatu: vt omnium contemtui ac ludibrio ſemetipſos exponerent. Plerique vero non ſatis laudando principum virorum communi conſenſu Latinam linguam, ceu virginem adultam, caſte cuſtodiuerunt. Fuerunt Liuii, Virgilii, Catulli, Tibulli, Propertii, Horatii, Ouidii, ſcriptores elegantiſſimi, qui veterum monumenta et omnis generis artes liberaliores quam nitidiſſime literis mandarunt. Mandatum HORATII *e*) fuit ſaluberrimum:

*Saepe ſtilum vertas, iterum, quae digna legi ſint,*
*Scripturus —*

Et OVIDIVS *f*) de ſemetipſo teſtatur:

*Quicquid in his igitur vitii rude carmen habebit,*
*Emendaturus, ſi licuiſſet, eram.*

Augu-

*c*) In notis ad Scribonium Largum.

*d*) Vid. CICERO Tuſcul. quaeſt. l. 2. c. 2. de claris orat. cap. 74. 96. & alibi. Diſſert. noſtra de virili L. L. aetate part. 1. c. 1. §. 16. 37. paſſim.

*e*) Serm. l. 1. ſat. vlt. *f*) Triſt. l. 1. eleg. 6.

Augustum vero ipsum, totius imperii caput, quod attinet: vel ex SVETONIO constat, genus eloquendi secutum esse elegans et temperatum, legisse et scripsisse quotidie, non nisi meditata et composita oratione esse locutum; cacozelos ac diuerso genere vitiosos spreuisse. g) Vnde ad eius obitum, non potuit Latinae linguae vsus non fuisse castus atque elegans, vt prolixius eum nuper describere allaborauimus. De Seneca et Phaedro Augusti liberto suis locis videbimus. Neque caussa fuit Reuerendissimo Domino MOSHEMIO, h) qui summis ingeniis propter variam et profundam eruditionem adscribi meretur, vt re non satis cognita iudicaret, in his commentationibus nostris, quod carperet, facile non neminem potuisse inuenire, propter ea, quae paulo superius de differentia scriptorum in determinandis L. L. aetatibus monuerat. Non nego in libellis nostris esse multa, quae possent ab tanto Viro emendari atque castigari: quaeque medicam elegantioris critici manum valde desiderant. Sed in limitibus harum aetatum describendis, vtut discordes sint alii, nihil peccamus. Subiungit Reuerendissimus Dominus Abbas: *vtram harum distinctionum Linguae Latinae aetatum sequamur, haud tamen vniuersam eius historiam comprehendemus. Excluditur enim ab his partitionibus restitutae Latinitatis historia, quae decimo quinto post natum Seruatorem seculo coepit.* Hoc vero, si Deo visum fuerit, ea ipsa distinctione nostra, subcisiuis horis atque variis in eadem serie tracta-



g) Vid. dissert. nostra de virili L. L. aetate part. 1. c. 2. §. 16. Pl. confer. OLAVS BORRICHIVS in cogitationibus de variis L. L. aetatibus pag. 6. 7. 9. et 10.

h) In notis ad Morhof. de pura dictione Latina c. 2. pag. 15. seq.

tractationibus, pro ingenii modulo, praestare conabimur. *i*) Exitus acta probat.

§. III.

Omnino cum linguarum fatis, praesertim illa, quam aetatibus suis perlustrare coepimus, Latinitate comparatum est, atque cum homine. Hic vbi per aliquod, ac breue id quidem, temporis spatium, stata perfectione sua et virili robore gauisus est: sensim sine sensu decrescit; senectus viribus eum deficientibus obruit; iam non noua corpus incrementa sumit, verum sponte sua ad interitum, vt dies ipsi fatalis imminet, properare videtur. Iam non luxuriat animus: non suo flore laetantur anni, quorum grauitas aduersa trahit: variis laboratur morbis: debilitantur membra: suam corporis lumina ecclipsin patiuntur, vel ipsis tenebris obscuriora fiunt. Verbo vt absoluam, citato gradu venit Senectus, quae ipsa est morbus. Sic quoque Latina lingua constans esse, et in nitore suo perseuerare nunquam potuit: quin fixo perfectionis termino, postquam virile robur atque decus maximum superauerat, senectuti quasi proxima rursum defecerit, atque in dies magis magisque ad interitum suum declinauerit. Adeoque non vana MARCI TVLLII, summi oratoris atque ciuis Romani longe prospicientis, *k*) coniectura fuit: *l*) eloquentiam ad summum perfectionis culmen elatam, mox senescentem quasi rursus interituram esse. *Oratorum*, inquit, *laus ita ducta ab humili venit ad summum, vt iam, quod natura fert in omnibus fere*

*i*) Vid. programma de variis L. L. aetatibus atque fatis §. 13. fin.

*k*) Cuius prudentiam ciuilem atque diuinationis modum NICOLAVS HARSCHERVS V. C. et Praeceptor meus, in dietriba de diuinatione Ciceronis, omnium elegantissime exposuit.

*l*) Tuscul. quaest. l. 2. c. 2.

*fere rebus, consenescat, breuique tempore ad nihilum ventura videatur.*

## §. IV.

Non incomta quidem vsque ad Hadriani imperium Latinitas fuit: attamen si cum ea proxime antecedentis aeui Augustei elegantia et nitore conferatur: haud difficulter quiuis intelligere poterit, quantum ab suo splendore ac veteri gloria, quodam iniquiori fato recessit. Ab Augusto proximus in imperio Romano Tiberius erat. Enim vero iam tum scriptitantium sub eo Latinitas toto coelo diuersa fuit ab isto seculi praecedentis auro, et in comparatione illius argenti pretium vix obtinere potuit. Adeo vt ipse MARCVS SENECA, cuius adolescentia in Augusti aetatem incidit, etiam de suis temporibus atque communi omnibus corruptione conquestus sit. *m*) *Vt possitis*, inquit, *aestimare, quantum quotidie ingenia decrescant; et nescio qua iniquitate et ad malum pronitate naturae, eloquentia se retro tulerit. Quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Graeciae aut opponat, aut praeferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quae lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est.* Postquam CICERO *n*) monuerat L. Crassum *o*) sibi quatuor et triginta annis praestitisse, ac triennio minorem fuisse, quam M. Antonium, qui eloquentissimi homines fuerant aetatis suae: tandem subiungit, se hoc idcirco posuisse, vt dicendi Latine prima maturitas, in qua aetate exstitisset, posset notari. Haec prima Latinae linguae maturitas perfecta est ipsius felicissimo tempore, et confecta ad obitum Augusti: quod

*m*) Controuers. praefat. lib. I.

*n*) De claris oratoribus cap. 43.

*o*) De quo in adolescentia L. L. cap. 5. §. 18.

quod iam aliquoties notauimus. Sub Tiberio statim, varias ob caussas maturitate iam neglecta, magis et magis corrumpi coepit: vt iam tum FABIVS *p*) de Latina lingua sui temporis conquestus sit: *si antiquum sermonem nostro comparemus, paene iam quicquid loquimur, figura est: vtinamque non peiora vincant. q*)

§. V.

Cum pristinae eloquentiae robur et summam Latinae linguae gloriam recensere instituerémus: *r*) non sine animi oblectatione docere potuimus, Romani iuuentuti, beneficiis et liberalitate principum excitatae stimulum fuisse maximum ad gloriam et nominis celebritatem; omnes fuisse ad literarum studia pertractos; sumta virili toga adolescentes eloquentia bene instructos venisse in conspectum senatus: atque nihil omisisse, quibus liberalia sua studia, vt potuerunt, ad perfectionem quandam traducerent. Haec aetas Latinae linguae virilis. Haec literarum gloria. Hoc seculum stabile et vere aureum fuit. E contrario, cum illa linguae castitas, illa principum munificentia, illa bonarum artium suauitas languere inciperet: audiamus seculi deterioris ingenium et studia ex ore ipsius M. ANNAEI SENECAE *s*) qui vtriusque comparationem instituere facile potuit. *Torpent ecce ingenia desidiosae iuuentutis, nec in vllius honestae rei labore vigilatur. Somnus languorque, ac somno et languore turpior, malarum rerum industria inuasit animos. Cantandi, saltandique nunc obscoena studia effeminatos tenent: et capillum frangere, et ad*

*p*) Institut. orat. l. 9. c 3.

*q*) Confer. A. GELLIVS noct. Attic. l. 13. c. 18. De caussis corruptae eloquentiae dialogus apud TACITVM c. 24. 28. 32.

*r*) De virili aetate Lat. ling. part. I. cap. I.

*s*) Controuers. praefat. lib. I.

*et ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum feminis, et immundiſſimis ſe excolere munditiis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt. Quis aequalium veſtrorum, quid dicam ſatis ingenioſus, ſatis ſtudioſus, imo quis ſatis vir eſt? Emolliti, eneruesque, quod nati ſunt, inuiti manent? expugnatores alienae pudicitiae, negligentes ſuae. In hos nec Dii tantum mali permittant, vt cadat eloquentia.* et quae ſequuntur. Neque mirum, adoleſcentes, in id maxime incumbere, quod viris in rep. principibus admodum placet: nec immerito praemia, honores, vitae quaelibet commoda inde ſperant. De quibus paulo inferius plura monebimus.

§. VI.

Cauſſae mutationis huius, vt bonae literae, atque inprimis Latinae linguae gloria, cum eſſent ad ſummum perductae, ſenſim ſine ſenſu ad infimum, lubentius quidem, quam ſurrexerant, relaberentur, ſunt variae et multae, quae tunc temporis ad vnum artium elegantiorum exitium conſpirare videbantur *t*). Teſte SENECA Rhetore: *v*) erat *luxus temporum:* cum nihil ſit tam mortiferum ingeniis, quam luxuria. Hinc MARCVS TVLLIVS *x*) homo plane ad eloquentiam et eruditionem factus, cum paulo diligentius cauſſam perquireret, cur in tantis eloquentiae praemiis tantaque gloria, pauci tamen inueniantur, qui in eius laude proficerent: opportune docuit, hanc eſſe praecipuam, quod ea ſtudiorum genera omnem ſibi animum omnemque ſolicitudinem vindi-

*t*) De cauſſis corruptae eloquentiae vid. Dialogus de oratoribus apud TACITVM. CELLARIVS diſſert. acad. pag. 479. ſeq. WALCHIVS hiſt. crit. L. L. cap. 1. §. 8. fin.

*v*) Controu. praefat. lib. 1. *x*) Orat. pro Coelio c. 19.

vindicarent: vſque adeo vt omittendae ſint omnes voluptates, relinquenda ſtudia delectationis ludus, iocus, conuiuium, ſermo etiam pene omnium familiarium deſerendus. A tempore Tiberii, vt Regis ad exemplum totus componitur orbis, luxus Romae fuit longe maximus. Ipſe Tiberius propter vini auiditatem *Biberius*, pro Claudio *Caldius*, et pro Nerone *Mero* vocabatur: *y*) et cum faſces iam teneret imperii, in publicorum morum correctione cum ſui furfuris hominibus noctem continuumque biduum epulando potandoque conſumſit. A voluptatibus nouum officium inſtituit, praepoſito equite Rom. T. Caeſonio Priſco. Inſana eius libido fuit, quam ne referre quidem audemus. *z*) Quid Caligula ſtupris et caedibus quam diſciplina nobilior? Claudius eruditus quidem, ſed inſanae mentis et ductu alieno crudelis erat. Nero, vtut literatus a primis annis videri voluiſſet, ipſe ſceleribus ſuis, luxu et laſciuia quaſi ſuffocatus fuit: quicquid illi temporis reliqui, hiſtrionibus et aurigis dabat. Licet enim TRANQVILLVS *a*) nobis perſuadere vellet, ad poeticam pronum carmina libenter ac ſine labore compoſuiſſe, nec aliena pro ſuis edidiſſe: quod ipſe viderit eius verſus, propria manu ſcriptos, in quibus multa et deleta, et inducta, et ſuperſcripta ineſſent. Aliud tamen fide maiori TACITVS *b*) tradidit: *ne ludicrae tantum imperatoris artes noteſcerent, carminum quoque ſtudium affectauit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum inſignis aetatis nati, conſidere ſimul, et allatos, vel ibidem repertos verſus connectere, atque ipſius verba quoquomodo prolata ſupplere. Quod ſpecies ipſa carminum docet, non*

*y*) SVETONIVS Tiber. c. 42.

*z*) Ibid. cap. 43. ſeqq.

*a*) Neron. cap. 52. *b*) Annal. l. 14. c. 16.

*non impetu et instinctu, nec ore vno fluens.* Ex conditione atque tumultu istorum ac proxime sequentium temporum nihil salutis poterat literis accedere: cum interea libido et luxuria, coercente nullo, inualesceret. *c*) Et hoc vetus Solonis est dictum: τὸν λόγον εἴδωλον εἶναι τῶν ἔργων, *sermonem imaginem esse factorum.* Et hoc Platonis: οἷος ὁ λόγος, τοιοῦτος ὁ τρόπος, *qualis oratio, talis vita.* Nihil vero clarius esse potest SENECAE Philosophi *d*) sententia. *Quare quibusdam,* inquit, *temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quaeris: et quomodo in quaedam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, et in morem cantici ducta. Quare alias sensus audaces, et fidem egressi placuerint, alias abruptae sententiae et suspiciosae, in quibus plus intelligendum est, quam audiendum: quare aliqua aetas fuerit, quae translationis iure vteretur inuerecunde. Hoc quod audire vulgo soles, quod apud Graecos in prouerbium cessit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuscuiusque actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, et se in delicias dedit, argumentum est luxuriae publicae, orationis lasciuia: si modo non in vno aut altero fuit, sed approbata est, et recepta. etc.*

§. VII.

Secundo loco inter caussas corruptae eloquentiae SENECA Rhetor *e*) *remunerationis defectum* recenset, cum praemium pulcherrimae rei cecidisset: vt omne certamen ad turpia, multo honore quaestuque vigentia

B 2 trans-

*c*) SVETON. Vespas. c. 11. *d*) Epist. 114. init.

*e*) Controuers. praefat. lib. 1.

transferretur. Honos alit artes: neque ſtudia excitantur facile, niſi principum liberalitate comitantur: quam literati hoc tempore ſibi ab tyrannis, Tiberio, Caligula, Nerone, promittere non potuerunt. Maecenates, quorum ſub feliciſſimo Caeſaris Octauiani Auguſti erant plurimi, iam reperiebantur minime gentium, vt literarum cultoribus patrocinentur. Quod, nec immerito, ad Flaccum MARTIALIS *f*) ſcribit:

*Sint Maecenates, non deerunt, Flacce, Marones.*

Maecenas qui fuerit, etiam qui hoſpes eſt in omnibus literis, ignorare non poteſt. Hic artes bonas ipſe ſuſpicere ſolebat, et remunerari, et Caeſari Octauiano Auguſto de nota meliori commendare: qui liberalitate incomparabili doctiſſimos quoſque ornare non verebatur vſque adeo, vt vix quiſquam ſine doctrina elegantiorum literarum et inſigni eruditione ad honores, magiſtratus, diuitias aliaque ciuilis vitae commoda peruenire potuerit. Sed non ſine malo etiam omine tantus imperator, cum permotus tractusque coniugis precibus vel ambitione, Tiberium privignum adoptaret, quaſi diuinatus eſt, tali ſucceſſore deſiderabiliorem ipſum quandoque futurum. *g*) Sub Auguſto ſuus ſtabat bonis artibus honos. Literis contemtis, ab Tiberio tantum gulae, luxus et voluptatis ſtudioſi vel exercitatiſſimi quique remunerari ſolebant. Pomponio Flacco et L. Piſoni fauebat quam maxime, alteri Syriam prouinciam, alteri praefecturam vrbis deferens; atque codicillis iucundiſſimos et omnium horarum amicos vocitare ſolebat iſtos: quod dies noctesque ſecum epulando potandoque conſumſerant. Seſtio Gallo libidinoſo ac prodigo ſeni, olim ab Auguſto ignominia

*f*) Lib. 8. epigr. 56.

*g*) SVETONIVS Tiber. c. 21.

minia notato, coenam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret aut demeret: atque nudis puellis ministrantibus coenaretur. Ignotissimum Quaesturae candidatum ideo nobilissimis antepofuit, quod vini amphoram, se propinante, in conuiuio epotauerat. Asellio Sabino donauit HS. ducenta pro dialogo, in quo boleti, et ficedulae, et ostreae, et tardi certamen induxerat. *h*) Cetero pecuniae parcus ac tenax fuit: *i*) nec quicquam facile doctis, vt liberalium artium studia promoueantur, erogauerit. Ipse potius, vt ad rapinas animum conuertit, ab aliis nonnunquam opima spolia retulit, quibus fere ornatum esse diuitiis sub tanto imperatore nefas esse videbatur. *k*) Neque melior eruditorum conditio sub Caligula, monstro naturae, qui literas odio prosequebatur, *l*) literatores ludibrio habebat, *m*) ac parum abfuit, quin ferula, sit venia verbo, istorum nates obiurgarit. Studia eius describuntur apud SVETONIVM. *n*) Cantoribus, saltatoribus, voluptatum ac vitiorum patronis, ad insaniam fauit. Mnesterem pantomimum etiam TRANQVILLO *o*) teste, inter spectacula osculabatur. In quos liberalis fuerit Nero, fex humani generis et monstrum, idem *p*) docet: cum ipse quicquid laude dignum, odio prosequeretur maximo. Vespasianus quidem atque Titus, amor et deliciae generis humani, fauebant literis. Sed breuis felicitas fuit, quam hoc peiora exceperunt tempora, quo dissimilior Tito frater et successor Domitianus,



*h*) SVETON. Tiber. c. 42. *i*) Ibid. cap. 46.
*k*) SVETON. Tib. c. 49.
*l*) SVETON. Calig. cap. 34. *m*) Ibid. cap. 20.
*n*) Calig. cap. 54.
*o*) l. c. cap. 55.
*p*) Neron. cap. 30.

tianus, saeuus, superbus, Christianorum hostis infensissimus, vno edicto philosophos vrbe et Italia expellens. *q*) Tristissima poetis, de quibus suo loco agemus, fuerunt tempora: *r*)

*—— cum desertis Aganippes*
*Vallibus esuriens migraret in atria Clio.*

Nam, vt idem poeta *s*) cecinit,

*—— si Pieria quadrans tibi nullus in arca*
*Ostendatur, ames nomen victumque Macherae,*
*Et vendas potius, commissa quod auctio vendit*
*Stantibus, oenophorum, tripodes, armaria cistas.*

Felicissima tandem fuere Traiani tempora, qui bonas literas quouis modo ad pristinam gloriam reuocare studuit. Nec tamen facile quisquam, ad tanti Caesaris exemplum, rependere voluit nisi coactus mercedem liberalioribus Musis, quae coeperant iam tum esse mulae; et cum fama insigni fames coniuncta erat. Sufficit vnius PLINII *t*) testimonium, qui cum Martialem secedentem viatico dixerit prosecutum fuisse, *dederam*, inquit, *hoc amicitiae, dederam etiam versiculis, quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel vrbium scripserant, aut honoribus, v) aut pecunia ornare: nostris vero temporibus, vt alia speciosa et egregia, ita hoc inprimis exoleuit. Nam desiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus.*

§. VIII.

*q*) SVETON. Domit. c. 10. GELLIVS noct. Attic. l. 15. c. 11.
*r*) IVVENALIS satyr. 7. v. 6.
*s*) L. c. v. 8. seqq.
*t*) Lib. 3. epist. vlt.
*v*) Cuiusmodi fuit Ennii statua in Scipionum sepulchro. vid. CICERO orat. pro Archia cap. 9.

## §. VIII.

Tertio loco SENECA *x*) posuit *fatum*, cuius maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, vt ad summum perducta, rursus ad infimum, velocius quidem, quam ascenderant, relabantur. Quibus fortassis VIRGILII *y*) respexit effatum:

*—— Sic omnia fatis*
*In peius ruere, ac retro sublapsa referri.*

Ea mortalium conditio est; ea rerum humanarum vicissitudo, vt minima crescant, et inde maxima quaequae viribus suaque gloria pristina excidere aut senescere videantur. Tolluntur in altum, vt lapsu grauiore ruant. Rebus cunctis inest quidam quasi orbis: finis appetitur statim, vbi incrementa consumta sunt.

*—— Sic omnia verti*
*Cernimus, atque alias assumere pondera gentes,*
*Concidere has.* —

Et nullius plane fortuna eodem semper loco stare potest. Neque gentium modo, vrbium et imperiorum status cernimus, nunc florere, nunc decrescere vel ad exitium in dies magis magisque properare, nunc praeter opinionem interire: verum et quotidie intelligimus, hominum mores, linguas atque literas limitibus definiri suis, temporibus, eorundemque iniuriis cedere, sua experiri fata, nec ipsam mortalitatem effugere, omni consiliorum molimine in contrarium frustra nitente.

## §. IX.

Accedit incuria parentum, qui doctoribus eloquentiae percharam iuuentutem suam committere verebantur:

*x*) Controu. praefat. lib. 1.

*y*) Georg. l. 1.

tur: ne quid detrimenti illorum deliciae caperent saeueriori disciplina: vel quod sibimet ipsis sapere viderentur. Vnde PERSIVS: z)

*Hos pueris monitus patres infundere lippo*
*Cum videas, quaeris ne, vnde haec sartago loquendi*
*Venerit in linguas?* —

Sed paullo clarius et apertius ARBITER: a) *quid ergo est? parentes obiurgatione digni sunt, qui nolunt liberos suos seuera lege proficere. Primum enim sicut omnia spes quoque suas ambitione donant: deinde cum ad vota properant, cruda adhuc studia in forum propellunt, et eloquentiam, qua nihil maius confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus.* Percharam denique si cui doctorum relinquebant suae domus iuuentutem: Quintiliano, vel summo cuiuis rhethori et praeceptori suo H. S. duo vel quinque librae ad summum annui salarii loco sufficere putabant; neque vilius quicquam Euclionibus istis, quam sui liberi, in quos erudiendos, quicquid impensum, perire putabant: cum tot alios sumtus prodigaliter in res nihili profunderent, ac suae indulgerent gulae. Id quod IVVENALIS b) ridet:

*Quanticunque domus, veniet qui fercula docte*
*Componat, veniet qui palmentaria condit.*
*Hos inter sumtas sestertia Quintiliano,*
*Vt multum, duo sufficient: res nulla minoris*
*Constabit patri, quam filius.*

Quintiliani IVVENALIS c) hic meminit, eumque Rhetorum omnium nomine producit, qui parum pretii ab diuitibus auaris, pro liberorum informatione reportarint. Sed tamen ipse dives erat, multosque habebat saltus: quod

z) Satyr. 1. vers. 79.
a) Satyr. fragm.
b) Satyr. 7. v. 184. c) Satyr. 7. v. 186.

quod poeta non praemiis parentum pro inſtitutione filiorum, ſed fortunae tribuit.

> *Si*, inquit, *fortuna volet, fies de rhetore conſul;*
> *Si volet haec eadem, fies de conſule rhetor.*
> *Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos.*
> *Felix ille tamen; ceruo quoque rarior albo.*
> *Poenituit multos vanae ſterilisque cathedrae.*

§. X.

Accuratiſſimi eloquentiae magiſtri erant mortui: quibus quotquot ſuccedebant, vero linguae caſtioris genio deſtituti, ſibi licere arbitrabantur, pro ingenio quiſque ſuo, ὀνοματοποιεῖν, atque nouas fingere, praeter illam veterum auctoritatem, cum verba, tum locutiones: quibus vt plurimum analogia, ad quiduis non Latine fingendi pruritum videbantur abuti. QVINTILIANVS *d*) aetate ſua nihil puri, nihil integri in Latina lingua, ſed vbique fucum eſſe conqueritur. *Verborum*, inquit, *figurae et mutatae ſunt ſemper, et vtcunque voluit conſuetudo, mutantur. Itaque ſi antiquum ſermonem noſtro comparemus, pene iam, quicquid loquimur, figura eſt: vt* huic rei inuidere, *non, vt omnes et Cicero praecipue,* hanc rem: *et* incumbere illi, *non* in illum, *et* plenum vino, *et non* vini, *et* huic, *non* hunc adulari, *iam dicitur, et mille alia: vtinamque non peiora vincant.* Quid multa? totus prope mutatus eſt ſermo. Sic quoque SENECA philoſophus: *e*) *commentarios, quos deſideras, diligenter ornatos et in anguſtum coactos, ego vero componam; ſed vide ne plus profutura ſit oratio ordinaria, quam haec, quae nunc vulgo* breuiarium *dicitur: olim cum Latine loqueremur,* ſum-

*d*) Inſtit. orator. l. 9. c. 3. ab init. *e*) Epiſt. 39.

fummarium *vocabatur.* Vel etiam ex A. GELLIO *f*) patet, pleraque verborum Latinorum ex ea fignificatione, in qua nata funt, deceffiffe, vel in aliam longe, vel in proximam, eamque deceffionem factam effe confuetudine et infcitia temere dicentium, quae cuius modi fint, non didicerint. Ipfe maximus hac aetate Seneca, quem modo laudauimus, nefcio an ex inuidia et animi impotentia, an ex veritatis amore, feculi felicioris, quod anteceffit, optimos fcriptores inceffere non deftitit: cum fibi confcius generis diuerfi, diffideret, fe poffe in dicendo illis placere, quibus ifti longe caftiores placerent magiftri: *g*) Atque hoc egit, vt eius fcripta fere fola in adolefcentum manibus effent: *h*) qui fuo praeceptore, cui neque pares, neque proximi fieri poterant, tanto peiores, quod illum propter fola vitia diligebant, ac fe dirigebant ad ea effingenda, quae poterant. Attamen eadem fe iactabant dicere modo, vt Seneca, quem non imitabantur, fed amabant: tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis defcenderat. *i*) Obuenit huic malo Quintilianus tandem, qui primus Romae fcholam rhetoricam auctoritate publica et falario excitatus aperuit: vt corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus ad feueriora iudicia reuocare contendat. Omnibus fere adolefcentibus Senecam tantum manu verfantibus, non quidem

*f*) Noct. Attic. l. 13. c. 18. paffim.

*g*) QVINTILIANVS inftit. orat. l. 10. c. 1. Idemque SVETONIVS confirmat Nerone Claudio cap. 52. *A philofophia,* inquit, *eum Neronem mater auertit: —— a cognitione veterum oratorum Seneca praeceptor, quo diutius in admiratione fui detineret.*

*h*) Confer. SVETONIVS Caligula cap. 53.

*i*) Vid. QVINTILIANVS inftit. orator. l. 10. c. 1. circa fin.

dem omnino conabatur excutere, ſed potioribus prae-ferri non ſinebat: cum Seneca illos non deſtiterat inceſ-ſere, et ſtudioſam iuuentutem, erroris incautam, ſemet ipſe deteriorem reddere auſus fuerat.

§. XI.

Declamationum feliciſſima Latinae linguae aetate vſum fuiſſe inſignem ſuo loco notauimus. *k*) In deterius hoc ſeculo ruere omnia videmus. Et ipſi declamatores veram declamandi rationem relinquentes iuuentutem ſuam peſſima conſuetudine magis abalienarunt a maſcula dicendi virtute, quam quo tendere eiuſmodi exercitatio-nes videntur, ad ſacrum eloquentiae palatium deducere inſtituerunt. Quos adeoque haud inconſulto ridet PE-TRONIVS: *l*) *cum alio genere furiarum declamatores inquie-tantur* etc. *nec ipſa tolerabilia eſſent, ſi ad eloquentiam itu-ris viam facerent, nunc et rerum humore, ſententiarum va-niſſimo ſtrepitu hoc tantum proficiunt, vt cum in forum ve-nerint, putent ſe in alium terrarum orbem delatos. Et ideo ego adoleſcentulos exiſtimo in ſcholis ſtultiſſimos fieri, quia nihil ex iis, quae in vſu habemus, aut audiunt, aut vident, ſed piratas cum catenis in littore ſtantes, et tyrannos edicta ſcribentes, quibus imperent filiis, vt patrum ſuorum capita praecidant* etc. *qui inter haec nutriuntur, non magis ſapere poſſunt, quam bene olere, qui in culina habitant. Pace veſtra liceat dixiſſe, primitus omnium eloquentiam perdi-diſtis: leuibus enim atque inanibus ſonis ludibria quaedam excitando, effeciſtis, vt corpus orationis eneruaretur et ca-deret. Nondum iuuenes declamationibus continebantur, cum Sophocles aut Euripides inuenerunt verba quibus debe-rent loqui. Nondum vmbraticus doctor ingenia deleuerat,* cum



*k*) De virili aetate L. L. part. 1. c. 1. §. 21.

*l*) Satyr. init. confer. IVVENALIS Satyr. 7. v. 150. ſeqq.

*cum Pindarus nouemque lirici Homericis versibus canere timuerunt. — ideo grandis et velut, vt ita dicam pudica oratio non est maculosa nec turgida: sed naturali pulchritudine exurgit.* Sequentia. Ex quibus colligere possumus, doctores male sanos non vt antiquiores illi studiosam iuuentutem ad exercitia fori progymnasmatibus suis praeparare satis valuisse; neque oratores tot actionibus vt olim et argumentis, quae essent exquisita, in iudiciis et vbique inclaruisse. Hinc etiam PLINIVS: *m) ad hoc*, inquit, *perpauci, cum quibus iuuet dicere: ceteri audaces atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri a declamando huc transeunt. Tam irreuerenter et temere, vt mihi Attilius noster expresse dixisse videatur, sic in foro pueros a centumuiralibus caussis auspicari, vt ab Homero in scholis.* Hoc ergo exercitamenti genus, cum vtiliter sit repertum ad absoluendam eloquentiam, tamen nescio quo pacto factum, vt multum corruptelae inuexerit. Cum enim illic inprimis auditorum applausus captaretur, ea quisque studebat afferre, non quae essent optima, sed quae maxime placerent. Nec illic temere applaudebatur ab otiosis et fastidiosis hominibus, nisi sententiis argute dictis, schematibus, epiphonematibus, et siquid esset aut nouum, aut immodicum. Communia, quanquam optima, fastidiebantur: nec raro quae pessime fuerant dicta, iis maxime applaudebatur. Atque ita discessum est ab illo simplici et naturali dicendi genere, quod vel hoc nomine omnibus antefertur, quod fide commendatur. Ecquid sine ea oratio culta, nisi probe modulata cantio? Ideoque Fabius noster queritur, quosdam vitia sua, quibus in declamando assueuerant, in forum, vel

*m)* Lib. 2. epist. 14.

vel ad ſerias actiones detuliſſe, reorum graui periculo, dum patronus mauult cauſſam perdere, quam iocum et ſchema ſuum, nonnunquam cum riſu iudicum atque coronae. Perſtringit hoc genus vitii quoque D. HIERONYMVS: *n) ne a me quaeras pueriles declamationes, ſententiarum floſculos, verborum lenocinia, et per fines capitulorum ſingulorum acuta quaedam breuiterque concluſa, quae clamores et plauſus excitant audientium.*

§. XII.

Hinc oratores non potuerunt non eſſe inſani, qui tenerum dicendi genus, ne in ſcholis quidem ac diſcentium vmbra ferendum, transferebant in forum, ac veras cauſſas ſic agebant, tanquam declamationes fictas: vt de fortuna, fama vitaque hominum pugnaturi, non veris armis, ſed ludicris ac fere ad oſtentationem comparatis quibuſdam quaſi ornamentis inſtructi, in arenam deſcenderent. Quod PERSIVS *o*) innuit:

*Nilne pudet, capiti non poſſe pericula cano*
*Pellere, quin tepidum hoc optes audire: decenter!*

Quoad hoc vitio Romani laborauerint ſua iam declinanti aetate paſſim QVINTILIANVS teſtatur. Ita, *ne*, inquit, *p*) *ſententia quidem velut fatigatum intentione ſtomachum iudicis reficere diſſuaſerim.* Paullo poſt: *quod cum ſit factum iis quoque temporibus, quibus omnis ad vtilitatem potius, quam ad oſtentationem, componebatur oratio, et adhuc erant ſeueriora iudicia: quanto nunc faciendum magis, cum in ipſa capitis aut fortunarum pericula irrupit voluptas?* Rurſum: *q) pleriſque moris eſt, probato rerum ordine protinus vti, ue in aliquem laetum ac plauſibilem locum, quam maxi-*

 me

*n*) Epiſt. ad Nepotianum cap. 9. de clericorum vita.
*o*) Satyr. 1. v. 83. *p*) Inſtit. orat. lib. 4. c. 2. *q*) l. c. cap. 3.

*me possint fauorabiliter excurrere. Quod quidem natum ab ostentatione declamatoria, iam in forum venit, postquam agere caussas, non ad vtilitatem litigatorum, sed ad patronorum iactationem repertum est.* Ideoque Pedius Blaesus, Nerone imperante, si TACITO *r*) credimus, repetundarum postulatus atque damnatus est a Cyrenensibus.

## §. XIII.

Recitationum prima institutio pulcherrima fuit, atque formandis ingeniis vtilissima. Nam eruditissimos et accuratissimi iudicii amicos, nec multos eligebant, quibus scripta sua communicare solebant ideo, vt ex censura illorum emendarentur. *s*) Praeclarum hoc institutum mox in vanissimam ostentationem conuertere non sunt veriti: neque sua corrigi, sed laudari, et grande sophos efferri postularunt recitatores. Eoque ventum est hac Latinae linguae aetate, vt sine iudicio, sine modestia, impudenter prorsus ac inuerecunde, qui recitationibus intererant, confusam attollerent vocem, et laudarent omnia, maxime illa quae castigatione ac sibilis dignissima erant: tum enim clamores et plausus excitabantur, cum aliquid tenerum et molle ad aures venerat. Tum audiebantur σοφῶς, θείως.

*r*) Annal. l. 14. c. 18. init. Senatui autem restituitur, eodem teste histor. l. 1. c. 77.

*s*) PLINIVS lib. 5. epist. 3. *Has recitandi caussas sequor: primum, quod ipse qui recitat, aliquanto acrius scriptis suis, auditorum reuerentia, intendit: deinde, quod de quibus dubitat, quasi ex consilii sententia statuit. Multa etiam a multis admonetur: et si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manuum motu, murmure, silentio; quae satis apertis notis iudicium ab humanitate discernunt.* Ipse etiam, vt suo loco videbimus, recitauit multa, et alios placide recitantes audiuit.

σοφῶς, *Euge*, *belle*, *bene*, *decenter*, et ſimiles plauſus. *t*) Stantes quidem dicebant, ſed recitabant ſedentes. Vnde PLINIVS: *v*) *dicenti mihi ſolicite aſſiſtit*, *aſſidet recitanti.* Alibi *x*) recitantes ait ſedentes agere, non vt oratores cum geſtu, inceſſu, diſcurſu etiam. Sedebant autem recitantes ſede celſa ſiue ſublimiori cathedra, quam etiam puluinum appellant. Maximam vero adhibebant curam, vt vox auditoribus placeret, quam herbis aliisue remediis conſeruare ſtudebant. Fuerant quibus pone adſtabat ſeruus a pedibus, tenens ampullam: vt ſe conuerterent ad iſtum inter recitandum, atque voculam rauceſſere incipientem ſorbitiuncula reficerent. Sic alio alioque modo fingebant, imo corrumpebant vocem: et QVINTILIANVS *y*) auctor eſt, a pluribus aetatis ſuae vocem fuiſſe in canticum diſſolutam et effeminatam. Vnde PERSIVS: *z*)

*Sede leges celſa, liquido cum plaſmate guttur*
*Mobile collueris, patranti fractus ocello.*

Mollitiem recitantium porro actiones reliquae demonſtrant: ceruicem enim ſuo quodam et peculiari modo inflectebant: qui mos et geſtus delicatorum fuerat. Ita SENECA *a*) de Maecenate, qui etiam in oratione diffluebat: *incipitque reſpirans, vt ceruice laxa feratur.* PERSIVS: *b*)

*Quidnam igitur tenerum, et laxa ceruice legendum?*

Omni ſtudebant elegantiae, loti prodibant, coma barbaque pexa, et candidati: nihil denique omittebant, quod ipſis

*t*) Vid. PERSIVS Satyr. I. verſ. 48. Confer. PLVTARCHVS de officio audiendi.

*v*) Lib. 6. epiſt. 6. *x*) Lib. 2. epiſt. ad Cerealem.

*y*) Inſtit. orator. L. I. c. 10. *z*) Satyr. I. verſ. 17.

*a*) Epiſt. 114.

*b*) Satyr. I. v. 98. Confer. CASAVBONVS ad h. l. pag. 140.

ipsis gratiam et commendationem aliquam conciliare posset. *c*) Cum antea recitauerint domi ad emendationem amicis conuocatis: publice nunc in auditoriis vel alibi, in quanta maxima fieri poterat corona, quae scripserant, ad ostentationem praelegebant. Recitaturi multum laborabant, vt maximus esset auditorum concursus: aduocabant amicos et notos sibi omnes, quos variis modis inuitare solebant. Auctor dialogi de caussis corruptae eloquentiae: *d*) *Bassus*, ille celebris poeta, *cum toto anno vnum librum excudit et elucubrauit, rogare vltro et ambire cogitur, vt sint qui dignentur audire: et nec id quidem gratis: nam et domum mutuatur, et subsellia conducit, et libellos spargit.* Corrogabant auditores, ac impensis caenarum suffragia illorum redimebant: quod et in caussidicis IVVENALIS *e*) notat. PETRONIVS: *f*) *multo me turpior es tu, Hercule, qui vt foris caenares, poetam laudasti.* Postquam aliquid recitarunt, auditores quid sibi visum fuerit rogant, his propemodum vocibus conceptis: VERVM AMO, VERVM MIHI DICITE DE ME. *g*) Quasi proficere, non laudari cuperent. Suo tempore iunior PLINIVS, *h*) *nunquam porro*, inquit, *aut valde raro, vacat Romae, aut commodum est, audire recitantem.* Etiamsi conuenerint, vt recitantem audirent, idem testatur, ad fucum tamen faciendum, praeterita fuisse multa, et omnes huius alias non contemnendi exercitii fructus euanuisse. *Recitaui*, inquit *i*) *biduo: hoc assensus audientium exegit: et tamen vt alii transeunt quaedam, imputantque* i. e. beneficii loco habent, *quod transeant; sic ego nihil praetereo,*

*atque*

*c*) PERSIVS Satyr. 1. v. 15. seqq. Et ad eum CASAVBONVS.
*d*) Cap. 9. *e*) Satyr. 13. *f*) Satyr. fragm.
*g*) PERSIVS Satyr. 1. v. 55. CASAVBONVS ad eum comment. pag. 99.
*h*) Lib. 3. epist. 18. *i*) Lib. 8. epist. 21. n. 4.

*atque etiam non praeterire me, teſtor. — Quid praeſtant ſodales, ſi conueniunt voluptatis ſuae cauſſa?* Alibi: *k) magnum*, inquit, *prouentum poetarum annus hic attulit. Toto menſe Aprili nullus fere dies, quo non recitaret aliquis. Iuuat me quod vigent ſtudia, proferunt ſe ingenia hominum et oſtendant: tametſi ad audiendum pigre coitur. Plerique in ſtationibus ſedent, tempusque audiendi fabulis conterunt, ac ſubinde ſibi nuntiari iubent, an iam recitator intrauerit, an dixerit praefationem, an ex magna parte euoluerit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt: nec tamen permanent, ſed ante finem recedunt, alii diſſimulanter et furtim, alii ſimpliciter et libere.*

## §. XIV.

Vt in peius rueret literatura et eloquentia Romana: Caeſarum inprimis etiam factum eſt tyrannide. Quam vt ſibi acquirerent, iiſdem artibus opus fuerat: adeo quidem, vt liberaliores diſciplinae hanc adeo infauſtam progenuiſſe filiam; filiaque matrem obruiſſe videatur. Docuimus alibi, *l)* bellicoſiſſimam nationem, vt imperatores ſalui eſſent, ab armis ad artes reuocandam et beneficiis cumulandam fuiſſe. Poſtquam enim, C. Caſſio et M. Bruto ad Philippos Macedoniae, M. Antonio Actiaca pugna victis caeſisque, res Romanorum in vnius Caeſaris Octauiani Auguſti poteſtatem venerunt: vt rigidos populi Romani atque tot heroum animos frangeret ſenſim ſine ſenſu et domaret: paulatim iſtos a militaribus ſtudiis, cum ad ludos et voluptates, tum ad magis proficuam ſibi et molliorem literaturam abduxit. Nam quod alius, *m)* interdicto armorum vſu, in

*k)* Lib. I. epiſt. 13. *l)* De virili aetate Latinae linguae part. I. c. I. §. 8.
*m)* Vid. PLVTARCHVS de Xerxe in apoph.

in ordinem redactos fidibus ac fistulis canere; alius *n*) cauponas et ludicras artes exercere iussit: alius vltro deditis, aut vi subactis dextrum eruit oculum, vt quoniam scutum sinistro prospectum negat, omnes bello inutiles fierent: *o*) laudatus imperator crudele ac generoso pectore indignum, vel etiam, vt fortuna ferat, proximum ad ipsam rebellionem incitamentum esse duxit. Euirandis autem animis ac dominationi stabiliendae magis iucunda et longe callidiora Caesaris Octauiani consilia fuere: vt populus Romanus se ter quaterque beatum, inprimis felicem atque venustum existimaret: illos ipsos spiritus, quibus olim Tarquinios, Decemuiros atque Senonas eiecit, quam lubentissime deponeret: ac libertatem cum fortitudine auitam, cuius adhuc religiosissimus fuit custos, praeter sensum et opinionem perexiguo proditionis pretio in abiectissimam seruitutem mutaret. Quoquo se res habeat modo, quamplurimis nobilibus certe hoc otium literarium quoddam velut munimentum aduersus principum impotentiam erat: et quo quis semet occultabat magis, eo prudentior habebatur. *p*)

§. XV.

*n*) Apud IVSTINVM l. I. c. 7. §. 12. *o*) Apud IOSEPHVM 6. antiq. 5.

*p*) Eadem fere centum post annis Cn. Agricolae sententia fuit, qui vt bellicosissimae *Britannorum* nationes *quieti et otio per voluptates assuescerent, hortari priuatim, adiuuare publice, vt templa, fora, domos exstruerent, laudando promtos, et castigando segnes. Ita honoris aemulatio pro necessitate erat. Iam vero principum filios liberalibus artibus erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, vt qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Inde etiam habitus nostri honor et frequens toga. Paulatimque discessum ad delinimenta vitiorum; porticus et balnea, et conuiuiorum elegantiam. Idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars seruitutis esset.* Apud TACITVM Agricolae vita cap. 21.

§. XV.

Vti vero, etiam notante SALLVSTIO q) in libertate magis nos extollimus, magisque ingenium in promtu habemus: ita ſub immani ſeruitutis iugo viuidas ac ingenuas mentes contundi, vel deprimi, et ipſam virilem eloquentiam frangi, tandemque in ſeruile obſequium ſubmitti, ſentimus. Virtus et rerum gerendarum dexteritas, reip. amor, veritas, dicendi libertas, cetera, quibus antiqua Romanorum fides ac nobilitas exſplenduit, iam tum imperante Tiberio, publicis criminibus accenſebantur. Sic plures in poenula, quam in praetexta occurſuri, beneuolentiam captabant plerique, ac nefaria aſſentatione artem ſuam venalem exponebant. Oratores et poetae, voce et ſtilo, non priſtinam eloquentiae vtriuſque gloriam atque nitorem, ſed principis gratiam ſaepius et mercedem quaerebant. Deteriores hiſtorici, vel adulatores potius, qui principum res geſtas laudare magis, quam deſcribere inſtituerunt, miſeraque illa et ex periculis facta prudentia, oculos, animos, et aures a rep. et maiorum virtutibus auerterunt. Exempli gratia ipſe Valerii Maximi exemplorum memorabilium prologus eſſe poteſt, quem ad Tiberium Caeſarem Auguſtum ſcripſit. Quotus vero quiſque eſt, qui vel obiter imperatorem iſtum nouit, eiusque elogia aequo animo ferre poteſt. *Te*, inquit, — *penes quem hominum deorumque conſenſus maris ac terrae regimen eſſe voluit, certiſſima ſalus patriae, Caeſar inuoco: cuius coeleſti prouidentia virtutes, de quibus dicturus ſum, benigniſſime fouentur: vitia ſeueriſſime vindicantur. Nam ſi priſci oratores ab Ioue Opt. Max. bene orſi ſunt, ſi excellentiſſimi vates a numine aliquo principia traxerunt: mea paruitas eo iuſtius*



q) Catil. cap. 7.

*ad fauorem tuum decurrit, quod cetera diuinitas opinione colligitur, tua praesenti fide paterno auitoque sideri par videtur: quorum eximio fulgore multum ceremoniis nostris inclutae claritatis accessit.* Magis scite poetico spiritu nemo mentiri potuisset. Illene certissima salus patriae, qui ad exitium et maximam generis humani calamitatem natus; suaque scelera ad prouectiorem vsque aetatem perduxit? Quaenam eius adeo commendatae virtutes? Quae diuinitas in homine, qui totus quantus vitiis flagitiisque obrutus periit? Aulae mancipium hoc fortasse tolerandum, si de principiis imperii loqueretur, quibus Caesar nondum vi dominationis conuulsus benigniori fama erat. Scripsit autem, vt ex eius vndecimo libri noni capite constat, cum Seianus iam interfectus esset; atque Tiberius dudum in sua scelera simul ac dedecora proruperit. *r*)

## §. XVI.

Imperatorum saeua immanitas ex eruditissimis quamplurimos afflixit ac bonas literas exulare iussit. Vel ex SVETONIO *s*) constat, Tiberium quamplurimos secum habuisse adulatores parasitantes, quos *Graeculos* vocare solebant. *t*) Neque in istos conuictores suos lenior fuerat. Zenonem quendam exquisitius sermocinantem relegauit Cynariam. Seleucum Grammaticum primum a contubernio remouit, deinde etiam ad mortem compulit. *v*) Ipsius Seiani non pepercit. *x*) Obiectum est poetae, quod in tragoedia Agamemnonem probris lacessisset: obiectum est

*r*) Confer. TACITVS annal. l. *6*.

*s*) Tib. cap. 46.

*t*) Confer. IVVENALIS:

*Graeculus esuriens in coelum, iusserit, ibit.*

*v*) SVETONIVS Tib. cap. 56. *x*) Idem cap. 61.

est historico, *y*) quod Brutum Cassiumque vltimos Romanorum dixisset: statim in auctores animaduersum est, scriptaque abolita, quamuis probaretur, aliquot ante annos, fuisse recitata, ipso etiam audiente Augusto. Custodiae traditis, non modo studendi solatium, sed etiam sermonis et colloquii vsus ademtus fuit. *z*) Caius Caligula monstrum verius quam homo dicendus, tantum non, si potuisset, totum eruditionis thesaurum cum veterum monumentis aboleuisset. Atellanae poetam, ob ambigui ioci versiculum, media amphitheatri harena igni cremauit. *a*) Inter varios iocos, cum assistens simulacro Iouis consuluisset Apellem tragoedum, vter illi maior videretur, cunctantem flagellis discidit: deprecantis subinde collaudans vocem, quod etiam in gemitu praedulcis esset. *b*) Nero Claudius praeter Lucanum ipsum praeceptorem Senecam ad necem compulit, quamuis saepe commeatum petenti, bonisque cedenti, sancte iurasset, se frustra suspectum, ac periturum potius, quam ei nociturum. *c*) Domitianus Hermogenem Tarsensem, propter quasdam in historia figuras, occidit: librariis etiam, qui eam descripserant, crucifixis. *d*) Idem, cunctis Capitolino certamine ingenti consensu precantibus, vt Palfurium Suram, olim senatu pulsum, atque nunc de oratoribus coronatum, restitueret: nullo responso dignatus, tacere tantummodo iussit voce praeconis. *e*) Haec tristia fuerunt *f*)



*y*) Is fuit A. Cremutius Cordus. vid. SVETON. Aug. c. 35. Calig. cap. 16. TACITVS annal. l. 4. c. 34. SENECA in consol. ad Marciam cap. 22. *z*) SVETON. Tib. c. 61.

*a*) SVETON. Caligul. cap. 27. *b*) Ibid. cap. 33.

*c*) SVETON. Neron. cap. 35. *d*) Idem Domit. cap. 10.

*e*) Ibid. c. 13. *f*) Apud IVVENALEM Satyr. 4. v. 151.

*Tempora saeuitiae, claras quibus abstulit vrbi*
*Illustresque animas impune, et vindice nullo.*

Ecquis dubitabit, atrocissimis ab Nerone, Domitiano et Traiano excitatis Christianorum persecutionibus, praeclara multa ingenia, atque viros doctos interiisse? Neronis obliuisci non possum, et eorum, quae in viros eruditione et virtute inclutos patrauit. Sub istius semissis hominis nefario regimine, omnis periit literatorum aurea libertas; tantoque maior omnibus cum seruitute, et in optimis artibus proficiendi formido incutiebatur atque timor: vt PLINIO *g*) teste, *omne studiorum genus paullo liberius et erectius, periculosum seruitus fecerit.* Impleuit annales tragicis exemplis, Rubellii Plauti, Cornelii Sullae, Cassii Longini, celebris iure consulti, Annaei Melae, fratris Senecae, quem itidem trucidauit, C. Pisonis, Antonii Natalis, Plautii Laterani, designati Consulis, Claudii Senecionis, Annaei Lucani, aliorum, quos TACITVS *h*) quasi officio exequiali prosequitur. Domitianus non solum clarissima ingeniorum monumenta, tot libros insignes, in foro et comitio comburenda curauit; verum etiam vno edicto philosophos vrbe et Italia expulit, *i*) aut interemit. *k*) Vnde SVLPITIA: *l*)

— *Quidnam pater ille Deorum*
*Cogitat? an terras, et patria secula mutat?*

*Quas-*

*g*) Lib. 3. epist. 5. n. 5. *h*) Annal. l. 15.

*i*) SVETONIVS Domit. c. 10. A. GELLIVS noct. Attic. l. 15. cap. 11. EVSEBIVS ad ann. 2104. et 2111.

*k*) XIPHILINVS 67. p. 765. ἄλλοι τε ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης τῆς κατὰ τὴν φιλοσοφίαν αἰτίας συχνοὶ διώλοντο. *Compluresque alii ex eadem caussa, quod studio philosophiae operam darent, occisi fuerunt.*

*l*) Satyra de corrupto statu reip. temporibus Domitiani, praesertim cum edicto philosophos vrbe exegisset. In poetis satyricis minoribus BOXHORNII pag. 12.

*Quasque dedit quondam, morientibus eripit artes?*
*Nosque iubet tacitos, et iam rationis egenos,*
*Non aliter, primo quam quum surreximus aeuo,*
*Glandibus et purae rursus procumbere lymphae?*

§. XVII.

Saeua gesta fuerunt bella: vt cederent Marti mansuetiores Musae, atque literarum studia frequenti armatorum impetu prohiberentur. Inimica inprimis sunt bella elegantiorum sermoni et ornatui. Vnde iam tum suo tempore CICERO *m*) linguae Latinae ac eloquentiae male ominatur: *Sic*, inquit, *Q. Hortensii vox extincta fato suo est, nostra publico. — saepe inter nos impendentes casus defleuimus, cum belli ciuilis caussas in priuatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem a publico consilio esse exclusam videremus. Sed illum videtur felicitas ipsius, qua semper est vsus, ab eis miseriis, quae consecutae sunt, morte vindicasse. Nos autem, Brute, quoniam post Hortensii, clarissimi oratoris, mortem orbae eloquentiae quasi tutores relicti sumus, domi teneamus eam septam liberali custodia, et hos ignotos atque imprudentes procos repudiemus, tueamurque vt adultam virginem caste, et ab armatorum impetu, quantum possumus, prohibeamus.*

§. XVIII.

Variorum confluxus erat populorum ex prouinciis atque vrbibus remotis, qui sub Tiberio Imperatore et post ea tempora ciuitate Romana donati sermonem veterum Romanorum dictionibus suis vti moribus etiam magis atque magis corrumpere videbantur. Licet enim homines ipsi fuerint in ciuitatem recepti: peregrina tamen eorum vocabula idem ius obtinere nullo modo potuerunt,

*m*) De claris oratoribus cap. 96.

tuerunt, salua Latinitatis castitate ac veteri orationis gloria, quae in puritate et elegantia adhuc persistebat. Nihil magis, quam inquinata peregrinorum oratio, patrium cuiuscunque sermonem inficere, barbariem inuehere foetidam, ac pura turbare solet. Quod iam tum aeuo suo, cum nitor linguae Romanae esset maximus, eloquentiae pater, MARCVS TVLLIVS, *n*) fato Latinae linguae aduerso, mox euenturum, signis non fallacibus praeuidere poterat: et saepius audiebatur conqueri, quod receptis in ciuitatem tot exteris, corrumpi coepisset natiuus ille color sermonis Romani. *Omnes fere*, inquit, *qui nec extra vrbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domestica infuscauerat, recte loquebantur. Sed hanc certe rem deteriorem vetustas fecit, et Romae, et in Graecia. Confluxerunt enim et Athenas, et in hanc vrbem multi inquinate loquentes ex diuersis locis: quo magis expurgandus est sermo, et adhibenda quam obtrusa ratio, quae mutari non potest, nec vtendum prauissima consuetudinis regula.* Alibi: *o*) *Ego autem mirifice capior facetiis, maxime nostratibus: praesertim cum eas videam primum oblitas Latio tum, cum in vrbem nostram est infusa peregrinitas: nunc vero etiam braccatis, et transalpinis nationibus, vt nullum veteris leporis vestigium appareat.* Nam post Marsicum bellum *p*) ciuitas Romana omnibus Latinis atque Italis municipiis data fuit. *q*) Iulius Caesar peregrinos ciuitate donauit multos: ciuitate donatos et quosdam e semibarbaris Gal-

*n*) De claris oratoribus cap. 74.

*o*) Ad famil. l. 9. epist. 15.

*p*) De quo VELLEIVS PATERC. l. 2. c. 15. Confer. tr. de virili aetate L. L. part. 1. c. 1. §. 3. seq.

*q*) DIO CASSIVS l. 43. TACITVS annal. l. 11. c. 23.

Gallorum in curiam recepit. *r*) Gaditanis omnibus, atque etiam Gallis transpadanis ciuitatem dedit. *s*) In donanda ciuitate parcior fuit Augustus, sed tamen et aliquando eam totis ciuitatibus tribuit. *t*) Tiberius et Caesares eum sequentes fuerunt tam liberales in profundenda veteri vrbis gloria: vt Vmbritius suo tempore non immerito conquestus sit: *v*)

*— non possum ferre, Quirites,*
*Graecam vrbem, quamuis quota portio faecis Achaeae?*
*Iam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,*
*Et linguam et mores, et cum tibicine chordas*
*Obliquas, nec non gentilia tympana secum*
*Vexit, et ad circum iussas prostare puellas.*

His temporibus non modo omnes Italiae populi Romana gaudebant ciuitate; verum et aliae extra Italiam regiones eandem receperunt. Gallos Galba imperator Romana ciuitate donauit atque tributi leuamento: ita quidem vt proximae Germanis ciuitates eodem honore non haberentur. *x*) Idem ius vniuersae Hispaniae Imperator Vespasianus impertiuit: *y*) quod tandem VLPIANO teste *z*) omnes

*r*) SVETONIVS Caesar. c. 76. et 86. Vbi quidem historicus Narbonenses siue Braccatos intelligit, qui politiores induerant mores. Gallos vero omnes Romani, quaedam veluti Graeca superbia elati *barbaros* vocarunt. Vnde *barbarici soni* sunt Gallica *verba*, quae ab Latina grauitate abhorrent. Pluribus exemplis hoc probat BARTHIVS aduersar. l. 10. c. 17.

*s*) DIO CASSIVS l. 41. *t*) SVETONIVS August. c. 47.

*v*) Apud IVVENALEM satyr. 3. v. 60. seqq.

*x*) Vid. TACITVS hist. l. 1. c. 8.

*y*) PLINIVS hist. nat. l 3. c. 3. circa fin.

*z*) L. 17. D. de statu hominum: *In orbe Romano qui sunt, ex constitutione imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt.*

omnes prouinciae Romanis subiectae ab Antonino Pio impetrarunt. Nec fortasse quisquam fuerat, qui se Latinae linguae cognitione prorsus destitutum crederet decenter ea libertate perfrui posse. Frequentes coloniae in prouincias imperio Romanorum subiectas deducebantur, partim vt rebelliones praecauerentur; partim vt hostium inuasionibus resisteretur; partim vt praemiis afficerentur milites; partim vt ciuitates nimis repletae exonerarentur, atque pauperibus subuenire liceret. Frequentes erant legationes. Supplicationes & appellationes tam exterorum, quam prouincialium non nisi Latina lingua. Romae in senatu peragebantur. Leges, quibus obsequendum in prouinciis, erant Latinae. Praetores vbique sua decreta vulgo dabant Latine. *a*) Qui potuit euenire aliter, quam vt cum Romanorum imperio simul etiam lingua eorum Latina propagaretur? Neque solum D. AVGVSTINVS *b*) asserit, inprimis Romanos dedisse operam, vt lingua eorum cum dominio propagaretur: verum ipse etiam VALERIVS MAXIMVS *c*) notanter scribit, eos, vt maiestatem retinerent suam, ne Graecis quidem, nisi Latine, responsa dedisse; si vel maxime per interpretem loqui cogerentur. Ita vocis Latinae honorem per omnes gentes voluerunt esse diffusum: vt nefas propemodum haberetur etiam in prouinciis Latinam non intelligere linguam. Hinc certe legimus *d*) Graeciae principem virum, quod Latinae linguae ignarus esset, a Claudio Impe-

*a*) L. 48. D. de re iudicata *Decreta a praetoribus Latine interponi debent.*

*b*) De ciuitate Dei l. 19. c. 7.

*c*) Lib. 2. cap. 2. §. 2.

*d*) Apud DIONEM CASSIVM l 57. et SVETONIVM vita Claudii c. 16. Confer. pl, tr. de virili aetate L. L, part. 1. c. 1. §. 4.

Imperatore iudicum albo erasum, et non sine dedecore in peregrinitatem redactum fuisse. Neque adeo mirum, ab eo tempore in pluribus prouinciarum quoque scholis solam Romanorum linguam in vsu et maximo pretio habuisse. Ecquid vero inde aliud euenire potuit, quam vt amplitudo ipsi linguae fieret grauis; eiusque ad summum prouecta gloria sensim rueret sua mole. Peregrinitas vbique ingrauescens atque barbaries non eadem cura et castitate linguam Latinam suscipere, amplecti et fouere secum semper potuit, quin varie infecta et maculata redierit ad suos, tantumque ex frequenti cum gentibus aliis commercio amiserit sui nitoris: quantum istis gratiae suae visa est impertiri. Nec ab re MORHOFIVS *e*) *maxima*, inquit, *Latinae linguae peregrinitas vt nunc a populis, qui illam adoptarunt: ita olim a prouinciis illata est. Nam deductione coloniarum et donatione ciuitatis peregrinitas successit: cum et qui emigrarunt, illam alibi hauserint, et qui conuenerunt in vrbem, illam secum aduexerint.*

## §. XIX.

Ita vero pristina Latinae linguae dignitas et gloria sensim sine sensu defecit: vt magna superfuerit tamen ingeniorum seges; et feliciora illis, quae mox sequebantur, liberalioribus Musis coeperint arridere secula: quae si cum metallis componere velimus, non quidem adhuc iudicabantur esse aurea, sed tamen illi proxima et argentea vocabantur; neque vt aes atque ferrum, aut vilius aliquod metallum, a nitore et pretio superioris seculi longius recessisse, dici poterant. Certe auctores fuerunt plurimi eloquentiae Romanae et castitatis in sermone custodes accuratissimi, qui studio et industria se suaque

 monu-

*e*) De patauinitate Liuiana cap. 9. init.

monumenta posteritati commendarunt. Et ipse inter illos iunior PLINIVS *f*) *sum*, inquit, *ex iis, qui mirer antiquos: non tamen, vt quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa et effoeta natura, vt nihil iam laudabile pariat.* Frustra accusatur natura, vbi homines ignauia sua deficiunt. Sed Epicuraeos atque Stoicos notare videtur, qui vt initium ac finem mundi, ita senium quoque statuebant: VT LVCRETIVS, *g*)

*Iamque*, inquit, *adeo fracta est aetas, effoetaque tellus*
*Vix animalia parua creat.*

§. XX.

Nec defuerunt ingenia, quae veterum consuetudinem seruarunt: ac omnem curam industriamque optimis literis consecrarunt. Quod in sequentibus huius aeui luminibus satis clare patebit. In deterius ex. gr. abiit recitationum consuetudo: quam alii dici non potest quam sancte inter se custodiuere, et vix librum compositum edere conati sunt, antequam conuocatis amicis, vel publice promiscuis auditoribus fuerit praelectus: vt censuram eorum ex signis vultuque ad vsum et emendationem obseruarent. *h*) Vel etiam ex amicis, quos doctissimos habebant, alicui, velut Aristarcho, mittebant suos libellos et eorum emendationem petebant. Ita Proculus Plinium suum rogauit, vt suos in secessu libellos legeret et examinaret, an editione sint digni. *i*) Et Plinius Taciti librum legit et quam diligentissime annotauit; suum vicissim illi examinandum tradidit librum: cum vterque verum dicere consueuerit, vterque etiam libenter audire. *k*)

§. XXI.

*f*) Lib. 6. epist. 21. *g*) Lib. 2. v. 1150.
*h*) Vid. PLINIVS lib. 5. epist. 3. passim.
*i*) Apud PLINIVM l. 3. epist. 15. *k*) Idem l. 7. epist. 20.

## §. XXI.

Vti vero, nec habita prauationis multorum ratione, humanitatis ac literarum liberaliorum ſtudia amplius vigerent: in cauſſa procul dubio fuerunt ſcholae, quas adhuc frequentes Romae habebant, priuatae ac publicae. Teſtis eſt SVETONIVS, *l*) magis ac magis gratiam atque curam artis increuiſſe: vt ne clariſſimi quidem viri abſtinuerint, quo minus et ipſi aliquid de ea ſcriberent: vtque temporibus quibusdam ſuper viginti celebres ſcholae fuiſſe in vrbe tradantur. Tandem hoc ſeculo publica magiſtratus auctoritate ſcholas publicas fuiſſe inſtitutas legimus. Si fides EVSEBIO, *m*) Quintilianus eiusmodi ſcholam primus accepit: qui, quod ipſe teſtatur, *n*) per viginti annos ſtudioſam iuuentutem ſingulari cura et induſtria nobiliſſimam artem rhetoricam docuit. SVETONIVS *o*) vero etiam de Tito Flauio Veſpaſiano praedicat, quod primus e fiſco Latinis Graecisque rhetoribus annua centena conſtituerit, praeſtantes poetas, nec non et artifices coemerit. Maximus enim literarum patronus fuit: et ipſe Baſſus tanti Principis liberalitatem et munificentiam percepit ita, vt ab eo quingenta ſeſtertia dono acceperit. *p*) Poſtea Antoninus Pius rhetoribus et philoſophis per omnes prouincias et honores et ſalaria detulit. *q*) Ac ipſe EVMENIVS rhetor *r*) de ſe teſtatur: *Salarium me liberaliſſimi principes ex huius rei publicae viribus in ſexcenis millibus*



*l*) De illuſtr. Gramm. cap. 3. *m*) In Chron.

*n*) Prooem. l. 1. inſtit. orator.

*o*) In Veſpaſ. cap. 18.

*p*) Auct. de cauſſ. corruptae eloquentiae apud Tacit. cap. 60.

*q*) Vid. IVLIVS CAPITOLINVS in eius vita cap. 11.

*r*) Orat. pro reſtaurat. ſchol. c. 11. Conferr. Celeberr. WALCHIVS parerg. acad. pag. 64. ſeqq.

*libus nummum accipere iusserunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora et prius et postea praemia contulerunt; sed vt tercena illa sestertia, quae sacrae memoriae magister acceperam, in honore priuati huius magisterii addita pari sorte geminarent.* Iam tum vero vt vocationem ciuilium munerum, ista et ne hospitem reciperent, a principibus, immunitatem fuisse indultam Grammaticis, et oratoribus, et Medicis, et Philosophis, iam Vespasianus et Hadrianus, teste ARCADIO CHARISIO, *s*) rescripserunt. Sic viri principes adhuc publicae vtilitati prospiciebant, atque Scholarum quoque maximam habebant curam; nec priuati verebantur illas suis sumtibus sustinere. Ita PLINIVS *t*) municipes suos hortabatur, vt scholam instituant, tertiam sumtus partem pollicitus. Et de literis bene meritos et optimae spei adolescentes egregiis ornabant beneficiis; illorum ne testamentis quidem immemores. *v*)

## §. XXII.

Licet etiam Principes voluptatibus essent dediti, crudeles ac multis nominibus inuisi: vt eruditionis ac literarum thesauri manerent: insignem tamen nonnunquam bibliothecarum curam habebant. Tiberius Graecos poetas, et in his Euphorionem, Rhianum et Parthenium ad imitationem dilexit adeo, vt scripta eorum, et imagines, inter veteres et praecipuos auctores dedicaret publicis bibliothecis. Quamobrem plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt. *x*) Etiam Syracusis Romam

*s*) L. 18. extr. D. de muneribus et honoribus.

*t*) Lib. 4. epist. 13.

*v*) PLINIVS l. 7. epist 20. extr.

*x*) Teste SVETONIO Tib. cap. 70.

Romam transtulit Apollinem Temenitem, et amplitudinis et artis eximiae: vt in bibliotheca noui templi poneretur. *y*) Ille enim sibi augustam exstruxerat domum, *z*) quam ad publicum vsum magnifica instructam fuisse bibliotheca, ex quam plurimis illius aeui monumentis discimus. Sic libris ex domo Tiberiana FLAVIVS VOPISCVS *a*) ad conscribendam historiam vsus est. Et A. GELLIVS: *b*) *cum*, inquit, *in domus Tiberianae bibliotheca sederemus, ego et Apollinaris Sulpicius, et quidam alii, mihi aut illi familiares: prolatus forte liber est*, et quae sequuntur. Idem GELLIVS *c*) mentionem facit *Pacis Bibliothecae*, quam sine dubio Vespasianus templo Pacis a se exstructo addidit. *d*) Quamuis etiam Domitianus Imperator liberalia studia neglexerit, philosophos eiecerit, nec opus aliud laude valde dignum patrare instituerit: bibliothecas tamen, incendio absumtas, impensissime reparare curauit: exemplaribus vndique petitis, missisque Alexandriam, qui libros describerent aut emendarent. *e*) Vlpiam bibliothecam templi Traiani, ab optimo imperatore institutam commemorant GELLIVS, *f*) atque VOPISCVS, *g*) qui liteis *h*) se ex eadem

*y*) Ibid. cap. 74.

*z*) Cuius praeter alios etiam meminit CAPITOLINVS Antonino Pio cap. 10. Antonin. Philos. c. 6. et Vero Imper. c. 2.

*a*) Prob. Imper. cap. 2.

*b*) Noct. Attic. l. 13. c. 18. *c*) Lib. 16. cap. 8.

*d*) IOSEPHVS antiq. iud. l. 7. c. 25. B. G. STRVVIVS introd. in notitiam rei literariae c. 2. §. 13.

*e*) SVETONIVS Domit. c. 20 Eam fuisse *bibliothecam Capitolinam* sub Commodo conflagratam, opinatur LIPSIVS de bibliothecis. c. 7.

*f*) Noct. Attic. l. 11. c 17. *g*) Aureliano cap. 1. et Probo cap. 2.

*h*) In hac sua bibliotheca Plinii iunioris suasu instructa, imperator libris *linteis* gesta principum, et *elephantis* SCta conscribi curauit. vid. MONTFAVCON. in praef. palaeographiae Graecae p. 18.

eadem libris aliquoties vſum fuiſſe profitetur. Et patet ſimul inde bibliothecam Vlpiam in thermas Diocletianas translatam fuiſſe, cum aetate ſua in iis exſtitiſſe dicat.

§. XXIII.

Aliae bibliothecae Romanorum prope non fuerunt numerandae, quibus acta, leges, Senatus conſulta, Plebiſcita, et alia ad remp. ſpectantia aſſeruare ſolebant. Et erant *ſacrae bibliothecae* in aedibus et templis Deorum cum variis donariis conſecratae. *i*) Collegia pontificum, augurum, vatum et aliorum, bibliothecas quoque ſuas peculiares habebant.

§. XXIV.

Recte monet CELLARIVS *k*) bibliothecas, publici iuris vt eſſent, ſero nec ante tempora Auguſti, apud Romanos inſtitutas fuiſſe; priuatas autem paene multas et illuſtres, inſtar publicarum, ſine inuidia vſui eruditorum patuiſſe. Et haec commoda, qui literarum amantiſſimi erant, commilitonibus ſuis impertiri ſolebant, vtut paulo triſtiori Latinae linguae ſeneſcentis aeuo. *Perſius* ſatyricus poeta florentiſſimus Cornuto, praeceptori ſuo bibliothecam legauit. *l*) Sub Traiano, qui literarum reſtaurator eſſe videbatur *Plinius* Iunior Nouocomi in municipio ſuo bibliothecam dedicauit, et annuos ſumtus in alimenta ingenuorum conſtituit. *m*) Et celebratiſſimae fuerunt bibliothecae *Epaphroditi* Chaeronenſis Grammatici,

*i*) TERTVLLIANVS de idolol. cap. 10. *idolorum tabularia* vocat.

*k*) Diſſert. de ſtudiis Romanorum literariis §. 16. Confer. diſſert. noſtra de virili aetate L. L. part. 1. c. 1. §. 38. Et COLERVS anal. ad Struuii introd. ad notitiam rei literariae c. 2. §. 13.

*l*) Vid. PROBVS vel quisquis ſit auctor antiquus in Perſii vita: quam et nos paulo inferius recenſebimus.

*m*) PLINIVS lib. 1. epiſt. 8.

matici, qui ſub Nerone, ad Neruam uſque floruit, *Iulii Martialis*, *Herennii Seueri*, *Herodis Attici*, viri conſularis et Sophiſtae. etc. *n*)

§. XXV.

Vt taceam alias eruditorum bibliothecas, quae intra priuatos parietes erant: praeter vrbanas et generoſiſſimi Romanorum quique in villis ſuis bibliothecas ſolebant exſtruere ſelectiſſimas: vt quoties illic fecerint ſeceſſum, liberius ab omni vrbis ſtrepitu et interpellationibus vacui, optimis literis operam dare poſſent. *o*) Silius Italicus, cum plures in Campania villas poſſideret, teſte PLINIO *p*) multum habebat ubique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas in bibliothecis non modo ſeruare, verum etiam venerari ſolebat. A. MARTIALIS *q*) ſcripto ad Iulium Martialem epigrammate commendatur

*Ruris bibliotheca delicati,*
*Vicinam videt vnde lector vrbem.*

## CAPVT II.
## De Principum in rem literariam meritis

§. I.

*Caeſaris Octauiani Auguſti ſucceſſor Tiberius Nero Latinae linguae admodum ſtudioſus fuit.* 2. *Eius merita recenſentur.* 3. *Caeſaris Caligulae ſuſpicioſiſſima tempora.* 4. *Tib. Claudii ſtudia et* 5. *ſcripta recenſentur.* 6. *Patriae linguae amantiſſimus tribus eam literis auxit.* 7. *Neronis ingenium deſcribitur, et* 8. *in literas merita.* 9. *Turbulenta Galbae,*

*n*) Apud COLERVM l. c. p. 35.

*o*) Vid. CREENIVS de ruſticatione veterum.

*p*) Lib. 3. epiſt. 7. *q*) Lib. 7. epigr. 16.

*Galbae, Othonis et Vitellii tempora* 10. *excipit literarum fautor Vespasianus, nec virtutis laude minor* 11. *Titus.* 12. *Fratri optimo dissimilis successor Domitianus.* 13. *Meliora linguae fata promittit Neruae principatus.* 14. *Omnium felicissima literis obuenerunt tempora sub Traiano, cuius vita describitur.* 15. *Eius in optimas artes laudantur merita.* 16. *Ex felici institutione doctus eruditionis multa specimina dedit.*

§. I.

Anno post Christum natum XIV. Caesari Octauiano Augusto, cuius felicissimum imperium fuerat, ac bonis literis iucundissimum, successit tandem adoptatus TIBERIVS NERO, ad imperii et literarum commune exitium: quod in caussis corruptae Latinae linguae prolixius demonstratum iuimus. *a*) Adeo tamen sui ipsius immemor non fuit, et omni sensu humanitatis priuatus: vt sui seculi viros doctos atque liberalium disciplinarum tutores non pateretur suo indulgere ingenio. Ipse bonis artibus sedulam ab ineunte aetate nauauit operam. Cum Rhodi ageret propter literas, modice vixit, ac genus conuersationis admodum ciuile instituit; sine lictore aut viatore gymnasia obambulauit, atque mutua vsurpauit cum Graeculis officia. *Cum circa scholas et auditoria assiduus esset, modo inter antisophistas grauiore iurgio, non defuit, qui eum interuenientem et quasi studiosiorem partis alterius conuicio incesseret. Sensim itaque regressus domum, repente cum apparitoribus prodiit: citatumque pro tribunali voce praeconis conuiciatorem rapi iussit in carcerem. b*) Postea imperio admotus summas virtutes praese tulit, ac reipublicae potuis-

*a*) Huius tract. cap. 1. §. 6. seqq.

*b*) SVETONIVS in eius vita cap. 11.

potuiſſet facile ſpem excitare, ſub tanto protectore ac domino modeſto et obſequenti fore vt priſtinam libertatem recuperaret. *c*) Aduerſus ipſa conuicia malosque rumores, et famoſa de ſe ſuisque carmina firmus ac patiens, ſubinde iactabat, in ciuitate libera linguam mentemque liberas eſſe debere. *d*) Ecquis dubitaret etiamtum linguam fuiſſe liberam, artes liberas, doctores liberos, liberalia munera? Cum edicto prohiberet *ſtrenarum* commercium, ne vltra Kalendas ianuarias exerceretur: voce non Latina fuerat vſus. *e*) Tum aduocata concione illorum, qui proprietatem linguae obſeruarent, Atteius Capito dixit, tametſi nemo ante eum iſto vocabulo vſus fuiſſet, hoc nihilominus in Tiberii gratiam inter antiqua eſſe referendum. Marcellus vero, non habita illius ratione, ſubieciſſe dicitur: *hominibus, Caeſar, ciuitatem dare potes*, *f* Neque Tiberius id aegre tulit, qui licet alias ſermone Graeco promtus et facilis eſſet, ea tamen non vſque quoque vſus eſt, maxime autem in ſenatu abſtinuit, adeo quidem, vt *monopolium* nominaturus, veniam prius poſtularit, quod ſibi verbo peregrino vtendum eſſet. Rurſus in quodam decreto patrum, cum ἔμβλημα recitaretur, vocem commutandam cenſuit, ac Latinam pro peregrina requirendam: aut ſi non reperiretur, vel pluribus et per ambitum verborum rem enuntiandam. Militem quoque Graece teſtimonium interrogatum, niſi Latine reſpondere, vetuit. *g*) Tandem vero neque literarum, neque

 hone-

*c*) Idem Tiber. cap. 26. ſeqq.
*d*) Ibid. cap. 28. *e*) Ibid. cap. 34.
*f*) Apud DIONEM l. 60. et SVETONIVM de illuſtr. grammat. cap. 22. Confer. Diſſert. noſtra de virili aetate L. L. part. 1. c. 1. §. 34. pag. 64. ſeq.
*g*) TRANQVILLVS Tiber. cap. 71.

honeſtatis, neque imperii habita ratione, cuncta ſimul vitia, male diu diſſimulata, profudit. *h*) Tota vita inſatiabilis libido fuit, eaque turpitudo, quam caſtis auribus vel ex modica relatione audiuiſſe diſplicebit. *i*) Cetero fuit homo ſubdolus et crudelis, ſimulans ea ſe velle, quae nollet; eaque nolle quae volebat. *k*) Tandem obiit Capreis in ſeceſſu LXXVIII. annos natus, regiminis XXIII. Eius morte ſic laetatus eſt populus, vt pileos libertatis in ſigne induerent, pars Tiberium in Tiberim clamitarent, pars vncum et gemonias, ſiue locum in quem abiiciebantur damnatorum corpora, minarentur. *l*)

§. II.

Iuuenis, quod ſupra monui, artes liberales ſtudioſiſſime coluit. Mathematicae addictus a Thraſillo totus pependit. *m*) Nihilominus Mathematicos expulit, nec vlli, niſi deprecanti, eamque artem ſe deſiturum promittenti, veniam dedit. *n*) Amantiſſimus fuit hiſtoriae fabularis, quae poeticis narrationibus referta eſt. Non nihil etiam videbatur Grammaticis fauere: quos ridiculis fere quaeſtionibus experiri ſolebat: quae mater Hecubae? Quod Achilli nomen inter virgines fuiſſet? Quid Sirenes cantare ſint ſolitae? Nec alienus fuit plane ab arte poetica: ipſe enim et Graeca et Latina poemata fecit: inprimis SVETONIVS *o*) laudat carmen lyricum, quod inſcriptum fuit

*h*) SVETONIVS Tiber. c. 42. *i*) Ibid. cap. 43. ſeqq.

*k*) Confer. epitome VICTORIS cap. 7. DIO CASSIVS lib. 57. princip. TACITVS annal. lib. 4. cap. 71. Sed cum fruſtra RVPERTVS in Beſold. ſynopſ. hiſt. p. 281. ſeq. defendit, atque Tacitum ait imaginem principis occulti aut ſuſpicacis potius, quam veram Tiberii hiſtoriam ſcripſiſſe.

*l*) SVETON. Tib. c. 53. 61. Vitell. c. 17. TACITVS hiſt. l. 3. c. 74.

*m*) SVETONIVS Tib. cap. 69. et 14. TACITVS annal. l. 6. c. 20. 21.

*n*) SVETON. cap. 36. *o*) Tib. cap. 70.

fuit *conqueſtio de L. Caeſaris morte.* In Graecis imitatus eſt Euphorionem, obſcurum poetam, Rhianum, et Parthenium: in oratione Latina Meſſalam Coruinum, quem ſenem adoleſcens obſeruauerat. *Sed*, verba ſunt SVETONII *p*) *affectione et moroſitate nimia obſcurabat ſtilum: vt aliquanto ex tempore, quam a cura praeſtantior haberetur.* Idem TRANQVILLVS *q*) mentionem facit commentariorum actorumque Tiberii Caeſaris: praeter quae Domitianus nihil lectitare conſueuerit.

§. III.

Anno Chriſti XXXVII. ſucceſſit Tiberio haud quaquam melior C. Caeſar CALIGVLA, Caeſaris Germanici herois notiſſimi filius degener, qui caedibus, ſtupris, ac rapinis omnia miſcuit: adeo vt vnam ceruicem habere populum R. optauerit, atque tragicum illud crebro iactarit: *oderint, dum metuant.* Omnia ſibi in omnes licere putabat. *r*) Homo inter milites barbaros educatus ingenium prorſus ab literis alienum in omnibus actionibus ſuis prae ſe ferebat. Literatores ipſi non niſi ludibrio erant ac ignominiae. Tantus quidem eius liuor, tanta malignitas et ſuperbia: vt optimorum quorumque virtuti atque famae eſſet inimicus, eo magis, quod ipſe ante videbat, niſi poſt funera ſuperſtes eſſet flagitiorum ac tyrannidis memoria, ſui obliuionem imminere. *s*) Adeoque ſtatuas illuſtrium virorum disjecit, atque vetuit poſthaec viuentium cuiquam poni ſtatuam aut imaginem, niſi conſulto ſe et auctore. Homeri carmina abolere voluit. Et paullum abfuit, quin ipſius Virgilii atque



*p*) l. c. Confer. TACITVS annal. l. 1, c. 11. et l. 13. c. 3.
*q*) Domit. c. 20.
*r*) Vid. SVETONIVS Calig. c. 29. et 30.
*s*) SVETONIVS Calig. c. 31.

Liuii ſcripta et imagines ex omnibus bibliothecis amoueririt: quorum alterum, vt nullius ingenii, nullius doctrinae, alterum, vt verboſum et in hiſtoria negligentem carpebat. De iuris quoque conſultis, quaſi omnem eorum ſcientiae vſum eſſet aboliturus, ſaepe iactauit, ſe effecturum, ne quid reſpondere poſſent praeter eum. *t*) Hoc tamen egit, vt, quamuis minimum eruditioni attenderet, operam daret maximam eloquentiae. Ipſe facundus et promtus fuit. *Si perorandum in aliquem eſſet*, verba ſunt SVETONII, *v*) *irato et verba et ſententiae ſuppetebant: pronunciatio quoque et vox, vt neque eodem loci prae ardore conſiſteret, et exaudiretur a procul ſtantibus. Peroraturus ſtricturum ſe lucubrationis ſuae telum minabatur: lenius comtiusque ſcribendi genus adeo contemnens, vt Senecam tum maxime placentem, commiſſiones meras componere, et harenam eſſe ſine calce diceret. Solebat etiam proſperis oratorum actionibus reſcribere, et magnorum in Senatu reorum accuſationes defenſionesque meditari: ac, prout ſtilus ceſſerat, vel onerare ſententia ſua quemque, vel ſubleuare: equeſtri quoque ordine ad audiendum inuitato per edicta.* Saepius inſtituit, eodem TRANQVILLO teſte, *x*) certamina Graecae et Latinae facundiae, quibus victi victoribus conferre praemia, eorundemque laudes componere cogebantur. Illi vero, qui maxime diſplicuerant, ſcripta ſua iubebantur ſpongia linguaue delere: niſi ferulis obiurgari, aut flumine proximo ſubmergi maluiſſent. Ita parum laeti, etiam qui videbantur eius fauo-

*t*) SVETON. Calig. cap. 34.

*v*) In eius vita cap. 53. Vnde TACITVS annal. l. 13. c. 3. *C. Caeſaris turbata mens vim dicendi non corrupit.* Eodem teſte, annal. l. 5. c. 1. proauiam Liuiam pro roſtris laudauit.

*x*) In eius vita cap. 20.

fauore complecti, lupum auribus tenebant. Nec mirum: cum suas delicias haec quoque fata manerent. Quoties enim vxoris aut amiculae collum exosculeretur addebat: *tam bona ceruix, simul ac iussero, demetur.* y) XXXIX. annos natus, cum non integro quadriennio imperasset, ab coniuratis in palatio interfectus est. z) Recte SENECA: a) excerpendum hunc e Caesarum numero, vt qui in exitium opprobriumque humani generis editus sit.

## §. IV.

Anno post Christum natum XLI. Caligulae tyranno successit Tiberius CLAVDIVS, Drusi filius, Caesar cui non iudicium, non odium erat, nisi indita et iussa: b) vt ambiguum posteritati maneat, crudelitate ne, an stultitia magis dedecoratus fuerit. Ab ineunte aetate non mediocrem liberalibus disciplinis operam dedit, ac saepe experimenta cuiusque etiam publicauit. c) Neque inter imperii curas literarum studia seposuit. Quum in palatio aliquando spatiaretur, et clamorem audisset, eius caussam requisiuit: quumque dictum esset, recitare Nonianum, subito ad eum audiendum ipse venit. d) Ipsi erat a studiis Polybius quidam libertus, qui saepe inter duos Coss. ambulabat. Ab epistolis habebat Narcissum, a rationibus Pallantem: quos decreto Senatus non solum ingentibus praemiis, sed et quaestoriis praetoriisque ornamentis ornari voluit. e) Libertorum mancipium viuis excessit III Idus

y) Apud SVETON. Calig. cap. 33.
z) Plurib. confer. TRANQVILLVS in eius vita. DIO CASSIVS l. 59. IOSEPHVS antiq. l. 19. c. 1.
a) Consolat. ad Polyb. c. 36.
b) TACITVS annal. l. 12. c. 3. fin.
c) SVETONIVS Claud. c. 3.
d) PLINIVS lib. 1. epist. 13. e) SVETON. in eius vita cap. 28.

Idus Octobris, Asinio Marcello et Acilio Auiola Coss. LXIV. aetatis, imperii XV. anno. *f*) Die funeris, Nero successor eius laudationem exorsus est. Dum antiquitatem generis, consulatus ac triumphos maiorum enumerabat: omnes orationem probarunt: neque displicuit artium liberalium commemoratio, et nihil regente eo reip. triste ab externis accidisse. Postquam vero ad prouidentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare potuit, quanquam oratio, a Seneca composita, multum cultus prae se ferret. *g*)

§. V.

Vt princeps erat neque infacundus, neque indoctus, imo etiam pertinaciter liberalibus studiis deditus: *h*) iam in adolescentia, hortante T. Liuio, adiuuante vero Sulpicio Flauo, historiam scribere aggressus est. In principatu quoque et scripsit plurimum, et assidue per lectorem recitauit. Initium autem sumsit historiae post caedem Caesaris Dictatoris. Transiit quoque ad inferiora tempora, et coepit a pace ciuili. Prioris materiae volumina duo, posterioris vnum et quadraginta reliquit. Suscepit etiam Ciceronis defensionem aduersus Asinii Galli libros, satis eruditam. *i*) Scripsit et Graecas historias τυρρηνικῶν XX. καρχηδονιακῶν VIII. *Quarum caussa*, verba sunt SVETONII, *k*) *veteri Alexandriae Museo alterum additum ex ipsius nomine: institutumque, vt quotannis in altero*

*f*) Plura vide apud SVETONIVM. TACITVM annal. l. II. et I2. DIONEM CASSIVM lib. 60.

*g*) TACITVS annal. l. I3. c. 3.

*h*) SVETON. Claud. cap. 40. fin.

*i*) SVETON. in eius vita cap. 41. Historiarum Claudii Caesaris meminit etiam PLINIVS histor. natur. lib. I2. c. I7.

*k*) Claud. cap. 42.

*altero τυῤῥηνικῶν libri, altero καρχηδονιακῶν, diebus ſtatutis, velut in auditorio, recitarentur toti a ſingulis per vices.* Cum et aleam luderet ſtudioſiſſime, de illius arte librum emiſit. *l*) Ne ſtultitiam quidem ſuam reticuit, publicatis quibusdam oratiunculis. Et liber editus eſt, cui index erat *Μωρῶν ἀνάστασις*, argumentum autem, *ſtultitiam neminem fingere.* *m*) Sic et de vita ſua octo volumina compoſuit, magis inepte, quam ineleganter. *n*) Nec mirum, quando hominis ſummam conſideramus et obliuionem, et inconſiderantiam, quam ſermonibus aeque ac rebus oſtendit: vt nec quis, nec inter quos, quoue tempore ac loco verba faceret, ſcire ac cogitare exiſtimaretur. *o*) Hinc riſus populi, cum Nero in funebri oratione prouidentiam eius ſapientiamque publice laudaret. *p*) Sed quoties meditata diſſerebat, teſte Cornel. TACITO *q*) nemo elegantiam in eo requirebat.

## §. VI.

Linguae patriae inprimis fuiſſe ſtudioſum et amantiſſimum, vel inde patet, quod ſplendidum virum, Graeciaeque prouinciae principem, verum Latini ſermonis ignarum, non modo iudicum eraſit albo, verum etiam in peregrinitatem redegit. Nec quemquam niſi ſua voce, vtcunque quis poſſet, ac ſine patrono, rationem vitae paſſus eſt reddere. *r*) Omittimus, quae forum noſtrum non

*l*) SVETON. in eius vita cap. 33. in fin.

*m*) Ibid. c. 38. Contra BARTHIVS aduerſar. l. 7. c. 1. et l. 54. c 13. Claudium Caeſarem principibus ſapientibus annumerat. Confer. RVPERTVS obſeru. in ſynopſin Beſoldi pag. 285.

*n*) SVETON. Claud. cap. 41.

*o*) Exempla vide apud TRANQVILLVM in eius vita cap. 39. 40. paſſim.

*p*) TACITVS annal. l. 13. c. 3. *q*) L. c.

*r*) SVETONIVS Claud. c. 16.

non ad modum ſpectant. Sed hoc ſingulare fatum, inuentione ſua Claudium Caeſarem voluiſſe iuuare Latinam linguam. Perplacet ipſius SVETONII *s*) verba transſcribere integra: *nouas commentus eſt literas tres, ac numero veterum, quaſi maxime neceſſarias, addidit. De quarum ratione cum priuatus adhuc volumen edidiſſet, mox princeps non difficulter obtinuit, vt in vſu quoque promiſcuo eſſent. Exſtat talis ſcriptura in plerisque libris ac diurnis titulisque operum.* De eodem inſtituto TACITVS: *t*) *nouas literarum formas addidit vulgauitque; comperto Graecam quoque literaturam non ſimul coeptam abſolutamque. Primi per figuras animalium Aegyptii ſenſus mentis effingebant; et antiquiſſima monumenta memoriae humanae impreſſa ſaxis cernuntur, et literarum ſemet inuentores perhibent. — At in Italia Etruſci ab Corinthio Damarato, Aborigenes Arcade ab Euandro didicerunt. Et forma literis Latinis, quae veterrimis Graecorum. Sed nobis quoque paucae primum fuere: deinde additae ſunt. Quo exemplo Claudius tres literas adiecit, quae vſui, imperitante eo, poſt obliteratae, aſpiciuntur etiam nunc in aere publicandis plebiſcitis per fora ac templa fixo.* Quaenam iſtae fuerint literae, diſpiciendum eſt. Prima F. digamma eſſe videtur: quod PRISCIANO teſte, apud antiquiſſimos Latinorum eandem vim atque apud Aeoles habuit. Iſtud F. deinde Claudius Caeſar pro V. conſonante recipiendum conſtituit: vt *Fulgus* pro *vulgus*, *ſerfus* pro *ſeruus* ſcriberetur: in quibus FABIVS *v*) Aeolicum digamma deſiderauit: atque mox *x*) verbis diſertis teſtatur: *nec inutiliter Claudius Aeoli-*

*s*) In eius vita cap. 41.

*t*) Annal. lib. 11. c. 13. 14. Confer. differt. noſtra de pueritia L. L. §. 18. pag. 27. ſeq.

*v*) Inſtit. orator. l. 1. c. 4. *x*) Lib. 1, cap. 7.

*Aeolicam illam ad hos vſus F. literam adiecerat.* Vbi TORRENTIVS *y*) monet, legendum eſſe Ⅎ. digammon pro V. Sic OctaⅎIa etc. Atque etiam PRISCIANVS, *apud Aeoles, inquit, olim F. digamma i. e. Vau ab ipſius voce profectum; teſte Varrone et Didymo, qui id ei nomen eſſe oſtendunt; pro quo Caeſar hanc figuram* Ⅎ. *ſcribere voluit.* Vnde in lapidibus vet. DIⅎAI. AMPLIAⅎIT. TERMINAⅎITQVE. *z*) ANGELVS ROCCHA. *a*) et HERMANNVS HVGO *b*) exiſtimant, tunc demum apud Latinos F. poni coeptum pro PH. vt *fama* pro *phama.* Cum adeoque Suetonius de Claudio teſtetur, nouas tres commentum eſſe literas: ita intelligendum, vt velit literam F. tantum ad nouum pronunciationis modum ab eo fuiſſe inuentam. Sed falluntur. F. enim a Latinis eadem poteſtate, vt nunc eſt, iam circa belli Punici primi tempora in vſu fuiſſe patet ex tabula roſtrata C. Duilio, et alia ſubſequenti anno Scipioni Barbato

G 2

*y*) In notis ad Sueton. Claud. cap. 41.

*z*) Ita legitur Romae ad S. Luciae cloacam

TI. CLAVDIVS
DRVSI F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. COS. IIII.
CENSOR. P. P.
AVCTIS POPVLI ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAⅎIT. TERMINAⅎITQ.

Plura vide apud ROCCHAM bibl. Vatic. p. 141. ſeq. RADVLPHVM FORNERIVM rerum quotidian. l. 2. c. 6. et LIPSIVM in Tacit. annal. l. 11. pag. 272.

*a*) Biblioth. Vaticana. p. 140. ſeq.

*b*) De prima ſcribendi origine cap. 4. pag. 58.

bato posita. *c*) Atque etiam Latini ea litera constanter ad nostra vsque tempora vsurparunt: cum in sententiam contrariam TACITVS *d*) sit auctor, omnes tres literas, breui post Claudii obitum, obliteratas et quasi sepultas fuisse. Altera a Claudio Caesare inuenta litera, PRISCIANO *e*) et MARCIANO CAPELLA *f*) testibus, fuit ɔC ἀντίσιγμα, pro litera ψ. Tertiam adhuc cum CAMERARIO *g*) quaerimus. VERTRANIVS MAVRVS *h*) se legisse ait Romae apud Velium Longum in libro de orthographia MSC. apud Strossium literam nouam a Claudio excogitatam, similem ei notae, quam pro aspiratione Graeci ponunt. ⊢. *i*) Alii volunt tertiam Claudii literam fuisse X. pro C. S. vel GS. et SS. *k*) In contrariam vero partem ISIDORVS: *l*) *X litera*, inquit, *vsque ad Augusti tempora nondum apud Latinos erat, sed pro ea C. et S. scribebant, vnde et duplex vocatur, quia pro C. et S. ponitur.* Obstant praeterea, quas supra dedi, rationes. Neque res tanti videtur esse, vt curiosius inter ea, quae futilia et dudum obliterata fuerunt, in cassum quaeratur. *m*) ANGELO ROCCHA teste, *n*) in bibliotheca Vaticana quintae columnae parastaticae tertia facies Claudium

*c*) Vid. differt. nostra de pueritia L. L.

*d*) Annal. l. 11. c. 14.

*e*) Lib. 1. c. de literarum numero et affinitate: *Huic S. praeponitur P. et loco ψ Graecae fungitur, pro qua Claudius Caesar antisigma ɔC hac figura scribi voluit, sed nulli ausi sunt antiquam scripturam mutare.*

*f*) Lib. 3. cap. de semivocalibus.

*g*) Annot. ad Quintil. instit. orat. l. 1. c. 7.

*h*) Comment. in Tacit. annal. l. 11.

*i*) Confer. QVINTILIANVS instit. orat. l. 1. c. 4.

*k*) Vid. MARTIANVS CAPELLA l. c. *l*) Orig. l. 1. c. 4.

*m*) Vid. IVSTVS LIPSIVS in Tacit. annal. lib. 11. et VOSSIVS de arte Grammat. l. 1. c. 24. *n*) Biblioth. Vatic. pag. 140. seqq.

dium noſtrum Imperatorem, imperatorio habitu, laurea ornatum, et librum manu geſtantem repraeſentat: ſupra cuius caput tantum vna litera F. ad pedes vero haec inſcriptio cernitur: *Claudius Imp. tres nouas litteras adinuenit.*

§. VII.

Anno LIV. Claudio ſucceſſit in imperio NERO Claudius Caeſar, monſtro quam homini ſimilior, et fex familiae Caeſareae. Iſte ex ſceleribus ſuis et paricidio eſt notior, quam vt memorari debeat. Tener adhuc, nec dum matura pueritia circenſibus ludis Troiam conſtantiſſime et fauorabiliter luſit. Vndecimo aetatis anno adoptatus eſt a Claudio Caeſare, atque Annaeo Senecae, iam tunc Senatori in diſciplinam traditus. Deductus in forum tyro, populo congiarium, militi donatiuum propoſuit. ac decurſione indicta praetorianis, ſcutum ſua manu praetulit: exinde patri gratias in ſenatu egit. Apud eundem Conſulem pro Bononienſibus Latine. et pro Rhodiis atque Ilienſibus Graece verba fecit. *o*) Claudium apparatiſſimo funere elatum laudauit conſecrauitque. *p*) Et primo imperii quinquennio principis non mali ſpeciem praebuit. *q*) Poſtea tanto magis ſaeuitia et libidine aeſtuans, humanitatem omnem exuit: adeo vt fratre, coniuge matre, praeceptore interfectis, ipſam quoque Romam ad voluptuoſum ardentis Troiae ſpectaculum incenderet. *r*) Quae ipſe



*o*) SVETONIVS Neron. c. 7. *p*) Idem cap. 9.

*q*) Vnde Traianus dicere ſolitus eſt: *procul differre cunctos principes Neronis quinquennio.* AVREL. VICTOR in Nerone.

*r*) Hinc Sabrius Flauius Tribunus apud TACITVM annal. l. 15. c. 67. *Odiſſe coepi poſtquam parricida matris et vxoris, auriga, et hiſtrio, et incendiarius extitiſti.* Confer. SVETONIVS in eius vita cap. 38. EVTROPIVS. 7. 9.

ipse fecerat, incendia obiiciebat Christianis: s) vt insontes suppliciis afficeret, vbique saeuiens in istos ferro, flamma, ferarum laniatu. Et haec atrocium Ecclesiae persecutionum fuit prima. Sic petulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatem, sensim quidem primo et occulte, velut iuuenili errore exercuit: sed vt tunc quoque dubium nemini foret, naturae illa vitia, non aetatis esse. t) Cum adeo diu multumque grassauerit, provinciae post alias aliae desciuerunt: vt desertus tandem ab omnibus fere exercitibus, Seruio Galba, Hispaniae Tarraconensis praefecto, imperium inuadente, saeuas sibimet ipsi manus inferret. Quod cum aliquoties frustra tentauerit, ex militibus non nemo, *vsque adeone mori miserum est?* proclamauit. Obiit secundo et trigesimo aetatis, decimo tertio imperii anno. v) Multis rebus ac locis detracta vetere appellatione, nouam ex suo nomine induxit. Mensem Aprilem, *Neroneum*, Romam *Neropolim* nuncupare voluit. x) Tanta illi fuerat aeternitatis et famae perpetuae cupido. Eamque ex flagitiis, sed pessimam obtinuit.

§. VIII.

Nonnihil etiam gloriolae sibi literis comparare videri voluit. Liberales disciplinas fere omnes puer attigit. A philosophia eum mater auertit, quod imperaturo sit contraria. Ipse praeceptor Seneca veterum oratorum, cognitionem dedit nullam, quo diutius in admiratione detineretur.

s) TACITVS annal. l. 15. c. 44. SVLP. SEVERVS l. 2. c. 29. SVETONIVS Neron. cap. 16.

t) SVETON. cap. 26.

v) Pl. vide apud SVETONIVM in eius vita. TACITVM annal. l. 13. 14. 15. 16. DIONEM CASSIVM l. 61.

x) SVETON. Ner. c. 55.

retur. In primis ad poeticam pronus, TRANQVILLO teste, y) carmina libenter ac sine labore composuit plurima: quae non solum domi, sed in theatro, recitauit, tanta omnium laetitia, quod idem testatur, z) vt supplicatio ob recitationem decreta sit, eaque pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata. Quaedam vulgauit satyrica: a) neque mirum inde videtur, nihil eum patientius, quam maledicta et conuicia hominum tulisse: neque in vllos fuisse leniorem, quam qui se dictis aut carminibus lacessissent. b) Declamauit saepius etiam publice, c) et orationes conscripsit. SVETONIVS ex omnibus meminit orationem, qua in Vindicem perorauit, recitatam in senatu: d) et eam qua pro rostris maxima miseratione veniam praeteritorum precari, ac ni flexisset animos, vel Aegypti praefecturam concedi sibi orare volebat. e) Quanto vero impetu vtriusque facundiae laureolam affectauerit: vel inde patet, quod orationis carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit. f) Nec defuerunt, qui sua poemata

y) In eius vita cap. 52. Contrarium suadet TACITVS annal. l. 14. c. 16. Conferatur tamen et eius annal. l. 13. cap. 3. fin. De Nerua MARTIALIS l. 8. epigr. 70.

*Sed tamen hunc nostri scit temporis esse Tibullum,*
*Carmina qui docti nota Neronis habet.*

z) Cap. 10. Et l. 9. epigr. 27.

*Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures,*
*Lasciuum iuuenis cum tibi lusit opus.*

a) Vid. SVETON. Neron. c. 24. Domit. c. 1. recenset poema Neronis, quod inscribitur Luscio.

b) Idem cap. 39.

c) Idem Neron. cap. 10. Confer. TACITVS annal. l. 13. c. 3.

d) Eius vita cap. 46. e) Ibid. cap. 47.

f) SVETONIVS Neron. c. 12.

mata laudari a Nerone et imperii proceribus, tanti faciebant: vt PERSIVS *g*) non potuerit non ſatyricum exercere cachinnum:

— *Ecce inter pocula quaerunt*
*Romulidae ſaturi, quid dia poemata narrent.*

Innuit ergo, non inter res ſerias, ſed inter oblectamenta, literas ab Nerone et eius aulicis haberi; ac poetas quidem ab iſtis laudari et maximis ornari encomiis: ſed inter pocula et in vino, cui vel maxime deditum fuiſſe Neronem, SVETONIVS *h*) memoriae prodidit. Et TACITVS *i*) auctor eſt, quod ſapientiae doctoribus poſt epulas tempus impertiuerit, vt contraria aſſeuerantium diſcordiae eruerentur. *Nec deerant, qui voce vultuque triſti inter oblectamenta regia ſpectari cuperent.* O tempora! O mores!

§. IX.

Secuta eſt hinc in Imperatoribus conſtituendis militum licentia. Vnde facilis coniectura, miſeram fuiſſe Muſarum conditionem: cum ipſe Mars rerum ſumma poteſtate potiretur. Vno anno, poſt Chriſtum natum LXVIII. Seruius Sulpitius GALBA, natus tres et ſeptuaginta annos, per ſeptem menſes; *k*) M. Saluius OTHO, triginta et octo annos natus, per XCV. dies; et A. VITELLIVS, natus annos quinquaginta ſeptem, per VIII. menſes, temporarii principes, a militibus in ſcenam producti, incolumes ipſi diu ſubſiſtere non potuerunt.

§. X.

Tandem rerum potiebatur gens Flauia: vnde literis non nihil ſalutis atque ſolatii, poſt clades ac miſera tot ſcele-

*g*) Satyr. I. verſ. 30. *h*) Neron. cap. 27.

*i*) Annal. l. 14. cap. 16.

*k*) Notandum, quod inter liberales diſciplinas etiam iuri attenderit. SVETONIVS eius vita cap. 5.

ſcelerum tempora, veniebat. Anno LXIX. T. Flauius VESPASIANVS Vitellium vita pariter et imperio exuit. Poſt Auguſtum princeps omnium optimus vitiis vbique adhuc graſſantibus, quoquomodo potuit, obicem ponere allaborauit: ac ne quam occaſionem corrigendi diſciplinam praetermitteret: adoleſcentem vnguento fragrantem, cum ſibi pro impetrata praefectura gratias ageret, nutu aſpernatus, etiam grauiſſima voce increpuit, *maluiſſem, allium oboluiſſes:* literasque reuocauit. *l*) Huc vſque litium ſeries mirum in modum excreuerant, manentibus antiquis, intercapedine iurisdictionis, accedentibus nouis; ex conditione atque tumultu iſtorum temporum. Igitur elegit ſorte, per quos rapta bello reſtituerentur: quique iudicia centumuiralia, quibus peragendis litigatorum aetas vix ſuffectura videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigerentque ad breuiſſimum numerum. *m*) Amicorum libertatem, cauſſidicorum figuras, *n*) ac philoſophorum contumaciam leniſſime tulit. *o*) Ingenia et artes maxime fouit: earundemque promouendarum gratia, primus e fiſco Latinis Graecisque rhetoribus annua centena *p*) conſtituit. *q*) Inter iſtos procul dubio ipſe fuit Fabius Quintilianus, de quo diſerte in Chronico Euſebiano legitur: *primus Quintilianus publicam ſcho-*

*l*) SVETONIVS Veſp. c. 8. *m*) SVETON. Veſp. c. 10.

*n*) *Morſus figuratos* appellat MACROBIVS ſaturn. l. 7. c. 3. *Controverſias figuratas* FABIVS inſtit. orat. l. 9. c. 2. *Dicta figurata* SPARTIANVS in Seuero. *o*) SVETON. Veſp. c. 13.

*p*) Secundum PERIZONIVM annot. in Suet. Veſp. pag. 459. *ſeptem millia et quingentos florenos.* Secundum LIPSIVM de magnitudine Romana lib. 4. c. 10. annua iſta centena reddunt *bis mille quingentos Philippaeos.*

*q*) SVETONIVS Veſp. c. 18.

*scholam Romae, et salarium e fisco accepit.* Ante quidem multi, et ipsam rhetoricam, publice docuerunt: *r*) sed mercedem non aliam, quam discipulorum incertam remunerationem accipiebant. Hac vero aetate, Imperatoris Vespasiani indulgentia et beneficio, coeperunt publice ali, e fisco sustineri, ac emolumentis gaudere minime vulgaribus. Poetas quoque praestantes et artifices magna mercede collegit. *s*) Ludos ac vetera acroamata reuocavit. Apollinari tragoedo quadringenta, Terpno et Diodoro citharoedis ducena, nonnullis centena, quibus minimum, quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. *t*) Saleius Bassus, egregius poeta, qui principis huius indulgentiam suo meritus est ingenio, quingenta sestertia dono accepit. *v*) Super coenam et semper alias comis erat ac multa transigebat ioco. Cum Mestrius Florus, vir consularis, *plaustra* potius quam *plostra* monuisset esse dicenda, eum postero die *Flaurum* salutauit. Et tempestiue saepius Graecis vtebatur versibus. *x*) Denique, quod imperatorem stantem mori oporteat, inter manus subleuantium exstinctus est, annum agens imperii decimum, aetatis sexagesimum ac nonum. *y*)

## §. XI.

Anno LXXIX. successorem reliquit TITVM Flauium Vespasianum, illas humani generis delicias, *z*) qui a puero for-

*r*) Videantur opuscula nostra de pueritia, adolescentia et virili aetate Latinae linguae.

*s*) SVETON. Vesp. c. 18. *t*) Ibid. c. 19.

*v*) Auctor de causs. corruptae eloquentiae cap. 9. Confer. VOSSIVS de poetis Latinis cap. 3. de hist. Lat. l. 1. c. 22. WALCHIVS parerg. acad. p. 63. seq. et 120.

*x*) SVETON. Vesp. c. 22. 23. *y*) Idem cap. 24.

*z*) SVETON. eius vita c. 8. EVTROP. 7. 14.

forma egregia non minus auctoritatis quam gratiae prae ſe tulit. Graecae ac Latinae linguae, vel in orando, vel in fingendis carminibus erat promtus, ac vſque ad extemporalitatem facilis. Ipſe poſt ſtipendia operam dedit foro, honeſtam magis quam aſſiduam: *a*) dictauit epiſtolas, conſcripſit edicta, ſuasque in ſenatu orationes recitauit. *b*) Beneficia quotquot fuerunt a principibus ſuperioribus conceſſa, primus vno edicto confirmauit, natura beneuolentiſſimus, adeo vt diem absque beneficiis perdi putaret, nec vllam ac ſermone principis triſtem diſcedere atque dimitti oportere. *c*) Exceſſit poſt biennium et aliquot menſes, quam patri ſucceſſerat, altero et quadrageſimo aetatis anno.

## §. XII.

Anno LXXXI. fratri optimo ſucceſſit T. Flauius DOMITIANVS, ſaeuus et ſuperbus. Sub initium quasdam prae ſe tulit virtutes, ſed quas mox factis immanibus rurſum abſcondidit. Mire ſimulauit modeſtiam, et in primis poeticae ſtudium, tam inſuetum ante ſibi, quam poſtea ſpretum et abiectum: etiam publice recitauit. *d*) Inſtituit quinquennale certamen Capitolino Ioui triplex, muſicum, equeſtre gymnicum: certabant tunc quoque proſa oratione Graecae et Latine. *e*) Celebrabat in Albano quotannis quinquatria Mineruae, cui collegium inſtituerat, ex quo ſorte ducti magiſterio

 fun-

*a*) SVETON. Tito c. 3. et 4. *b*) Ibid. c. 6.

*c*) SVETON. Tit. c. 8.

*d*) SVETON. in eius vita c. 2. et c. 20. *nunquam*, inquit, *aut hiſtoriae carminibusue cognoſcendis operam ullam, aut ſtilo, vel neceſſario dedit. Praeter commentarios et acta Tiberii Caeſaris nihil lectitabat: epiſtolas, orationesque, et edicta, alieno formabat ingenio. Sermonis tamen nec inelegantis* etc. Conferatur TACITVS hiſt. l. 4. c. 86. *e*) SVETON. l. c. c. 4.

fungerentur atque iudicarent de oratorum et poetarum certaminibus. *f*) Ius diligenter et induſtrie dixit. Plerumque et in foro pro tribunali extra ordinem ambitioſas centumuirorum ſententias reſcidit. Scripta famoſa, et vulgo edita, quibus primores viri ac feminae notabantur, non ſine auctorum ignominia, aboleuit. Legem Iuliam de adulteriis reſtituit, et alia id genus multa praeclare fecit. *g*) Sed vi dominationis conuulſus et mutatus, *h*) in monſtrum degenerauit. Dominum Deumque ſe appellari voluit. *i*) Multos nobiliſſimos viros ex leuiſſima cauſſa vel occidit, vel in exilium miſit; vſus delatoribus *k*) Aquilio Regulo, Metio, Caro, Bebio Maſſa, et omnium peſſimo, Catullo Meſſalino. *l*) Philoſophos, ſed quanta inſania, ſenatus conſulto, vrbe et Italia eiecit. *m*) Acerrimus fuit Chriſtianorum hoſtis, quos vbique ſuppliciis cumulatim affecit. Eo ſpectant, ſi quid video, IVVENALIS: *n*)

*Sed periit, poſtquam cerdonibus eſſe timendus*
*Coeperat, hoc nocuit, Lamiarum caede madenti.*

Per *cerdones* intelligit Chriſtianos: quorum plerique tunc erant opifices, ac ſellularias artes exercebant. Per Lamias notat nobiles: quoniam Domitianus Aelium Lamiam inter-

*f*) Ibid. *g*) SVETON. cap. 8.

*h*) TACITVS annal l. 6. c. 48.

*i*) SVETON Domit. c. 13. EVTROP. l. 7. ſub fin. MARTIALIS l. 5. epigr. 8.

*k*) Quos ante videbatur ferre minime gentium potuiſſe: cum fiſcales calumnias poena reprimeret, diceretque: *princeps qui delatores non caſtigat, irritat.* SVETON. eius vita c. 9.

*l*) Vid. TACITVS in Agric. c. 45. PLINIVS lib. 1. epiſt. 5. et l. 7. ep. 19. IVVENALIS ſatyr. 4.

*m*) SVETON. c. 10. A. GELLIVS noct. Attic. l. 15. c. 11.

*n*) Satyr. 4. fin.

interfecit. *o*) Sic et alibi *p*) illuſtrem feminam deſcribens, *quaedam*, inquit, *de numero Lamiarum ac nominis alti.* De Dacis et Germanis falſum egit triumphum, et verae gloriae Britanniam ſubiugantis, Iulii Agricolae inuidit. *q*) Poſt duos triumphos, Germanici cognomine aſſumto, Septembrem menſem et Octobrem, ex appellationibus ſuis, *Germanicum Domitianumque* tranſnominauit: quod altero ſuſcepiſſet imperium, altero natus eſſet. *r*) Occiſus eſt XIV. Kal. Octobr. anno aetatis XLV. imperii XV. *s*) Funus cum ingenti dedecore per veſpillones exportatum. *t*) De literis optime meritus eſt bibliothecarum inſtauratione: licet enim ipſe liberalia ſtudia neglexerit, optimorum tamen auctorum theſauros maximis ſumtibus reparare inſtituit: *v*) etiam miſſis Alexandriam librariis, qui vtriusque linguae codices conquirerent ac emendarent. Nam inprimis hac aetate Romanis tam familiaris fuit literarum Graecarum vſus, vt bibliothecae non minus Graecis quam Latinis libris refertiſſimae eſſent. *x*) Memini capite ſuperiori monuiſſe, ab Domitiano clariſſima ingeniorum monumenta in foro concremata fuiſſe: quod teſtimonio Suetonii videretur eſſe contrarium: Eundem Caeſarem bibliothecas ſolicite reparandas, et eruditorum libros comburendos curauiſſe. Res vero ſalua eſt; alios enim exſtirpare alios conquirere facile potuit. De bibliothecis nullum dubium. Alterum teſtatur etiam SVLPITIA poetria: *y*) *Sic*

*o*) Vid. SVETON. Domit. c. 10. *p*) Satyr. 6.
*q*) TACITVS Agric. c. 39. *r*) SVETON. Domit. c. 13.
*s*) SVETON. Domit. c. 17. *t*) Vid. EVTROPIVS l. 7. extr.
*v*) SVETON. eius vita c. 20.
*x*) Vid. MONTFAVCON praef. palaeogr. Graec. p. 18.
*y*) Satyra de corrupto ſtatu reip. temporibus Domitiani, praeſertim cum edicto philoſophos vrbe exegiſſet. apud BOXHORNIVM pag. 14.

*Sic nostri palare senes dicuntur et ipsi*
*Vt ferale suos onus exstirpare libellos.*

Istis scilicet libri fuerant ferale onus, quia neces, exilia et odia parabant. Et poetria videtur respicere ad historiam Aruleni Rustici et Herennii Senecionis: quorum alter cum Paetum Traseam, alter Priscum Heluidium publice laudasset, capitale fuit adeo, vt non solum in auctores, sed in eorum quoque libros saeuitum sit, delegato trium viris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. *z*) Tyrannus ille quamuis Statium fouerit atque Martialem cum aliis poetis, qui Dominum Deumque suum vocare illum non dubitarunt, atque summis laudibus vel per adulationem eius opera prosecuti sunt: eius tempora tamen velut pessima simul omnes damnare videmus; adeo quidem vt ipse MARTIALIS *a*) Domitiano defuncto triumphare et Musis Neruam mitionem gratulari visus sit:

*Contigit Ausoniae procerum mitissimus aulae*
*Nerua: licet toto nunc Helicone frui.*
*Recta fides, hilaris clementia, cauta potestas*
*Iam redeunt: longi terga dedere metus.*

Denique: —— *Sed tu sub principe duro,*
*Temporibusque malis, ausus es esse bonus.*

§. XIII.

Aliquot laeta prius Latinae linguae et bonis artibus affulserunt lumina, quam in peius ruerent, ac ineuitabile fatum magis ingrauescentem senectutem afferret. Domitiano tyranno, vt diximus, ad meliora Latinae linguae fata, successit anno post Christum natum XCVI. Imperator

*z*) Vid TACITVS praefat. ad vitam Agricolae.
*a*) Lib. 12. epigr. 6.

rator NERVA Caesar Augustus, valde senex, qui libertatem et principatum, res olim dissociabiles, miscuit. Vir fuit melior, quam qui Romuli faecem regeret. Paucis eum, sed optime, describit AVSONIVS: *b*)

*Nerua senex, Princeps nomine, mente parens.*

Ille cum etiam puer esset, a carminis dulcedine Tibullus appellatus est, ac pari facundia beneuolentiaque ab ineunte aetate floruit: quamuis in poesi modum atque decorum adhibuerit, aduertens, quid deceat virum magnum et illos qui non alia florent arte. Vnde MARTIALIS: *c*)

*Quanta quies placiti, tanta est facundia Neruae;*
*Sed cohibet vires ingeniumque pudor.* Extremo
*Sed tamen hunc nostri scit temporis esse Tibullum,*
*Carmina qui docti nota Neronis habet.*

Diem obiit supremum aetatis anno LXV. cum imperio supra annum menses quatuor et aliquot dies praefuisset. *d*) Breui, quo regeret, temporis spatio, non breuem felicitatem reip. attulit adoptione Traiani: qui cum nonnihil scripto nobis reliquerit, ac optimus exstiterit literarum promotor: operae existimamus nos facere pretium, si prolixius paulo eius fata prosequamur.

## §. XIV.

Anno Christi XCVII. fasces imperii obtinuit Vlpius Nerua TRAIANVS, natione Hispanus, viri consularis et aliquot triumphis clari filius, qui generis celebritatem virtute sua multum superauit. Cum adhuc valde iuuenis esset, Parthica lauro honoratur: atque maximam inde sibi

*b*) Tetrastichis in Caesares.

*c*) Lib. 8. epigr. 70.

*d*) Videantur DIO CASSIVS EVTROPIVS, AVRELIVS VICTOR et alii.

ſibi in caſtris auctoritatem conciliat. Cum Nerua optimus ſenex, et Vlpii amantiſſimus rerum potiretur: eo ipſo anno in Capitolium adſcendit, ac ibi magna voce dixit: *quod felix fauſtumque ſit, ſenatui populoque R. mihique ipſi, M. Vlpium Neruam Traianum adopto.* Tunc praeerat Germaniae, et quanquam Neruae non deerant propinqui, factus eſt Caeſar: ille enim ſanguinis coniunctionem publicae vtilitati non antepoſuit; ac virtutem cuiusque non patriam aeſtimandam eſſe putauit. Decretum de adoptione et inſignia imperii a Nerua et Senatu Romano ad ſe miſſa Coloniae Agrippinae accepit, cum aetatis iam ageret annum XLII. De Neruae obitu certior factus, ſe nullius viri probi aut vitae, aut dignitati obfuturum, ſua manu ſcripſit ad ſenatum, ac iure iurando confirmauit. Quod etiam per totum imperium ſeruauit inuiolatum adeo, vt ne conuictos quidem conſpirationis in ſe aliter quam cognita per ſenatum cauſſa puniret. Cum praefecto praetorii, more ſolito, protectionis inſigne, gladium traderet: his verbis vſus eſt: *tibi iſtum ad munimentum mei committo, ſi recte ago: ſin aliter, in me magis: quod moderatorem omnium vel errare minus fas ſit.* Vel, vt DIO CASSIVS habet: *accipe gladium, quem pro me, ſi bene atque cum ratione imperauero, diſtringes; ſin minus, eo ad interitum meum vtere.* Illuſtri pietatis documento in Neruam, anteceſſorem, imperium auſpicatus eſt. Nam Aelianum Caſperium, praetorii praefectum, et ſocios, qui ſeditionem excitauerant aduerſus Caeſarem, ſimulato conſilio, ad ſe extra vrbem citatos e medio ſuſtulit. Suis deinde victricibus armis quam longiſſime protraxit imperii fines, et orbem Romanum ſplendidiſſimis operibus ornauit. Sub initium ſeculi poſt Chriſtum natum alterius vicit Decebalum Daciae regem,

qui

qui et vicinas ad Istrum prouincias tenebat, ac Romanos suis armis prope sedecim annos misere exercuerat. Inde triumphus. Regi, tum quidem Romanis ad fidem et obedientiam sacramento se adstringenti, pacem et prouincias concessit: cum vero Dacus paulo post foedera et pacis conditiones violaret: secundo opprimitur a Traiano, qui magno et admirando opere pontem in Istro flumine fecit. Decebalus desperatis rebus, ne viuus caperetur, sibimet ipsi mortem consciuit. Imperator Daciam omnem trans Danubium sub Romanorum potestatem redegit: ac prope pontem a se exstructum in Bulgaria Nicopolim condidit. Victori forti et felici senatus pro meritis trophaea et statuam posuit cum hac inscriptione: *e*)

IMP. CAESAR. NERVA. TRAIANVS.
DACICVS. GENTEM. DACOR. ET. REGEM. DECEBALVM.
BELLO. SVPERAVIT. SVB. EODEM. DVCE. LEG. PR. PR. AB.
EODEM. DONATO. HASTIS. PVRIS. VIII. VEXILLIS. VIII.
CORONIS. MVRALIB. II. VALLARIB. II. CLASSICIS II.
AVRATIS. II. LEG. PRO. PR. PROVINCIAE. BELGICAE. LEG. LEG. I.
MINERVIAE. CANDIDATO. CAESARIS. IN. PRAETVRA.
ET. IN TRIBVNATV. PLEB. QVAESTORI. PROVINCIAE.
ACHAIAE. IIII. VIRO. VIARVM. CVRANDARVM.
HVIC. SENATVS. AVCTORE. IMP. TRAIANO. AVG.
GERMANICO. DACICO. TRIVMPHALIA. ORNAMENTA.
DECREVIT. STATVAMQ. PECVN. PVBLIC. PONEND. CENSVIT.

Posthaec Traianus in orientem vlterius bellum parauit: ac primo quidem aggressus est Armeniam, quod Rex Armeniorum diadema et coronam a Parthorum Rege, ac si obnoxius esset ipsi, Romanis renuentibus, acceperat. Quam-

*e*) Apud ALDVM MANVTIVM orthograph. p. 384.

Quamprimum vero Traianus Armeniorum Parthorumque fines attingeret, reges plurimi atque satrapae cum muneribus suis venerunt obuiam. Tum equus inter alia, quae offerebant, dona anterioribus procidendo pedibus Caesarem quasi adorare, semet humiliare, ac gestu supplicantium caput pedibus submittere doctus erat. Qui adeo sua sponte Romanorum victricibus armis cedebant, istorum imperio reconciliati amice ac beneuole tractabantur. Renitentes suisque opibus elatos forti manu coegit. Sic fractos victosque plurimos, Hiberos, Sauromatas, Agarenos, Arabes, Bosphoranos, Colchosque in fidem accepit. Seleuciam, Ctesiphontem et Babylonem occupauit ac retinuit. Nam subacto Armeniorum Rege, cui maioris Armeniae regnum ademit, aduersus Parthos quoque profectus Euphratem fluuium ponte iunxit, eumque, barbaris frustra resistentibus, traiecit, atque in Assyriam vsque ad Babylonem penetrauit. Hinc ipsi Senatus R. gloriae atque honoris ergo, *Parthici* cognomen imposuit: vti et *Dacicus* et *Germanicus* dictus fuit, quoniam super hos populos olim triumphare visus est. *f*) A plerisque scriptoribus celebratur in eo morum simplicitas, animi magnitudo, corporis robur, eruditio, humanitas, iustitia, erga bene meritos amor et beneuolentia; quod in bellis gerendis fuerit fortis, prudens, strenuus atque felix; quod per omnes imperii sui annos hoc egerit, vt erga populum R. mitis, Senatui venerandus, omnibus amabilis esset, nulli grauis, nisi hostibus. Tanta fuit eius facilitas, vt paucissimis comitatus non nunquam priuatorum aedes ingrederetur, atque cum istis accum-

*f*) Vide monumentum eius paulo superius descriptum. Hinc IVVENALIS satyr. 6. v. 205.

*Dacicus et scriptor radiat Germanicus auro.*

accumberet. Aliquando traditur Baccho et Cereri nimis deditum fuiſſe: non tamen ad ebrietatem usque. Saltem vinolentiam ſua ſtuduit emendare prudentia, vetans ſua poſt epulas largiores iuſſa exequi: ac licet interdum plus ſatis biberet, nihil tamen ſe non ſatis dignum dicere viſus eſt, aut facere. Milites belli vulneratos atque ſaucios ipſe curauit usque adeo, vt cum faſciae non ſufficerent, ne veſti quidem ſuae pepercerit, quam ad vulnera ſuorum tegenda lacerauit, ac multa cum miſeratione porrexit. Ergo S. P. Q. R. illi merito iure *Optimi* cognomen addiderunt: vt fauſta poſt haec principibus precantes nihil aliud acclamare conſueuerint, niſi vt quisque eſſet *felicior Auguſto*, *melior Traiano*. Sed duo maximam principis gloriam obſcurarunt: puerorom nefandus amor, atque in Chriſtianos inſanus furor. Praepoſtera in Deos pietate vel ſuperſtitione, aliquandiu atrocius in id genus hominum ſaeuiit, ac perſecutionis auctor fuit, quae tertia vice eccleſiam miſere afflixit. Tunc temporis plurimi veritatis teſtes improba ſicariorum manu ceciderunt. Simon filius Cleophae, ex Mariae virginis ſorore natus, epiſcopus Hieroſolymitanus annum aetatis cxx. agens, interfectus, et Ignatius, epiſcopus Antiochenus Romam abductus atque beſtiis obiectus fuit. Ita ſub Traiano inſontes omni modo vexabantur: donec ipſe PLINIVS *g*) Bithyniae conſulari poteſtate propraetor interceſſerit pro iſtis miſericordia commotus, atque Caeſari perſuaſerit, vitam Chriſtianos agere innocentiſſimam, ac ſuperſtitionis loco ſimplicitatem eſſe. Tum ſententiam mitiorem tulit, Chriſtianos non conquirendos, aſt ſi deferantur et arguantur, puniendos eſſe. *h*) Quam Traiani reſpon-



*g*) Lib. 10. epiſt. 79.
*h*) Vid. eius reſponſoria epiſt. apud PLINIVM lib. 10. epiſt. 101.

responsionem etiam TERTVLLIANVS *i*) haud immerito reprehendit: *si damnas, cur non et inquiris? aut cur non absoluis, si non inquiris?* Sed et mutabilis Traiani fortuna fuit. Nec mirum res prosperas deseruisse innocentum oppressorem, quem non potuit iusta facinorum poena non statim pede sequi. Antiochiam terrae motus pene totam concussit; homines periere multi, nec quisquam sine damno fuit; ipse Caesar, qui Antiochiae tum agebat, vix incolumis euasit. Multae ciuitates et prouinciae, abiecto Romanorum iugo, desciuerunt. Primum Traianus in Arabiam, sed irrito conatu, expetitionem fecit. Nec rebellantes Agarenos sub potestatem redigere potuit: cum equites istos aggredientes saepe reuerti, suaque castra repetere cogerentur. Et parum abfuit, quin ipse Caesar inter suos ad vrbem properans, vtut ne minimo quidem ornamento distingueretur, ab hostibus e canitie ac oris venerandi maiestate cognitus, sagittis obrutus fuerit. Traiano in Arabia bellum gerente, Iudaei, qui Cyrenem incolebant, duce Andrea quaedam seditionem concitarunt, atque cum Graecis Romanos, quotquot inuenire potuerunt, ferro et igne persecuti sunt. Istorum exemplo et Iudaei in Cypro et Aegypto tumultuarunt adeo, vt saeuientium Iudaeorum manibus prope quadraginta millia hominum misere perierint; multi ferris dissecati, multi bestiis obiecti, multi aliis cruentae mortis generibus, quae grassantibus suppeditabat furor, exstincti fuerunt. Nec tanta caede contenti, horribile dictu, aliquando trucidatorum intestinis praecingi, sanguine inungi, cute velari, denique ipsis interfectorum carnibus vesci non detrectarunt. Sed mox insaniae et cru-

*i*) Apolog. c. 2.

crudelitatis grauissimas Traiano dederunt poenas: qui cladibus aliquot tumultuantes attriuit: neque tamen spiritus superbae gentis omnes reprimere potuit. Rebus aduersus Agarenos non ex animi sententia gestis, cum iam corporis vires deficerent, in Italiam traiicere constituit, in Syria P. Aelium Adrianum cum legionibus relinquens. Posteaquam vero in Ciliciam venit, eius membra stupore et apoplexia fuerunt resoluta: vt quadam sui parte motum sensumque amitteret: tandem aqua intercute repletus, apud Selinuntem Ciliciae vrbem, quae Traianopolis dicta est, diem obiit supremum, aetatis anno sexagesimo quarto, cum imperasset annos vndeuiginti, sex menses et aliquot dies. Cadaueris exusti cineres transtulerunt Romam, et in foro Traiani, prope columnam eius humauerunt, imposita imagine, quam S. P. Q. R. quasi triumphantis in vrbem portauerant. *k*)

## §. XV.

Sacra ipsius perpetuo erit literatis memoria. Nam suo tempore, vt olim Augustus, maxima cum lubentia quoduis doctrinae genus et doctissimos quosque et Romanae elegantiae amantissimos fouit. Quanta comitate et munificentia viros literis ac varia eruditione claros exceperit, ex non vno illius seculi monumento discimus. Ita IVVENALIS: *l*)

*Et spes et ratio studiorum in Caesare tantum,*
*Solus enim tristes hac tempestate Camaenas*
*Respexit, cum iam celebres notique poetae*
*Balneolum Gabiis, Romae conducere furnos*

 *Ten-*

*k*) Pl. vide apud DIONEM CASSIVM l. 68. AVRELIVM VICTOREM, PLINIVM in panegyrico et epistolis, EVSEBIVM, et alios.

*l*) Satyr. 7. ab exord.

*Tentarent, nec faedum alii, nec turpe putarent*
*Praecones fieri.* — — —

Vnde patet, inopia ſua et poeſeos neglectu coactos, Romae et in aliis Italiae oppidis multos ſe contuliſſe ad ſordidas artes, vt victum ſibi quaererent. Caeſarem vero illis oportuno tempore ſubueniſſe. Idem obſeruat PLINIVS, *m*) cum Traiani laudes diceret: *quem honorem dicendi magiſtris? quam dignitatem ſapientiae doctoribus non habes? vt ſub te ſpiritum, et ſanguinem, et patriam receperint ſtudia, quae priorum temporum immanitas exilio puniebat.* Cum literatorum ante miſera conditio eſſet: Tanti Maecenatis ſui munificentia factum eſt, vt literulas iuſta manerent praemia; neque ſtudiis indignum quisquam laborem ferret. Quamobrem ſupra laudatus poeta *n*) intermiſſum diu poeſeos ſtudium reuocare et omnibus ingenuis, vel propter eam principis liberalitatem commendare ſtudet: vt honorem lauri ſuique poematis gloriam deguſtarent.

*Hoc agite, o iuuenes, circumſpicit et ſtimulat vos,*
*Materiamque ſibi Ducis indulgentia quaerit.*

## §. XVI.

Vt Traianus princeps literarum amantiſſimus, et imperator optimus euaderet, ſolicita iuuentutis cura et inſtitutio fecit. Nam praeceptorem atque fidum moribus atque vitae praefectum, quem adhuc orbis literatus miratur, Plutarchum habuit, cuius etiamnum exſtat aureus liber de felici imperatoris inſtitutione, ipſi Traiano inſcriptus. Literis vero, quas prae ſe fert iſte libellus, Principi ſuo de modeſtia et moribus optimis gratulatur; eique

*m*) Panegyr. cap. 47.
*n*) IVVENALIS ſatyr. 7. v. 20.

eique alia maxime neceſſaria ad fauſtum imperium vitamque cum laude ducendam perſuadet. Traianus ergo fuit re et vſu non minus, quam diligenti et accurata informatione doctus: *o*) vt omnino nihil in eo deſideraretur, neque eſſet, quo non optime verſatus videretur. Multa ſcripſit, ex quibus tantum ad noſtram aetatem peruenerunt epiſtolae circiter quinquaginta ad Plinium Bithyniae praefectum ſcriptae: quae inter huius epiſtolas, toties totiesque vulgatas, decimo libro habentur. Stilum in illis deprehendimus facilem, breuem, grauem, et tanto imperatore dignum: vt cum ipſis Plinianis de gloria certare videantur.

## CAPVT III.

## De Poetis ſeneſcente Latina lingua illuſtrioribus.

### §. I.

*Caſtitatem linguae in primis poetae cuſtodiunt.* 2. *Miſera hoc tempore poetarum conditio.* 3. *Attamen inſano furore homines inepti ad poetarum ſacra ruebant.* 4. *Maior inde contemtus.* 5. *Maximus cordatiorum dolor.* 6. *Nec minor egeſtas.* 7. *Laeta fuit tamen poetarum ſeges hoc ſeculo, quorum praecipui recenſentur.* 8. *Phaedri exponitur vita.* 9. *In eius aetatem inquiritur.* 10. *Farnabius et Pagenſtecherus notantur.* 11. *Phaedri commendantur fabulae.* 12. *Quae maleuolorum expertae ſunt linguas.* 13. *Aliis ac ipſi*

*o*) Neque audiendus eſt, cetero doctiſſimus MARTINVS SCHOOCKIVS, oratione quae eſt tom. 1. quarta de bibliothecis et libris p. 81. vbi *poſt eum* Auguſtum *exorta*, inquit, *Vlpia bibliotheca, collecta a Traiano, principe quidem illiterato, ceterum impenſe literarum et literatorum ſtudioſo.*

*ipsi auctori probatae.* 14. *Illarum demonstratur usus.* 15. *Stilus laudatur.* 16. *Licet minus placuerit aliis.* 17. *Optimo scriptori falso quaedam affinguntur.* 18. *Editiones recensentur seculi post C. N. decimi sexti.* 19. *Decimi septimi.* 20. *Decimi octaui.* 21. PERSII *vita describitur.* 22. *Mores laudantur, atque* 23. *Ingenium.* 24. *Scripta recensentur.* 25. *Instituti ratio.* 26. *Stilus.* 27. *Auctoris vnde maxima obscuritas.* 28. *Commentatores inuenit plurimos.* 29. *Editiones indicantur seculi post C. N. decimi quinti.* 30. *Decimi sexti.* 31. *Decimi septimi.* 32. *Decimi octaui.* 33. LVCANI *vita exponitur.* 34. *Docta Lucani coniux Polla Argentaria laudatur.* 35. *Pharsalia, siue decem libri de bello ciuili recensentur.* 36. *Quorum ipse captus amore.* 37. *Scripta eius enumerantur alia.* 38. *Primus epici carminis maiestatem ad declamatorias ineptias transtulit.* 39. *Ex antiquorum et recentiorum sententia, propter veritatem historicam nomen perdidit poetae.* 40. *Statius et aequales maximi fecerunt.* 41. *Agitur de Lucani dictione et meritis.* 42. *Indicantur editiones seculi decimi quinti.* 43. *Decimi sexti.* 44. *Decimi septimi.* 45. *Recentissimae.* 46. SENECA *quis tragicus fuerit.* 47. *An Seneca philosophus.* 48. *Tragoediae commendantur.* 49. *Recensentur.* 50. *Enumerantur editiones primae.* 51. *Seculi decimi sexti.* 52. *Decimi septimi.* 53. *Aetatis nostrae.* 54. PETRONII *vita describitur.* 55. *Aetas examinatur, facta et aliorum Petroniorum mentione.* 56. *Satyrae Menippeae praestantia et scopus.* 57. *Trayurianum fragmentum additur.* 58. *Atque Nodotianum exemplum.* 59. *Nostri qui ex veteribus mentionem fecerint.* 60. *Oris accusatur obscoeni.* 61. *Satyrae excusatur licentia.* 62. *Dictionis mira elegantia.* 63. *Licet nonnunquam vocabula miscuerit, hominibus tantum exoletis vsurpata.* 64. *Fragmenta hodie solum extant, a veteribus excerpta.* 65. *Exem-*

65. *Exempla prima.* 66. *Seculi decimi ſexti.* 67. *Decimi ſeptimi.* 68. *Aetatis noſtrae.* 69. *Deſcribitur* VALERII FLACCI *vita.* 70. *Vt diſtinguatur ab aliis, qui idem cum illo nomen habuere.* 71. *Valerii Flacci poete recenſentur ſcripta.* 72. *merita, quae.* 73. *aduerſus Scaligerum defenduntur.* 74. *Editiones primae.* 75. *Seculi decimi ſexti.* 76. *Decimi ſeptimi.* 77. *Recentiſſimae.* 78. SILII ITALICI *deſcribitur vita.* 79. *Martialis de triplici conſulatu illuſtratur.* 80. *Silii ſcripta.* 81. *Merita.* 82. *Stilus.* 83. *Editiones recenſentur primae.* 84. *Seculi decimi ſexti.* 85. *Decimi ſeptimi.* 86. *Recentiſſimae.* 87. PAPINII STATII *vita deſcribitur.* 88. *Qui cum Statiis aliis non confundendus eſt.* 89. *Eius ſcripta.* 90. *Merita.* 91. *Stilus.* 92. *Editiones recenſentur primae.* 93. *Seculi decimi ſexti.* 94. *Decimi ſeptimi.* 95. *Decimi octaui.* 96. MARTIALIS *vita deſcribitur.* 97. *Martiales alii, quibuscum non confundendus.* 98. *Scripta.* 99. *Ingenium.* 100. *In fingendis epigrammatibus artificium.* 101. *Petulantia, qua plurimos offendit.* 102. *An bonis moribus noceat.* 103. *Elegantia.* 104. *Editiones recenſentur primae.* 105. *Seculi decimi ſexti.* 106. *Decim ſeptimi.* 107. *Recentiſſimae.* 108. *De* TERENTIANO MAVRO, *eiusque ſcriptis agitur.* 109. IVVENALIS *vita deſcribitur.* 110. *Satyrae.* 111. *Merita.* 112. *Editiones recenſentur.* 113. SVLPITIAE *poetriae merita et ſcripta laudantur.* 114. *Suis poematibus quoque* COLVMELLA *et* PALLADIVS RVTILIVS *inclaruere.*

## §. I.

Omnium diſciplinarum diuina poeſis prima fuit, quae rudibus licet initiis ſe mortalibus commendauit; vt rhythmis ſua quique populi memoratu digna comprehenderent; ſcriptis tandem conſignarent; atque ipſas temporis ſucceſſu emendarent ac perpolirent linguas; emendatas

atque perpolitas aduersus varia barbarorum molimina diutius et religione maiori tuerentur atque seruarent. Latinae linguae puerili aetate vidimus, quid saliaribus aetas tenerrima fuerit ausa cantilenis et hymnis: quid annis progredientibus et flore iuuenili Pacuuius, Liuius, Ennius, reliqui poetae praestiterint; quid tandem comicus vterque elegantissimus Plautus atque Terentius cum Lucretio ad nitorem et veram linguae gloriam attulerint. Vidimus quid ipso robore virili et summa Romani sermonis dignitate ad omnium seculorum admirationem Virgilii, Horatii, Ouidii, suis quique carminum generibus principes ediderint. Cum tandem vigor Latinae linguae sua mole coeperit esse grauis: vt omnium prope disciplinarum doctior magistra, orbis regina, virgo adulta castitate, reliquis virtutibus maxime commendata senescere videretur: poetae rursum inprimis linguae suae nitorem verumque genium, aduersus imminentem senectutis calamitatem, curae cordique habuerunt: licet iam tum satis fuerint experti, quod vulgo bonae mentis soror paupertas: optimi qui poetae laudentur et exornantur verbis, sed ipsius vitae subsidiis destituti, vt plurimum inopes atque miseri relinquantur: vt sui se post tot seculorum fata maneat parentis conditio. Nam, vt scite BVCHANANVS cecinit:

*Bella gerunt vrbes septem de patria Homeri;*
*Nulla domus viuo, patria nulla fuit.*

§. II.

Misera his temporibus Romae poetarum conditio fuit: vt nisi quis opibus abundaret, quae ad vitae sustentationem quam maxime necessaria nequidem inuenire potuerit: cum sordidi homines sibi persuaderent, poetas sola gloria et fama contentos esse debere. Eaque fata Statius noster

noster expertus est: quae IVVENALIS *a*) describit, significans diuitem quemque poetam sua fama quidem contentum in voluptate et otio delitescere posse. Tenui vero ac pauperi

*Gloria*, inquit, *quantalibet quid erit, si gloria tantum est?*
*Curritur ad vocem iucundam, et carmen amicae*
*Thebaidos, laetam facit cum Statius vrbem,*
*Promisitque diem, tanta dulcedine captos*
*Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi*
*Auditur: sed cum fregit subsellia versu,*
*Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agauen.*

Vnde patet, nostrum quam maxime carminibus suis placuisse; et frequentem ad recitationes eius, indicta die, populi fuisse concursum; diuina poesi Romanorum quemque tum quidem fuisse laetatum, sed poetae nil nisi famam fuisse super: qui cum pauper esset, post omnem populi fauorem et applausus, nihil ex eo commodi perceperit praeter gloriam inanem; neque habuerit quod ederet, nisi fabulam nondum vulgatam cuidam praeter merita honorato vendidisset: vt victus caussa illud ipsum, propter quod in coelum laudibus euehatur, aliis pretio cogeretur tradere turpiter. Et vere auctor dialogi de caussis corruptae eloquentiae: *b*) *carmina et versus*, inquit, *neque dignitatem vllam auctoribus suis conciliant, neque vtilitates alunt: voluptatem autem breuem, laudem inanem et infructuosam consequuntur.* Hinc MARTIALIS *c*) Valerium Flaccum, poetam eximium sed pauperem hortatur, vt desinat poetari, quod reliquum sit nullum Musis praemium:

 *Pie-*

*a*) Satyr. 7. v. 81. seqq. *b*) Cap. 9.
*c*) Lib. I. epigr. 77.

*Pierios*, inquit, *differ cantusque chorosque sororum:*
*Stes dabit ex istis nulla puella tibi:*

Post pauca:

*Praeter aquas Helicon, et serta, lyrasque Dearum*
*Nil habet, et magnum semper inane sophos.*

Nihilominus, vel ex sola disciplinae incomparabili voluptate, omnes, etiam inepti ac leuioris notae homines, coeco quasi impetu, ad poetarum sacra penetrare studebant, et optimis quibusque praeripere laureolam.

§. III.

Iam inde ab Octauiani Caesaris Augusti temporibus desiderium poetandi plerisque Romanorum familiaris morbus fuit. *d*) Quid enim homines, a militari studio ad otium cati principis astu traducti, potius facerent, quam vt otium ignobile suum pangendis carminibus transigerent? Morbus iste, Neronis tempore, cum artes fere omnes faciem deteriorem induere viderentur, nouas accepit vires atque mirum in modum auctus est. Exemplum illius belluae lauream poeticam palam affectantis *e*) leuissimum quemque impellebat, vt poeta videri vellet. Sic facti sunt multi poetae insana ἐνθουσιασμοῦ opinione, gloriolae fumo, victus egestate, lucri spe: quae insignis illorum impudentia fuit. *f*) Neque aliud poeticae facultatis poterant proferre argumentum, nisi commentitium illud ac vanum, quod repentino quodam Apollinis et Musarum afflatu euaserint poetae. *g*) Id genus hominum,

*d*) Vid. dissert. de virili aetate L. L. part. 1. cap. 3. §. 1.

*e*) Vid. SVETONIVS Neron. cap. 12. 52. Confer. PERSII Satyr. 1. TACITVS annal. l. 14. cap. 16. *f*) Vid. PERSIVS satyr. prologo.

*g*) Vnde PERSIVS l. c. ab init.

*Nec fonte labra prolui Caballino:*
*Nec in bicipiti somniasse Parnasso*
*Memini, vt repente sic poeta prodirem.*

num, qui aliis imponunt, suaque leuitate artis incomparabilem gloriam commaculare non verentur.

*Viuunt carmine insani poetae,*
*Si nugas adimas, fame peribunt:*
*His mendacia sunt opes et aurum.*
*Fingunt quaeque volunt, putantque palmam*
*Mentiri bene gloriosiorem.*

§. IV.

Nouimus vel ex tractationis huius capite secundo, principum plerosque artis poeticae studium affectasse: quorum institutum secuti, quibuscunque sinciput male sanum, carmina scripserunt docti simul atque indocti. Sed hinc lerna malorum. Quod rarum, carum. Ex nimia rerum copia vt plurimum contemtus venit. Versus ipsi principes fundere adamarunt: minime vero, quid artis diuinae sacraria velint, intelligere vel sibi satis persuadere potuerunt. Leuia ergò haec studia esse opinantes, quod sine discrimine carmina conarentur fingere omnes: vel nullis, vel paucis, et minime gentium merentibus, munera dabant: vt optimae artis amantissimi, vel studia sua relinquere, vel cum paupertate luctari cogerentur. O tempora! O luxus seculi inanis! quo liberalia studia exularunt vel modis fuerunt tractata indignis, vsque adeo vt doctissimi quique praecones fieri, suaque manu victum sibi quouis modo parare, non turpe putarent. Donec tandem Caesar Traianus, optimus imperator, et liberalium artium amantissimus, tempore opportuno, tristes respexerit camaenas: vt nemo studiis indignum ferre laborem cogeretur posthac,

— *Nectit quicunque canoris*
*Eloquium vocale modis, laurumque momordit. h)*



*h)* IVVENALIS satyr. 7. v. 17. seqq.

## §. V.

Indigne hoc vulgo commune vitium legitimi Musarum mystae tulerunt, qui sacra illarum tam foede pollui non satis dolere poterant. Hinc PERSII indignatio, cuius testem satyram nobis primam reliquit. Eo carmine reprehendit in nobilibus, in ipso praesertim Nerone ambitiosam vanitatem scribendorum poematum, in quibus, vt et in caussis forensibus, ad voluptatem et ostentationem, neque veri, neque honesti habita ratione, figurarum pigmenta, verba obsoleta et rhythmicos numeros affectabant. Itaque persibilata tum auditorum, tum recitantium mollitie, docet, qualem satyrarum suarum lectorem velit. Et in ipso prologo vaesania illorum arguitur, qui artium et omnis eruditionis rudes, impudenter sibi nomen poetarum vindicabant: ac paullum vltra primas literas progressi falsam doctrinae persuasionem induebant. Hoc tempore quam plurimos Romae res familiaris domi angusta in literis aliquid audere impellebat. Multi ad forum se conferebant: plures cum agere caussas nescirent, aut nimis laboriosum putarent, ad poetices studium tanquam in portum confugiebant. Vnde PETRONIVS: *i*) *multos, o iuuenis, carmen decepit: nam vt quisque versum pedibus instruxit, putauit se continuo in Heliconem venisse, sic forensibus ministeriis exercitati, frequenter ad carminis tranquillitatem, tanquam ad portum faciliorem refugerunt: credentes poema facilius exstrui posse, quam controuersiam sententiolis vibrantibus pictam.* Nec adeo mirum, optimos poetas a minorum istis gentium fastidio et nausea affectos fuisse: vt IVVENALIS *k*) ex recitatione poematis de Thesei gestis raucedinem Codri vilis sed clamosi poetae ridet: *Sem-*

*i*) Satyr. fragm. *k*) Satyra 1. init.

*Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam,*
*Vexatus toties rauci Theseide Codri?*
*Impune ergo mihi recitauerit ille togatas,*
*Hic elegos?* — —

Sic deliberanti, vtrum malis suo tempore poetis, tragoedias recitantibus, panthera, quod aiunt, leone remuneranda; vrbis occurrunt scelera: quae illum ad satyram ab instituta tragoedia abducunt.

§. VI.

Ita mixti fuerunt, vt solent vulgo, boni malis; neque pro insigni principum ignorantia boni a malis distingui poterant: imo quo melior quisque erat, quo verecundior, vt vitiis patrocinari, tyrannis et omni luxu viuentibus adulari detrectaret; tanto maior illum videbatur manere calamitas, vt victum amictumque sibi petere aliunde extrema necessitate vrgeretur. Sic tristia hoc seculo poetis quibusque elegantissimis fuerunt fata, vt frequentes inopia suaeque artis neglectu, Romae aliisue Italiae oppidis ad sordidum vitae genus se conferrent, atque nunc ex balneolis, nunc ex furnis alimenta sibi quaererent: vel missis studiis fierent praecones atque esurientes ad diuitum atria eaque loca migrarent, in quibus conuenire praecones et rerum auctiones fieri solebant. *l*) Et si qui fuerunt, qui artis probe gnari, luxu et iniuria temporum magis magisque auertebantur.

*Spes nulla vlterior. Didicit iam diues auarus*
*Tantum admirari, tantum laudare disertos.*

Scilicet vt pueri Iunonis pauonem. *m*)

§. VII.

*l*) Vid. IVVENALIS satyr. 7. ab exord.
*m*) Apud IVVENAL. l. c. v. 30. seqq.

§. VII.

De malis poetis, quorum nec ſcripta poterant ferre aetatem, nulla ſupereſt memoria: nec operae fuerit pretium, ad artis commonſtrandam viciſſitudinem, in medium quicquam proferre: tanto minus, quod, vel ex Horatii voce, inter omnes conſtet, mediocribus eſſe poetis non diuos, non homines, non conceſſiſſe columnas. Tam effoeta haec non fuit aetas, quod non bonos et memoratu dignos poetas tulerit, quorum immortalis memoria et perennatura ex elegantioribus ſeculi monumentis felicitas patet. Illorum merita noſtram attentionem merentur. Inprimis nominandi Phaedrus, Perſius, Lucanus, Seneca, Petronius, Valerius Flaccus, Silius Italicus, Rapinius Statius, Martialis, Terentius Maurus, Iuuenalis, atque Sulpitia poetria: quibus bonam huius noſtrae opellae partem debemus. Sed ab initio eſt ordiendum.

§. VIII.

PHAEDRVS Auguſti libertus *n*) natione fuit Thrax: ſuam enim ipſe patriam quam clariſſime prodit his verbis: *o*)

*Cur ſomno inerti deſeram patriae decus?*
*Threiſſa cum gens numeret auctores ſuos,*
*Linoque Apollo ſit parens, Muſa Orpheo.*

Cum

*n*) Cuius inter veteres pauciſſimi meminerunt: vnde quiquid de vita conſtat ex ipſius fabellis hauriendum ſit, vel conjecturis nitatur. Vnde TANAQVILLVS FABER, IOHANNES SCHEFFERVS, et ALEXAND. ARNOLD. PAGENSTECHERVS concinne et eleganter Phaedri conſcripſerunt vitam: quorum lucubrationes CL. SANTOROCCVS noſter cum Phaedrum ſuum ederet, optimo conſilio praemiſit. Eſt etiam vita Phaedri ex Phaedro HARTNACCII editioni praemiſſa.

*o*) Lib. 3. praefat. v. 55. ſeqq.

Cum etiam vel ex STRABONE *p*) conſtet, quod Pieria, Pimpla, Libethrum fuerint olim Thraciae montes atque regiones: noſter vero alibi *q*) profiteatur de ſemetipſo

*Ego, quem Pierio mater enixa eſt iugo,*
*In quo tonanti ſancta Mnemoſyne Ioui*
*Faecunda nouies artium peperit chorum:*

SCHEFFERVS *r*) haud abſurde coniicit, in monte Pierio primum in lucem editum fuiſſe. Hoc vero neſcio quouſque, contradicendi magis ſtudio, quam veritatis amore, PAGENSTECHERVS *s*) perſibilet. Phaedri verba citata ait improprie ac poetice ab eo dici: quemadmodum PERSIVS *t*)

*Nec fonte labra prolui Caballino:*
*Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo*
*Memini, vt repente ſic poeta prodirem.*

Sed quis non videt haec a ſtilo Phaedri eſſe toto coelo diuerſa? Contrarium innuit noſter, et neſcio an apertius clariusue dictum aliquid eſſe potuiſſet, vel ſimplicius, quod mater cum Pierio iugo enixa ſit: mox, ſe natum eſſe in ipſa pene ſchola. *v*) Ecquid clarius atque cum ipſis Phaedri verbis conuenientius eſſe poteſt, quam quod STRABO omnium accuratiſſimus geographus teſtatur. Eum ergo, non Schefferum V. C. impugnat, et facit nae intelligendo vt nihil intelligat. Geographi verba haec

*p*) Geogr. l. 10. *q*) Lib. 3. praefat. v. 17. ſeqq.
*r*) In Phaedri vita. *s*) In Phaedri vita.
*t*) Satyr. prolog. v. 1.
*v*) Sicut CICERO de orat. l. 3. *natum eſſe in literis* ait atque IVSTIN. l. 6. c. 8. de Epaminonda, inſignem militiae ſcientiam *homini inter literas nato.*

haec ſunt: *x*) ἡ μȣσικὴ πᾶσα Θρακία, καὶ Ἀσιᾶτις νενόμιςαι. δῆλον δ᾽ ἐντȣτῶν τόπων, ἐν ὅις ἁι Μȣ̃σαι τετίμηνται. πιερία γὰρ, καὶ ὄλυμπος, καὶ πίμπλα, καὶ λείϐηθρον τὸ παλαιὸν ἦν Θράκια χωρία καὶ ὄρη. νῦν δὲ ἔχȣσι, Μακεδόνες. τὸν τε ἑλικῶνα καθιερόσαντας Μȣ́σαις Θρᾶκες ὁι τὴν βοιωτίαν ἐποικήσαντες, ὅιπερ καὶ τὸ τῶν λειϐηθριάδων Νυμφῶν ἄντρον καθιέρωσαν, ὁι τ᾽ ἐπιμεληθέντες τῆς ἀρχαίας μȣσικῆς, Θρᾶκες λέγονται, Ὀρφεύς τε, καὶ Μȣσαῖος, καὶ Θάμυρις. i. e. *Muſica omnis Thracia et Aſiatica cenſetur. Atque hoc de locis intelligi poteſt, vbi Muſae cultae fuerunt. Nam Pieria, Olympus, Pimpla, Libethrum antiquitus Thraciae fuere loca et montes: nunc Macedones obtinent: et Heliconem Muſis conſecrauerunt Thraces Boeotiae inquilini, vt et antrum Libethridum Nympharum. Iam qui antiquam procurauerunt muſicam, Thraces perhibentur, Orpheus, Muſaeus, Thamyris.* Nec obſtat PLINIVM *y*) montem Pierum adſcribere Theſſaliae. Quod eadem ratione refellere poſſemus: quia mox idem PLINIVS *z*) hunc montem refert ad Macedoniam: cuius imperium, quod praeterire neminem poteſt, Philippi et Alexandri temporibus auguſtiſſimum factum eſt, ac, Strabonis teſtimonio, non exiguam Thraciae partem ſubegit. Pieria Theſſaliae finitima ad Thermaicum ſinum ſita eſt, quam Aliacmon flumen permeat, Muſis olim celeberrima, quae Pierides inde vocantur. Idemque Pierus mons, vt PLINII *a*) verbis vtar, a tergo ad Macedoniam protenditur: et pars fuit Thraciae magnae, quae inter validiſſimas Europae gentes *b*) cis atque trans Strymonem fluuium plu-

*x*) STRABO l. 10. edit. Caſaub. pag. 324.
*y*) Hiſt. natur. l. 4. c. 8. *z*) l. 6. cap. 10.
*a*) Lib 4. c. 8.
*b*) PLINIVS hiſt. nat. l. 4 c. 11. confer. MELA de orbis ſitu l. 2. c. 9. PTOLOMAEVS Europ. tab. X.

plurimas comprehendebat a Macedonibus denique victas prouincias: cum etiam STRABO *c*) nos doceat, Thraces Baeotiam tenuisse prouinciam. Oportet ergo nos distinguere tempora, et auctores prius conferre, quam doctioribus figere cruces. Thrax erat Phaedrus et in Pierio monte natus. Quo anno, quibusue parentibus, non constat. Nec quicquam definire audemus de illius in Italiam aduentu, seruitute et quomodo Augusti libertus factus sit. SCHEFFERI *d*) saltem non probamus diuinationem, *e*) qui eum ab Octauii Augusti patre, cum Bessos ac Thracas magno proelio fudisset, cum aliis captiuum Romam fuisse perductum putat. Istud enim ne quidem conuenit illius aetati: quod prolixe et eleganter PAGENSTECHERVS *f*) demonstratum iuit. Literis Latinis ab ineunte aetate innutritus *g*) potuit alio casu, vt frequentissimum orbis totius tum fuerat cum Romanis commertium, venisse in vrbem atque seruitutem, qua magis magisque progredientibus annis ingenium docile perpoliuit. Hoc patet, eum inter seruos Augusti, Principis literatorum amantissimi, fuisse, tandemque ob morum ac ingenii elegantiam, vt sua libertate vteretur, manumissum: vnde in libris fabularum MSS. omnibus *Augusti libertus* vocatur. Sub felicissimo illius imperio noster imprimis arte poetica clarus vixit, atque rebus plerumque secundis vsus est. Eaque tempora ipse *h*) notauit, *narrabo*, inquiens, *tibi*, *memoria quod factum est mea*; et mox *i*) *a diuo Augusto tunc petiere iudices* etc. Octauiano

 Caesa-

*c*) L. c. *d*) In vita Phaedri.

*e*) Ex SVETON. August. c. 3. *f*) L. c.

*g*) Ita enim ipse Lib. 4. fab. 25. v. 33. *ego*, inquit, *quondam legi quam puer sententiam* Ennii poetae.

*h*) Lib. 3. fab. 11. v. 8. *i*) Ibid. v. 39.

Caesare defuncto, suspiciosissimis Tiberii temporibus calamitatem perpessus est grauissimam, vt frequentes ipsius querelae testantur: sed cuius ea generis fuerit, Oedipo coniectore opus est. *k*) Tantum nouimus infortunii caussam omnem contulisse in Seianum, qui pro arbitrio, imperante Tiberio, cuncta gessit, atque potentiam suam latissime exercuit. Hinc animi plenus aegritudine scribit: *l*)

*Quod si accusator alius Seiano foret,*
*Si testis alius, iudex alius denique,*
*Dignum faterer esse me tantis malis,*
*Nec his dolorem delenirem remediis.*

Itaque aduersam fortunam, in quam Seiani odio et persecutione praecipitatus fuerat, cum non aliter per aduersarium potentem liceret, occulte ac certis sub fabularum inuolucris exponere studuit: vt mores istius atque flagitia depingendo se consolaretur atque vindictam velut quandam sibi de scelestis hominibus sumere posset. Neque aliter eius versus intelligendi sunt: *m*)

*—— Seruitus obnoxia,*
*Quia, quae volebat, non audebat dicere,*
*Affectus proprios in fabellas transtulit,*
*Calumniamque fictis elusit iocis:*

*Ego*

*k*) IOH. SCHEFFERVS, in vita Phaedri, non putat, tam obscuros esse criminationis titulos, vt videntur, si bene reputemus, quod versatus fuerit in domo Augusti, ab ipso clementer habitus, in libertatem restitutus. Hanc fuisse caussam, cur Augustum primo, et mox eo defuncto, posteros illius amaret coleretque. Quos inter cum exstiterit primum Agrippa, et deinde Germanicus, Seiano rationem non defuisse nostrum criminandi apud inuidentem atque suspicacem principem Tiberium.

*l*) Lib. 3. fab. 1. v. 41.

*m*) Lib. 3. praef. v. 34. seqq.

*Ego porro illius semita feci viam,*
*Et cogitaui plura, quam reliquerat;*
*In calamitatem deligens quaedam meam.*

Fabellas ad Eutychum, Particulonem et Philetum suos in aula Tiberiana patronos atque amicos scripsit: *n*) in eorumque gratia et fauore acquieuit. Quod ad ingenium eius attinet, honestatis atque innocentiae amantissimus esse videtur: quod plurimae fabulis interspersae de probis bonisque moribus sententiae testantur: quibus et alios secum ad virtutis studium excitare voluit. *o*) Blanditiis ne minimum quidem tribuit, ac lepida fabula. *p*) Ardelionum nationem, multo labore nihil agentem, si licuisset, emendare voluit. Animus, quem scribendi genus requirebat, etiam aduersis rebus erat hilaris, erectus atque facetus. Sordidam auaritiam detestabatur: ac omnes diuitias magno animo contemsit adeo, vt curam habendi penitus corde eraserit. *q*) Tanto felicius, cum videret, opes suo tempore multis exitiales fuisse: quod eleganti fabella de asino depinxit, *r*) tandemque

*Huius*, inquit, *respectu fabulae deterritus*
*Periculosum semper vitaui lucrum.*

§. IX.

Phaedrum sub Tiberio Imperatore scripsisse, ex illis, quae supra in eius vita recensere potuimus, abunde patet. Ipse enim, quod vidimus, Seianum saepius accusat, suaque tristia deplorat fata: simul atque etiam libri tertii prooemio scriptionis suae rationem atque caussas exponit. Imo



*n*) Lib. 3. praef. v. 1. Lib. 5. fin. v. penult. Lib. 5. fab. 6. TANAQ. FABER in Phaedri vita hos omnes arbitratur pileatos fuisse; certe nomina ipsa ciuium Romanorum non sunt.

*o*) Vid. Lib. 2. praefat. *p*) Lib. 2. fab. 5.

*q*) Lib. 3. praef. v. 21. 26. *r*) Lib. 5. fab. 4.

Imo Caesarem ipsum fabella de ardelionum natione *s*) producit, vbi inter alia:

*Caesar Tiberius quum petens Neapolim*
*In Misenensem villam venisset suam etc.*

Ex superioribus iam aliquoties intelleximus, nostrum Seiani odio fuisse accusatum atque damnatum: eamque calamitatem magno tulisse animo, et remedium aduersus eam ex literis petiisse. Hoc vero nunquam ausus fuerit: vt viuo Seiano, quod facit libri tertii praefatione, eum ceu iniustum iudicem accusaret: cum et post obitum illius exstiterint, qui hominem metuerent. Tandem post obitum Seiani, qui contigit anno Tiberii decimo octauo, aulici quidam fuerunt, qui Phaedrum cum suae domus angustia conflictantem solarentur atque suam promitterent opem. Inter hos Eutychus praecipue fuit, quem propterea, conquerens de annis suaque fortuna, sedulo hortatur, vt promissis stare velit: *t*)

*Quod es pollicitus. Exhibe vocis fidem.*
*Nam vita morti propior est quotidie:*
*Et hoc minus vsu veniet ad me muneris,*
*Quo plus consumet temporis dilatio.*
*Si cito rem perages, vsus fiet longior:*
*Fruar diutius, si celerius coepero.*

Senex scripsit: sed quando diem suum obierit non constat.

§. X.

Phaedri tantum meminit scriptor huius aeui vnus MARTIALIS: *v*)

*Dic Musa quid agat Canius meus Rufus?*
*Vtrumne chartis tradit ille victuris*

Le-

*s*) Lib. 2. fab 5. *t*) Lib. 4. fab. 25. v. 9. seqq.
*v*) Lib. 3. epigr. 20.

*Legenda temporum acta Claudianorum?*
*An quae Neroni falsus adstruit scriptor?*
*An aemulatur improbi iocos Phaedri?*

FARNABIVS *x*) putat hic mentionem fieri Phaedri mimographi alicuius iocularii, non autem illius, qui fabulas composuit. Captat vero hunc locum PAGENSTECHERVS *y*) et primo inde conatur improbitatem, secundo aetatem Phaedri demonstrare. Ponamus nostrum a Martiale notari poetam, et improbum vocari: primo adiunctum hoc vocabulum non capit, et immerito *quem*, inquit, *lateat Phaedri nostri improbitas? quis non indignatur, vbi ad caput de asino aprum irridente, de canum legatis ad iouem, item illa:* postquam lauare, *et*, rogauit alter, *ineptissima et spurcissima fragmina offendit? Totidem naeui sunt in pulcherrimo corpore!* Improbitas maior esset Martialis, qui passim habet epigrammata, quibus nihil impudentius, nihil spurcius excogitari potest. Non malo sensu Phaedrum vocat *improbum*: vt etiamnum hodie nos illum minime vituperamus, quem propter acumen ingenii, vernacula schlimm oder arg / vocamus. Sic apud Latinos *improbi* vulgo dicebantur, qui vitia lepide perstringebant, atque satyras dabant: vnde IVVENALIS: *z*)

*Nec melior vultu quamuis ignobilis ibat*
*Rubrius, offensae veteris reus, atque tacendae:*
*Et tamen improbior satyram scribente cinaedo.*

Neque felicius multo coniicit de Phaedri aetate: *a*) Martialem agere de eo ceu coaetaneo: praemittere tempora Clau-

*x*) Ad h. l. *y*) In vita Phaedri ab init. *z*) Satyr. 4. v. 104. seq.

*a*) *Neque definire ausim,* inquit l. c. *ab quo Augusto Phaedrus manumissus sit. Scio, Octauio Caesari id nomen tributum, eundemque Augustum perpetuo appellatum — sed ad successores idem*

Claudiana: subiicere de Nerone: post Neronem a Galba, Ottone et Vitellio degustatum potius imperium, quam perceptum: ergo ad Vespasianorum, si non Domitiani, tempora Phaedrum peruenisse. Illud constat, aetatis eum fuisse prouectioris et languentis, licet non omnino debilis. Cum enim fabulam proposuerit *b*) de amphora vino vacua, eius tamen adorem spargente, vt suaues reliquias testetur, addit tandem:

*Hoc quo pertineat, dicet, qui me nouerit.*

Clarius idem indicat libri quarti epilogus, *c*) vbi inter alia:

*Languentis aeui dum sunt aliquae reliquiae,*
*Auxilio locus est: olim senio debilem,*
*Frustra adiuuare bonitas nitetur tua,*
*Quum iam desierit esse beneficium vtile,*
*Et mors vicina flagitabit debitum.*

§. XI.

Exstant hodie Phaedri fabularum libri quinque versibus iambicis conscripti. *d*) Aesopum in plerisque secutus est, ita tamen vt historias nonnunquam admisceat. *e*) Neque omnes Aesopi fabulas, sed eas tantum singulari delectu exornauit, quae instituto ipsius seruire, i. e. Seianum tacite arguere suamque calamitatem propriam aliquo-

*idem deinde transit.* In dubium ergo vocanda sunt omnia, quae de Augusto accepimus. Sed ita fere semper Octauianum Caesarem fuisse nominatum, vulgo constat: vt *Caesar* C. Iulius. Quae nomina successoribus, honoris tantum gratia deinde addita fuerunt.

*b*) Lib. 3. fab. 1. Confer. lib. 5. fab. 10. *c*) Siue lib. 4. fab. 25.

*d*) Sic quoque ex veteribus AVIENVS praefat. suarum fabul. ad Theodosium scribit: *Phaedrus etiam partem aliquam quinque in libellos resoluit.* *e*) Vid. lib. 3. cap. 10. lib. 5. cap. 1.

aliquomodo declarare videbantur. Sic ſtatim prima de lupo et agno docet, facile opprimi innocentes, atque ſemet ipſum agni, Seianum lupi ſpecie proponit. Secunda de ranis regem petentibus, feliciora, quae expertus fuerat, Auguſti atque triſtia Tiberii tempora notat: quibus, ne forſan deteriora veniant, quemque deceat ſua ſorte eſſe contentum. Tertia Seiani faſtum, quarta eius auiditatem deludit; ac ſi caſum illius praeuidiſſet. Nec fruſtra quicquam tradidit fabellis, quae pulcherrime inter ſe cohaerent, atque eum in finem, vt ipſe paſſim indigitat, ſelectae fuerunt. Fabellarum primum et ſecundum librum edidit ſine quadam dedicatione, cum ſimplici et nuda praefatione ad qualemcunque lectorem. Mox invenerunt admiratores ſuos, atque inter eos Eutychum et Particulonem: illi adeoque tertium et quartum, huic quintum operis libellum adſcripſit. Etiam Phileti meminit. *f*) Quales vero illi fuerint, non eſt facile dictu. Eutychum certe poeta *g*) alloquitur, vt grauibus crebrisque negotiis occupatum et potentem. Itaque et opem eius implorat contra inimicos, praeſertim calamitatem, in quam praeter merita ex ſolo Seiani odio venerat. Oportet ergo fuiſſe quempiam ex libertis in Tiberiana aula. Quam coniecturam nobis quoque de Particulone et Phileto licebit facere ex nominibus, quae non ex Romana, ſed peregrina quapiam lingua habuerunt.

§. XII.

Et Phaedrus non potuit non omnium literatorum commune fatum experiri: vt vel propter inuidiam eius ſcripta multis atque variis exciperentur calumniis. Erant, qui fatebantur, aliquid eum habere egregii, ſed iſtud ab Aeſo-

*f*) Lib. 5. fab. vlt. v. penult. *g*) Lib. 3. praefat.

Aeſopo accepiſſe mutuum, reliqua vt a Phaedro excogitata, ita mala eſſe et inepta. Quod ipſe innuit: *h*)

*Quid iudicare cogitet liuor, modo*
*Licet diſſimulet, pulcre tamen intelligo.*
*Quicquid putabit eſſe dignum memoriae,*
*Aeſopi dicet: ſi quid minus arriſerit,*
*A me contendet fictum quouis pignore.*

Alii breuitatem fabularum earundemque obſcuritatem accuſabant. Quamobrem ſemet ipſum emendare ſtuduit, et alicubi: *i*)

*Haec executus ſum,* inquit, *propterea pluribus,*
*Breuitate nimia quoniam quoſdam offendimus.*

Alii argumenti vilitatem, et humilitatem ſtili, vel orationem neglectam arguerunt. *k*) Qui denique nihil vituperare audebant, non verebantur, inuidia gloriae alienae, ſibi vindicare, quod a Phaedro inuentum erat: quo elegantiſſimus poeta pulchre fabella de apibus et fucis alludit. *l*) Contra ſibi duxit laudi et gloriae, Particulonem et eius ſimiles verba formulasque eius ediſcere ſuisque ſcriptis inſerere inſtituiſſe. *m*)

§. XIII.

Ipſe de fabulis ſuis magnifice ſentit, tantam earum vim atque genium praedicans, vt magnam ſui partem ad poſteros pertinere credat. Ita *n*)

*Quartum,* inquit, *libellum dum tu vaciue perleges:*
*Hunc obtrectare ſi volet malignitas,*
*Imitari dum non poſſit, obtrectet licet.*
*Mihi parta laus eſt, quod tu, quod ſimiles tui,*
*Veſtras in chartas verba transfertis mea,*

*Di-*

*h*) Lib. 4. fab. 20. *i*) Lib. 3. fab. 10. extr.
*k*) Lib. 4. fab. 6. tota. *l*) Lib. 3. fab. 13. extr.
*m*) Lib. 5. praefat. v. 17. ſeq. *n*) Lib. 5. praef. v. 14. ſeqq.

*Dignumque longa iudicatis memoria.*
*Illiteratum plausum non desidero.*

Quae spes eum adhuc frustrata non est, neque facile posthac frustrabitur. Alibi: *o*)

*— Chartis nomen victurum meis*
*Latinis dum manebit pretium literis,*
*Si non ingenium, certe breuitatem approba,*
*Quae commendari tanto debet iustius,*
*Quanto poetae sunt molesti validius.*

Rursum: *p*)

*Ergo hinc abesto liuor, ne frustra gemas,*
*Quoniam mihi solennis debetur gloria.*

Adeo cupidus erat gloriae, sed illius, quae ex literis atque doctrina venit: cum diuitiarum negligens esset suique commodi. Felicissimus Terentii imitator fuit, eiusque gratam lenitatem, et omnibus comprobatam sermonis vere Latini simplicitatem haudquaquam inuita Minerua expressit: vt nemo propius a Terentii nitore et suauissima tenuitate abesse videatur.

*Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.*

Et alios Latii scriptores probatissimos imitatus est adeo quidem, vt IOH. SCHEFFERVS *q*) qui saepius eum et cum cura legit, in plerisque Virgilium, in ceteris Plautum, Terentium Ouidiumque persuadeat sibi audire loquentes: quod multis argumentis, nec fallacibus exemplis in illius satis luculenta expositione demonstratum iuit. Hos igitur quisquis

*— non odit, amat tua carmina, Phaedre.*

§. XIV.

Vt omnes fabulae ad institutionem vitae et bonos mo-

 res

*o*) Lib. 5. fab. 6. v. 43. *p*) Lib. 3. praef. v. 60.
*q*) In vita Phaedri.

res ſunt vere excogitatae: inprimis hic Phaedri ſcopus fuit, vt homines redderet magis de ſua ratione ſollicitos atque prudentes. Malorum ridet vitia, fictisque cauſſis ſua cuique demonſtrat officia. Tantumque abeſt, vt quae A. A. PAGENSTECHERI r) ſententia laſciuiori pagina probam ſubinde vitam corrumpat. Quae nec eius aetati, nec ingenio conuenit. Grandis enim iamtum et alienus a iuuenili feruore, vt ipſe virtutibus erat deditus, omnes ingenuos ad pulcherrimum illarum vſum pertrahere ſtudet. Ita enim ipſe s) fatetur,

*Duplex libelli dos eſt, quod riſum mouet,*
*Et quod prudenti vitam conſilio monet.*

Nouit ſcilicet optimus auctor, eam eſſe multorum indolem, vt raro ſapientiae admittant et veritatis praecepta, niſi condimentis quibuſdam inuoluerentur. Idem Socrates et diligentiſſimi quique veterum philoſophorum tentarunt. Sapiens gaudet fabulis, quae ſunt breuioris et iucundioris argumenti ſatyrae ac vitae communis vtiliſſima capita iucunde tractant: vt ſi fictas res ad animum referre velimus, inſignia moralis ac ciuilis ſcientiae dogmata vltro ſe nobis offerant.

§. XV.

Quod ad ſtilum Phaedri attinet, t) argumento ſuo quam maxime conueniens eſt, tenuis, ſed elegans, ſed facilis, et inprimis Latinus. Nec ab re BORRICHIVS v) iudi-

r) De vita Phaedri.

s) Libri primi prologo. v. 3. 5. Confer. prol. lib. 2.

t) De ſtilo Phaedri diſſertationem elegantiſſimam Celeberr. Dom. I. G. WALCHIVS Phaedri nouae editioni ſuae praemiſit, qua generatim de ſtilo vniuerſo, eius formis atque virtutibus, tum ſigillatim de claſſici ſcriptoris noſtri dictione, ſuo more, i. e. erudite commentatus eſt. v) De poetis p. 56.

iudicat, dictionem eius puram esse et emendatam, nec indignam, quam linguae Latinae candidati imitentur. Et MORHOFIO iudice *x*) Aesopicas descripsit fabulas versibus Latinis adeo nitidis et limatis, vt nihil Romanius dici aut scribi possit. Ipse PAGENSTECHERVS *y*) genus dicendi agnoscit in Phaedro niueum et Latio dignum. Felicissimus enim Terentianae lenitatis atque puritatis in sermone vere Romano aemulus fuit: vt facilis sit aeque ac ornatus, suaque simplicitate mirum quantum literarum elegantiorum amantissimis quibusque commendatus. Nec quisquam e veteribus videtur magis ingenio et natura ad illam comici Africani lenitatem factus; nemo qui eam rebus magis commode applicare potuerit: ea enim est apologorum atque adeo fabellarum omnium natura, vt sermone non debeant, nisi facili, nisi molli, placidoque tractari. Hinc TANAQ. FABER: *z*)

*Parce barbaras vocare, quas Hebrus terras lauit,*
*Barbaras vocare parce, Phaedrus en noster vetat.*
*Tibris illum sic amauit, pileato vt nemini,*
*Qua patet Romanus orbis, plus debere deseret,*
*Ni Lybissa terra scenis protulisset Publium.*

Vt poeta est, habet poetica multa, quae Cl. WALCHIVS *a*) notauit: sed habet ea tamen quam alii poetae pauciora, et eo metro, quod facile posset ad prosam orationem conuerti. Dictiones vero peculiares quas itidem accurate obseruat, *b*) denuo describere non putamus operae pretium fore.

M 3 §. XVI.

*x*) De patauinitate Liuiana p. 158. *y*) In vita Phaedri.
*z*) In vita Phaedri.
*a*) Differt. de stilo Phaedri elegantissima, quam huic auctori a se illustrato et edito praemisit. Item historia critica Latinae linguae cap. 8. §. 2. pag. 342. *b*) Locis citatis.

§. XVI.

Noui SCIOPPIVM quoque in optimo ſcriptore noſtro, neſcio quid barbari vel Thracici ſubadoratur. Sed is eſt, cui ne Tullius quidem ſatisfacere potuit, maleuolus et iniquus, literatorum cenſor pene omnium, vt ſolus ſapere videatur. PETRVS SCRIVERIVS *c*) *Poſſuntne*, inquit, *magis decoquere de iudicio, ac magis ludere de otio ſuo viri docti, qui exiſtimant, fabulatorem Phaedrum, a Cl. Pithaeo editum, et cuius Auienus quidem in praefatione fabularum ſuarum Aeſopiarum ad Theodoſium meminit, hunc eundem eſſe, de quo loquitur Martialis? Volunt nos credere ſcilicet, libertum illum Auguſti Caeſaris fuiſſe, ſtilo atque tempore parem proximumue Laberio vel Publio Mimo, et quidem, quantum coniiciunt, ſub Tiberio vixiſſe, atque adeo poſt Seianum damnatum. Nugae! certe, niſi vehementer fallor, aeuo illo dignus cenſeri minime poteſt ſcriptor iſte, cuicui tandem ille alapas et libertatem debeat.* etc. Sic quoque FRANC. VAVASSORI *d*) Iacobus Sirmondus narrauit, cum P. Pithoeus primum Phaedri Aeſopiarum fabularum libros V. Lutetiae edidiſſet, atque ſibi Romam pro veteri amicitia muneri miſiſſet; percuſſos illico Romanos nouitate voluminis, atque ſuſpicari coepiſſe, num quid partus iſte recens ac ſuppoſititius eſſet, qui tanto interuallo appareret, tamque delituiſſet diu. Veruntamen libro perlecto toto, neminem dubitaſſe, quin aetatem redoleret Auguſti, ac ſummam illam facilitatem ſtili et ſcripturae, et beatam copiam repraeſentaret.

§. XVII.

Poteſt optimo ſcriptori vna alteraue fabella, temporis ſue-

*c*) Animaduerſ. ad Martial. lib. 5. epigr. 20.

*d*) De ludicra dictione pag. 205.

ſucceſſu, ab iniquiori manu eſſe ſuppoſita, [illegible] cum GASP. BARTHIVS *e*) notauit: quae non conuenit cum illa ſatis demonſtrata Phaedri limata oratione, eaque Latinitate ingenua, quae, ſi non Octauiani Imperatoris, certe Tiberii aeuum haud difficulter prodit. Et vixit ille auctor, vt recte VAVASSOR *f*) monuit, cum laus bene loquendi temporum potius, quam hominum fuit; et ſeruiit apud Caeſarem, vbi domicilium et ſedem eruditio habuit: vt in eadem domo ſimul filiae et neptes, intimi et familiares, ſerui et liberti libere ac feliciter diſcerent literas. Fabula quadrageſima nona *g*) rem narrat ſuo tempore et ſub Auguſto geſtam, a quo tunc petiere iudices, vt adiuuaret iuris iurandi fidem. Alibi, vt ſupra ſatis oſtendimus, Seianum prodit de ſe non optime meritum. Vnde, ſi quid video, recte iudicant, eum ſcriptorem Octauiani Caeſaris Auguſti extremis temporibus extitiſſe, maxime vero floruiſſe imperante Tiberio, cuius quoque mores improbos, libidinem, ſumtus, auaritiam, rapinas, vulpinam vafritiem, cum leonina feritate et violentia coniunctam, quantum quidem ſubodorari licet, fabellis lepide perſtrinxit. Bathyllum vero pantomimum Cilnii Maecenatis libertum, ſaltantem vidit. *h*) Nec adeo mirum, eius apud SENECAM *i*) vbi de fabularum Aeſopicarum ſcriptoribus loquitur, nullam mentionem fieri: nam is ſolum de Romanis agit; Phaedrus autem ſe Thracem praedicat. Et ſi caput eiuſdem libri trigeſimum euoluimus, eum de Aeſopiis logis non verſu Latino, ſed Latina proſa digerendis et connectendis loqui haud difficulter videmus.

§. XVIII.

*e*) Aduerſ. l. 36. c. 21. *f*) L. c. *g*) Lib. 3. fab. 10.
*h*) Fab. 88. ſiue lib. 5. fab. 7.
*i*) Conſol. ad Polybium cap. 27.

§. XVIII.

Phaedrus, vtut elegantissimus linguae Latinae auctor, diu quasi obliuione sepultus *k*) iacuit, donec seculo tandem post Christum natum decimo sexto, iam declinante in Galliis eum Petrus Pithaeus in lucem protraxerit *l*) typis vulgatum *Augusto bonae Tricassium* 1596. 12. Prodiit quoque *Altdorffii* in Germania eodem anno Conradi Rittershusii notis illustratus. Biennio post *Lugduni Batav.* 1598. 8. cum notis Rittershusii, spicilegio Scioppii, Symposii aenigmatibus a Iosepho Castalione illustratis, Babrii fabulis, et aliorum veterum poetarum Graecorum et Latinorum aenigmatibus. Rursum *Parisiis* 1599. 8. Rigaltii opera.

§. XIX.

Sequenti seculo editiones debemus elegantissimas, vt prodierunt *Parisiis* 1617. 4. apud Rob. Stephanum, cum notis Nicolai Rigaltii; repetita 1630. 8. ex Cramoisii officina 1629. forma minore, apud Sebast. Chapeletum. 1647. 12. cum Gallica versione Albini prosaria. 1675. 4. in vsum Delphini, cum paraphrasi, notis et omnium verborum indice Petri Daneti. *Salmurii* 1657. 4. cum notis et animaduersionibus Tanaquilli Fabri: adiectis P. Syri mimis. 1665. 12. addita versione Gallica Albini cum animaduersionibus. Quae Tanaquilli Fabri editio 1673. 1689. saepius recusa est. *Tunbrigiae Kentii* 1668. accurante Christophoro Wase. *Londini* Petri Daneti editio in vsum Delphini. 8. *Antuerpiae* 1610. 8. cum notis Rittershusii,

*k*) Praeter enim Martialem et Auienum ex veteribus nemo illius mentionem fecit.

*l*) Vid. Thuanus hist. l. 117. p. m. 772. Protraxit autem e fratris Francisci Pithaei codice MSto, suamque editionem fratri inscripsit.

tershusii, Scioppii spicilegio, Symposii aenigmatibus a Iosepho Castalione illustratis, Babrii fabulis, et veterum Graecorum et Latinorum aenigmatibus: additis Ioh. Meursii animaduersionibus. *Amstelodami* 1667. 8. accurante Ioh. Laurentio, cum notis variorum, verborum atque phrasium indice, additis iconibus in aes incisis. 1698. 8. apud H. Wetstenium, accurante Petro Burmanno, cum integris Marq. Gudii, Conr. Rittershusii, Nic. Rigaltii, Nic. Heinsii, Ioh. Schefferi, Ioh. Lud. Praschii commentariis et aliorum excerptis. 1699. 8. accurante Dauide Hoogstratano. *Lugduni Batauorum* 1672. ex Tanaq. Fabri et hominis cuiusdam literati recensione, addita versione, scholiis quoque additis et P. Syri sententiis. *Franequerae* 1694. 8. cum Ioh. Schefferi et Franc. Guyeti notis, indice locupletissimo, et Belgica Ioh. Hilaridis metaphrasi. 1700. 12. cum P. Syri mimis, Tanaq. Fabri, Neueleti et Praschii notis. *Hamburgi* 1663. 1666. et 1673. 1686. et 1693. 8. cum versione Albini Gallica, Ioh. Schefferi et Franc. Guyeti notis et indice locupletissimo. 1671. 8. cum Nicolai Rigaltii et Petri Axenii notis. *Francofurti* 1660. 8. cum notis Isaaci Neueleti, inter Graecas variorum fabulas. 1687. 8. cum Ioh. Schefferi annotationibus. 1696. 8. cum Hartnaccii Germanica expositione et imitationibus. *Argentorati* 1664. cum postumis Freinshemii notis, Henr. Holstio Dano editore. *Ratisbonae* 1657. ex recensione Ioh. Henrici Vrsini. *Heidelbergae* 1610. 8. apud Commelinum, cum Isaaci Neueleti animaduersionibus, inter Graecas variorum fabulas. *Giessae* 1660. 8. ex Ioh. Lud. Praschii recensione. *Duisburgi ad Rhenum* 1662. et 1688. 8. accurante Alex. Arn. Pagenstechero, cum selectis Ioh. Freinshemii historiis. Accedit vita Phaedri, et historiarum ad explendam cen-

turiam ſylloge. *Ienae* 1685. 12. opera Ioh. Frid. Koeberi. *Rudolphſtadii* 1696. 8. cum notis Danielis Hartnaccii Pomerani hiſtoricis, ritualibus, moralibus, et philologicis. Accedit fabularum paraphraſis, quam iuſſu Chriſtianiſſimi Regis Petrus Danetus in vſum Delphini concinnauit. *Lubecae* 1622. 8. apud Samuelem Iauchium cum Neueleti notis. *Vpſaliae* 1663. 8. cum Ioh. Schefferi notis, atque Franciſci Guieti Andegauenſis caſtigationibus.

§. XX.

Noſtro denique ſeculo elegantiorum literarum amantiſſimo Phaedri fabulae prodierunt *Patauii* 1721. 12. cum Auieni fabulis et variorum notis. *Pariſiis* 1702. 8. accurante R. P. octo fabulis auctiores, cum verſione Gallica et animaduerſionibus, ordine conſtructionis in puerorum vſum per numeros ſingulis vocabulis impoſitos notato. 1702. 12. cum verſione Gallica. *Londini* 1701. et 1708. 8. cum notis variorum ſelectis et nouis Thomae Iohnſon. 1703. 8. cum P. Syri ſententiis locupletioribus et notis Samuelis Hondlii. 1713. 12. curante M. Maittaire. 1714. 8. adiuncta perpetua paraphraſi. 1726. 4. cum notis Richardi Bentleii. *Amſtelodami* 1701. 4. cum notis Dauidis Hoogſtratani, indice omnium verborum accuratiore, et tabulis aeneis, editio luculenta, in vſum Ioh. Guilielmi, Naſſouiae Principis adornata. 1703. 8. cum notis Ioh. Frid. Gronouii, edente Iac. Gronouio fil. qui et ſuas caſtigationes adiunxit, et collectanea Deſpontani, quibus velut indice quodam Phaedri dictio egregie illuſtratur. 1706. 12. cum notis Dauidis Hoogſtratani. 1711. 12. cum notis Niewenlandi. *Hagae Comitum* 1718. 8. repetita Petri Burmanni editio cum integris variorum et ſelectis commentariis, trigiata quatuor fabulis, notisque Burmannianis auctior. 1725. 8. cum Tanaquilli Fabri

notis

notis. *Lugduni Batau.* 1709. editae sunt fabulae ex Phaedro, seruatis eius verbis, et soluta oratione expositae a Ioh. Friderico Nilant. 1727. 4. elegantissima Petri Burmanni editio, cum suis et variorum notis. Accedit critica anonymi epistola de Bentleii emendationibus Phaedri. *Traiecti ad Rhenum* 1712. 12. in vsum scholarum, tribus foliis nec integris absoluta editio. 1718. 8. cum suis et variorum notis accurante Petro Burmanno. *Flensburgi* 1709. 8. cum notis Ioh. Christophori Wolfii. *Hamburgi* 1706. 8. cum notis Ioh. Schefferi et Franc. Guyeti. 1707. 12. Gallica et Germanica prosa cum fabulis politicis Pilpaei et aliorum. *Lipsiae* 1700. 12. cum notis breuibus et perspicuis Christiani Iunckeri, ad modum Minellii. Accedunt Symposii et aliorum aenigmata. 1713. 12. cum emendationibus et commentariis ad modum Ioh. Minellii, accurante Ioh. Georgio Walchio, qui et dissertationem de stilo Phaedri et praefationem de officio interpretis praemisit. Accesserunt Symposii aenigmata, Gabriae fabulae, Antonini Liberalis metamorphoses, Graece et Latine cum prioribus curis Abrahami Berkelii, et Senecae item P. Syri sententiae. Rursum 1724. 12. ad modum Minellii *Ienae* 1718. 12. ex Gotfridi Richteri recensione. 1727. 12. cum Ioh. Dauidis Leonhardi commentariis. *Halae Magdeb.* 1715. 12. cum M. Gabrielis Schumanni notis Germanicis. *Marburgi Cattorum* 1721. 8. accurante Ioh. Casparo Santorocco, cum suis et aliorum notis Germanicis, Petri Daneti interpretatione, historiis miscellaneis, Ioh. Freinshemii indice, et aliis additionibus. *Augustae Vindelicorum* 1730. 8. cum Emanuelis Sinceri notis. *Tiguri* 1713. 8. cum Dispontini, Gronouiorum, Koeberi, Hoogstratani et aliorum notis selectis.

## §. XXI.

AVLVS PERSIVS FLACCVS natus eſt pridie Nonas Decembris, Paulo Fabio Priſco et L. Vitellio coss. anno ab V. C. DCCLXXXVI. Olymp. CCIII. anno ſecundo, Tiberii viceſimo, *m*) Volaterris in Etruria, *n*) Patre Flacco, equite Romano, ſanguine et affinitate ordinis primi viris coniuncto: qui moriens noſtrum fere ſex annorum pupillum reliquit. Ad annum aetatis duodecimum Volaterris humanioribus literis operam dedit. Mox Romae Rhemnium Palaemonem, Grammaticum, et Virginium Flaccum, Rhetorem, audiuit. Natus annos XVI. Annaeo Cornuto, Philoſopho, qui Romae Stoicorum dogmata profeſſus, et ab Nerone poſtea in exilium pulſus eſt, *o*) ſe totum dedit ita, vt nuſquam ab eo diſcederet: ac ſingulari beneuolentia per omnes vitae dies ſibi coniunctum teneret: quod ipſe teſtatur: *p*)

*Cum primum pauido cuſtos mihi purpura ceſſit,*
*Bullaque ſuccinctis Laribus donata pependit:*
*Me tibi ſuppoſui. Teneros tu ſuſcipis annos*
*Socratico Cornute ſinu.* — —

Paulo ante: *q*)

— *Tibi nunc hortante Camoena*

*Excu-*

---

*m*) Vid. Perſii vita a vetuſto auctore conſcripta. Confer. HIERONYMVS Chron. olymp. 203.

*n*) De patria Perſii ſingularem diſſert. ſcripſit LVDOV. APROSIVS, lingua Italica, vt et MASSAE della vita, origine et patria di Aulo Perſio Flacco. Cl. GEORG. NICOL. KRIEGK diſſertationem de A. Perſio Flacco, poeta ſatyrico. Ienae 1701. vid. etiam Lexicon vniuerſal historic. Baſil. tom. 3. pag. 856.

*o*) Vid. HIERON. l. c. De Cornuto eiusque ſcriptis vid. FABRICII bibl. Graec. l. 3. c. 15. pag 398. ſeq.

*p*) Satyr. 5. v. 30. ſeqq. *q*) verſ. 21.

*Excutienda damus praecordia: quantaque nostrae*
*Pars tua sit, Cornute, animae, tibi, dulcis amice,*
*Ostendisse iuuat.* — —

Rursum: *r*)

*Tecum etenim longos memini consumere soles,*
*Et tecum primas epulis decerpere noctes.*
*Vnum opus, et requiem pariter disponimus ambo,*
*Atque verecunda laxamus seria mensa.*

Mox vt a schola et magistris diuerterat, lecto decimo Lucilii libro, vehementer satyras componere aggressus est, istum imitaturus, cum tanta recentium poetarum et oratorum insectatione, vt Neronem ipsum culpare non vereretur. Exempli gratia scripserat in eum:

*Auriculas asini Mida rex habet.*

Quod ne Caesar in se dictum putaret, a Cornuto retractatum fuit hoc modo:

*Auriculas asini quis non habet?*

Sic ad satyrae scriptionem a Cornuto fuerat institutus, a quo rerum Stoicarum non mediocrem cognitionem acceperat: ac euasit perpetuus et constans vitiorum hostis, sui semper similis, et eo vsque tenax Stoicarum dogmatum, vt ne Zeno quidem ipse aut Chrysippus illam porticum melius fulsuri fuissent. Neque, quod turpe doctori et morum censori grauissimo, ipsum culpa redarguit: cum opibus magnis innutritus et felicissime educatus, ab ineunte aetate, non magis de virtute loqui, quam ex virtute viuere didicerit. A prima adolescentia Caesium Bassum et Calpurnium Staturam, vel, vt CASAVBONVS legit, *s*) Suram, amicos habuit. Condiscipulus apud Cornutum Annaeus Lucanus fuit; Apud eun-



*r*) Ibid. v. 41. seqq. *s*) In notis ad Persii vitam.

eundem Cornutum Claudii Agaterni, medici Lacedaemonii, et Petronii Ariſtocratis Magnetis, agriter tunc temporis philoſophantium vſus conuictu, et ſtudium iſtorum ſedulo imitatus eſt. Vt patrem coluit Seruilium Nouianum; *t*) Senecam quoque aſt ſero cognouit. Ab anno decimo octauo ſumme dilectus eſt a Paeto Thraſea, vt aliquando peregrinaretur cum eo, Arriam eius cognatam vxorem habente. Fuit Arria haec Perſii cognata, illius Arriae, ex latere ſuo gladium porrigentis marito, filia virtutum maternarum aemula. Deceſſit in praediis ſuis, vitio ſtomachi VIII. Kalend. Decembris P. Mario et L. Aſinio Gallo coss. anno ab V. C. DCCCXIV. Olymp. ccx. anno ſecundo, Neronis octauo, *v*) viginti et octo annos natus. Supra dixi, noſtrum Volaterris fuiſſe natum, neque aliter potui, perſuaſus cum HIERONYMI, *x*) tum veteris, qui Perſii vitam deſcripſit, auctoris fide. Secus aliis videtur, qui Perſium ipſum putant *y*) ſuam patriam indicare Ligurem e Tigulia prope portum Lunae: *z*)

*—— Mihi nunc Ligus ora*
*Intepet, hibernatque meum mare, qua latus ingens*
*Dant ſcopuli, et multa littus ſe valle receptat.*
*Lunai portum eſt operae cognoſcere ciues.*

Nihil vero minus quam patriam innuit. Vbi tunc verſatus, deſcribit. Alias Romae vixit: *nunc* vero inquit *mihi*, et quae ſequuntur: cum aliquando receſſiſſet in Ligu-

*t*) Al. perperam *Numanum* legitur in Perſii vita.

*v*) Vid. Perſii vita a vetuſto auctore conſcripta. Confer. HIERONYMVS in Chron. *x*) In Chron. Euſebian.

*y*) Vid. CASPARI MASSAE et LVDOVICI APROSII diſſertationes Italico idiomate ſcriptas de patria Perſii. Confer. FABRICII bibliotheca Latina l. 2. c. 12. pag. 395.

*z*) Satyr. 6. v. 6. ſeqq.

Liguriae fines, propter matrem suam Fuluiam Sisenniam, quae post obitum prioris mariti, Persii patris Liguri, aut Lunensi cuidam nupserat. *a*) Persii, nescio an huius satyrici nostri, effigies in marmore apud FVLV. VRSINVM *b*) et GRONOVIVM *c*) reperitur.

§. XXII.

Mores in eo laudantur lenissimi, verecundia virginalis, egregia forma, erga matrem, sororem et amitam pietas, prudentia et pudicitia. Sunt, qui existimarunt, satyrarum prologo poetam de semet ipso loqui, et caussam afferre, cur ad faciendos versus animum appulerit: egestate scilicet fuisse coactum et fame. Sed falluntur, ac interpretatio eorum iam pridem explosa fuit. Nihil minus cogitandum de viro isto natalibus, eruditione et opibus conspicuo, imo disciplinae seuerissimae alumno: qui profecto morum non suscepturus fuisset censuram, ac genus scribendi seuerum; si paupertate adactus mercedulae ac miserae stipis desiderio suum opus instituisset. Non sibi haec, sed malis et esurientibus poetis ab acerrimo satyrico scripta fuerunt. Diuitem fuisse, vel inde patet, quod matri et sorori H. S. vicies *d*) reliquerit: scriptis tantum ad matrem codicillis, vt daret Cornuto, praeceptori suo, sestertia, vt quidam dicunt, centum, *e*) vt alii volunt, argenti facti pondo viginti, et libros circa septin-

*a*) Confer. Vetus Scholiastes ad h. l. *b*) Elog. p. 46.

*c*) In thesauro antiq. Graec. tom. 3. a a a a.

*d*) Sestertium vicies aestimatione BVDAEI efficiunt aureorum solatorum quinquaginta millia; aestimatione aliorum circiter XLV. millia Vid CASAVBONVS notis ad Persii vitam.

*e*) Centum H. S. secundum BVDAEI aestimationem sunt aurei Francici bis mille quingenti: aliis bis mille tantum. Vid. CASAVBONVS l. c.

ſeptingentos, ſiue bibliothecam ſuam omnem. Cornutus vero ſublatis libris, pecuniam ſororibus, quas frater heredes fecerat, reliquit.

§. XXIII.

Excellentis Perſius ingenii fuit, ac ſi quid fingeret Cornuti adhuc diſcipulus, id ipſum cuique probauit. Certe Lucanus ſcripta Perſii adeo mirabatur, vt, illo recitante, vix ſe retineret a clamore, quin illa eſſe vera poemata diceret. *f*) Et ab aliis ſcriptorum cenſoribus acerrimis, licet pauciſſima ſcripſerit, propter ſummum ingenium artemque in ſuo genere non vulgarem, diuinis euehitur laudibus. Ita FABIVS: *g*) *multum et verae gloriae, quamuis vno libro, Perſius meruit.* Et MARTIALIS: *h*)

*Saepius in libro memoratur Perſius vno,*
*Quam leuis in tota Marſus Amazonide.*

Sic minime gentium immatura morte ſepultos poetae manes ſperata ſatyricae virtutis gloria fefellit: cuius poema tantum laudis ac verae commendationis meruit, vt omnium verſaretur manibus, ac etiamnum ad voluptatem et ingens orbis literati gaudium ſuperſit.

§. XXIV.

Scripſit raro et tarde. In pueritia dedit praetextam, et ὁδοιπορικῶν librum vnum, et verſus paucos in ſocrum Thraſeae, Arriae matrem, quae ſe ante virum occiderat. Notiſſima eſt hiſtoria de Arria, Paeti Caecinae coniuge, quae mater fuit Arriae, Thraſeae Paeti vxoris, atque ipſius Thraſeae ſocrus. Scilicet illi Paeto Caecinae, qui in partibus Scribonianis contra Claudium Caeſarem fuiſſet, ad mortem adacto, Arria coniux fortis et infracti animi,

*f*) Vid. Perſii vita a vetuſto auctore conſcripta.
*g*) Inſtit. orat. lib. 10. c. 1. *h*) Lib. 4. epigr. 29.

animi, cum esset maritum secuta Romam, atque in conspecta eius semet ipsam confodisset, extractum e suo vulnere pagionem porrexit inquiens: *non dolet.* *i*) Vnde MARTIALIS: *k*)

*Casta suo gladium cum traderet Arria Paeto,*
*Quem de visceribus traxerat ipsa suis:*
*Si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet, inquit;*
*Sed quod tu facies, hoc mihi, Paete, dolet.*

Vt testaretur, eum sibi vita sua chariorem fuisse. Ad scriptos Persii versus quod attinet, Cornutus, vel propter Neronis inuidiam, ipsius matri fuit auctor, vt simul omnes aboleret. Hodie tantum exstat eius *sex satyrarum libellus*, quem iam tum recitauerat Cornuto, et Caesio Basso petenti tradiderat edendum: editum homines continuo mirari ac diripere coeperunt. Antiquus auctor eius vitae tradidit, hunc librum imperfectum reliquisse, in eiusque vltimo versus aliquot demtos esse. Hoc vero ita accipiendum non est, quasi aliquid sextae satyrae deesset: quae haud dubie integra est, neque concinniori modo claudi poterat. Si quid demtum est, sine dubio principium fuit nouae satyrae: quarum sine numero alias conscribere potuisset. Recte Persii libellus hodie in sex distinguitur satyras: quamuis alia distinctio in membranis antiquissimis inueniatur. In multis codicibus quinque tantum satyrae numerantur, et tertiae adiungitur quarta. In aliis exemplis continuus est vnus liber, nulla facta satyrarum distinctione. Vnde etiam Priscianus et veteres grammatici, quoties Persii mentionem faciunt, non satyras, sed libros

*i*) Vid. TACITVS annal. l. 16. PLINIVS l. 7. epist. 18. et l. 8. epist. 22. *k*) Lib. 1. epigr. 14.

libros numerant. *l*) Breui *prologo* ineptos ac esurientes poetas notat. *Satyra prima* in nobilibus et ipso Nerone ambitiosam carminum conscribendorum vanitatem reprehendit: quod in istis, atque forensibus caussis, ad ostentationem et voluptatem, neque veri, neque honesti habita ratione, rhythmicos numeros, archaismos et figurarum pigmenta affectent. Ita persibilata cum auditorum, tum recitantium mollitie, ostendit, quales sua scripta lectores requirant. *Secunda m*) Macrino sapientiam gratulatur, eumque hortatur, vt, quoniam dies natalis esset, indulgeat ingenio et sacra faciat secus atque Romani, qui stulta, impia et inutilia vota conferant. Deos cupiditatis suae modulo non esse metiendos; illos non munera, sed mentem, non plenas, sed puras respicere manus, et corrumpi nullo modo posse. *Tertia* increpationem desidiae continet. Nam vt Stoicus philosophus iuuenes monet, ne indulgentes mollitiei aut inertiae, natalibus freti et patrimoniis, sapientiae studia negligant: philosophiam enim mederi vitiorum morbis, docere virtutem et officia honesta, tandemque animum bene conscium ac vitae felicitatem largiri. *Quarta* Socratis, Alcibiadem obiurgantis personam sustinens increpat Neronem, quod nobilitatis suae tantum inflatus, et assentatione populi remp. aggressus sit, cuius administrationi non sufficeret: cum neque prudentia ciuili, neque etiam

*l*) P. PITHOEVS testatur in antiquo MS. singulas paginas hanc inscriptionem habuisse: *Thebaidorum Persii Satyra*, et in extremo: *explicit Persii Thebaidorum Satyra feliciter.* Confer. FABRICII Biblioth. Lat. l. 2. c. 12. pag. 394.

*m*) Inscribitur: *ad Plotium Macrinum de bona mente.* Et videtur esse desumta ex Platonis Alcibiade, vbi scelerata et impia hominum vota damnat.

etiam aliqua morali ſcientia inſtructus eſſe videretur. *Quinta n*) Cornuto, praeceptori ſuo, gratum teſtatur animum, ſimul exponens, quae ſit vera libertas, ſecundum Stoicorum paradoxon: ſolum ſapientem liberum eſſe. *Sexta o*) et vltima occaſionem captans a diſſimilitudine ſtudiorum Perſii et Baſſi poetarum ac imperitae multitudinis Romanae, inuehitur in Romanorum incredibilem auaritiam, qui ſordide viuant, vt heredibus relinquerent, quae nequiter poſt obitum eorum profundere poſſint.

## §. XXV.

Imitatus eſt Lucilium atque Horatium: ita quidem, vt ſecus quam illi fecerunt, philoſophorum more ab theſi primum ſibi propoſita vix digrederetur, abiret certe nunquam: ac nihil aliud faceret, ſatyram ſcribendo, quam hauſtos e philoſophia locos carminis legibus includeret. Sic primus omnium huius generis ſatyram Romanam auxit atque emendauit. Perſii conſilium probauit Iuuenalis: qui pari modo, non per ſaturam, vt aiunt, argumenta varia eadem carmine complectitur: ſed Perſiano more, vt plurimum varia illuſtratione, quod caput rei eſt, vnice vna ſatyra pertractat. In ſalibus vero, quod in ipſa adoleſcentia grauis ac totus ad ſeueritatem factus videtur, longe ab Horatio ſuperatur et Iuuenale: vt ſi qua ſunt in eius libro frigidiuſcula dicta, ſi qua minus congrua, ipſum in ea putandum ſit incidiſſe, dum iocos quaeſiuerit ac voluerit ridere, quod per rerum naturam ſuique temperamenti rationem nequaquam licebat. Nihilominus in Perſio maximos deprehendes ſpiritus, maximum



n) *Ad Cornutum magiſtrum equitum* falſo et in Schreueliana editione inſcribitur, pro *ad magiſtrum Annaeum Cornutum.*

o) *Ad Caeſium Baſſum.*

mum ardorem eamque vim et acrimoniam, fine qua omnis oratio fua caret anima. Tanta quidem eius libertas fuit, vt ne mortis quidem metu potuerit adduci, vt Neroni parceret; morum tamen leniffimorum fuiffe, in eius vita legimus: fed acrem faciebat eius animo impreffum, nixumque altis radicibus vitiorum odium. Hinc *Seueri* appellationem tulit, vt Lucilius a Iuuenale dictus eft *ardens*, Catullus ab Ouidio *doctus*, Horatius a Perfio *vafer*, Lucretius *difficilis* a Lucano dicitur. *p*)

## §. XXVI.

Stilus in Perfio grandis eft; numerorum concinnitas maxima, et elegans iuncturae ftudium: quamuis non fine iudicio rebus ipfis feruiat, eamque in omni oratione gratam inftituat varietatem. Nihil verfibus eius numerofius; nihil abfque mollitie concinnius; fua fponte fluunt omnes apti, omnes fonori, quidam vero etiam magnifici, vt ad maieftatem carminis Virgiliani adfpirare videantur, cum aetatis fuae multis aliis de palma contendant. Nec ego mea facere vellem iudicia virorum doctiffimorum I. C. SCALIGERI: *q*) *Perfii ftilus morofus, et ille ineptus, qui, quum legi vellet, quae fcripfiffet, intelligi noluit, quae legerentur.* MORHOFII: *r*) *A. Perfius Flaccus, Satyricus faepe plus quam ferreus, imo faxeus. Nam fatyrica eius dictio fupra modum horrida eft, et Iuuenali, aetate licet inferiori, poftponenda.* Et celeberrimi WALCHII: *s*) *Stilus Perfii*

---

*p*) Confer. BAELII lexicon in Perfio. quem, propter fingularem carminum obfcuritatem, Latinorum Lycophronem appellare non dubitat. *q*) De arte poetic. pag. 838. Confer. CASAVBONVS proleg. in Perfium.

*r*) Polyhift. liter. l. 4. c. 12. §. 13. Minus praeclare de Perfio quoque fentit VAVASSOR de ludicra dictione p. 239. feq.

*s*) Hift. critic, L. L. cap. 1. pag. 56.

*Persii remotus est a natiua et suaui castitate atque elegantia, cuius nomine monimenta eius haud debent commendari.*

## §. XXVII.

At obscurus est, et meo quidem iudicio, classicorum auctorum omnium obscurissimus: quicquid doctissimus ISAACVS CASAVBONVS *t*) in sententiam contrariam demonstret. Quamuis enim versus quidam sint adeo clari, vt a mediocriter doctis legi possint: Res tamen ipsa loquitur, et rerum circumstantiae omnibus ignotae, et tecta fictaque personarum nomina, et actiones, quas saepe tantum nutu et significatione persibilat, abunde docent, pleraque intellectu esse difficilia; et non pauca nunquam satis intellecta fore. Ecquis negabit, satyras omnes requirere ingenium lectoris quoque non vulgare? Sed Persii libellus inprimis obscurus attentissimum et πολυμαθέστατον lectorem postulat: et illa tamen, quae studio voluit esse abdita et ambigue dicta, post tot virorum doctissimorum curas, inaccessa manebunt. Scribere ipsi aliter non licuit in caussa crudelissimi tyranni, *v*) cuius metu pleraque ὡς ἐν αἰνίγμασι tradidit: ac dubio procul sapientissimus praeceptor Cornutus scribenti affuit, qui vetus verbum

 illi

*t*) Prolegom. in Persium.

*v*) Hinc recte iudicat OLAVS BORRICHIVS differt. de poetis p. 59. 60. *A. P. T. Volaterranus eques, oppido iuuenis scribendae satyrae sese impendit, Nerone principe, neque id infeliciter, felicius si institutum, quod magno animo aggreditur, mordaci sale perfricans aeui sui vitia, paulo clariori dictione fuisset prosecutus. Nunc apud eos, qui minutiis Grammaticorum et antiquitatis innutriti non sunt, obscuritate nimia acumen saepe perdit Quid quod in tumorem nonnunquam attollatur, satyrae vtique non conuenientem. Obscuritatem fortassis excusauerint tempora, quae attingi vlcera sua non patiebantur, nisi tectius.*

illi crebro insusurrauerit, σκότισον. Hinc ipse Anglorum subtilissimus poeta: *x*)

*Scripta tenebrosi lego, non intelligo, Persi:*
*Lectores nimium negligit ille suos.*

Et BARLAEVS:

*Martia sub crudo tremeret cum Roma Nerone,*
*Incoepit crudo Persius ore loqui.*

Facile patet, non pueris satyras a Persio fuisse conscriptas, quae non nisi literis Latinis doctissimo cuique commendari merentur. Si quis vitio aliquo laborat oculorum, sole meridiano coecutire potest, salua lucis virtute. Multa non intelligo, quod inbecillitatis est meae vel ignorantiae: et laudare non possum Hieronymi factum, qui, quod aiunt, *y*) non capiens Persii tenebras, *intellecturis ignibus dedit*, abiectoque libro, *si non vis intelligi*, inquit, *non debes legi.* Recte iudicat GYRALDVS, quamuis liber sit obscuritate et reconditis sensibus plerumque refertus, eum nihilominus bonis auctoribus annumerandum esse. Et G. I. VOSSIVS, *z*) ignoscendum Persio satyrico, quod et crebris et audatioribus vtatur translationibus. Nam vt animus, ita dictio nobilissimi iuuenis, grandia tantum spirabat.

§. XXVIII.

Vtut Persius lectu intellectuque difficilis esse plurimis videatur: veteres tamen atque recentiores aliquot commentatores adeo illum illustrarunt, vt, ipso teste MORHOFIO, *a*) vix quicquam amplius desiderari iure queat. Exstat in eum *vetus scholiastes*, de cuius nomine non idem aucto-

*x*) OWENVS l. 2. epigr. 158.
*y*) Vid. FABRICII biblioth. Latin. l. 2. c. 12. pag. 394.
*z*) Instit. orat. l. 6. p. 454.
*a*) Polyhist. liter. l. 4. c. 12. §. 13.

auctores sentiunt. Neque *Cornutum*, Persii magistrum, *b*) cuius nomen aliquot codices antiqui prae se ferunt, neque *Probum* Grammaticum *c*) fuisse, omnibus facile constat. H. ERNSTIVS *d*) fide codicis antiqui Mediolanensis ista scholia *Helenio Acroni* tribuit. Et eum fuisse auctorem, neque VINCENT. PLACCIO, *e*) neque MORHOFIO *f*) improbabile videtur. IOH. RHODIVS quoque *g*) haec scholia adscribit Acroni. Sed inter omnes optime iudicat celeberr. FABRICIVS, *h*) non esse vnius auctoris, nedum Cornuti, Probi, aut Acronis, sed ex diuersae aetatis et eruditionis interpretum notis fuisse conflata. Edidit haec scholia Robertus Stephanus 1549. 8. Locupletiora deinde Elias Vinetus *Pictauis* 1563. Optime vero ex veteri codice cum suis notis Petrus Pithoeus *Parisiis* 1584. 1590. 8. Heidelbergae 1610. 8. Isaacus Casaubonus, cuius eruditissimus ac plane diuinus *i*) in Persium commentarius tum prodiit simul *Parisiis* 1605. et 1615. 8. Illius optima editio est, quae *Londini* ab eius filio Merico Casaubono 1647. 8. procurata est. Persii editiones ab ouo repetamus: simul atque Iuuenalis poetae satyrici, de quo inferius paulo agemus pluribus editiones plerasque commemorare poterimus: cum Iuuenali enim vulgo Persius con-

*b*) BARTHIVS ad Claudian. p. 129. Persii scholiasten putat esse Cornutum, qui a Gellio, Charisio, et Seruio allegatur, sed valde ex sequiorum temporum vsu atque captu interpolatum.

*c*) IANVS PARRHASIVS Epist. p. 15. ait se genuinos Probi commentarios in primam Persii satyram manu exaratos legisse longe maiori cura et ingenio compositos.

*d*) Obseru. l. 1. c. 7. *e*) Catalog. Pseudonymorum p. 179.

*f*) L. c. pag. 887. *g*) Ad Scribonium Largum p. 133.

*h*) Biblioth. Latin. l. 2. c. 12. p. 394. *i*) Quem IOS. SCALIGER in epistolis vocat, et non satis extollere potest.

coniungi solet, imo, quamuis hic maior aetate, illi appendicis loco subiici.

§. XXIX.

A. Persii satyrae typis vulgatae sunt primum vna cum Iuuenali *Louanii* 1475. fol. per Ioh. de Westphalio, arte quadam characteri sandi modernissima. *Mediolani* 1476. fol. per Anton. Zarottum. *Dauentriae* 1482. fol. *Venetiis* 1482. et 1494. fol. per Bapt. de Tortis cum Ioh. Britannici et Barthol. Fontii comment. accedit vita Persii. 1482. 1484. et 1495. fol. per Renaldum de Nouiomagio Theutonicum, cum iisdem commentariis. 1492. fol. apud Petrum Iohannem de Quarengis, cum iisdem commentariis. Iuuenalis vero cum Georgii Vallae et Domitii Calderini commentario prodiit. *Brixiae* 1486. fol. typis Iacobi Britannici Brixiani cum notis Ioh. Britannici.

§. XXX.

Seculo post Christum natum decimo sexto lucem publicam viderunt satyrae Persii *Lucronii* in Hispania 1529. 8. cum notis Aelii Antonii Nebrissensis. *Salmanticae* 1599. 8. cum paraphrasi et scholiis Francisci Sanctii. *Venetiis* 1501. et 1535. 8. cum Iuuenali apud Aldum. 1520. et 1544. fol. cum interpretatione Ioh. Baptistae Plautii, Cornutique philosophi eius praeceptoris, nec non Iohannis Britannici Brixiani, ac Barthol. Fontii, virorum eruditissimorum: cum suis figuris et vtilissimis apostillis, insuper alphabetica tabula, nuper apposita, quae omnia scitu digna mirifice complectitur. 1530. 12. et 1535. 8. cum Iuuenali apud Bernardinum Stagninum. 1597. 4. cum Feder. Ceruti paraphrasi. *Florentiae* 1513. apud Iuntam. *Brixiae* 1503. fol. cum Ioh. Britannici Brixiani commentario. *Mediolani* 1514. fol. cum annotationibus Ioh. Britannici, Ang. Politiani, Phil. Beroaldi et Bapt. Egnatii. *Augustae Tauri-*

*Taurinorum* 1599. 4. cum Federici Cerati Veronensis paraphrasi. *Parisiis* 1519. et 1523. fol. apud Iodocum Badium Ascensium cum notis Badii, Ioh. Baptistae Plautii, Ioh. Britannici, Aelii Antonii Nebrissensis, Ioh. Murmelii et Ioh. Scoppae. 1527. 8. apud Robertum Stephanum cum notis Aelii Antonii Nebrissensis. 1535. 8. apud Sim. Colinaeum 1531. et 1538. 4. cum scholiis Ioh. Murmelii et Herm. Buschii. 1544. 8. apud Rob. Stephanum. 1549. 8. cum antiquis scholiis apud Rob. Stephanum. 1553. 8. apud Christianum Wechel. 1555. 4. cum Antonii Foquelini comment. 1584. et 1590. 8. cum Petri Pithoei notis et veterum scholiis. 1600. 8. cum Theod. Marcilii notis. *Lugduni* 1528. 8. apud Sim. Colineum. 1534. 8. apud Gryph. 1551. 4. cum familiari Ioh. Britannici explanatione. *Basileae* 1551. fol. apud Froben. cum notis Badii, Britannici, Murmelii et aliorum. 1580. 4. cum Phil. Engelberti notis. 1582. 4. cum Nicod. Frischlini paraphrasi, Valentini Volsci, Engentini et Foquelini comment. *Pictauis* 1563. 4. cum scholiis antiquis et Eliae Vineti commentario. *Antuerpiae* 1565. 8. et 1566. 12. cum Iuuenali et notis Theod. Pulmanni. *Amstelodami* 1595. 8. cum paraphrasi et notis Eilhardi Lubini. *Francofurti* 1596. 4. cum Nicod. Frischlini paraphrasi. *Lipsiae* 1507. fol. sine notis. *Argentorati* 1518. 4. *Coloniae* Persius separatim prodiit 1538. 8. apud Ioh. Gymnicum. cum luculentissima ecphrasi et scholiis Iohannis Murmellii; quibus accesserunt Erasmi Roterodami annotationes, et epistola Hermanni Buschii ad intelligentiam Persii multum conducens. Iuuenalis vero apud eundem 1541. 8. cum annotatiunculis, margini affixis, et satyrae amplissima elucidatione.

§. XXXI.

Decimo septimo post Christum natum seculo Persius

P cum

cum Iuuenali prodiit *Augustae Taurinorum* 1603. 4. cum Federici Ceruti Veronensis paraphrasi. *Parmae* 1621. 4. Asterii Manlii in primam et secundam Persii satiram commentarii et notae. *Parisiis* 1601. 4. apud Claudium Morellum cum Vineti, Petri Pithoei, Theod. Marcilii et Ioh. Tornupaei notis. 1602. 4. apud Morellum, cum Britannici et Carionis commentariis, ac scholiaste veteri. 1607. 8. cum notis Bernh. Autumni et Steph. Claueri. 1613. 4. paulo ante notata Morelli editio. 1614. 4. cum Grangaei, Autumni, et Calderini comment. 1616. 12. ex recensione Nic. Rigaltii. 1644. 8. cum notis postumis Ioh. Bond. 1684. 4. in vsum Delphini, accurante Lud. Prateo. 1689. 12. cum prosa versione Gallica Tarteroni, poetarum textui Latino e regione posita. *Lugduni* 1603. 12. apud Anton. Gryphium, cum annotationibus Theod. Palmanni in Persium et Iuuenalem, Eilhardi Lubini vero in Persium amplissimo commentario. *Londini* 1612. 8. cum notis Thomae Farnabii, 1614. 8. cum notis postumis Iohannis Bond. 1633. 8. cum notis Farnabii. 1691. et 1699. 8. ex editione Lud. Pratei in vsum Delphini. *Hagae Comitum* 1683. 12. cum notis Farnabii. *Vltraiecti* 1685. 4. praestantissima editio, cum integris variorum notis *k*) accurante Henrico Christiano Henninio, Duisburgensi Professore. *Amstelodami* 1634. 12. cum notis Farnabii. 1645. 12. cum notis postumis Bon-

*k*) In Corn. Schreuelium aliosque notarum ex variis auctoribus compilatores Henninius inuehitur, eruditorum querelas esse multas innuens, *quibus displicent, qui, nescio quibus agitati Bacchicis furoribus, quosuis doctorum labores in pannuceos centunculos, sine nomine, sine iudicio, sine miseratione, dilacerant, et dein miserabiles suas quisquilias inuidendo et splendido variorum titulo ostentant.*

Bondii. 1648. 12. cum notis Farnabii. 1664. 12. cum paraphrasi et commentario Dau. Wedderburni Scoti Abredonensis. 1684. 8. cum notis variorum, Persii scholiaste veteri, et omnium vocabulorum indice. 1695. 12. cum prosa versione Gallica Tarteroni, poetarum textui Latino e regione posita. *Lugduni Batauorum* 1648. et 1671. 8. cum notis variorum. 1690. 12. cum notis Farnabii. 1697. 4. cum integris veterum et recentiorum scholiis, accurante Henninio. *Geneuae* 1612. forma minore, cum Iosephi Langii omnium vocabulorum indice. *Rothomagi* 1697. 12. cum interpretatione ac notis Iosephi Iuuencii e Soc. Iesu. Passim loca omisit obscoena. *l*) *Friburgi* 1608. 4. cum Iosephi Langii omnium vocabulorum indice. *Coloniae* 1610. 8. editio partibus obscoenis castrata. *Hanouiae*. 1603. 4. cum amplissimo Eilh. Lubini commentario. 1607. et 1619. 8. cum notis et paraphrasi Eilhardi Lubini. *Francofurti* 1623. 8. cum notis Thomae Farnabii. *Norimbergae* 1625. 8. cum notis postumis Iohannis Bond.

§. XXXII.

Nostra aetate cum Iuuenali Persius prodiit *Roterodami* 1702. 12. cum notis Thomae Farnabii. *Patauii* 1711. 4. Rhodiginus Iuuenalis et Persii satiras, Etrusco carmine expressas, notis ac dissertationibus varias antiquitates commonstrantibus illustrauit. *Parisiis* 1706. 12. cum luculenta Tarteroni paraphrasi. 1715. cum notis ac perpetua interpretatione Iosephi Iuuencii S. I. editio auctior, cui noua de Diis et heroibus poeticis appendix



*l*) *Qui commentarios*, inquit, *et notas in Iuuenalem ediderunt, alii, quia breuiores, ideo obscuri, alii, quia prolixiores, obtundunt potius, quam iuuant; alii denique foedos quosdam locos illustrare contendunt, quos obscurare ac premere debuerant. Haec tria fugere diligenter studuimus.*

accessit. *Londini* 1708. 8. ex editione Lud. Pratei, in vsum Delphini. 1715. et 1716. 12. ex recensione Michaelis Maittaire, cum variis lectionibus editionum quarundam antiquiorum, quae annum sesquimillesimum antecesserunt. 1716. 8. apud Tonson.

§. XXXIII.

M. ANNAEVS LVCANVS *m*) Cordubensis Hispanus natione, *n*) in lucem editus III. Non. Nouembris anno ab v. c. DCCXC. C. Caesare Caligula II. et L. Caesonio coss. Caesaris Caligulae Imperatoris anno secundo, patrem habuit M. Annaeum Melam, equitem Romanum, Senecae Rhetoris filium, Senecae Philosophi fratrem; *o*) matrem vero habuit eiusdem ciuitatis Aciliam, filiam Acilii Lucani, apud proconsules oratoris clarissimi, cuius cognomen, vel propter celebritatem, ipsi inditum fuit. Ex Baetica prouincia, *p*) octauo aetatis Mense Romam traiectus puer boni ingenii educatur ac optimis literis instituitur adeo, vt eminentissimos, quibus vtebatur, praeceptores *q*) breui temporis spatio ipsos ingenio, commilitones profectibus longe superaret. Inter omnes condiscipulos Saleium Bassum et A. Persium singulari beneuo-

*m*) Vid. omnino Lucani vita, quam vulgo adscribunt Tranquillo. PETR. CRINITVS de poetis Latinis lib. 3. IOH. SVLPITIVS et POMPONIVS INFORTVNATVS de vita Lucani.

*n*) MARTIALIS l. 1. epigr. 62.

*Duosque Senecas, vnicumque Lucanum*
*Facunda loquitur Corduba.*

*o*) Hinc *magno memorabilis ortu.* apud MARTIALEM lib. 7. epigr. 21. confer. TACITVS annal. l. 16. c. 17.

*p*) Quae inde celebratur STATIO siluar. l. 2. extr. et MARTIALI l. 7. epigr. 21. *q*) Rhemnium Palaemonem, qui principem inter Grammaticos locum tenuit, atque Flauium Virginium Rhetorem illis temporibus nobilissimum.

neuolentia dilexit ac officiis profecutus eſt mutuis. Suapte vero diligentia et ingenii facilitate mox ea ſtudiorum documenta dedit, vt Graece ac Latine frequentius declamaret, non ſine audientium ſumma admiratione. Ab ineunte aetate, vel propter neceſſitudinis, quod cum Seneca ipſi fuit, arctiſſimum vinculum, apud Caeſarem Neronem Auguſtum gratia multum valuit ac beneuolentia: vtut ipſa eius indoles ad promerendos conciliandosque ſibi hominum animos per ſe ſatis efficax fuiſſet. Adhuc valde iuuenis, neque per aetatem tanto honore dignus iudicatus, quaeſturam geſſit, ac breui poſt, compoſitis de laudibus Neronis verſibus, in Augurum quoque collegium aſcitus eſt. Inter poetas omnes ditiſſimus etiam ſua fama facile contentus literarium amabat ſeceſſum, vt in hortis ſine inuidia et multorum ſtrepitu valde familiariter Muſis manſuetioribus vteretur. Vnde IVVENALIS: *r*)

*Contentus fama iaceat Lucanus in hortis*
*Marmoreis.* — — —

Sed tamen conſtans non potuit eſſe illius fortuna, eademque gratia apud principem, qui iniquiſſimo aliorum laudes ferebat animo, quique in repellendis opprimendisque virtutibus erat acerrimus atque ſaeuus. Inter omnes Caeſaris amicos excellebat diuina poeſi: quam inuidia et maximum iſtius odium ſequebatur. Quinquennali poetarum certamine ab Nerone inſtituto, *s*) recitante quoque Nerone, in Pompeii theatro laureis coronatur ac ingenii foetum extemporali opera edit Orphea, aliaque carmina, quae Caeſarem praeſtantia ſua offendunt, ambitioſius ſibi principatum non modo hominum, ſed et artium vindicantem. Hinc interdictum eſt ei poetica, ſimul atque



*r*) Satyr. 7. v. 79. *s*) SVETON. Ner. c. 12. confer. STATIVS ſylu. l. 2. extr. Lucani genethliaco.

atque caussarum actionibus. Quaerit inde vindictam animi aestuans iuuenili ardore, et socius a coniuratis in caedem Neronis assumitur. *t*) Infausto successu. Facto enim de Pisone indicio, coniuratorum alter alterum prodit. Lucanus, Quinctianus atque Senecio diu abnuere: sed promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Atillam matrem suam, Quinctianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum praecipuos nominauere. *v*) Neque omiserunt passim conscios edere, pauido magis magisque Nerone, quanquam se multiplicatis excubiis sepsisset. *x*) Tandem Nero Lucani caedem imperat. Sua ergo sponte vt vita excederet, sibi venas praecidi curauit. *y*) Profluente sanguine, vbi frigescere pedes manusque, et paulatim ab extremis cedere spiritum, feruido adhuc et compote mentis pectore intelligit, recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem per eiusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat. Versus ergo ipsos retulit: *z*)

*Scinditur auulsus, nec sicut vulnere sanguis*
*Emicuit lentus; ruptis cadit vndique venis;*
*Discursusque animae diuersa in membra meantis*
*Interceptus aquis.* — — Vel

*t*) TACITVS annal. l. 15. cap. 49.

*v*) TACITVS annal. l. 15. c. 56. *x*) Ibid. cap. 57.

*y*) HIERONYMVS in chronico Eusebiano num MMLXXX. anno x. Neronis. *M. Annaeus Lucanus Cordubensis poeta in Pisoniana coniuratione deprehensus, brachium ad secandas venas medico praebuit.*

*z*) LVCAN. de bello ciuili L. 3. v. 638. TACITVS annal. l. 15. c. 70. Lucano interfecto, dum Caesar rem familiarem eius acriter requirit, accusatorem conciuit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis: Mixta inter patrem filiumque coniurationis scientia fingitur, assimilatis Lucani literis: quas inspexit Nero, eius opibus inhians. TACITVS annal. l. 16. c. 17.

Vel hos, vt alii putant:

*Sanguis erant lacrumae: quaecunque foramina nouit*
*Humor, ab iis largus manat cruor: ora redundant,*
*Et patulae nares: ſudor rubet: omnia plenis*
*Membra fluunt venis, totum eſt pro vulnere corpus.*

Eaque illi ſuprema vox fuit, exſtincto prid. Kal. Maias anno ab V. C. DCCCXVII. Imperii Neronis vndecimo, Silio Nerua et Attico Veſtino coss. cum natus eſſet annos XXVII. Scripto genethliaco eius obitum STATIVS deplorat: a)

*Sic et tu rabidi, nefas! tyranni*
*Iuſſus praecipitem ſubire Lethen,*
*Dum pugnas canis, arduaque voce*
*Das ſolatia grandibus ſepulchris.*
— — — — — —
*Et te nobile carmen inſonantem*
*Pompei comitantur et Catones.*

Inſcriptio vetus Romae in templo B. Petri in marmore iſtiuſmodi eſt:

M. ANNAEO. LVCANO.
CORDVBENSI. POETAE.
BENEFICIO. NERONIS.
FAMA. SERVATA.

Et hoc carmen eſt de eo vulgatum:

*Corduba me genuit, rapuit Nero. Proelia dixi,*
*Quae geſſere pares, hinc ſocer, inde gener.*
*Continuo nunquam direxi carmina ductu,*
*Quae tractim ſerpant: plus mihi comma placet.*
*Fulminis in morem, quae ſunt miranda citentur;*
*Haec vero ſapiet dictio, quae feriet.*

§. XXXIV.

Lucani vxor fuit Polla Argentaria, de cuius ingenio atque

a) Silu. l. 2. extr.

atque doctrina passim a scriptoribus multa referuntur. STATIVS PAPINIVS *b*) maxima quadam reuerentia inquit se ad natalem Lucani celebrandum accedere, vel propter Pollam Argentariam, cuius egregia nobilitas erat ac eruditio. Inter alia, cum genethliacon caneret, non sine maxima verecundia:

*Ingratus*, ait, *Nero, dulcibus theatris,*
*Et noster tibi praeferetur Orpheus.*
*Dices culminibus Remi vagantis,*
*Infandos domini nocentis ignes.*
*Tu castae titulum decusque Pollae*
*Iucunda dabis allocutione.*

MARTIALIS quoque saepius quam honorificentissime huius Pollae, doctae et nobilis Lucani coniugis, mentionem fecit. Ita vbi natalem describit Lucani, et Neronis iniquitatem detestatur: *c*)

*Haec est illa dies, quae magni conscia partus,*
*Lucanum populis et tibi, Polla, dedit.*
*Heu Nero crudelis, nullaque inuisior vmbra:*
*Debuit hoc saltem non licuisse tibi.*

Breui post de natali poetae nostri ad Phoëbum: *d*)

*Quid*, inquit, *tanta pro luce precor? tu, Polla, maritum*
*Saepe colas, et se sentiat ipse coli.*

Neque veretur eam alibi, *e*) quod diues et nobilis esset, voca-

*b*) Praefat. ad librum siluarum secundum. *Excludit volumen genethliacon Lucani, quod Polla Argentaria, clarissima vxorum, cum hunc diem forte consecraremus, imputari sibi voluit. Ego non potui maiorem tanti auctoris habere reuerentiam, quam quod laudes eius dicturus, hexametros meos timui.* Vid. ipsum genethliacon STATII silu. lib. 2. extr. in gratiam Pollae Argentariae, mariti demortui, Lucani poetae, natalem celebrans.

*c*) Lib. 7. epigr. 7. *d*) Lib. 7. epigr. 22. *e*) Lib. 10. epigr. 64.

vocare reginam, eiusque maritum vatem Heliconis sui gloriam, siue poeseos Latinae Decus. Sic passim illa vt praecipuum sui seculi ornamentum a poetis euehitur laudibus summis. *f*) Nec immerito vel propter incomparabilem doctrinam in illis feminis ab SIDONIO *g*) numeratur, quae suo studio et amore viros doctos iuuarunt, atque illis ad vsum et insignem eruditionis gloriam quoddam quasi vehiculum fuerunt. Haec enim Polla, BAPTISTA FVLIOSO *h*) teste, tanto ingenio atque doctrina fuit, vt coeptos a viro permultos versus ipsa eadem stili grauitate atque elegantia perficeret, atque epigrammata etiam peritissime conscriberet. Vtrum vero antequam recitaret, marito pharsaliae tres libros priores emendarit, vt in eius vita recensent, et ipse FABRICIVS *i*) affirmat, ego valde dubito. Multo minus mihi verisimile fit, eam, extincto Lucano, nupsisse Statio poetae: quod idem Vir doctissimus *k*) probare conatur ex praem. l. 2. Silu. supra etiam nobis memorato, vnde si quid video nihil constat. Nobilissima et diues erat, et quam Statius ipse vocat, clarissima vxorum. Neque ratio fuisset IVVENALI *l*) eam si Statius habuisset in matrimonio, vt Claudiam, *m*) producendi illum

*f*) Et vulgo notum est SIDONII dictum: *Polla dat poetas.*

*g*) Lib. 2. epist. 10. ad Hesperium: *Sisque opido meminens, quod olim Marcia Hortensio, Terentia Tullio, Calpurnia Plinio, Pudentilla Apuleio, Rusticiana Symmacho legentibus meditantibusque candelas et candelabra tenuerunt. -- reminiscere quod saepe versum Corinna cum suo Nasone compleuit, Lesbia cum Catullo, Cesennia cum Getulico, Argentaria cum Lucano, Cynthia cum Propertio, Delia cum Tibullo.*

*h*) Lib. 8. c. 3. *i*) Biblioth. Latin. l. 2. c. 10. pag. 380.

*k*) L. c. *l*) Satyr. 7. v. 83. seqq.

*m*) Ad Claudiam vxorem suam STATIVS scribit Silu. l. 3. extr.

illum in miserorum atque esurientium poetarum theatrum, qui propter victum sua carmina vendiderunt.

§. XXXV.

Exstant Lucani de bello ciuili libri decem inscripti *Pharsalia*: quod bellum istud Caesarem inter atque Pompeium desiit pugna ad Pharsalum, Thessaliae vrbem, qua Caesar Pompeium vicit: cuius adeo pugnae euentum totius belli fortuna secuta est: quamuis IVL. CAES. SCALIGER *n*) Lucanum notet pessimo consilio pharsaliam istud opus inscripsisse: quippe ne tantilla quidem eius pars haec regio. Quasi vero locum non liceret nominare et intelligere quae in illo gesta sunt. Ea ipsa prouincia saepe nomen mutauit: vocatur enim et *Aemathia*, vnde noster poema suum auspicatur:

*Bella per Aemathios plusquam ciuilia campos*
*Iusque datum sceleri canimus, populumque potentem*
*In sua victrici conuersum viscera dextra.*

Pharsalia et *Thessalia* et *Macedonia* et *Philippici campi.*

§. XXXVI.

Ipse sibi mirum gloriolae quantum hoc opere suo promiserit. Patet hoc passim ex non vno Pharsaliae libro. Sic inter alia: *o*)

*Haec et apud feras gentes populosque nepotum,*
*Siue sua tantum venient in secula fama,*
*Siue aliquid magnis nostri quoque cura laboris*
*Nominibus prodesse potest: cum bella legentur,*
*Spesque metusque simul, perituraque vota mouebunt:*
*Attonitique omnes veluti venientia fata,*
*Non transmissa legent, et adhuc tibi, Magne, fauebunt.*

Paulo

*n*) Hypercritico cap. 6. *o*) Lib. 7. vers. 207. seqq.

Paulo clarius alibi: *p*)

*O ſacer et magnus vatum labor, omnia fato*
*Eripis, et populis donas mortalibus aeuum.*
*Inuidia ſacrae Caeſar ne tangere famae:*
*Nam ſi quid Latiis fas eſt promittere Muſis,*
*Quantum Smyrnaei durabunt vatis* q) *honores*
*Venturi me teque legent, Pharſalia noſtra*
*Viuet et a nullo tenebris damnabitur aeuo.*

Sua manu carminis huius tantum libros tres priores emendauit, reliquos propter intempeſtiuum obitum imperfectos atque inemendatos reliquit.

## §. XXXVII.

Praeter Pharſaliam, Lucani opus elegantiſſimum, quod ſolum exſtat: et alia ſcripſit, quae ad noſtram aetatem non peruenerunt, ſuo vero tempore ipſi maximam ingenii et doctrinae laudem vindicarunt. Ab Grammaticis enumerantur Saturnalia, ſyluarum libri X. tragoedia Medea, quam non abſoluit, Catacauſmos ſiue de incendio vrbis, Iliacon ſiue de incendio Troiae cum Priami calamitate, Orpheus, ſatyricae fabulae complures et epiſtolae, *r*) catalogus heroidum, Hectoris lyra, hypomnemata proſa oratione, in Octauium Sagittam et pro eo declamationes, complura alia. *s*) In catalectis veterum Poetarum exſtat *carmen panegyricum ad Calpurnium Piſonem,*



*p*) Lib. 9. verſ. 980. ſeqq. *q*) Homerum intelligit, quem ſuum inter alias ciuitates Smyrna quoque ciuem ſibi vindicat. vid. A. GELLIVS noct. Attic. l. 3. c. 11.

*r*) Vita Lucani a vetuſto auctore conſcripta. Sic et CRINITVS de poetis Lat. l. 3.

*s*) Vid. SCALIGER ad Catalecta vet. poetar. p. 279. ſeq. COLOMESIVS ad Gyrald. p. 239. VOSSIVS de hiſtor. Latinis l. 1. c. 26. FABRICIVS bibl. Latin. l. 2. c. 10. p. 384.

*sonem*, quod ab aliis Virgilio, ab aliis Ouidio perperam adſcribitur, neque deſunt, qui auctorem iſtius Lucanum eſſe velint. Illis accedit VOSSIVS. t) Sane in veteri ſcheda MSta Scaliger eiuſmodi inſcriptionem inuenit, *Lucani catalecton de laude Piſonis.* Et hic eſt ille Piſo, qui aduerſus Neronem conſpirauit, ac inter alios coniurationis ſocios Lucanum etiam noſtrum, quod ex ſuperioribus patet, in ſuas partes pertraxit. v) De ſcriptis Lucani deperditis inprimis NIC. ANTONIVS x) et BARTHIVS y) conſulantur: quorum vltimus z) de Medea Lucani etiam videndus eſt; vti de Orpheo illius IOH. FRID. GRONOVIVS, a) ante quem NIC. ANTONIVS decem ſiluarum libros a Lucano conſcriptos fuiſſe contendit.

§. XXXVIII.

Clariſſimo BVRMANNO iudice, vt eloquentiae corruptela Senecae philoſopho recte adſcribitur, ita ſanctiſſimam et diuinam artem, poeſin, primus contaminare, et carmen heroicum ad declamatoria acumina demittere aggreſſus eſt Lucanus hic, fratris illius M. Annaei Melae filius. Et illi maxime videntur inſanire, qui Lucanum cum Virgilio conantur comparare, in quo omnia caſta, limata et naturalia: cum iſte contra, vt effraenis equus, impetu ſemper maximo feratur; neque habenas patiatur, ſed indulgens ingenio neque modum, neque rationem ſeruet carminis, iudicio non recte vſus, cum vbique vim ſuam

t) De hiſtor. Lat. l. 1. c. 26.

v) BARTHIVS tamen aduerſar. l. 49. c. 7. ait, carmen iſtud Lucano adſcribi nulla ratione poſſe.

x) Bibl. vet. Hiſpanae lib. 1. pag. 42. ſeq.

y) Aduerſ. lib. 23. c. 3. Ad Stat. tom. 1. p. 254. ſeq.

z) BARTH. ad Stat. tom. 1. pag. 246.

a) Diatr. ad Stat. lib. 2. ſilu. 7.

fuam atque vehementiam, etiam vbi minime conuenit, oftentare foleat. *b*) Nihil adeoque magis turpem viri adulationem prodit, quam vbi STATIVS *c*) non modo patriam nato Lucano fcribit plus dediffe, quam mundo Senecam; verum etiam poetam noftrum Homero fuperiorem, parem Virgilio celebrare non veretur verfibus:

*Graio nobilior Melete Baetis,*
*Baetin Mantua prouocare noli.*

Quo FRANCISCVS FLORIDVS SABINVS *d*) nihil vnquam putauit prolatum effe ftultius.

§. XXXIX.

Quoniam de bello ciuili Caefaris atque Pompeii libros fuos hiftorica fide confcripfit: ab aliquibus poetarum numero eximitur: certe a PETRONIO reprehenditur: *e*) *ecce belli ciuilis ingens opus quisquis attigerit, nifi plenus literis, fub onere labetur. Non enim res geftae verfibus comprehendendae funt, quod longe melius hiftorici faciunt: fed per ambages, deorumque minifteria, et fabulofum fententiarum tormentum, praecipitandus eft liber fpiritus: vt potius furentis animi vaticinatio appareat, quam religiofae orationis fub teftibus fides.* Confentit omnino SERVIVS, *f*) *hoc loco*, inquiens, *per tranfitum tangit hiftoriam, quam per legem artis poeticae aperte non poteft ponere. Lucanus namque ideo in numero poetarum effe non meruit, quia videtur hifto-*



*b*) Confer. BARTHIVS Aduerfar. l. 53. c. 6. *c*) Lib. 2. filu. 7.

*d*) Subfeciu. lection. l. 2. c. 10.

*e*) Satyrico. c. 118. confer. IANI DOVSAE praecidanea ad Petron. l. 2. c. 12. Sed CASP. BARLAEVS poem. tom. 1. p. 417. ex perfona Lucani

*Cui*, inquit, *minus hiftoricus credor, minus effe poëta,*
*Me minor eft vates, me minor hiftoricus.*

*f*) In illud 1. Aen. *Matre Dea monftrante viam.*

*historiam composuisse, non poema.* Nec ipse QVINTILIANVS *g*) poetis illum annumerare voluit. Quo procul dubio MARTIALIS respexit lepido de Lucano epigrammate: *h*)

*Sunt quidam, qui me dicunt non esse poetam:*
*Sed qui me vendit bibliopola putat.*

Sed ille ipse Martialis honorificentissimam passim eius mentionem facit, et tanquam summum poetam admiratur. Nimius videtur fuisse STATIVS *i*) qui eum non cum Homero et Virgilio componere solum, sed iis ipsis praeponere voluit. Ex recentioribus SCALIGERI non ita bene videntur de eo sensisse. Sane pater IVL. CAESAR *k*) Lucani tumorem ac poesin vt tyrannicam et taedii parentem, saepe etiam ineptam reprehendit. *l*) Filius IOSEPHVS *m*) Astronomiae peritiam in Lucano desiderat: quam alii contra defenderunt. *n*) Mihi ROLANDI MARESII *o*) sententia placet: ***Lucanus poeta est, in quo quamuis quaedam reprehendantur, longe tamen plura laudanda sunt. Tumidum et affectatum scribendi genus, declamatoria rerum etiam minimarum ad ostentationem amplificatio, et frequentes a proposito excursiones, vt omniscius esse videatur, fortasse in illo culpentur: at de rebus acres et sanas habet opiniones, de virtute vero non fere aliter, ac Zeno, loquitur, grauesque de ea sententias vbique inculcat, quae eo altius hominum mentibus insident, quod non sine aliquo acumine insigun-tur.***

g) Instit. orat. lib. 10. c. 1. *h*) Lib. 14. epigr. 194.

*i*) Silu. l. 2. extr. *k*) De re poetica l. 3. c. 26. l. 5. c. 15. Confer. MORHOFIVS polyhist. lit. l. 4. c. 12. §. 9.

*l*) Confer. CAVSSINVS de eloquentia sacra et profana III. 10.

*m*) De emendatione temporum. Proleg. ad Manil. et alibi. MORHOFIVS l. c.

*n*) Vid. FABRICII bibliotheca Latina l. 2. c. 10. p. 379.

*o*) Lib. 1. epist. 8.

*tur.* GYRALDVS *p*) nihil minus ferre potuit, quam Lucani cum Virgilio comparationem, vt a Statio et Martiali factam esse nouit: cum ad palmam obtinendam a primo tantum absit, vt ne quidem in eodem curriculo esse videatur. In hoc scriptore inueniri tamen, quae, si spectentur sine Virgilii comparatione, satis magna, neque imitatione indigna, si cum iudicio et delectu legantur.

§. XL.

Quanti inter suos fuerit Lucanus, tot eius elogia testantur, ab eiusdem aetatis scriptoribus decantata. STATIVS *q*) genethliaco ipsum etiam post funera prolixiori celebrare nullus dubitauit, vbi inter alia:

*Lucanum canimus: fauete linguis.*
*Vestra est ista dies, fauete Musae,*
*Dum qui vos geminas tulit per artes*
*Et iunctae pede vocis, et solutae,*
*Romani colitur chori sacerdos.*

Eius laudes MARTIALIS saepius cecinit, qui vocat eum *magnum*: *r*) mox *vatem Apollineum*, *magno memorabilem ortu*, propter cuius natales mereatur Baetis patrius in Hispania fluuius inter Musarum fontes numerari. *s*) Epigrammate proxime sequenti: *t*)

*Phoebe*, inquit, *veni*; *sed quantus eras cum bella canenti*
*Ipse dares Latiae plectra secunda lyrae.*

Qui-

*p*) Hist. poetic. dial. 4. *q*) Siluar. l. 2. extr. BARTHIVS vero ad Stat. l. 2. silu. 7. p. 251. notat a Statio nimium tribui Lucano, cum patriam eius ipso nato *plus quam Senecam dedisse mundo* scribit. Quae adeo sit abominabilis adulatio. Sed iniurius in Lucanum fit ipse, quando subiungit: *quid enim totus Lucanus, tamen meliore parte suorum scriptorum superstes, ad Senecae vel vnam epistolam, aut tractationem?*

*r*) Lib. 7. epigr. 20. *s*) Lib. 7. epigr. 21. *t*) L. 7. epigr. 22.

Quibus Phoebum inuitat ad natalem celebrandum Lucani, cui dederit ipse carminis epici secundam a Virgilio gloriam. Ita quoque apud eundem *v*) *vates Heliconis gloria* vocatur. Semetipsum cum Homero comparare non veritus est. *x*) TACITVS *y*) Lucanum magni parentis filium vocat *grande adiumentum claritudinis.* Auctor dialogi de caussis corruptae eloquentiae *z*) eum maximis poetis Horatio atque Virgilio adiungit. *Exigitur iam*, inquit, *ab oratore etiam poeticus decor, non Attii aut Pacuuii veterno inquinatus, sed ex Horatii, et Virgilii, et Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus et iudiciis obtemperans nostrorum oratorum aetas, pulchrior et ornatior exstitit.* Etiam *optimus poeta* OROSIO dicitur, *a*) vbi ex eius libro primo hemistichium adducit. E recentioribus Hugo Grotius tanti eum fecit, vt referente PATINO *b*) et MORHOFIO *c*) in sinu perpetuo gestaret, ac nunquam ambularet sine Lucano. Et TRAIANVS BOCCALINVS *d*) cum Virgilium Heroicorum imperatorem constituisset, Lucanum eius vicarium fecit. IOH. SVLPITIVS *e*) *Lucanus non minus*, inquit, *oratoribus quam poetis Fabii iudicio imitandus: cum puram historiae fidem sequitur: etiam historici sustinere personam videtur: singulorum enim pariter officio fungitur. Quippe ardens, concitatus, sententiisque clarissimus, modesta figmenta et concinnas habet euagationes. Est in concionibus artificiosus, abundans, virilis et cultus. In ceteris vero grauis, copiosus, amplus, tersus, mira eruditione*

*v*) Lib. 10. epigr. 64. *x*) Vid. LVCAN. l. 9. v. 984.

*y*) Annal. l. 16. cap. 17. *z*) Apud TACITVM cap. 20.

*a*) Prooem. lib 6. *b*) In epistolis.

*c*) Polyhist. liter. l. 4. c. 12. §. 9. *d*) Relat. 86.

*e*) Praefatione in suam Lucani interpretationem ad Cardinalem Palauicinum.

*ditione & rerum varietate perfusus. Tantaque carminis maiestate consilia, rationes gestaque explicat: vt haec ipsa non legere, sed cernere videaris: Bella vero et conflictus non narrari, sed geri: vrbes trepidare: acies concurrere, & militum ardorem terroremque te putes aspicere. Cumque sit in descriptionibus frequens et locuples, in rerum perscrutanda natura, exprimendisque affectibus perspicax, in moribus iudicandis argutus, atque in omni ostentanda doctrina versatilis* et quae sequuntur: vbi etiam eius cum Virgilio comparationem instituit. Omnium vero elegantissimum est CASP. BARLAEI *f*) epigramma ex Lucani persona scribentis:

*Cui minus historicus credor, minus esse Poeta,*
*Me minor est vates, me minor historicus.*

## §. XLI.

Quod ad dictionem eius attinet, secundum FABII *g*) sententiam ardens est, et concitatus, et sententiis clarissimus, magis oratoribus, quam poetis annumerandus, qui ad fidem historicam nihil concedens fabulis, vt poetae alias solent, pharsaliam suam heroicis versibus elegantissimis descripsit. In concionibus est bene cultus et plane admirandus: adeo vt singularem Virgilii maiestatem satis pro sui seculi ingenio exprimere videatur. Pro sui seculi ingenio dixi Lucanum heroicam effinxisse Virgilii maiestatem: neque enim Mancinelli atque Floridi Sabini litem meam facere vellem. Cum ANTON. MANCINELLVS ex Lucani genethliaco STATII *h*) versum

*Baetim Mantua prouocare noli,* pro

*f*) Tom. I. poem. p. 417. *g*) Instit. orator. lib. 10. c. I. confer. auctor dialogi de caussis corruptae eloquentiae cap. 20.
*h*) Silu. l. 2. extr.

pro Lucano Virgilium superante allegasset: FRANC. FLORIDVS SABINVS, Mancinelli acerrimus hostis, eundem longe aliter et in Lucani opprobrium explicat, quasi Virgilius ironice a Statio moneretur, ne Lucanum, poetam miserum, ad certamen prouocet, ea ratione, ac si fortissimum Achillem moneres, ne imbellem Thersitem forte sibi aduersarium posceret. Quae si non esset Statii sententia, nihil vnquam stultius prolatum fuisse affirmat. *i*) Persuasissimus enim fuit, ne iuuenilia quidem Virgilii cum Lucano vlla ratione comparari posse; sed Culicem Maronis plus artis et elegantiae habere, quam ad vnum omnia Lucani scripta; et vnicam Virgilianam eclogam sexcentas Thebaidas Statianas ingenio, iudicio, candore, antecellere. Etiam noui GYRALDVM *k*) non modo Lucanum cum Virgilio comparari noluisse; verum et illud affirmare de eo, quod Cicero de Cordubensibus suorum temporum poetis, qui eos nescio quid pingue et peregrinum sonare putabat. Noui praecipitem eius calorem perstringi et alia vitia, quorum supra ab nobis aliquot notata fuerunt. Multo plura tamen eius merita facile cognoscet, qui sano iudicio ab naeuis poetarum virtutes dignoscere velit. Et cum aliis ipse MORHOFIVS *l*) in eo entheum ardorem et furorem illum poeticum animaduertit: ex. gr. libro quinto, vbi maxima describitur tempestas, qua Caesar in nauicula iactitatus, ansam dedit poetae plane extraordinarias animi conceptiones et hyperbolas effundendi, illas quidem immodicas, sublime tamen et peracutum eius ingenium indicantes: vt Neroniano seculo elo-

*i*) Subcisiu. lect. l. 2. c. 20. Confer. MORHOFIVS polyhist. lit. l. 4. c. 12. §. 9. *k*) Hist. poetar. dial. 4.

*l*) Polyhist. lit. l. 4. c. 11. §. 9.

eloquentiae genius fuerat. Hinc Lucano ſupra commune faſtigium aliquando aſſurgenti, vel propter aetatis ſuae conſuetudinem aliquid condonandum eſt. BARTHIVS quoque *m*) doctrinam in eo non vulgarem, atque ſpiritum prorſus heroicum agnoſcit, propter graue, neruoſum, acutum vibransque et penetrabile ſententiarum pondus, quibus vniuerſa eius oratio mirifice floret, adeo vt nullum in eo genere parem vnquam habuerit. Quamuis cum Virgilio, epici carminis principe, minime gentium mereatur componi, et affectationis paſſim ſibi inurat notam, genus carminis heroicum ad declamatorias ineptias et vana ſubinde acumina deflectens: magna cum vſura tamen hic claſſicus auctor legi poteſt. Eſt enim illius dictio ſatis Latina atque pura: ſunt deſcriptiones, quas operi haud raro immiſcet, non inelegantes. Laudantur characteres eius egregii, in qua arte proximus habetur Velleio Paterculo, et rerum ciuilium minime rudis.

§. XLII.

Lucanus primum editus eſt *Romae* 1469. fol. a Iohanne Andrea, Epiſcopo Alerienſi, Paulo II. Pontifici nuncupatus. Et haec, teſte MICH. MAITTAIRE *n*) de Lucano Pomponius Infortunatus memoriae tradidit: *Pharſaliam non finiuit, cuius primos tres libros cum vxore correxit. Quos inſcitia deprauatos cum reliquis ſeptem Ioannes Andreas Antiſtes Alerienſis diligentiſſime noſtro tempore emendauit, rogantibus Conrado et Arnoldo, qui ne lingua Romana pereat, libros laudabili inuentione imprimunt.* Hic

 Con-

*m*) Aduerſ. l. 53. c. 6. Confer. eiuſd. l. 23. c. 3. ROLANDVS MARESIVS l. 1. epiſt. 8. MICH. NEANDER erotem. Graecae linguae praefat. p. 191. ſeq. LVD. VIVES de diſciplinis p. 520. vbi fruſtra quidem Virgilio Lucanum praeferre conatur.

*n*) Annal. typogr. p. 65.

Conradus Sweinheym et Arnoldus Pannarts ad calcem libri Teutonica de gente se fuisse significant. Atque inter primos fuere, qui typographicam artem Romae propagarunt. *Venetiis* 1475. fol. 1477. fol. per Iuuenem Guerinum. Haec editio sequentibus commendatur versibus:

*Quam veniant grandes Lucani in carmina Musae,*
*Et quantum excellat dicendi fulmine vates,*
*Iudicet, altiloquas nouit quicunque sorores.*
*Certe ego diuino paulum cessisse Maroni*
*Crediderim, Phoebo digna et maiora locutum.*
*Incertos belli euentus ciuiliaque arma*
*Cognatasque acies, et summa pericula rerum*
*Scripserit ardenti melius quis carmine vates?*
*Quasue ferat Latius gentes aut Gallicus axis,*
*Aut oriens quibus axt animis in bella ruentes?*
*Quid toga, quid saeui pariant discrimina Martis,*
*Emtor habes: tantum moneo obseruare poetam.*
*Ergo cape, et Iuuenem Guerinum ad sidera tollas,*
*Lucanum Veneta docte qui impresserit vrbe.*

1486. 1493. et 1498. fol. cum Ioh. Sulpicii et Omniboni Vicentini commentariis. *Parmae* 1483. fol. *Brixiae* 1486. fol. per Iacobum Britannicum Brixianum, cum Omniboni Vicentini commentario. *Mediolani* 1491. fol. cum Iohannis Britannici Brixiani commentariis.

## §. XLIII.

Seculo post Christum natum decimo sexto Lucanus prodiit *Venetiis* 1502. 8. apud Aldum. 1505. fol. cum Ioh. Sulpitii et Omniboni commentario. 1511. fol. per Augustinum de Zanis de Portesio, cum iisdem Sulpitii

et

et Omniboni commentariis. o) 1515. 8. apud Aldum. 1537. 8. apud Iac. Iuntam. 1538. 8. apud Aldum. *Mediolani* 1508. ex recenſione Hyacinthi Arpini. 1525. fol. cum Beroaldi et variorum notis. *Pariſiis* 1506. et 1514. fol. ex G. Verſellani recognitione, cum Ioh. Sulpitii, Philip. Beroaldi, Iodoci Badii Aſcenſii, Antonii Sabellici, Iac. Bononienſis, et Ioh. Bapt. Pii annotationibus. 1512. 8. cum annotatione familiari et pellucida Petri de Ponte, coeci, Brugenſis, per Guil. de Rouge. 1545. 8. apud Rob. Stephanum, additis in calce lectionibus variis. *Lugduni* 1534. et 1542. 8. et 1547. forma minori apud Gryph. 1551. 8. apud Gryphium. 1569. 12. apud Anton. Gryphium, cum argumentis, variis lectionibus et indice. *Antuerpiae* 1564. 12. apud Plantinum ex Theod. Pulmanni recenſione. 1577. et 1592. 12. ex Theod. Pulmanni recenſione. *Argentorati* 1509. 4. cum Sulpitii commentario. 1520. 8. *Baſileae* 1514. fol. 1550. 8. apud Henric. Petri cum Ioh. Sulpitii et Henr. Glareani notis. 1578. fol. cum Ioh. Sulpitii comment. et Lamberti Hortenſii explanationibus. *Coloniae* 1537. 8. apud Ioh. Gymnicum. *Francofurti* 1551. 4. cum Sulpitii, Omniboni et Iac. Micylli annotationibus. *Lipſiae* 1584. et 1589. 8. cum Micylli, Ioach. Camerarii, et Greg. Berſmanni ſcholiis.

R 3 §. XLIV.

o) Integer libri titulus hic eſt: *Annei Lucani bellorum ciuilium ſcriptoris accuratiſſimi pharſalia: antea temporum iniuria difficilis ac mendoſa: nouiſſime autem a viro docto expolita et apprime pluſquam bis mille locis emendata: ſcribentibus Ioanne Sulpitio et Omnibono Vicentino viris eruditiſſimis: additis inſuper de nouo Grecis, que vbique deerant nec non vtiliſſimis apoſtillis: vna cum figuris ſuis locis apte diſpoſitis: itidemque alphabetica tabula: que omnia ſcitu digna mirifice complectitur.*

Conradus Sweinheym et Arnoldus Pannarts ad calcem libri Teutonica de gente ſe fuiſſe ſignificant. Atque inter primos fuere, qui typographicam artem Romae propagarunt. *Venetiis* 1475. fol. 1477. fol. per Iuuenem Guerinum. Haec editio ſequentibus commendatur verſibus:

*Quam veniant grandes Lucani in carmina Muſae,*
*Et quantum excellat dicendi fulmine vates,*
*Iudicet, altiloquas nouit quicunque ſorores.*
*Certe ego diuino paulum ceſſiſſe Maroni*
*Crediderim, Phoebo digna et maiora locutum.*
*Incertos belli euentus ciuiliaque arma*
*Cognatasque acies, et ſumma pericula rerum*
*Scripſerit ardenti melius quis carmine vates?*
*Quasue ferat Latius gentes aut Gallicus axis,*
*Aut oriens quibus axt animis in bella ruentes?*
*Quid toga, quid ſaeui pariant diſcrimina Martis,*
*Emtor habes: tantum moneo obſeruare poetam.*
*Ergo cape, et Iuuenem Guerinum ad ſidera tollas,*
*Lucanum Veneta docte qui impreſſerit vrbe.*

1486. 1493. et 1498. fol. cum Ioh. Sulpicii et Omniboni Vicentini commentariis. *Parmae* 1483. fol. *Brixiae* 1486. fol. per Iacobum Britannicum Brixianum, cum Omniboni Vicentini commentario. *Mediolani* 1491. fol. cum Iohannis Britannici Brixiani commentariis.

§. XLIII.

Seculo poſt Chriſtum natum decimo ſexto Lucanus prodiit *Venetiis* 1502. 8. apud Aldum. 1505. fol. cum Ioh. Sulpitii et Omniboni commentario. 1511. fol. per Auguſtinum de Zanis de Porteſio, cum iiſdem Sulpitii et

et Omniboni commentariis. o) 1515. 8. apud Aldum. 1537. 8. apud Iac. Iuntam. 1538. 8. apud Aldum. *Mediolani* 1508. ex recenſione Hyacinthi Arpini. 1525. fol. cum Beroaldi et variorum notis. *Pariſiis* 1506. et 1514. fol. ex G. Verſellani recognitione, cum Ioh. Sulpitii, Philip. Beroaldi, Iodoci Badii Aſcenſii, Antonii Sabellici, Iac. Bononienſis, et Ioh. Bapt. Pii annotationibus. 1512. 8. cum annotatione familiari et pellucida Petri de Ponte, coeci, Brugenſis, per Guil. de Rouge. 1545. 8. apud Rob. Stephanum, additis in calce lectionibus variis. *Lugduni* 1534. et 1542. 8. et 1547. forma minori apud Gryph. 1551. 8. apud Gryphium. 1569. 12. apud Anton. Gryphium, cum argumentis, variis lectionibus et indice. *Antuerpiae* 1564. 12. apud Plantinum ex Theod. Pulmanni recenſione. 1577. et 1592. 12. ex Theod. Pulmanni recenſione. *Argentorati* 1509. 4. cum Sulpitii commentario. 1520. 8. *Baſileae* 1514. fol. 1550. 8. apud Henric. Petri cum Ioh. Sulpitii et Henr. Glareani notis. 1578. fol. cum Ioh. Sulpitii comment. et Lamberti Hortenſii explanationibus. *Coloniae* 1537. 8. apud Ioh. Gymnicum. *Francofurti* 1551. 4. cum Sulpitii, Omniboni et Iac. Micylli annotationibus. *Lipſiae* 1584. et 1589. 8. cum Micylli, Ioach. Camerarii, et Greg. Berſmanni ſcholiis.



o) Integer libri titulus hic eſt: *Annei Lucani bellorum ciuilium ſcriptoris accuratiſſimi pharſalia: antea temporum iniuria difficilis ac mendoſa: nouiſſime autem a viro docto expolita et apprime pluſquam bis mille locis emendata: ſcribentibus Ioanne Sulpitio et Omnibono Vicentino viris eruditiſſimis: additis inſuper de nouo Grecis, que vbique deerant nec non vtiliſſimis apoſtillis: vna cum figuris ſuis locis apte diſpoſitis: itidemque alphabetica tabula: que omnia ſcitu digna mirifice complectitur.*

§. XLIV.

Seculo decimo ſeptimo illuſtriores Lucani editiones habemus ſequentes. *Londini* 1618. et 1634. 8. cum notis Thomae Farnabii. *Antuerpiae* 1614. 8. cum Theodori Pulmanni variis lectionibus, et Hugonis Grotii notis. *Amſtelodami* 1643. 12. cum Thomae Farnabii et Hugonis Grotii notis, apud Ioh. Blaeuw. 1651. 12. apud Elzeu. cum Hugonis Grotii notis. 1658. et 1669. 8. cum notis variorum, curante Cornelio Schreuelio. 1665. et 1681. 12. cum Farnabii et Grotii notis. *Lugduni Batau.* 1612. forma minori, ex Raphelengii officina. 1614. 1619. et 1626. 8. cum variis lectionibus Pulmanni, et auctioribus Hugonis Grotii notis. 1658. et 1669. 8. cum notis variorum, accurante Schreuelio. 1670. 8. cum notis Grotii, Farnabii et aliorum opera Schreuelii. *Francofurti* 1624. 8. cum Thomae Farnabii notis.

§. XLV.

Noſtra aetate Lucanus prodiit *Amſtelodami* 1713. 12. cum Thomae Farnabii et Hugonis Grotii notis. Subiungitur Thomae Maii ſupplementum, quo poema Lucani ad necem Iulii Caeſaris vſque producitur. *Lugduni Batauorum* 1728. 4. duobus volum. cum ſcholiaſte hucusque inedito et notis variorum, curante Franciſco Oudendorpio, ludi Harlemenſis moderatore. De noua Lucani hac editione Lipſienſes docti cenſores *p*) iudicant, parum in ea vel eruditione Batauorum criticorum, vel ſplendore aliorum illic impreſſorum librorum dignum contineri; ſed paſſim frigidas emendationes, et longe deteriores expoſitiones inueniri. Magis placet quae *Lipſiae* prodiit 1726. 8. ex recenſione et cum notis Gottlieb Cortii. *q*)

§. XLVI.

*p*) Act. Erud. Lipſ. 1728. p. 48. *q*) Vid. Acta Erud. Lipſ. 1726. p. 78.

## §. XLVI.

Sub SENECAE nomine decem tragoediae circumferuntur: ſed de auctore non conueniunt omnes, et neſciunt fere, quem tragicum illum eſſe velint. Sunt et inter alios FRANCISCVS PETRARCHA, PETRVS CRINITVS, DANIEL CAIETANVS, MARTINVS DELRIO, qui L. A. Senecae philoſopho, inferius paulo a nobis, vbi de philoſophis, laudando, omnes tragoedias iſtas tribuere non verentur. Alii *r*) iſtas volunt auctorem habere Marcum Senecam nepotem, philoſophi ex priore vxore filium, cuius ipſe meminerit pater *s*) cum Heluiam matrem ſuam conſolaretur. Ipſa audiamus philoſophi verba: *ab his*, tuis liberis, *ad nepotes quoque reſpice. Marcum blandiſſimum puerum, ad cuius conſpectum nulla poteſt durare triſtitia: nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiuſquam pectore fuerit, quod non circumfuſus ille permulceat. Cuius non lacrumas illius hilaritas ſupprimat? cuius non contractum ſolicitudine animum illius argutiae ſoluant? quem non in iocos vocabit illa laſciuia? quem non in ſe conuertet, & abducet infixum cogitationibus illa neminem ſatiatura garrulitas? Deos oro, contingat hunc hunc habere nobis ſuperſtitem. In me omnis fatorum crudelitas laſſata conſiſtat: quicquid matri dolendum fuit, in me tranſierit, quicquid auiae, in me.* Noui LIPSIVM *t*) quoque Senecae philoſophi hic intelligere filium; quod etiam putat apparere ex epigrammate: *v*)

*Sic Marcus, dulci qui nunc ſermone fritinnit,*
*Facundo patruos prouocet ore duos:*

ſibi-

*r*) Quos inter eſt BALTH. BONIFACIVS hiſtoriae ludicrae lib. 15. c. 7.
*s*) Conſol. ad Heluiam cap. 16. *t*) Ad haec Senecae verba.
*v*) Incerti auctoris, vulgo Conſol. ad Heluiam praefixo.

ſibique perſuadet verba et vota, quae hic ſunt, patrem et eius affectum clamare. Ego vero nihil minus arbitror quam filium hic deſcribere Senecam: eius ſubaudiendum potius eſſe ex fratre nepotem, Marcum Annaeum Lucanum, cuius ingenium ab ineunte aetate maximum ſe prodidiſſe conſtat. Inſanum fuiſſet tantis filiolum ſuum laudibus proſequi, vel etiam praeferre patruis: cum facili negotio potuiſſet fratris optimum adoleſcentem ab incomparabili virtutis ſpe ac percipienda ſuauitate matri afflictae commendare, eumque ſibi et patruorum alteri opponere. Quod mihi videtur etiam probare, quod ſequitur de Nouati filia: *tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes, Nouatillam, quam ſic in me tranſtuleram, ſic mihi adſcripſeram, vt poſſit videri, quod me amiſit, quamuis ſaluo patre, pupilla, hanc et pro me dilige.* et quae ſequuntur. Neque IOH. ALBERTI FABRICII Viri Clariſſimi *x*) ſententiam capio, neque video, quomodo ex eodem loco conſtare poſſit, Marcum illum admodum puerum et paulo ante patris exilium obiiſſe. Quoquo ſe res habeat modo, nec deſunt, qui Senecam tragicum cenſent, iſtius Philoſophi celeberrimi fratrem, aut ex fratre nepotem fuiſſe. Plerique et accuratiores critici, non vnum eſſe, aiunt, omnium tragoediarum auctorem; ſed alias aliis diuerſarum aetatum vindicandas eſſe poetis. Praeſertim notandus Lipſii et Scaligeri maximorum ſuo tempore criticorum diſſenſus. Lipſius totum immutarat tragoediarum ordinem, Troadas magiſtelli potius, quam Senecae opus eſſe iudicans, Octauiam plane reiiciens, et ſcriptam ſub Domitiano futilem eſſe et ineptam ratus. Scaliger contra id velut puerile iudicium, Traodas affirmat

*x*) Biblioth. Latina l. 2. c. 9. §. 11.

mat diuinam esse tragoediam et omnium principem: et confidenter ait, neminem adeo fore, qui Lipsio assentiat, ni forsan imperitum. Nouem illarum vnum esse genium et vnum parentem; Octauiam optimum poema ab Octauiae domestico et Senecae amico conscriptum. Quod licet tanta confidentia dicat, vt omnes sibi persuadeat esse in suas partes ituros *y*); frequentes tamen in diuersa discesserunt, atque in his magnus GRONOVIVS *z*) et BARTHIVS. *a*) FARNABIVS quoque *b*) tot illustrium virorum iudicio fretus, inprimis DANIELIS HEINSII auctoritate, altam Medeam, floridum Hippolytum, diuinam tragoediam Troadas L. Annaeo Seneca philosopho adscribit, item πολυμάντευτον Oedipodo; in quo tamen ab Heinsio dissentit. Senecae tragico tribuit Agamemnona, Herculem furentem, Thyesten, et eiusdem ferme cum Thyeste commatis, accersitarum ambitiose sententiarum affectati acuminis ambigue et ab inexspectato respondentis, Thebaida, nisi potius auctorem habeat proprium. Otiosum in Oeta Herculem poetastro cuidam e schola declamatorum, nec feliciori artifici languidam Octauiam tribuit.

## §. XLVII.

Hoc quidem dubium est nemini, Senecam philosophum haud raro carminibus lusisse: vt recte aliquot ad eum tragoediae referantur. Semet enim ipse ostendit in exilio carmina fecisse; et TACITVS *c*) seniorem quoque et in aula, adeo quidem vt etiam inuiti calumniarentur, eloquentiae laudem vni sibi adsciscere, et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Vtrum

*y*) Epist. 247. et 414. *z*) Noua tragoediarum editione.
*a*) Aduers. l. 44. c. 25. *b*) Praefatione ad lectores editioni suae praemissa. *c*) Annal. l. 14. c. 52.

Vtrum vero et tragoedias ſcripſerit, et optimarum in ſyſtemate noſtro fuerit auctor, ego vt quid ſentiam ingenue fatear, valde dubito. In tot eius operibus, certe in epiſtola quadam, vt ſunt variarum opinionum et ſententiarum farrago et maximam vitae cum praeceptis morum comprehendunt partem, illius feciſſet iudicium; et haec opera omnium praeſtantiſſima, vt reliqua ſua minoris momenti alicubi procul dubio nominaſſet, gratamque tanti ſtudii ſeruaſſet memoriam. Ab arte et ingenio, quod incomparabile fuit, ipſe Lucius Annaeus Seneca philoſophus ſuum ex fratre nepotem laudat: cui, meo quidem iudicio, illa dicendi maieſtas, et ſpiritus et tragicus tumor et ſcenae dignitas magis conuenit. Marcum Annaeum Lucanum innuo, pharſalicis inclutum, qui et ipſe ad diuinam poeſin omnino natus fuiſſe videtur, et cum familia Senecae nomen profeſſus eſt. Nec vlla nos vrget neceſſitas et argumentum, aliarum auctorem facere Marcum illum Senecam Rhetorem, Lucii parentem, vt Orcheſtram quatiat Euripidis; aliarum Lucium Senecam philoſophum, vt colat hiſpidum Platona incaſſumque ſuum moneat Neronem; aliarum ex ſcholis rhetorum fingere quemlibet auctorem, quod appareant leuiculae ingenii ſtricturae, vitreae acuminis ſcintillationes, atque ex ſubtili argutiarum fulgore ignes fatui et fumus. Fateor non omnes in illo vno ſyſtemate tragoedias eiuſdem eſſe ingenii et indolis. Fateor et anxia tot criticorum diſquiſitione inſtituta, prologorum et argumentorum ſe prodere diſcrimina, characterem et ſtilum diuerſum, varia modulamina chori, oeconomiam imparem, in aliis atque in aliis maiorem narrandi et repraeſentandi vi, placitorum denique et ſententiarum diuerſitatem. Sed alia iuuenis Seneca luſit, alia maturiori aetate; atque etiam in illis,

quae maxime florens ingenio, et cautus, et prudens ſcripſit, gratam nouit inſtituere varietatem, quae inprimis ſcenicos ludos commendare videtur. Et temporis eſt alia, et occaſionum alia ratio. Nec adeo mihi videtur mirum, in illis tragoediis obſeruari, quae in plerisque et optimorum ſcriptis obſeruantur. Nec ab re ipſe SIDONIVS APOLLINARIS *d*) Senecam philoſophum a tragico diſtinguit. Quicquid etiam NIC. ANTONIVS *e*) et BARTHIVS *f*) obloquantur. Nam et diſerte vetus Lucani ſcholiaſtes affectam fuiſſe a Lucano Medeam tragoediam teſtatur, quae ſub Senecae nomine a FABIO *g*) allegatur.

## §. XLVIII.

Quod ad ipſas tragoedias attinet, in exemplis vitae humanae, ſicut etiam comoediae confirmantur: a quibus tamen differunt, perſonarum conditione, fortunarum ſeu negotiorum qualitate, exitu, atque adeo etiam ſtilo, qui cum perſonis atque rebus omnino conuenire debet. In comoediis vulgo ſumuntur e pagis et loco humili Chremetes, Daui, Thaides; turbatiuſcula initia, fines laeti ſunt; ſermo tenuis vel mediocris. In tragoedia Reges comparent atque Principes ex aula et illuſtribus ciuitatibus vel caſtris; ſedatiora principia, exitus horribiles ſunt; oratio grauis et magnifica, a vulgi dictione diuerſa; tota facies anxia, metus, minae, exilia, mortes. Hic non prodeunt veſte exutae et nudatae vxores et mimi, ſed graues matronae, cothurnatae Deae, et viri, quorum maieſtas ipſum Catonem intrare, ſpectare et exſpectare iubet. IACOBVS GADDIVS Senecam vocat Latinae tragoediae monarcham vel dictatorem, et Franciſco Florido



*d*) Carm. 9. verſ. 231. *e*) Bibl. veteris Hiſpanae l. 1. c. 9.
*f*) Ad Statium tom. 1. p. 251. *g*) Inſtit. orat. l. 9. c. 2.

Sabino succenset, quod *b*) illum in nullo subsellio ponat, et multo esse minorem dicat, si cum tragicis Graecis comparetur. Iulius Caesar Scaliger non dubitat Senecae tragoedias etiam vltra Graecarum vim et elegantiam extollere. *i*) Quod aliis non videtur, qui nimium philosophicas esse, et contra leges tragoediae passim impingere, obseruant. Ego vero vt ille, Senecam hunc tragicum puto Graecorum nullo maiestate inferiorem; cultu vero ac nitore maiorem etiam Euripide. *k*)

§. XLIX.

Decem hodie non eiusdem certe valoris tragoedias sub Senecae nomine habemus: quarum in ordine vbique miram varietatem notamus; in aliis etiam alias praetermissas. I. *Medea*, cuius ope Iason vellere aureo potitus, Corinthum profugit, connubio sibi iunxit itineris et furti comitem; sed mox propter maleficia thalamis exturbatam et ipso Corintho eiecit. At Medea, vnius impetrata diei mora, vindictam meditatur, ac veneno illitam cum monili aureoque crinali pallam per filios suos mittit Creusae, Creontis Corinthiorum Regis natae, quam Iason in matrimonium duxerat. Palla induta corripit ignem, et noua nupta misere exardet, cum patre illi auxilio veniente. Deinde Medea, quos Iasoni pepererat, filios trucidat in patris conspectu et per aerem aufugit. Hanc plerique critici laudant et Senecae philosopho adscribunt. Aliam eiusdem argumenti tragoediam Ouidius scripsit, *l*) quae

*b*) Lection. subcisiu. p. 119.

*i*) Poetices lib. 6. seu hypercritico p. m. 839.

*k*) Confer. BOECLERVS Diss. acad. tom. post. p. 1159. seqq.

*l*) Teste QVINTILIANO instit. orat. l. 10. c. 1. Et dialogo de oratoribus cap. 12. Ipse OVIDIVS trist. l. 2. v. 553.

Et

quae periit, exceptis verſibus duobus, quae FABIVS *m*) et SENECA pater *n*) allegarunt. II. *Hippolytus*, qui Theſei ex Antiope Amazone filius, Dianam virginem et venatricem colit, abſente vero apud inferos Theſeo, a Phaedra nouerca ad ſtuprum fruſtra inuitatur. Repulſa mulier impudica priuignum ſtupri per vim oblati accuſat apud reducem maritum. Hic filio, propter inſidias nouercae fugienti, mortem imprecatur voto: quod ratum Neptunus facit: cum tauro marino emiſſo conſternaret equos Hippolyti: vt per vepres et ſaxa diſtractus dilaniaretur. Quo facto, male ſibi conſcia nouerca marito ſcelus fatetur ac ſemetipſam gladio transfigit. Hinc filii innoxii caſum lugens pater Theſeus ſuam deteſtatur iram et collecta paſſim cadaueris diſtracti membra componit. Priſciano *o*) haec tragoedia vocatur *Phaedra*, quam inſcriptionem Ioh. Frider. Gronouius etiam ſeruauit. Et hanc plerique Senecae philoſopho vindicant. Comparationem inſtitutam inter Hippolytum Euripidis et Senecae vide apud I. H. BOECLERVM, *p*) qui hanc Senecae Latinam haud ſemel ſuperiorem eſſe demonſtrat. III. *Oedipus* tragoedia, ex Sophoclis Oedipo tyranno adumbrata, haec continet: Thebis graſſatur dira peſtis, quam Oedipus Rex queritur, et omni modo auertere ſtudet. Creon mittitur Delphos conſulturus Apollinem, qui nunciat iubere Deum, vt Laii necem expiarent; nec prius ceſſaturam peſtem, quam interfector eius in exilium mittatur. Qui cum ignoretur: Tireſias primum extiſpicia aggreditur, ſed fruſtra; deinde per necroman-

 tiam

*Et dedimus, inquit, tragicis ſcriptum regale cothurnis*
*Quaeque grauis debet verba cothurnus habet.*

*m*) Inſtit. orat. l 8. c. 5. *n*) Suaſoria 3. *o*) Lib. 4.
*p*) Diſſert. academ. tomo poſteriori diſſert. 39. p. 1159.

tiam euocat Lagi vmbram, et intelligit, ipſum Regem Oedipum et filium et interfectorem eſſe ſuum. Hic contra fretus opinione de Polybo patre, factum negat, atque creontem nuncium poſt iurgia in carcerem coniici iubet. Mox nimia curioſitate intelligit, ſe non Polybi, ſed illius Laii eſſe filium, quem olim Delphos petens occidiſſet; matrem vero ſuam eſſe Iocaſtam, quam duxerat in matrimonium. Hinc prae pudore ac ira effoſſis oculis proficiſcitur in exilium, et Iocaſta coniux gladio ſe confodit. Hanc fabulam vulgo M. A. Senecae Rhetori tribuunt, qui Heinſium ſequuntur. IV. *Troas*, rectius *Troades* tragoedia, a Valerio Probo *Hecuba* vocatur. Scilicet poſt Troiae excidium Graeci in patriam reditum cogitantes vento detinentur aduerſo. Iliadum chorus cum Hecuba patriae, Hectoris et Priami interitum lugent. Talthybio aparet Achillis vmbra, Graecisque exprobrata ingratitudine poſtulat, vt Polyxena, cuius nuptiarum praetextu ipſe eſſet interfectus, pro inferis apud tumulum ſuum mactaretur: Graecos alias ventum non habituros ad reditum. Agamemnon adamatam ſibi Polyxenam mactari non patitur. Vnde cum Pyrrho iurgia, quae tandem conſultus Calebas diſpeſcit, eam omnino immolandam eſſe pronuncians, et vna necandum Aſtyanacta. Hunc territa mater in tumulo paterno abſcondit; Vlyſſes vero exutum latebris ad mortem abducit, eumque de Scaea porta deiicit. Polyxena vt veſte animoque nuptiali mactetur, ab Helena inani ſpe nuptiarum cum Pyrrho lactatur, tandemque victima ad tumulum Achillis caeditur. Lipſius et alii fabulam hanc eſſe contemnendi et ignobilis auctoris exiſtimant. Scaliger vero principem vocat tragoediarum Latinarum. Heinſius quoque Senecae philoſophi eſſe, et Euripidis

Troa-

Troadas longe ſuperare iudicat. Si quid video, certe ſatis elegans et Seneca quocunque digna. SAM. PETITVS q) hanc tragoediam cum Euripidis Troadibus et Hecuba confert. V. *Agamemnon*, in cuius caedem Thyeſtis umbra, iniurias vlciſcendi cupida, Aegiſthum filium incitat. Hic Agamemnonem, reducem a Troia victorem, in conuiuio imperuia veſte irretitum occidit. Conſilii caediſque particeps erat Clytaemneſtra, quae cum male conſcia ſibi, quod abſente marito ab Agamemnone eſſet corrupta, verebatur, ne, redeunte iam marito, adulterii poenas lueret, et pro eo exitium meditabatur. Eademque Clytaemneſtra Agamemnoni amatam Caſſandram ab aris auulſam occidi, in carcerem coniici Electram iubet. VI. *Hercules furens*, qui apud inferos degens petierat Cerberum, atque Theſeum propter Proſerpinam rapiendam in vinculis detentum liberauerat; tempore oportuno reuertitur, cum Lycus, propter ſcelera ab Rege Thebano Creonte, Herculis ſocero, in exilium eiectus, facta ſeditione Creontem cum duobus filiis interfecerit, regnum Thebanum occupauerit, atque Megarem, Herculis coniugem ad nuptias ſolicitauerit, vim minitans abnuenti. Lycum hunc atque ceteros illius factionis homines victor Hercules redux occidit. Iuno, tot rerum feliciter geſtarum impatiens, Herculi immittit furorem, quo correptus cum liberis vxorem ſuam necat, et labitur in ſomnum. Experrectus et menti reſtitutus ſaniori, poſtquam ſuos a ſe interfectos comperiſſet, manus ſibimet inferre voluit. Amphitryonis autem et Theſei precibus detentus Athenas proficiſcitur. Ab Heinſio haec fabula tribuitur M. A. Senecae Rhetori. Auctor quiſquis ſit, haud infelici Minerua Euripidis Herculem furientem imi-

q) Obſeru. l. 1. c. 3.

imitatus eſt. VII. *Thyeſtes* hanc fabulam triſtem ludit. Par fratrum Atreus et Thyeſtes annis alternis ex pacto Argis imperant. Thyeſtes Aeropen, fratris coniugem in adulterium pellexit, et eius ope aureum, arietem, in cuius poſſeſſione erat fatum regni, abſtulit. Male conſcius euaſit exilium ſibi ſponte eligens. Atreus, haud aequo id ferens animo, fratri abſenti reditum ſuadet, ac illi per filios fore ſignificat, vt non ſolum in gratiam cum eo redeat, verum etiam regni traderet partem. Cum reuerteretur Thyeſtes, et hoſpes ad fratris conuiuium accederet, tres eius liberos, obſides ſibi traditos immolare ad aras, et partim aſſos, partim elixos, patri imprudenti comedendos apponere curauit, mixtumque vino cruorum illi praebuit. Finito conuiuio Atreus capita et manus filiorum profert, ac epulas Fratri abſumtas demonſtrat, ſibi adeo nefariam vindictam gratulans. Thyeſtes fruſtra dolorem, iram, conuicia, et execrationes miſcet, vindices vocat Deos, quibus tantum ſcelus puniendum commendat. Et haec tragoedia ab Heinſio Senecae Rhetori adſcribitur fruſtra. VIII. *Thebais* ſeu *Phoeniſſae* tragoedia non integra ad nos peruenit. In illis quae ſuperſunt, Oedipus, cognita patris Lagi, quem imprudens occiderat, Diis adeo execrata caede, excoecatus in exilium proficiſcitur. Eius in itinere ſe comitem offert Antigone filia, quae patrem a morte inſtituta retrahit. Nuncius a Thebanis miſſus Oedipum obſecrat, vt rediens componeret filios, Eteoclem et Polynicem, qui, foedere per vices regnandi violato, atrox et ciuile inter ſe bellum conflauerint. Hoc Oedipus abnuit, et ſe in ſiluas recipiens filiis diras imprecatur. Sed Iocaſta mater vtrumque filium ſerio precatur, vt poſita ſimultate in gratiam et amorem redire velint: cui Polynices impie

impie reſpondet. Reliqua deſiderantur. Alioqui tragoedia haec ceteris praefertur, qui et eam temporibus Augusti, quam Senecae philoſopho vindicare maluit. Contra Scaliger, Heinſius et Scriuerius indignam Seneca et omnium tragoediarum minimam eſſe iudicarunt. IX. *Hercules Oetaeus* Hydrae felle tincta ſagitta vulnerauerat Neſſum, qui moriens ſuadet Deianirae, vt ſanguine Centauri imbutam Herculi mittat tunicam, praeſentiſſimum amoris remedium: illa enim indigne ferebat, ſibi praelatam eſſe Iolen, Euryti Regis Oechaliae filiam. Hercules in Euboeae promontorio ſacrificaturus quamprimum induiſſet veſtem: ignem concipit virus et viri oſſa interiora abſumit. Neſſi fraude intellecta, infelix Deianira mortem ſibi conſciſcit. Hercules vero, poſtquam interfecerit Licham, qui munus lethale attulerat, moriens Philoctetae arcum ſagittasque tradit, ac mandat ſibi in Oeta monte pyram extrui, in qua cum claua et leonis pelle cremaretur. Iuuenile videtur eſſe Lucani poema, quod ex Sophoclis Trachiniis adumbrauit, cum ille ſatis quidem turgidus tragicam maieſtatem illam nondum aſſequi poſſet. *r*) X. *Octauia*, Claudii Caeſaris Druſi filia, Neroni nupta, patris fratrisque Britannici caſus ſuamque calamitatem deflet: quam Nero tyrannus, ducta Poppea, repudiat. Hinc populi tumultus: propter quem ira aeſtuans Nero, in quemlibet ſaeuire, et Octauiam, veluti motus cauſſam, deportatam in Pandatariam interfici iubet. Huius tragoediae auctor

*r*) De auctore huius tragoediae VAVASSOR lib. de vi et vſu quorundam verborum Latinorum: *ſi tam corruptus eſt et vitioſus elocutione, quam rebus et ſententiis turgidus et inflatus, nihil eſt, quod illum audire magnopere velimus.*

auctor certe non potuit esse philosophus ille Seneca, qui ante Octauiam a Nerone exstinctus est, et ipse mansuetiores tyranno suadens mores in scenam producitur. A quoquam certe, cui grata fuit illius memoria. Et quidni Lucanum putemus hanc lusisse fabulam, quae et illo et quouis Annaeo Seneca digna. VOSSIVS *s*) eam tribuit Floro; alibi *t*) omnium ineptissimam vocat et plane scholasticum opus; Iusto Lipsio quoque videtur verbere eruditorum excipienda, non plausu. Sed optime tamen illius, quo scripta est, tristissimi temporis miseriam exprimit, ac fere domi gesta nuper. Nec miror hanc velut vltimam auctoris, eadem mox exspectantis fata, cum spiritus esset abiectus atque depressus, prae reliquis serpere humi.

§. L.

Primam omnium editionem aiunt esse, quae sine temporis notatione in 4. prodiit *Lipsiae* apud Martinum Herbipolim. Cuius pagina extrema hoc Iacobi Baryni tetrastichon legitur:

*Clauditur iste liber Senecae, repetendus in omne*
*Aeuum, hunc ardenti pectore, lector, ama.*
*Presserat Herbipolis Martinus in vrbe decenti*
*Lipcek. Hoc munus, candide lector, ama.*

Sed antiquiorem puto editionem esse *Venetam*, quae 1482. fol. prodiit cum commentariis Gellii Bernardini Marmitae, Parmensis. Quam alia minus emendata secuta est 1493. fol. cum Danielis Caietani Cremonensis commentariis; per Mattheum Capsacam inscriptio haec est: *commentaria in aureas L. Ann. Senecae tragoedias tanto vitae bono, vt si diligenter eas perlegeris, nihil*

*s*) De hist. Lat. l. 1. c. 30. *t*) Instit. poet. l. 2. p. 76.

*nihil tibi conducibilius reperire possis ad bene viuendum, et ad rerum locorumque omnifariam cognitionem; ibi sententiae graues ad instituendum vitae modum, historiarum fabularumque enarratio; fortunae varietas; vrbium, montium, aquarum, maris, fluuiorum, regionum, populorum descriptio* etc. 1498. fol. per Ioh. Tridinum cum commentariis Bernardini Marmitae et Dan. Caietani; eiusd. Caietani apologia et Polydori Comitis Cabaliati carmen in eius defensionem.

§. LI.

Sequenti seculo nostri Senecae tragoediae prodierunt *Venetiis* 1505. fol. cum Bernardini Marmitae et Dan. Caietani Cremonensis commentariis. 1510. fol. apud Philipp. Pincium, cum commentariis Gellii Bernardini Marmitae Parmensis. 1517. 8. apud Aldum ex Hieronymi Auantii Veronensis castigatione, qui tria fere erratorum millia eluisse testatur. 1522. fol. apud Bernardum de Vianis, cum Bernardini Marmitae et Dan. Caietani commentariis. *Florentiae* 1513. 8. apud Philippum Iuntam, ex Benedicti Florentini recensione. *Parisiis* 1514. fol. cum Hieron. Auantii, Erasmi, Gerardi Vercellani, Aegidii Maserii, Bernardini Marmitae, Danielis Caietani, et Iodoci Badii Ascensii notis et commentariis. *Lugduni* 1538. apud Gryphium, curante Ludouico Carrione, *Antuerpiae* 1576. 1586. et 1594. 4. apud Plantin. cum M. Antonii Delrionis commentariis. *Lugduni Batau.* 1588. 8. cum Iusti Lipsii et Francisci Raphelengii notis. *Basileae* 1529. 8. apud Henricum Petri. *Lipsiae* 1566. 8. apud Voegelin. cum Georgii Fabricii variis lect. et epistola de tragoediarum vsu, ac generibus carminum apud Senecam.

§. LII.

Post Christum natum seculo decimo septimo Seneca tragicus prodiit *Venetiis* 1688. 12. *Parisiis* 1607. et 1620. 4. cum M. Antonii Delrionis commentariis. 1660. 8. duobus volum. cum versione Gallica Michaelis de Marolles. *Londini* 1623. 12. editio prima cum notis Thomae Farnabii. 1679. 12. e theatro Sheldoniano, cum notulis breuissimis. *Lugduni Batau.* 1611. cum castigationibus Ios. Scaligeri et Dan. Heinsii, cuius dissertatio de tragoediarum auctoribus adiuncta est. 1621. 8. cum integris I. Lipsii, Franc. Raphelengii, Q. Septimii Florentis, Hieron. Commelini, Ios. Scaligeri, Iani Gruteri, Dan. Heinsii, et Ioh. Is. Pontani notis accurante P. Scriuerio. 1651. 8. cum notis variorum, opera Antonii Thysii. 1661. 8. cum Ioh. Frid. Gronouii notis. *Amstelodami* 1633. 12. cum notis Farnabii. 1678. forma minori, apud Danielem Elseuirium cum notis Farnabii. 1682. 8. Iacobus Gronouius notas ex autographo parentis auxit, et variorum selectas adiecit. *Stedini* 1690. 12. cura Redelii. *Francofurti* 1625. 8. cum notis Th. Farnabii.

§. LIII.

Seculo recentissimo Senecae prodierunt tragoediae *Amstelodami* 1713. 12. cum notis Thomae Farnabii. *Delphis* 1728. 4. cum notis integris Ioh Frid. Gronouii, et selectis I. Lipsii, M. A. Delrii, I. Gruteri, H. Commelini, I. Scaligeri, D. et N. Heinsiorum, Th. Farnabii, et aliorum; item obseruationibus nonnullis H. Grotii. Omnia recensuit, animaduersiones, notas, atque indicem nouum locupletissimumque adiecit, ipsum vero auctoris syntagma cum MS. codice contulit Ioh. Casparus Schroederus. v)

§. LIV.

v) Vid. Acta Erudit. Lipſ. 1728. pag. 449.

## §. LIV.

TITVS *x*) PETRONIVS ARBITER *y*) Massiliensis equestri genere natus, vir consularis et inter principes ciuitatis maximam Neronis gratiam atque familiaritatem meruit. Ingenium et fata pluribus describit TACITVS: *z*) *illi*, inquit, *dies per somnum, nox officiis, et oblectamentis vitae transigebatur. Vtque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo et profligator, vt plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque eius quanto solutiora, et quandam sui negligentiam praeferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniae, et mox consul, vigentem se ac parem negotiis ostendit. Dein reuolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumtus est elegantiae arbiter, dum nihil amoenum et molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbauisset. Vnde inuidia Tigellini, quasi aduersus aemulum et scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceterae libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Sceuini Petronio obiectans, corrupto ad indicium seruo, ademtaque defensione, et maiore parte familiae in vincla rapta.* Sic paucos intra dies eodem agmine Annaeus Mela, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, et Petronius noster cecidere,

 C. Sue-

*x*) TACITVS annal. l. 16. c. 17. init. *Caium* vocat. *Titum* vero PLINIVS hist. nat. l. 37. c. 2. et PLVTARCHVS in libro de discr. amic. et adulat.

*y*) TACITVS annal. l. 16. c. 18. auctor est, Petronium Neroni *elegantiae arbitrum* fuisse, vt nihil amoenum et molle affluentia putaret, nisi quod ei Petronius approbasset. Satis ergo inde patet, ex qua re cognomen istud obtinuerit.

*z*) Annal. l. 16. c. 18. seq.

C. Suetonio Paulino et L. Telefino coss. ab V. C. DCCCXVIII. poſt Chriſtum natum anno LXVIII. *a*) *Illis diebus Campaniam petiuerat Caeſar, et Cumas vſque progreſſus Petronius illic attinebatur. Nec tulit vltra timoris aut ſpei moras. Neque tamen praeceps vitam expulit, ſed inciſas venas, vt libitum, obligatas aperire rurſum, et alloqui amicos, non per ſeria, aut quibus conſtantiae gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animae et ſapientium placitis, ſed leuia carmina et faciles verſus. Seruorum alios largitione, quoſdam verberibus affecit. Iniit et vias, ſomno indulſit, vt quanquam coacta mors, fortuitae ſimilis eſſet. — Flagitia principis ſub nominibus exoletorum feminarumque, et nouitate cuiuſque ſtupri perſcripſit, atque obſignata miſit Neroni. Fregitque annulum, ne mox vſui eſſet ad facienda pericula. Ambigenti Neroni, quonam modo noctium ſuarum ingenia noteſcerent, offertur Silia, matrimonio Senatoris haud ignota, et ipſi ad omnem libidinem adſcita, ac Petronio perquam fami-*

*a*) TACITVS annal. l. 16. c. 17. Hoc ergo illi ſcriptum eſt epitaphium in fronte editionis Haiminsfeldianae:

TITVS. PETRONIVS. ARBITER.
BITHYNIAE. PROCONSVL.
AVLAE. CAESAREAE. PRINCEPS.
DOMESTICVS. ET. ARCANORVM.
CONSILIARIVS.
VIR. INGENIO. VERE. AVLICO.
SVMMA. DOCTRINA. ET. ACRI.
IVDICIO. PRAEDITVS.
NERONE. CLAVDIO. IMPERATORE. VOLENTE.
AD. MORTEM. ACTVS.
A. C. N.
LXIIIX.
C. SVETONIO. PAVLLINO. L. PONTIO. TELESINO. COSS.
BIENNIO. ANTEQVAM. PETRVS. ET. PAVLVS. APOSTOLORVM PRINCIPES. PATERENTVR.

*familiaris: agitur in exilium, tanquam non siluisset, quae viderat pertuleratque, proprio odio.* Haec TACITVS. *b*) Moriturus etiam trullam murrhinam ccc. HS. emtam fregit, ne laetus post obitum eius Nero in conuiuiis illam vsurpare queat. *c*) Senecae aequalis, vel paulo minor, eadem cum ipso fata et iniquitatem tyranni experiri debuit; nec valde videtur illi fuisse amicus. Vbi enim Stoicorum auaritiam arguit:

*Ipsi qui Cynica traducunt tempora scaena,*
*Nonnunquam nummis vendere verba solent:*

non obscure Senecam notat: cuius in gubernatione Caesaris suspectum regimen, tanquam venale et ambitione plenum: vt maleuolorum semper obtinet inuidia: et raro ex aulicis alium non rodit alterius liuor. *d*) Nec obscurum inde patet vtriusque odium, quod nullibi Seneca in scriptis suis officiosis Petronii Arbitri mentionem facit, scriptor in collaudandis amicis minime gentium illiberalis aut parcus. Sectam secutus est noster Epicureorum. Epicurum enim vocat patrem veri, i. e. auctorem et doctorem veritatis:

*Ipse pater veri doctus Epicurus in arte*
*Iussit, et hanc vitam dixit habere Deos.*

Docent Epicurei, Deos res humanas non curare, sed otiosos in coelis residere, eosque rident, qui Deorum aliquo timore afficiuntur. Sic et Petronius:

*Primus in orbe Deos fecit timor: ardua coelo*
*Fulmina cum caderent.* ———

In

*b*) L. c. cap. 19. et 20. *c*) Vid. PLINIVS hist. natur. l. 37. c. 2.

*d*) Sic quoque SERVILIVS coniiciebat, a Petronio Eumolpi nomine Senecam perstringi. Illud vero SAN EVREMONIVS in iudicio de Seneca reiicit.

In voluptate summum statuunt esse bonum. Petronius ergo: *viuamus*, inquit, *dum licet esse bene*. Tandem vitae exitus quoque Epicureorum comprobauit sententiam, cum corporibus interire animas: nam illi nulla fuerat animae cura, qui vt immortalitatem rideret, plerumque res ludicras moribundus egit, referentes audiuit, et omnem animi aegritudinem dissimulauit. Insigni vero iniuria et immerito quidam eum dicunt exponere et commendare potius, quam satyrico sale perfundere libidines et vitia aulae, in qua versabatur. PETRVS BVRMANNVS *e*) Petronium arbitratur Claudii, Caligulae et Tiberii imperia attigisse, imo ipsius Augusti felicia tempora vidisse: qui moderatissimus princeps, et omni vitae parte ciuilis, nullam prorsus luxuriae et lautitiarum maculam subiit; multum vero ab illius optimo instituto et disciplina discessit Tiberius, qui libidine omni impurus, rapinis et crudelitate reip. grauis. Caligula quoque caedibus, stupris atque rapinis omnia miscuit. Stolidus et alieno ductu crudelis Claudius. Donec ipse Nero, monstro quam homini similior, euertere visus est quoque naturam et saeua libidine pluribus suoque tandem delitiarum Arbitro, vt paulo superius relatum legimus, exitio fuit.

## §. LV.

Quae cum satis clare omnia fuerint a Tacito relata, obscurum, nedum, vt GYRALDVS *f*) habet, incompertum, quo tempore vixerit, quodue institutum vitae sectatus fuerit. Et valde miror, cum et ipsa satyra, et quae cum maior Plinius, tum ille iam nominatus annalium scriptor diligentissimus de obitu Petronii narrauit, aperte Neronis

*e*) Praefat. edit. suae. *f*) Dial. de poet. in vita Petronii.

nis imperium determinent: fuisse ex maximis quoque criticis, qui aetatem poetae ad principatum Gallieni vsque, vel Antoninorum reiicere non dubitarunt. PLACIDVS LVCTATIVS, Statii vetus interpres, eum Statio posteriorum facit, quoniam versus ab eo sumserit atque suis inseruerit, vt illum

*Primus in orbe Deos fecit timor.*

Quasi vero non eadem Statius a Petronio desumere potuisset. HENR. VALESIVS *g*) et HADR. VALESIVS *h*) fratres doctissimi auctorem satyrici ab illo Taciti Petronio distinguunt, et argumentis parum exporatis, ille Gallieni, hic Antoninorum aetate Petronium vixisse opinantur. Nec defuerunt, qui ex insigni temporum ignorantia Petronium nostrum confuderunt cum quodam eius nominis Bononiensium sanctissimo antistite, cuius praeclare pietatis monumenta in re christiana circumferuntur. Petronianorum familia ordinis equestris fuit: et PLINIVS *i*) meminit P. Petronii

*g*) Iudicio de aetate Petronii. *h*) De eadem differt. epistol. ad Wagenseilium. *Equidem existimo*, inquit, *eum potius circa Antoninorum principatum vixisse, quam, vt frater meus arbitratur, Gallieni Augusti aequalem fuisse: quod elegantia Petronii in aetatem Gallieni, h. e. in senectutem imp. Rom. ac velutin fecem linguae Latinae, tot vndique gentium barbararum incursionibus corruptae atque deprauatae, cadere mihi non videtur.* Frustra: nam tunc quoque temporis, illarum vix habita ratione, fuerunt, qui sermonis pristinam elegantiam vindicare studuerunt. Vt magis mirer CELLARIVM proleg. cur. post. illis seductum in vltimo aetatis argenteae loca collocasse Petronium, vt cuique integrum sit vel reuocare ad superiores, vel ad sequiorem aetatem abiicere.

*i*) Hist. natur. l. *6*. c. *29* confer. TACITVS annal. l. *3*. cap. *49*. et l. *6*. cap. *45*.

tronii equestris ordinis et praefecti Augustalis. Alius est procurator Norici; *k*) alius qui priscus vocatur; *l*) alius quoque Petronius Turpilianus, Britanniae legatus, post triumphos interfectus. *m*) Ex illorum familia procul dubio et ille fuit Petronius, cuius GENNADIVS presbyter Massiliensis honorifice meminit. *n*) Sunt in catalectis Petronianis fragmenta P. Petronii Rhetoris, Petronii Grammatici, Petronii Afranii, Petronii Indici, M. Petronii Venusiani, Petronii Antigenidis Pisaurensis, et C. Petronii Hilarii Pisaurensis, Petronii Apollodori Pontificis et XV. Viri Romani, et Petronii Leuitae.

§. LVI.

Omnium poetarum eloquentissimus et venustissimus Varronis more ligata et prosa oratione satyras *o*) scripsit, quibus perditos sui temporis mores, Neronis praesertim, cuius saevitiam ipse expertus est, sub exoletorum et cinaedorum spurcis figmentis, incoestas et execrabiles libidines notauit. Ex illis quod superest elegantissimum satyricon *p*) ita laceratum est ac detruncatum, vt vix Orpheum mulieres Thraciae, vel Pentheum Bacchae discerpserint miserabilius. Sic procul dubio religiosi homines, qui liberius scribendi genus ferre noluerunt, pro captu et ingenio suo res alias atque alias omiserunt, spurca vt

*k*) Apud TACITVM hist. l. 1. cap. 70. *l*) Apud Tacitum annal. l. 15. c. 71. *m*) TACITVS annal. l. 14. c. 29. et 39. l. 15. c. 73. Hist. l. 1. c. 6. *n*) Libro de viris illustribus cap. 41. apud FABRICIVM bibl. eccl. pag. 20. conf. HONORIVS Augustodunensis descript. eccl. l. 2. c. 41. ibid. pag. 83. et TRITHEMIVS de script. eccles. c. 88. ibid. pag. 26.

*o*) *Menippeas* vocant. confer. differt. de virili aetate Lat. linguae part. 1. cap. 4. §. 4. pag. 274.

*p*) Fragmenta huius satyrae, vt in MStis legitur, sunt ex libro XV. et XVI.

vt videbantur expurgarunt, et satyram integram misere lacerarunt. *q*) Illa vero non auctoris, sed seculi et virorum in rep. principum flagitia fuerunt: quae et D. gentium Apostolus PAVLVS *r*) scriptor coaeuus et sacer notauit, vt satyrici huius summam referre videatur. *Feminae*, inquit, *immutauerunt naturalem vsum, in eum qui est contra naturam. Similiter et masculi, relicto naturali vsu feminae, exarserunt in desideriis suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes: et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea, quae non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos elatos, inuentores malorum, parentibus non obedien-* V 2 *tes,*

*q*) Ita nec imperito CONR. RITTERSHVSIVS ad Phaedri l. 4. fab. 13. coniicit, Petronii Satyricon truncatum et laceratum ab aliquo pio exscriptore, qui loca obscoena omiserit. Quo et epistola sua de Petronio P. PITHOEVS respicit, vbi *mihi quidem*, inquit, *certe castrare non libuit, ne quod imperitis istis sectoribus et mangonibus accidit, simul et euitarem.* Sed obiicit FABRICIVS V. CL. bibl. Lat. l. 2. c. 11. p. 386. vnde tot obscoeni sales in illis quae supersunt fragmentis? Illos inculti homines non intellexerunt, et obuios vel grassiores tantum eliminarunt. Aliter SALMASIVS praefat. ad Ampelium: *consueuerant multi studiosi si quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quicquid ex eo iudicarent excerpendum, in codicem suum regerere, et sibi seruare. Vnde factum vt haec in bibliothecis priuatorum reperta saepe a librariis pro integris auctorum operibus descripta fuerint, ac ad posteritatem aliis subinde ea excipientibus ac describentibus propagata. Ita conseruatus est elegantium nequitiarum curiosis Petronius Arbiter.*

*r*) Epist. ad Rom.

*tes, insipientes, incompositos, sine affectione atque foedere, sine misericordia* etc. Haec vero Sp. S. Romanos monere et hortari voluit, cum in omnibus vitiis vulgo volutarentur, flagitia quaeuis impune contra ipsam naturam patraret, et impurissimus omnium Nero imperator luxuriae saeuientis puerum Sporum, exectis testiculis, in muliebrem naturam transformare conaretur, nec genera libidinum vel turpitudinis omnia numerari possent. Nec omnino vanum est magni cuiusdam theologi dictum, caput primum ad Romanos sine Petronii satyra intelligi non posse. Idem sanctus Romanorum Apostolus *s*) ab ingruentibus vitiis abstrahere conatur hoc modo: *nox praecessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus, non in commessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et aemulatione: sed induimini Dominum Iesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis.* Fuisse ergo oportet miserrimam vitae conditionem et summam impudicitiam, quam, vt solent satyrici, graphice studuit ad nauseam vsque et dedignationem describere Petronius. In illa quae hodie superest, satyrici parte (longe vero maxima periit) inuehit 1. in artium professores, qui studiosam iuuentutem corrumpere non vereantur. 2. Caussarum forensium notat patronos, eorumque calumnias atque rapacitatem describit. 3. Sacerdotum infandas libidines taxat. 4. Transitum ad luxum conuiuiorum facit, quem sub Trimalchionis nomine et lautitiis perstringit. 5. De scelerata paedagogorum nequitia parentes serio monet. 6. Artificum inertiam accusat. 7. Publicarum balnearum turpi-

*s*) Rom. cap. 13.

turpitudinem exponit. 8. Negotiatorum, mercatorum, et eorum qui diuitias quaerunt, fortunas profert: atque feminarum leuitatem obiter reprehendit. 9. Castigat mulierum lasciuiam et insanum amorem, quo peregrinos adolescentes ambire soleant vltro, et lacessere donis. 10. In fraudes et imposturas exulum, natale solum euertentium inuehitur. 11. Stilum exacuit in testatorum insaniam, quod turpes atque nefarias conditiones testamentis adiiciant. Neque Graecorum pepercit, qui prauos suos mores *t*) atque nouam libidinem secum adduxisse videbantur. Adeoque, vt facere solent palliati comici, gesta finxit pleraque esse in vrbe Graeca: quo peregrinam turpitudinem suorum animos vitasque occupasse demonstret. Certas vbique personas introduxit, et maxime solicitam dedit operam, vt τὸ πρέπον, i.e. cuiusque mores conuenientes notasque velut proprias exprimeret. Sunt vero personae sequentes *Aesius; Agamemnon* scholasticus; *Albutia* amica; *Ascyltos* adolescens; *Bargates* seruus; *Carpus* seruus. *Chrysis* ancilla. *Circe* amica. *Corax* tonsor. *Doris* amica. *Embasicoetas* cinaedus. *Encolpius* fabularum dux. *Endymio* puer. *Enothea* Priapi sacerdos. *Eumolpus* poeta. *Gnithon* puer. *Gorgias* aduocatus. *Licas* mercator. *Lycurgus. Manicius. Menelaus* scholasticus. *Pannychis* puella. *Philumena* meretrix. *Polienus* fabularum dux. *Proselenus* anus. *Psyche* ancilla. *Quartilla* Priapi sacerdos. *Trimalchio* diues. *Tryphena* vxor. Sub illis personis adscititiis Petronius, auctor nitidissimus et facetissimus omnium elegantiarum arbiter, Neronis et Quiritium res obscoenas, turpes libidines, et facinora incesta descripsit. Ea satyra, nisi res, quibus

 refer-

*t*) Confer. D. PAVLI Apostoli epistola ad Galatas cap. 5. Priori ad Corinthios cap. 6.

referta est tota, spurcae ac nimium lascivae pluribus displicerent, nihil purius, nihil venustius, nihil elegantius, in toto Latio extaret. Satyricum vulgo inscribitur: BVRMANNVS, V. Cl. et Petronii editor accuratissimus, vero contendit, forma Graeca inscribendos esse potius libros Satiricôn: quod verisimile faciunt alia pari modo accipienda, vt Hygini poeticon astronomicon, Fulgentii Mythologicon, Ouidii metamorphoseon et halieuticon etc. Cum multis aliis MORHOFIVS v) arbitratur illum satyricum, iam tum morientem loco testamenti conscripsisse. Idem vero BVRMANNVS eruditissime probat, apud TACITVM x) per codicillos, quibus exoletorum et feminarum stupra atque libidines sub mortem consignauerit, hoc satyricon opus intelligi non posse. Nihil certe codicilli aut testamenti illud refert, ad omnium notitiam in vulgus editum: et secretissimum oportet aliquid fuisse, quod Petronius mori iussus obsignatum Neroni misit.

## §. LVII.

Laudatae illius satyrae perexiguum primo fragmentum prodiit: donec insigne aliud Petronii fragmentum accederet, quod integram fere coenam Trimalcionis describit. E bibliotheca Nicolai Cippici Tragurii in Dalmatia Marinus Statilius, seu, quod verum eius nomen est, Petrus Petitus, Traguriensis iureconsultus, illud eruit: Paulus Frambottus vero, typographus Patauinus primum edidit 1664. 8. ipso repertore inscio, iussu oratoris Veneti, qui tum Romae degebat. Eruditorum alii thesaurum hunc auide arripuerunt; alii velut indignum Petronii foetum, nequid sibi paterentur imponi, reiecerunt, atque rem illam in vtramque partem disputarunt. Exem-

v) Polyhist. lit. l. 4. c. 12. §. 10. x) Annal. l. 16. c. 19.

Exemplum Nicolaus Heinſius miſit ad Ioh. Schefferum, qui mox illud cum ſuis notis et indice recudi curauit, ac praeliminari diſſertatione genuinum eſſe fragmentum aſſerere ſtuduit. Mox et Thom. Reineſius illud edidit Lipſiae cum ſuis atque Schefferi notis: ille non omnia quidem ſuppoſita, ſed tamen a barbara manu quaedam eſſe agnoſcit. Tilebomenius, quem per anagramma Iacobum Mentelium eſſe, PLACCIVS *y*) docuit, genuinum agnoſcit eſſe hoc recens inuentum Petronii fragmentum. Hadrianus Valeſius, Ioh. Chriſtoph. Wagenſeilius et plures alii *z*) pro ſuppoſito habuerunt, de Statilii et codicis manuſcripti fide dubitantes. Quibus acceſſerunt Placcius, *a*) Ioh. Frid. Gronouius, *b*) et Franciſcus Vauaſſor, *c*) qui inter alia ad Ludouicum Borbonium, Principem Condeum ſcribit:

*Aſſuitur comti ſatiris male cento Petroni,*
*Nec fraudem, Princeps ingenioſe, vides?*
*Hic nihil e Latio, nihil almas ſpirat Athenas* etc.
*Fragmentum ne crede; duplex Petronius eſt hic,*
*Aduena Romano Dalmata ſeruus hero eſt.*
*Iſte ſonum et linguam nunc primum diſcet herilem,*
*Incipit iſte aliquid iam Latiale loqui.*
*Proficiet, ſpes eſt* etc.

Ipſe vero Marinus Statilius Traguriensis ideo ſcripſit apologiam ad patres conſcriptos reip. literariae, qua Petronio fragmentum iſtud aſſerit. Tandem productus eſt codex ille manuſcriptus Dalmaticus Romae, et eius ſcriptura ſatis antiqua obſeruata. Haec teſte MORHOFIO *d*) Schef-

*y*) De pſeudon. p. 266. *z*) Vid. Ephemerides Pariſ. an. 1666. n. 15.
*a*) L. c. *b*) Libro nouo obſeru. p. 198.
*c*) Epigramm. l. 2. epigr. 81. ſeqq.
*d*) Polyhiſt. liter. l. 4. c. 12. §. 10.

Schefferus ad eum ſcripſit anno 1669. menſe Martio his verbis: *Ego nihil habeo, quod nunciem, niſi hoc vnicum, quod ſcribam non meis, ſed Clar. Falconerii verbis, ex epiſtola Romae exarata ante ſex hebdomadas ad Nobil. Nicol. Heinſium. Exciderat, inquit, pene, quod Cl. Schefferum ſcire praecipue intereſt, allatum huc tandem e Dalmatia Petroniani fragmenti codicem, quem, conſtanti eruditorum omnium ſuffragio, ante 300. circiter annos ſcriptum fuiſſe conſtat: vt inde validiſſimum argumentum peti poſſit, ad eorum opinionem euertendam, qui id fragmentum ſuppoſititium aſſerere praecipiti iudicio conati ſunt. Nemo enim erit, cui perſuadeant, ea aetate quenquam fuiſſe, cui Petronii laruam geſtare atque in auctore ſuppoſito paruo edendo, qui ea tempeſtate, vt credibile eſt, vix eruditioribus notus fuerit, gloriam quaerere in mentem venire potuerit.* Poſt tot tantasque virorum illuſtrium lites, iam plerique illius fragmenti auctorem agnoſcere Petronium haud dubitant, atque notant, eum hic de induſtria quaedam putida et affectata, imo ſordida inſeruiſſe, illis videlicet perſonis digna, quas loquentes producit. Nunc ergo fragmentum illud ſuo loco apud Petronium inſertum et omnino neceſſariis Doctiſſimorum Virorum, ipſius Burmanni commentariis illuſtratum legimus. Hoc ipſum fragmentum Tragurianum de libera coena Trimalcionis, ſatis accurate expreſſum, vna cum verſione Gallica, e regione textus Latini poſita, quam plurimis etiam adiectis annotationibus Labaurius edidit *e*) tanquam hiſtoriam Neronis ſecre-

*e*) *Hiſtoire ſecrete de Neron* vel Neronis Caeſaris hiſtoria ſecreta, ſeu coena Trimalcionis, ex ſatyra Menippaea Petronii, in linguam Gallicam conuerſa, et notis hiſtoricis illuſtrata, a Domino Labaur. Pariſiis 1717. 12. Confer. Acta Erud. Lipſ. 1718. pag. 169. ſeqq.

ſecretam; non quaſi ἀνέκδοτα et hactenus incognita de hoc imperatore prodat, ſed quod ſub nominibus, perſonis, et actionibus fictis, priuatam Neronis inter aulicos vitam, incontinentem illam et plane deridiculam, moresque perditos, cum ipſius imperatoris, tum collibertorum et ſodalium eius, quaſi in tabula depingat et repraeſentet. Ita pluribus doctisque argumentis, ſub larua Trimalcionis Neronem a Petronio occultari probat: nummosque faciem Neronis, et inuerſa parte Trimalcionis nomen exhibentes, profert.

§. LVIII.

Eo felici rerum ſucceſſu, et alii fuerunt, qui integra Petronii opera ab ſe inuenta iactitaſſent. Praeter iſtud laudatum modo Petronii fragmentum, non ſolum multa alia, ſed totum ſatyricon, cum Alba Regalis anno 1688. a Chriſtianis expugnaretur, erutum, atque ſibi a Du Pinio quodam, nobili Gallo ſub Imperatore ſtipendia merente, communicatum Franciſcus Nodotius, itidem miles, Roterodami 1693. 12. in publicam lucem prodire iuſſit, non ſine confidentiſſima criticorum prouocatione, quos ſibi perſuadet non temere nouum iſtud inuentum reiecturos eſſe. Sic quoque Gallus alius, interpres ſatyrici opinatur, cuius verſio cum Latino Nodotii textu Amſtelodami (licet titulus Coloniam habeat) 1694. 12. prodiit. Poſtea Nodotii Petronius iterum iterumque recuſus eſt: quem criticorum cordatiores plerique reiiciunt. Et BVRMANNVS Vir Cl. *f*) pro ſubdititio habet, ac nullam plane iſtius in nitidiſſima editione ſua rationem habet. Ac PETRVS FRANCIVS haud immerito Nodotiana ſupplementa alloquitur: *Salue*

*f*) In praefat. et in notis p. 92. 217. 316. alibi.

*Salue nec Latio, libelle, naso,*
*Nec lingua facili, nec elegante.*

Fraudem nimis apertam agnouerunt LEIBNITZIVS, *g*) IOH. FRID. CRAMERVS, *h*) IAC. PERIZONIVS, *i*) et RICH. BENTLEIVS. *k*) Anonymus quidam idiomate Gallico Parisiis 1694. 12. obseruationes edidit in Petronium Albae Graecae repertum, et multis argumentis eum pro genuino partu agnoscendum minime esse demonstrauit. Illi quidem NODOTVS anti-criticam Petronianam apposuit itidem Gallice: *La contre critique de Petrone, ou reponse aux obseruations sur les fragmens trouuez a Belgrade en* 1688. *auec la reponse a la lettre sur l' ouurage et la personne de Petrone, a Paris* 1700. 8. vbi ipse auctor sibi promittit, quod lectores, qui Petronii studio ducuntur, in hoc libro cum voluptate sint contemplaturi *le triomphe des nouueaux fragmens.* Sed nihil praeter verba, parum ingenii et argumentorum profert, quibus pseudo Petronium suum tueri posse videatur. Et olim increbuerat fama, Petronii satyricon plenius apud Muretum extare: quod falsum breui post deprehensum est. *l*) Nec credere fas est, quod SCIOPPIVS *m*) de Baudio narrat, Parisiis daemonem consuluisse de reconditis thesauris, de Petronio praesertim, vtrum integer alicubi extaret. Idem fabulantur de Dan. Eremita. *n*) Et LEO ALLATIVS inter alia, quae de eruditis daemonem consulentibus in limine libri de patria Homeri con-

*g*) In literis ad Tentzelium. *h*) In vindiciis nominis Germanici contra quosdam obtrectatores Gallos.

*i*) In Curtio vindicato p. 53. *k*) Dissert. Angl. scripta de epistolis Phalaridis p. 10.

*l*) Vid. Ephemerid. Paris. ann. 1666. 12. April.

*m*) In amphotidibus Scioppianis p. 116. *n*) Vid. IOH. FABRICIVS in historia biblioth. suae part. 3. pag. 465.

congeſſit, alicuius meminit, qui nefariis ſacris ex impuro ſpiritu fuerit ſciſcitatus, vtrum Petronius, et vbi integer ſupereſſet?

## §. LIX.

Praeter Tacitum atque Plinium ex veteribus noſtri poetae mentionem fecerunt TERENTIANVS MAVRVS: *o)*

*Et condere inde Carmen*
*Multi ſolent poetae.*
*Horatium videmus*
*Verſus tenoris huius*
*Nuſquam locaſſe iuges.*
*At Arbiter diſertus*
*Libris ſuis frequentat.*

Alibi: *p)*

*—— quo memorant Anacreonta*
*Dulces compoſuiſſe cantilenas:*
*Hoc Petronius inuenitur vſus.*

PLVTARCHVS *q)* eum profert, vt Neroni adulatus fuerit. SERVIVS: *r) nomina in tor communia ſunt, vt hic et haec balneator: licet Petronius vſurpauerit, balneatricem dicens.* HIERONYMO *s)* placet illud inprimis Arbitri, *non bene olet, qui bene ſemper olet.* MACROBIVS *t)* Arbitrum noſtrum miratur ſe multum exercuiſſe eo fabularum genere, quo argumenta fictis caſibus amatorum referta exornarit. FVLGENTIVS *v)* laudat Petronianam, Albutiam, et omnem eius ſatyram intelligit, quae modum imponere poſſit furentibus. Ea vero parte manca eſt, qua ſtili

X 2 acu-

*o)* De iambico dimetro claudo, apud Putſchium pag. 2438.
*p)* Sexto hendecaſyllaborum. *q)* De adulator. et amic. diſc. p. m. 266. *r)* Aeneid. l. 12. *s)* Epiſt. ad Demetr.
*t)* In ſomnium Scipionis l. 1, c. 2. *v)* Mytholog. l. 1, praef.

acumen ſubiit fortaſſis illa a TACITO *x*) notata et multorum amoribus famoſa Albucilla. Summis eum laudibus ornat quoque IVLIVS ROMANVS: *y*)

*Petronii carmen diuino pondere currit,*
*Quo iuuenum mores arguit atque ſenum.*
*Quare illo prae ſe gaudet laſciua puella,*
*Ac quoque delicias frigida ſentit anus.*
*Nam ſubter diri ſcripſitque Neronis amictu*
*Arbiter arbitrio dictus et ipſe ſuo.*

§. LX.

ADRIANO TVRNEBO teſte *z*) Memmius Petronium ſub ſera et clauſtro habuit, ne quem foris obſcoenus et laſciuus ſcriptor impura ſua petulantia contaminet. Et quod ipſe *a*) iudicauit orationis venuſtatem ſpurciſſimis amoribus inquinauit. MORHOFIVS *b*) *impuriſſimum*, inquit, *ſatyricum moriens iam loco teſtamenti conſcripſit, in quo principis flagitia ſub nominibus exoletorum feminarumque, laſciuiſſima ſcriptione, ſed terſa tamen nitidaque perſtrinxit. —— Quanquam autem non integer ſuperſit Petronius, ſed primo exiguum tantum eius fragmentum prodierit, idque immani laſciuarum ſpurcitierum ingluuie ſcatens, mirum tamen, quam multi Chriſtianorum reſtituendo illuſtrandoque turpi nequitiarum promocondo inſudarint, bonasque interdum horas male perdiderint.* RAMSREZIVS ſcriptor Hiſpanus eum impuriſſimae puritatis auctorem vocat.

§. LXI.

Subobſcoena ſunt, fateor, atque nefarii amoris aliorumque ſcelerum plena Petronii quotquot ad nos peruenere fragmenta. Arceantur flagitia et peſſima, quae ſuis

*x*) Annal. l. 6. c. 47. ſeq. *y*) Epigram. *z*) Aduerſ. l. 2. cap. 10. *a*) Aduerſar. l. 19. c. 6. *b*) Polyhiſt. liter. l. 4. c. 12. §. 10.

ſuis oculis et auribus vſurpare conſueuit in dies diſcendi cupida iuuentus, per ciuitatem vtriuſque ſexus exempla. Res fuerit ſalua caſtaque ſemper non caſti ſcriptoris pagina. Sine literis homines plerique voluptatibus indulgent, quamcunque hauriunt nequitiam, et eleuſinia ſacra ſaepius profanare diſcunt. Et boni malorum laſciuiam ſcriptis proditam fugientibus legunt oculis, nec deteriores fiunt. *c*) Quemadmodum rebus optimis ad ſua ſcelera abutuntur homines vani: ſic leuiſſimae quaequae prudentioribus atque cautis prodeſſe poſſunt. E ſpinis colligimus roſas. Et Virgilius olim, cum legeret Ennium, probe nouerat a ſtercore diſcernere aurum, vt doctior euadat. Eum imitabimur in Petronii lectione, qui vbi laſciuus, petulans, mollis, ſuo lectori non magis nocebit, quam Ennius Maroni, vbi rudis, aſper et incultus. Noſter vero indicare vitia voluit, vt fugiantur, et ſuam omnium optime luſit fabulam. Et neſcio, Veneremne impudicitia et voluptate nefaria inuiſam deturbarit magis, an ornauerit: cum inter ridenda flagitia ipſe nullas dicendi veneres nullasque elegantias praetermiſit: vt eloquentiſſimorum apud Latinos familiam ducat, ac vere ſit elegantiarum arbiter: quicquid ſeueriores obloquantur Catones, vt Helleſpontiaco eum faciant parem Priapo. Satyricus hominum flagitia ſatyrice perſtrinxit:

 quod

*c*) Ita LIPSIVS de Petronio epiſtol. quaeſt. l. 3. epiſt. 2. *Abeſſet tantum nuda illa nequitia; qua tamen nihil offendor; ioci me delectant, vrbanitas capit: cetera nec in animo, nec in moribus meis magis labem relinquunt, quam olim in flumine veſtigium cymba. Vt vina appoſita vinoſum mouent; inuinium, vt antiqui loquebantur, non mouent: ſic iſta animum iam ante improbum fortaſſe incient; caſto et caſtigato non adhaerent.*

quod et Lucilius, Horatius, Varro, Iuuenalis, Perſius, Martialis, plures alii fecerunt. Neque Suetonius, Dio, Lampridius, Oroſius, Xiphilinus, hiſtorici alii, honeſtiora deſcribere potuerunt, quam Nerones, Domitiani, Heliogabali perpetrarunt. Eademque D. Paulus Apoſtolus in epiſtolis paſſim praeſertim vero ad Romanos principio pari libertate memorat et reprehendit. Vtinam in vita hominum communi, in conſuetudine vniuerſa et quotidiano vſu non plena eſſent obſcoenitatum omnia! vtinam in mortalium animis non eſſet vitiorum ſtabulum atque perennis libidinum ſentina! Adeo nos non laboraremus. Ductare meretricem, alludere ad ſcortum, adulterari heram, medium amplecti puerum, deflorare virginem: haec ſunt, quae cum homines verecundi apud Petronium legunt, iraſcuntur et aegre ferunt: quaſi idem non quotidie vulgo videre, audire, experiri ſoleant. Et nos amamus verecundiam, et nihil peccamus, ſi cum ſacris atque acerrimis morum cenſoribus prauam populi conſuetudinem, res foedas, vitam inquinatam, turpitudinem et quae non verentur patrare flagitia, ad redarguendam conſuetudinem, nominamus. Ipſe, vt ingenio erat ſagaciſſimo, maleuolorum praeoccupauit iudicia, eaque verſibus elegantiſſimis eluſit:

*Quid me conſtricta ſpectatis fronte Catones,*
*Damnatisque meae ſimplicitatis opus?*
*Sermonis puri non triſtis gratia ridet:*
*Quodque facit populus, candida lingua refert.*

Ita mos fuerat ſeculi, in quod incidit poeta, vt ipſe culpa vacet: qui cum aliorum haberet exempla, id ſibi non licere neſciebat aperte fateri, quod vulgo cum Principe omnes facere non verebantur; ea quidem turpitudine, riſu, deteſtatione, vt ſpes reliqua eſſet fore, vt homines

nes ab ea tam perversa et foeda consuetudine abhorreant; atque satyra saluberrimos fructus reportare queat. Cum vero minorem in sua caussa auctoritatem habeat poeta, qui crimen a se amoliri studet: in partes vocemus alios, vt Musam nulli suam nocere doceant. CATVLLVS: *d*)

*— — Castum decet esse pium poetam*
*Ipsum, versiculos nihil necesse est.*

OVIDIVS: *e*)

*Crede mihi, distant mores a carmine nostri,*
*Vita verecunda est, Musa iocosa mihi.*

MARTIALIS: *f*)

*Lasciua est nobis pagina, vita proba.*

Quocum omnino conuenit illud D. ADRIANI in Voconium suum: *g*)

*Lasciuus versu, mente pudicus erat.*

Ipse AVSONIVS *h*) Vir consularis, morum antiquorum et priscae grauitatis, Diui Paulini amicitia inprimis clarus, in eandem sententiam scripsit:

*Nostra simul variis certant epigrammata nugis,*
*Stoicus has partes, has Epicurus agit.*
*Salua mihi veterum maneat modo regula morum,*
*Ludat permissis sobria Musa iocis.*

Licetne bonos etiam nobis imitari medicos, qui ex nocentibus vel herbis, vel animalibus, vtilia possunt conficere pharmaca? Nobisne licet etiam prudentibus discernere quaelibet, ac reseruare quae sunt ex singulis optima? Virtus magis elucet e vitiorum tenebris evoluta. Ne messores quidem omnes protinus abiiciunt manipulos propter-

*d*) Carm. 16. Ad Aurelium et Furium. v. 5. *e*) Trist. lib. 2. v. 353.
*f*) Lib. 1. epigr. 5. *g*) Teste APVLEIO apologia 1. *h*) Epigr. 9.

propterea, quod auena, lolium, aliaque frugum vitia tritici admixta sunt spicis. Nulla nobis obscoenitas scripta est, quibus maior animus, eaque studiorum elegantia: vt venerandae antiquitatis gemmas colligentibus quisquiliae aut res profanae quae ne tanti quidem sunt, aliquo modo pesistere, nostrasque curas morari possint. Ad nos quid illa seculi turpitudo? Haec nulli prorsus condatiorum impedimento esse debet, quo minus scriptoris eligantiam diligat, lectitet, imitetur: quo tandem veteris latii nitorem, venustatem, omnesque virtutes ingenue et praeter pessimum seculi vsum referre discat. Nec immerito rursum monet OVIDIVS: *i*)

*Omnia peruersas possunt corrumpere mentes:*
*Stant tamen illa suis omnia tuta locis*

— — — — — — — —

*Nec tamen est facinus versus euoluere molles:*
*Multa licet castae non facienda legant.*

## §. LXII.

De dictionis elegantia summorum criticorum nemo dubitat. IANVS GVLIELMVS *k*) ad Petrum Pithoeum se conuertens, *non*, inquit, *de nihilo Petronium amas, vernulae et Latinae vrbanitatis purissimum fontem. Nam floralia sacra quod celebrat sine fuco atque fallaciis, more Romano, non tam seueri esse debemus, vt quod in aliis ferimus, quia necesse est, in hoc vno damnemus, qui illis apertior fortassis est, at non inhonestior.* Alibi: *l*) *te consulo, A. Oiscle, quem Arbitri studiosum opinor, vel quia mundissimi in sermone nitoris est, vel quia* etc. IVSTVS LIPSIVS *m*) scriptorem vocat tersum et venustum, et nisi quod

*i*) Tristium lib. 2. v. 301. *k*) Plautin. quaest. in Epidic. c. 5.
*l*) In Mostellar. c. 4. *m*) Antiquar. lect. l. 1. c. 8.

quod in re illa voluptatum nimis Latine interdum loquatur, cetera laudatum. Ad P. Pithoeum ſcribit: *n) vt in vita, ſic in ſtudiis iuuat ſeueritati adſperſa comitas. Ea cauſſa frequenter ſoleo a grauioribus libris animum quaſi in ludum mittere ad ſcriptores amoeniores. Quo in numero Petronium repono, quicquid dicant iſti frontis ſeuerae. Et tua fide P. Pithoee, vidiſtin quidquam venuſtius, argutius, poſt natas Muſas? non ego.* FRANCISCVS RAPHELENGIVS *o)* amoeniſſimae eruditionis et eruditiſſimae feſtiuitatis auctorem vocat. Sic quoque LILIVS GREGORIVS GYRALDVS, *p)* licet fragmenta ad nos tantum peruenerint, eademque parum caſtigata, multae tamen eruditionis hominem fuiſſe: quem in taxandis moribus cum acrem, tum feſtiuum maxime, et iocis ſeria miſcentem videamus. Ipſe GVIRANDVS ALOSIANVS, *q)* qui in turpitudinem rabidi et nefandi Cupidinis, a Petronia expoſitam, quam maxime inuehitur, de faecati ſermonis puritiam agnoſcit ac merum leporem, priſcas negotiorum quoque formulas multas et elegantes. CASP. BARTHIVS *r)* eum vocat Neronianarum libidinum arbitrum, qui de ſcriptis etiam voluerit ſuis ſummam prudentiam, exquiſitiſſimam ſapientiam et elegantiſſimam eloquentiam inter propudioſiſſimas libines elucere. Quomodo vero, vt ſummus ille criticus addit, illudere potuerit dictis ſcriptisque vanitati curarum humanarum, *homo voluptatibus corpore, animo virtuti deditus*, ego, vt quid ſentiam ingenue fatear, intelligere non poſſum.

§. LXIII.

Non diffitemur tamen, quod PETRVS BVRMANNVS *s)* quo-

*n)* Epiſtol. quaeſt. l. 3. epiſt. 2. *o)* In praefat. edit. Petronianae.
*p)* Dial. de poet. in vita Petronii. *q)* Epiſtola ad Arnaudum.
*r)* Ad Claudian. p. 28. *s)* Praefat. editionis ſuae.

quoque notauit, paſſim occurrere, in illa libri parte, vbi Petronius ipſe ſui ſermonis auctor eſt, quae ſingularia et nullo veterum exemplo probari poſſunt; imo quaedam eſſe illi aeuo communia et peculiaria. *t*) Neque adeo miramur, ea occurrere, quae in eo genere, in quo occupatur, hominibus exoletis, mulieribus, coquis, ancillis, conuiuis, famulis mercenariis et aliis, quos loquentes introducit, vſitata fuerunt. *v*)

§. LXIV.

Quoquo ſe res habeat modo, integrum Petronii opus deſideramus: et fragmenta eius tantum hodie quaedam extare dolemus. Haec vero etiam ſupereſſe, illorum ſolicitudine acceptum ferimus, qui, quod in elegantiſſimo opere placuit, ſua manu deſcribere atque in vſus priuatos ſibi ſeruare voluerunt. Nam, vt recte SALMASIVS *x*) notat, conſueuerant multi ſtudioſi, ſi quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quicquid ex eo iudicarent excerpendum, in codicem ſuum regerere, et ſibi ſeruare. Vnde factum, vt haec in bibliothecis priuatorum reperta ſaepe a librariis pro integris auctorum operibus deſcripta fuerint, adeoque ad poſteritatem, aliis ſubinde ea excipientibus ac deſcribentibus, propagata. Atque ita, niſi me omnia fallunt, etiam Petronius Arbiter ab elegantium nequitiarum curioſis, non tamen integer, conſeruatus eſt.

§. LXV.

Satyrici fragmenta primum edita ſunt *Venetiis* 1499. per

*t*) Quae BARTHIVS notauit Aduerſ. l. 12. c. 1.

*v*) Nodotiana ſupplementa non agnoſcimus, quae barbara multa et Petronio indigna continet. In ipſis vero etiam fragmentis Tragurienſibus dictiones inuſitatae frequentiores occurrunt.

*x*) Praefat. ad Ampelium.

per Bernardinum de Vitalibus, Venetum. Mox *Lipsiae* 1500. per Iacobum Thanner, Herbipolensem, cura Hermanni Buschii Monasteriensis. Legitur in frontispicio: *Petronius Arbiter poeta satyricus.* Deinde: *Petronii Arbitri satyra, in qua vitia Romanorum reprehenduntur, incipit.* In fine: *Finis Petronii Arbitri in satyra integra. Impressum Liptzigk per Iacobum Thanner Herbipolensem, anno salutis nostrae* 1500.

§. LXVI.

Sequenti seculo Petronius prodiit *Parisiis* 1520. curante Reginaldo Chalderio. In frontispicio: *Petronii Arbitri, quatenus extare comperitur, satyrae fragmentum, cuius vel hoc vnum distichon, quod nemini doctiorum non est in ore, aestimationem indicat et pretium:*

*Quisquis habet nummos, secura nauiget aura,*
*Fortunamque suo temperet arbitrio.*

In calce vero: *haec ad exemplar, quod unicum habuimus, excusa sunt. Quisque pro suo arbitrio et eruditione, quod sibi displicet, restituat. Parisiis pridie Cal. Maias M. D. XX.* Deinde 1575. 12. apud Patissonium. 1585. 8. apud Guil. Linocerium, cum Iani Dousae Patris praecidaneorum libris tribus. 1587. 12. apud Patissonium, cum Iani Dousae praecidaneis, additis Ioh. Richardi notis, et Dupeyratii spicilegio. *Lugduni* 1575. 8. apud Tornaesium, ex recensione Dionysii Lebei Batillii, cum variarum lectionum libello. *Antuerpiae* 1565. 8. apud Plantin. cum Ioh. Sambuci castigationibus. *Lugduni Batau.* 1585. 8. cum Iani Dousae Patris praecidaneorum tribus libris. 1596. 12. cum Ioh. Woweri notis.

§. LXVII.

Felix erat seculum decimum septimum inuentione partis haud exiguae illius satyrae. Nam, vt supra monuimus,

mus, Tragurii in Dalmatia Marinus Statilius Traguriensis ICtus in Nicolai Cippici bibliotheca reperit antiquum codicem atque in eo nouum satyrae Petronianae fragmentum, integram coenae Trimalcionis fabulam complectens. Illud inscio repertore, primum vulgauit Paulus Frambottus typographus *Patauii* 1664. 8. praefatione praemissa, quae rem omnem vberius edocet. Nobiliores huius seculi editiones *Parisiis* prodierunt 1601. 12. ex officina Christophori Beys, cum notis Pithoeorum et Dousae, et veterum poetarum catalectis. 1618. 1645. 12. cum notis et glossario Ioh. Bourdelotii. 1664. 1666. et 1670. 8. et antiquo codice Traguriensi, cum apologia Marini Statilii. 1677. 12. cum Ioh. Bourdelotii notis et glossario. *Lugduni* 1618. 8. cum variorum notis, accurante Goldasto, qui symbolas suas sub ficto Georgii Erhardi nomine adiunxit. *Amstelodami* 1624. forma minore, cum Ioh. Woweri notis. 1663. 12. curante Michaele Hadrianide, cum Ioh. Bourdelotii notis et glossario. 1669. 8. et 1687. 8. cum variorum commentariis, accurante Michaele Hadrianide. 1670. 8. per Ioh. Blaeu, ex antiquo codice Traguriensi, cum apologia Marini Statilii. 1694. 12. cum Nodotii supplementis et Gallica versione; quamuis titulus prae se Coloniam ferat. 1700. forma minima apud Ioh. Wolters, cum Nodotianis supplementis, et notis Boschii, Reinesii et Scheferi. *Lugduni Batau.* 1604. 12. apud Raphelengium, cum Ioh. Woweri notis. 1645. 12. cum notis Ioh. Burdelotii criticis et glossario. *Ultraiecti* 1645. 1654. 8. Petronium cum selectis variorum notis Simon Abbes Gabbema in lucem emisit. *Roterodami* 1693. 12. cum Francisci Nodotii supplementis. *Geneuae* 1629. 4. curante Thoma Iuges, cum variorum notis. *Francofurti* 1610. 8. quamuis titulus Helenopolin

prae

prae se ferat, cum suis et integris variorum notis, accurante Melchiore Heimsfeldio Goldasto. Eadem mox repetita editio 1621. 8. apud Wechelios, continet praeter vtilissima prolegomena, et textum auctoris emendatum, Hermanni Buschii annotationes, Hadr. Iunii obseruationes, incerti auctoris coniecturas, Henrici Stephani emendationes, innominati emendationes, Ioh. Sambuci notas, Francisci Danielis Aurelii notas, anonymi notas, Petri Danielis Aurelii notas, Ioh. Tornaesii varias lectiones, Germani Colladonii notas, Claudii Bineti notulas, Christophori Richardi notas, Francisci Pithoei collectanea, Iani Dousae praecidaneorum libros tres, Conr. Rittershusii notas, Iani Dousae filii spicilegium, Ioh. a Wouweren animaduersiones, Gasp. Barthii racemationes, denique symbolas Georgii Erhardi Franci, quo nomine latet ipse Melchior Haiminsfeldius Goldastus: cui hanc Petronii editionem Ioh. Philippus Pareus et Gotardus Althusius Dantiscanus gratulati fuere. 1629. 4. cum variorum notis vastisque Ioh. Petri Lotichii excursibus physico medicis, quibus longe plurima ad rem Veneream facientia continentur. 1629. et 1643. 4. cum commentario Iosephi Antonii Gonsalii de Salas, et Scioppii symbolis criticis. *Vpsaliae* 1665. 8. cum supplemento Traguriensi, et Ioh. Schefferi notis atque indice. *Lipsiae* 1666. 8. ex eodem Traguriensi codice, cum suis et Schefferi notis accurante Thoma Reinesio. *Noribergae* 1667. 8. Christophorus Arnoldus fragmentum Petronii Tragurianum edidit, cum Ioh. Caii Tilebomeni, i. e. Iacobi Mentelii, coniecturis, Hadriani Valesii et Ioh. Chr. Wagenseilii dissertationibus epistolicis, et aliorum clarissimorum virorum iudiciis, quibus fragmenti istius fides in vtramque partem disputata est. *Ienae* 1700. 12. Petronius

 prodi-

prodiit ab omni obſcoenitate liberatus, cum breuibus notis excerptis et poſtumis Ioh. Andr. Boſii, vbi et fragmentorum Nodotianorum toties ab aliis reiectorum ratio habetur.

§. LXVIII.

Noſtra aetate longe nitidiſſimam Petronii editionem vidimus *Ultraiecti* 1709. 4. accurante Petro Burmanno, in qua contextus auctoris emendatiſſimus in capita diſtinctus ſingulis paginis integra virorum doctorum commentaria et notas ſubſtratas habet; inter alias Nicolai Heinſii et Guil. Goeſii ineditas, frequentes item ipſius Burmanni praeſertim ad Tragurianum fragmentum. Addita ſunt quoque volumini praecidanea Iani Douſae, et Gonſali de Salas commentarius, tum variae ex prioribus editionibus praefationes, de fragmento Traguriano diſſertationes ac epiſtolae; vltimo Siren Latina, ſive locupletiſſimus vocum Petronianarum index. Nuper editus eſt Petronius *Pariſiis* 1709. 12. 2. tom. cum verſione Gallica et notis Nodoti. *Lipſiae* 1731. 8. cum fragmentis Albae Graecae anno 1688. recuperatis et Nodotii cura vulgatis. Accedunt priapeia ſ. diverſorum poetarum in priapum luſus.

§. LXIX.

C. VALERIVS y) FLACCVS z) Setinus Balbus cognominatus, quod

y) *Valerii* in gente Romana clari nominis fuerunt plurimi, dicti prius Valeſii, vt QVINTILIANVS monet inſtit. orator l. 1. c. 4. Erat Valerius Publicola conſul, eiusque frater M. Valerius; erat Valerius Coruinus, tribunus militum et ſexies conſul, Valerius Potitus, Valerius Maximus hiſtoricus, Valerius Probus grammaticus, et plures alii.

z) *Flaccus* commune multorum apud Romanos cognomen, quorum ſc. aures eſſent flaccidae. Notus eſt Horatius Flaccus, Perſius

quod e Setia esset, Campaniae vrbe, valde iuuenis Patauium venit in Veneta regione: vbi sedem fixit ac habitaculum liberalioribus se totum consecrans Musis. Hinc *Antenorei spes et alumnus laris* a MARTIALE *a*) amicorum intimo vocatur: quod vrbem Patauinam Antenor condidisse credebatur. Alibi: *b*)

*Censetur*, inquit, *Apona Liuio suo tellus*,
*Stellaque nec Flacco minus.*

vbi Patauium *Apona tellus* dicitur ab *Apono*, *fonte*, vt Claudianus *c*) habet, *Antenoreae vitam qui porrigit vrbi.* Nec desunt qui verius opinantur Flaccum ex illis poetae locis ab vrbe natali Patauinum dici. Quoquo se res habeat modo, noster Patauinus ciuis ab ineunte aetate diuinam coluit poesin, ac spretis diuitiis, animi magnitudinem carminibus ostendit: cum reip. et Musarum magna esset calamitas, Neronis procul dubio temporibus extremis. Ideoque vel indignabundus MARTIALIS *d*) poetam hunc magnum quidem, sed tenui censu, monet, vt versus scribere desinat; cum nullus vel exiguus honos et vile praemium statuatur Musis: *e*) forum autem adeat, et vt tempora ferant, quaestuosam eloquentiam sectetur.

*Pierios*, inquit, *differ cantusque chorosque sororum:*
*Aes dabit ex istis nulla puella tibi.* etc.
*Praeter aquas Helicon, et serta, lyrasque Dearum,*
*Nil habet, et magnum semper inane sophos.* etc.
*Romanum propius diuitiusque forum est.*
*Illic aera sonant: at circum pulpita nostra,*
*Et steriles cathedras, basia sola crepant.*

Quan-

sius Flaccus, Verrius Flaccus. Crebra aliorum mentio apud Ciceron. confer. PLINIVS hist. natur. l. 11. c. 37.

*a*) Lib. 1. epigr. 77. *b*) Lib. 1. epigr. 62. *c*) Epigr. 3.
*d*) Lib 1. epigr. 77. *e*) Conferatur IVVENALIS sat. 7. vers. 202.

Quanto Martialis eum ſit amplexus amore et beneuolentia, vel inde patet, quod epigrammate commemorato illum allocutus dixerit:

*O mihi curarum pretium non vile mearum,*
*Flacce Antenorei ſpes et alumne laris.*

Inprimis floruit ſub Veſpaſianis, ſed vt fieri vulgo videmus, bonae mentis ſoror paupertas fuit. Patauii degit procul a negotiis, de rebus Romanis parum ſolicitus, omniumque curarum liber, aſſiduo literarum ſtudio ſolatium, et quam potuit, maximam voluptatem inuenit. Nec adeo mirum pro ingenii bonitate, et opera indefeſſa, et iuuentutis ardore, eam carminis heroici gloriam et maieſtatem aſſecutum fuiſſe: vt poetis omnibus fere ſui temporis in hoc genere palmam praeripuerit, et vno fortaſſis minor remanſerit Virgilio. Hunc imitatus, huius facile obtinuit laudem, eaque carminis epici et ſublimioris meditatione, leuiora et quotidiana poemata, et epigrammata, meras eſſe nugas et iocos exiſtimabat, ſibi vindicans ipſam artis grauitatem, tragoedias et epopoeias. Hinc MARTIALIS *f*) optimus epigrammatum artifex, oſtendit tragoediae et epopoeiae materiam e fabulis fictis et ſomniis poetarum eſſe deſumtam: epigrammata vero ex hominum moribus eſſe: vt hinc vitiorum emendatio, illinc delectatio maior et vana admiratio oriatur. Sunt qui eum ſcripſiſſe putant, *g*) cum Fl. Veſpaſianus et Domitianus ad vrbem eſſent, Titus vero Hieroſolymam obſideret: quod ex illis verſibus eius elicere volunt: *h*)

*——— verſam proles tua pandet Idumen*
*(Namque poteſt) Solymo nigrantem puluere fratrem,*
*Spargentemque faces, et in omni turre furentem.*

NIC.

*f*) Lib. 4. epigr. 49. *g*) Vid. IOH. FRID. GRONOVII diatrib. ad Statium p. 179. *h*) Argonaut. L. 1. v. 12.

NIC. HEINSIVS quindecim viri sacris faciundis munere functum esse colligit ex his eius verbis: *i*)

*Phoebe, mone, si Cymaeae mihi conscia vatis*
*Stat casta cortina domo* ——

Quoquo se res habeat modo, aetatis maximo flore, Domitiano imperante, post annum Seruatoris LXXXVIII. *k*) videtur decessisse Patauii, vbi et ossa eius condita esse dicuntur. Obitum eius tum QVINTILIANVS *l*) deplorauit, ac merita viri in suo genere excellentissimi considerans, multum, professus est, nuper in Valerio Flacco amissum.

§. LXX.

Probe distinguendus est noster a L. Valerio Flacco, qui cum M. Catone familiarissimo suo censor fuit, atque PLVTARCHO teste *m*) ex patritiis tanta auctoritate, vt populus illi, non velut candidato, sed iam principi et imperitanti, paruerit. Consules fuerunt eiusdem nominis plurimi, ab V. C. anno CCCCXCII. L. Valerius Flaccus cum L. Octacilio Crasso. DXIV. Q. Valerius Flaccus cum C. Manlio Lucrino. DXXVII. P. Valerius Flaccus cum M. Attilio Regulo. DLIX. L. Valerius Flaccus cum M. Portio Catone. DCII. L. Valerius Flaccus cum M. Claudio Marcello. DCXXIII. L. Valerius Flaccus cum P. Licinio Crasso. DCLIV. L. Valerius Flaccus cum C. Mario Nepote. DCLXI. C. Valerius Flaccus cum M. Herennio. DCLXVIII. C. Mario Nepoti septimum consuli, qui decimo sexto huius consulatus die obiit, suffectus Valerius Flaccus cum L. Cornelio Cinna fasces impe-

*i*) Lib. 1. v. 5.
*k*) Obseruante DODWELLO in annalibus Quintilianeis.
*l*) Instit. orat. Lib. 10. cap. 1.
*m*) Vita Catonis Censorii p. m. 128.

imperii tenuit. Poetam vero nostrum haud vnquam fuisse consulem, aduersus Carrionem recte Barthius docuit. Fuit etiam Valerius Flaccus quidam Viterbiensis, Sixti IV. Pontificis medicus, aequalis Raph. Volaterani. *n*)

§. LXXI.

Scripsit noster, qui hodie exstant, Argonauticon libros octo, nec integros, carmine heroico ad Flauium Vespasianum. Sunt vero *Argonautica* de Argonautis, seu colonia naui longa, quae *Argo o*) dicebatur, in Colchos traiecta: quo Iason cum LIV. sociis, lectissima Graeciae iuuentute, ad vellus aureum *p*) auehendum a Pelia patruo, Thessaliae Rege missus est. Inter principes, qui cum eo profecti in Argo naui, Castor, Pollux et Hercules fuere. *q*) Ex Graecis hanc fabulam tractarunt Orpheus et Apollonius Rhodius, quem inprimis Flaccus noster, haud inuita Minerua, imitatus est; ex Latinis ante Flaccum Argonautica Varro executus est, quae, quod dolendum, temporis iniuria perierunt. Inde, nec imme-

*n*) Qui eum laudat Lib. 21. Commentar. Vrban.

*o*) Nomen vel a structore, qui Argus appellatus, vel a velocitate accepisse traditur: ἀργὸς enim apud Graecos *velocem* notat. BOCHARTVS vero a longitudine dictam ostendit. Hanc poetae tradunt primam fuisse nauem, quae, vt Phaedrus loquitur, inhospitalis hactenus ponti patefecerit vias. Quod non de omnibus, sed de naui longa accipiendum; longe enim ante homines in mari nauigarunt: tanto vero nunquam fuerunt vsi apparatu. vid. PLINIVS hist. natur. l. 7. c. 54.

*p*) Aureum hoc vellus recte iudicant fuisse venas metallicas: vnde figmentum, quod Colchi aurum e fluminibus, assetibus perforatis et lanosis pellibus excipere soleant. vid. OVIDIVS metamorph. fab. 1. IVSTINVS l. 42. c. 2. MACROBIVS saturn. l. 1. c. 12.

*q*) De Argonautis vid. HYGINVS fab. 14. de signis coelestibus l. 2. c. 37. et SERVIVS ad Virgil eclog. 4.

immerito, quisquam fuerit miratus, quo consilio noster post Varronem Argonautica sibi proposuerit scribenda: cum viderit istum iam satis eleganter et docte, antiquitatis vniuersae conspirante suffragio, in pari argumento fuisse versatum. At doctus ille Varro ad exemplum Apollonii, teste VALERIO PROBO, r) quatuor libris, breuiter hoc argumentum fuerat persecutus, quod Flaccus tandem, vt epopoeiam redderet augustiorem, quantum ex iis, quae supersunt, colligere possumus, duodenis, aut minimum decem voluminibus sibi proposuerat complectendum. Cum enim nec Absyrti mortem, nec illa, quae Argonautis exinde plura in reditu obtigerunt, enarret: operis totius quartam minimum partem desiderari oportet. Sunt s) ergo, qui ex Fabii desiderio et querela de morte Valerii opinantur, eum morte immatura praeuentum fabulam absoluere non potuisse. Hoc vero NICOL. HEINSIVS t) temerarium iudicat dictu, supremam poemati manum haud admouisse: cum opus istud longae aetatis iniuria, vt nunc est, mutilum ad nos peruenire potuerit. Certe quod ex Quintiliani verbis probent, habere non videntur. Potuit enim ille vir iuuenis et poeta incomparabilis, post confectum hoc opus, aliis elucubrandis incubuisse, quae respexerit Quintilianus, vel dato ingenii specimine, alia atque alia per vitam longiorem exspectauerit. *Potius est*, inquit Heinsius, *vt taedium laboris supprepsisse librario credam, ne reliqua describeret, aut codicem siue Gothica direptione, siue alio quo casu ad posteros mutilatum esse transmissum. Quae clades*

Z 2 *Papi-*

r) Ad Virgil. Georg. l. 2. v. 126.

s) Inter quos SCALIGER hypercritico, siue poetices lib. 6. pag. 839. seq. t) Praefat. editionis suae.

*Papinianam quoque Achilleida et raptum Proſerpinae Claudianeum grauiter videtur afflixiſſe. Certe in ſeptimi atque octaui libri Valeriani vltimis plus multo mendarum occurrit, quam in reliquis: vnde de oſcitantia librarii ac ſupinitate paullatim magis ac magis labori ſuccreſcente, ſuſpicari nobis dabatur.* Procul dubio hic noſter eſt Valerius Flaccus, qui ſummaria librorum, ante Plinium, confecit, vt quod quiſque deſiderauerit, ne perlegere integrum librum eſſet neceſſe, quaerat et ſciat, quo loco inuenire poſſit. *v*)

§. LXXII.

De meritis et ſummo ingenio poetae luculentum eſt FABII QVINTILIANI *x*) teſtimonium, qui praematura fata et inopinatum facundi oris ſilentium deploraturus, *multum*, inquit, *in Valerio Flacco nuper amiſimus.* Nam ſuo ſeculo inter omnes carminis genere difficillimo regnauit, adeo quidem vt nemini, poſt feliciſſimum Caeſaris Octauiani Auguſti aeuum, ornatu, grauitate, eloquentia, et numero orationis aequabili cedat. Imo dubitant, num inter ſcriptores Romanos, qui epicam poeſin excoluere, et quorum lucubrationes, in tanto elegantiae antiquioris naufragio, maiori ex parte ad poſteritatem ſaluas perueniſſe gaudemus, poſt vere diuinum et omni comparatione maiorem Virgilium, fuerit quiſquam, qui iure Valerio noſtro praeferatur. Tam concinna omnia et caſtigata nitent; tantum artis, tantum ingenii et doctrinae, tantum orationis citra tumorem exſurgentis, candidae, omnino conuenientis cum argumento ſuo renitere videtur ubique, vt proxime ad ſummam in hoc genere

*v*) Vid. PLINIVS hiſtor. natur. praefat. et lib. 3. c. 5.

*x*) Inſtit. orat. lib. 10. c. 1.

nere carminis gloriam et veras laudes accedat, et NICOL. HEINSIO *y*) iudice ſcriptor plane eximius maiorem aliquanto requirat curam, ſi pro dignitate ſit laudandus. Ecquis dubitat Heinſium de his iudicandi peritiſſimum artificem fuiſſe. *z*) BARTHIVS *a*) *pluris*, inquit, *omnino faciendum ego reor in numero Latinorum poetarum Valerium Flaccum, quam vulgo faciunt, imo non vulgo, etiam eruditi. Sonus, ſpiritus, eruditio, grauitas in eo ſunt inſignes, nec deeſt iudicium. Illud obſeruauimus, quoties per ſe aliquid canit, longe faciliorem eſſe, quam quum Apollonium preſſo pede imitatur. Neſcio enim, quomodo generoſus ille animus flacceſcit, quum ſe ipſum ad ſeculeias leges alienarum inuentionum componit et cogit.* Elegantiſſimus BROVCKHVSIVS *b*) eum vere Romani oris et ſpiritus poetam vocat.

## §. LXXIII.

Secus de eo SCALIGER *c*) iudicat, qui felix quidem eius agnoſcit ingenium, magnum iudicium, et non vulgarem diligentiam: vt dignus ſit excuſatione, quod immatura morte praeuentus, acerbum nobis ſuum poema reliquerit. Eum eſſe dicit omnino duriuſculum; penitus vero nudum gratiarum comitate. Vtriuſque contrarium vbique patet: et ſi quid video, cum orationis ſuauitate grauitas et elegantia ſe facile prodit: gratiarum vero plena ſunt omnia. Principium illi non placet, quod cum Pindarus iubeat eſſe illuſtre et luculentum,



*y*) Praefat. edit. ſuae.

*z*) Ita MORHOFIVS polyhiſt. liter. I. 4. c. 13. §. 8.

*a*) Aduerſ. l. 26. c. 3. *b*) Ad Tibull. pag. 237.

*c*) Hypercritico, ſiue poetices libro 6. pag. 839.

tum, maxime ſit inſuaue. Ecquid peccauit? Ipſum audiamus poetam:

*Prima*, inquit, *Deum magnis canimus freta peruia nautis,*
*Fatidicamque ratem: Scythici quae Phaſidis oras*
*Auſa ſequi, medioſque inter iuga concita curſus*
*Rumpere, flammifero tandem conſedit Olympo.*

Ecquid dici potuiſſet melius? Et Scaliger ipſe fatetur, ſonum eſſe carminis multum, nec vulgarem artificem. Nam quum verſus magnitudo conſtet accentuum frequentia, aut longorum verborum tractu: ſeptem dictionibus primum expleuit verſum ſonorum ſane, ſed qui Scaligero nulla ratione ſatisfacit: non quod ibi quicquam vitioſum ſit: ſed quia venuſtas abſit, i. e. quia Scaligero non ſatisfaciat. Ceteris vero abunde ſatisfecit omnibus, vt ipſe MARO, *d*) qui octo vocibus initium operis diuini muniuit:

*Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris* &c.

Neque concedit illos fuiſſe nautas Deorum, qui toties fuerint afflicti fatis aduerſis; pars etiam eorum in ipſa nauigatione interierint. At virum politioris literaturae amantiſſimum praeterire non poterat, fortiſſimos quosque heroes ab optimis poetis non raro Deos atque Deorum filios nominari. Neque capit, quomodo hic dicantur *prima freta peruia*: cum ipſemet in primo canat *Pharias Tyriaſque carinas*: Apollonius autem naues Iaſoni obuias in ponto ſcribat. Sed facilis reſponſio eſt, noſtrum canere prima freta peruia *nautis magnis*, vt ipſe loquitur. Scaligero durum eſt quoque illud, *oras auſa ſequi*: quod non praeirent orae. Quaſi vero non eadem

*d*) Aeneid. l. 1. v. 1.

dem sit omnium et optimorum ita de rebus apparentibus vel ex sensu hominum bene dicendi consuetudo. Quod autem dicat *fatidicamque ratem*, neque extet in toto opere: id ipsum agnoscit factum esse fati culpa: et morte affectum non expleuisse fabulam. Potius illam a Flacco descriptam fabulae partem iniuria temporum interiisse credimus. Neque alicuius momenti sunt, quae praeter illa iam a nobis commemorata desiderat. *Ignis crinem*, *ignis linguam*, et similia, siue per metaphoram, siue ex Aruspicum libris, scripserit: nihil videtur contra ipsius rei naturam significasse. Perinde est, dixisse, *et fictis dat vultum*, *et pondera dictis*; vel quod Scaliger melius opinatur fuisse, *verbis*. Ecquis fidem a poeta historicam postulabit, aut mirabitur, res alios aliter atque alios narrare, cum illis aeque ac pictoribus quidlibet audendi semper fuerit summa potestas? Hinc Achillem ante eam nauigationem natum Flaccus canit: Catullus in ea matris illius nuptias celebrat. Cetera vix alicuius attentionem merentur. Tantumque abest, vt pleraque sint maiore cura legenda, quam quanta scripta fuerint.

## §. LXXIV.

Edita sunt primum Valerii Flacci argonautica *Bononiae* 1474. fol. per Vgonem Rugerium et Dominum Bertochum Regienses. Reperit eius fragmentum, libros videlicet primum, secundum, tertium et partem quarti Poggius Florentinus: quod annotatum est in eius codice manuscripto, et apud Laurentium Pignorium suum a GER. IOH. VOSSIO *e*) lectum hoc modo: *C. Valerii Flacci argonauticon. Hoc fragmentum repertum est*

*e*) De histor, Lat. lib. 3. c. 5. pag. 550.

*est in monasterio S. Galli prope Constantiam XX. millibus passuum, vna cum parte Q. Asconii Pediani. Deus concedat alteri, vt vtrumque opus reperiat perfectum. Nos, quod potuimus, egimus. Poggius Florentinus.* Secuta est altera editio 1494. fol.

§. LXXV.

Sequenti seculo prodierunt argonauticon libri *Venetiis* 1523. 8. apud Aldum, cum Ioh. Baptistae Pii Bononiensis supplementis, qui libri octaui partem posteriorem, librum nonum atque decimum ex Apollonio et aliis addidit. *Parisiis* 1512. fol. ex Ascensii officina. 1519. fol. cum Pii supplementis, eiusdemque et Aegidii Maserii commentariis. 1532. 8. apud Simonem Colinaeum, ex Philippi Fugentini emendatione. *Lugduni* 1545. et 1548. 12. apud Sebast. Gryphium, cum Pii supplementis et commentationibus. *Antverpiae* 1565. 8. apud Plantinum cum Ludouici Carrionis castigationibus et notis. 1566. 12. ex eadem Christophori Plantini officina, editio Carrionis altera, qui repetita industria auctorem, quae ipsius verba sunt, ita perpurgauit, vt iam primum editus videri possit. *Argentorati* 1525. 8. ex Philippi Fugentini emendatione.

§. LXXVI.

Post Christum natum seculo decimo septimo Flacci argonautica prodierunt *Lugduni* 1604. 8. cum notis Lud. Carrionis, Andr. Schotti, et Laur. Balbi Liliensis Hispani. *Coloniae Allobrogum* 1617. 8. cum notis Carrionis, Schotti et Balbi. *Lipsiae* 1630. 8. cum Lud. Carrionis, M. Antonii Sabellici, Lamperti Alardi, Christophori Bulaei, et Ioh. Weitzii notis, omnium item vocabulorum indice ab Alardo concinnato. *Amstelodami* 1680. 12. ex emendatione Nicolai Heinsii, qui et notas suas addi-

addidiſſet, niſi mors bibliopolae interueniſſet. *Francofurti* 1698. 8. quae editio Pariſios natales mentitur.

§. LXXVII.

Noſtra denique aetate nitidiſſimas et emendatiſſimas Valerii Flacci editiones impetrauimus, quae prodierunt *Vltraiecti* 1701. et 1718. 12. cum Nicol. Heinſii notis, curante Petro Burmanno. *Lugduni Batau.* 1724. 4. cum integris variorum et Petri Burmanni notis. Ibidem eodemque anno 1724. 12. ſine notis, ex emendatione Petri Burmanni, qui et praefationem ſcripſit.

§. LXXVIII.

CAIVS *f*) SILIVS ITALICVS, vir conſularis, orator et poeta clariſſimus, ex antiqua Siliorum gente *g*) oriundus. Filius fortaſſis erat C. Silii illius proximo ante obitum Auguſti anno ab V. C. DCCLXV. poſt Chriſtum natum XV. tertium conſulis. *h*) Romanus ergo, non Hiſpanus natione fuit. Et errant, mea quidem ſententia longe, *i*) qui *Italici* cognomen ab *Italica* Hiſpaniae Baeticae; aut a Corfinio, Italiae in Pelignis vrbe deducunt, quae ſociali bello, velut Italiae caput, *Italica* nominata eſt. Mallem ergo *Italici* cogno-

*f*) Non *Caius*, ſed *Publius* nominatur a GLANDORPIO in onomaſtico, et MODIO in nouantiquis lectionibus, qui paſſim multa in Silio reſtituit.

*g*) Olim gens illa fuerat plebeia, ex qua primum Q. Silius quaeſtor creatus fuerat: teſte LIVIO lib. 4. c. 54. Poſtquam vero ad honores viam apertam habuit: inter nobiliſſimas Romanorum florere coepit.

*h*) Vid. SVETONIVS Aug. cap. 101.

*i*) Quod CELLARIVS quoque demonſtrauit in vita Silii, eius editioni praemiſſa; et VOSSIVS de hiſtoricis Latinis l. 1. c. 29.

cognomen Silii cum CELLARIO *k*) ex quocunque alio casu et ipsa regione, quam oppido eius natali quodam deducere: quemadmodum SPARTIANO *l*) *Italici* sunt Itali genere, in prouinciis negotiantes, vel etiam sede ibi fixa commorantes. Nec obstat MARTIALIS *m*)

*Perpetui nunquam moritura volumina Sili*
*Qui legis et Latia carmina digna toga* etc.

Nam et illa nobis nostraque virtute sunt omnino digna, quae ex nobismetipsis promanarunt: nec inde sequitur vllo modo, carmina Silii esse alicuius peregrini, et digna vt in ipso Latio essent nata. Digna inquam sunt eius Latia toga et maiestate Romani oratoris atque consulis. Ab ineunte aetate bonarum artium in primis eloquentiae Romanae studiosissimus fuit, ac satis mature scriptores idoneos omni conatu imitari coepit. Inter omnes maxime Ciceronem optimum in arte dicendi magistrum secutus est, eiusque perfectam imaginem in quacunque oratione sibi exprimendam proposuit. Nec, vt vulgo fieri pessime notamus, ante prosam inire voluit ligatam dicendi rationem, quippe quae, omnium consensu, quibusque suis numeris absoluta est orationis perfectio. Teste MARTIALE *n*)

*Sacra cothurnati non attigit ante Maronis,*
*Impleuit magni quam Ciceronis opus.*

Non optimum attigit poetam, priusquam optimum oratorem expressisset: tantoque felicius progredi aliamque post aliam scientiam facilius haurire potuit. Clarius inde magis atque magis in dies Silii nomen in oratoribus, siue caussarum patronis, quas in foro frequen-

*k*) Loc. cit. *l*) Hadrian. cap. 12.
*m*) Lib. 7. epigr. 62. *n*) L. c.

quentes, nec sine prospero successu egit. Multum etiam in centumuirali iudicio versatus est, et ipse iudex sedit. Quod item MARTIALIS praedicat *o* )

*Hunc* (Silium) *miratur adhuc centum grauis hasta virorum,*
*Hunc loquitur grato plurimus ore cliens.*

Sic per honorum gradus tandem ad summum ascendit fastigium, et anno ab V. C. DCCCXX. post Christum natum LXX. cum Valer. Turpiliano Trachala consul factus est: qui annus laetissimus atque faustissimus erat populo, cum Nero tyrannus periret. Notante PLINIO *p* ) postremus ex omnibus, quos Nero consules fecerat, decessit: et vltimus ex Neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit. Famam laeserat sub Nerone suam, quod sponte sua, vel ex odio, non iussus ab Imperatore credebatur accusasse. *q*) Quod si etiam iussus fecit, non sine culpa fuit, quoniam accusationes sub tyrannis fere omnes solent esse suspectae. In Vitellii *r*) imperio sapienter atque comiter se gessit, ne vel principem, vel alios offenderet. Asiam pro consule rexit, ex qua prouincia magnam reportauit gloriam, atque suadentibus annis in patriam redux, valedixit reip. et Roma in Campaniam secessit, vt honesto frueretur otio, et inustam sibi crudelitatis maculam industriae veteris laude ablueret. Sic tandem, vt MARTIALIS *s*) loquitur,

*Emeritos Musis et Phoebo tradidit annos:*
*Proque suo celebrat nunc Helicona foro.*



*o*) L. c. *p*) Lib. 3. epist. 7. *q*) PLINIVS l.c.

*r*) Cuius etiam cum Flauio Sabino familiaribus colloquiis intererat: teste CORN. TACITO histor. l. 3. c. 65.

*s*) Lib. 7. epigr. 62.

Adeo quidem mansuetiori studio se tradidit, suisque de Punico bello secundo scribendis libris vacauit: vt ne aduentu quidem noui principis inde moueri potuerit: cum Traianus Imperator ex bello Germanico ad remp. accederet, Nerua defuncto. Diues erat, pluresque villas in illis locis possidebat, bibliothecis, statuis, et illustrium virorum imaginibus ad cultum vsque et venerationem ornatas. Praecipue duas, veterum possessorum honore atque studiis pellectus, adamauit. Altera Ciceronis fuerat in agro Puteolano, quam ille academiam appellauerat; *t*) altera Virgilii in Neapolitano, quem tanti fecit, vt eius natalem religiosius, quam suum celebraret; monumentum *v*) vero vt templum *x*) adire saepius maxima cum animi voluptate soleret. *y*) Egregie MARTIALIS *z*) de vtroque Silii praedio ludit:

*Silius haec magni celebrat monumenta Maronis,*
*Iugera facundi qui Ciceronis habet.*
*Heredem dominumque sui tumulique larisque*
*Non alium mallet, nec Maro, nec Cicero.*

Mos erat Romanis, vt nobiliores singulis ferme diebus ab amicis et clientibus, praesertim matutino tempore, salu-

*t*) Vid. PLINIVS hist. nat. l. 31. c. 2.

*v*) Teste MABILL. mus. Ital. p. 112. Neapoli reperta inscriptio breuis et concinna: *sistite viatores, quaeso pauca legite, hic Maro situs est.*

*x*) STATIVS quoque Silu. l. 4. carm. 4. v. 54. huius monumentum venerationis caussa *Maroneum templum* vocat.

*y*) Vid. PLINIVS l. 3. epist. 7. vbi pleraque a nobis relata describit. MARTIALIS l. 11. epigr. 51.

*z*) Lib. 11. epigr. 49. confer. tr. de virili aetate Lat. ling. part. 1. c. 3. §. 22.

falutarentur. *a*) Ita Silius quoque, vt inter principes ciuitatis fine potentia, fine inuidia erat, falutabatur, colebatur, multumque in lectulo iacens cubiculum frequens habebat illis, qui veri et conftantes amici ex fortuna minime pendebant. Doctiffimis fermonibus transigebat dies. Cum a fcribendo vacaret, fcribebat carmina; et hominum iudicia nonnunquam recitationibus experiebatur. Ea tranquillitate animi aetatis annos LXXV. transegit, vitam finiens primis Traiani annis, nec tum fataliter, fed inedia in Neapolitano fuo defunctus: cum enim infanabilis clauus, fiue callofa extuberatio, in pede natus effet feni, eius taedio, vt folitum hoc tempore ex Stoica difciplina, vitam pulcherrime actam abrupit. Ad fupremum vfque diem fuit beatus et felix, vt PLINII *b*) verbis vtar, nifi quod minorem *c*) de liberis duobus amifit; fed maiorem melioremque, florentem, atque etiam confularem reliquit. Inter amicos Silio familiaris erat Martialis, qui fuis literis hoc faepius prodidit. Etiam illi dicauerat Annaeus Cornutus, Perfii poetae praeceptor, fuos de Virgilio commentarios, ex quo decimo CHARISIVS haec ad Silii laudem pertinentia producit: *iamque exemplo tuo etiam principes ciuitatum et poetae, incipient fimilia fingere.*

## §. LXXIX.

Sunt, qui poetam noftrum ter confulem fuiffe credunt, MARTIALIS *d*) carmine in eum errorem adducti:

 *Augu-*

*a*) Confer. CICER. orat. Catil. 1. cap. 4. extr. SENECA epift. 84.

*b*) Lib. 3. epift. 7.

*c*) Nomine Seuerum, cuius adolefcentis praematurum obitum MARTIALIS deplorat lib. 9. epigr. 87.

*d*) Lib. 8. epigr. 66.

*Augusto pia thura, victimasque*
*Pro nostro date Silio, Camoenae,*
*Bis senos iubet en redire fasces*
*Nato consule, nobilique virga*
*Vatis Castaliam domum sonare.*
*Rerum prima salus et vna Caesar,*
*Gaudenti superest adhuc quod optet*
*Felix purpura, tertiusque consul.*
*Pompeio dederit licet senatus,*
*Et Caesar genero sacros honores,*
*Quorum pacificus ter ampliauit*
*Ianus nomina: Silius frequentes*
*Mauult sic numerare consulatus.*

In illis trium quidem consulatuum fit mentio in Silii familia, non in vna persona. Pater consul fuit vt supra vidimus. Et consul fuit noster poeta, qui vno consulatu contentus a rep. recessit: vt alibi idem MARTIALIS *e*) testatur. Tertius vero consul filius erat, quem, PLINIO teste *f*) consularem reliquit. Et ea occasione suo Martialis gratulatur amico, et hortatur Musas, propter consulatum Silii filio delatum, Caesari gratias et sacra dare velint: precatus vt tertius in eadem familia consul prospera et laeta experiatur omnia. Ita et Silius poeta, patre et filio consularibus secum coniunctis, eandem felicitatem laudare, atque triplicem illum Pompeii et Agrippae consulatum referre potuit. Nec aliter sentientibus haec PLINII patrocinantur in panegyrico: *g*) *erat in senatu ter consul, quum tu tertium consulatum,* de Traiano dixit, *recusabas.* Quae verba Lipsius et alii ad Silium Italicum referri posse existimant, quod alius ex

*e*) Lib. 7. epigr. 62. *f*) Lib. 3. epist. 7. *g*) Cap. 58.

ex obſcuris illorum temporum faſtis haberi non poſſit. Illum vero non Silium noſtrum fuiſſe, patet ex eodem PLINIO *h*) vbi docet, poetam imperante Traiano degiſſe in Campania, literis conſecratum adeo, vt ne ad ſalutandum quidem nouum Principem reuerterit. Sed ille, quiſquis fuerit, ter conſul Romae in ſenatu erat cum Traiano tertium conſulatum recuſante.

§. LXXX.

Exſtat eius poema heroicum de bello Punico ſecundo, quod aetate iam prouectus, imperante Domitiano, ad Scipionis Africani vſque triumphum libris XVII. deſcripſit. In illis hauſta praeſertim e Liuio et Polybio materiae copia dignitasque, cum ſingulari vtilitate coniuncta apparet. Nam inter bella, quae Romani geſſerunt, nullum grauius periculis atque cladibus, nullum virtute imperatorum nobilius, nullum ipſo euentu mirabilius aut illuſtrius fuit, quam illud Punicum ſecundum, operis Siliani campus atque arena. Neque adeo illi adhaeret bello, quod Hannibalicum dicitur: quin et alia referat, v. gr. de Xantippo, Regulo, Duilio, res alias ad bellum Punicum primum pertinentes, cuius hiſtoria in Liuio periit. Florum inſtar quoque adſpergit, quae aliis temporibus geſta ſunt, vt de Scaeuola, Claelia, Camillo, trecentis Fabiis, et de bello Macedonico primo. Libro tertio inſerit encomia Veſpaſiani, Titi, Domitiani, etc.

§. LXXXI.

Merita Silii omnium optime CELLARIVS *i*) enarrauit, vbi ipſa materiae copia et dignitate, et ſingulari vtilitate nemini maximorum poetarum cedere pro-

*h*) Lib. 3. epiſt. 7. *i*) Praef. Silii a ſe editi.

probat. *Non argonautica*, inquit, *non Thebarum fata, non ipsa Aeneis, Romana origo, propter fabulosam antiquitatem, anteferri argumento Silii possunt, sint licet ingeniosius, quam illud, elaborata. Quantam vero lucem historiae affert? quantum usum praestare ciuili prudentiae potest, quum duas gentes inter se componit, quae de orbis terrarum imperio certauerunt? Praeter res gestas, ad veritatis legem religiose consignatas, etiam ad origines familiarum, vrbium, populorum, tam frequenter stilum flectit, vt non minus eius rei gratia, quam belli Punici, poema instituisse videri possit. Nec incuriosus est veteris mythologiae, sed ex illa etiam assumsit, quibus carmen iucundius condiretur. Maxime autem geographiae studiosus est; Italiam, Siciliam, Hispaniam et Africam, (vt de Graecia taceam) tam distincte accurateque describens, vt poetarum et historicorum parem neminem; ex geographis vix habeat superiorem. Et moribus decet poetas ac vitae communi prodesse, non tantum oblectare: in quo genere nemo ausit cum Italico contendere, qui plenus sententiarum est et salubrium praeceptorum, quae ad virtutem ducunt: et exemplorum omnibus facile antecellentium: vt cuncta, quae philosophi meditantur, ipse moduli suauitate penetrantius in animos hominum infundat. Itaque Silium legisse, magna pars politioris humaniorisque doctrinae est:* et quae sequuntur. Carmina scripsisse maiore cura, quam ingenio, PLINIVS iudicat: *k*) quoniam in describendo bello Punico, historicum magis, quam suo luxuriantem ingenio poetam egit, neque, vt fidem perderet, nimium sibi indulgere voluit. Nihilominus eum MARTIALIS *l*) *Castalidum* vocat *decus sororum.* Et cum periuria barbari furoris, perfidosque Hannibalis astus, leuesque Poenos

*k*) Lib. 3. epist. 7. *l*) Lib. 4. epigr. 14.

Poenos ingenti presserit ore: magnificentiam illi et seueritatem tribuit, perpetuitatem alibi. *m*) Ille vero cum parcius fingeret, ac propior studeret esse veritati, qua T. Liuium, historicorum principem expressit: a multis reprehenditur, quod neque spiritu, neque ingenio poetam referat, frigide saepius et cum languore narret: atque adeo neque boni historici, neque sapientis poetae partem nedum gloriam assequatur. G. I. VOSSIVS *n*) *etsi*, inquit, *ad Maronis se exemplum componeret: nihil tamen ille ad diuini vatis maiestatem. Imo carminum gloria etiam vincitur, non a Lucano modo, sed etiam Papinio, Valerio Flacco, et iuniorum aliis. - - - Tum illud etiam cogitare oportet, non a prima se adolescentia huic studio dedisse: sed iam annis grauem, atque aetate languentem: ita vt difficile omnino foret, tum demum discere, quo pacto liber praecipitandus sit spiritus, sic vt quodammodo furenti animo vaticinari videaris. Et tamen laudabilis industriae sic quoque successus non infelix fuit.* Poetam omnium antiquorum maxime tautologum, et ingenio postremum BARTHIVS *o*) vocat: quem et MORHOFIVS *p*) sequitur, vt eum minorum gentium poetam nominet, quippe qui magis fidem historicam, quam ingenium, in subsidium adhibuisse videatur. Sic quoque SCALIGER *q*) eum postremum existimat esse bonorum poetarum: quin ne poetam quidem. Non neruos, non numeros, non spiritum habere. Ab omni venere alienum esse: vt nullus

*m*) Lib. 6. epigr. 64. et l. 7. epigr. 62. init.

*n*) De hist. Lat. l. 1. c. 29.

*o*) Aduersar. lib. 33. c. 3. et 4. Confer. ejusd. l. 18. c. 3. l. 10. c. 24. l. 13. c. 7.

*p*) Polyhist. lit. l. 4. c. 13. §. 7.

*q*) Poetices lib. 6. pag. 841.

lus inuenustior sit. Totum haerere, trepidare, vacillare: vbi audeat, cadere. Silium quam lubentissime CELLARIVS *r*) quidem agnoscit minorem primis fuisse, nec parem ingeniosissimis: non minus tamen laude dignum, quae ingenio defuere, industria pensasse, et vndique nitorem collegisse. Eum presse duces suos, inprimis Virgilium esse per omnia secutum: vnde ipsi, quod saepe imitantibus, acciderit, vt dum varios flores collegit, quos insereret operi suo, inaequabile passim illud reddidisset. Plurimis tamen locis formosum satis, atque suis numeris absolutissimum. Non esse negligentem colorum, digressionum, similitudinum, earumque figurarum, quas vulgo in deliciis habere poetae soleant.

§. LXXXII.

Quod ad dicendi genus atque stilum attinet, quantum ipsi per ligatam orationem et genium illius temporis licuit, puritate ac sermonis Romani facundia prorsus nemini illorum cedit, quos ea vel proxima vidit aetas.

§. LXXXIII.

Quamuis aetate sua celeberrimus esset poeta, vt supra aequalium, Plinii, Martialis atque Taciti testimoniis aliquoties docuimus: post ea tempora ita tamen obliterata fuit eius memoria: vt ex omni veterum grammaticorum choro, quantum nobis quidem constat, non esset, qui mentionem eius fecerit. Vnus SIDONIVS

APOL-

*r*) Praefat. ad Silium suum. Confer eiusd. differt. acad pag. 82. vbi inter alia: *Si quo inferius est Italici ingenium, quam Virgilii aut aequalis; id excusationem temporis habet, quod post Augustum deficere coepit, quanquam perparuo, tamen aliquo modo, vt veteres quoque, Quintilianus et alii, conquesti sunt: & si quid deest antiqui nitoris, id maiori vtilitate in aliis rebus compensauit.*

APOLLINARIS, haud obſcurus quinti ſeculi ſcriptor, in claris poetis illum numerauit. *s*) Ex quo tempore, cum ingeniorum praeclari foetus multi ſaeua barbarorum manu interiere: noſtrum ea fata manſerunt, vt ſecurius in angulis clauſtrorum, quo dudum reiectus fuerat, ſordibus ac puluere bene tectus iaceret. *t*) Ex orco tandem reuocatis literis, durante concilio Conſtantienſi, vna cum aliis libris Silii poema in turri quadam a Poggio Florentino inuentum eſt. Sic Poggius ille

*— — — ſolers Germanis eruit antris*
*In Latium altiloqui diuina volumina Sili.'*

Prodierunt primum illius de bello Punico ſecundo libri ſeptendecim *Romae* 1471. 1474. 1480. fol. in domo Petri de Maximis per Conradum Schweinheim et Arnoldum Pannarz. Mox *Parmae* 1481. fol. accedit auctoris vita. *Mediolani* 1481. fol. ex Domitii Calderini caſtigatione. *Venetiis* 1483. fol. per Baptiſtam de Tortis 1492. fol. cum Petri Marſii commentariis, opera ingenioque Boneti Locatelli.

## §. LXXXIV.

Seculo decimo ſexto illuſtriores Silii editiones habemus, quae typis deſcriptae ſunt *Venetiis* 1523. 8. ex Aldi officina. 1531. 8. cum Baſilii ſcholiis. *Florentiae* 1515. 8. apud Philippum Iuntam, ex Ambroſii Nican-



*s*) Excuſatorio ad Felicem v. 260.

*t*) VOSSIVS de hiſt. Lat. l. 1. c. 29. *Quodſi cognitus fuiſſet aetate Franciſci Petrarchae, non ſummus ille vir, et, ſi non vnicus, ſaltem praecipuus iis temporibus litterarum aſſertor ac vindex, laborem ſumſiſſet idem argumentum tractandi nouem illis libris, quibus Africae nomen dedit. Nam profecto quid ille ad Silium?*

Nicandri castigatione. *Parisiis* 1508. 4. sine notis. 1512. fol. cum Petri Marsii comment. ex aedibus Nicolai de Pratis. 1531. 8. cum argumentis atque scholiis Herm. Buschii apud Simonem Colineum. *Lugduni* 1514. 8. per Damianum Benessam. 1547. 12. apud Gryphium. 1551. 12. apud eundem. 1578. et 1598. 12. apud Antonium Candidum. *Antuerpiae* 1567. 12. per Phil. Nutium. *Basileae* 1522. 8. apud Thom. Wolfium. 1543. 8. apud Henricum Petri, cum annotationibus Hermanni Buschii, obscura impeditaque expedientibus. Splendida in fronte apparet auctoris commendatio haec: *Silii Italici libri XVII. bellorum, quae Romani aduersus Poenos gesserunt, ingeniosissima consilia, euentus casusque mire raros et varios elegantissimo carmine ac certissima fide describentes. Et iis, qui linguae Latinae elegantiae student, et animi prudentiam reique militaris peritiam quaerentibus perutiles.* Lipsiæ 1504. fol. cum Hertii et Buschii argumentis, itemque scholiis Buschii in margine adiectis, per Martinum Herbipolensem.

§. LXXXV.

Sequentis seculi editiones vulgatae sunt *Parisiis* 1618. 4. cum erudito Claudii Dausqueii commentario. *Lugduni* 1603. 1616. et 1627. 4. in corpore poetarum. 1603. 12. et 1614. 8. apud Joh. Pillehote. *Geneuae* 1611. et 1640. 4. in corpore poetarum. 1607. 12. apud Heredes Iacobi Chouet. *Lugduni Batau.* 1600. 12. apud Raphelengium, cum Dan. Heinsii crepundiis Silianis, quas duodecim, ad summum quatuordecim, annos natus edidisse perhibetur: mox Cantabrigiae recusas. Additur illis quoque dissertatio de verae criticae apud veteres ortu, progressu et usu. 1611. 12. eiusdem repetita editio apud eundem. *Amstelodami* 1620.

et

et 1627. forma minore apud Ianſonium. 1628. 12. cum praemiſſa Silii vita per Herm. Buſchium. *Lipſiae* 1695. 12. cum elegantiſſimis Chriſtophori Cellarii notis, tabulis geographicis, ac gemino rerum et Latinitatis indice.

§. LXXXVI.

Noſtra aetate Silius tandem prodiit elegantiſſime *Vltraiecti* 1717. 4. cum variorum notis, accurante Arnoldo Drackenburgo. Apparent in editione hac, multis etiam figuris ornata; excerpta ex Franc. Modii nouantiquis lectionibus, et Caſp. Barthii aduerſariis, tum Dan. Heinſii crepundiis Silianis, et poſtumis notis Nic. Heinſii. *v*) *Londini* 1713. fol. in corpore poetarum.

§. LXXXVII.

P. PAPINIVS STATIVS *x*) Neapolitanus Patrem habuit Publium Papinium Statium, virum Graeca et Latina lingua eruditum, qui cum alios, tum etiam quoad vixit Domitianum Imperatorem optimis literis inſtituit, a quo non ſolum habitus eſt ſummo honore, verum etiam auro et corona donatus eſt. Hic primum genus inopia et egeſtate obliteratum, ita nominis celebritate nobilitauit, vt, quod contigit olim Homero, duo nobiliſſimae ciuitates, Sellae Epirotarum, et Neapolis Campanorum, de patria eius ſibi vindicanda decertarint. Ex Agellina vxore, quam habuit vnicam et ſuperſtitem ſibi, P. Papinium Statium noſtrum genuit, eiusque adoleſcentiam ipſe bonis artibus ac omni rerum varietate ad

 finem

*v*) Vid. Acta Erudit. Lipſ. 1717. pag. 54

*x*) Proprium erat ſeruorum *Statii* nomen, a *ſtando*: quod illorum eſſet ſtare et praeſtolari dominorum iuſſa. Confer. diſſertatio noſtra de adyleſcentia Latinae linguae cap. 2. §. 9.

finem vſque vitae ſedulo formauit. Annum agens tandem ſexageſimum quintum, ſomni morbo, quem lethargum vocant, inexpergeſcibilis diem obiit ſupremum, poſtquam multa et proſa et carmine ſcripſit, quorum ad noſtram aetatem omnino nihil peruenit. Filius autem, cum Patris obitum epicedio *y*) proſequeretur, gratam poſteris tanti viri memoriam conſeruauit. Haud degener Filius hic noſter poeta, quod extemporali carmina dicendi facilitate excelleret, eidem Caeſari Domitiano quoque gratiſſimus fuit: cuius inter adulatores maximus, vt poetarum ſuo aeuo longeque poſt et ante princeps, pro temporis illius conſuetudine, victum ſibi parare ſtuduit. Sed tamen ipſe illo in patrem epicedio queritur, quod *vilis honos ſtudiis.* Albano certamine, Domitianus Caeſar eadem, qua patrem, qui praeſens tum fuerat, poetam noſtrum corona et agro Albano donauit; bis eum inſigniuit auro, ſplendidoque cum ſenatoribus et equitibus Romanis ſuſcepit conuiuio: quod ipſe teſtatur carmine, quod euchariſticon inſcripſit. *z*) Sic ter Papinius Albano certamine coronatus, domi quaſi triumphans a coniuge tenerrimo affectu et ambabus vlnis exceptus fuit. Literis hoc praedicat: *a*)

— — *Ter me nitidas Albana ferentem*
*Dona comas, ſanctoque indutum Caeſaris auro,*
*Viſceribus complexa tuis, ſertisque dediſti*
*Oſcula anhela meis.* — — — —

Vbi

*y*) Siluarum lib. 5. carm. 3. Confer. LILIVS GREGORIVS GYRALDVS de Latinis poetis dialogo quarto.

*z*) Silu. lib. 4. carm. 2.

*a*) Ad Claudiam vxorem. Silu. lib. 3. carm. 5.

Vbi CASP. BARTHIVS *b*) notat, poetas eiusmodi certamine non ſolum coronatos, verum inſuper quadam palmata, aut alia veſte ab ipſo Caeſare indutos fuiſſe. In honorem Mineruae eos agonas inſtitutos: cuius effigiem praetexta tulerit. Ex ea Domitiani Caeſaris gratia, quam extemporali in carminibus dicendis felicitate ſibi comparauit, multorum aequalium inuidiam atque odium concitauit. Vnde nec Martialis, cum adeo celebret Stellam poetam, cui noſter primum Siluarum miſit librum, tanti huius Stellae amici et ſui aequalis mentionem facere voluit. GEVARTIVS *c*) Statium putat fuiſſe perſibilatum a MARTIALE *d*) vbi ſub nomine Sabelli coenipetam ridet poetam, cui venter artis magiſter,

*Laudas*, inquit, *balnea verſibus recentis*
*Coenantis bene Pontici, Sabelle,*
*Vis coenare, Sabelle, non lauari.*

Sed tamen et ipſe, mirum quantum, Domitiano adulatus: eiusque opera tantis laudibus proſecutus eſt, vt nec Iouem, nec ſuperos omnes dicat ſoluendo futuros, ſi nomina ab illis Caeſar exigere vellet. *e*) Statii ex veteribus vnus IVVENALIS *f*) meminit, qui et illum perſtringere magis, quam laudare videtur, vbi ſtilo ſatyrico ſcribit:

*Curritur ad vocem iucundam, et carmen amicae*
*Thebaidos, laetam fecit cum Statius vrbem,*
*Promiſitque diem, tanta dulcedine captos*
*Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi*

*Audi-*

*b*) Animaduerſ. ad Statium pag. 339.
*c*) Papiniarum lectionum cap. 35. *d*) Lib. 9. epigr. 20.
*e*) Vid. MARTIAL. l. 9. epigr. 4. confer. eiuſd. l. 5. epigr. 8.
*f*) Satyr. 7.

*Auditur, sed cum fregit subsellia versu,*
*Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agauem.*

Notat enim de bello Thebano poema Statii, qui quod laeta praeberet ciuibus carmina et vocem haberet bonam, ab omnibus dilectus ipsius Principis iniisse gratiam; postquam vero grandior aetate audientium perdiderit fauorem, nisi cantionem inauditam pantomimo vendidisset, vnde se sustentaret, non habuisse. Laboribus enim exantlatis, post tot victorias, cum animi non esset tantus vigor, quam olim, victus in agone quinquennali Caesaris Domitiani, concessit aliis poetis, contra ipsum vel ad inuidiam coronatis. Quod ipse innuit carmine ad Claudiam vxorem scripto, vt fessa vrbanis negotiis secum Neapolin secederet. *g*)

— — — — *Tu*, inquit, *cum Capitolia nostrae*
*Inficiata lyrae, saeuum ingratumque dolebas*
*Mecum victa iouem.* — — — —

Cum iuuenis adhuc esset, Claudiam, Claudii Apollinaris filiam, quae tibicini fuerat nupta, et filiam ex eo susceperat, amoris impatiens, vxorem duxit. Postea cum ex Claudia filium haberet nullum, quendam sibi tenerum adoptauit, quem praematura morte extinctum epicedio, vt maximam prae se ferret animi aegritudinem, defleuit. *h*) Vbi inter alia:

— — — — — — *Ecce lacertis*
*Viscera nostra tenens, animaque auellitur infans:*
*Non de stirpe quidem, nec qui mea nomina ferret*
*Oraque: non fueram genitor. Sed cernite fletus*
*Liuentesque genas, et credite planctibus orbi.*

*Orbus*

g) Silu. l. 3. carm. 5. v. 31.
h) Vid. Siluar. lib. 5. carm. 5.

*Orbus ego: huc patres, et aperto pectore matres*
*Conueniant* – – – – – –
*Siqua sub vlceribus plenis ad funera natos*
*Ipsa gradu labente tulit, madidumque cecidit*
*Pectus, et ardentes restrinxit lacte fauillas.* etc.
*Adsit et alterno mecum clamore fatiscat.*
*Vincetur lachrymis, et te natura pudebit.*

Vergentibus ad senium annis, laborum satur atque luxuriae Romanae, velut ad suaue otium, Neapolim concessit: quo et Claudiam vxorem, modestia, castitate et inprimis sui mariti obseruantia nobilissimam carmine *i*) vocauit: vt in patria vtrique communi, vbi maior probitas, et opaca quies, et sordida nunquam gaudia, velut curis laboribusque exantlatis, quicquid reliquum esset vitae, ex animi sententia transigere possent. In Neapolitano frequens erat apud Virgilii monumentum, siue vt venerationis caussa loquitur, templum. *k*)

– – – *Tenues*, inquit, *ignauo pollice chordas*
*Pulso, Maroneique sedens in margine templi*
*Sumo animum, et magni tumulis accanto magistri.*

Ita manes poetae venerabatur, cuius ductu pridem helicona virentem adire coeperat: et maximo spiritu nunc carminis maiestatem imitari conabatur. *l*) DANTES ALIGERIVS carmine quodam prodidit, *m*) Statium Papinium religioni Christianae addictum fuisse, atque Christianis tum valde laborantibus, ob metum occulte pro

*i*) Silu. lib. 3. carm. 5. *k*) Silu. l. 4. carm. 4.
*l*) Confer. tr. de virili aetate Lat. linguae part. 1. c. 3. §. 21.
*m*) Confer. GYRALDVS de Latinis poetis Dialog. 4.

pro viribus opem tulisse: ne suppliciis et cruciatibus ipse agitaretur, quibus tum miseri affligebantur. In eam vero pietatem fuisse tractum Virgilii *n*) versu ex Sibyllinis:

*Iam redit et virgo, redeunt Saturnia regna.*
*Iam noua progenies coelo demittitur alto* etc.

Nullo auctore idoneo fabulantur quidam, Statium praeacuto stilo a Domitiano fuisse confossum. *o*) Diem vero obiit supremum, ex H. DODWELLI rationibus, post Christum natum anno XCVI. Domitiani postremo.

§. LXXXVIII.

Non confundendus est cum aliis Statiis, patre videlicet, de quo supra quaedam monui; et quod Danthes Aligerius fecit, cum Statio Rhetore Tolosano, cuius HIERONYMUS *p*) meminit. *Statius Surculus*, inquit, *Tolosensis in Galliis celeberrime rhetoricam docet.* Eius vero nomen verum ex Suetonii libello de claris rhetoribus superest, vbi non *Surculus* sed *Vrsulus* vocatur ille Statius, qui sub Nerone floruit. *q*) Statius fuit alius poeta comicus, multo vetustior, qui praenomen Caelii habuit, ac nostras in describendis Latinae

*n*) Ecloga 4. *o*) Vid. GYRALDVS de Latinis poetis dialogo 4. Inprimis de Statii nostri vita et rebus gestis consulendi sunt annales Statiani, a praestantissimo viro H. DODWELLO Oxon. 1698. 8. editi. Confer. BARTHIVS in Stat. tom. 1. pag. 366.

*p*) Chronico Eusebiano Olymp. CCIX. an. 1. qui est Neronis secundus. Sic referente FABRICIO V. C. biblioth. Lat. l. 2. c. 16. p. 431. Domitius Calderinus, Frid. Morellus, Lindebrogius et alii perperam *Papinium Surculum Statum* appellarunt.

*q*) Confer. G. I. VOSSIVS de poetis Latinis cap. 3. p. 4. 5.

tinae linguae fatis alibi *r*) excitauit operas. Alius fuit quoque Statius Sebosus, quem PLINIVS *s*) de piscibus citat.

## §. LXXXIX.

Papinii, quae hodie extant et laudantur, opera sunt I. Siluarum libri V. ex quibus et vehemens in eo carminis genere, et extemporale ingenium, vel vt ipse loquitur, subitum calorem perspicere licet. Sic, vt APOLLINARIS *t*) habet,

*— — — pedum minore rhythmo*
*Pingit gemmea prata Siluularum.*

Ex illis facile et amicos, et fortunam, et reliqua poetae fata cognoscere possumus. Singulos libros singulis amicis, primum Stellae, alterum Meliori, tertium Pollioni, quartum Marcello, et quintum Abascantio, prosa oratione inscripsit. Ex ea VAVASSOR *v*) iudicat, eum minus valuisse in soluta, quam ligata dictione. Quod adeo mirandum non est: cum et *Virgilium*, vt SENECAE *x*) verbis vtar, *illa felicitas ingenii oratione soluta reliquit; Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.* Ex ipsis Siluarum carminibus quaedam versibus phalaecis vel alcaicis *y*) quaedam sapphicis *z*) plura heroicis conscripta sunt. Dictio in illis magis natiua, quam in reliquis operibus: licet probe sciam, IVL. CAES. SCALIGERVM *a*) istud pernegare, quoniam in siluis calor esset vagus, cuius impetu quasi per saltus omnia carpat



*r*) De adolescentia Lat. linguae cap. 2. §. 9.
*s*) Hist. natur. l. 9. c. 15. *t*) In hendeca syllabo ad Felicem.
*v*) De ludicra dictione pag. 211. 228. *x*) Praef. 3. controu.
*y*) Vt lib. 1. c. 6. lib. 4. carm. 5. *z*) Vt lib. 4. carm. 7.
*a*) Poetices lib. 6. c. 6. pag. 842.

pat oratio. 2. Reliquit duodecim Thebaidos libros, multa, vt ipſe loquitur, cruciatos lima, qui proinde multis videntur eſſe duriores atque minus concinni. *b*) Antimachum argumento tantum imitatus eſt: ille enim, quod ad dictionem attinet, tumidus et laxus, hic durus et arctior vulgo eſſe praedicatur. Thebais inſcriptum opus eſt de Thebis, ſeu de bello Thebano, quod antiquius aliquanto fuit ipſo Troiano. Praeter Statium Thebaidem hexametris, vt modo dixi cecinit Antimachus et Nicander Colophonius. Argumentum recenſet DIDYMVS. *c*) Eiuſdem argumenti quoque eſt inter Senecae tragoedias quaedam auctoris incerti. Praeter Antimachum et Graecos in hoc genere ſcriptores alios, Aeneidos Virgilianae exemplum, nec inuita Minerua, ſecutus eſt: qua de ſcripſerat ipſe:

*Sed longe ſequere, et veſtigia ſemper adora.*

De ipſo argumento videatur BERNARTIVS *d*) qui ex diuerſis auctoribus celeberrimum illud ſemper habitum bellum Thebanum expoſuit, inter Oedipi filios, mirabili neſcio magis, an miſerabili exitu geſtum. 3. Superſunt Papinii duo Achilleidos libri. Plures deſiderantur. Nam Achilleis, de iis quae bellum Troianum anteceſſerunt, imperfecta ab auctore relicta eſt, qua longe plus doctis vide-

*b*) Quanta cura et ſolicitudine hos libros ad ipſam coniugis voluptatem confecerit, et quot annos impenderit illis, haud obſcure intelligimus ex carm. 5. lib. 3. Silu. ad Claudiam vxorem ſcripto.

— — — — *Tu procurrentia primis*
*Carmina noſtra ſonis, totasque in murmure noctes*
*Aure rapis vigili. Longi tu ſola laboris*
*Conſcia, cumque tuis creuit mea Thebais annis.*

*c*) Siue quicunque auctor ſcholiorum in Homeri Odyſſ. κ.

*d*) Schol. init.

videtur potuisse, quam in ipsa Thebaide praestare. Vtramque Achilleidem et Thebaidem Imperatori Domitiano dicauit. In quibusdam codicibus Achilleis vno complectitur libro; ab aliis contra in libros quinque dispescitur: quos et ipse VOSSIVS *e*) sequitur; CASPARVS vero BARTHIVS *f*) refellit.

## §. XC.

De scriptis Papinii Statii, vt supra quoque monuimus, doctiores critici iudicant, meliores esse siluas Thebaide et Achilliade; cura cultuque detractum vel robur orationi, vel numeros versibus, vel gratiam vtrisque: secus atque SCALIGER *g*) qui magnum in vtrisque deprehendit artificem, et maiorem, vbi ille esse conatus est. Neque culpatum ab aliis tumorem admittit, cum neque metaphoris vtatur ferreis, neque insolitis figuris et abditis sententiis, neque in sono et viuida oratione videatur peccare. Vno excepto Marone, secundum eius sententiam *h*) poetarum heroicorum, tam Latinorum, quam Graecorum, princeps est, versusque facit meliores, quam ipse Homerus: et figuris frequentior, et officiorum, habitudinum, animorum prudentior distributor, et castigatiorum auctor sententiarum. IOH. BERNARTIVS *i*) virilem et grauem poetam maximopere commendat, quod vestigium eius semper in flore, qui delectet, vel in sententia, quae informet. *Nusquam non*, inquit, *electa verba*, *casta Latinitas*, *hilaris color*, *agentes figurae*, *sensus acres*, *similitudinum vitalis succus*, *vis alta*, *indoles rara*, *mira maie-*



*e*) De poetis Latinis p. m. 4. 5. *f*) Aduers. l. 52. c. 13.

*g*) Poetices lib. 6. qui est hypercriticus cap. 6. pag. 841. seq.

*h*) Loc. cit. pag. 844. *i*) Praefat. schol. in Stat.

*maiestas. Denique, vt verbo dicam, quemadmodum Phrigiones e varii coloris filo vnum aliquod aulaeum texunt, si ex mille venerum, mille leporum flosculis, amoenissimi poeseos huius constat hortus, opulentissimis metallis aequandus: quorum in alto latet vena magis magisque responsura fodienti. Habeo ego et pono fidenter inter prima Romana scripta.* Et IVST. LIPSIVS: *k*)

*Quis hic Papinius? poeta magnus,*
*Vel dicam potius, poeta summus:*
*Certe proximus est poeta summo,*
*Quod mecum fateatur ipse liuor.*

Poeta non extemporalis modo, verum etiam magni spiritus fuit, ac pleraque sua sublimiori pronunciauit ore, adeo quidem, vt a carminis maiestate nunc generosus vates, nunc Aquilinus, nunc Alatus equus appellaretur. Enimuero cum generosi elatique esset animi, nihil mediocre sequebatur, et inprimis generi epico nauabat operam: quo vix alius ad gloriam Virgilianam accessit propius, suoque merito heroicorum poetarum, Graecorum iuxta et Latinorum, si Maronem excipias, princeps haberi potest. Non negamus esse in eo multa plane diuina, vt haec sunt:

— — — — *Feruent discursibus arces.*
*Miscentur clamore viae. Ferrum vndique et ignes*
*Mente vident, saeuas mente accepere catenas.*
*Consumsit ventura timor. Iam tecta replerant*
*Templaque et ingratae vallantur planctibus arae.*
*Vna omnes eademque subit formido per annos.*
*Poscunt fata senes: ardet palletque iuuentus.*
*Atria femineis trepidant vlulata querelis.*

*Flent*

*k*) Epigr. in Statium a Bernartio emendatum.

*Flent pueri: et flendi nequeunt agnoscere caussas,*
*Attoniti, et tantum matrum lamenta timentes.*

Rursum:

*– – – Nec habent extrema pudorem.*
*Ipsae tela viris, ipsae iram animosque ministrant:*
*Hortanturque, vnaeque ruunt: nec auita gementes*
*Limina, nec paruos cessant ostendere natos.*

Haec et alia adultis et prudentioribus eloquentiae Romanae cultoribus stimulo esse possunt ad ineundam rationem contemplandi poetae ingeniosissimi foetus et artem.

§. XCI.

Quod ad stilum eius attinet, placet omnino MORHOFII *l*) iudicium, qui magnam in eo quidem agnoscit praestantiam ingenii, nimium tamen reprehendit tumorem, quicquid Scaliger obloquatur, et loquendi catachresticum morem. Putat ergo, nec inconsulto, legendum esse cum iudicio, minime vero in prima aetate, qua ad imitationem sint optima tantum quaeque proponenda: cum apud illum multa reperiantur audaci furore dicta, plus phantasiae, quam iudicii, et ea quae in sermone Romano temere imitari non liceat. Verissimum est, quod Borrichius dicit, eum instar Alexandri, vt magnis virtutibus, ita magnis quoque vitiis scatere. Nimiam in carminibus prodit audaciam stili, et eos dicendi modos, qui vix alicuius attentionem merentur. Sublimitate sua, vel, vt verius dicam, tumore, vix

*l*) Polyhist. liter. l. 4. c. 13. §. 9. Cum Morhofio facit quoque Cl. WALCHIVS hist. critica Lat. linguae cap. 1 pag. 63. BERNARTIVS contra praefat. schol. expedire hunc magnum poetam non solum in manibus iuuentutis esse, sed etiam eorum quibus in literaria rep. ius spectandi in quatuordecim, imo in ipsa orchestra.

vix fatis poteſt intelligi: cum loquitur phaebum faepe, et meteoris haeret oratione obſcura: vt ſcholis commendandus minime gentium videatur. Ipſe SCALIGER *m*) qui magno animo defenſionem eius ſuſcepit, multa aut aliter dicta, aut non dicta ab eo voluit eſſe: et immemor ſui miratur eius *Alpinam cupreſſum*, quae in Alpibus inueniatur nulla. Audaciam accuſat poetae poſt Virgilium in eodem genere meliora deſcribere conantis: cui propinquior eſſe potuiſſet futurus, niſi tam prope eſſe voluiſſet. Quandoquidem ſua elatus natura, ſicubi excellere conatus eſt, in tumorem excreuit.

§. XCII.

Scripta Statii prodierunt primum *Parmae* 1473. fol. per Stephanum Corallum. *Romae* 1475. fol. per Arnoldum Pannartz. 1476. fol. cum Domitii Calderini Veronenſis, ſecretarii Apoſtolici, in ſiluas commentario. *Brixiae* 1485. fol. cum Ioh. Britannici comment. in Achill. *Venetiis* 1483. et 1490. fol. cum Luctatii *n*) in Thebaidem commentariis. 1494. fol. per Barthol. de Zanis, cum Luctatii commentario in Thebaidem, et Franciſci Maturantii in Achilleidem. 1498. fol. cum Domitii Chalderini et aliorum commentariis.

§. XCIII.

Sequenti ſeculo celebriores Statii editiones ſunt *Venetianae* 1502. et 1519. 8. apud Aldum. *Pariſienſes* 1530. 8. apud Simonem Colinaeum. 1600. 4. ex diligenti recenſione Friderici Tiliobrogae, ſiue Lindebrogii,

*m*) Poetices l. 6. c. 6. pag. 842.

*n*) Luctatius, vetus ſcholiaſtes, ab aliis Lutatius, vel Luctatius Placidus, aliis Placidus Lactantius appellatur; de quo legendus eſt FABRICIVS bibl. Latina l. 2. c. 10. p. 436. VOSSIVS de poetis Latin. p. m. 45. 46.

gii, cum variis lectionibus et Luctatii, siue Lactantii Placidii scholiis antiquis in Thebaidem et Achilleidem. *Lugdunenses* 1547. 12. apud Gryphium. 1559. 12. apud heredes Sebast. Gryphii. 1598. 12. cum eruditissimis Ioh. Bernartii annotationibus. *Antuerpianae* 1585. et 1595. 8. apud Plantinum cum iisdem Ioh. Bernartii scholiis. *Basiliensis* 1541. 8. apud Henr. Petri. *Heidelbergensis* 1600. apud Commelinum cum Iani Gruteri notis. Et *Geneuensis* supra iam notata Lindebrogii editio 1600. 4.

§. XCIV.

Seculo post Christum natum decimo septimo prodierunt Statii opera *Parisiis* 1602. 4. Fed. Morelli et Domitii Calderini obseruationibus illustrata, cum Lindebrogii annotationum corollario. *o*) 1618. 4. cum notis Emerici Crucei, additis veteribus Luctatii scholiis, et recentium animaduersionibus. 1658. 8. tribus voluminibus, cum notis Francisci Guieti, et Gallica Michaelis Morollesii versione. 1684. 4. in vsum Delphini, accurante Claudio Beraldo, cum notis, paraphrasi et omnium verborum indice. *Cantabrigiae* 1651. 8. ex recensione Thomae Stephens. *Amstelodami* 1624. forma minore. 1630. 12. 1653. 12. accurante Ioh. Frid. Gronouio. *Lugduni Batau.* 1616. 8. cum Papinianis lectionibus Casparis Geuartii. 1671. 8. cum selectis variorum notis accurante Ioh. Veenhuysen. *Geneuae* 1605. 12. 1612. 12. cum eruditis Ioh. Bernartii scholiis, adiectis quoque ad Siluarum libros obseruationibus. *Cygneae* 1664. 4. 2. volum. cum locupletissimis Casp. Barthii commentariis, in-

*o*) Haec appendix est ad Statium Lindebrogii, qui prodiit Lutetiae 1600. quarto maiori.

inſperſis ad Thebaida et Achilleida commentariis et gloſſis veterum, addito quoque ſcholiaſte Luctatio, accurante Chriſtiano Daumio.

§. XCV.

Noſtra aetate *Londini* 1728. 4. Ier. Marklandus coll. S. Petri Cantabr. ſocius Statium ex vetuſtis exemplaribus recenſuit, ſuasque illi et notas, et emendationes adiecit.

§. XCVI.

M. VALERIVS MARTIALIS, genere Hiſpanus, Bilbili haud ignobili Celtiberiae vel Arragoniae oppido *p*) natus, *q*) Romam XX. annorum Iuuenis venit, vt tanto facilius optimarum artium ſtudio verſaretur. Ingenio ille quidem gaudebat feliciſſimo; agendis vero cauſ-ſis

*p*) Hinc ipſe MARTIALIS lib. 1. epigr. 62. vbi de patria virorum illuſtrium:

*Te, Liciniane, gloriabitur noſtra*
*Nec me tacebit Bilbilis.*

Confer. eiuſd. l. 1. epigr. 50. et SIDONIVS APOLLINARIS Carmine 23.

*q*) Natales illi Martiae Kalendae, vt patet ex lib. 10. epigr. 24. l. 9. epigr. 53. et l. 12. epigr. 60. Sunt qui putant Frontonem eius fuiſſe patrem et matrem Flaccillam, ex epigr. 35. lib. 5. Sed ibi non ſuos, ſi quid video, verum Erotii puellae, quam in deliciis habuit, parentes nominat, ſuos vel libertinos olim vel ſeruos. In aliquibus LAMPRIDII editionibus de Alexandro Seuero c. 38. vbi Martialis epigramma laudatur *Cocus* cognominatur. Quod ibi recte legi VOSSIVS de poetis Latinis p. 46. quidem negat: ſed tamen fatetur *cocum* vocari a Iohanne Sariſberienſi curialium l. 8. c. 13. Iacobo Magno Toletano in ſophologio plus XXV. locis. Vincentio Belluacenſi ſpeculi doctrinalis l. 3. c 37. Richardo Buri in philobiblio. Et putat, inductus nullo alio fundamento, Martiali noſtro hoc nomen a paterno opificio adhaeſiſſe.

ſis cum ſemet ipſum vel imparem ſentiret, vel manſuetiorum Muſarum magis eſſet captus amore: ab ineunte aetate per omnem vitam inſtituit poeticam exercere artem, atque vt mos erat ſeculi, ex illis certaminibus ſibi laureolam promereri. Cum Romam veniſſet, Neronis maxima ſaeuiebat tyrannis: vt docta iuuentus in mediam vrbis calamitatem incideret: aduerſus quam non potuit eſſe maius quam ex literis ſolatium. Omnem ergo diligentiam atque operam ad ſcribenda epigrammata contulit: quibus inter omnes maxime excelluit, eamque cum ſalibus vrbanitatem prae ſe tulit, vt bonorum omnium ſtudia et fauorem ſibi facile conciliaret, nec ſuis iocis quemquam fuiſſe laeſum publice praedicare poſſet, ad Caeſarem Domitianum cum ſcriberet: *r*)

*Quinctus noſtrorum liber eſt, Auguſte, iocorum,*
*Et queritur laeſus carmine nemo meo.*
*Gaudet honorato ſed multus nomine lector,*
*Cui victura meo munere fama datur.*

Faciliora poetae multum atque benigniora fuerunt Titi Veſpaſiani et Domitiani tempora: quibus inprimis ille carus coepit emergere atque multis beneficiis cumulari. Nullam ex coniuge prolem ſuſcepit: laboris ergo ſui praemium atque ſolatium a Caeſare Domitiano primum petiit ius trium liberorum, et obtinuit tanto facilius, quod pridem carmina eius feſtinata et prope ex tempore fuſa Imperatori placuerunt. *s*)

*Si feſtinatis*, inquit, *toties tibi lecta libellis*
*Detinuere oculos carmina noſtra tuos:*
*Quod fortuna vetat fieri, permitte videri:*
*Natorum genitor credar vt eſſe trium.*

Dd 2 *Haec*,

*r*) Lib. 5. epigr. 15. *s*) Lib. 2. epigr. 91.

*Haec, si displicui, fuerint solatia nobis:*
*Haec fuerint nobis praemia, si placui.*

Illius sui factum esse compotem voti, sequens testatur ad vxorem epigramma, *t*) quo siue neglectam, siue repudiatam, siue mortuam monet sua Caesari non displicuisse carmina, et praemium accepisse ius trium liberorum: vt sibi vxore iam non opus sit, nedum liberis: quippe si nunc prolem acciperet, suo domino pereundum esset munus, quod frustra dedisset.

*Natorum*, inquit, *mihi ius trium roganti*
*Musarum pretium dedit mearum,*
*Solus qui poterat. Valebis vxor.*
*Non debet Domini perire munus.*

Ius illud trium liberorum in Rom. rep. aiunt a trigeminis Horatiis *v*) esse, quod illis, qui ex matrimonio legitimo tres liberos, aut plures, susceperant, multa tribuit in spectaculis, honoribus petendis, atque diuisionibus publicis priuilegia; viri excusabantur ab omnibus ciuilibus muneribus, quae patrimonii non erant, *x*) a tutelis v. gr. et curationibus. *y*) Mulieres, viuo parente, testamentum condere, remque suam sine tutorum auctoritate administrare poterant. *z*) Illud priuilegium Caesares aliquando singulari gratia ciuibus donabant, quibus ipsa natura negauerat. Rarissime vero et pro insigni munere, clarissimos viros tantum hoc praemii vel honoris consecutos esse: vel inde patet, quod Galba *a*) ius illud vix vni atque alteri, ac ne his qui-

*t*) Lib. 2. epigr. 92. confer. l. 3. epigr. 95.
*v*) De quibus LIVIVS l. 1. c. 24.
*x*) L. 2. D. de vacat. muner. *y*) §. 1. instit. de excusat. tut.
*z*) PLVTARCHVS in vita Numae.
*a*) Teste SVETONIO eius vita cap. 24.

quidem nisi ad certum praefinitum tempus dedit: atque cum Iunior Plinius pro Suetonio suo idem beneficium impetrasset Traianus ipse scripsit: *b*) *quam parce haec beneficia tribuam, vtique, mi Secunde carissime, haeret tibi, cum etiam in senatu affirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi* etc. Martialis noster quoque Tribunus honorarius et equestris dignitatis fuit, ex munere Caesaris, non censu. Imo et in gratiam eius multos Caesar Domitianus ciuitate donauit. Tanta eius fama erat, ac minime vulgaris eruditionis existimatio. Quod ipse disertis verbis praedicat: *c*)

*Praemia laudato tribuit mihi Caesar vterque, d)*
*Natorumque dedit iura paterna trium.*
*Ore legor multo, notumque per oppida nomen*
*Non exspectato dat mihi fama rogo.*
*Est et in hoc aliquid: vidit me Roma tribunum,*
*Et sedeo qua te suscitat Oceanus. e)*
*Quot mihi Caesareo facti sunt munere ciues,*
*Nec famulos totidem suspicor esse tibi.*

 Mar-

*b*) Apud PLINIVM l. 10. epist. 96. XIPHILINVS in Augusto: *tum*, inquit, *Liuiae statuae positae sunt consolandi eius caussa, eaque in numero matrum, quae tres liberos peperissent, scripta est. Lex enim antea ex senatus, nunc autem ex Imperatoris auctoritate eadem iura beneficii loco tribuit quibusdam mulieribus, quae data sunt eis, quae ter peperint: vt non subiiciantur poenis sterilium, sed eis omnia fere praemia tribuantur, quae mulieres foecundissimae consequuntur.*

*c*) Libr. 3. epigr. 95. *d*) Titus et Domitianus.

*e*) i. e. intra 14. gradus sed eo spectator, vnde non equestrem te amouent designatores, qui disponendis in theatro ordinibus praesunt.

Martialis domus ad pilam, siue columnam Tiburtinam, in septima vrbis regione, vt ipse testatur: *f*)

*Sed Tiburtinae sum proximus accola pilae;*
*Qua videt antiquum rustica Flora Iouem.*

Vbi et docemur templum Florae deae rusticae, ac vetus capitolium Iouis e regione domus Martialis fuisse. In deliciis habuit praesertim ex Frontone et Flaccilla, seruis olim atque defunctis, puellam Erotion, *g*) quam a pulchritudine et suauitate mirum quantum commendat: et immaturo fato (vernula enim sexennis erat) extinctam luget, vt ipse loquitur, pectus pulsans pariter et comam vellens; optansque sui amores, gaudiumque, lususque, oscula et deliciae.

*Inter tam veteres ludat lasciua patronos,*
*Et nomen blaeso garriat ore suum.*

Pari modo vt STATIVM *h*) supra tenellum, quem adoptauerat, fato defunctum deplorare vidimus. Hic illius aequalis, paria fere cum illo fortunae incommoda expertus est. Vterque non sine inuidia Domitiani certaminibus vicit atque victus est. *i*) Vterque senex neglectus et penuria fere oppressus vrbe relicta, vt placide viueret tandem et moreretur, in patriam rediit. Domitianus quidem non felicia reddidit bonis artibus fata: Martialem tamen sua luce ac nominis fama gaudere passus est. Nec mirum adeo poetam istius tyranni opera tantis laudibus persecutum esse, vt nec ipsum Iouem, nec superos omnes dicat soluendo futuros, si nomina ab illis exigat. *k*) Cui adulationi nescio num vlla par vspiam in omni antiquitate legatur. Alibi Dominum Deum-

*f*) Libr. 5. epigr. 23. *g*) Confer. eiusd. l. 5. epigr. 35. et 38.
*h*) Ex siluar. l. 5. carm. 5. *i*) Confer. huius capitis 5.
*k*) Libr. 9. epigr. 4.

umque vocat, *l*) quem teste XIPHILINO et SVETONIO *m*) se appellari voluit. Sed tamen Domitiano extincto, et Nerua, anno post Christum natum nonagesimo sexto, illi succedente, Musis tempora feliciora gratulatus est, quibus nunc sub mitissimo Imperatore toto Helicone frui liceat; quibus recta fides, hilaris clementia, cauta potestas redeant; et longi metus tandem dederint terga. Imo et miratur, qui Nerua sub principe duro et malis temporibus esse bonus non dubitauerit. *n*) Et anno eum proximo sequenti Traiano adulatus est, inter alia: *o*)

*Omnes cum Ioue nunc sumus beati:*
*At nuper (pudet, ah pudet fateri)*
*Omnes cum Ioue pauperes eramus.*

Primis vero Traiani annis, cum aetate grandior *p*) neque in tanto honore esset, Bilbilim in patriam rediit ea rerum omnium inopia, vt Iunior Plinius secedentem viatico prosequeretur. *q*) Quod, ipso teste, dederat amicitiae et versiculis, quos de eo composuerat, epistola ad C. Plinium Priscum laudatis: *r*) Et *dedit mihi*, inquit, *quantum maxime potuit, daturus amplius, si potuisset.*

*l*) Lib. 5. epigr. 8.

*m*) In eius vita cap. 13. *n*) Libr. 12. epigr. 6.

*o*) Lib. 12. epigr. 15. confer. eiusd. epigr. 8. et 9.

*p*) Iam tum enim in celebrando natali suo lib. 10. epigr. 24. annos praeteritos numerauit quinquaginta septem, sibique alios octodecim futuros optauit.

*q*) Vid. PLINIVS lib. 3. epist. 21.

*r*) Integrum eius epigramma, quo Musam alloquitur, ac praecipit, vt Plinii domum in Exquiliis reuerenter adeat; ipsum vero Plinium ab eloquentia laudat, qua cum ipso Tullio contendere videatur; extat lib. 10. epigr. 19. Quocum ad Plinium simul suum librum misit.

*tuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quam gloria, et laus, et aeternitas? At non erunt aeterna quae scripsit. Non erunt fortasse: ille tamen scripsit tanquam essent futura.* Sic Plinius temporis timebat iniuriam et fore credidit, vt Martialis aeternitate dignum opus interiret. Sed superest hodie, et quam meretur immortalitatem cum reliquis tanti poetae epigrammatibus habebit. Neque felicior poetae secessus fuit. Quamuis enim ille coniugem suam Marcellam, ex eadem Bilbili Hispanam, de comitate, prudentia, et morum suauitate ita commendet, *s*) vt matronis fere omnibus Romanis praeferenda, ipsi desiderium vrbis minus esse iubeat, et Romam faciat sola: imo illius hortis ita se capi fateatur, *t*) vt nullius cederet voluptati, si vel maximi Regis diuitias haberet.

*Hoc nemus, hi fontes, haec textilis vmbra supini*
*Palmitis, hoc riguae ductile flumen aquae,*
*Prataque* etc.
*Munera sunt dominae post septima lustra reuerso;*
*Has Marcella domos, paruaque regna dedit.*
*Si mihi Nausicae patrios concederet hortos,*
*Alcinoo possem dicere, malo meos.*

Mox tamen praefatione libri duodecimi epigrammatum, quem in Hispania post reditum edidit triennio, non adeo sibi gratam esse prouincialem solitudinem significat, cum sine solatio, et sine excusatione secesserit. Ciuitatis aures, quibus assueuerat, quaerit, et sibi videtur in alieno foro litigare. Iudiciorum subtilitatem, bibliothecas, theatra, conuentus etc. desiderat. *Accedit his*, inquit, *municipalium rubigo dentium, et iudicis loco liuor,* et

*s*) Lib. 12. epigr. 21. *t*) Lib. 12. epigr. 31.

*et vnus aut alter mali, in pusillo loco multi, aduersus quod difficile est habere quotidie bonum stomachum.* Nec longe post ille, qui aetate prouectior, taedio rerum vrbanarum affectus in patriam rediit, pratriae rursum taedio, quod non in eo esset honore, quanto Romae fuerat, imo a ciuibus suis sugillaretur, denique et taedio vitae interiit. Mortuum iunior PLINIVS *v*) dolet, eiusque ingenium laudat. Inter amicos eius fuerunt quoque Stella Patauinus, Decianus, Silius Italicus, Valerius Flaccus, Parthenius, Stertinius seu Auitus, et plures alii. Sectae procul dubio fuit Epicureae: quod vel ex vno epigrammate *x*) patet, quo Iulium Martialem ad vitam beatam, voluptuariam scilicet adhortatur:

*Si tecum mihi, care Martialis,*
*Securis liceat frui diebus;*
*Si disponere tempus otiosum,*
*Et verae pariter vacare vitae:*
*Nec nos atria, nec domos potentum,*
*Nec lites tetricas, forumque triste*
*Nossemus, nec imagines superbas:*
*Sed gestatio, fabulae, libelli,*
*Campus, porticus, vmbra, virgo, thermae;*
*Haec essent loca semper, hi labores.*

Si quae sunt alia notatu digna, consulendus IOHANNES MASSONVS V.C. qui sigillatim et omnium accuratissime vitam Martialis, post Gyraldum, Crinitum, plures alios, exposuit.

## §. XCVII.

Sunt alii Martiales cum nostro non confundendi. *Gargilius Martialis* scriptor historiarum apud VOPISCVM et

*v*) Lib. 3. epist. vlt. *x*) Lib. 5. epigr. 21.

et LAMPRIDIVM. SIDONIVS *y*) historiam memorat *Iuuenci Martialis.* Extant quoque epistolae binae, sed spuriae, sub nomine *Martialis* Lemouicensium apostoli. Teste CASSIODORO *z*) *Gargilius Martialis* de hortis scripsit pulcherrime, et nutrimenta olerum, et virtutes eorum diligenter exposuit. *Martialis* medicus Erasistrateus duos scripsit libros ἀνατομικῶν; et Galeno annum aetatis trigesimum quartum agente septuagenarius fuit. *a*) Fuit et *L. Cincius L. fil. Martialis*, cuius in veteri inscriptione *b*) mentionem fieri videmus. Et *Martialis* quidam caedis Antonini conscius fuit. *c*) Saepius noster ad *Iulium Martialem* epigrammata scripsit. Fuit *Martialis* in Vmbria Spoletanus Episcopus. *d*) Alius *Turpilius Martialis*. *e*) *Martialis Aruernus* clarus seculi decimi quinti scriptor, *Martialis Deschamps*, seculi sequentis medicus, *Martialis Guictus* poeta, et plures alii.

§. XCVIII.

Scripsit, qui hodie exstant, epigrammatum libros quatuordecim. Verius, ipse duodecim epigrammatum libros edidit, quorum vltimum paulo ante obitum Prisco suo Romam misit. Illis decimus tertius additur, cui *Xenia* nomen inditum, quod epigrammata τοῖς ξένοις, i. e. hospitibus aut amicis, apposita fuerit: eaque cum sint omnium elegantissima, mirum quantum extenuare solet

*y*) Lib. 9. epist. 14.

*z*) Diuinar. lect. c. 28. confer. PALLADIVS de re rustica lib. 4. tit. 9.

*a*) Vid. GALENVS libro de scriptis propriis.

*b*) Apud SPONIVM p. 89. misc.

*c*) Teste AELIO SPARTIANO de Antonino Caracallo c. 7.

*d*) Vid. acta Sanctor. T. 1. Iunii p. 395. *e*) Ibid. p. 942.

ſolet. Se prima fronte Saturnalium inquit diebus, quibus pueris fas eſſet nucibus, adoleſcentioribus alea ludere, cum Muſis luſurum, et blattis prandia paraturum; eamque aleam parum quidem lucroſam, nec multum tamen eſſe damnoſam. Mox: *f*)

*Omnis in hoc gracili Xeniorum turba libello*
*Conſtabit nummis quattuor emta tibi.*
*Quattuor eſt nimium: poterit conſtare duobus,*
*Et faciet lucrum bibliopola Tryphon.*
*Haec licet hoſpitibus pro munere diſticha mittas,*
*Si tibi tam rarus, quam mihi, nummus erit.*
*Addita per titulos ſua nomina rebus habebis:*
*Praetereas, ſi quid non facit ad ſtomachum.*

Xenia enim, quae carmine adumbrantur, poculenta plerumque et eſculenta ſunt, quae ſtomacho grata eſſe debent. Eius generis quoque liber eſt epigrammatum decimus quartus, ab ἀποφέρω *apophoreta* dictus, quae ſunt dona, conuiuis, vt domum ferant, in ſaturnalibus data. Veſpaſianus, teſte SVETONIO, *g*) dabat ſicut ſaturnalibus apophoreta viris; ita et per calendas Martias feminis. *Praemia*, noſter inquit, *h*) *conuiuae det ſua quiſque ſuo.* Et carptim ſaturnaliorum madidorum celebrationem deſcribit, ac libri materia humiliori excuſata, opuſculum a breuitate diſtichorum commendat.

*Verſibus explicitum eſt omne duobus opus.*

Extat quoque *de ſpectaculis* epigrammatum libellus, quem Martiali noſtro adſcriptum, alii eius epigrammatum vocant librum decimum quintum; alii praemittunt reli-



*f*) Lib. 13. epigr. 3.
*g*) Veſpaſ. cap. 19. confer. TVRNEBVS aduerſ. l. 28. cap. 32.
*h*) Lib. 14. epigr. 1.

quis eius operibus. Sed iam dudum viri docti *i*) iudicarunt, quaedam in eo libro non conuenire Martialis tempori; multa vero parum eius poetae ingenium sapere: vt, si non plane Martiali abdicandus ille spectaculorum libellus, videatur esse a variis poetis conscriptorum in spectacula fratrum Titi ac Domitiani carminum collectio, quam suis locupletatam fortasse Martialis edidit. Vti et in Priapeiis factum, Augusti Caesaris Octauiani et Maecenatis tempore vidimus, in quibus nonnulla Catulli, Tibulli, Ouidii, Virgilii et aliorum poemata occurrunt.

§. XCIX.

Luculentum est de Martiale iunioris PLINII *k*) testimonium, quod homo fuerit ingeniosus, acutus, acer, et qui plurimum in scribendo et salis haberet et fellis, nec candoris minus. Stertinius, vir clarissimus, quem noster mutato nomine Aoitum vocat, tantum ipsius ingenio atque doctrinae concessit, vt viuenti adhuc illi, veterum more, in bibliotheca sua imaginem posuerit. Ac Aelius Verus Imperator, qui Caesari Hadriano gratissimus fuit, solitus est singulari affectu prosequi lepores atque iocos huius poetae, suumque Virgilium vocare. *l*) Teste PAVLO IOVIO *m*) Marcus Antonius Casanoua, cui arguti epigrammatis palmam detulit illa ipsa Roma, seuerae auris iudicio superba, nec vnquam in confesso pudore poetis adulatrix; omnino studuit Martiali persimilis esse: adeo quidem, vt vna praesertim peracutae et circumductae sententiae gloria duceretur.

*i*) Vid. IANI RVTGERSII var lect. l. 5. c. 15. PETRI SCRIVERII et THOMAE FARNABII annotationes. *k*) Lib. 3. epist. 21.
*l*) Teste AELIO SPARTIANO de Aelio Vero cap. 5.
*m*) Elogiis doctorum virorum pag. 142.

retur. Ipſe Theodorus Beza Vezelius, teſte RAPHAELE EGLINO *n*) eius diſcipulo, Martialem *mel merum* dictitare ſolitus eſt. Quam lubenter vero et auide mel illud linxerit, res ipſa loquitur. Nemo enim exiſtimatur ad gloriam carminis Bilbilitani, quam Beza, propius acceſſiſſe.

## §. C.

Satyrae formam vt plurimum referre ſolet epigramma, cuius artifex non inſulſus Martialis fuit: quam ob rem *mordax ſine fine* a SIDONIO APOLLINARI *o*) fuiſſe dicitur. Quocum IOVIANVS PONTANVS *p*) ſentit, et *Valerius*, inquit, *Martialis*, *artificioſiſſimus epigrammatum ſcriptor*, *ita in iis quidem iocatus eſt*, *vt frequentius carpat*, *quam delectet*: *tametſi e demorſione ipſa delectatio quoque paritur*: *Adhaec dictis eius partim occultiſſima quaedam inſunt ſpicula* etc. Idem clarius paulo teſtatur OWENVS *q*) Angliae Martialis, et feliciſſimus aculeatae dictionis aemulus, vbi de poeta noſtro:

*Dicere*, inquit, *de rebus*, *perſonis parcere noſti*:
*Sunt ſine felle tui*, *non ſine melle ſales.*

Nam et ipſe MARTIALIS *r*) ait, ſe in libellis ſuis tale ſecutum eſſe temperamentum, vt de illis queri non poſſit, qui de ſe bene ſenſerit, cum ſalua infimarum quoque perſonarum reuerentia ludat. Quod ad pecu-

 lia-

*n*) In ea, quam ſelectis Catulli carminibus praefixit, epiſtola.
*o*) Carm. 9.

*Non Gaulicus hic tibi legetur*,
*Non Marſus*, *Pedo*, *Silius*, *Tibullus*,
*Aut mordax ſine fine Martialis*.

*p*) De ſermone l. 3. c. 18. *q*) Lib. 2. epigr. 160.
*r*) Libri 1. epiſtola ad Lectorem praeliminari.

liares epigrammatis virtutes, breuitatem et argutiam attinet, a IVL. CAESARE SCALIGERO *s*) ipsi praefertur Catullo. Quod LIPSIVS *t*) et MVRETVS tam aegre tulerunt, vt vix sibi a conuiciis temperare potuerint. Sed FR. VAVASSOR *v*) hanc litem ita decidit, vt vincere Catullum, et a Martiale vinci iudicet. Ille puro ac simplici candore, figuris quoque elegantibus superat Martialem, atque adeo toto corpore epigrammatis; Martialis vero clausula epigrammatis et acumine, quod proprium tunc Latinorum et peculiare fieri coepit, Catullum vincit. Praeterea et hendecasyllabi, et scazontes, et Iambi Catulliani multo sunt venustiores, quam Martialis, vt elegiaci Catulliani duriusculi et scabri.

## §. CI.

Propter nimiam, qua in scribendis epigrammatibus vsus est, licentiam vel petulantiam multos etiam ex eruditissimis iniquiores et inuisos censores habuit. RAPHAEL VOLATERRANVS *x*) relictos eius epigrammatum libros omnino reiiciendos esse putat, quippe qui neque elegantiae Latinae, neque moribus prosint. PAVLVS IOVIVS *y*) eum ingeniose mordacem et impurum vocat: quem cum Marcus Antonius Casanoua solum imitari voluerit: hoc effecisse, vt elocutioni casta puritas, ac in numero saepe duro lenitas deesset. Eodem PAVLO IOVIO teste, *z*) Andreas Naugerius patricii ordi-

*s*) Poetic. l. 3. c. 126.
*t*) Epist. quaest. l. 1. epist. 5.
*v*) De ludicra dictione pag. 231.
*x*) Commentariorum Vrbanorum lib. 17.
*y*) Elogiis doctorum virorum pag. 142.
*z*) Elogiis doctorum virorum pag. 145.

ordinis et poeta celeberrimus tam ſeuerus Martialis erat hoſtis, vt quotannis ſtato die Muſis dicato, multa eius volumina, tanquam impura, cum execratione Vulcano dicaret. Et MICHAEL VERINVS decimo octauo aetatis anno Romae defunctus iuuenis eruditiſſimus et caſtiſſimus, qui mortem obire, quam vſu venereo priſtinam valetudinem recuperare, maluit *a*) toto animo abhorruit a Martialis vel ſuperficiaria lectione, vt morum ſanctitatem ſeruaret, idemque in diſtichis haud obſcure teſtatur,

*Carmina ſunt*, inquiens, *fateor pulcherrima vatis Iberi*
*Ad mores faciunt non tamen illa bonos.*

Apud MORHOFIVM *b*) Poetam noſtrum e triuio ſcurram prae Catullo vocat Muretus. Eius epigrammata aſinis placere Lilius Gyraldus aiebat. CLAVD. VERDIERIVS, *c*) tetricus ille cenſor, Martialem paraſiten obſcurum, et poetam ſcurrilem, impudentiſſime nominauit. Neque tantum Martialis epigrammata dicteriis multis pupugerunt, verum etiam inuenti ſunt, qui longe maiori opprobrio et iniuria inſigni pro lubitu reſecare inſtituerunt, quae laſciuiora videbantur. Tot inde nati ſunt eius caſtratores, qui alto ſupercilio mira neſcio

*a*) Notus de eo POLITIANI verſiculis: *Ne ſe pollueret, maluit ille mori.* De ſemetipſo vero ille VERINVS diſticho 318.
*Promittunt medici, coitu mihi, Paule, ſalutem.*
*Non tanti vitae ſit mihi certa ſalus.*
Alibi:
*Cur, Petre, virgineum hortaris me ponere florem?*
*Non faciam, vel ſi hoc certa paranda ſalus.*

*b*) De Patauinitate Liuiana cap. 9. Differt. acad. pag. 548.

*c*) Cenſura auctorum veterum et recentiorum.

nescio quae de suo bene merendi studio promittentes, nihil non modo praestiterunt, sed magnum etiam bonis cum literis, tum moribus, inferre damnum deprehensi sunt. Primus, qui ex Martiali de castitate suspecta loca auferre conatus est, *Franciscus Syluius* fuit, ille enim Parisiis 1514. Martialem suum truncatum emisit. Hanc fortitudinem secutus *Conradus Gesnerus*, Medicus et polyhistor Tigurinus, 1544. 8. Tiguri edidit *Martialis epigrammata, recens ab omni verborum obscoenitate, in adolescentium praecipue scholarumque vsum, expurgata, et in locos communes LXXXIV. digesta, vna cum tribus dialogis, quibus ratio huius instituti redditur, et Iac. Micylli in Martialem annotationibus.* Dialogorum tertio Rhadamanthus iudex, posteaquam caussa in partem vtramque esset a Mitione et Demea coram tribunali disceptata, hanc tulit sententiam: *M. Valerius Martialis principio castrari debet, dein ferro membratim discindi, ita vt nulli artus ei cohaereant amplius; mox diligenter a perito aliquo medico, quaecunque particulae vlla lue infectae fuerint, igne vrentur: reliquae de integro in corpus nouum articulatim concinnatae conglutinentur, quemadmodum Aesculapius olim fertur ab equis discerpta Hippolyti Atheniensis membra, ope artis medicae, in pristinam integritatem reduxisse. Quod si temere quisquam huic sententiae meae contradixerit, in illo quoque castrationis poenam exerceri volo.* Bona verba quaeso. Et ego tam iniqua manu me castrarier sentiam, cui placet antiquum alta voce regerere ANTIQVO? Absit malum omen. Non licet. Sed assensum mox praebuere fortassis formidine poenae sanctissimi ordinis Iesuitici Patres, *Andreas Frusius* Gallus, *Edmundus Augerius*, *Matthaeus Raderus* Tyrolensis, *Petrus Rodellus*, et *Iosephus*

*Iuuen-*

*Iuuencius* Parifienfis, qui Martialem ab omni turpitudine vindicatum ediderunt. Isti quamuis etiam suos inuenerint patronos, OLAVM BORRICHIVM, *d*) VINC. PLACCIVM, *e*) THOMAM FARNABIVM, *f*) et ipsum IOSEPHVM SCALIGERVM, *g*) qui Matthaeum Raderum Iesuitam castratorem, vt bene meritum de bono scriptore, et candidum Germanum laudat: longe tamen plures et acerbiores rursum habuere censores suos. Ex ipsis pontificiis atque Hispanis LAVR. RAMIREZ DE PRADO *h*) in Raderum Iesuitam, Martialis castratorem, inuehitur. FARNABIVS, *i*) vtut vel ludibrio dixerit, laudato et vtili exemplo castigare atque castrare nequiores poetas, Martialem edere tamen voluit integrum, ne argueretur difficilia, et quae Delio aliquo natatore atque interprete, qui Sphingem acceperit, opus habent, sub praetextu obscoenitatis omisisse. Nec placuisse hoc institutum MORHOFIO, discimus illius tetrasticho *k*) quod in Iesuitas Oweni castratores scripsit:

*Pegasus ergo tuus factus Cantherius eheu!*
*Ipseque Apollo tuus factus Appella fuit!*
*O scelus! aut illos eunuchos conuenit esse, aut*
*Marsiae ad exemplum crimina pelle luant.*

In primis VAVASSOR *l*) consulendus est, qui lectu dignissima plura de hoc detruncandi studio affert. LAVREN-

*d*) Differt. 1. de poetis Latinis §. 39. p. 63. 64.
*e*) De scriptoribus anonymis et pseudonymis detectis, part. 1. c. 10. p. 79. 80. *f*) Praefat. ad Mart.
*g*) Epist. 159. ad M. Velserum.
*h*) In hypomn. ad Martial. amphitheatr. epigr. 25.
*i*) Praefat. ad Mart. *k*) In epigrammatibus selectis pag. 28.
*l*) Lib. de epigrammate cap. 10.

RENTIVS RAMIREZ de Prado, nobilis Hispanus, *m*) ad Raderum Iesuitam, Martialis castratorem: *age*, inquit, *vir honestissime, qui sciebas ea esse inhonesta? quod legeram, inquis. Cur legisti vir tantae sanctimoniae? et si legisti, cur nobis inuides eam lectionem? Ego vero pati non possum superciliosos istos censores, qui nequitias Martialis nobis adimunt, sibi relinquunt. Satius fuisset, sanctissime vir, vt totum Martialem intactum reliquisses, ne scilicet purissimae manus deligendis epigrammatibus, et interpretandis inquinarentur.*

## §. CII.

Fateor poetam nostrum, incomparabilem epigrammatis artificem, scurrilem interdum ac frequenter obscoenum esse: num vero castrandus ideo, vel plane abiiciendus sit, non video. Saepius ambigendi nobis iam fuit occasio, num etiam id genus scriptorum lectio bonis moribus obesse possit. Bonis dixi moribus: nam de malis nullum dubium. Qui verecundiam amant, foeda ne attendunt quidem, tantumque abest vt ad mores ea reuocare et imitari velint. Sed perditi homines etiam ex innocentissimis scriptis malam student sustinere mentem atque praetensam nunc aurium reuerentiam, vel nuditate verborum, vel obscoenitate rerum incessant: vt liber istis nullus tam bonus, qui non aliqua ex parte offenderet: cum bonis liber sit nullus tam malus, vt non certa ratione prodesset. Ecquis mortalium omni sua parte beatus? Suos quisque patitur manes. Vbi etiam grauissimi et morosi omnes conueniunt Catones, si vel maxime in Platonis rep. sibi viderentur cum perfectis hominibus viuere, nihil adeo sincerum inter

*m*) Hypomnemat. ad Martialis amphitheatr. epigr. 25.

inter se, et ab omni terrena faece decoctum habent; vt non aliquid mali, aut certe fragilitatis humanae admixtum esse intelligatur. Profert Aegyptus noxia multa et multa salubria cultori medicamenta; habet Attica vt mel optimum, ita cicutam lethalem: et in quocunque agro violae saepius vrticis, semper rosae spinis internascuntur. In libris ingenui adolescentes, quod in floribus et herbis apes, faciunt, ac lustrare quidem omnia, sed optima tantum libare solent. Si quis contra, quod nemo faciet probus, ingenio velit abuti, suoque periculo esse ingeniose nequam, in semetipsum non in istos petulantiores venerandae vetustatis poetas, culpam conferre debet. Nam et hoc probe notari meretur, quod IOH. HENR. BOECLERVS *n*) indicat postquam laudauit Martialem, vt eruditum et Latinissimum poetam, licet nimis obscoenum, cum alias iuuentuti magno vsui esset futurus: ipsum res obscoenas, spurcas, lasciuas non laudare, verum potius acerbe et satyrice irridere. Maleuolorum insaniam et dicacitatem ipse praeuidit, ideoque libri primi ad lectorem epistola praeliminari scripsit: *Absit a iocorum nostrorum simplicitate malignus interpres. — — Improbe facit, qui in alieno libro ingeniosus est. Lasciuam verborum licentiam, i. e. epigrammaton linguam excusarem, si meum esset exemplum. Sic scribit Catullus, sic Marsus, sic Pedo, sic Getulicus, sic quicunque perlegitur. Si quis tamen tam ambitiose tristis est, vt apud illum in nulla pagina Latine* i. e. simpliciter, aperte, sine ambage aut fuco, *loqui fas sit, potest epistola, vel potius titulo contentus esse. — — Non intret Cato theatrum nostrum: aut si intrauerit, spectet.* Nec ipse vnquam



*n*) Bibliotheca curiosa §. 16.

quam carmina lasciuiora probauit, nedum admiratus est. Erat eius tempore impurissimus poeta, Sabellus, qui varia concubitus genera descripsit, cuius modi figuris schematisque Tiberius Caesar *o*) cubicula sua instruxit: vt nefarias Aretini recentiores tabellas taceam. Ecquid MARTIALIS? *p*)

*Facundos*, inquit, *mihi de libidinosis*
*Legisti nimium, Sabelle, versus:*
*Quales nec Didymi sciunt puellae,*
*Nec molles Elephantidos q) libelli.*
— — — — — —
*Tanti non erat esse te disertum.*

## §. CIII.

De summa dictionis elegantia et carminis in hoc genere praestantia nemo dubitat. Ab ANGELO POLITIANO *r*) *argutissimus poeta*, et *ingeniosissimus Latinorum epigrammatum* auctor vocatur. Ab ADRIANO TVRNEBO *s*) *festiuissimus* et *lepidissimus* poeta. A IVSTO LIPSIO *t*) *acutus et capitalis Hispanus*. Secundum IOVIANI PONTANI sententiam, *v*) sunt dicta eius in

*o*) Confer. CASAVBON. ad Suet. Tib. c. 43.

*p*) Lib. 12. epigr. 43.

*q*) Poetria haec *ποικίλα τῆς ἀφροδίτης καὶ ἀκολασίας σχήματα* suis libris exposuit. Sic quoque libros spurcissimos et nefandi argumenti quidam Musaeus scripsit, quos MARTIALIS Lib. 12. epigr. 97. *pathicissimos* i. e. mollissimos vocat, qui certent cum libellis Sybariticis abominandae nequitiae, ab Hemitheone Sybarita conscriptis. Confer. LVCIANVS *πρὸς ἀπαίδευτον.* et OVIDIVS trist. l. 2. v. 417.

*r*) Miscell. c. 52. et declamat. pro Quintiliano.

*s*) Aduers. l. 8. c. 4. et l. 13. c. 19. *t*) De Amphit. c. 15.

*v*) De sermone l. 3. c. 18.

in vniuersum arguta et subtiliter conquisita; sententiae abstrusae et rarae, salsae et aculeatae; inuentiones quammaxime acutae; verba praecipue accommodata, quaeque non modo prima fronte lectorem alliciant, verum etiam post lectionem in animo tacitam quandam quasi titillationem relinquant. IVL. CAESAR SCALIGER *x*) recte iudicat, cum peculiares epigrammatis virtutes sint breuitas et argutia: hanc non semper assecutum esse Catullum; Martialem vero poetam argutissimum nusquam omisisse. Hinc et in hypercritico: *y*) *ne Martialem quidem transferre libet ad meliora. Multa sunt eius epigrammata diuina, in quibus et sermonis castitas, et argumenti species luculenta est. Versus vero candidi, numerosi, pleni, denique optimi. Alia foeda ne legerim quidem, tantum abest vt ad censuram vocem.* Quae totidem verbis MICH. NEANDER, *z*) postquam obscoenitatem deuitandam monuisset, Martialis venam haud certe vulgarem praedicans exscripsit, ac lubentissime Scaligero incomparabili haud sinistre iudicanti assensum praebuit.

## §. CIV.

Martialis epigrammatum editio princeps a MICHAELE MAITTAIRE *a*) laudatur *Veneta* per Vindelinum Spi-

 ren-

*x*) Poetic. l. 3. c. 126. Sed IVSTVS LIPSIVS epistolicar. quaest. l. 1. epist. 5. *nollem*, inquit, *viro magno excidisset hoc iudicium iudicii dissimile. Nihil ad Catullum Martialis, scio, sed et hoc scio, epigrammata illa nec in triuio nata, nec omnia in triclinio. Multa foeda, obscoena in Martiale: et mehercule in vno Catulli libello non pudiciora, sed pauciora. Ignorat seculum illud, qui hoc accusat.*

*y*) Poet. l. 6. *z*) In praefat. erotem. linguae Graecae pag. 194.

*a*) Annal. typogr. p. 71.

rensem sine anni nota. 4. Georgio Alexandrino correctore, cum hoc epigrammate: *Raphael Zouenzonius Ister Vindelino Spirensi ob eius incredibilem imprimendi solertiam D. D.*

*Consummatissimus ille Martialis*
*Impressus digitis Vindelianis*
*Hic est: hic lepidus facetiarum*
*Princeps et salis Attici Latinique.*
*Hunc, hunc, lector, emas, tibi futurum*
*Praeclarum comitem domi forisque*
*Istri consilio tui poetae.*

Et Martialis prodiit Venetiis 1470. fol. ex edit. Georgii Merulae. 1474. fol. cum Domit. Calderini comment. ad Laurent. Medicem, per Iacobum de Rubeis Gallici. 1475. fol. cum comment. Calderini per Ioh. de Colonia et Ioh. Manthem. Rursum 1480. fol. ex edit. Merulae et 1482. fol. per Bapt. de Tortis, cum commentariis Domitii Calderini. Accedit vita Martialis, Plinii epistola ad Cornelium Priscum de Valerio Martiale; item Calderini defensio cum recriminatione in calumniatorem commentariorum in Martialem, quos nondum ediderat; additum est denique M. Lucii Phosphori epigramma. Prodierunt quoque Venetiis epigrammata Martialis 1491. 1493. 1495. et 1498. fol. cum Domitii Calderini et Georgii Merulae commentariis. *Romae* 1473. fol. *Ferrarae* 1471. 4. *Mediolani* 1478. 4. impensis Philippi de Lavagnia. 1483. fol. cum Domitii Calderini commentariis: quibus Laurentio Mediceo nuncupatis, textum auctoris non modo e quinque MSt. emendauit, verum etiam multa ex veterum Graecorum et Latinorum disciplina produxit.

§. CV.

§. CV.

Seculo decimo ſexto Martialis epigrammata prodierunt *Venetiis* 1501. 8. apud Aldum. 1510. fol. cum Domitii Calderini et Georgii Merulae commentario. 1510. et 1517. 8. ſine notis. *Romae* 1558. 8. quam editionem Andreas Fruſius caſtrauit. *Pariſiis* 1528. 8. 1540. et 1544. 12. apud Simonem Colineum. 1554. 4. apud Vaſcoſan. 1584. 8. cum Theodori Marcilii notis. *Lugduni* in Galliis 1522. 8. 1535. 8. apud Gryphium. 1546. 8. apud eund. 1598. 16. caſtrata Andreae Fruſii editio. *Antuerpiae* 1566. 8. accurante Adr. Iunio. 1668. 8. apud Plantinum, caſtrata Edmundi Augerii editio. 1579. 12. Adr. Iunii. *Tiguri* 1544. 8. editio Conr. Geſneri recens ab omni verborum obſcoenitate, in adoleſcentium praecipue ſcholarumque vſum, expurgata, et in locos communes LXXXIV. digeſta, vna cum tribus dialogis, quibus ratio huius inſtituti redditur, et Iac. Micylli in Martialem annotationibus. *Baſileae* 1536. 8. apud Ioh. Heruagium, cum Iac. Micylli ſcholiis. 1538. 8. apud Henricum Petri. 1539. 8. cum notis Micylli apud Heruagium. 1559. 8. et 1563. 12. per Nic. Brylingerum. *Argentorati* 1515. 4. 1595. 12. ex emendatione Adr. Iunii et Theod. Pulmanni cum Ioſephi Langii omnium vocabulorum indice, apud Lazarum Zetznerum. *Francofurti* 1595. 12. editio ad MS. Palatinum caſtigata, cum Iani Gruteri notis.

§. CVI.

Seculo decimo ſeptimo prodiit Martialis *Romae* 1608. 8. caſtratus ab Andrea Fruſio. *Venetiis* ſecutae ſunt 1635. 4. Balth. Bonifacii coniecturae in Martialem. Et 1657. 4. Caeſ. Zaroti comment. de medica et philoſophica Martialis tractatione. *Pariſiis* 1601. 4. apud

Claud.

Claud. Morellum, cum Domit. Calderini, G. Merulae, Desid. Heraldi, et Nic. Rigaltii notis. Rursum 1607. 4. cum variorum commentariis et Iosephi Langii omnium vocabulorum indice. 1607. 8. cum Is. Casauboni praefatione. 1607. 4. cum adolescentis ac pene iam pueri Laurentii Ramirez de Prado commentario, in quem multa congesta sunt, quae iam prius ab aliis erant obseruata, annotante SCALIGERO *b*) et MORHOFIO *c*) Vnde non mirum, si ex Pierii hieroglyphicis, et Raderi annotationibus, nonnulla, nec allegatis auctoribus, surrepta videantur. Qua de re IAC. THOMASIVS *d*) Iac. Pontani et Raderi verba profert. Et PLACCIVS *e*) integrum librum Claudii Musamberti, seu, vt euoluit ille Theodori Marcilii, commentariorum in Laurentii Ramiresii hypomnemata ad Martialem memorat, quibus ille traducatur. Sed tamen addit, magis audiendum esse l. c. Scaligerum, qui, si puerilem ardorem inclarescendi, nimiumque alios vituperandi pruritum, demas, egregiam adolescentis indolem collaudandam putat. Imo in eam suspicionem adducitur Placcius, vt non tam Ramiresium adolescentulum atque discipulum, quam Franc. Sanctium, eius praeceptorem, coniiciat, illorum in Martialem commentariorum auctorem esse: cum et eius grammatica, quam inscripsit Mineruam, aliquando Ramisio fuerit tributa. 1617. fol. editio instructa commentariis doctorum, Domitii Calderini, Georgii Merulae, Theodori Pulmanni, Adr. Iunii, Nic. Rigaltii, Christophori Coleri, Steph. Clauerii, Fed. Morelli, et Ramiresii de Prado Hispani in librum spectaculorum et quatuor primos epigrammatum libros, atque

*b*) Epist. 466. *c*) Polyhist. liter. l. 4. c. 13. §. 11.
*d*) De plagio literario §. 137. *e*) De pseudon. p. 228.

atque aduersus hunc Claudii Musamberti Abbauillaci commonitoriis. Habentur in illa quoque Theodori Marcilii et Desiderii Heraldi notae, metaphrasis Graeca selectorum Martialis epigrammatum a Iosepho Scaligero composita, Isaaci Casauboni praefatio, et Iosephi Langii omnium vocabulorum index. 1680. 4. luculenta editio, quam in vsum Delphini Vincentius Collesius adornauit. *Sedan.* 1624. 8. cum notis Thom. Farnabii. *Lugduni* in Galliis 1618. forma minore, castrata Andreae Frusii editio. *Tolosae* 1680. 8. accurante Petro Rodello, qui libros quinque epigrammatum e Martiale selectorum vulgauit cum notis suis. *Londini* 1615. 8. cum notis Thomae Farnabii. *Lugduni Batauorum* 1619. 12. insignis neque vbiuis obuia editio, ex accuratissima recognitione Petri Scriuerii, cum eiusd. Iani Gruteri, Ios. Scaligeri, Ioh. Brodaei, Adr. Turnebi, Angeli Politiani, Iusti Lipsii, Iani Rutgersii et Isaaci Pontani notis. 1656. et 1661. 8. cum integris Thomae Farnabii et selectis variorum notis, indice quoque rerum, verborum, ac rituum locupletissimo, accurante Cornelio Schreuelio, qui Martialem suum Ioh. Frid. Gronouio inscripsit; eiusque sub finem additas animaduersiones dolet sibi non maturius communicatas. *Amstelodami* 1621. 1629. et 1650. 12. apud Ianfonium ex museo Petri Scriuerii. 1645. 12. cum notis Thomae Farnabii. 1670. 8. Cornelii Schreuelii editio, cum variorum notis. 1670. 12. ex officina Ianssonio - Waesbergiana, cum notis Thomae Farnabii. *f*) *Francofurti* 1602.

*f*) De quibus parum benigne iudicat FRANC. VAVASSOR de epigrammata pag. 288.

1602. 12. cum Iani Gruteri notis. *Ingolstadii* 1602. 8. sine notis. et 1611. fol. cum vasto Matthaei Raderi Iesuitae commentario, qui et obscoena praetermisit pro ingenio suo. *Nobis* enim inquit, *non licet esse tam Latinis, qui Musas colimus pudiciores.* Attamen a IOSEPHO SCALIGERO *g*) laudatur. *Valde*, inquit, *laudo operam Raderi vestri in Martialem. Itaque me auctore multi emerunt librum illum, vt ego pretium illius excandefecerim. Laudo, inquam, eruditionem hominis et candorem Germanicum, qui sine vlla rubigine et maledicentia tam bene de bono scriptore meritus sit.* Mox etiam Martialis prodiit *Moguntiae* 1627. folio. tertiis Matthaei Raderi curis illustratus. *Goslar.* 1612. 12. *Coloniae Agripp.* 1624. 12. *Dilingae* 1626. 12. obscoenis rescissis.

§. CVII.

Nostro denique et recentissimo seculo Martialis prodiit *Amstelodami* 1701. 8. editio, quam Vincentius Collesius, cum paraphrasi et variorum notis, in vsum Delphini adornauit, numismatis antiquis illustrata a Ludouico Smids, Med. D. *Londini* 1701. 8. eadem editio in vsum Delphini a Collesio adornata. 1716. 12. accurante Mich. Maittaire, apud Iac. Thonsonum.

§. CVIII.

Eiusdem aetatis TERENTIANVS MAVRVS *h*) est, natione Afer, ille cuius MARTIALIS *i*) meminit, quemque in Aegypto Syenes praefectum fuisse ait, vbi No-

*g)* Epist. 159. ad M. Velserum. Conferatur ipsius Velseri epistola 21.

*h)* Ita libri inscriptio, et Maurum se patria fuisse ipse testatur, apud Heliam Putschium pag 2427. v. 3.

*Maurus item quantos potui cognoscere Graios.*

*i)* Lib. 1. epigr. 87.

Nouium vicinum suum, at micropsychum, *k*) queritur, vt sordide viveret, tam longe a se abesse,

— — — *quam Terentianus,*

*Qui nunc Niliacam regit Syenen.*

Hinc celebris ille grammaticus et poeta in fronte editionis, quae cum notis Nic. Brissaei Montiuillarii Parisiis prodiit, *l*) vocatur *Terentianus Maurus Niliacae Syenes praefectus.* Saepius et ille Septimii Poetae *m*) meminit, qui procul dubio Septimius Seuerus est, ad quem in quarto Syluarum Statii carmen lyricum exstat. Martiali ergo proximum esse oportet, qui se non diu post hunc Septimium scripsisse duobus locis testatur. Nam *n*)

*Dulcia*, inquit, *Septimius qui scripsit opuscula nuper.*

Et alibi: *o*)

*Nemo tamen culpet, si sumo exempla nouella,*
*Nam melius nostri seruarunt metra minores,*
*Septimius docuit quo ruris opuscula libro* etc.

Nec sibi constat LILIVS GYRALDVS, *p*) qui cum dixisset, non liquido se comperisse, quando Terentianus Maurus vixerit, mox ea subiungit floruisse tempestate, qua Latinae literae in Africam migrauere: hoc autem factum ait tempore Septimii, quem ipse alibi facit Statii Papinii aequalem; item tempore Apuleii, qui sub

 diuis

*k*) i. e. parui et abiecti animi auarum, qui neminem inuitat, neque agitat conuiuia. Diuites enim eo tempore, inprimis vicinos frequenter solebant ad caenam vocare: quod qui non faciebat, *micropsychus* vocabatur.

*l*) 1531. 4. apud Sim. Colineum.

*m*) Cum alibi, tum vbi de tertia tome hendecasyllabi agit, apud Putschium pag. 2441. *n*) Apud Putschium pag 2424.

*o*) Apud Putschium pag. 2427. v. 5.

*p*) Historiae poetarum dialogo 10. pag. 364.

diuis fratribus vixit; Adhaec tempore Seueri, qui sub imperio Septimii Seueri fuit; porro tempore Cypriani, qui Valeriani imperium attigit; denique concludit, fuisse non multo ante tempora Constantinorum: ita vt spatium ab eo assignatum annos contineat fere ducentos. Nec sibimet ipsi constat G. I. VOSSIVS, *q*) qui aetatem Terentiani agnoscit Martiali esse proximam, siquidem is ille sit, cuius, quod supra notatum, mentionem fecerit. Mox vero Terentianum Maurum putat esse eum, ad quem librum suum περὶ ὕψους scripsit Longinus: eum compellat, vbi comparationem instituit Demosthenem inter atque Ciceronem, ac Terentiano ait se accuratius iudicium relinquere, vt Latine doctiori. Rursum *r*) Traiani temporibus scribit fuisse proximum, et Syenes in Aegypto praefectum, Terentianum illum Maurum, cuius de re metrica elegans extat opus. Dionysius vero ille Longinus Cassius, cuius plane aureolam habemus περὶ ὕψους i. e. de sublimitate commentarium, dicauit librum suum Posthumio Terentiano, et vixit post Martialem annos fere ducentos, imperante Aureliano, circa annum reparatae salutis CCLXX. Malchi Porphirii praeceptor, et Zenobiae, orientis Reginae, a consiliis et in studio Graecae linguae magister: quem, quod epistolae, a Zenobia ad Aurelianum Imperatorem scriptae, auctor extitisset, Caesar occidi imperauit graui omnibus, vt VOPISCVS *s*) refert, supplicio. Non magis ergo ille conuenit cum Niliacae Syenes praefecto, a Martiale celebrato, quam Terentianus,

*q*) De poetis Latinis c. 3. pag. 47.

*r*) De poetis Latinis cap. 4. init. pag. 50.

*s*) Diuo Aureliano cap. 30.

nus, vir consularis et martyrologio inclutus. *t*) Sic bonus quandoque dormitat Homerus. Ab ENNODIO *v*) citatur, et saepius a PRISCIANO grammatico. *x*) Cum senex esset *y*) ad Bassinum filium et generum Nouatum *z*) scripsit de literis, syllabis, pedibus et metris carmen, vario poematis genere temperatum et elegans, multa eruditione conditum, et mira ingenii suauitate commendatum. Vnde eum Muretus suauissimum grammaticorum vocat. Prima huius carminis Terentiani editio prodiit cum Ausonio *Mediolani* 1497. fol. Emendatum suisque animaduersionibus illustratum est postea a Georgio Merula, Iano Parrhasio, Nicolao Brissaeo, Iacobo Petreuino, Iacobo Micyllo, atque aliis. Sic saepius prodiit seorsim, atque in corpore poetarum. *a*)

 Pro-

*t*) De quo VOSSIVS consulendus lib. 3. de histor. Lat. pag. 743.

*v*) Lib. 8. epist. 29. Magna bibliotheca patrum tom 6. part. 1. p. 235.

*x*) Lib. 6. apud Putschium pag. 694. Lib. 7. pag. 741. Lib. 13. pag. 961. De metris comicis ibid. pag. 1321.

*y*) Nam ipse operis praefatione

*Sic nostrum*, inquit, *senium quoque*,
*Quia iam dicere grandia*
*Maturum ingenium negat*,
*Nec spirant animas fibrae*;
*Angustam studii viam*
*Et callem tenuem terit.*

*z*) De syllabis, apud Putschium pag. 2390.

*Haec prius Bassine fili, et tu gener, Nouate mi,*
*Perpolite, quam potestis, crebriore limula.*
*Non pater tanquam, socerque sed velut sim extrarius,*
*Intueri vos oportet, an satis sit literis*
*Singulis discreta recte, quae cuique est, natiuitas.*

*a*) Corpus omnium veterum poetarum Latinorum, secundum seriem temporum digestum, et quinque libris distinctum, praefixa vnius cuiusque poetae vita, duobus voluminibus prodiit Geneuae 1611. 4.

Prodiit etiam cum Victorino de orthographia 1584. 8. Et inter grammaticae Latinae auctores antiquos, ab Helia Putschio collectos, Hanouiae 1605. 4.

§. CIX.

DECIMVS *b*) IVNIVS IVVENALIS liberti cuiusdam locupletis filius aut alumnus, ex Aquino Volscorum oppido oriundus. Quod ipse videtur innuere: *c*)

— — *ergo vale, nostri memor: et quoties te*
*Roma tuo refici properantem reddet Aquino* etc.

Declamauit ad mediam fere aetatem, magis animi caussa, quam vt scholae aut foro se praepararet. Deinde quod viueret primum tristibus Domitiani temporibus, *d*) poetices studio se contulit ad satyras conscribendas. Inter alia vrbis indigna et praepostera, quae exagitauit scelera, quoque Paridis pantomimi et histrionis apud Domitianum potentiam gratiamque nimiam carpere non veritus est his propemodum verbis: *e*)

— — *Cum fregit subsellia versu,*
*Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agauen.*
*Ille et militiae multis largitur honorem.*
*Semestri vatum digitos circumligat auro.*
*Quod non dant proceres, dabit histrio* — —
— — — — — —
*Haud tamen inuideas vati, quem pulpita pascunt.*
*Quis tibi Maecenas? quis nunc erit aut Proculeius,*
*Aut Fabius? quis Cotta iterum? quis Lentulus alter?*

Vt

*b*) *Decimum* non *Decium* scriptoris huius praenomen esse, inter alios docet LVD. CARRIO emendat. l. 1. c. 1.

*c*) Satyr. 3. circa fin. confer. vetus scholiastes.

*d*) Non Neronis: vt auctor vitae Iuuenalis, et vetus scholiastes ad satyr. 7. v. 92. falso tradiderunt.

*e*) Satyr. 7. v. 86. seqq.

Vt mirum nemini possit videri, quamuis id genus scripturae industrie excoluerit, diu tamen ne modico quidem auditorio quicquam committere ausum fuisse. *f*) Nihilominus Paride instigante, a Domitiano, per honorem militiae, vrbe summotus atque, in iocularem eius quod Paridi exprobrarat vltionem, praefectus cohorti, ad pentapolin in extremis Aegypti et Libyae finibus ablegatus est. *g*) Hinc SIDONIVS APOLLINARIS: *h*)

*Non qui tempore Caesaris secundi*
*Aeterno incoluit Tomos reatu:*
*Nec qui consimili deinde casu,*
*Ad vulgi tenuem strepentis auram,*
*Irati fuit histrionis exul.*

Sed falluntur, qui tradunt, poetam iam octogenarium in exilio mox angore ac taedio vitam cum morte commutasse. *i*) Constat enim vel ex ipsis eius satyris, post obitum Domitiani, Romam reuersum carmina sua non sine summo frequentis auditorii applausu recitauisse. Ecquis non videt, eum satyra septima ab exordio feliciora Traiani tempora notasse? Is enim Caesar tum solus tristes respexit camoenas, atque spem nouam bonis artibus praebuit. *k*) At inquies, in ea satyra, quod modo dictum

*f*) Auctor vitae Iuuenalis. *g*) SVIDAS in lexico.
*h*) Carmin. ad Magnum Felicem IX. 270.
*i*) Auctor vitae Iuuenalis.
*k*) Fallitur quoque Vetus Scholiastes ad Iuuen. Satyr. 7. v. 1. vbi haec notat: *de sterilitate studiorum, loquitur. Neronem palpat. Talis autem est sensus: poeticae artis periisset industria, nisi propter egestatem in studia diuersa tendentibus Caesaris subuenisset humanitas.* Idemque inferius v. 92.
*Praefectos Pelopeia facit, Philomela tribunos.*

de

dictum fuit, stomachum Paridi iam mouerat, suique exilii scripserat caussam. Ita se res omnino habet. Et est quod Auctor vitae Iuuenalis anonymus ait, mox magna frequentia, magnoque successu bis terue auditum fuisse: vt ea quoque, quae prima fecerat, infarciret nouis scriptis: eademque carmina citat. Imo et eum Adriani tempora attigisse media fere, et carmina scripsisse, haec ipsius verba probant: *l*)

— — *Stupet haec, qui iam post terga reliquit*
*Sexaginta annos, Fonteio consule natus?*

L. Fonteius Capito cum C. Vipsano Aproniano Consul fuit anno V. C. DCCCXI. quinto Neronis: post LX. annorum spatium ergo oportet eum adhuc scripsisse anno V. C. DCCCLXXI. Adriani quarto. *m*) Vnde HENRICVS DODWELLVS V. C. *n*) contendit Iuuenalem sub Adriano demum satyras edidisse, et anno post Christum natum CXIX. ab eo Caesare in exilium missum fuisse. De eius morte parum constat, nisi quod octogenario maiorem in exilio vitam finisse arbitrantur. MARTIALIS *o*) eius ceu valde familiaris meminit.

§. CX.

Exstant hodie Iuuenalis satyrae XVI. in quinque libros digestae, ita vt *primus* quinque priores, *secundus* sex-

de Nerone accipit, et propter hunc versum in exilium a Nerone Iuuenalem missum esse scribit. Ad satyr. 4. vero traditur a Domitiano relegatum fuisse sub specie honoris in Aegyptum, ad cohortis curam: vt satis appareat, glossularum compilationem eiusdem auctoris non esse.

*l*) Satyr. 13. v. 16.

*m*) Confer. LIPSIVS l. 4. epist. quaest. epist. 20.

*n*) Qui Iuuenalis vitam persequitur in annalibus Quintilianeis.

*o*) Lib. 7. epigr. 23. et lib. 12. epigr. 18.

ſextam, *tertius* ſeptimam, octauam et nonam, *quartus* decimam, vndecimam atque duodecimam, *quintus* quatuor reliquas contineat. Satyra I. Perſtringit alios poetas ſaepius ſuas recitantes tragoedias: et cauſſas exponit, quibus commotus, ab inſtituta tragoedia ad ſatyram tranſierit. II. Hypocriſin reprehendit in philoſophis, iudicibus, ſacerdotibus, ducibus ac nobilibus, qui de inferorum ſuppliciis impie ſentientes, ab ipſis gentibus victis ſoleant corrumpi, et alios corrumpant. III. Deſcribit vrbis incommoda, inducens Vmbritium, aruſpicem illius aeui peritiſſimum *p*) et virum optimum, ex vrbe Roma Cumas migrantem, ſuique diſceſſus cauſſas exponentem, quod ſcilicet Graecorum et aliarum gentium, quae in vrbem confluxere, adulationes, vitia et artes malae obtineant: vt ciui honeſto amplius ſit ibi nullus locus. IV. Libidinem et luxuriam Criſpini ſimul, atque ridiculum Domitiani ſuper rhombo piſce concilium deſcribit. V. Paraſitum abſtrahit a diuitum conuiuiis: quod in iſtis contumelioſe tractentur, neque deliciis, quae honoratiſſimis quibusque apponuntur, perfrui liceat. VI. Vt matrimonium Poſtumo diſſuaderet, acriter in omnia mulierum vitia inſurgit; inprimis earum laſciuiam, ſuperbiam, inuerecundam ſcientiarum affectationem atque in maritos imperium ſatis ignominioſum atro carbone notat. VII. Feliciora poetis, praeſertim Teleſino, Traiani Caeſaris tempora gratulatur: quibus interea dolet, ſtudia liberalia Romanis aliis curae non eſſe. VIII. De natalium claritate agit; neque a maioribus docet veram nobilitatem

*p*) Quem vocat PLINIVS h. n. l. 10. c. 4.

tem deriuari traducem, verum in sua virtute consistere: vt ab sceleratis frustra parentum fumosae imagines ostentari soleant. IX. Cinoedos, eorumque obscoenam turpitudinem aperte nimis perstringit. X. Inuehitur in vana et ridicula mortalium vota: cum expetunt diuitias, honores, famam, formam, vitamque longam: quibus saepenumero, si vel maxime voti fierent compotes, pessumdantur. Contra puram ab Diis petendam esse mentem, qui, quid cuique conueniat, optime norint. XI. Ad Persicum scribit in eos, qui praeterquam quod res domestica patiatur sua, luxuriosius viuunt, atque pretiosas comparant epulas: cum sumtus pro suarum cuiusque facultatum modulo faciendi essent. XII. Ad Coruinum scribens de Catulli reditu heredipetarum impudentiam accusat. XIII. Consolatur Caluinum animo aegrum, quod sibi ab amico depositum fuisset denegatum. Malam ergo fidem accusat ac fraudes Romanis iam vsitatissimas. Sed nihil eiusmodi a Deo impunitum iri. XIV. Mala parentum exempla reprehendit, quibus liberi ad omnia vitia trahantur. XV. Ridet sacra Aegyptiorum, qui religione praepostera colunt feras, iugulant homines, et quibus ipsa numina crescunt in hortis. XVI. Satyra vltima, quam plerique Iuuenali abiudicant, q) militiae commoda et priuilegia laudat simul ironice, atque nimiam militum insolentiam perstringit.

§. CXI.

In Satyra Romana Iuuenalis fere omnes et ipsum Horatium, si linguae castitatem, illius aeui propriam exci-

q) Vid. GROTIVS ad Luc. III. 14. RVTGERSIVS var. lect. p. 338. Alii hanc, atque praecedentem de sacris peregrinis, cum exularet, Iuuenalem in Aegypto scripsisse opinantur.

excipias, longe superauit. Nec vana FABII *r*) de nostro, qui eius aetate vixit, vt ipsi religio esset nominare nolentem, coniectura fuit, vbi *sunt*, inquit, *clari hodieque*, praeter Horatium atque Persium, *et qui olim nominabantur.* Haec vero ipsius PORPHYRIONIS, vel quisquis est, in Horatium veteris Grammatici sententia: *Satyra Horatii inter Lucilii satyram et Iuuenalis est media. Nam et asperitatem habet, qualem Lucilius, et suauitatem, qualem Iuuenalis.* Ex recentioribus duorum dabimus, sed maximorum, virorum iudicia. IVLIVS CAESAR SCALIGER: *s*) *Iuuenalis ardet, iugulat. Persius insultat. Horatius irridet.* Alibi: *t*) *Iuuenalis autem candidus, ac satyricorum facile princeps. Nam eius versus longe meliores, quam Horatiani: sententiae acriores: phrasis apertior.* IVSTVS LIPSIVS: *v*) *Iuuenalem poetam, a Scaligero patre, in satyra praepositum Horatio, vidi qui indignaretur. At ille, me iudice, inter multa certi et elegantis iudicii, nihil verius protulit.* Paulo post: *De Iuuenali vere iudicat. Ardore, altitudine, libertate, id est suo quodam genere supra Horatium est: quod ipsum maxime satyrae proprium videtur. Tangit vitia, obiurgat, inclamat: raro iocos, saepius acerbos sales miscet. Quae omnia in Horatio contra, qui placidus, lenis, quietus, monet saepius, quam castigat. Sed ita praeclare tamen hoc ipsum: ut in ea parte et arte nihil possit supra eum.* De satyris suis PERSIVS *x*) ipse diuinando quasi praedicere poterat: *quis leget haec?* quod paucos lectores habiturus sit, neque poema austerum eius

Hh 2 quisquam

*r*) Instit. orator. l. 10. c. 1.

*s*) Poetic. l. 3. c. 98.

*t*) Poetic. l. 6. c. 6.

*v*) Epist. quaest. epist. 9. ad Theodorum Pulmannum.

*x*) Satyr. 1. v. 2.

quisquam attendere satis velit. Iuuenalis vero carmina arripuerunt auide: vt nemo non ista per otium sibi valde familiaria reddere studuerit. Quod AMMIANVS MARCELLINVS y) quoque testatur: *quidam detestantes vt venena doctrinas, Iuuenalem et Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla volumina praeter haec in profundo otio contrectantes* etc.

§. CXII.

Iuuenalis editiones habemus plurimas. *Romae* 1474. fol. prodierunt eius satyrae cum Domitii Calderini Veronensis commentario, ad Iulianum Medicem, Petri Cosmi filium; accedit vita Iuuenalis ex antiquorum monumentis; in fine operis defensio aduersus Brotheum Grammaticum calumniatorem commentariorum Martialis cum recriminatione. 1474. fol. prodierunt quoque Angeli Sabini paradoxa in Iuuenalem, per Georgium Sachsel de Reichenthal et Bartholomaeum Golsch de Hohenbart clericos. *Venetiis* 1475. fol. per Iacobum de Rubeis, cum Domitii Calderini commentario. 1478. fol. per Gabrielem Petri, cum Georgii Merulae Alexandrini (qui Domitii Calderini aduersarius fuit) enarrationibus. 1482. 1483. et 1485. fol. per Baptistam de Tortis, cum Calderini commentario. 1483. fol. per Thomam de Alexandria cum eodem Calderini commentario. 1487. fol. per Bartholomaeum de Zanis de Portesio, cum Calderini commentario. 1492. 1493. 1497. et 1498. fol. per Ioh. de Cereto de Tridino, cum Antonii Mancinelli, Domitii Calderini, Georgii Vallae, et Georgii Merulae commentariis. *Taruisii* 1478. fol. per Barthol. de Confoloneris, cum Georgii Merulae Ale-

y) Lib. 28.

Alexandrini enarrationibus; addito eiusdem commentario in Ciceronis orationem pro Ligario. *Pinarolii* 1479. fol. per Iacobum de Rubeis. *Mediolani* 1483. fol. per Leonhardum Pachel et Vldericum Scincenzeler socios, cum Domitii Calderini Veronensis commentario. *Vicentiae* 1480. fol. per Henr. Liberarium, cum Calderini commentario. *Brixiae* 1486. fol. cum Georgii Merulae Alexandrini enarrationibus. *Norimbergae* 1497. fol. cum Antonii Mancinelli commentariis. *Lipsiae* 1497. fol. Reliquas editiones plerasque notatu dignas supra enarrauimus, vnde tricesima et sequentibus tribus paragraphis, vbi editas notauimus satiras Persii: quorum Iuuenalis noster vulgo vno libro prodire consueuit. Omnium praestantissima Iuuenalis et Persii editio est, quae cum integris variorum notis *Vltraiecti* 1685. et *Lugduni Batauorum* 1697. 4. accurante Henrico Christiano Henninio, prodiit. In ea poetae vita ex codice Isaaci Vossii auctior, et dissertatio Nic. Rigaltii de satira Iuuenalis praemittitur. Tum poetae versibus per singulas paginas veterum scholia ex editione P. Pithoei, et integer Isaaci Grangaei commentarius subiiciuntur. Seorsim comparent commentarii Ioh. Britannici, et scholia Coelii Secundi Curionis, cum excerptis enarrationibus Georgii Merulae. Hinc notae et castigationes Theodori Pulmanni, P. Pithoei, Nic. Rigaltii: commentarii Domitii Calderini, et selecta ex quaestionibus Angeli Sabini super Iuuenale, ex Georgii Vallae, Antonii Mancinelli, Iodoci Badii Ascensii commentariis, scholiisque Adr. Turnebi, Eilhardi Lubini, Bernhardi Autumni, et Thomae Farnabii. Has obseruationes excipit sylloge notarum ab Henninio excerptarum e scriptis vtriusque Vossii, Ios. Scaligeri, Salmasii, Graeuii,

Octauii Ferrarii, Barthii, Bocharti, Sam. Clauerii, Ludouici Dorleans, Iof. Ant. Gonfalii de Salas, Scioppii, Rutgerfii, I. F. Gronouii, Nic. Heinfii, Ezech. Spanhemii, Iac. Ouzelii, Philippi Rubenii et aliorum. Deinde Almeloueenii et ipfius Henninii fpicilegia fequuntur cum peplo notarum ad veterum fcholia, concinnato ex Pithoei, Rutgerfii, Almeloueenii, Henninii et aliorum obferuationibus. Succedit denique index omnium vocabulorum ad hanc editionem accommodatus.

## §. CXIII.

Illuftrium poetarum latus claudat SVLPITIA poetria, z) nobilis, imperante Domitiano, Romana matrona: quam non minus caftitas et in Calenum maritum amor atque fides, quam elegantia et lepor ingenii commendauit. Fuit enim fpiritus excitati femina, Mufarum amica, docta, et inprimis diuinae poefeos amantiffima: vt ipfa non modo verfus fcriberet plurimos; verum etiam fui fexus raro exemplo prima Romanis mulieribus effet ftimulo palmam Graecis difficillimo quoque carminis genere praeripiendi. Gloriatur ergo: a)

— — — *quot denique millia lufi,*
*Primaque Romanas docui contendere Graiis,*
*Et falibus variare nouis* — — —

Non quod prima fuiffet ex Romanis feminis, quae animum difciplinis et famam fcriptis tradidiffet: plures enim

z) Quod eius fatyra iam tum effet Aufonianis poematibus inferta: FVLGENTIVS mytholog. l. 1. praefat. *Sulpicillam Aufonianam* vocat, eiusque loquacitatem cum Petroniana Albutia componit. a) Satyrae v. 7.

enim matronae erant doctae, ac saepius cum maritis de gloria scientiarum et artis certabant. Cornelia Gracchorum mater literis immortalem sibi nominis famam comparauit. Versus sub Augusto Cornificia scripsit. Clara sunt Leliae, Mutiae, Liciniae nomina. Polla Argentaria, Lucani poetae coniux, tantis erat animi et doctrinae dotibus instructa, vt coeptos permultos a viro versus ipsa stili grauitate et elegantia perficeret. Quod etiam Plinius de Calpurnia sua testatus est. Et Statii vxor Claudia constans et amabilis in Parnasso vincentis mariti comes fuit. Sulpicia vero omnium prima scribens amorum libros conabatur componere iambos, phalaecos et ionicos; suoque testabatur exemplo, Romanarum ingenia Graecis non inferiora esse, ac propius nunc ad Sapphon accedere, quae carmine lyrico praesertim apud Graecos inclaruit. *b*) Charitum hanc pulcherrimam, quindecim iam annos Caleno stabili iunctam matrimonio, laudat maritumque omnes inter felicem atque fortunatum praedicat MARTIALIS *c*)

*O molles tibi quindecim, Calene,*
*Quos cum Sulpicia tua iugales,*
*Indulsit Deus et peregit annos!*
— — — —
*Vixisti tribus, o Calene, lustris:*
*Aetas haec tibi tota computatur,*
*Et solos numeras dies mariti.* etc.

Nihil venustius. Illud temporis spatium putat omnem eius continere vitam, quo tam suauiter et iucunde vixerit

*b*) Nam et MARTIALIS l. 10. epigr. 35. de Sulpicia:
*Hac condiscipula, vel hac magistra*
*Esses doctior et pudica Sappho.*

*c*) Lib. 10. epigr. 38.

xerit cum Sulpicia sua, sine cuius amabili consortio transancta iuuentus cum praesenti felicitatis statu conferri nequeat. Vnde cum bona forma feminae coniuncta virtus excitatumque et festiuum ingenium patet: quae nec Bacchi, nec Apollinis, aut ipsius Iouis thalamos praeferret Caleno suo. Vnde MARTIALIS alibi: *d*)

*Durus Sulpitiam Phaon amaret*
*Frustra: namque ea nec tonantis vxor,*
*Nec Bacchi, nec Apollinis puella*
*Erepto sibi viueret Caleno.*

Cum arte excelleret poetica ad maritum scripsit amorum et epistolarum libros: de quibus MARTIALIS: *e*)

*Omnes Sulpiciam legant puellae,*
*Vni quae cupiunt viro placere.*
*Omnes Sulpiciam legant mariti,*
*Vni qui cupiunt placere nuptae.*
— — — — —
— — *Castos docet et pios amores,*
*Lusus, delicias, facetiasque.*
*Cuius carmina qui bene aestimarit,*
*Nullam dixerit esse sanctiorem.*

Hi libri omnes perierunt temporum iniquitate, praeter duorum versiculorum reliquias, apud veterem Iuuenalis scholiasten *f*) conseruatas:

*Ne*

*d*) Lib. 10. epigr. 35.

*e*) L. C. SIDONIVS APOLLINARIS carm. ad Magnum Felicem v. 258.

*Non Getulicus hic tibi legatur,*
*Non Marsus, Pedo, Silius, Tibullus,*
*Non quod Sulpitiae iocus Thaliae*
*Scripsit blandiloquum suo Caleno.*

*f*) Ad sat. 6. v. 535.

*Ne me cadurcis destitutam fasciis*
*Nudam Caleno concubantem viderit.*

Qui versus petulantes sunt atque lasciui. Miratur ergo BOXHORNIVS *g*) Martialem adeo praedicare castos ab illa descriptos amores: cum etiam praeter decorum sit, si femina viro palam amorem ardoremque suum testetur. Castos ergo Sulpitiae versus esse Martiali respectu suarum nequitiarum. Sed illa iam suo elocata viro, literas ad illum scripsit amatorias, quibus amorem et beneuolentiam testaretur. Quod caste fieri potuit: vt castus est coniugalis amor, quem commendare studuit. Contra quam OVIDIVS: *h*)

— — *cum sit noua grata voluptas;*
*Et capiant animos plus aliena suos.*
*Fertilior seges est alienis semper in agris:*
*Vicinumque pecus grandius vber habet.*

Non illa insanos Medeae descripsit amores, non scelera defendit; nec ipsa credidit, nec aliis credendas ingerit thori alieni voluptates atque ineptias; quod ex illa poetae aliquando lasciuioris commendatione satis constat. Eo scribendi genere phalaecos et iambos et scasontes vsurpauit: ita enim haud longe ab initio Satyrae

— — *Quare nec carmine curro Phaleco*
*Nec trimetro iambo, nec qui pede fractus eodem*
*Fortiter irasci didicit duce clazomenio.*

Testatur iam se totam Musis addictam constituisse, omissis phalecis, iambis, ioniis aliisque carminum generibus, vires suas in heroici maiestate experiri: vt rigido Domi-

*g*) Comment. ad Sulpitiae satyram p. 27.
*h*) Artis amatoriae l. 1

Domitiani de exigendis philoſophis edicto valde laceſſita ſcriberet fabulam atque ſatyram, ad deploranda quae venerint, triſtiſſima tempora: cum Muſae, innocentiſſimae Deae, non contemnerentur modo, verum etiam artes bonae cum profeſſoribus ſuis pellerentur. Atque ita relictis eo tempore amatoriis, quo vix cuiquam bono ridere licebat, in tyrannum et omnium ſcientiarum hoſtem ſtringere coepit ſtilum elegantiſſima ſatyra, quae hodie ex illius operibus ſola *i*) ſupereſt de corrupto ſtatu reip. temporibus Domitiani, praeſertim cum edicto philoſophos vrbe exegiſſet. Secundum SCALIGERVM *k*) in ea multum dexteritatis, ad ſatyricam amarulentiam aſpirantis. Numeri vero, vt in eo genere poematis, non contemnendi. *Igitur*, inquit, *vt tam laudabilis heroinae ratio habeatur: non auſim obiicere ei iudicii ſeueritatem.* Olim haec ſatyra falſo tributa fuit Auſonio. *l*) Sed poetriae vindicata et M. Z. Boxhornii commentario illuſtrata prodiit in poetis ſatyricis minoribus de corrupto reipubl. ſtatu *Lugduni Batau.* 1633. 12. Reperitur quoque in libello, quo continen-

*i*) Nam de amatoriis ex Tibulli libro 4. vindicatis valde dubitamus.

*k*) Poetices l. 6. p. 838. BOXHORNIVS comment. in Sulp. ſatyr. pag. 23. *Satyra Sulpitiae Romanae tam erudita, elegans, et neruoſa eſt, tantique eo nomine a viris maximis ſemper habita, vt non tantum cum eius generis virorum ſcriptis poſſit contendi, ſed et nonnullis eorum debeat praeferri. Feminae quidem opus eſſe nolim inficiari. At vero ita ſemper exiſtimaui, ad ſapientiae arcana et haec ſtudia literarum nullius induſtriae aditum praecludi. Vt virtutis ita eruditionis omnes capaces. Nec ſexum fas eſt, nec naturam ea in parte calumniari. Saepe feminarum animis maſculam quandam et diuinam mentem, erectosque ſpiritus ſupremus ille ingeniorum artifex incluſit.* *l*) Vid. BARTHIVS aduerſ. l. 19. c. 16.

tinentur epigrammata et poemata veterum, e bibliotheca Petri Pithoei edita *Parisiis* 1590. 16. Et cum Pithoei notis subiecta est Iuuenali, quem cum veterum scholiis et selectis variorum notis Schreuelius edidit. BOXHORNIVS *m*) sibi persuadet, cum Sulpitiae poemata fere Ausonio, Tibullo, et Iuuenali in veteribus libris a philologis subiecta fuerint: deleto Sulpitiae nomine plurima eius poemata Ausonio atque Tibullo adscripta esse. Et BARTHIVS *n*) excepto carmine ad Messallam panegyrico librum quartum Tibulli suspicatur eius auctoris non esse, verum Sulpitiae et Caleni illius coniugis: cui et BROVCKHVSIVS assentit.

## §. CXIV.

Ad poetas huius aetatis referendi quoque fuissent, LVCIVS IVNIVS MODERATVS COLVMELLA, Gaditano-Hispanus, diligentissimus rei rusticae scriptor, in quo omnia adeo casta et elegantia, vt pluribus sui temporis auctoribus palmam praeripuerit. Floruit autem sub Claudio Imperatore. Scripsit ille quidem XII. libros suos de re rustica maximam partem prosa oratione: non minus tamen excellebat quoque in ligata, et decimum librorum, qui est de cultu hortorum, sat politis versibus nobis reliquit: vt merito inter claros sui seculi poetas numerari possit. Scripsit etiam, vt ipse testatur, *o*) contra astrologos aliquot libros. Et PALLADIVS RVTILIVS Taurus, Columellae haud ineptus imitator, quem sub Hadriano vixisse Ludouicus Viues contendit; Scioppius vero, acerrimus ille ingeniorum

 censor,

*m*) Comment. in Sulp. sat. pag. 26.

*n*) Aduers. l. 59. c. 16. confer. PLACCIVS de script. anon. et pseudon. parte 2. p. 265. 266.

*o*) Lib. 11. c. 1.

men in eum scripsisset; eiusque rei caussa a Senatu condemnatus obiit. Eodem teste *b*) AELIVS SATVRNINVS carmina famosa in Tiberium Caesarem sparsit, eoque nomine damnatus, praeceps de Capitolio datus est. ALPHIVS FLAVVS, Cestii auditor et M. Senecae aequalis, qui cum praetextatus esset, tantae opinionis fuit, vt populo Romano puer eloquentia notus esset. Semper de illius ingenio Cestius et praedicauit, et timuit. Aiebat tam immature magnum ingenium non esse vitale. Tanto concursu hominum audiebatur, vt raro post illum auderet Cestius dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo: naturalis tamen illa vis eminebat: quae post multos annos tametsi desidia obruta et carminibus eneruata, vigorem tamen suum tenuit. *c*) Eundem VOSSIVS *d*) putat esse cum ALPHIO AVITO, et dictum *Flauum Alfium Auitum*. Hic scripsit duos libros virorum excellentium, de quibus TERENTIANVS MAVRVS *e*) vbi de iambico dimetro:

*Plerumque non carmen modo,*
*Sed et volumen explicat:*
*Vt pridem Auitus Alphius*
*Libros poeta plusculos*
*(Vsus dimetro perpeti)*
*Conscripsit excellentium.*

Liber excellentium secundus a PRISCIANO *f*) citatur.

§. II.

M. AEMILIVS SCAVRVS scripsit tragoediam, cui nomen *Atreus*. In ea quidam ex subditis monebat ex Euri-



*b*) Lib. 58. *c*) Haec SENECA lib. 1. controu. 1.
*d*) De poetis Latinis c. 2. pag. 39.
*e*) De metris, apud Putschium pag. 2437.
*f*) Lib. 8. apud Putschium pag. 823. et lib. 12. pag. 947. et lib. 18. pag. 1136.

Euripide, vt ſtultitiam ferret imperantis. Hoc ſchemate iudicabat Tiberius ſe notari: et hic, dicebat, Atreus de Scauro faciet Aiacem. Mox confiсto crimine de conſuetudine cum Liuilla, poetam eo adegit, vt ſibimetipſi manus afferret. *g*)

§. III.

C. COMINIVS, eques Romanus, probroſum ſcripſit in Tiberium carmen. Attamen imperator illi, propter fratris, qui ſenator erat, preces pepercit. *h*)

§. IV.

Tiberii et Claudii temporibus vt hiſtoria, ſic et carmine inclaruit CN. LENTVLVS GAETVLICVS, vir conſularis et Germaniae ſuperiori praefectus. Propter Seianum, quod eius filium ſibi generum deſtinaſſet, accuſatus ſemet animoſa epiſtola defendit. Poſt Tiberii obitum Caio, vel ex militari beneuolentia, ſuſpectus enecatur. *i*) Praeter hiſtorica, ſuo loco inferius memoranda, etiam poemata ſcripſit. Hinc MARTIALIS: *k*) *ſic ſcribit Catullus*, *ſic Marſus*, *ſic Pedo*, *ſic Gaetulicus.* Eius et PROBVS grammaticus *l*) meminit; SIDONIVS quoque APOLLINARIS, *m*) vbi nomen eius amicae ait Caeſennia fuiſſe.

§. V.

Etiam Claudii temporibus clarus fuit Q. RHEMNIVS PALAEMON *n*) grammaticus et poeta, qui teſte SVE-

*g*) DIO CASSIVS lib. 58.

*h*) TACITVS annal. lib. 4 cap. 31.

*i*) DIO CASS. lib. 59. TACITVS annal. l 4. c. 42. l. 4. c. 46. et l. 6. c. 30. *k*) Lib. 1. praefat.

*l*) In Virgil. Georg. 1. vbi tres eius hexametros affert.

*m*) Lib. 2. epiſt. 10 et carm. 9. *n*) HIERONYMVS eum refert ad olymp. CCVI. annum IV. qui Claudii eſt nonus.

SVETONIO *o*) poemata fecit extempore, ſcripſitque variis, nec vulgaribus metris. Nec ab re VOSSIVS *p*) ſotadica, galliambica et id genus alia intelligit. Eadem enim MARTIALIS *q*) innuit, vbi errorem ridet iſtorum, qui magnum quiddam exiſtimant praeſtari ab illis, qui difficillima ſcribunt poemata: non ob reconditam eruditionem, ſed ob intortos quoſdam numeros et coactos, quibus in poeſi nihil laborioſius eſſe poteſt. Has ergo nugas difficiles appellat et ineptias, ſtudio et labore comparatas:

*Nec retro*, inquit, *lego ſotaden cinaedum,*
*Nuſquam Graecula quod recantat Echo,*
*Non dictat mihi luculentus Attis*
*Mollem debilitate Galliambon.*
— — — — —
*Turpe eſt difficiles habere nugas,*
*Et ſtultus labor eſt ineptiarum.*
*Scribat carmina circulis r) Palaemon:*
*Me raris iuuat auribus placere.*

§. VI.

Caii et Claudii Caeſarum temporibus floruit P. POMPONIVS SECVNDVS, vir conſularis et tragicus poeta, cuius vitam Plinius deſcripſit: *s*) et ipſe, *nobili exemplo*, inquit, *docuimus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis.* Eumque alibi *t*) *conſularem poetam* vocat. QVINTILIANVS *v*) *eorum*, inquit, *quos vide-*

*o*) In illuſtribus grammaticis cap. 23.
*p*) De poetis Latinis p. 42. *q*) Lib. 2. epigr. 86.
*r*) i. e. turbae aut plebeiae recitantem vndique cingenti coronae.
*s*) Vid. PLINII hiſt. natur. l. 14. c. 4. confer. PLINII Iunioris lib. 3. epiſt. 5. *t*) Lib. 7. cap. 19.
*v*) Inſtit. orator. l. 10. c. 1.

*viderim, longe princeps Pomponius Secundus, quem ſenes parum tragicum putabant, eruditione ac nitore praeſtare confitebantur.* Videre illum certe poterat Fabius, qui ſenex admodum ſuos inſtitutionum oratoriarum libros conſcripſit. Aliquando, eodem teſte *x*) praefationibus inter Pomponium atque Senecam tractatum, num vt *expectorat* et *exanimat* dicitur, ita etiam recte Attius dixerit, gradus eliminat. Vtrumque et TERENTIANVS MAVRVS *y*) coniungit:

*In tragicis iunxere choris hunc ſaepe diſerti*
*Annaeus Seneca et Pomponius ante Secundus.*

In recitationibus hic tragoediarum ſcriptor, ſi quid forte familiarior amicus tollendum, ipſe retinendum arbitraretur, dicere ſolebat, *ad populum prouoco:* atque ita ex populi vel ſilentio, vel aſſenſu, aut ſuam, aut amici ſententiam ſequebatur. Tantum ille populo dabat. *z*) Tiberio adhuc imperante, illi obiectabatur Aelii Galli amicitia, qui punito Seiano, in hortos Pomponii quaſi fidiſſimum ad ſubſidium perfugiſſet. Neque aliud periclitanti fuit auxilii, quam in fratris conſtantia, qui vades exſtitit. Attamen, vt TACITVS *a*) loquitur, multa morum elegantia et ingenio illuſtri dum aduerſam fortunam aequus tolerat, Tiberio ſuperſtes fuit. Citatur a CHARISIO, *b*) PRISCIANO, *c*) CLEDONIO, *d*) TERENTIANO, *e*) MARIO VICTORINO, *f*) et

*x*) Inſtit. orat. l. 8. c. 3. *y*) De metris, apud Putſchium pag. 2430. *z*) PLINIVS lib. 7. epiſt. 17.

*a*) Annal. l. 5. cap. 8. *b*) Inſtit. grammat. lib. 1. apud Putſchium pag. 111. lib. 2. pag. 192.

*c*) Lib. 3. pag. 615. lib. 10. p. 902.

*d*) Apud Putſchium p. 1896. *e*) Ibid. pag. 2426.

*f*) Artis grammat. lib. 3. apud Putſchium p. 2563.

et aliis. Sigillatim operibus, *ad Thrascam*, *g*) in *auctorato*, *h*) in *coena*, *i*) capella, *k*) epigrammate, *l*) lare familiari, *m*) lenone, *n*) in Maccis geminis prioribus, *o*) in Macho milite. *p*)

§. VII.

Claudii et Neronis tempore fuit ANNAEVS CORNVTVS, celebris philosophus, grammaticus et poeta, Lucani et Persii praeceptor, qui teste HIERONIMO *q*) olympiadis CCXI. anno tertio, ab V.C. IↃCCCXX. in exilium a Nerone eiectus est, et mox, quod SVIDAS habet, cum Musonio interfectus. Vetus Persii vita, quae procul dubio desumta est ex Suetonii de claris poetis libro, haec docet: *Cornutus illo tempore tragicus fuit, sectae poeticae.* Sed legendum est *Stoicae*. Plura inferius paulo inter grammaticos de eo notabimus.

§. VIII.

In eundem censum et ipse NERO Caesar venit, qui, vt supra demonstrauimus *r*) mirum quantum poeseos laudem affectauit. Vt magnus poeta laudatur a MARTIALE. *s*) Etiam ab ineunte aetate ad poeticam pronus carmina libenter ac sine labore composuit: et ipso teste

*g*) A CHARISIO instit. grammat. l. 1. apud Putschium p. 100. *h*) Ab eodem lib. 1. p. 37. PRISCIANO lib. 5. p. 642. l. 15. p. 1010. *i*) A CHARISIO lib. 1. p. 107.
*k*) Ab eodem l. 1. p. 59. *l*) A PRISCIANO l. 3. p. 602.
*m*) Ab eodem l. 6. p. 686. *n*) A CHARISIO l. 1. p. 60. vbi notat eum neutraliter *caseum molle* dixisse.
*o*) Ab eodem l. 2. p. 187. vbi *primiter* eum dixisse notat.
*p*) Ab eodem l. 1. p. 99. et 101. *q*) Chronico Eusebiano.
*r*) Cap. 2. §. *s*) Lib. 8. epigr. 70. et lib. 9. epigr. 27.

teste TRANQVILLO, *t*) non vt quidam putant, aliena pro suis edidit. Venerunt enim in manus illius pugillares et libelli cum quibusdam notissimis versibus, ipsius Neronis chirographo scriptis: vt facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exceptos: sed plane quasi a cogitante atque generante exaratos. Ita multa et deleta, et inducta, et superscripta inerant. TACITVS *v*) contra, ne ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, ait, studium affectasse carminum, contractis, quibus aliqua pangendi facultas; allatos vel repertos versus compilasse: quod species ipsa carminum doceat, non impetu et instinctu, nec ore vno fluens. Nec dubitauit etiam priuatis spectaculis operam inter scenicos dare. Vt SVETONIVS *x*) habet, tragoedias cantauit personatus: heroum Deorumque, item heroidum ac Dearum, personis effictis ad similitudinem oris sui, et feminae, prout quamque diligeret. Inter cetera cantauit *Canacem parturientem*, *Orestem matricidam*, *Oedipodem excaecatum*, *Herculem insanum*. Satyrica edidit varia, inter quae *Luscio*, poema in Clodium Pollionem scriptum: *y*) et aliud in Regem Mithridatem. *z*) Sic ipse mollior Nero carminibus suis molles perstrinxerat. Hunc SENECA *a*) nobis conseruauit Neronis versum:

*Colla Cytheriacae splendent agitata columbae.*

§. IX.

*t*) Neron. cap. 52.

*v*) Annal. l. 14. c. 16. Confer. l. 13. c. 3. vbi a puero, inquit, carminibus aliquando pangendis, inesse sibi elementa doctrinae ostendisse. Videatur et PERSII satyra prima.

*x*) Neron. cap. 21. *y*) Apud SVETONIVM Domit. cap. 1.

*z*) SVETON. Neron. c. 24.

*a*) Natur. quaest. l. 1. c. 5.

§. IX.

Neronis aetate fuit etiam CAESIVS BASSVS, poeta lyricus, ad quem Persius satyram sextam scripsit, vbi quaerit vbinam locorum sit, quid agat, quibus studiis intendat animum, quam suo viuat contentus: mox vitae suae rationem exponit et mentem aequam: insurgit denique in eos, quibus non eadem mens est, nec idem vitae institutum. Hoc ergo satyrae initium:

*Admouit iam bruma foco te, Basse, Sabino?*
*Iamne lyra, et tetrico viuunt tibi pectine chordae?*

Vnde discimus, iam tum in agro Sabino fuisse, quo secesserit hiematurus, vt lyricis carminibus vacaret. Illis subiungit statim:

*Mire opifex numeris veterum primordia vocum,*
*Atque marem strepitum fidis intendisse Latinae,*
*Mox iuuenes agitare iocos, et pollice honesto*
*Egregios lusisse senes?*

Hinc argumentum cognoscimus eorum, quae Bassus cecinerit. Mirum innuit ac peritum artificem fuisse ad aptanda citharae numeris argumenta seria et grauia, vel masculam fortemque poesin; qualis fuit Pindari, qui, vt HORATIVS ad Pisones loquitur, diuos puerosque deorum, et pugilem victorem cecinit. Ecquid vero veterum primordia vocum intendisse? Licetne inde coniicere, eundem fuisse Bassum illum, qui de origine verborum scripsit, ac saepius A. GELLIO *b*) citatur sub *Gabii Bassi* nomine. Equidem facillimam puto Caesii in Gabium mutationem fuisse. Vidit eum FABIVS QVINTILIA-



*b*) Noct. Attic. l. 3. c. 19. l. 5. c. 7. et l. 11. c. 17. Pl. vid. apud VOSSIVM de hist. Lat. l. 1. c. 22. pag. 115. seq. De Gabio Basso vid. etiam PLINIVS lib. 10. epist. 32. 33.

TILIANVS, *c*) et quanti eum fecerit, vel inde patet, quod eum cum Horatio componere non dubitauerit. *Lyricorum*, inquit, *Horatius fere solus legi dignus. Si quem adiicere velis, is erit Caesius Bassus, quem nuper vidimus. Sed eum longe praecedunt ingenia viventium.* Ex Caesio Basso DIOMEDES *d*) citat hoc carmen Molossicum:

*Romani Gallis deuictis sunt victores.*

Lyricorum librum secundum citat PRISCIANVS, *e*) atque ex eo: *Calliope princeps sapienti psallerat ore.* Et RVFFINVS *f*) Bassii memorat ad Neronem de iambico.

§. X.

Sic quoque Neronis aetate fuit ATTIVS LABEO, quem PERSIVS *g*) notat:

*Nae mihi Polydamus et Troiades Labeonem*
*Praetulerint.* — — — —

Vbi Cornutus, vel quisquis est ille vetus interpres, testatur, eum Homeri Iliada et Odysseam, verbum ex verbo, ridicule satis transtulisse, quod verba potius quam sensum secutus sit. Eius est ille versus:

*Crudum manduces Priamum, Priamique pisinnos.*

Vt HOMERI *h*) exprimeret:

Ωμὸν βεβρώθοις Πρίαμον, Πριάμοιο τε παῖδας.

Vbi *pisinnos*, mira licentia, pro *liberis* posuit.

§. XI.

*c*) Instit. orat. l. 10. c. 1.

*d*) Lib. 4. confer. VOSSIVS de poetis Latinis pag. 44. De historicis Latinis lib. 1. c. 22. p. 115.

*e*) Lib. 10. apud Putschium pag. 897. *f*) Apud Putschium pag. 1707. *g*) Satyr. 1. init. Praenomen eius fuisse *Atti*, eadem satyra significat, v. 50.

— — *Non hic est Ilias Atti*
*Ebria veratro.* — —

i. e. elleboro, quod cerebrum purgat et acuit.

*h*) Iliados B.

§. XI.

Eodem tempore floruit EVODVS Rhodius, poeta epicus, cuius ſcripta nulla iam Suidae, qui illius meminit, temporibus ſupererant. Fuit etiam quidam ANTISTIVS SOSIANVS praetor, qui factitatis in Neronem carminibus probroſis, C. Suetonio et L. Teleſino coss. exilio multatus, *i*) tandemque ad mortem damnatus eſt. *k*)

§. XII.

Veſpaſiano imperante CVRIATIVS MATERNVS, orator et poeta, omiſſis forenſium Muſarum anguſtiis, in quibus ſatis ſuperque ipſi ſudatum eſt, ſanctiorem et auguſtiorem ſacrae poeſeos eloquentiam colere coepit. Et cum eum maxime tot amicorum cauſſae, tot coloniarum et municipiorum clientelae, quibus vix ſufficeret, in forum vacent; tragoedias ſcripſit ac recitauit, in quibus memorantur Cato, Medea et Thyeſtes. Catonis recitatione potentium animos offendiſſe dicebatur, tanquam in eo tragoediae argumento ſui oblitus, tantum Catonem cogitaſſet. *l*)

§. XIII.

Eiuſdem aetatis eſt SALEIVS BASSVS itidem orator et incomparabilis poeta, de quo auctor dialogi de cauſſis corruptae eloquentiae *m*) vel, quem producit loquentem, Secundus: *quis neſcit, neminem mihi coniunctiorem eſſe et vſu amicitiae, et aſſiduitate contubernii,*

 *quam*

*i*) TACITVS annal. l. 16. c. 14.

*k*) Ibid. c. 21. confer. eiuſd. l. 13. c. 28.

*l*) Vid. auctor dialogi, an ſui ſeculi oratores antiquis, et quare, concedant: qui vulgo Taciti operibus annectitur. cap. 2. ſeqq.

*m*) Cap. 5.

*quam Saleium Bassum, cum optimum virum, tum absolutissimum poetam? Porro si poetica accusatur, non alium video reum locupletiorem. Securus sit, inquit Aper, et Saleius Bassus, et quisquis alius studium poeticae et carminum gloriam fouet, cum caussas agere non possit.* Et FABIVS QVINTIL. *n*) laudat vehemens et poeticum ingenium Saleii Bassi, nec ipsum senectute maturum. Sed pauperem fuisse, vel ex ipsa arte miserum, innuit rursum auctor dialogi de caussis corruptae eloquentiae: *o*) *quis*, inquit, *Saleium nostrum egregium poetam, vel, si hoc honorificentius est, praeclarissimum vatem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe si amicus eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te, Materne, non quia poeta es, neque vt pro eo versus facias. Hi enim Basso domi nascuntur, pulchri quidem et iucundi. Quorum tamen hic exitus est, vt cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, vnum librum extudit et elucubrauit, rogare vltro et ambire cogatur; vt sint qui dignentur audire: et ne id quidem gratis. Nam et domum mutuatur, et auditorium exstruit, et subsellia conducit, et libellos dispergit: et vt beatissimus recitationem eius euentus prosequatur, omnis illa laus intra vnum aut alterum diem* et quae sequuntur. Sed memoranda in eum Vespasiani Imperatoris liberalitas, qui, procul dubio vt eius subleuaret inopiam, quingenta sestertia donauit. Nam vbi haec modo laudatus dialogi auctor *p*) recenset, *pulchrum id quidem*, subiungit, *indulgentiam principis ingenio mereri; quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris*

*n*) Instit. orat. l. 10. c. 1. *o*) Cap. 9.
*p*) De caussis corruptae eloquentiae cap. 9.

*liaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem?*

§. XIV.

Sub Vespasiano floruit etiam CVRTIVS MONTANVS, orator et poeta, quem Marcellus q) maxima vi accusauit, et nimium mites Romanos arguit esse patres quod eum, detestanda carmina factitantem, eludere impune sinerent. Nec defuerunt r) qui Montanum probae iuuentae, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi. Ex senatoribus fuit, qui, referente Caesare de restituendis Galbae honoribus, et Pisonis memoriam censuit celebrandam esse. s) Eius aduersus Aquilium Regulum oratio est apud TACITVM: t) et PLINII v) ad eum scripta epistola, qua Pallantis liberti monumentum cum indignatione ridet.

§. XV.

TITVS Caesar ipse in fingendis poematis promtus et facilis x) ad extemporalitatem vsque, vt loquitur EVTROPIVS y) *caussas Latine egit, poemata et tragoedias Graece composuit.* Neque ex illo iudicandum, a carminibus Latinis abstinuisse: minime gentium, et linguam promiscue vtramque adhibuit. Id enim SVETONIVS z) innuit, qui *Latinae*, inquit, *Graecaeque linguae, vel in orando, vel in fingendis poematibus, promtus.* De arte poetica testatur quoque PLINIVS: a) *quanto tu ore patris*

q) Apud TACITVM annal. l. 16. c. 28.
r) Apud eundem l. 16. annal. cap. 29.
s) TACITVS hist. l. 4. c. 40. t) Hist. l. 4. c. 42.
v) Lib. 7. epist. 29. x) Teste SVETONIO eius vita cap. 3.
y) Lib. 7. z) Tito cap. 3.
a) Ille senior, praefatione, quam ad eum scripsit, historiae naturali praemissa.

*tris laudes tonas! quanto fratris amas! quantus in poetica es! o magna foecunditas animi! quemadmodum fratrem quoque imitareris excogitasti.* Vnde VOSSIVS *b*) putat, exemplo fratris Domitiani, licet natu minoris, ad poeticam se contulisse.

## §. XVI.

DOMITIANVS certe, quod dissertationis capite altero docuimus, mirum quantum poeticam simulauerit artem. Nam et SVETONIO *c*) teste, nunquam historiae aut carminibus cognoscendis, operam vllam dedit, ipsumque stilum, vel maxime necessarium neglexit: et omnia alieno formauit ingenio. Attamen, vt idem SVETONIVS *d*) loquitur: *simulauit mire modestiam, inprimisque poeticae studium, tam insuetum antea sibi, quam postea spretum et abiectum: recitauit etiam publice.* Eandemque sententiam TACITVS *e*) confirmat, et *simplicitatis*, inquit, *ac modestiae imagine in altitudinem conditus: studiumque literarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum, et fratris aemulationi subduceretur, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.* Haec nos fides historica docet. Suam contra alii produnt adulationem maximam, qui eum literatorem et poetam summum vocare non dubitant. Quos inter QVINTILIANVS *f*) est, cui Domitianus sororis suae nepotum delegauit curam: vt de Martiale, Valerio Flacco, et aliis tristia eius tempora et ingenium laudantibus, nihil dicam. Sed VOSSIVM *g*) miror, contra tot historicorum

*b*) De poetis Graecis cap. 9. pag. 73.
*c*) Eius vita cap. 20. *d*) l. c. cap. 2.
*e*) Hist. l. 4. c. 86. *f*) Prooem. lib. 4. instit. orat.
*g*) De poetis Latinis cap. 3. p. 48.

rum fidem, illi non modo excellentem tribuere artem, verum etiam Arateam translationem adſcribere ideo, quod Germanici nomen a victa gente meruerit. Illum vero Caeſarem Germanicum longe alium fuiſſe notauimus. *h*)

## §. XVII.

Domitiano imperante celebris fuit SCAEVA MEMOR, poeta tragicus, qui arte ſua ſtatuam meruit. Vnde MARTIALIS: *i*)

*Clarus fronde iouis, Romani fama cothurni,*
*Spirat Apellea redditus arte Memor.*

FVLGENTIVS, *k*) cum dixerit, *ſuppetias* auxilium ſignificare, Memoris poetae citat tragoediam Herculis, atque ex illa haec verba: *ferte ſuppetias, optimi comites.* Et tragicus ille eſt, cui Ioſephus Scaliger Octauiam tragoediam tribuit, quae vulgo cum aliis Senecae adſcripta hodie exſtat.

## §. XVIII.

Memoris frater erat TVRNVS, itidem celebris, at ſatyricus poeta. MARTIALIS enim: *l*)

*Contulit ad ſatyras ingentia pectora Turnus:*
*Cur non ad Memoris carmina? frater erat.*

Ceſſit ergo carminis gloriam fratri, nec aemulum ſe illi ingerere voluit: potius excellere carminis genere alio, et ſcribere ſatyras. Quanto fuerit in pretio, vel inde patet, quod ipſe MARTIALIS *m*) a Caeſio gloriatur

*b*) De virili aetate Latinae linguae part. 1. cap. 4. §. 12.
*i*) Lib. 11. epigr. 10. *k*) De vocibus antiquis.
*l*) Lib. 11. epigr. 11.
*m*) Lib. 7. epigr. 96.

tur se diligi, proximumque Turni nobilibus legi libellis. Et RVTILIVS: *n*)

*Nec Turnus*, inquit, *potior*, *nec Iuuenalis erit.*

Vtriusque fratris et vetus Iuuenalis scholiastes, *o*) et SIDONIVS APOLLINARIS *p*) meminerunt.

§. XIX.

ARVNTIVS STELLA Patauinus, *q*) elegiographus haud incelebris et diues. Vnde MARTIALIS *r*) venuste iocatur in gemmas Stellae, quibus vel ora, vel nomina puellarum erant inscripta. Alios grauia ceruicibus onera, alios humeris et brachiis gestare pueros, si vel septem, vel octo;

*Res*, inquit, *non difficilis mihi videtur:*
*Vno cum digito*, *vel hoc*, *vel illo*,
*Portet Stella meus decem puellas.*

Siue vno digito portauerit decem annulos, totidem puellarum pignora; siue decem puellarum effigies nominaue vno habuerit inscripta: fortassis Musarum et Hianthidis suae: vt olim Pyrrhi gemma cum nouem Musis Apollinem continebat. At prius vero videtur similius. Nam et Stellae musam elegantissime celebrans idem MARTIALIS *s*)

*Sardonychas*, inquit, *smaragdos*, *adamantas*, *iaspidas vno*
*Versat in articulo Stella*, *Seuere*, *meus.*

*Mul-*

*n*) In itinerario. *o*) Satyr. 1. *p*) Carm. 5.

*q*) MARTIALIS l. 1. epigr. 62.
*Censetur Apona Liuio suo tellus,*
*Stellaque, nec Flacco minus.*

*r*) Lib. 5. epigr. 12. *s*) Lib. 5. epigr. 11.

*Multas in digitis, plures in carmine gemmas*
*Inuenies: inde est haec, puto, culta manus.*

Amicam eius MARTIALIS *t*) Hianthida, STATIVS *v*) Violantillam vocat, et eius nuptias celebrat: quod item MARTIALIS *x*) facit, breuibus felicitatem praedicans, quod Venus Hianthida inexorabilem diu atque duram connubio stabili tandem iungens poetae, cape, dixerit, munus, quo non potui dare maius. Aetate minorem, at studiis parem fuisse Statio, ipsius docemur epithalamio: *y*)

*Me certe non vnus amor simplexque canendi*
*Caussa trahit, tecum similes iunctaeque Camoenae*
*Stella mihi multumque pares bacchamur ad aras,*
*Et sacram doctis haurimus ab omnibus vndam.*
*At te nascentem gremio mea prima recepit*
*Parthenope, dulcisque solo tu gloria nostro*
*Reptasti.* – – – – – –

Domitiani de Sarmatis victoriam carmine descripsit; multisque Catullum imitatus est. Hinc vt Catullus Lesbiae, siue Clodiae suae passerem, ita et Stella Hianthidos, siue Violantillae suae columbam cantauit. *z*) Haec vero MARTIALIS *a*) adulatio est, tanto praestare columbam Stellae passeri Catulliano, quanto columba est maior passere.

## §. XX.

Et CODRVM huius temporis faciunt *b*) Theseidos auctorem, qui fuerit a IVVENALE *c*) derisus. Sed illud



*t*) Lib. 6. epigr. 21. et l. 7. epigr. 13. *v*) Siluar. l. 1. carm. 2.
*x*) Lib. 6. epigr. 21. *y*) L. c. v. 258.
*z*) Confer. MARTIALIS lib. 7. epigr. 13. *a*) Lib. 1. epigr. 8.
*b*) Certe VOSSIVS de poetis Latinis cap. 3. pag. 49.
*c*) Satyr. 1. init.
*Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam,*
*Vexatus toties rauci Theseide Codri?*

illud mihi verum poetae nomen fuisse non videtur: quod contra satyrae est naturam, cum vitiis simul etiam nominare personas. Cadrus quidam memoratur VIRGILIO: *d*) illius nomen Iuuenalis, more satyricorum, tribuit vili et clamoso poetae, cuius raucedinem ex recitationibus ferre non potuit. Sic et alibi *e*) malorum poetarum tragoedias carpit,

*Halcyonem* BACCHI, *Thebas et Terea* FAVSTI.

Rursum: *f*)

— — — — . — *poscimus, vt sit*
*Non minor antiquo* RVBRENVS *Lappa cothurno,*
*Cuius et alueolos, et laenam pignorat Atreus.*

Vbi propria pro appellatiuis haud obscure vsurpauit nomina, quibus malos poetas significare voluit: a VOSSIO *g*) ad haec tempora immerito relatos. Nec aliud de THEODORO *h*) constat, quem itidem VOSSIVS *i*) nullo argumento non solum inter celebres numerat huius temporis poetas, verum etiam Iudaeum fuisse putat.

§. XXI.

LVSTRICVS BRVTIANVS, Vir bonus, cursus, a familiari suo accusati, exemplo Tironem, prouinciam sortitum, PLINIVS *k*) hortatur, ne cuiquam nimis fidat. Eodem teste, Iustissimum integritatis testimonium illi redditum, quem et constantiae gloria sit secuta. *Nam defensus expeditissime, accusauit vehementer; nec minus acer, quam bonus et sincerus apparuit.* Hunc poetam

*d*) Ecloga 7. Vbi et SERVIVS consulendus est.
*e*) Satyr. 7. v. 12. *f*) Satyr. 7. v. 71.
*g*) l. c. *h*) Apud MARTIALEM lib. 11. epigr. 94. Neque eundem notat sequens epigramma de Iudaeo poeta scriptum.
*i*) De poetis Latinis c. 3. pag. 49. *k*) Lib. 6. epist. 22.

tam elegiacum et optimum epigrammatum auctorem Graecum MARTIALIS *l)* ipsi Callimacho, poetae nobilissimo, praefert; et optat, si Latina scripserit epigrammata, vt ipse ab eo secundus numeretur.

§. XXII.

CANIVS RVFVS, poeta Gaditanus, *m)* in deliciis, vt MARTIALIS *n)* loquitur, tristem aethiopem habuit: cum infaustum Romanis fuerit alias primo mane, aut in quolibet principio, aethiopi, aut simiae, aut claudo, eunuchoue occurrere, propter deformitatem et imperfectionem. *o)* Facetus fuit, ac risum aliis ciere, ipsumque perpetuo ridere consueuit. Vnde MARTIALIS: *p)*

*Vis scire quid agat Canius tuus? ridet.*

Eundemque risu continuo distentum comparat *q)* cum Pane Deo, qui ridentis imagine apud Terentum in campo Martio visebatur. *r)* In matrimonio THEOPHILAM habuit, poetriam, quam, vt sui sexus ornamentum, a singulari castitate et exquisita doctrina MARTIALIS *s)* ita quidem commendat, vt par ingenio et eruditione, moribus melior, ipsam Sappho longe verecundia superarit.

§. XXIII.

LICINIANVS, Bilbilitanus poeta, patriam cum MARTIALE communem habuit, vnde ille *t)* post-

 quam

*l)* Lib. 4. epigr. 23. *m)* MARTIALIS l. 1. epigr. 62.
*Gaudent iocosae Canio suo Gades.*

*n)* Lib. 7. epigr. 86.

*o)* Confer. IVVENALIS sat. 6. v. 601. OVIDIVS fast. l. 1.

*p)* Lib. 3. epigr. 20. *q)* Lib. 1. epigr. 70.

*r)* Panis fabulam exponit NATALIS COMES mythol. l. 5. c. 6.

*s)* Lib. 7. epigr 68. *t)* Lib. 1. epigr. 62.

quam Catulli, Maronis, et aliorum poetarum patriam indicasset, extremo addit:

*Te, Liciniane, gloriabitur nostra*
*Nec me tacebit Bilbilis.*

Sic et alibi *v*) ad eum scribit:

*Vir Celtiberis non tacende gentibus,*
*Nostraeque laus Hispaniae,*
*Videbis altam, Liciniane, Bilbilim,*
*Equis et armis nobilem.*

Ex eodem epigrammate intelligimus, poetam illum exantlatis Romae laboribus ad Celtiberos rediisse. Eaque occasione Martialis depingit illi omnia loca, quae visurus sit: vt proposita eorum amoenitate, commilitonem suum ad vitam rusticam et genialem ducat: quod

*Non impudenter vita, quod reliquum est, petat;*
*Cum fama, quod satis est, habet.*

§. XXIV.

VICTOR VOCONIVS Romanus, ordinis equestris, cui pater satis clarus, mater e primis citerioris Hispaniae. Ipse flamen dialis fuit, qui maximae dignitatis. Hunc iunior PLINIVS, *x*) quum literis simul incumberent, arcte familiariterque dilexit. In vrbe, in secessu, vbique contubernales, consueuerunt seria iocosque miscere. Vtroque amico et sodali nihil fidelius, nihil iucundius excogitari potuit. Nam et Plinio tribuenda, quae hic alter idem de Voconio suo praedicat; *mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque suauitas. Ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, erudi-*

*v*) Lib. 1. epigr. 50.

*x*) Ipso teste lib. 2. epist. 13. ad Priscum, cui de meliori nota Voconium commendat.

*eruditum in caussis agendis. Epistolas quidem scribit, vt Musas ipsas Latine loqui credas.* A Traiano illi ius trium liberorum impetrauit, mox et senatotium ordinem. *y*) Ad eum extat Plinii epistola, *z*) qua illi subdolos M. Reguli caussidici mores ostendit. Haud obscure illum MARTIALIS *a*) inter poetas sui temporis celebriores recenset, eiusque puerum Testilum *tormentum dulce* vocat. Teste APVLEIO *b*) Imperatoris Hadriani amicitiam quoque carminibus suis meruit, adeo quidem vt poetae tumulum versibus sit veneratus, memorans inter alia de eo:

*Lasciuus versu, mente pudicus erat.*

## §. XXV.

Non item constat, num poetis excellentioribus huius temporis annumerandus sit APOLLINARIS, quocum et valde familiariter vixit, et frequens literarum commercium habuit idem PLINIVS. *c*) Certe vir magnus in rep. fuit, et doctrina clarus. Doctissimum fuisse, MARTIALIS *d*) docet, cuius elegans ad librum suum est apostrophe, vt Apollinari placeat; sic enim posse aliorum iudicia contemni. Sin damnauerit, fore, vt relegatus ad salariorum scrinia, chartam pueris praebeat in tergo arandam. Discimus etiam inde, stilum inprimis sibi Atticum elegisse:

*Si vis*, inquit, *auribus Atticis probari,*
*Exhortor moneoque te, libelle,*
*Vt docto placeas Apollinari.*

*Nil*

*y*) Vid. PLIN. l. 10. epist. 3. *z*) Lib. 1. epist. 5.
*a*) Lib 7. epigr. 28. *b*) Apologia 1.
*c*) Vid. eius l. 2. epist. 9. et lib. 5. epist. 6.
*d*) Lib. 4. epigr 87.

*Nil exactius eruditiusque est;*
*Sed nec candidius benigniusque* etc.

Et alibi *e*) ſcazontem ſuum iambumue claudicantem monet, vt in Apollinaris ſinum confugiat, vbi tutum fore librum ſibi perſuadet.

§. XXVI.

Doctus quoque, incertum an poeta, VOTIENVS erat, cuius MARTIALIS *f*) meminit: eumque patria Narbonenſem fuiſſe teſtatur:

*Docti*, inquit, *patria Narbo Votieni.*

§. XXVII.

Sed Plinii temporibus PASSIENVS PAVLVS poeta fuit. Splendidus ille eques Romanus, et inprimis eruditus elegos ſcripſit. Quod illi quidem, teſte PLINIO, *g*) gentilitium. Fuit enim municeps Propertii, quem etiam inter maiores ſuos numerauit. Idem refert de eo, cum recitaſſet aliquando, vt mos erat honoris cauſſa veniam recitandi ab auditorum ſpectatiſſimis petere, ad Iabolenum Priſcum ſe conuertentem dicere ita coepiſſe: *Priſce iubes?* Hunc reſpondiſſe: *Ego vero non iubeo,* Vnde riſus hominum et ioci; recitanti vero aliquantum frigoris et timiditatis acceſſiſſe. Omnium accuratiſſime genus, mores et ingenium eius deſcribit PLINIVS epiſtola ad Seuerum: *h*) *magna me ſolicitudine affecit Paſſieni Pauli valetudo, et quidem plurimis iuſtiſſimisque de cauſſis. Vir eſt optimus, honeſtiſſimus, noſtri amantiſſimus; praeterea in literis veteres aemulatur, exprimit, reddit; Propertium inprimis, a quo genus ducit, vera ſoboles, eoque ſimillima illi, in quo ille praecipuus. Si elegos*

*e*) Lib. 7. epigr. 25. *f*) Lib. 8. epigr. 72.
*g*) Lib. 6. epiſt. 15. *h*) Lib. 9. epiſt. 22.

*elegos eius in manum sumseris, leges opus tersum, molle, iucundum, et plane in Propertii domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium, vt in illis illum alterum, effingit. Putes, siquid in studiis cognatio valet, et huius propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat, vt qui verissime; dolet, vt qui impatientissime; laudat, vt qui benignissime; ludit, vt qui facetissime: omnia denique tanquam singula absoluit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus aeger animo, quam corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam literis ipsis, quae ex periculo eius tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriae consequentur.*

## §. XXVIII.

Eiusdem aetatis quoque VERGINIVS ROMANVS fuit, probitate morum, ingenii elegantia, et operum varietate inclutus. Scripsit mimiambos, vt decet, inprimis tenuiter, argute, venuste, atque in hoc genere eloquentissime. Scripsit etiam comoedias, Menandrum, Plautum, Terentium aliosque secutus. Alias quoque edidit, ad exemplar veteris comoediae scriptas, tam bene, vt ipse exemplar esse possit. Comoediae veteris norma et exemplum Aristophanes, vt nouae Menander. Et vetus quidem illa plus libertatis sibi sumsit, non fictas, sed gestas ciuium res persecuta. Teste PLINIO, *i*) qui haec recenset, *non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. Ornauit virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus decenter, veris vsus est apte.* Eoque nomine Cani-

*i*) Lib. 6. epist. 21.

Caninio suo spem facit, fore, vt librum, non legendum modo, sed ediscendum, si quando semel sumserit, nunquam deponat.

## CAPVT V.
## De clarioribus decrescentis Latinae linguae grammaticis.

§. I.

*Grammaticis praesertim linguae cura incumbit. 2. Immerito, si recte suo funguntur officio, ab illis, qui Senecam habent auctorem, reprehenduntur. 3. Dignitas et munera grammaticorum hoc seculo non contemnenda. 4. Ineptiis abripiuntur multi, vt meliores accusent. 5. Hyginus describitur. 6. Eius scripta notantur. 7. Poeticon astronomicum. 8. Fabulae recensentur. 9. Hygini grammatici non sunt gnomatica. 10. Nec forsan, quae illi adscribuntur, alia. 11. Stilus examinatur. 12. Editiones seculi decimi quinti. 13. decimi sexti. 14. et decimi septimi recensentur. 15. Caius Melissus. 16. Marcus Pomponius Marcellus. 17. Remmius Palaemon. 18. Marcus Valerius Probus. 19. Eius scripta. 20. Annaeus Cornutus. 21. Eius scripta. 22. Terentianus Maurus. 23. Asconius Pedianus. 24. Eius scripta. 25. Quae illi falso tributa. 26. Superstites in Ciceronis orationes eius commentarii. 27. Stilus. 28. Editiones seculi decimi quinti. 29. decimi sexti. 30. et decimi septimi recensentur.*

§. I.

Linguae custodes sunt grammatici, a) quorum maxime interest, sartam tectam habere optimam dicendi facul-

a) Ita eos vocat SENECA epist. 95. ENNODIVS vero Grammaticam

facultatem; illibatas seruare elegantiores literas, enutrire quascunque disciplinas, atque in primis facundiam ornare: qua mediante omnium excellentissime norunt cogitare ad laudem, loqui sine vitio, et absonum orationis errorem ita cauere, vt boni mores crimen externum detestantur. Vnde Rex Athalaricus, apud CASSIODORVM: *b*) *Est grammatica magistra verborum, ornatrix humani generis, quae per exercitationem pulcherrimae lectionis, antiquorum nos cognoscitur iuuare consiliis.* Ipse CASSIODORVS: *c*) *grammatica est peritia pulchra eloquendi, ex poetis illustribus oratoribusque collecta. Officium eius est, sine vitio dictionem prosalem metricamque componere. Finis vero elimatae locutionis vel scripturae, inculpabili placere peritia.* De officio et dignitate grammatici satis in ea dissertatione dictum, quam de virili aetate Latinae linguae scripsimus. *d*) Et errant mea quidem sententia valde, qui elegantiae omnis expertes, nobilissimam artem ad scholarum pistrina detrudere non verentur. *e*) Docuimus iam tum, augustos esse huius artis terminos, quae omnium pene disciplinarum complectatur arcana, per vniuersam eruditionem diffusa de quacunque caussa vel quaestione respondeat, atque adeo sibi omne scriptorum subiectum habeat. FABIVM QVINTILIANVM huius aeui diligentissimum eloquentiae praeceptorem audiamus: *f*) *grammaticae*, in-

Mm 2 quit,

ticam ceterarum artium nutricem. DIOMEDES praef. artem merae Latinitatis, puraeque eloquentiae magistram.

*b*) Lib. 9. epist. 21. *c*) De arte grammat. princip. confer. SENECA epist. 88. et 108.

*d*) Part. 1. cap. 5.

*e*) Confer. IOH. WOWER de polymathia cap. 19.

*f*) Instit. orator. lib. 1. cap. 4.

quit, *non est satis legisse poetas, excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo, sed verba, quae frequenter ius ab auctoribus sumunt. Tum nec citra musicen grammatice potest esse perfecta, cum ei de metris rhythmisque dicendum sit. Nec si rationem siderum ignoret, poetas intelligat: qui (vt alia mittam) toties ortu occasuque signorum in declarandis temporibus vtuntur. Nec ignara philosophiae, cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos, ex intima quaestionum naturalium subtilitate repetitos, tum vel propter Empedoclem in Graecis, Varronem ac Lucretium in Latinis, qui praecepta sapientiae versibus tradiderunt. Eloquentia quoque non mediocri est opus, vt de vnaquaque earum, quas demonstrauimus, rerum dicat proprie et copiose.* Adeone parum est inter bonos grammaticos numerari: quod nomen plerisque tam odiosum, vt mallent quiduis aliud audire, et ingentes trepidare Titi, quam bene loqui.

§. II.

Neque satis mirari possum, etiam hoc seculo, Augusteo proximo, homines fuisse, et inter hos SENECAM philosophum, quos dixeris acerbissimos huius disciplinae contemtores fuisse. Quanquam, si accuratius Senecae ponderemus sententiam, non tam philologiam, quam sui temporis philosophiam, quae tota in philologiam degenerauit, accusare videatur. Ipsius videamus verba: g) *philosophi quantum habent superuacui, quantum ab vsu recedentis? Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, et coniunctionum ac praepositionum proprietates descenderunt, et inuidere grammaticis. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam. Sic*

g) Epist. 88.

*Sic effectum est, vt diligentius sciant loqui, quam viuere.* Quasi vero vtrumque non possit esse coniunctum: aut ex philosophorum praeceptis necessario prodeant omnes boni. Idem: *b*) *In superuacuis subtilitas teritur. Non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est sapere, imo simplicior. Paucis opus est ad mentem bonam literis.* Recte, et sapere, et bonam habere mentem is potest, qui literarum plane rudis in ciuitate, vel in agro vitam incolit inopem suaque manu alimentum quaerit. Iterum vero iterumque miramur, haec studia ne Senecae quidem placuisse, qui sui temporis acerrimus vindex videri voluit: vt pateretur simul esse bonum atque doctum, qui illud sibi facile persuadere poterat, nobilissimum inter probitatem et eruditionem esse vinculum, vt alia vix sine alia recte subsistat. Fuit in Seneca philosopho, vt QVINTILIANVS ait, *i*) ingenium facile et copiosum, plurimum studii rerumque multarum cognitio: vt ipse vnus omnium πολυμαθέστατος audire, et in quacunque disciplina principatum tenere maluisset. Tractauit omnem fere studiorum materiam. Orationes, poemata, epistolas et dialogos, praeter istas omnibus notas commentationes philosophicas scripsit. Et solus fere in adolescentum manibus versari amabat, atque etiam optimis praeferri, non sine multorum detrimento. Nam erat corrupta valde et pernitiosa eius eloquentia tanto magis, quod dulcibus laboraret vitiis, nimium sibi placeret ipsi, ac rerum pondera minutissimis sententiis frangere non vereretur. Cum ergo humanitatis studia, quae vere ingeniosa vocat, ipse parum accurate didicerit, vt solus sapere videatur, ea contemnit.



*b*) Epist, 106. *i*) Instit. orat, l. 10. c. 1, extr.

temnit. *Sapientia*, inquit, *non eſt in literis. Res tradit, non verba.* Eademque epiſtola: *k*) *grammaticus circa curam ſermonis verſatur, et, ſi latius euagari vult, circa hiſtorias. Iam vt longiſſime fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, et verborum diligentia, et fabularum memoria, et verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit?* Alibi: *l*) *illud admoneo, auditionem philoſophorum, lectionemque ad propoſitum beatae vitae trahendam: non vt verba priſca, aut ficta captemus, translationes improbas figuraſque dicendi; ſed vt profutura praecepta, et magnificas voces, et animoſas, quae mox in rem transferantur.* Centeſima epiſtola Lucilium reprehendit, quod philoſophi compoſitionem accuſarit. *Vis illum*, inquit, *aſſidere puſillae rei, verbis? Ille ſe rerum magnitudini addixit.* Rurſum: *m*) *Quis*, inquit, *accurate loquitur, niſi qui vult putide loqui? Circa verba occupatus es: iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus.* Et inter alia non vult multum operae verbis impendi oportere. Quaſi vero delectus verborum et orationis cura, quae origo eloquentiae, philoſophiam aliaſque diſciplinas impediat. Quoquo ſe res habeat modo, quod reprehendit Seneca, ipſe exercet, ac quinquageſima octaua epiſtola ſolicite magis quam docet, ac longe vltra grammatici otioſiſſimi acumen, diſquirit de verbis Latinis, eorundemque inopia; quantum illorum ſitus occuparit; quam multa ſubducta ſint, vt religioſe tandem *eſſentiae* vocabulo vtatur. Vnde facile patet, quam facundus Seneca philoſophus ſit aduerſus vitia ſua. Illa vero CICERONIS *n*) vera ſententia

*k*) Epiſt. 88. *l*) Epiſt. 108. *m*) Epiſt. 75. *n*) De finibus l. 5.

tentia est, philosophicas res dicere ornate velle, puerile; plane autem et perspicue expedire posse, docti et intelligentis viri. Quomodo autem perspicue et plane possit aliquis dicere sine verborum cognita proprietate atque delectu, ego prorsus non video. Perperam ergo Seneca negat philosopho competere sermonis curam: quae certe neminem dedecet, tanto minus, quod ipsa nos ratio iubet purgare linguam, vt animus sensusque suauior et iucundior efficiatur. Recte PLVTARCHVS: *o)* ἄριστα λέγεται παρὰ τοῖς φιλοσόφοις, τὸ τοὺς μὴ μανθάνοντας ὀρθῶς ἀκούειν ὀνομάτων, κακῶς χρῆσθαι καὶ τοῖς πράγμασιν. *Optime a philosophis dici, qui vocabula non recte intelligere discunt, eos in rebus falli.* IVL. POLLVX: *magnam sapientiae partem, scire quo quaeque nomine appellentur.* Et ARRIANVS: *p)* ἀρχὴν παιδεύσεως τὴν τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψιν. *Qui velit attingere philosophiam, ei in primis initio rerum vocabula consideranda et inuestiganda.*

## §. III.

Neque contemnenda hoc seculo fuit principum virorum circa grammaticam et rationem sermonis Latini custodiendam cura. Tiberii Caesaris aliquoties laudauimus industriam, qui de sua lingua elegantiori seruanda adeo solicitus: vt grammaticos conuocarit, qui de voce non Latina iudicarent; et aequo animo tulerit Marcum Pomponium Marcellum, contra sententiam Atteii, negantem, ita Caesarem verbis, vt hominibus, ciuitatem dare posse. Ea quidem re veteres imitatur Romanos: *q)* imo curam Atheniensium admirandam in proprieta-

*o)* περὶ ἴσιδος καὶ ὀσίριδος.

*p)* Dissert. Epicteti.

*q)* Vid. comment. de virili aetate L. L. part. 1. c. 1. §. 34.

prietate et elegantia sermonis. Hos enim, testatur SVIDAS, r) cum aliquando inopia premerentur, et pecunia egerent, eamque peregrinus quidam promisisset, beneficio eius vti noluisse, quia scilicet σολοικίζων, δανειῶ dixerat. At cum emendasset errorem, et δανείσω dixisset, cum passi sunt nummis suis egestati succurrere. Quam quidem praeposteram et superstitiosam anxietatem Atheniensibus merito relinquimus istis, quibus maior religio verborum, quam sui commodi et publicae vtilitatis ratio. Nam elegantiae existimabant violari famam, si vel vnicum soloecismum ignoscerent alicui; quasi ad imperii summam purus et emendatus sermo pertineret. Atque etiam, PLVTARCHO s) teste, cum Demetrius Athenas obsidione pressisset, et destitutae commeatu diutius famem tulissent, victorem admiserunt; qui ciuibus inedia infirmis frumentum dedit. Hanc liberalitatem suam cum ad populum referret, imprudenti forte barbarismus excidit. Ex illis vero, qui ad concionem confluxerant, suggessit aliquis erranti Demetrio, quomodo vitium corrigeret: quod emendationis indicium Iↄↄ medimnis remunerauit. Quid? quod etiam hoc seculo Tiberius Claudius Caesar non veritus est in censum grammaticorum venire, qui tres nouas commentus est literas, ac numero veterum, quasi maxime necessarias, addidit; earundemque rationem edidit singulari volumine. t) Quod supra paulo fusius a nobis expositum fuisse reperies. Sane Romanos magni aestimasse grammaticae studia, ex eo facile patet, quod scri-

r) In Θερειῶ. s) In apophthegmat.

t) SVETONIVS eius vita c. 41. QVINTIL. instit. orat. l. 1. TACITVS annal. l. 11. vbi et LIPSIVS consulendus est.

ſcribit TRANQVILLVS: *v*) *magis ac magis et gratia, et cura artis increuit: vt ne clariſſimi quidem viri abſtinuerint, quo minus et ipſi aliquid de ea ſcriberent: vtque temporibus quibuſdam ſuper viginti celebres ſcholae fuiſſe in vrbe tradantur: pretia grammaticorum tanta, mercedesque tam magnae: vt conſtet, Lutatium Daphnidem - ducentis millibus nummum Quinto Catulo emtum, ac breui manumiſſum* et quae ſequuntur. Neque minoribus beneficiis hoc ſeculo gaudebant grammatici, cum reliquis bonarum artium profeſſoribus, quos diui imperatores Veſpaſianus et Hadrianus ab omnibus ciuium oneribus immunes eſſe voluerunt. Haec ſatis patent Arcadii Chariſii verbis: *x*) *magiſtris, qui ciuilium munerum vocationem habent, id eſt, grammaticis et oratoribus, et medicis, et philoſophis, ne hoſpitem reciperent, a principibus fuiſſe immunitatem indultam, et D. Veſpaſianus, et D. Hadrianus reſcripſerunt.* *y*) Neque minora illis decreta fuiſſe ſtipendia, quam medicis, vero valde mihi videtur ſimile. LIPSIVS *z*) autem ex Plinio Medicis quingena HS. mercedem annuam fuiſſe docet: quae fuerint duodecim millia et quingenti philippaei. Non ſecus atque conſiliarios ſuos Imperatores profecto non ſine magno pretio ſecum habuere grammaticos. Ita de Tiberio relatum legimus †) conuictores plurimos habuiſſe Graeculos, quibus vel maxime acquieuerit; et con-

*v*) De illuſtribus grammaticis cap. 3.

*x*) L. vlt. D. de muner. et honor.

*y*) Confer §. *Item Romae* inſtit. de excuſationibus tutorum et curatorum.

*z*) De magnitudine Romana lib. 4. cap. 10.

†) Apud, SVETONIVM Tiber. cap. 56.

consueuisse ex lectione quotidiana super coenam quaestiones proponere. Cum vero Seleucum Grammaticum comperisset a ministris suis perquirere, quos quoque tempore auctores tractaret, atque ita praeparatum venire: primum a contubernio eum remouit, deinde etiam ad mortem compulit. Et is procul dubio fuit Seleucus Alexandrinus cognomento Homericus, qui vt SVIDAS habet, Romae sophistam egit. Zenonem imperator quoque exquisitius sermocinantem, cum interrogasset, quaenam illa tam molesta dialectos esset; et ille respondisset, Doridem: relegauit Cynariam, existimans exprobratum sibi veterem secessum, quod Dorice Rhodii loquantur.

§. IV.

Ipsa vero dignitas disciplinae grauis. Et nescio, cum pomoeria grammaticae tam latae sint: annon facilior, ex vsu rerum maximarum, abusus prouenerit, factumque sit ingeniorum lasciuia, vt superuacuo labore ad tristes ineptias nugasque aniles descenderint. Obtinuit magis magisque, loco solicitae diligentiae, anxietas curiosa et inanis iactantia: vt, linguae vix habita ratione politioris, chara iuuentutis ingenia, elegantiori apta studio, inutilibus difficillimisque ineptiis penitus obruere consueuerint, et obscurarint intemperantia grammaticam. Grammatici tandem in nugatores et ὀνοματοθήρας degenerarunt: vnde notissimus AVSONII versus:

Γραμματικῶν πλοκάς, καὶ λογοδαιδαλίην.

Apud Photium bibliotheca, in excerptis ex Helladii chrestomathia, indicem inutilium et ineptissimarum quaestionum legimus: ab quibus humaniores quique merito abhorrent: cum inter praecipuas grammatici virtutes: QVINTILIANVS recte censeat, *aliqua nescire.*

Hoc

Hoc inprimis genus fertile ſemper fuit foecundis in nugas ingeniis, quae vt plurimum de rebus incognitis et incompertis egregie mentiri conſueuerunt. De Didymo SENECA: *a) quatuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit; miſer, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quaeritur, in his de Aeneae matre vera, in his libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit, in his an Sappho publica fuerit, et alia, quae erant dediſcenda, ſi ſcires.* Nec minus ridiculae et inanis diligentiae C. Meliſſus grammaticus fuit, de quo TRANQVILLVS: *ſexageſimum aetatis annum agens, libellos ineptiarum, qui nunc iocorum inſcribuntur, componere inſtituit, abſoluitque centum et quinquaginta, quibus et alios diuerſos poſtea addidit.* Hunc deprehendes hoc ſeculo plerorumque grammaticorum communem fuiſſe morbum, vt maximi viderentur eſſe critici, quod ipſi quidem negligentius ſuam tractarint linguam et in rebus minutiſſimis haeſerint ſemidocti, et impetu aliquando inſano antiquioris ſeculi doctiſſimos ſiue hiſtoricos, ſiue poetas, ſiue oratores, ſiue alia doctrina excellentiſſimos quoſque viros, qui ſatis eleganter et proprie locuti ſunt, caſtigare, et vitii alicuius arguere ex ingenio ſuo inſtituerint. Paſſim obſeruaueris, ſuperioris ſeculi ſcriptores elegantiſſimos aſſidue accuſari. Virgilium, cuius incomparabile exemplum pauciſſimi ſatis potuerunt aſſequi; calumniis omnibus expoſitum fuiſſe nouimus. Criminum tota Seruii, Gellii, Macrobii, ſaniorum grammaticorum monumenta plena ſunt. SERVIVS ad illa Virgilii: *b)*

*Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,*
*Troiamque Oechaliamque* — —

Nn 2 Sane

a) Epiſt. 88. b) Aeneid. 8.

*Sane critici*, ſcribit, *fruſtra culpant Virgilium, quod, praeſentibus Troianis, Troiae excidium laudare introduxit, non reſpicientes, quia hoc ratio fecit hymnorum, quibus aliquid ſubtrahere ſacrilegium.* Ad illa: *c*)

– – – *Trahit ſua quemque voluptas:*

*Notabatur a criticis, quod hanc ſententiam dederit ruſtico, ſupra bucolici carminis legem.* SENECA *d*) Ouidium reprehendit, quod in deſcriptione diluuii ingenii et materiae impetum ad pueriles ineptias reduxit, dum ſcribit:

*Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.*

*Non eſt*, inquit, *res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, et tantae confuſionis imaginem cepit, cum dixit:*

*Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.*

*Magnifice hoc, ſi non curauit, quid oues et lupi faciant. Natari autem in diluuio et in illa rapina poteſt? vt non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt?* Apud AMMIANVM *e*) Chalcenterus ſex libris *nonnunquam imperfecte Tullium reprehendit, ſillographos imitatus, ſcriptores maledicos, iudicia doctarum aurium incuſat.* SVIDA teſte, aduerſus Didymum Suetonius librum περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας ſcripſit. GELLIVS *f*) meminit libri, titulo Ciceromaſtigis, quem Largus Licinius ſcripſerit. Et Claudius Caeſar, teſte SVETONIO, defenſionem Ciceronis ſatis eruditam, aduerſus Aſinii Galli libros, compoſuit.

§. V.

*c*) Eclog. 2. *d*) Naturalium quaeſtionum lib. 3.
*e*) Lib. 22. *f*) Noct. Attic. l. 17. c. 1.

§. V.

Sed mittimus haec, atque illos notamus, qui decrescente hac Latinae linguae aetate, inter grammaticos clariores sunt habiti. C. IVLIVS HYGINVS, Augusti libertus, g) teste SVETONIO, h) natione Hispanus fuit, quamuis essent, qui eum Alexandrinum fuisse velint, captaque Alexandria puerum a Caesare aduectum Romam. Ab ineunte aetate optimis literis imbutus, singulari studio et ambitione, Grammaticum Graecum, Cornelium Alexandrum imitatus est: quem propter incomparabilem antiquitatis notitiam, eo tempore multi vel polyhistorem, vel ipsam historiam vocare solebant. Literarum amantissimum et optimae indolis puerum, sua magis et magis inclarescentem virtute C. Caesar Octauianus Augustus manumittit, atque libertum sibi commendatissimum habet. Coepit ergo mature Grammaticus, pro industria et elegantioris disciplinae cupiditate, studiosam formare iuuentutem. Cum laudatissimus Caesar, anno V. C. DCCXXVI. in ipso Palatio exstruxerit bibliothecam, quae ab eo loco *Palatina* vocabatur, illi praefecit tandem fortassis sub principatus finem

 liber-

g) Ne quis miretur, quid sit, quod, cum Hyginus Augusti, non C. Caesaris, praedicetur fuisse libertus, a patrono, vt vulgo soleant, non *Octauius*, sed *C. Iulius* nominetur; in animum facile sibi reuocare poterit, quod Octauius ille, tandem Augustus patrum indulgentia dictus, ea lege a Caio Iulio Caesare sit ex parte dimidia institutus testamento heres, vt nomen eius ferret. Vnde non solum lex agraria et sumtuaria et aliae quas C. Iul. Caesar tulit, verum etiam leges Augusti de adulterio et pudicitia, de maritandis ordinibus, sumtuaria, lex ambitus et plures aliae dictae sunt *Iuliae*.

h) De illustribus Grammaticis cap. 20. Confer. EVSEBIVS ad ann. MM VIII.

libertum suum Hyginum. *i*) Nihilo tamen secius, cum esset tanto imperatori a bibliotheca, multos docere perrexit. Etiam tum Ouidio, incomparabili poeta, et pluribus aliis eruditissimis viris valde familiariter vsus est. Suo nos vero etiam docuit exemplo, quod vtplurimum fida soleat esse bonae mentis soror paupertas. Procul dubio victum Augustus, quoad vixit, liberto et bibliothecario suo dedit liberaliter. Sed post fata Augusti, patroni sui, principatum obtinente Tiberio, omnibus prope destitutus vitae praesidiis eam calamitatem expertus est, quam literatissimi quique homines communem habent. Nam, vt SVETONIVS *k*) habet, Caius Licinius, consularis historicus, quem inter amicos et fautores per vitam coluit, eum admodum pauperem decessisse tradit, et liberalitate sua, quoad vixit sustentatum. Obstupescit G. I. VOSSIVS, *l*) et *quis iste*, inquit, *C. Licinius, consularis historicus, qui, vt hic dicitur, Augusti libertum sustentauit? Equidem legendum puto C. Asinius, qui cum Cn. Domitio Caluino consul fuit anno* IↃCCXXIII. *m*) *ac historiam condidit belli ciuilis, vt suo loco ostendimus.* Ego vero nihil muto, et omnium minime Hyginum ad C. Asinii Pollionis et C. Domitii Caluini tempora, qui IↃCCXIII. Augusti principatus anno quarto consules fuerunt, esse referendum puto. Vnum Vossii argumentum est, quod Asinius ille vir consularis historiam condiderit belli ciuilis. Quasi vero et alii, vt

ut

*i*) Confer. comment. nostrae de virili aetate Latinae linguae part I. cap. I. §. 38. p. 73.

*k*) De illustr. Grammaticis cap. 20.

*l*) De historicis Latinis lib. I. cap. 20. pag. 103.

*m*) Mendum typographicum est apertum, et IↃCCXIII. scribendum.

ut nobis monumentorum nihil innotuerit, ex consularibus viris potuerint aliquid prodidisse memoriae. Vel quomodo criticus noster, cetero doctissimus et longe omnium accuratissimus, ierit inficias, contra Suetonii testimonium, C. Licinium et consulem, et historicum fuisse. Fuit autem, nisi me omnia fallunt, C. Licinius Caecina Largus ille Hygini fautor atque patronus, qui anno ab V. C. Iↄccxciv. secundo Claudii Caesaris anno, cum ipso imperatore secundum consule habuit fasces. Vnde discimus, Grammaticum nostrum extremis Augusti temporibus clarum, sub Tiberio, fortassis et Caligula pauperem C. Licinii illustris viri liberalitate sustentatum, quoad vitam cum morte miseram commutauerit. Quod breui post dicto Claudii anno secundo factus Consul ipse, vt multa alia, teste Suetonio, memoriae prodidit. Forsan et Licinius ille Hygini discipulus fuit, mox inopis ex discipulo beneficus fautor: vt suis eum sustentarit copiis. Ipsius Hygini, vtut pauperis, libertus traditur ab eodem Suetonio fuisse Iulius Modestus, qui patroni legerit vestigia in studiis atque doctrina. Nec minus quam ipse patronus celebris, adeo quidem vt MARTIALIS *n*) eum inter principes Grammaticos nominarit, Sexto scribendi genus obscurum exprobrans:

*Scribere te, quae vix intelligat ipse Modestus,*
*Et vix Claranus, quid, rogo, Sexte, iuuat?*

Scripsit hic Iulius modestus quaestiones confusarum historiarum, quarum A. GELLIVS meminit, *o*) atque de feriis librum MACROBIO *p*) citatum.

§. VI.

*n*) Lib. 10. epigr. 21. *o*) Noct. Attic. l. 3. cap. 9.
*p*) Saturnal. lib. 1. cap. 4.

§. VI.

Scripta Hygini, quae veteribus memorantur, et ſimul periere omnia, ſunt (1) *de ſitu vrbium Italicarum. q)* (2) *de agricultura. r)* (3) *de arte militari. s)* (4) *de Diis. t)* (5) *de viris illuſtribus. v)* (6) *exempla. x)* (7) *in Virgilium commentarii. y)* (8) *Cinnae propempticon. z)* (9) *de familiis Troianis. a)*

§. VII.

Sub Hygini nomine exſtant hodie tantum CC LXXVII. *fabularum liber* vnus, et *poeticon aſtronomicon* libri quatuor, veterum Grammaticorum nemini, vt ſcripta illa ſuperius commemorata, laudati. *Poeticon aſtronomicon*, de quo ipſe etiam IACOBVS MICYLLVS *b)* dubitat, annon vno potius perpetuo libro primitus conſignatum fuerit, poſt prooemium, ad M. Fabium, illum fortaſſis non Quintilianum, primo libro mundum et ſphaeram, et vtriuſque partes declarat; ſecundo ſignorum coeleſtium hiſtorias exponit; tertio formas coeleſtes deſcribit; quarto de quinque circulorum inter cor-

*q)* Apud SERVIVM Aen. l. 3. et 7. MACROBIVM Saturnal. l. 1. c. 7. et l. 5. c. 18.

*r)* Apud CHARISIVM Grammat. l. 1.

*s)* Apud IOH. SARISBER. policratici l. 6. c. 19.

*t)* Apud MACROBIVM Saturn. l. 3. c. 4. et 8.

*v)* Apud A. GELLIVM noct. Attic. l. 1. c. 14. l. 7. c. 1. et IOH. SARISBERIENSEM policratici l. 5. c. 7.

*x)* Apud A. GELLIVM noct. Attic. l. 10. c. 18.

*y)* Apud SERVIVM et A. GELLIVM noct. Attic. l. 6. c. 6. l. 10. c. 16. l. 1. c. 21. l. 5. c. 8. l. 16. c. 6.

*z)* Apud CHARISIVM grammat. l. 1.

*a)* Apud SERVIVM ad l. 5. Aeneid.

*b)* Nuncupatoria epiſtola ad Othonem Truchſes a Walburg, Spirenſis eccleſiae Canonicum, Hygini fabulis praemiſſa.

corpora coeleſtia notatione et planetis agit. Capite extremo de Marte agit. Reliqua deſunt. In his libris quid praeſtiterit, ipſe docet, ad M. Fabium prooemio: *Sphaerae figurationem, circulorumque, qui in ea ſunt, notationem; et quae ratio fuerit, vt non aequis partibus diuiderentur. Praeterea terrae mariſque diffinitionem, et quae partes eius non habitantur, vt multis iuſtiſque de cauſſis hominibus carere videantur, ordine expoſuimus. Rurſusque redeuntes ad ſphaeram XLII. ſigna nominatim pernumerauimus. Exinde vniuscuiuſque ſigni hiſtorias, cauſſamque ad ſidera perlationis oſtendimus. Eodem loco nobis vtile viſum eſt perſequi eorum corporum deformationes, et in his numerum ſtellarum. Nec praetermiſimus oſtendere ad ſeptem circulorum notationem, quae corpora aut partes corporum peruenirent, et quemadmodum ab his diuiderentur. Diximus etiam in aeſtiui circuli diffinitione, quaerentes, quare non idem hyemalis vocaretur: et quid eos fefellerit, qui ita ſenſerint. Et quid in ea parte ſphaerae ſolis efficiat curſus. Praeterea quare circulos in octo partes diuideremus, ordine expoſuimus. Scripſimus etiam, quo loco circulus aequinoctialis foret conſtitutus, et quid efficeret ad eum perveniens ſol. In eiuſdem circuli demonſtratione oſtendimus, quare aries inter ſidera celerrimus diceretur. Pauca praeterea de hyemali circulo diximus. Exinde Zodiacum circulum diffiniuimus, et eius effectus: et quare potius XII. ſigna quam XI. numerentur: quid etiam nobis de reliquis circulis videretur.* Reliqua. De libro iſto SALMASIVS *c*) totum iudicat ex Nigidii ſphaera Graecanica compilatum fuiſſe. Nam

*c*) De annis climactericis. pag. 594.

Nam poeticon, inquit astronomicon non est aliud reuera, quam sphaera Graecanica. Omnes quippe historias siderum h. e. bestiarum, hominum, et rerum ad astra perlatarum, ex Graecorum poetarum fabulis depromsit.

## §. VIII.

Repertus tandem etiam est, atque a Iacobo Micyllo editus fabularum liber: qui vtut nihilo melior astronomico poetico, et subrustico incultoque conscriptus sit stilo: mythicam historiam tamen mirum quantum iuuare potest. Post genealogias breues mythicas, *d*) nonnihil ab Hesiodi theogonia et Apollodoro dissidentes, exponuntur 1. Themisto. 2. Ino. 3. Phryxus. 4. Ino alia Euripidis. 5. Athamas. 6. Cadmus. 7. Antiope. 8. Eadem Euripidis. 9. Niobe. 10. Chloris. 11. Niobidae. 12. Pelias. 13. Iuno. 14. Argonautae. 15. Lemniades. 16. Cyzicus. 17. Amycus. 18. Lycus. 19. Phineus. 20. Stymphalides. 21. Phryxi filii. 22. Aeeta. 23. Absyrtus. 24. Iason. 25. Medea. 26. Medea exul. 27. Medus. 28. Othus et Ephialtes. 29. Alcumena, 30. Herculis Athla. 31. Parerga eiusdem. 32. Megara. 33. Centauri. 34. Nessus. 35. Iole. 36. Deianira. 37. Aethra. 38. Thesei labores. 39. Daedalus. 40. Pasiphae. 41. Minos. 42. Theseus apud Minotaurum. 43. Ariadne. 44. Cocalus. 45. Philomela. 46. Erichtheus. 47. Hippolytus. 48. Reges Athenienses. 49. Aesculapius. 50. Admetus. 51. Alcestis. 52. Aegina, Mirmydones. 53. Asteriae. 54. Thetis. 55. Titius. 56. Busiris. 57. Stheneboea, Bellerophon. 58.

*d*) Genealogiarum titulum libro praefixum in MS. Frisingensi Iacobus Micyllus reperit. Et auctor ipse testatur Poet. Astron. lib. 2. cap. 12. de Perseo, se genealogias scripsisse, earundemque primum librum citat. Vnde excerpta illa videntur esse desumta.

58. Smyrna. 59. Phyllis. 60. Sisyphus et Salmoneus. 61. Salmoneus. 62. Ixion. 63. Danae. 64. Andromeda. 65. Alcyone. 66. Laius. 67. Oedipus. 68. Polynices. 69. Adrastus. 70. Reges septem Thebas profecti. 71. Epigoni. 72. Antigona. 73. Amphiaraus, Eriphyle, et Alcmaeon. 74. Hypsipyle. 75. Tiresias. 76. Reges Thebani. 77. Leda. 78. Tyndareus. 79. Helena. 80. Castor. 81. Helenae proci. 82. Tantalus. 83. Pelops. 84. Oenomaus. 85. Chrysippus. 86. Pelopidae. 87. Aegisthus. 88. Atreus. 89 Laomedon. 90. Priami filii. 91. Paris. 92. Iudicium Paridis. 93. Cassandra. 94. Anchises. 95. Vlysses. 96. Achilles. 97. Qui ad Troiam et quot nauibus ierunt. 98. Iphigenia. 99. Auge. 100. Teuthras. 101. Telephus. 102. Philoctetes. 103. Protesilaus. 104. Laodamia. 105. Palamedes. 106. Hector. 107. Armorum iudicium. 108. Equus Troianus. 109. Ilione. 110. Polyxena. 111. Hecuba. 112. Prouocantes. 113. Quem quis occidit. 114. Graeci quot occiderunt. 115. Troiani quot occiderunt. 116. Nauplius. 117. Clytaemnestra. 118. Proteus. 119. Orestes.. 120. Iphigenia Taurica. 121. Chryses. 122. Aletes. 123. Neoptolemus. 124. Reges Achiuorum. 125. Odyssea. 126. Vlyssis agnitio. 127. Telegonus. 128. Augures. 129. Oeneus. 130. Icarus, Erigone, et Canis. 131. Nysus. 132. Lycurgus. 133. Hammon. 134. Tyrrheni. 135. Laocoon. 136. Polyidus. 137. Merope. 138. Philyra. 139. Curetes. 140. Python. 141. Sirenes. 142. Pandora. 143. Phoroneus. 144. Prometheus. 145. Niobe, siue Io. 146. Proserpina. 147. Currus Triptolemi. 148. Vulcanus, Harmonia. 149. Epaphus. 150. Titanomachia. 151. Ex Typhone et Echidna geniti. 152. Typhon. 153. Deucalion et Pyrrha. 154. Phaeton Hesiodi. 155. Iouis filii. 156. Solis filii. 157. Neptuni filii. 158. Vulcani filii. 159. Martis filii.

160. Mercurii filii. 161. Apollinis filii. 162. Herculis filii. 163. Amazones. 164. Athenae. 165. Marſyas. 166. Erichthonius. 167. Liber. 168. Danaus. 169. Amymone. 170. Filiae Danai, quae quos occiderit. 171. Althea. 172. Oeneus. 173. Qui ad aprum Calydonium ierunt. 174. Meleager. 175. Agrius. 176. Lycaon. 177. Calliſto. 178. Europa. 179. Semele. 180. Actaeon. 181. Diana et canum nomina. 182. Oceani filiae. 183. Equorum ſolis et Horarum nomina. 184. Pentheus et Agaue. 185. Atalanta. 186. Melampe. 187. Alope. 188. Theophane. 189. Procris. 190. Theonae. 191. Rex Midas. 192. Hydon, Hyas, alii. 193. Harpalycus. 194. Arion. 195. Orion. 196. Pan. 197. Venus. 198. Niſus. 199. Scylla altera. 200. Chione. 201. Autolycus. 202. Coronis. 203. Daphne. 204. Nyctimene. 205. Arge. 206. Harpalyce. 207. Macareus. 208. Rhodos. 209. Cyrene. 210. Hecatea. 211. Herſe. 212. Endymion. 213. Atys. 214. Narciſſus. 215. Hermaphroditus. 216. Eurydice. 217. Maleas. 218. Hyacinthus. 219. Archelaus. 220. Cura. 221. Septem ſapientes. 222. Septem Lyrici. 223. Septem opera mirabilia. 224. Qui facti ſunt ex mortalibus immortales. 225. Qui primi templa Deorum conſtituerint. 226. Quae mortales cum Ioue concubuerint. 227. Quae cum Apolline. 228. Quae cum Neptuno. 229. Quae cum Mercurio. 230. Quae cum Libero. 231. Quae cum Marte. 232. Quae cum Aquilone. 233. Quae immortales cum immortalibus concubuerint. 234. Qui patres ſuos occiderunt. 235. Qui matres ſuas occiderunt. 236. Qui fratres ſuos occiderunt. 237. Patres qui filios ſuos occiderunt. 238. Qui filias ſuas occiderunt. 239. Matres, quae filios interfecerunt. 240. Quae coniuges ſuas occiderunt. 241. Qui coniuges ſuas occiderunt. 242. Qui ſe ipſi interfecerunt. 243. Quae ſe ipſae interfecerunt.

244.

244. Qui cognatos ſuos occiderunt. 245. Qui ſoceros et generos occiderunt. 246. Qui filios in epulis conſumſerunt. 247. Qui a canibus conſumti ſunt. 248. Qui ab apro percuſſi interierunt. 249. Faces ſceleratae. 250. Quadrigae, quae rectores ſuos perdiderunt. 251. Qui ab inferis redierunt. 252. Qui lacte ferino nutriti ſunt. 253. Quae contra fas concubuerunt. 254. Quae piae fuerunt, vel qui pii. 255. Quae impiae fuerunt. 256. Quae caſtiſſimae fuerunt. 257. Qui inter ſe amici et coniunctiſſimi fuerunt. 258. Atreus et Thyeſtes. 259. Lynceus. 260. Eryx. 261. Agamemnon, qui Dianae ceruam ignarus occidit. 262. Noctua. 263. Ceres. 264. Qui fulmine icti ſunt. 265. Qui a Neptuno perierunt, vel a Mercurio, vel a Minerua. 266. Qui ab Apolline perierunt. 267. Quae bellicoſiſſimae fuerunt. 268. Qui fortiſſimi heroes fuerunt. 269. Qui ampliſſimi fuerunt. 270. Qui formoſiſſimi fuerunt. 271. Qui ephebi formoſiſſimi fuerunt. 272. Iudicia parricidarum, qui in Areopago cauſſam dixerunt. 273. Qui primi ludos fecerunt vſque ad Aeneam quintum decimum. 274. Qui quid inuenerit. 275. Oppida qui quae condiderunt. 276. Inſulae maximae. 277. Rerum inuentores primi.

## §. IX.

Hygini procul dubio plures fuerunt. Nam et Hygine cuiusdam *Gromatica*, ſiue de limitibus conſtituendis commentaria habemus: *e*) qui temporibus Traiani vixit, nec potuit is eſſe, quem hactenus, iam tum Octauiani Caeſaris Auguſti principatu extremo inclu-

 tum

*e*) Liber iſte Gromaticôn etiam de rebus caſtrenſibus inſcribitur, et de caſtrametatione.

tum, laudauimus fuisse Grammaticum. *f*) Istius namque aetatem facile produnt haec in gromaticis verba: *nuper ecce quidam euocatus Augusti, vir militaris disciplinae, professionis quoque nostrae capacissimus, cum in Pannonia agros veteranis ex volumtate et liberalitate Imperatoris Traiani Augusti assignaret: in aere, i. e. formis, non tantum modum, quem assignabat, adscripsit.* Hunc librum primus edidit Adrianus Turnebus *Parisiis* 1554. 4. Postmodum Nicolaus Rigaltius illum notis illustrauit. Et Petrus Scriuerius Vegetio suo adiunxit *Lugduni Batau.* 1607.

§. X.

Neque adeo certe constat, Hyginum illum, cuius fabulas atque poetica astronomica habemus, C. Iulium esse Augusti libertum, atque bibliothecae Palatinae praefectum. In neutro quidem libro, si prima exempla MSta respicere velis, C. Iulii praenomen occurrit, sed Hygini solummodo indicatur nomen. Vnde SCHEFERVS colligit, ea monumenta alterius et iunioris Hygini esse, qui aetate circiter Antoninorum scripserit. Nec ipse IAC. MICYLLVS *g*) confidenter eundem fuisse affirmabat. *Quanquam*, inquit, *non ausim affirmare, omnino eum Hyginum hunc esse, cuius A. Gellius noctium Atticarum libro primo, capite vicesimo primo mentionem facit, quem ipse quidem commentaria in Vergilium edidisse tradit: Volateranus autem, etiam cum eo qui temporibus Quintiliani vixit, librosque de re astronomica quatuor illos (siue is vnus potius perpetuus dicendus est)*

*f*) RAPHAEL VOLATERANVS commentariorum lib. 16. tamen vtrumque confundit: et eum fuisse ait, qui temporibus Quintiliani de re astronomica libros edidit.

*g*) Nuncupatoria epistola fabulis praemissa.

*est) quos eodem hoc volumine, et ipsos longe quam antea emendatiores, cum reliquis eiusdem generis scriptoribus coniunximus: itemque alium Gromaticôn, h. e. de rebus castrensibus inscriptum reliquit, eundem esse arbitratur: propterea quod et Plinius Hyginum quendam crebro citat: et fieri frequenter solet, vt eodem nomine plures appellentur: multa tamen veri similia concurrunt, quae me ad dubitandum impellunt. Nam et ipsum opus eiusmodi est, vt hominem grammaticum, et Graecorum imitantem facile agnoscas: et quod ad dictionem attinet, videas illum cum ceteris Hygini scriptis omnino similem ac parem esse; interdum etiam ipsas loquendi formas velut inde repetitas prae se ferre.* Adeo quidem ille etiam dubitat, fabularum auctorem eundem esse, qui astronomica poetica composuit. Veteris autem grammatici, cuius hodie ne γρὺ quidem superesse videtur, indicium extare prorsus nullum potest. Ad poeticon astronomicon quod attinet, SALMASIVS *h*) ait, Hyginum praecipue totam Graecanicam Nigidii sphaeram transcripsisse. SCALIGER autem *i*) ex Eratosthene et antiquioribus concinnatum fuisse notat. Et eruditissimus Oxoniensis Episcopus, Eratosthenis catasterismos fere integros huc translatos, sua praefatione ostendit. Fabulas SCALIGER *k*) quoque contendit ex Graecis fuisse conuersas. Ex Graecis auctoribus certe, quisquis compilauerit, pleraque hausit. Eandemque sententiam MVNKERVS, qui fabulas edidit, quouis modo tuetur, et *credamus*, inquit, *bonam partem harum fabularum ex Hygino esse desumtam, negari tamen non potest, cum non pauca illis esse aliun-*

*h*) De annis climactericis pag. 594.
*i*) Ad Manil. lib. 1. p. 34. *k*) Ad Euseb. p. 10.

*aliunde adsuta, tum nonnulla ab homine Graece non valde docto in Latinum sermonem versa.* BARTHIVS Hygini epitomen nos tantum habere putabat, confectam a nescio quo Auiano, vel Ammiano, cuius nomen in codice MSto quodam reperit. *Hygini nomine*, inquit, *l*) *praestantem librum ego rhapsodiam ex omnibus hinc inde mythologorum libris concinnatam esse arbitror. Nam apud Fulgentium integrae periodi sunt, quae hic extant: nisi tamen arrogans ille et inuenustus, addo etiam semibarbarus et sesquisoloecus scriptor Hyginum potius exscripsit.* Idem G. I. VOSSIO *m*) videtur: quamuis sui immemor alibi *n*) cum astronomicon poeticon, tum fabularem librum Hygino diserte adscribat, eaque monumenta ex omnibus hodie solum extare affirmet. REINESIVS *o*) centonem ex variis auctoribus constipatum esse putat. Et THOM. MVNKERVS *p*) a terrigena quodam Auiano, tempore propemodum rei Romanae iam emorientis, vndique ex Seruio, scholiaste Germanici, aliisque veteribus scholiastis atque mythologis fuisse confarcinatum, suspicatur. Eo respicit quoque OLAVS BORRICHIVS: *q*) *et quidem satis constat, C. Iul. Hyginum scriptorem fuisse Octau. Augusti aeuo; sed an poeticon illud astronomicum et fabulae, quae nomine eius circumferuntur, antiqui illius Hygini sint, an recentioris, iuste dubitatur. Certe dictio eius humilis est, tenuis, et fere plebeia, nec satis*

*l*) Aduers. lib. 10. cap. 12.

*m*) De vitio sermonis Latini lib. 3. cap. 12. de scientiis mathematicis c. 34. §. 8.

*n*) De Historicis Latinis lib. 1. cap. 20.

*o*) Var. lect. lib. 3. cap. 2. pag. 373. et cap. 8. pag. 480.

*p*) Dissert. de auctore mythol. Hyginianae, cui etiam Petri Scriuerii de Hyginis commentatiunculam inseruit.

*q*) Conspect. auctorum Lat. linguae p. 18.

*ſatis hinc inde a barbariſmis libera, quem ideo Schefferus, recens editor, in aeuum Antoninorum reiicit, et Th. Munckerus Prudentio facit poſteriorem.*

§. XI.

Stilum facile apparet in illis, quae Hygino adſcripta hodie leguntur, monumentis, non humilem modo, ſed plebeium, incomtum ſubinde et vix Latinum eſſe. Ita v. gr. prooemium, quod M. Fabio ſcripſit, *etſi ſtudio*, incipit, *grammaticae artis inductum, non ſolum verſuum moderatione, quam pauci peruiderunt, ſed hiſtoriarum quoque varietate, qua ſcientia rerum perſpicitur, praeſtare video, facilius etiam ſcriptis tuis perſpici poteſt, deſiderans potius ſcientem, quam liberalem iudicem: tamen quo magis exercitatus, et nonnullis etiam ſaepius in his rebus occupatus eſſe videar, et ne nihil in adoleſcentia laboraſſe dicerer, et imperitorum iudicio deſidiae ſubirem crimen, hoc velut rudimento ſcientiae niſus, ſcripſi ad te: non vt imperito monſtrans, ſed vt ſcientiſſimum commonens.* Siccine ex vngue leonem? Stili maieſtatem affectat, ſed impar ſublimitati, mirifice halucinatur, in meteoris haeret, ſibimet ipſi non conſtat, mox humi repit, et vix cohaerentia proponit. Hic certe nulla orationis forma. Taſin minatur, et fluctuans cum terminos reperire non potuerit, miſere hiantia membra ſibimet ipſis contrariantur. Nec ipſe hoc diffidetur de Hygino optime meritus, IACOBVS MICYLLVS, r) *Eſt enim*, inquit, *hic auctor, vt quidem non ita purus atque elegans, adeo vt in quibuſdam parum etiam Latinus videri queat; ita*

r) Nuncupatoria epiſtola Hygini fabulis praemiſſa, ad Othonem a Walburg.

*ita vetus tamen, et a reliquis Hygini scriptis, quae quidem ad nos peruenere, s) non omnino absimilis aut abhorrens: praecipue autem vtilis iis, qui in humanioribus hisce studiis multum ac diligenter versantur. Ex hoc enim non pauca, quae tum apud Ouidium, tum apud alios plerosque poetas minime hactenus, aut certe perperam intellecta sunt, intelligi et explicari tandem posse videntur: multaque hic plana iam atque expedita reperias, quae dudum magnos atque eruditos quoque viros varie ac misere torserunt.*

## §. XII.

Hygini poeticon astronomicon primum prodiit *Venetiis* 1482. et rursus 1485. cura Erhardi Ratholti Germani. 1497. apud Aldum. 1499. fol. apud Aldum, cum Maniliano astronomico atque aliis.

## §. XIII.

Decimo sexto post Christum natum seculo *Coloniae Agripp.* 1535. Hygini prodiit poeticon astronomicon, Iohanne Sotere ad codices MStos emendante. Eodem anno fabulae primum repertae cum poetico astronomico et aliis fabularum scriptoribus *Basileae* 1535. et rursum 1549. fol. per Iohannem Heruagium, accurante Iacobo Micyllo, editae sunt. t) Accesserunt autem

s) Poeticon astronomicon intelligit, cum fabulas commendare instituerit.

t) IAC. MICYLLVS epistola nuncupatoria *quantum laboris,* scribit, *in emendando ac restituendo illo obeundum, atque adeo exantlandum nobis fuerit, vel hinc coniecturam facere licet, quod primum ipse liber (qui beneficio excellentiss. D. Iohannis Weyer Augustani, Frisingensis ecclesiae canonici, ac M. Ioh. Chri-*

tem similis argumenti scriptores: Palaephatus de fabulosis narrationibus; Fulgentii Placiadis, episcopi Carthaginiensis mythologicarum libri tres; eiusdem de vocum antiquarum interpretatione liber vnus; Phurnuti de natura Deorum, siue poeticarum fabularum allegoriis, speculatio; Albrici philosophi de Deorum imaginibus liber; Arati φαινομένων fragmentum, Germanico Caesare interprete; eiusdem phaenomena Graece, cum interpretatione Latina; Procli de sphaera libellus Graece et Latine 1570. liber fabularum separatim est editus. *Parisiis* 1536. Ludouici Viuis opera. 1578. 8. accurante Iacobo Parantio, cum Palaephato, Phornuto, Fulgentio aliisque mythicis scriptoribus. *Heidelbergae* 1589. 8. apud Commelinum, cum aliis mythographis. 1599. liber fabularum separatim est editus.



*Chrumeri canonici apud diuum Andream Frisingensem, notarii integerrimi, nec non et Viti Chrumeri, ibidem bonas literas non sine laude docentis, nobis communicatus est, quibus et sua gratia debetur, quod studia promouere, si qua datur occasio, non negligunt) is inquam liber externis et Longobardicis notis scriptus erat, in qua tamen re nonnihil adiuuit nos is, qui prior illum Latine describendum coeperat, cuius nos exemplum principio, ceu filum quoddam, secuti sumus. Deinde quod ipsa verba pleraque inter se ita impedita ac perturbata erant, vt alia nobis diuidenda, alia aliis abolenda: quorundam principium cum fine praecedentium, et rursum praecedentium quorundam finis cum principio sequentis coniungendus esset. Vt omittam, quam multa vetustate obliterata, expuncta atque corrosa fuere, quorum alia, aestimationem et coniecturas secuti restituimus: alia vbi certum aliquid, quod sequi possemus, non erat, prorsus intacta reliquimus.*

§. XIV.

Sequenti seculo notandas Hygini editiones habemus, quae prodierunt *Lugduni* 1608. opera Iohannis de Gabiano. *Hamburgi* 1674. 8. accurante Iohanne Scheffero, qui suis Hygini vtrumque librum commentariis illustrauit, dissertationem de vero operis auctore, et indices addidit; etiam Thomae Munkeri notas et emendationes adiunxit. *Amstelodami* 1670. 12. apud Gaasbekios separatim editus est fabularum liber cum emendationibus atque notis ex Casp. Barthii aduersariorum opere collectis. 1674. 8. cum Schefferi et Munkeri notis. 1681. 8. 2. vol. optima Thomae Munkeri editio, qui accuratissime, collatis quinque codicibus MStis, quouis modo textum auctoris emendauit, suis annotationibus illustrauit, aliosque mythographos addidit. *Lugduni Batau.* 1670. 12. separatim Hygini fabulae cum emendationibus et notis Casp. Barthii editae.

§. XV.

Caivs melissvs, *v*) Maecenatis libertus, Spoleti quidem ingenuus est natus, sed expositus parentum discordia, et aliena educatus ac institutus industria, quod literis excelleret, pro Grammatico Maecenati datus est muneri. Qui, cum multis eum cumularet beneficiis, vt quosuis studuit sibi obligare doctos; id egit, vt licet mater Melissi liberali eum assereret manu, minime graui sibi seruitutis conditione remanserit. Breui tamen post

*v*) Vid. svetonivs de illustr. grammaticis cap. 21. evsebivs chron. hunc quidem Melissum Spoletinum, vt interpres loquitur, Grammaticum agnitum refert ad annum secundum olymp. CXCIV. Sed iuuentutis ille potuit significare florem, vt qui grandior aetate libellos instituerit componere, post Hyginum, aetatis sequioris scriptor, inter grammaticos collocetur.

post ipsius Maecenatis beneficio manumissus, tandem etiam Caesaris Octauiani Augusti fauorem meruit, qui bibliothecarum in Octauiae porticu ordinandarum ipsi curam demandauit. Neque solum grammaticus, verum et comicus poeta fuit, et nouum genus togatarum reperit, quas *trabeatas* inscripsit. *x*) OVIDIVS *y*) leuitatem eius notat. Annum agens aetatis sexagesimum ineptiarum siue iocorum libros scripsit. Procul dubio is est, quem PLINIVS *z*) *Maecenatem Melissum a*) vocat, quemque affirmat triennio silentium sibi imperauisse, a conuulsione reddito sanguine. Et eius opera fatetur *b*) se profecisse, dum historiae naturalis septimum, decimum, atque vndecimum libros conscriberet. Non enim in externis, sed domesticis auctoribus eum posuit. Diuersi Melissi sunt alii; rex Cretensium antiquissimus, quem LACTANTIVS *c*) primum Diis sacrificasse scribit. Philosophos inter maxime clarus habetur Melissus Samius, Parmenidis auditor, qui circa olympiadem LXXXIIII. floruit. *d*) Est quoque Melissus Euboicus, qui omnium physiologorum sententias disputauit, citatus a FVLGENTIO *e*) et PALAEPHATO. *f*)

 Alius

*x*) Confer. G. I. VOSSIVS de poetis Latinis cap. 2. p. 35.

*y*) Ex Ponto lib. 4. eleg. 16.

*Et tua cum socco Musa Melisse leuis.*

*z*) Hist. natur. l. 28. c. 6. *a*) Mendose vulgo *Messius* legitur.

*b*) Hist. natur. l. 1. in elencho librorum 7. 10. et 11.

*c*) De falsa religione lib. 1. cap. 22. vid. etiam HYGINI fab. 182.

*d*) Vid. DIOGENIS LAERTII lib. 9. Confer. EVSEBIVS chron. an. 3. olymp 84. vbi Melissus physicus nominatur.

*e*) Mythologici lib. 2. c. 17. vbi de cygno et Leda.

*f*) De incredibilibus praefat. Confer. G. I. VOSSIVS de historicis Graecis lib. 3. pag. 385.

Alius quoque est Aelius, siue Helius Melissus, qui Auli Gellii aetate Romanos inter grammaticos floruit, aliaque multa et de loquendi proprietate scripsit, *matrona est, quae semel peperit ; quae saepius, materfamilias: sicuti sus, quae semel peperit; porcetra, quae saepius.* Quae verba A. GELLIVS *g*) non satis persibilare potest. Citatur Melissus etiam a CARISIO de genere nominis clunes, vt taceam alios.

§. XVI.

MARCVS POMPONIVS MARCELLVS ille Tiberio imperante clarissimus fuit grammaticus et linguae Latinae molestissimus exactor, qui, quod Caesar oblatam sibi recusans strenam, eademque de re edictum proponens, voce non Latina esset vsus, quae mox illi in mentem venit, vt eius linguae studiosissimos in consilium convocaret; Atteius Capito vero in eadem concione affirmasset, Latinum illud esse, quod Caesar dixerit, aut certe illius gratia et auctoritate futurum: *inde iam,* exporrecta fronte respondit, *mentitur Capito: tu enim, Caesar ciuitatem dare potes hominibus, verbis non potes. h*) Quae minime fucata grammatici in literas pietas nec ipsi Tiberio displicuit. Cum etiam aliquando Marcellus ageret caussas: admissum ab aduersario soloecismum vsque adeo legitur exaggerasse: vt Cassius Seuerus, interpellatis iudicibus, peteret dilationem; quoad reus alium sibi posset adsciscere grammaticum: quandoquidem illi cum aduersario non de iure, sed de soloecismo controuersia futura esse videatur.

Teste

g) Noct. Attic. lib. 18. cap. 6.

h) SVETONIVS, de illustr. grammaticis cap. 22. Confer. DIO CASSIVS lib. 60. Comment. nostra de virili aetate Latinae linguae part. 1. cap. 1. §. 34.

*i*) Teste SVETONIO, hinc illi versus scripti sunt ab Asinio Gallo sequentes, ex quibus eum pugilem olim fuisse, iudicare voluerunt:

*Qui caput ad laeuam didicit, glossemata vobis*
*Praecipit: os nullum, vel potius pugilis.*

## §. XVII.

REMMIVS *k*) PALAEMON VICENTINVS, teste EVSEBIO *l*) sub Claudio Caesare, circa annum Domini L. insignis grammaticus Romae fuit. Mulieris verna primo, dum herilem filium in scholas comitatur, didicit literas: deinde manu missus inter grammaticos principem locum tenuit, et vno omnium applausu docuit Romae. Hinc apud PLINIVM *m*) *grammatica arte* dicitur *celebris;* doctusque Palaemon apud IVVENALEM, *n*) qui, ab eodem doctrinae nomine incluto magistro, grammaticam *περιφραστικῶς Palaemonis artem* appellat. *o*) Et hunc ferunt Auli Persii, et Quintiliani oratoris praeceptorem fuisse. *p*) Pellexit plurimos oris magna facundia, et facilitate sermonis, diuina item poesi: quod ex tempore faceret poemata, variisque, nec vulgaribus scri-

*i*) SVETONIVS l. c. Commentatio nostra de virili aetate Latinae linguae l. c. §. 35.

*k*) *Remnius* vulgo; sed *Remmius* esse scribendum, ex veteri monumento ACHILLES STATIVS docet comment. ad Sueton. de grammaticis cap. 23.

*l*) Chron. olymp. 206. Cetera videantur apud SVETONIVM de illustribus grammaticis cap. 23.

*m*) Hist. natur. lib. 14. cap. 4. *n*) Satyr. 7. vers. 215.

*o*) Satyr. 6. vers. 452.

*p*) Ita veteres glossae in Persium et Iuuenalem, in vita Persii a Pithaeo edita, et in Iuuen. satyr. 6.

ſcriberet metris. *q*) Hinc ab diſcipulis quadragena annua accepiſſe dicitur, i. e. mille aureos Francicos, ſi quid Budaei rationibus tribuendum eſſe putamus. Eam huius magiſtri tam frequentem ſcholam tanto mirantur magis: quod ipſe omnibus vitiis famam eruditionis commacularit; adeo quidem, vt Caeſares quoque Tiberius, et mox Claudius, palam fuerint profeſſi, nemini minus iuuenum inſtitutionem committendam eſſe. Luxurioſe vixit ita, vt ſaepius in die lauaretur; nec ſumtus ſufficerent, quos ex ſchola magnos, neque minores multo ex re fecit familiari, cuius dicitur ſtudioſiſſimus fuiſſe: cum et officinas promercalium veſtium haberet, ſuosque ita coleret agros, vt vitis eius manu inſtituta trecenta ſexaginta quinque vaſa ediderit. Omnium vere maxime in mulieres, ad infamiam vſque oris, libidinoſus fuit. Et hoc in eum facete notatur dictum a quodam, cui, quod euitare non poterat, in turba praetereunti applicauerat oſculum: *vis tu, magiſter, quoties feſtinantem aliquem vides alligurire.* Intolerabilem prorſus oportet grammatici illius fuiſſe arrogantiam, qui Marcum Varronem appellauit porcum; qui ſecum et natas et morituras literas iactauit; qui nomen ſuum dixit in bucolicis non temere poſitum, ſed praeſagiente Virgilio, fore quandoque Palaemonem omnium poetarum ac poematum iudicem; qui et ipſos latro-

*q*) Hinc MARTIALIS lib. 2. epigr. 86.

*Scribat carmina circulis Palaemon:*
*Me raris iuuat auribus placere.*

i. e. ſcribat Palaemon Sotadico, Galliambico, aliisque generibus ſua carmina plebeiae vndique recitantem cingenti coronae: ego paucis, ſed doctis, placere malo, et laudari non niſi a laudatis viris.

latrones quondam ſibi propter nominis celebritatem parſiſſe gloriatus eſt. A. FABIO QVINTILIANO *r*) cum Ariſtarcho componitur, atque in grammaticis citatur ſuae aetatis auctor. EVSEBIVS *s*) eum notat, aliquando rogatum, quid inter ſtillam et guttam interſit, reſpondiſſe: gutta ſtat, ſtilla cadit. Perperam illi tribuitur vulgo carmen de ponderibus et menſuris: quod alii codices Remo Fauino aſſignant. *Remum* vero iudicat VOSSIVS *t*) ex Remmio et *Fauinum* ex Fannio eſſe corruptum. Hic ergo de ponderibus et menſuris libellus, hexametro carmine conſcriptus, cum Celſo et Sereno Sammonico ſaepius editus, a quibuſdam illi Renio Fauino, ab aliis Q. Remmio Fannio Palaemoni, a plerisque Priſciano tribuitur. Recuſus eſt cum Eliae Vineti notis Pariſiis 1565. 8. et Graeuii antiquitatum Romanarum tomo XI. pag. 1693. ſeq. cum notis vero Rob. Conſtantini extat ad calcem Celſi ac Sereni, Lugduni 1566. 8. Leges apud Eliam Putſchium, veterum grammaticorum ſyntagmate, quarto loco, etiam Q. Remnii Fannii Palaemonis Vicentini artem grammaticam, quae fuerat ante excuſa Baſileae 1527. 8. apud Adamum Petrum vna cum aliis quibuſdam grammaticis antiquis. Nec deſunt, qui ab eo nomen papyro Fannianae inditum fuiſſe putant. De generibus chartarum PLINIVS: *v*) *Hieratica appellabatur antiquitus, religioſis tantum voluminibus dicata, quae ab adulatione Auguſti nomen accepit, ſicut ſecunda Liuiae a coniuge eius. Ita deſcendit hie-*

*r*) Inſtit. orat. lib. 1. cap. 4. *s*) Chron. olymp. 206.
*t*) De poetis Latinis cap. 3. pag. 43.
*v*) Hiſt. natur. lib. 13. cap. 12.

*hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricae datum fuerat a confecturae loco. Excepit hanc Romae Fannii sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit e plebeia, et nomen ei dedit. Quae non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica.* etc. x) Fannium hunc affirmant esse eundem Remmium Palaemonem, quem SVETONIVS y) testatur officinas promercalium vestium exercuisse: malunt ergo legere: *officinas promercalium chartarum vestiumque.* z)

§. XVIII.

MARCVS VALERIVS PROBVS, a loco natali, Phoeniciae ciuitate, *Berytius* vocatus, illustrium grammaticorum catalogum claudit apud TRANQVILLVM. a) Sub Nerone illo immani principe, vixit Romae b) postquam Martis taedio Musarum castra secutus est. Cum enim diu meruisset stipendia, et centuriatum frustra petiisset: tandem relicta militia, ad bonarum artium studia se contulit. Legerat, inquit SVETONIVS c) in " prouincia quosdam veteres libellos apud grammati- " stam, durante adhuc ibi antiquorum memoria, nec " dum omnino abolita, sicut Romae. Hos quum dili- " gentius repetere, atque alios deinceps cognoscere cu- " peret, quamuis se contemni, magisque opprobrio le- " gentibus, quam gloriae et fructui esse animaduerteret, " nihi-

x) Confer. pl. GVILANDINVS in h. l. atque in eum IOS. SCALIGERI animaduersiones, opusculorum pag. 48.

y) De illustr. grammat. cap. 23.

z) De Remmio Palaemone grammatico Vicentino vide inscriptionem veterem in orthographia Aldi pag. 779.

a) SVETON. de illustr. grammat. cap. 24.

b) Vid. EVSEB. chron. olymp. 209. *Probus Berythius eruditissimus grammaticorum Romae agnoscitur.* c) L. c.

nihilominus in proposito mansit: multaque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, et annotare curauit, soli huic, nec vlli praeterea, grammatices parti deditus. Idem testatur, nunquam eum ita docuisse, vt personam sustineret magistri; nec tam discipulos, quam sectatores aliquot habuisse: vnum alterumque, aut si plurimos, tres quatuorue, horis pomeridianis admittere, et legere quaedam, idque perraro, inter longos ac vulgares sermones cubantem instituisse. Magnam eius in emendandis et castigandis libris auctoritatem fuisse, vel ex MARTIALE *d*) patet, qui vindicem sibi quaerens libelli, ne raptus cito in culinam pisciculos tegat, vel thuris piperisque fiat cucullus, Faustinum legit, cuius patrocinio omnibus fuerit cumulatus ornamentis: *illo vindice*, tandem addit, *nec Probum timeto:* i. e. ab criticis feuerissimi cuiusque castigatoris vnguibus esto tutus et liber: qualem hunc nostrum fuisse Probum, qui emendationibus librorum potissimam dederit operam, supra ex Suetonio notauimus. A. GELLIVS *e*) Valerium Probum grammaticum illustrem vocat, illumque, vt ex quodam eius familiari et docto viro comperit, Sallustianum illud, *satis eloquentiae, sapientiae parum*, legisse tradidit, *satis loquentiae, sapientiae parum:* quod eloquentia cum insipientia minime conueniret. Idem *f*) ex Valerii Probi, docti hominis et in intelligendis pensitandisque veteribus scriptis bene callidi, vt loquitur, discipulis audiuit, solitum



*d*) Lib. 3. epigr. 2.

*e*) Noct. Attic. l. 1. c. 15. et l. 4. c. 7. aetatis suae praestanti scientia grammaticum. MACROBIVS saturnal. l. 5. c. 22. virum perfectissimum vocat. *f*) Lib. 9. cap. 9.

litum eum dicere, nihil quicquam tam improſpere Virgilium ex Homero vertiſſe, quam verſus, quos de Nauſicaa fecit. Annianus poeta *g*) ex eius inſtitutione *affatim* prima, non media, pronunciauit acuta, et eum Plauti verſus legiſſe meminit:

*Potin' es tu homo facinus facere ſtrenuum?*
*Aliorum eſt affatim qui faciant. Sane ego*
*Me volo fortem perhiberier virum.*

Etiam ille Probus in Aelio Tuberone *occecurrit*, atque in Valerio Antiate *ſpeponderant*, verborum non vulgarem inflexionem notauit. *h*) Ipſe *Hannibalem*, et *Haſdrubalem*, et *Hamilcarem*, GELLIO teſte *i*) ita pronunciauit, vt penultimam circumflecteret; ac Plautum, Ennium, multosque alios veteres eo modo pronuntiaſſe affirmauit.

## §. XIX.

Si Tranquillum audimus, nimis pauca et exigua de quibuſdam minutis quaeſtiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem ſyluam obſeruationum ſermonis antiqui. A. GELLIVS *k*) Probi multos admodum commentationum libros acquiſiuit. Meminit eius epiſtolae, quam ad Marcellum ſcripſit, *l*) hodie nuſquam reperiundae. Eſt, inquit alibi, *m*) Probi grammatici commentarius ſatis curioſe factus de occulta literarum ſignificatione epiſtolarum C. Caeſaris ſcriptarum. Et inter auctores Latinae linguae a Dionyſio Gothofredo 1595. 4. in vnum corpus redactos pag. 1451. ſeqq. extat Valerii

*g*) Apud. A. GELLIVM noct. Attic. l. 7. c. 7.
*h*) Apud. eundem l. 7. c. 9. *i*) Lib. 4. cap. 7.
*k*) Vt ipſe teſtatur noct. Attic. l. 15. c. 30.
*l*) Lib. 4. cap. 7. *m*) Lib. 17. cap. 9.

lerii Probi grammatici de notis Romanorum interpretandis libellus. Quem deinde Henricus Ernſtius ex MSS. vulgatum longe auctiorem ſuis notis illuſtrauit Sorae 1674. 4. In ea editione plurima Probo adiecta reperiuntur, quae Ernſtius a genuinis aſteriſco diſtinguit. Idem Probi libellus ſine illis additamentis editus eſt ſaepius, cum Feneſtella de magiſtratibus Baſileae 1532. 8. paſſim alibi. Inter grammaticos veteres ab Elia Putſchio Antuerpienſi editos Hanou. 1605. 4. pag. 1404. ſeqq. Occurrit etiam in codice Theodoſiano Iacobi Cuiacii, in fronte inſcriptionum a Iacobo Mazochio collectarum, in parte tertia topographiae et antiq. Rom. Boiſſardi et aliorum, Francofurti 1627. fol. in antiquitatibus Romanis Philippi Caroli Francof. 1670. 12. et in luculento Claudii Dauſquei opere de orthographia Latini ſermonis, quod prodiit Tornaci 1632. fol. et Pariſiis 1677. fol. tom. 1. p. 165. Sertorius Vrſatus vero exiſtimauit, hunc ſcriptorem Chriſtianum fuiſſe, aut certe perluſtraſſe Chriſtianorum monumenta. Et ipſe Dauſqueus in animaduerſionibus ad hunc libellum pag. 191. contendit haſce Probi notas plane diuerſas eſſe a commentario, quem Gellius ait de occulta literarum ſignificatione in epiſtolis Iulii Caeſaris curioſe factum. Habentur et apud Eliam Putſchium inter Grammaticos veteres, quos Hanouiae 1605. 4. edidit, pag. 1386. ſeqq. M. Valerii Probi grammaticarum inſtitutionum libri II. Quos et cum aliis quibuſdam Ianus Parrhaſius Vicentiae 1509. fol. vulgauerat. Superſunt et aliae Probi reliquiae non aſpernendae. In Virgilium aliquid ſcripſiſſe, Macrobius atque Seruius innuere videntur. Terentii vetus interpres, Diomedes, Cariſius, Priſcianus, et alii quaedam Probi grammatica memorant. Circumferun-

feruntur etiam Probi in Virgilium, Perſium, et Iuuenalem commentaria: ſed de quorum titulis cordatiores quique dubitant: et ſi forſan Probi ſint, an Probi illius Berytii, qui ſub Nerone tyranno vixit Romae. Poſſunt haec et alia illius eſſe Probi, quem LVPVS FERRARIENSIS *n*) laudat; poſſunt eſſe alius; poſſunt etiam ex Marci Valerii noſtri ſimul atque ceterorum grammaticorum ſcriptis excerpta fuiſſe: haud enim obſcure in quibusdam aeuum Chriſtianorum imperatorum ſapiunt. Nec defuerunt, qui M. Valerium Probum χρονογραφίαν edidiſſe putarent, quia inter ſcriptores, Seruio memoratos illius de connexione temporum libellus ponitur. Verum ille, vt VOSSIVS *o*) recte monet, non de rerum, ſed verborum temporibus egit: vt eo grammaticus plane, non hiſtoricus fuerit.

## §. XX.

Grammaticis annumerandus eſt quoque ANNAEVS CORNVTVS. Ita enim A. GELLIVS: *p*) *nonnulli grammatici aetatis ſuperioris, in quibus eſt Cornutus Annaeus, haud ſane indocti, neque ignobiles, qui commentaria in Virgilium compoſuerunt, reprehendunt quaſi incurioſe et abiecte verbum poſitum in his verſibus:* *q*)

*Can-*

*n*) Epiſt. 20. et 34. *o*) De hiſtor. Latinis lib. 3. cap. 12.

*p*) Noct. Attic. l. 2. c. 6.

*q*) Virgil. ecloga 6. v. 65. ſeq. Optimus vero poeta a Gellio defenditur, qui *vexaſſe* grauiſſimo ſenſu dici multis argumentis probat. Videatur etiam MACROBIVS ſaturnal. l. 6. c. 7. Sed vtroque priores ASCONIVS PEDIANVS et PROBVS idem iudicarant. Ad quorum rationes adde, quod poeta, cum Scyllam vexaſſe rates, et nautas laceraſſe canibus dixerit, hac imitatione M. Catonis feciſſe videatur, cuius verba haec ſunt *cumque*

*Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,*
*Dulichias vexaſſe rates, et gurgite in alto*
*Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis.*

*Vexaſſe enim putant verbum eſſe leue, et tenuis ac parui incommodi; nec tantae atrocitati congruere, cum homines repente a bellua immaniſſima rapti laniatique ſint.* Damnant ibi quoque quod vſurparit Virgilius, verbum non ſatis idoneum *illaudati* pro ſcelerati hominis. Neque dicendum *auro ſqualentem*, vt dixerit poeta: *r*)

*Per tunicam ſqualentem auro latus haurit apertum:* quoniam nitori ſplendorique auri ſqualoris illuuies ſit contraria. Diſerte etiam MACROBIVS *s*) Cornutum annotationes Virgilii verſibus appoſuiſſe teſtatur, cumque tantum virum ait Graecarum literarum doctiſſimum fuiſſe. Ab A. GELLIO *t*) Annaei Cornuti, hominis non indocti, nec imprudentis, etiam citatur ſecundus librorum, quos de figuris ſententiarum compoſuit. Et procul dubio is eſt Annaeus Cornutus, qui Romae, Stoicam profeſſus philoſophiam, iuuentuti ad ſapientiae ſtudium praeibat: cuique ſe Aulus Perſius Flaccus poeta, ſedecim annorum adoleſcens, tradidit. *v*) Fuit

*que Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret.* Vnde patet iſtud *vexare* ſatis, magnum et graue incommodum ſignificare. Pari modo, vt Virgilius, ſcribit LVCRETIVS de rerum natura l. 2. ab init. de mari magno et turbantibus aequora ventis.

*r*) Aeneid l. 10. v. 314. Illud vero GELLIVS l. 2. c. 6. et MACROBIVS l. 6. c. 7. ſignificare dicunt copiam atque denſitatem auri in ſquamarum crebritate et aſperitate, quae in ſerpentium piſciumque coriis viſuntur.

*s*) Saturn l. 5. c 19. *t*) Noct. Attic. l. 9. c. 10.

*v*) Teſte SVETONIO, vel alio, qui Perſii nobis vitam breuiſſime deſcriptam reliquit. Patet inde multorum atque etiam

ion,

Fuit etiam Saleii Baſſi et Marci Annaei Lucani praeceptor. *x*) In primis vero eum Perſius adoleſcentulus tanti fecit, vt nunquam ab illius latere recederet, ac per reliquum vitae ſpatium omni officio ac pietatis cultu coniunctiſſimum haberet. Quod ipſum etiam ſibi mirifice gratulatur poeta, gratumque animum erga praeceptorem ſuum quinta ſatyra teſtatur. Quam dulcis inter duo diuerſae aetatis homines fuerit conſuetudo, eleganter deſcribit: *y*)

*Tecum etenim longos memini conſumere ſoles,*
*Et tecum primas epulis decerpere noctes.*
*Vnum opus, et requiem pariter diſponimus ambo,*
*Atque verecunda laxamus ſeria menſa.*

Egregia vitae integritate iuuenis vix ſe continere potuit, quin ipſum Neronem eiusque iniquiſſima flagitia liberius accuſaret, vt qui ſub Midae Regis nomine illum irriſerit ſatyrica quadam vrbanitate. Sed admonente Cornuto carmen immutauit. *z*) Eodem auctore damnauit quoque verſus in Arriam, quae ſe ante virum occiderat. Vnde triginta annos natus, cum moreretur, Cornuto cum ſeptingentorum librorum bibliothecam, tum argenti facti pondo viginti legauit. Cornutus vero, libris contentus, Perſii ſororibus pecuniam reliquit. Hunc ſuo tempore celeberrimum magiſtrum Nero Imperator cum aliis illuſtribus viris in exilium eiecit. Ita enim EVSEBIVS chron. olymp. 211. ad annum Domini LXIX.

*Nero*

IOH. DECKHERRI error, qui coniecturis de ſcriptis adeſpotis, pſeudepigraphis et ſuppoſititiis ſect. 12. p. 148. Cornuto in ſatyras Perſii commentarium vindicare conatur.

*x*) Vid. Lucani vita. *y*) PERSIVS ſatyr. 5. v. 41.

*z*) Meminit huius ERASMVS in adagio *Midas auriculas aſini.*

*Nero cum ceteris viris insignibus et Octauiam vxorem suam interfecit, Cornutumque philosophum, praeceptorem Persii, in exilium fugat.* SVIDAS a Nerone interfectum esse scribit, his verbis: ὁ Κορνοῦτος λεπτίτες φιλόσοφος. ἡ δὲ λεπτὶς πόλις λιβύης γεγονὼς ἐν ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος, καὶ πρὸ αὐτοῦ, ἀναιρεθεὶς σὺν τῷ Μουσωνίῳ. *Cornutus Leptites, philosophus. Leptis autem Africae est ciuitas. Ac fuit Romae sub Nerone, et ante eum. Interfectus vero cum Musonio.* Sed facilis vtriusque auctoritatis compositio. Potuit eum Nero prius in exilium egisse, mox sibi magis inuisum interfecisse: vel eiectus in semet ipsum violentas conuertere manus. Quod et Musonium fecisse, mihi est admodum credibile. Nam et ipse Rufus Musonius philosophus a Nerone exilio multatus est. Testem habeo CORNELIVM TACITVM, *a*) qui *Verginium*, inquit, *et Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia iuuenum eloquentia, Musonius praeceptis sapientiae fouebat*: is, quem alibi dixerat *b*) constantiam opperiendae mortis, pro incerta et trepida vita, suasisse. De Cornuto SVIDAS pergit: ἔγραψε δὲ πολλὰ φιλοσοφά τε καὶ ῥητορικά. *Scripsit multa et philosophica, et rhetorica.* Testibus grammaticis veteribus, quos FABRICIVS *c*) citat, scholiis Terentium illustrauit, nusquam hodie reperiundis. Terentium tamen Basileae 1532. et 1538. fol. cum scholiis e Donato, Cornuto et Aspero Erasmus edidit. Sic et eius commentarii in Virgilium iam pridem periere. Et quae in Persium extant scholia vetera, neque Cornutum neque Probum auctorem habent, sed ex

*a*) Annal. l. 15. c. 71. *b*) Annal. l. 14. c. 59.
*c*) Biblioth. Latin. lib. 1. c. 3. volum. 1. pag. 31.

ex diuersae aetatis et eruditionis interpretum notis conflata sunt. H. ERNSTIVS *d*) fide codicis antiqui Mediolanensis ea Helenio Acroni tribuere non dubitat: quod nec VINCENTIO PLACCIO *e*) improbabile videtur. At ego non crediderim, viris doctis in mentem venisse, quod integra et genuina in Persium Acronis commentaria illis scholiis contineantur. In CASSIODORI orthographia, *f*) vt ex aliis veteribus grammaticis, ita capite primo quaedam ex Annaeo Cornuto de enuntiatione relata sunt.

§. XXI.

Etiamsi Cornutus noster quaedam scripserit historica, quae non exstant: diuersus tamen est ab illo, quem inter atque Liuium Patauinum magna aemulatio fuisse legitur: cum longe plures audierint Cornutum; sed Liuio auditores fuerint et ingenio, et eruditione praestantiores. Hoc enim, vt recte VOSSIVS *g*) notat, temporis ratio non patitur. Liuius ille Patauinus, vti et Messala Coruinus, si chronico Eusebiano credimus, nati sunt olympiadis CLXXX. anno secundo, quarto anno a consulatu Ciceronis, ab V. C. Iɔcxcv. Decessit vero septuaginta quinque annos natus olympiadis CXCIX. anno primo, siue Tiberii quarto, ab V. C. Iɔcclxx. Cornutus vero, quinquaginta post annis ab obitu Liuii, olympiadis CCXI. anno tertio, ab V. C. Iɔcccxx. a Nerone in exilium eiectus est. Nec verisimile videtur, Liuium decrepita iam aetate alios docuisse. Quod si

*d*) Obseru. l. 1. c. 7. *e*) Catalog. pseudonymorum p. 179.

*f*) Vid. CASSIODORI oper. pag. 494. PVTSCHII grammatici veteres pag. 2275. seqq.

*g*) De historicis Latinis lib. 1. c. 26.

si fecerit quinquagenario minor, nec tum Cornutus grammaticus noster potuit esse natus. Fallitur ergo Suidas, qui Cornutos confundit fortasse filium et patrem, vel etiam alios, vt plurimi fuerunt. Tiberio imperante Caecilius Cornutus praetorius, quod ad principis insidias pecuniam ministrauerit, accusatus, taedio curarum, et quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinauit. Et quod sua manu cecidisset, occasionem dedit agendi de praemiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita priuauisset. *h*) Cornutos alios vide in KOENIGII bibliotheca veteri et noua.

## §. XXII.

Grammaticos inter merito referendus est, qui hac aetate floruit, TERENTIANVS MAVRVS, suauissimus literator, natione Afer. Is enim, quod etiam hodie magni facimus, notissimum opus de literis, syllabis, pedibus, metris, et multiplici carminum genere, ligata oratione composuit. Sed de illo satis inter poetas dictum est.

## §. XXIII.

ASCONIVS PEDIANVS *i*) Patauinus *k*) non modo illustris historicus, verum etiam inprimis commemoran-



*h*) Vid. TACITVS annal. lib. 4. cap. 28. et 30.

*i*) Ab aliis male *Paedianus* per ae scribitur. Quamuis enim apud SVIDAM παιδιανός, quasi a παιδίον siue παιδεία foret, appelletur: maior tamen SILII poetae Romani auctoritas est, qui primam in isto nomine corripuit. adeoque simplici elemento scripsit. PERSIVS quoque corripuit primam in *Pedius*: a gente Pedia vero *Pedianum* esse, nemo negabit.

*k*) Liuium hinc vocat *suum* ASCONIVS in orat. pro C. Cornelio.

Sunt

morandus Grammaticus atque locuples auctor sermonis Latini, sub Claudio Imperatore ad Vespasiani vsque principatum floruit. Testis ipse luculentissimus in orat. pro Scauro: vbi *possidet*, inquit, *eam* Scauri domum *nunc Largus l) Caecina, qui consul fuit cum Claudio.* Ille

*Sunt tamen*, inquit, *qui eundem illum duorum numerum, quem Cicero, ponant; inter quos Tuditanus, et Pomponius Atticus, Liuiusque noster.* Quod non eo quidem dixit, quia familiariter Liuio vsus sit, sed quia Patauinus esset. Accedit enim SILII quoque ITALICI auctoritas lib. 12. v. 212. seqq. vbi alludit ad Pedianum Asconium, virum literatissimum, qui Patauinus esset, originemque suam a Polydamante Troiano haberet: hunc ingenio et dextra valuisse, et Cinypem Pauli arma, ab Hannibale sibi donata, gerentem interemisse.

*Polydamanteis iuuenis*, inquit, *Pedianus in armis*
*Bella agitabat atrox, Troianaque semina, et ortus,*
*Atque Antenoreo sese de stirpe ferebat,*
*Haud leuior generis fama, sacroque Timauo*
*Gloria, et Euganeis dilectum nomen in oris.*
*Huic pater Eridanus, Venetaeque ex ordine gentes,*
*Atque Apono gaudens populus, seu bella cieret,*
*Seu Musas placidus, doctaeque silentia vitae*
*Mallet, et Aonios plectro mulcere labores,*
*Nec vllum dixere parem, nec notior alter.*

Quae profecto non in alius, quam Asconii amici sui, gratiam finxit, cui aperte patriam tribuit Patauium, Antenoris opus. Et paulo post Marcellum proponit Pedianum alloquentem:

— — — *macte, o virtutis auitae*
*Macte Antenoride, nunc, inquit, rapta petamus*
*Quod superest Libyci ductoris tegmina* — —

Confer. G. I. VOSSIVS de historicis Latinis lib. I. cap. 27. pag. 125. seq. I. A. FABRICIVS bibl. Lat. lib. 2. cap. 6. pag. 338. et SCARDEONIVS de claris Patauinis.

l) Mendose *Longus* legitur: quod nomen in fastis etiam nonnulli reti-

le vero C. Licinius Caecina Largus cum Tiberio Claudio Caesare consul fuit anno ab V. C. DCCXCIV. Claudii principatus secundo, post Christum natum XLIII. Ad Vespasianum vsque Pedianum floruisse, HIERONYMVS in chronico Eusebiano ad annum MMXCI. qui annus Vespasiani est septimus, testatur, vbi: *Q. Asconius Pedianus, scriptor historicus, clarus habetur, qui LXXII. aetatis suae anno captus luminibus, XII. postea annis in summo omnium honore consenescit.* QVINTILIANVS certe, qui post Neronis necem adolescens a Galba Romam perductus est, Pediani huius auditor fuisse videtur. Ita enim ipse *m*) memoriae prodidit: *Sibe et quase scriptum in multorum libris est, sed an hoc voluerint auctores, nescio. T. Liuium ita his vsum, ex pediano comperi, qui et ipse eum sequebatur.* Et maior PLINIVS *n*) scriptor sub Vespasiano clarus Asconii nostri meminit, vbi de spatiis vitae longissimis, et *Samullam*, scribit, *quoque CX. annis vixisse, auctor est Asconius Pedianus.* SVIDAS *o*) autem testis est, Asconium a Iunio Blaeso, ad conuiuium eunte, comitem esse assumtum, licet inuocatum, quales vocare solent *vmbras.* Ille Iunius Blaesus filius procul dubio is est, qui Galbae et Vitellii temporibus clarus Lugdunensis Galliae rector fuit. *p*) At IVLIVS PHILARGYRIVS *q*)

 ad

retinuerunt, vt IOH. FVNCCIVS chronolog. pag. 93. C, anno 794. HENRICVS NORISIVS atque GRAEVIVS Rom. antiq. thes. tomo II.

*m*) Instit. orator. lib. 1. cap. 7. *n*) Histor. natur. lib. 7. cap. 48.

*o*) In Ἀσκώνιος. confer. idem in Ἀκίνιος.

*p*) Vid. TACITVS hist. lib. 1. cap. 59. lib. 2. cap. 59. et lib. 3. cap. 38.

*q*) Ad eclog. Virgil. 3. v. 105. *Tres pateat coeli spatium* etc.

ad eclogam Virgilii tertiam auctor est, quod Asconius dixerit, *se audisse Virgilium dicentem, in hoc loco se Grammaticis crucem fixisse.* Quod SERVIVS etiam ad illum ipsum Virgilii locum refert. Asconiumque idem locutum ait cum Asinio Gallo, fratre Salonini, filio Asinii Pollionis. Verba eius sunt in ecloga quarta: *Asconius Pedianus a Gallo audisse se refert, hanc eclogam in honorem eius factam.* Etiam haec sunt in vita Virgilii: *vulgatum est, consuesse Virgilium cum Plotia Aleria, sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea maiorem natu narrare solitum, inuitatum quidem ad communionem sui, verum pertinacissime recusasse.* Cum ergo inter Virgilii obitum et Vespasiani imperium anni essent amplius centum: critici crucem sibi maiorem ipsi fixerunt, aliam atque aliam Asconio aetatem assignantes. IOSEPH. SCALIGER *r*) hinc duos credit Asconios fuisse; alterum Grammaticum criticum, alterum historicum; quorum ille vel Augusti aeuo floruerit, hic sub Vespasiano. Eiusque vestigia primum G. I. VOSSIVS *s*) legit: mox autem sententiam mutauit, ipsius Pediani testimonio adductus, et duos quidem Asconios agnoscit, vt Scaliger fuerit recte opinatus, vnum, qui Virgilii vixerit aetate; alterum, qui sub Nerone et Vespasiano claruerit: at posteriorem hunc, contra quam Scaliger statuerit, non tantum historias, verum et in Ciceronis orationes commentaria condidisse. Haudquaquam de eo etiam CHRIST. CELLARIVS *t*) dubitat. Et ipse SCALIGER Eusebii secunda editione *v*) sententiam mutauit, atque vt Asconium

*r*) Animaduers. in Euseb. *s*) De Histor. Latinis lib. 1. cap. 27.
*t*) Prolegom. curarum poster. de barbarismis et idiotismis serm. Lat. pag. 22. *v*) Pag. 200.

nium illum, qui in liberorum ſuorum gratiam luculentiſſimos in Ciceronis orationes commentarios conſcripſit, ac operis quantulamcunque partem nobis reliquit ſuperſtitem, illumque commendatum hiſtoricum ſeparare non cogeretur; poſt varias variorum diſceptationes, Hieronymum metachroniſmi arguere maluit. Quem et IOH. HARDVINVS ad Plinium et I. A. FABRICIVS in bibliotheca Latina *x*) et plures alii ſequuntur. Errant vero mea quidem ſententia longe, qui Aſconium hunc Grammaticum ad ſeculum Auguſteum referunt. Quod ADRIANVS quoque Cardinalis *y*) facit, *tametſi*, inquiens, *ſub Auguſto Caeſare floruit, bonaque multa atque elegantia ſcripſit, ſicuti libello, ſiue potius fragmento, quod ante hos annos repertum eſt, colligi poteſt, multa fluit ac ſcatet barbarie.* At *Liuium* vocat *ſuum. z*) Satis ergo indicat, eo ſe familiariter vſum. Quaſi vero, ſi nunc, *Tullius noſter inquit*, ſcriberem, pro Ciceronis aequali ego habendus eſſem. Superius paulo contra demonſtrauimus, Liuium vocare *ſuum*, quia vterque Patauinus eſſet: quemadmodum ſi hodieque Cattus quisquam dicat, *Eobanus noſter* etc.

## §. XXIV.

Scripſit commentarios ſuccinctos in M. T. Ciceronis orationes, filiis ſuis dicatos: vt facile patet ex his eius verbis ad orationem pro Milone: *quid ſit diuidere ſententiam, vt enarrandum ſit, veſtra aetas, filii, facit.* Etiam hiſtorias confeciſſe, vel ex Hieronymi teſtimonio conſtat, qui eum inter claros hiſtoricos ſub Veſpaſiano recenſet. Fidem quoque Plinii auctoritas facit, qui ex mo-

*x*) Lib. 2. c. 6. pag. 338. *y*) De modis Latine loquendi. *z*) In orationem pro Cornelio.

monumentis Afconii noftri didicit, Samullam decem fupra centum annis vixiffe. Vt pluribus paulo fuperius vidimus. In Virgilium commentatus eft; atque vitam C. Salluftii Crifpi fcripto confignauit. *a*) In Virglii vita, quae Tiberio Donato tribuitur, memoratur etiam Afconii Pediani liber aduerfus Virgilii obtrectatores, quorum vnus Carbilius Pictor fcripto fuo titulum praefixerat *Aeneidomaftix.*

## §. XXV.

Afconio Pediano falfo adfcribitur *de origine gentis Romanae* libellus, qui ex communi iam eruditorum fententia Sexto Aurelio Victori haud immerito tribuitur. AVS. vero POPMA, *b*) libellum iftum de origine gentis Romanae allegans, *eum auctorem*, inquit, *effe Q. Afconium Pedianum adducor vt exiftimem, primum quia de Virgilio et Liuio vt aequalibus et familiaribus fuis loquitur, quod ipfum et facit Pedianus in commentariis ad orationes Ciceronis. Deinde dicit, fe feciffe librum infcriptum de origine Patauina. At Pedianus fuit Patauinus, vt ex Eufebii chronico conftat. Poftremo ftilus, optimus auctorum index, commentatori magis, quam hiftorico conuenit; nec a Pediani ftilo abhorret.* Quibus quidem Popmae argumentis BVRCHARDVS GOTHELF STRVVIVS V. C. vt folet, eruditiffime refpondit. *c*) Afconio noftro quoque liber *de viris illuftribus* eiufdem Aurelii Victoris a IOH. METELLO, *d*) vel ex rationibus

*a*) Cuius meminit ACRON ad Horat. lib. 1. fat. 2.

*b*) Ad Salluftii Catil. p. 306.

*c*) Elegantiffima differtatione de origine Romana, et de ea fcriptoribus, quae Hallenfium obferuationibus inferta eft tom. 3. p. 63. *d*) In literis ad Stephanum Pighium.

bus a Popma allegatis, adiudicatur frustra, aliis auctorem rationibus luculentissimis indicantibus. Nec defuerunt, qui Vallae *elegantias* affirmarunt esse huius Asconii. Vnde ALDVS MANVTIVS pater: *e*) *ex Gallia vero duodecim Asconii Pediani elegantiarum libros percupidi exspectamus, quos exstare, esseque M. Fabii Quintiliani, ac inde bonam partem elegantiarum suarum accepisse Laurentium Vallam, vel puer Romae cum audirem Domitium, intelligebam.* Iniquam vero et falsam hanc fuisse de Laurentio Valla suspicionem facile patet. Nec ab re BARTHIVS: *f*) *tantum*, scribit, *Vallae elegantiis superior aetas tribuit, vt non defuerint, qui asserere licet stolide et ἀλόγως non dubitarint, Asconii opus esse a Valla inuentum suoque nomine diuulgatum, vt scribit Mariangelus Accursius in testudine diatribis suis Ausonianis, Ouidianis et Solinianis annexa.* Et G. I. VOSSIVS: *g*) *Admodum perfrictae frontis fuisse necesse est, qui cum Laurentii Vallensis elegantiarum libros in honore esse dolerent, in vulgus sparsere, eos iam olim in Germania fuisse repertos, quodque scripti essent literis fugientibus ac fatiscentibus, vix certis cognitum indiciis tandem fuisse, Asconii Pediani esse opus: cuius calumniae meminit Mariangelus Accursius in diatribarum suarum defensione, cui* TESTVDO *nomen fecit.*

§. XXVI.

*e*) In epistola ad Marcum Musurum, quae Orthographiae Statii anno 1502 editae praefigitur.

*f*) In literis ad Daumium, apud STRVVIVM fascic. 6. p. 62.

*g*) De historicis Latinis lib. 1. c. 27. p. 126.

## §. XXVI.

Ex omnibus Asconii Pediani scriptis hodie nihil, praeterquam commentationes in quasdam Ciceronis orationes, quas in filiorum gratiam scripsit, egregiae exstant, licet mutilae in quasdam, e. gr. in Verrem, pro C. Cornelio, contra Antonium, Catilinam, in L. Calpurnium Pisonem.

## §. XXVII.

De stilo Asconii Pediani placet OLAI BORRICHII *h*) iudicium. Et *dictio*, inquit, *eius perspicua, breuis, temperata; non inquirit in schemata orationis, sed illustrat loca Tullii obscuriora, adeoque ad intelligendam eius aeui historiam oppido conducit. Quae Asconii ad nos peruenerunt, adhuc mutila hinc inde sunt, immo adulterina quaedam iis permixta, quae separare hodie difficillimum.* Eademque HADRIANI CARDINALIS *i*) sententia, in eo licet errore versetur, illum aetatis optimae, cum maximus superaret sermonis vigor, auctorem sua nobis monumenta reliquisse. *Asconius*, inquit, *Pedianus, qui, tametsi sub Augusto Caesare floruit, bonaque multa atque elegantia scripsit, sicuti libello, siue potius fragmento, quod ante hos annos repertum est, colligi potest, multa fluit ac scatet barbarie. Quam tamen barbariem, non ab illo certe, qui bono etiam tunc tempore eruditus est, prouenire puto: sed potius ab aliquo insulso atque ineleganti Grammatico, qui interpretis vice functus, inepta multa conseruit, quae postea vna cum bonis auctoris verbis descripta sunt.*

§. XXVIII.

*h*) Consp. auct. Lat. linguae p. 13.

*i*) De modis Latine loquendi.

§. XXVIII.

Quicquid superest commentariorum ab Asconio Pediano consignatorum, Poggio Florentino debemus, qui, Constantiensis concilii temporibus, ex eo loco perigrinationem literariam instituens forte fortuna in S. Galli monasterio et C. Valerii Flacci argonauticon, et partem Asconii Pediani reperit, *k*) ac publicae primum dedit luci *Venetiis* 1477. fol. cum Antonii Lusci commentariis, per Ioannem de Colonia et Manthen de Gheretzem. Prodierunt deinde Asconii commentarii *Pataui* 1493. fol. cum Georgii Trapezuntii de artificio orationis Ciceronianae pro Q. Ligario, Anton. Lusci Vicentini super XI. et Xichonis Polentoni super X. Tullii orationes argumentis, et super IV. inuectiuas in Catilinam, et super inuectiuas in Sallustium et Caesarem.

§. XXIX.

Seculo sequenti notandas Pediani editiones habemus, quae prodierunt *Venetiis* 1522. 8. apud Aldum. 1545. 8. cum scholiis Pauli Manutii, qui propemodum omnia fatetur a Petro Danesio accepisse, quae in Verrinarum accusationum commentariis emendauit. 1563. 8. apud Aldum. *Parisiis* 1536. 4. cum Antonii Lusci commentariis. *Lugduni* 1551. 8. cum Francisci Hotomanni notis. 1554. 4. apud Tornaesium. *Argentorati* 1535. 8. *Coloniae* 1578. 8. cum Titi Popmae Frisii notis. *Hagenoae* fol. sine temporis notatione, per Ioh. Secerium, e recensione Philippi Melanchthonis.

§. XXX.

Asconius aeuo recentiori prodiit *Lugduni Batauorum* 1675. 12. cum notis Pauli Manutii, Hotomanni,



*k*) Confer. quae supra notauimus cap. 3. §. 74.

et Popmae in Asconium, et notis selectis Francisci Fabricii, Caroli Sigonii, Petri Nannii, Andreae Patricii, et Iacobi Cruquii in loca quaedam orationum Ciceronis ab Asconio illustratarum. 1693. 12. Thomae Crenii. In editionibus Ciceronis Gronouiana, Graeuiana, Verburgianis, Asconii commentaria Ciceronis textui subiecta leguntur.

## CAPVT VI.

## De rhetoribus Latinae linguae gloria decrescente illustrioribus.

§. I.

*Rhetoricae institutionis necessitas.* 2. *Eloquentiae hoc seculo neglectus.* 3. *Declamationum abusus.* 4. *Perexiguum artis rhetoricae pretium.* 5. *Rhetores male sani maculant eloquentiam.* 6. *In schismata discerpti.* 7. *Hermagoras Temnaeus describitur.* 8. *Cestius Pius.* 9. *Iulius Gabinianus.* 10. *Cornificius et Cornelius Celsus suas nobis reliquerunt oratorias institutiones.* 11. *Marci Annaei Senecae rhetoris vita.* 12. *Scribendi genus et merita.* 13. *Opera eorundemque editiones recensentur.* 14. *Virginius Rufus describitur.* 15. *M. Fabii Quintiliani vita.* 16. *Et scripta recensentur.* 17. *An declamationum, quae extant, auctor.* 18. *Et dialogum de oratoribus scripserit.* 19. *Eius imitatores, et admiratores.* 20. *Dicendi genus et merita.* 21. *Censores.* 22. *Purioris Latinae linguae studium.* 23. *Oratoriarum institutionum inuentio.* 24. *Editiones seculi decimi quinti.* 25. *Decimi sexti.* 26. *Decimi septimi.* 27. *Et recentioris nostri decimi octaui recensentur.*

§. I.

§. I.

Natura profecto dicendi initium suppeditauit agreste satis atque incultum: cum vix vltra necessitatem breuiores quasdam coniungerent sententias. Temporis vero successu, cum discerent sapere mortales, ne fluctuentur oratione propemodum infinita, sed terminis quaeque suis moderentur, artem constituerunt certamque dicendi rationem, quae ad spiritus et memoriae vires simul atque faciliorem vsum et communem vel suauitatem, vel vtilitatem, nunc extra conuersionem, nunc intra conuersionem absoluit. Sic arti tandem obseruatio initium dedit: cum in sermonibus, sicut in medicina, mortales ipso vsu et consuetudine prae aliis alia suauiora magisque salubria viderent. Hinc genera orationis duo: alterum perpetuum ex rhetorica: alterum concisum ex dialectica. Quae quidem Zeno ita coniunxit, vt hoc compressae in pugnum manui, illud explicatae simile dixerit. Nam quae dialecticus tantum argumentis attingit, rhetor ita tractat, vt nihil neque ad ornatum, neque ad elegantiam reliquum faciat. Sed multa exercitatione et longo temporis tractu id tandem animaduersum, quod facto opus fuerat, saluberrimis posthac praeceptis custodiendum.

§. II.

Enim vero senescente Latina lingua, dicendi facultas, qua olim vagos populos, vrbium conditores, ad humanitatem vitamque ciuilem coegerunt, atque adeo mitigarunt efferatos: posteaquam terminos perfectionis attigit, in deterius ruere magis atque magis coepit. Reip. administrandae vnicum instrumentum flocci habuerunt. Negligentius tractare non verebantur artem, cuius diuina virtute olim sopita bella, fractae seditiones, erepti

poenis innocentes, ſtabilitae ſocietates, et publica ſalus procurata fuit. Eloquentia debilitata et fracta e roſtris et baſilicis in declamatorum ſcholas eliminata eſt, qui, vt Herennianus magiſter habet, ne parum multa ſciſſe viderentur, auguſtiſſimam diſciplinam detruſerunt ad reſponſa in peſtilentiam data, ſaeuiores tragicis nouercas, et ſimilia argumenta fabuloſa, eaque ab vſu fori prorſus abhorrentia, encomia mortis, febris, hyemis, iniuſtitiae, muſcarum et ollae. Neque enim ſatis erat ingenioſam eſſe gulam, niſi etiam commendaret ollam, praecipuum luxuriae inſtrumentum. Ita iuuenes coeperunt rixari in ſcholis, commiſſi diſputationibus ludicris, et inſtar ſpinarum paribus aculeis inuicem obuerſis: vt egregie inſtructi, cum veniendum eſſet in forum, plane in orbem alienum ſe delatos fuiſſe putarint. Sed oratoris vis atque facultas tam breuibus et anguſtis terminis, nedum ineptiarum finibus concludi potuit: cum is tandem bonus euaderet orator, qui de omni quaeſtione pulchre et ornate, et ad perſuadendum apte, pro dignitate rerum, ad vtilitatem temporum, cum voluptate audientium, dicere poſſit. *Haec ſibi illi veteres perſuadebant. Ad haec efficienda intelligebant opus eſſe, non vt rhetorum ſcholis declamarent, nec vt fictis, nec vllo modo ad veritatem accedentibus controuerſiis linguam modo et vocem exercerent; ſed vt his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de iuſto et iniuſto diſputatur.* a)

§. III.

De Rhetorum opera et declamationibus quaedam monuimus iam huius tractationis capite primo: quo demon-

a) Auctor. dialogi de oratoribus cap. 31.

monſtratum iuimus, quantum a priſtina gloria et vero nitore ſuo, in deterius magis atque magis adeo breui temporis ſpatio declinauerint omnes. In hoc genere optimus teſtis erit M. ANNAEVS SENECA, *b*) qui proxime ad Ciceronis et Octauiani Caeſaris Auguſti aetatem acceſſit: *neſcio qua iniquitate naturae, eloquentia ſe retro tulerit: quicquid Romanae facundia habet -- circa Ciceronem effloruit — in deterius deinde quotidie data res eſt.* Poſt pauca: *declamabat autem Cicero, non quales nunc controuerſias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur, quas theſes vocabant. Hoc autem genus materiae, quo nos exercemur, adeo nouum eſt, vt nomen quoque eius nouum ſit. Controuerſias nos dicimus: Cicero cauſſas vocabat. — Scholaſtica controuerſia multo recentius eſt, ſicut ipſa declamatio apud nullum auctorem antiquum, ante ipſum Ciceronem et Caluum, inueniri poteſt.* Aliquandiu poſt illa tempora declamandi ratio intermiſſa demum ſub Nerone, Veſpaſiano et Domitiano reuocata eſt. Nam inclinante imperio, paulatim etiam eloquentia degenerauit: et oppreſſa in foro libertate orandi, pariter vis atque facultas dicendi *in peius ruere, ac retro ſublapſa referri* coepit.

## §. IV.

Hoc aeuo IVVENALIS *c*) miſeram ſophiſtarum vel rhetorum conditionem ſatis deſcribere non poteſt, qui quum iuuenes in ſcholis declamare doceant, pectora ferrea, et nullius laboris non patientiſſima habere debeant; nec quicquam inde vel pretii vel honoris capere. Ipſum poetam audiemus loquentem:

*Decla-*

*b*) Controuerſ. lib. 1. praefat. *c*) Satyr. 7. v. 150. ſeqq.

*Declamare doces? O ferrea pectora Vetti,*
*Cum perimit saeuos classis numerosa tyrannos.*
— — — — — —
*Quis color, et quod sit caussae genus, atque vbi summa*
*Quaestio, quae veniant diuersae forte sagittae,*
*Nosse velint omnes, mercedem soluere nemo.*

Post multa id genus alia: vers. 175.

— — — *Tenta*, inquit,
*Chrysogonus quanti doceat, vel Pollio quanti*
*Lautorum pueros.* — — — —

Iam tum docere amplius non fuit honestum, quod discere honestum fuit. Illud vero tandem eloquentiae magistris laetum arrisit fatum, vt stipendio alerentur publice ac pretium acciperent a magistratu, quod ipsis a male sanis neglectae iuuentutis parentibus ingrato animo legimus fuisse negatum. Qua de re inferius paulo, vbi de Quintiliano, qui primus publicum stipendium accepit, differendi occasio erit. Sic ergo his temporibus fuit eadem fere, quae grammaticorum, conditio.

§. V.

Inter caussas corruptae eloquentiae refertur merito non satis politorum magistrorum ineptitudo: cum fuerint semper, et hoc praesertim aeuo, qui alios docere voluerunt incomparabilem bene dicendi facultatem, et ipsi vix aliquid recte pronunciare potuerunt. Ita MARVLLVS rhetor apud SENECAM, *d*) homo satis aridus, paucissima belle, sed non vulgato genere consueuit dicere. Cum ille exilitatem orationis suae imputaret controuersiae, et diceret: *necesse est, me per spinosum locum ambulantem suspensos pedes habere:* Latro respondit:

*d*) Controu. lib. 1. praefat.

ſpondit: *non me Hercules tui pedes ſpinas calcant, ſed habent*: et ſtatim ipſe dicebat ſententias, quae interponi argumentis quam maxime declamantis Marulli poſſent. MVSA rhetor multum quidem ingenii, ſed nihil habuit cordis: vt omnia ad vltimum vſque tumorem perduceret, quae non extra ſanitatem, ſed extra naturam eſſent. De *ſiſonibus* dixit, *coelo repluerunt*; de ſparſionibus, *odoratos imbres*; in cultum viridium, *coelatas ſiluas*; in pictura, *nemora ſurgentia*. De ſubitis mortibus dixit: *quicquid auium volitat, quicquid piſcium natat, quicquid ferarum diſcurrit, noſtris deponitur ventribus. Quaere nunc cur ſubito moriamur: mortibus viuimus.* Addit SENECA: *e*) Non ergo, etſi iam manumiſſus erat, debuit de corio eius nobis ſatis fieri? Non ſum ex iudicibus ſeueriſſimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. Multa donanda ingeniis puto: ſed donanda vitia, non portenta, ſunt. Haec Seneca. SCHOTTVS *f*) quidem putat, rhetorem hunc eundem eſſe Antonium Muſam, Auguſti medicum: ſed vix illud mihi credibile fieri poteſt. OSCVS non incommode quidem dixit, ſed ipſe ſibi nocuit. Nam dum nihil ſine ſchemate voluit dicere, oratio eius non figurata erat, ſed praua. Itaque non inurbane PACATVS rhetor, *g*) cum illi mane Maſſiliae occurriſſet, ſchemate illum ſalutauit: *poteram*, inquit, *dicere*, *haue*, *Oſce*. Ipſe ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingeniis inurendas. IVNIVS OTHO, cui vetus ars fuit ludum literarium exercere, tandem ex rhetore, Seia-

*e*) Controu. lib. 5. praefat.

*f*) De claris apud Senecam rhetoribus pag 21.

*g*) Apud SENECAM controu. lib. 5. praefat.

Seiani potentia, ſenator et praetor factus eſt, et impudentibus auſis obſcura initia propellere ſtuduit. *h*) Cum tribunus eſſet plebis et non ſatis prudenter intercederet, pulſus in exilium, artis ſuae ſpicilegia habere potuit. *i*) Quatuor colorum libros edidit, quibus ſomniorum et affectationis, ſine modo, tantum non docuit artem. Adeo ex ſomniatoribus erat totus: vt, vbicunque illum defecerat color, ſomnium narraret. *k*) POMPEIVS SILO tam male declamauit, vt rhetor apud SENECAM *l*) ſibi viſus ſit, belle optaſſe: *nunquam ſurgas.* VIBIVS GALLVS fuit tam magnae olim eloquentiae, quam poſtea inſaniae. Huic vni accidiſſe meminit SENECA, *m*) vt in inſaniam non caſu incideret, ſed iudicio perueniret. In controuerſia quadam, cuius mentionem facit, ſic ſolebat ad iocos peruenire, vt amorem deſcriberet pene cantantis modo, vt diceret: *amorem deſcribere volo: tanquam bacchari volo.* Deinde deſcribebat, et toties coepturus repetebat: *amorem deſcribere volo.* Conſecutus eſt plane quod voluit, vt diuitias nobis in odium adduceret: ſaepe enim ingeſſit: *diuitias deſcribere volo.*

§. VI.

Coeperunt rhetores iam tum in partes abire. Notiſſimae fuerunt hoc ſeculo *Apollodoreorum* atque *Theodereorum* ſectae: cum ſequerentur alii APOLLODORVM PERGAMENVM illum Auguſti praecepto-

*h*) TACITVS annal. lib. 3. cap. 66.

*i*) Idem annal. lib. 6. cap. 47.

*k*) Vid. SENECA Controu. 22. extr. confer. eiuſd, controuerſ. 3. extr. et 9. extr.

*l*) Epitom. declam. lib. 3. praef.

*m*) Controuerſ. 9.

ptorem: *n*) qui SENECA *o*) teste, reus veneficii a Pollione Asinio defensus, et damnatus, Massiliae docuit: alii vero adhaererent THEODORO GADAREO, siue, vt dici voluit, RHODIO, qui, teste SVETONIO *p*) rhetorica Tiberium instituit, eiusque in puero saeuam ac lentam, vtcunque latuerit, naturam primus sagaciter perspexit, visusque est aptissime assimilasse, subinde in obiurgando appellans eum, πηλὸν αἵματι πεφυραμένον. Vterque ingenio et doctrina celebris dicendi professor, discipulis diuersa rhetorices praecepta tradens, non paucos quisque suos sectatores habuit. Inde STRABO: *q*) *Huius ergo nomen magnum fuit; nec non Apollodori rhetoris, qui artis praecepta conscripsit, et sectae Apollodoreae auctor fuit: si qua tamen ea est. Multa enim inualuerunt, quae maiore quam nostro diiudicanda sunt arbitrio: de quibus sunt etiam Apollodorea et Theodorea. Maxime extulit Apollodorum amicitia Augusti Caesaris, quem dicendi arte instituit. Discipulum habuit memorabilem, Dionysium ciuem suum, cognomento Atticum, qui et sophista fuit bonus, et historiae orationum scriptor.* Paulo etiam clarius haec FABIVS QVINTILIANVS *r*) exposuit: *Praecipue in se conuerterunt studia Apollodorus Pergamenus, qui praeceptor Apolloniae Caesaris Augusti fuit: et Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium, quem studiose audisse, cum in eam insulam secessis-*

 *set,*

*n*) SVETONIVS August. c. 89. *Nae Graecarum quidem disciplinarum leuiore studio tenebatur: in quibus et ipsis praestabat largiter, magistro dicendi vsus Apollodoro Pergameno, quem iam grandem natu, Apolloniam quoque secum ab vrbe iuuenis adhuc eduxerat.*

*o*) Controu. 13. *p*) Tiber. cap. 57.

*q*) Geograph. l. 13. p. m. 430. *r*) Instit. orat. l. 3. c. 1.

*ſet, dicitur Tiberius Caeſar. Hi diuerſas opiniones tradiderunt, appellatique inde Apollodorei et Theodorei, ad morem certas in philoſophia ſectas ſequendi. Sed Apollodori praecepta magis ex diſcipulis cognoſcas: quorum diligentiſſimus in tradendo Latine fuit C. Valgius, Graece Atticus.* Contrarias opiniones idem variis locis notat. Apollodori libros auctor dialogi de cauſſis corruptae eloquentiae *s*) aridiſſimos vocat. Brutidius Niger apud SENECAM rhetorem *t*) Syriaco Vallio, homini diſerto, cum ageret, obiecit, quod cauſſam non ſatis propoſuerit diſtincte: cui Syriacus reſpondit: *primum non apud eundem praeceptorem ſtuduimus. Tu Apollodorum habuiſti, cui ſemper narrare placet: ego Theodorum, cui non ſemper.* etc. Turrinus Clodius apud SENECAM *v*) multum de viribus remiſerat, dum Apollodorum ſequitur, et ſummam legem dicendi eum eſſe putat.

## §. VII.

HERMAGORAS Temnaeus Aeoliae, cognomine dictus *Carion*, Theodori diſcipulus, ſub Auguſto et Tiberio floruit. Romae cum Q. Caecilio docuit, vbi etiam admodum ſenex deceſſit. Et QVINTILIANI *x*) temporibus fuerunt, qui eum viderant. Artis rhetoricae libros edidit: quorum et STRABO *y*) meminit: ταῖς δὲ νῦν Αἰολικαῖς πόλεσιν, ἔτι καὶ τὰς αἰγὰς προσληπτέον, καὶ τὴν τῆμνον, ὅθεν ἦν Ἑρμαγόρας, ὁ τὰς ῥητορικὰς τέχνας συγγράψας. *Aeolicis quae nunc ſunt vrbibus, Aegae etiam addendae ſunt, et Temnus, patria Hermagorae, qui praecepta*

*s*) Cap. 19. *t*) Controu. 9. *v*) Praefat. lib. 5. controu.

*x*) Orat. inſtit. l. 3. c. 1. *Plura ſcripſit Theodorus, cuius auditorem Hermagoram ſunt qui viderint.*

*y*) Geograph. lib. 13. p. m. 427.

*cepta artis rhetoricae scripsit.* Libri non sex, sed quatuor sunt apud SVIDAM: περὶ ἐξεργασίας, περὶ πρέποντος, περὶ φράσεως, περὶ σχημάτων. Et nouae sectae videtur fuisse auctor. Ita enim QVINTILIANVS: z) *fecit deinde velut propriam Hermagoras viam, quam plurimi sunt secuti: cui maxime par atque aemulus videtur Athenaeus fuisse.* Alibi: a) *Hermagorae, qui, finem* rhetoricae *esse, ait, persuasibiliter dicere, et aliis, qui eandem sententiam, non iisdem tamen verbis, explicant, ac finem esse demonstrant, dicere quae oporteat omnia ad persuadendum; satis responsum est, cum persuadere non tantum oratoris esse conuicimus.* Idem b) illi hoc scripsit elogium: *Quo vitio,* ambitiosi de nominibus rerum laboris, *multi quidem laborarunt, praecipue tamen Hermagoras, vir alioqui subtilis, et in plurimis admirandus, tantum diligentiae nimium solicitae, vt ipsa eius reprehensio laude aliqua non indigna sit.* Sed vide ne Hermagoram hunc confundas cum eo, quem, vt FABIVS c) quoque testatur, ipse Marcus Cicero secutus est. Is itidem rhetorica scripsit, et crebro cum a CICERONE, d) tum a CORNIFICIO e) citatur.

§. VIII.

CESTIVS PIVS, Smyrnaeus Rhetor, Latine docuit Romae Augusto et Tiberio imperantibus. f) Epicu-



z) Orat. instit. l. 3. c. 1 a) Lib. 2. cap. 15. b) Lib. 3. cap. 11.

c) Orat. instit. l. 3. c. 11. *Paullum in his secum etiam Cicero dissentit: nam in rhetoricis, quemadmodum supra dixi, Hermagoram est secutus.*

d) De inuentione lib. 1. cap. 6. 9. 11. 51. Bruto cap. 76. et 78.

e) Rhetor. ad Herennium lib. 1. cap. 11. vbi quidem alii *Hermetes*, pro *Hermagoras*, legunt.

f) EVSEBIVS chron. olymp. CXCI. ann. IV.

cureus fuit, licet *Pius* diceretur: nam, SENECA teste, g) Deos negauit rebus humanis interponere arbitrium suum: *si interponant, voluntatem eorum ab homine non intelligi: vt intelligatur, non posse fata reuocari: si non sint fata, sacra profutura: si sint, non posse mutari.* Eodem teste, h) homo nasutissimus, at nullius ingenii, etiam Ciceroni infestus plurima contra eum dicere ausus fuit, quod illi non impune cessit. *Nam cum M. Tullius filius Ciceronis Asiam obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit praeter vrbanitatem, coenabat apud eum Cestius. M. Tullio et natura memoriam demserat, et ebrietas, si quid ex ea supererat, subducebat: subinde interrogabat, quis ille vocaretur qui in imo recumberet: et cum saepe subiectum nomen Cestii excidisset, nouissime seruus, vt aliqua nota memoriam eius faceret certiorem, interroganti domino, quis ille esset, qui in imo recumberet, ait: hic est Cestius, qui patrem tuum negabat literas scisse. Afferri protinus flagra iussit, et Ciceroni, vt oportuit, de corio Cestii satisfecit.* Sua tamen stultitia id effecit, vt iuuenes, qui frequentabant scholam, Ciceroni et optimis quibusque oratoribus Cestium suum longe praeferrent: huius declamationes ediscerent, orationes illorum elegantissimas ne legerent quidem. i) Intrauit SENECA k) scholas, cum recitaturus esset in Milonem Cestius: ex consuetudine sua miratus dicebat: *si Thrax essem, Fusius essem: si pantomimus essem, Batyllus essem, si equus, Melissio.* Non continuit bilem Seneca, et exclamauit: *si cloaca esses, magna esses.* Hinc risus omnium ingens. Scholastici eum intuebantur subtristes, quasi non ferrent,

g) Suasor. 3. h) Suasor. 7. extr.
i) SENECA epit. controu. lib. 3. praefat. k) L. c.

rent, qui praeceptorem ſuum ridere audeat. Ceſtius vero Ciceroni reſponſurus, ne inuenit quidem, quod reſponderet increpanti: ſed negauit ſe executurum, niſi exiret domo. Negauit hic contra ſe de balneo publico exiturum, niſi lotus eſſet. Libuit deinde Ciceroni de Ceſtio in foro ſatisfacere: nactus ſubinde eſt eum, in ius ad praetorem vocauit: et cum, quantum volebat, iocorum conuiciorumque effudiſſet, poſtulauit vt praetor nomen eius reciperet lege inſcripti maleficii. Tanta illi perturbatio fuit, vt aduocationem peteret. Deinde ad alterum praetorem eduxit, et ingrati poſtulauit. Iam apud praetorem vrbanum curatorem ei petebat, interuenientibus amicis, qui ad hoc ſpectaculum concurrerant, et rogantibus dixit, moleſtum ſe amplius non futurum, ſi iuraſſet, diſertiorem eſſe Ciceronem, quam ſe. Verum nec vt hoc faceret, vel ſerio effici potuit. Vtut ſenſibus abundaret, homo Graecus tamen Latinorum verborum inopia laborauit: et ſubſtitit, quoties aliquid deſcribere auſus eſt, donec ſe ad imitationem magni alicuius ingenii direxit. *l*) Ex tempore multa, et contumelioſe dixit; quamuis Graecus eſſet, nunquam tamen Graece declamauit, et quaſi mutaret perſonam, inter agendum, poſito pallio, togam ſumſit. *m*) Paſſim multas eius ſententias Seneca rhetor ex declamationibus excerpſit.

§. IX.

SEX. IVLIVS GABINIANVS rhetor huius temporis notiſſimus, cuius vitam SVETONIVS quoque ſcripſerat in libro de claris rhetoribus, quod ex eius indice cuilibet facile patet, illa vero libri pars interiit, vt nihil

*l*) SENECA controuerſ. 16. *m*) Idem controu. 26.

hil praeter nomen *Sex Iulii Gabiniani* superſit. Meminit eius quoque auctor anonymus de oratoribus, ſiue de cauſſis corruptae eius aeui eloquentiae. *Quotus enim quiſque*, inquit, *n*) *ſcholaſticorum non hac ſua perſuaſione fruitur, vt ſeſe ante Ciceronem nominet: ſed plane poſt Gabinianum?* Et HIERONYMVS Euſeb. chron. olympiade CCXIII. *Gabinianus celeberrimi nominis rhetor in Gallia docuit.* Idem HIERONYMVS *o*) Gabiniani declamationes laudat: *qui ſi flumen*, inquit, *eloquentiae, et concinnas declamationes deſiderant: legant Tullium, Quinctilianum, Gallionem, Gabinianum.*

§. X.

Protulit hoc tamen Latinae linguae ſeculum, vt in aliis diſciplinis, ſic in illa quoque diuina bene dicendi arte ſcriptores verſatiſſimos atque in primis illuſtres. Forſan et hanc linguae aetatem attigit, quem alibi commendaui, *p*) CORNIFICIVS Rhetor, etiam Fabio Quintiliano citatus, qui procul dubio verus auctor eſt librorum rhetoricorum ad Herennium. Illos enim Ciceronis eſſe, cuius operibus vulgo praemitti ſolent, multis argumentis dudum viri docti negarunt. Poſt aliorum diſceptationes etiam Schurtzfleiſchius, Wittebergenſis polyhiſtor, peculiari diſſertatione de auctoritate rhetoricorum ad Herennium, hunc et nullum alium fuiſſe illorum auctorem, ſuo more, i. e. eleganter ac diſerte monſtrauit. Praeter Cornificium et plures alii data opera quicquid in oratione praeclarum et elegans ex feliciori aetate, quae tranſiit modo cum optimis magiſtris cuſto-

*n*) Cap. 26. extr.

*o*) Praefat 8. in Eſaiam. Confer. GERH. IOH. VOSSIVS de rhetoricae natura ac conſtitutione cap. 15.

*p*) De virili aetate L. L. part. 1. cap. 6. §. 7.

custodiuere atque propagarunt. Hos inter principem locum tenet AVRELIVS CORNELIVS CELSVS, ab aliquibus seculo Augusteo adscriptus. Quo et ipse vel propter floridam dictionem et orationis elegantiam referendus videretur, nisi COLVMELLA, *q*) qui sub Tiberio floruit, virum sui temporis eum vocaret. Certe sua breuitate is non parum celsus etiam stili nitore medicorum Cicero dici meruit. De illius vero meritis plura inferius inter philosophos recensebimus. Scripsit non sine cultu *r*) praeter alias de philosophia, de arte rustica, de re militari commentationes et, qui fere extant soli, octo de arte medica libros, etiam *de arte dicendi* libellum: cuius hodie fragmentum habemus perexiguis viginti duobus capitulis. Decimo septimo capite tractationis spem facit de statu coniecturali, finitiuo et qualitatis. Duo priores status inde a capite duodeuicesimo ad finem vsque exposuit. Tertii status expositio, fortasse et plura, quae addenda fuere, alia desiderantur. Quicquid vero illius superstitis libelli est: egregium vbique sistit veteris Latii monumentum: quod prolixos veterum et alios, quos ipse de ratione dicendi conscripsit libros, mira breuitate praeuertens, eleganti compendio perstrinxit. Vtrum vero, quod illius praefatione Sixtus a Popma liberalius paulo iudicat, monumentum sit longe omnium praestantissimum elegantiori aliorum palato diiudicandum permitto. Libellum primus in lucem protraxit, atque typis Iohannis Rotaei *Coloniae* 1569. 8. descriptum Carolo Duci Iuliacensi etc. sa-

*q*) Lib. 1. cap. 1.

*r*) Vid. QVINTILIANVS instit. orat. L. 12. c. 11. et lib. 10. cap. 1.

ſacrum fecit laudatus Sixtus a Popma Phryſius: cui et frater Titus ſequens hexaſtichon ſcripſit:

*Rhetoris, o lector, Celſi praecepta diſerti*
*Accipe, quae nimium delituere diu.*
*Quae fuerant multis ſparſim diffuſa libellis,*
*Arctat hic, et clara cum breuitate docet.*
*Omnia ſunt Sixti fratris patefacta labore:*
*Cui grates gratos ſoluere iure decet.*

Haec prima editio cum euanuiſſet prope, raro certe eſſet obuia, nec iterata poſthac Ioh. Albertus Fabricius Vir Cl. integrum libellum, omiſſis tamen Popmae notis, bibliothecae Latinae volumini tertio a pagina 759. inſeruit. Nec longe poſt incomparabilis noſtrae aetatis polyhiſtor, Chriſtophorus Auguſtus Heumannus, poecilis ſiue epiſtolarum miſcellanearum tom. 1. libro 3. a pag. 378. cum male a librariis habitum obſeruarit, quam emendatiſſimum edidit: ſuis textui continuo ſubiectis emendationum rationibus et coniecturis.

§. XI.

MARCVS ANNAEVS SENECA Rhetor, Lucii Annaei Senecae Philoſophi pater, Cordubenſis Hiſpanus, ordinis equeſtris fuit, ſuaque eruditione inprimis clarus. Hinc Seneca filius *s) egone*, inquit, *equeſtri et prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles et longa decora praeferentes nouitas mea enituit?* Patriam quoque Cordubam cum liberi, tum nepotes Cordubenſes probant. Illa eſt enim colonia, intra quam ſe bellis ciuilibus continuiſſe, ipſe fatetur. *t)* Ea-

*s)* Apud TACITVM annal. l. 14. cap. 53. confer. eiuſd. l. 16. cap. 17.
*t)* Controuerſ. l. 1. praefat. Et l. 2. praef. iubet Melam filium ſuum ordine paterno eſſe contentum.

Eademque colonia, de qua STRABO *v*) *ᾤκησάν τε ἐξ ἀρχῆς ῥωμαίον τὲ καὶ τῶν ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες. Καὶ δὴ καὶ πρώτην ἀποικίαν εἰς τοὺς δε τοὺς τόπους ἔστειλαν ῥωμαῖοι. et inhabitarunt eam* Cordubam *ab initio delecti Romanorum et indigenarum viri, primamque eo istis in regionibus coloniam Romani deduxerunt.* Delecti quidem, inquit, Romanorum: et nobiles fuisse, inde patet, quod PLINIVS *x*) aperte testatur, Cordubam coloniam patriciam cognominatam esse. Sic quoque nummus Augusti aliquis caput eius ostendit cum inscriptione: PERMISSV. CAESARIS. AVGVSTI. et parte auersa: COLONIA. PATRICIA. Cui titulo I. LIPSIVS *y*) caussam dedisse arbitratur, quod splendida, et diues, patres ac Senatores rei Romanae daret. Nam Augusti iam tum aeuo, ex prouinciis passim in Senatum legebantur. Natus est M. Annaeus Seneca ante bellum Caesaris et Pompeii ciuile: vt ipsam Ciceronis aetatem attigerit. Cuius rei sufficiens ipse testis est, *z*) *cum omnes*, inquit, *magni in eloquentia nominis videor audisse. Nec Ciceronis quidem aetas mihi eripuerat, sed bellorum ciuilium furor, qui tunc totum orbem peruagabatur, intra coloniam meam me continuit. Alioquin in illo atriolo, in quo duos grandes praetextatos ait secum declamare solitos, potui illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere.* Ducta in matrimonium Heluia, nobili et erudita suae gentis matrona, venit Romam, cum Octauianus Caesar Augustus imperii fasces teneret. Porcii Latronis, carissimi sodalis, intima familiaritate vsus est, a prima pueritia, vsque ad vltimum eius diem. *a*)



*v*) Geogr. l. 3. p. m. 97. *x*) Hist. natur. l. 3. c. 1.
*y*) In vita L. Annaei Senecae cap. 1. *z*) Controuers. l. 1. praef.
*a*) SENECA controu. lib. 1. praefat.

Ad Alfium Flauum quoque audiendum fama perductus est. *b*) Et Marillii Rhetoris discipulus fuit: *c*) et plures alios eloquentia claros, vt seculum erat elegantioris disciplinae foecundissimum, maxima cum voluptate et vsura doctores habuit. Hoc mirum, quod de patre suo L. Seneca *d*) scribit, philosophiam odisse. Ego vero; cum haec indecora et aperta sit patris insectatio; nec obscure Marcus Seneca noster *e*) Melam filium ad philosophiae studium et quietem adhortetur, corruptam esse hanc lectionem puto, et hoc modo restituendam: *patre itaque meo rogante, qui non philosophiam oderat, sed calumniam timebat, ad pristinam consuetudinem redii.* Sed cum vxor eius Heluia literarum esset cupidissima: noluit tamen eam optimarum artium studiis nimium indulgere: vnde ad hanc matrem suam in consolatione Seneca philosophus: *f*) *illo te duco, quo omnibus, qui fortunam fugiunt, confugiendum est, ad liberalia studia: illa sanabunt vulnus tuum, illa omnem tristitiam tibi euellent. His etsi nunquam assuesses, nunc vtendum erat: sed quantum tibi patris mei antiquus rigor permisit, omnes bonas artes non quidem comprehendisti, attigisti tamen. Vtinam quidem virorum optimus, pater meus, nimis maiorum consuetudini deditus, voluisset te sapientum praeceptis erudiri potius, quam imbui! non parandum tibi nunc contra fortunam esset auxilium, sed proferendum.* Ex coniuge hac tres liberos suscepit, *g*) Lucium Annaeum

*b*) Controu. l. 1. contr. 1. *c*) Controu. l. 1. praef. circ. fin.

*d*) Epist. 108. Sic quoque eius auersum a philosophia animum ostendit tangitque, Consol. ad Heluiam cap. 16.

*e*) Controu. l. 2. praefat. *f*) Cap. 16.

*g*) Seneca philosophus consol. ad Heluiam cap. 2. confer. controu. rhetoris praefationes.

naeum Senecam, de quo inter philoſophos, Annaeum Senecam Nouatum, ex adoptione poſtea Iulium Gallionem vocatum, et Annaeum Melam, Lucani parentem: in quorum gratiam, cum ſenex iam eſſet, declamationum libros collegit. Ex omnibus patet, et ipſe fatetur, *h*) etiam cum ſenectute laboraret, qui oculorum aciem retuderit, aurium ſenſum hebetauerit, neruorum firmitatem fatigauerit, excellenti fuiſſe memoria: quae olim in eo ita florebat, vt non tantum ad vſum ſufficeret, ſed in miraculum vſque procederet. Nam et duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, reddebat: et ab his, qui ad audiendum praeceptorem conuenerant, ſingulos verſus a ſingulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vſque ad primum recitabat. Nec ad complectenda tantum, quae vellet, velox erat iſti memoria: ſed etiam ad continenda, quae acceperat. L. ANNAEVS *i*) adhuc adoleſcens ex difficultate morbi aliquando impetum cepit abrumpendae vitae: ſed patris eum indulgentiſſimi ſenectus retinuit: quam laedere ipſi religioni erat. In Rhetorum ſchola Ciceronem vt tempore, ſic et facundia M. Seneca noſter excepit. Se enim, quod ſupra iam notauimus, Ciceronem in illo atriolo, in quo duos grandes praetextatos ait ſecum declamare ſolitos, ipſe teſtatur declamitantem audire potuiſſe, niſi illum natale ſolum Corduba, patricia colonia, ciuilium Italiae bellorum cauſſa continuiſſet. Cum ergo Romam perueniſſet tandem, atque multorum concurſus ad eum fieret, ac theſin propoſitam Graeci pariter atque Latini



*h*) Controuerſ. lib. I. praefat. ab init.
*i*) Epiſt. 78. ab exord.

declamitando versarent, omnium sophistarum, qui in eius aetatem inciderant, velut in thesauro quodam inuentiones condidit, atque monitus ab filiis ad posteritatem literarum monumentis transmisit. Marci Annaei Senecae epitaphium PHIL. LABB. *k*) tale habet.

*Cura, labor, meritum, sumti pro munere honores,*
*Ite, alias posthac sollicitate animas.*
*Me procul a vobis Deus euocat. I licet actis*
*Rebus terrenis, hospita terra, vale.*
*Corpus auara tamen solennibus accipe saxis,*
*Namque animam coelo reddimus, ossa tibi.*

§. XII.

Seneca Rhetor, cuius mentionem hactenus fecimus, tandem florere coepit sub finem imperii Caesaris Octauiani Augusti, et Tiberii Imperatoris initium, scriptor facundus et solers, quique ex aetate sermonis Romani florentissima viros ingenio praestantes, haud infelici successu, aemulatus est, et ipse ordinis equestris homo tradere artis praecepta nullus dubitauit. Cum senex iam esset, vt desiderio Senecae Nouati, Lucii Senecae et Melae, filiorum satisfaceret, ex omnibus aetatis suae declamationibus, quas ipse quidem in memoriam reuocare potuit, decem controuersiarum libros collegit et vulgauit: ex quibus hodie vix quinque supersunt, iique adeo mutili et corrupti, vt fragmentorum potius congeriei, quam integri alicuius corporis speciem referant. Nam Graeca, quae non exiguam operis partem efficiebant, penitus interciderunt omnia. Latina vero ad nos peruenerunt manca, confusa, perturba-

*k*) Thesauro Epitaph.

turbata, et vbique tam male ſunt habita: vt ſi redire liceret auctori, ipſe ſua eſſe eiuraret. Sed tamen etiam ex illis, quae ſuperſunt, facile patet, quanti Seneca hic fuerit acuminis, et quam acris iudicii, qui plus centum auctorum, tam Graecorum, quam Latinorum, qui Auguſti ſeculum illuſtrarunt, ſententias et acute in declamando inuenta dictaque congeſſit; congeſta inter ſe contulit, ac ſeueriſſime de ſingulis iudicando, illorum diuina ingenia velut in tabula quadam depicta ad poſteritatem tranſmiſit. De ſtilo ANDREAS SCHOTTVS *l*) ita iudicare non dubitauit, nihil eſſe in lingua Latina, cum a Cicerone, Fabioque diſceſſeris, ſcriptum purius, aut elegantius: iudicium vero et acumen in aliorum ingeniis dictisque cenſendis, ſummum ac proprium illius. Declamationes eius, quas edidit, quarumque vnam QVINTILIANVS *m*) meminit, temporum iniuria, ſimul periere omnes. Sed ex vngue leonem. Deſcribit ille artis oratoriae ſummus magiſter declamatorum audaciores affectus ac felices non ſine motu imaginationes: vt res non tam narrari, quam agi videantur. Prouocat vero ad Senecae noſtri exemplum in controuerſia, cuius ſumma eſt, quod pater filium et nouercam, inducente altero filio, in adulterio deprehenſos occidit: *Duc, ſequor: accipe hanc ſenilem manum, et quocunque vis imprime. —— Aſpice, quod diu non credidiſti. Ego vero non video: nox oboritur, et craſſa caligo.* Si LVDOVICVM VIVEM *n*) Senecam Rhetorem ſedulo euoluere licebit, a quo multum adiuuari poſſi-

*l*) Editionis ſuae praefatione de auctore et declamandi ratione pag. 5.

*m*) Inſtit. orat. l. 9. c. 2.

*n*) Lib. 3. de tradend. diſcipl.

possimus verborum et propriorum et translatorum vi, tum copia et veritate: vt rem eandem crebro et sine fastidio possimus exponere. Multumque alere potest facundiam Latinam metaphoris potissimum, prae ceteris scriptoribus dextre accommodatis.

§. XIII.

Ex omnibus Senecae Rhetoris operibus hodie nihil exstat praeter *quinque libros controuersiarum*, qui ex decem, nec integri et valde corrupti supersunt; *epitomen*, *seu excerpta ex libris controuersiarum* decem memoratis; et *suasorias*, quas licet post controuersias *o*) edidit, vulgo tamen illis praemittere solent: quia suasoriae, vtpote faciliores, olim controuersias in rhetorum scholis antecesserint. *p*) Ex tragoediis, quae Senecae tragici nomen prae se ferunt, Daniel Heinsius *Herculem furentem*, *Thyesten* atque *Oedipum* rhetori nostro tribuit. Sed de istis supra quaedam monuimus. Ad controuersiarum et suasoriarum libros quod attinet, NIC. FABER *q*) non satis conqueri potest, quam corrupti et mutili ad nos venerint. Eandemque Senecae nostri sortem miseratus AND. SCHOTTVS *r*) frustra conquisiuit vetera exemplaria: quod filii philosophi Stoici scriptis plenae sint omnes omnium bibliothecae, contra vero nullus rhetoris codex antiquus inuestiganti offerretur. E Vaticano codice controuersiarum libri primum editi sunt *Venetiis* 1490. iterumque 1503. Graecis, quae passim a Seneca fuerant adspersa, omissis, et Latinis valde corruptis. Suasoriae primum adiectae

*o*) Controuersia XII. enim istas demum promittit.

*p*) Vid. Andreae Schotti praefat.

*q*) In praefatione.

*r*) Vid. eius ad Lipsium epistola Senecae ab se edito praemissa.

iectae sunt anno 1512. *Basileae* in editione Frobeniana: quas Hèruagiana duplex, ex recensione Erasmi vna, altera Coelio Curione Secundo accurante, secuta est. Andr. Schottus tandem anno 1603. ex Codicibus MStis Graecorum hiatus suppleuit. Optima ergo Senecae Rhetoris editio est quae ad Calcem Senecae philosophi ex recensione Fed. Morelli prodiit *Parisiis* 1613. fol. cum integris notis et commentariis Nic. Fabri, Andr. Schotti, Ian. Gruteri, Fr. Iureti, Iusti Lipsii, Ioh. Petreii, Fer. Pinciani, I. Opsopoei. Adiectus est Andreae Schotti de claris apud Senecam rhetoribus libellus. Editiones reliquas recensebimus, vbi de Seneca philosopho, quocum parentis opera reliqua vulgo edi solent.

## §. XIV.

VIRGINIVS RVFVS Rhetor temporibus Neronis iuuentutem in eloquentiae studio exercebat. *s*) Teste FABIO *t*) de arte Rhetorica scripsit. Illius etiam meminit PLINIVS *v*) et TRANQVILLVS de claris Rhetoribus, si fides est catalogo, quem ACHILLES STATIVS Lusitanus in vtriusque manuscripti sui principio reperit. *x*) Ibi vocatur *Virginius Flauus*, et dictus videri possit *Virginius Flaccus*, vt apud veterem Persii scholiastem, *y*) nisi *Flauus* quoque in vetusto B. Vulcatii codice scriptum inuenerit LIPSIVS, qui testatur hoc ad Taciti annalium decimum quintum librum.

§. XV.

*s*) Vid. TACITVS annal. l. 15. *t*) Instit. orat. lib. 3. c. 1. *v*) Lib. 2. epist. 1. *x*) Confer. VOSSIVS de Rhetorica natura ac constitutione cap. 13. *y*) In vita Persii.

§. XV.

MARCVS FABIVS QVINTILIANVS, z) natione Hispanus, oppido Calaguri Tarraconensis prouinciae natus. Ita enim diserte HIERONYMVS: a) *Quintilianus ex Hispania Calaguritanus, qui primus Romae* etc. CASSIODORVS: b) *His consulibus*, Siluano et Prisco, *Quintilianus ex Hispania primus Romae scholam publicam et salarium e fisco accepit, et claruit.* Et AVSONIVS, c) vbi Tiberium Victorem Mineruium alterum vocat rhetoricae Quintilianum togae,

*Adserat*, inquit, *vsque licet Fabium Calagurris alumnum:*
*Non sit Burdigalae dum cathedra inferior.*

His tamen atque aliis veterum testimoniis auctor vitae Quintiliani fidem non habet, eumque Romae natum fuisse asserit: 1. quod MARTIALIS d) Calaguritani agri alumnus, cum Iberos memoria dignos suis inserat epigrammatibus, nullam Quintiliani mentionem faciat, eum vero separatim cum veneratione nominet: e) 2. quod ipse dicat, se, cum esset adolescentulus, cognouisse Domitium Afrum et Senecam, qui ambo sub Nerone perierunt: 3. quod Seneca in libro sexto diuisionum Quintiliani declamatoris meminerit, qui sit M. Fabii Quintiliani auus, et Romae multis annis rhetoricen cum summa laude docuerit: 4. quod ipse rursum Quintilianus mentionem faciat patris, qui caussidicus fuit apud

z) In quibusdam veterum exemplis *Quinctilianus* legitur, perinde vt *Quinctus*, *Quinctilis* etc.

a) Chron. Euseb. ann. Domini 90. b) Chron. sub Flauio Domitiano.

c) Commemoratione Burdigalensium Professorum c. 2.

d) Lib. 1. epigr. 62. e) Lib. 2. epigr. 90.

apud principem. Quod ad primum attinet, ex ſilentio ſcriptoris alicuius nihil probari poteſt. Martialis vero etiam, vt epigrammata ſcriberet, breuitatis eſſe ſtudioſus, et minime omnes, verum illos tantum, qui ad feliciorem carminis exitum vel ex poetis primum obuii, nominare debuit. Nec ſtringunt reliqua: haud enim raro viri illuſtres ex prouinciis Romae aliquantisper vixerunt, et pro lubitu in patriam redierunt. Ita Valerius Flaccus Patauium, Statius Neapolim, et ipſe Martialis natione Hiſpanus et Bilbilitanus poeta cum eſſet prouectior, taedio rerum vrbanarum affectus, in patriam rediit. Quod ad maiores Fabii attinet, omnino parentis ſui meminit *f*) et *cur*, inquit, *me prohibeat pudor vti domeſtico exemplo? Pater meus contra eum, qui ſe legationi immoriturum dixerat, deinde vix paucis diebus inſumtis, re infecta redierat: non exigo vti immoriaris legationi, immorare.* Ex quibus patet, eum quoque rhetorem fuiſſe ac ſuis inclaruiſſe declamationibus. Et quidni illum dicamus fuiſſe ipſum Quintilinum rhetorem, cuius M. ANN. SENECA *g*) meminit? Sunt, qui auum eius fuiſſe arbitrantur; vt AND. SCHOTTVS *h*) Marcum Fabium Quintilianum, auum, patrem et nepotem oratores agnoſcit: et GER. IOH. VOSSIVS *i*) eo-



*f*) Inſtit. orat. lib. 9. c. 3. Alius videtur fuiſſe Quintilianus tribunus plebis apud TACITVM annal. l. 6. c. 12. init. quem Tiberius Caeſar literis modice increpauit, ignarum antiqui moris ob iuuentam. De aliis Quintilianis vid. IO. ALB. FABRICIVS bibl. Latinae volumine altero pag. 675.

*g*) Praefat. lib. 5. controuerſ. et lib. 5. controu. 33.

*h*) De claris apud Senecam rhetoribus pag. 26.

*i*) Inſtit. orat. l. 1. cap. 11. Confer. eiuſd. de rhetorices natura et conſtitutione cap. 15. p. m. 105.

eorum probat sententiam, qui Senecae illum Quintilianum nostri auum fuisse arbitrantur. Sed nihil muto, atque istum, quae et NICOLAI FABRI *k*) sententia est, aut rhetoris nostri, cuius elegantissimi et doctissimi oratoriarum institutionum libri frequentantur, parentem fuisse credo, aut quemuis alium, nullius certe nominis aut famae, qui vix suo tempore innotuit, et cuius memoriam cum eo extinctam esse, iam tum SENECA *l*) testatus est. Certe noster patris quidem sui declamatoris mentionem facit, nullam aui. Neque ex veteribus quisquam plurium Quintilianorum meminit, qui tantam declamationibus sibi laudem pararint. Quoquo se res habeat modo Marcus Fabius Quintilianus, teste HIERONYMO, *m*) a Galba Romam perductus est, post Neronis necem, valde adolescens, circa annum Christi LXVIII. Romae multorum suspecit patrocinium; *n*) neque solum in foro maxima cum gloria versatus est, verum etiam ad docendi munus artemque rhetoricam praesertim tradendam insigni cum alacritate animi fidam aliquando transtulit suam operam. Adeo sibi doctrina, studio et industria nominis famam, opes, Romanam ciuitatem et nobilitatis iura parauit. Feliciora attigit Titi Flauii Vespasiani tempora, qui teste SVETONIO *o*) primus e fisco Latinis Graecisque rhetoribus annua centena *p*) constituit, praestantes poe-

*k*) Comment. in Senecae praefat. l. 5. controu.

*l*) L. c. *m*) Chron. Euseb. Olymp. 212. anno Domini 71.

*n*) Ita ipse instit. orat. l. 7. c. 2. *Fuerunt autem tales nostris etiam temporibus controuersiae, atque aliquae in meum quoque patrocinium inciderunt.* *o*) Eius vita cap. 18.

*p*) Centena sestertia, quod annuum salarium noster e fisco pro schola publica rhetorica accepit, respondent nostrae monetae thaleris mille sexcentis et sexaginta.

poetas, nec non et artifices coemit: atque ita scholam primus publica auctoritate constituit. *q*) Et Fabius noster primus circa annum Christi LXX. e fisco publico salarium recipiens, gymnasio Romano studiosam iuuentutem coepit docere artem dicendi, suaque praecepta vsu frequenti et exercitatione felicius inculcauit. *r*) Ex ea schola, tanquam ex equo Troiano, maximi prodierunt viri, et literarum amantissimi heroes: quos inter et consulis Flauii Clementis filii fuerunt: et hodie Plinius laudatur iunior, qui lubentissime Quintilianum praeceptorem suum vocat *s*) et praeceptorum meminit, quae ex eo olim audiuisse grata mente agnoscit. Idem Iulium Nasonem commilitonem suum fuisse indicat, *t*) qui non studiorum modo, verum etiam studiosorum amantissimus prope quotidie ad audiendos, quos ipse tunc frequentarit, Quintilianum et Nicetem sacerdotem venerit. Atque etiam ille cum maxima dignitate polleret in rep. Quintiliano praeceptore suo valde familiariter vsus est, literas ad eum saepius scripsit, ac filiae illius nubenti quinquaginta millia nummum dono dedit. *v*) Discipulum Quintiliani Caium Caelium oratorem fuisse, qui tantum sub eius manuductione

 pro-

*q*) Legimus quidem apud eundem SVETONIVM de illustribus Grammaticis c. 17. quod iam tum sub Augusto Verrius Flaccus sestertia centena in annum acceperit: sed ille ex singulari gratia, qua apud Augustum valebat, eiusque nepotibus erat praefectus, minime vero ad vsum communem Romanae iuuentutis pecunias accepit.

*r*) Vid. EVSEBIVS chron. anno Christi 90. et CASSIODORVS in chronico, Siluano et Prisco coss.

*s*) PLINIVS lib. 2. epist. 14. n. 9. *t*) Lib. 6. ep. 6. n. 3.

*v*) Vid. PLIN. lib. 6. epist. 32.

profecerit, vt omnes sui temporis oratores facile superarit, ac plenum disciplinae castigatissimae testimonium reliquerit, auctor anonymus scribit, qui M. Fabii Quintiliani vitam, vulgo illius operibus affixam, posteritati probauit. Sed mendum satis apertum est, et omnino legendum *Caius Caecilius*, nec alium intelligit, quam *Caium Plinium Caecilium Secundum.* Quod equidem miror, I. ALB. FABRICIVM *x*) his literis versatissimum nostri seculi polyhistorem non animaduertisse, et ea lectione securum scribere: *ex discipulis Quintiliani illustribus fuere C. Caelius orator et Plinius iunior, qui cum modicis facultatibus fuisse testatur.* Et ne quis eum ex Plinii testimonio proletariorum ordini adscriptum fuisse credat: eius ad Quintilianum scripta epistola *y*) probe intelligenda est. Ecquis sibi persuadere poterit, illum praeceptori suo, itidem viro consulari, voluisse paupertatem literis exprobrare? Liberales etiam erga diuites possumus esse, nostrisque donis virginum splendido viro nubentium ornamenta augere. Etiam non parata pecunia, praediis facile ac diuitiis abundare licet: Frugalitatem Quintiliani praedicat, quod ipse continentissimus sit, filiamque suam decenti modo instituerit, nulla prorsus re luxuriantem. Quoniam vero nunc illustriori viro nupturae ratio ciuilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponat; **weil die vornehme Braut genöthiget einen grösseren Staat zu führen:** vt amicissimus parenti, imo vt parens alter puellae, oneris partem sibi vindicat, et quinquaginta millia nummum confert: plus collaturus, nisi a patris verecundia confi-

*x*) Bibl. Lat. part. 1. l. 2. c. 15. pag. 422.

*y*) Lib. 6. epist. 32.

confiderit fola munufculi mediocritate impetrari poffe, ne recufaret. Eum fcribit *animo beatiffimum*, *modicum facultatibus*: **der mit dem wenigen vergnügt / was er hat; und sonsten von niemand etwas begehre.** Modicus certe nofter facultatibus fuit, fi cum maximis Plinii, aut Nonii Celeris generi fui diuitiis componendae fuiffent. Sed felix fatis et diues, inter omnes fui temporis doctores, Quintilianus eft etiam IVVENALI: z) vbi eum ceterorum nomine producit, qui parum pretii pro liberorum inftitutione reportarint ab fordide auaris parentibus. Ipfum vero diuitem fuiffe, ac faltus habuiffe multos: fortunae tribuit, non literario muneri, aut praemiis pro fideli filiorum informatione ab liberalitate parentum accipiendis:

> *Hos*, inquit, *inter fumtus feftertia Quintiliano*
> *Vt multum duo fufficient; res nulla minoris*
> *Conftabit patri, quam filius. Vnde igitur tot*
> *Quintilianus habet faltus? exempla nouorum*
> *Fatorum tranfi.* etc.

Cum in publico gymnafio nofter annis viginti rhetoricam docuerit, circa annum Chrifti XC. Domitiano imperante, publico muneri valedixit, fuisque ftudiis quietem nactus et otium elegantiffimos oratoriae inftitutionis libros edidit. Ita enim ipfe: a) *poft impetratam ftudiis meis quietem, quae per viginti annos erudiendis iuuenibus impenderam, cum a me quidam familiariter poftularent, vt aliquid de ratione dicendi componerem* etc. Alibi: *Nos quando et praecipiendi munus etiam pridem deprecati fumus, et in foro quoque dicendi, quia honeftiffimum finem putabamus definere, cum defideraremur.* Cum

z) Satyr. 7. v. 186. feqq. a) Inftit. orat. initio.

Cum a praecipiendi atque in foro dicendi munere vacationem impetrarit iam, ſuosque ad Marcellum Victorem pararet de oratoria inſtitutione commentarios: domeſtico vſu contentus, vt ſui et illius amici filii diſciplinam formaret: noua diligentiae cauſſa et altior ſolicitudo acceſſit. Domitianus enim, tyrannus et infenſiſſimus philoſophorum hoſtis, ſororis ſuae nepotum illi curam delegauit. Quem honorem oneris magnitudine profecto metiri debuit, ac patrono ſuo adulari: quem, vt tempora erant triſtia, ſanctiſſimum morum cenſorem et principem vocat, vt in omnibus, ita in eloquentia quoque eminentiſſimum. *b*) Hinc ad ſummum honoris gradum euectus anno Chriſti XCVI. ab V.C. DCCCXLVII. Fl. Domitiano Auguſto XVII. et T. Flauio Clemente COSS. huius commendatione Quintilianus ipſi noſter conſul ſurrogatus eſt: ita quidem, vt, teſte AVSONIO, *c*) conſularia per Clementem (cuius liberos olim quoque inſtituerat) ornamenta ſortitus, honeſtamenta nominis potius videretur, quam inſignia poteſtatis habuiſſe. Ipſum magna tamen gloria manebat: quod eloquentiae magiſter ſenatorio clauo et ornamentis conſularibus inſigniretur. Quam ob rem MARTIALIS *d*) rogans vt ſibi etiam in tenui re fugientis vitae gaudia carpere liceret, noſtrum alloquitur:

*Quin-*

*b*) QVINT. inſt. orat. lib. 4. prooem.

*c*) Ad Gratianum Imper. diſcipulum gratiarum actione pro conſulatu cap. 10. *Quintilianus conſularia*, inquit, *per Clementem ornamenta ſortitus, honeſtamenta nominis potius videtur, quam inſignia poteſtatis habuiſſe.*

*d*) Lib. 2. epigr. 90.

*Quintilianae, vagae moderator summe iuuentae,*
*Gloria Romanae, Quintiliane, togae.*

Et irrisor IVVENALIS: *e*)

*Si fortuna volet, fies de rhetore consul,*
*Si volet haec eadem, fies de consule rhetor.*

Ciceronis quoque exemplum innuens, qui factus de rhetore consul; atque Valerii Liciniani, qui exul de senatore, rhetor de consule factus. *f*) Saepius animum subit dubitatio, quid sit, num Quintiliani summa auctoritas, quae maior in aliis et doctis huius seculi viris profecto fuit; an alia caussa, vt satyricus ille poeta non modo rhetorum loco omnium principem nominauerit nostrum; verum etiam data quauis occasione illius docti, probi et diserti viri nomen prope vt appellatiuum carminibus suis vsurpare consueuerit. Hominem a coniuge caste amandum bonum et sincerum fuisse oportet. Nam vbi Postumo dissuadet matrimonium et stilo mordaci in muliercularum scenicos ludos, libidines, superbiam, Graecae linguae et liberalium disciplinarum inuerecundam affectationem, superciliosum denique et impatiens imperium inuehitur, inter alia acerbissima: *g*)

*Soluitur his magno*, inquit, *comoedi fibula. Sunt quae*
*Chrysogonum cantare vetent. Hispulla tragoedo*
*Gaudet. An exspectas, vt Quintilianus ametur?*

Rursum: *h*)

*Sed iacet in seruis complexibus, aut equitis, dic,*
*Dic aliquem sodes, dic, Quintiliane, colorem.*

i. e. si quid sentio, dic, oratorum disertissime, pro con-

*e*) Satyr. 7. v. 197. *f*) Confer. PLINIVS l. 4. epist. 11.
*g*) Satyr. 6. v. 73. *h*) Ibid. v. 279.

consueta eloquentia, colorem aut rationem aliquam ad magnitudinem sceleris excusandam. Sed docta hic fortasse magis placebit ignorantia. De re domestica optimus ipse testis est. *i*) In matrimonium duxit feminam nobilissimam, quae nondum expleto aetatis vndeuicesimo anno duos enixa filios, quamuis acerbissimis rapta fatis, felix in ipso iuuentutis flore, decessit. Quo malo sic erat afflictus, vt iam nulla sibi persuaderet fortuna posse felicem effici. Liberis tamen superstitibus oblectabatur: donec filius minor, quintum egressus annum, immatura morte alterum ipsi ex duobus videretur eruere lumen. Quem nec longe post alter secutus est filius, decimum aetatis ingressus annum, cum obierit diem supremum, maximae spei iuuenis, cuius eminens ingenium solicitam parentis diligentiam merebatur. Triplex orbitatis vulnus largis prosecutus est lacrumis, suaque calamitate domestica debilitatus iam longe progressum opus, cuius scribendi calcar fuit defuncti iam natu maioris filii virtus, non modo intermisit, verum et reliqua omnia sua distulit studia. Tandem vero proculcatis doloribus, spretisque omnibus fortunae ludibriis, ad coeptum opus rediit et optimum in aduersis solatium a literis petiit, ratus et aliorum quam priuatis seruire commodis gloriosius esse. Mox ad secunda vota transiit, ac Tutilii equitis Romani filiam vxorem duxit, filiamque ex eo matrimonio suscepit, forma et virtute insignem: quae honestissimo viro, Nonio Celeri, Hispaniae praesidi, nupsit: cui, vt PLINIVS *k*) loquitur, ratio ciuilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponebat: vt sponsa, pro conditione mariti, veste et comitatu splen-

*i*) Libri 6. prooemio. *k*) Lib. 6. epist. 32.

splendidiori indigeret. De Celere hoc procul dubio ad Auctum MARTIALIS scribit: *l*)

*Gratum est, quod Celeri nostros legis, Aucte, libellos:*
*Si tamen et Celerem, quod legis, Aucte, iuuat.*
*Ille meas gentes et Celtas rexit Iberos,*
*Nec fuit in nostro certior orbe fides.*
*Maior me tanti reuerentia turbat: et aures*
*Non auditoris, iudicis esse puto.*

Vti vero, hanc Quintiliani filiam ex secundo matrimonio fuisse, credam; maxime inducor illius silentio, vbi coniugis et filiorum meminit, et quicquid rerum domesticarum se afficiat, non sine lacrumis exponit; nullam vero, quae tum ne quidem nata, filiae optime institutae mentionem facit. De obitu nihil certi constat: sed tamen aetate grandior, vt florentem Plinii discipuli sui fortunam, sic et plures Traiani imperatoris annos attigisse videtur. Vitam eius scripsit anonymus. quae vulgo praemittitur eius operibus. Sed consulendi sunt in primis HENR. DODWELLI annales Quintilianei; *m*) TILLEMONTIVS historia imperatorum; *n*) NIC. GEDOYNVS, Quintiliani Gallicus interpres. *o*)

§. XVI.

Nominis immortalitatem meruit *institutionum oratoriarum libris XII.* ad Marcellum Victorinum, *p*) ami-



*l*) Lib. 7. epigr. 51. *m*) Annales hi prodiere Oxon. 1693. 4. Quos et BVRMANNVS Quintiliano suo ad calcem voluminis 1. adiecit. *n*) Tom. 2. Domitiani c. 22.

*o*) Confer. Iournal des Sau. 1718. Nou. pag. 454. Europe Sauante 1719. Mar. p. 125.

*p*) Quem auctor vitae anonymus perperam cum filio Quintiliani confundit. Confer. QVINTILIANI prooem. lib. 6. vbi praematurum filii huius decennis obitum deplorat.

amicissimum quem inter multos habuit; et cuius filio hos libros plurimum profuturos credidit. Liber *primus* elementa ante rhetoris officium continet: *secundus* rhetorices progymnasmata: *tertius*, *quartus*, *quintus*, *sextus et septimus* inuentionem et dispositionem cum orationis partibus: *octauus*, *nonus et decimus* elocutionem: *vndecimus* memoriam et pronunciationem: *duodecimus* vltimam denique partem definitionis oratoris, i. e. mores, virtutes et officia pertractat. Operis initio bibliopolae Tryphoni *q*) illius edendi caussam significat, quod ipse illud vehementer, et prope quotidiano conuicio, efflagitarit. Simul docet, quod opinatus sit, nondum satis maturuisse libros istos, quibus componendis paulo plus quam biennium, tot alioqui negotiis districtus, impenderit: quod tempus non tam stilo, quam inquisitioni operis instituti prope infiniti, et legendis auctoribus, qui fuerint innumerabiles, datum sit. Probat Horatii consilium in arte medica, ne praecipitetur editio, nonumque prematur in annum. Scriptis suis libris otium dedisse, vt refrigerato inuentionis amore, diligentius repetitos tanquam lector perpenderet.

## §. XVII.

Extant M. Fabio Quintiliano perperam adscriptae *declamationes* primum vndeuiginti maiores, deinde fragmenta alia, seu quae ex CCCLXXXVIII. supersunt CXLV. declamationes, post Tadei Vgoleti Parmensis editionem, *r*) ex veteri manuscripto a P. Pithoeo restitutae:

*q*) Huius et MARTIALIS meminit lib. 4. epigr. 72. et lib. 13. epigr. 3.

*r*) Breuiores CXXXVI. declamationes istas Tadeus Vgoletus primum

tutae: quibus et Calpurnii Flacci supra quinquaginta duae excerptae X. rhetorum anneᴄtuntur. Quantum illas quidem vndeuiginti declamationes, Fabii rhetoris institutionibus vulgo subiectas attinet, de quibus BARTHIVS *s*) nimis sane benigne, quantiuis esse pretii, iudicat: VOSSIVS *t*) haud immerito arbitratur, neque eius esse, qui declamationes fecit alteras, quibus nihil habent simile; neque illius, qui vtilissimas nobis oratorias institutiones reliquit: cui et ERASMVS *v*) eas abiudicat, et LVD. VIVES *x*) plane alias esse a Fabii praeceptis, et tales vt contra istiusmodi formulas potissimum inuehatur. PHILELPHVS *y*) quoque declamationes istas vehementer perstringit. Et sunt veteres libri MSti, in quibus Marco cuidam Floro tribuuntur. Imo a nonnullis Postumii iunioris esse creduntur, eo quod TREBELLIVS POLLIO *z*) dicat, istum ita in declamationibus disertum, *vt eius controuersiae Quintiliano dicantur insertae; quem declamatorem Romani generis acutissimum, vel vnius capitis lectio, prima statim fronte demonstrat.* Esto superstites illas vndeuiginti *a*) esse Quintiliani patris: certe quas addiderunt ex maiori numero centum et quadraginta quinque recentioris cuiusdam sunt

 rheto-

mum edidit *Parmae* 1494. *Parisiis* 1509. recusas. Petrus Aerodius deinde emendatas suisque notis illustratas edidit *Parisiis* 1563. 4. *Mediolani* 1619. recusas. Sed reliquas nouem Petrus Pithoeus addidit prioribus e MSC. codice emendatis *Parisiis* 1580. 8. *Heidelbergae* 1594. 8. *Geneuae* 1636. 8. recentioribus editionibus aliis.

*s*) Aduers. l. 58. c. 14. *t*) Instit. orat. I. 1. c. 11.

*v*) In Ciceroniano. *x*) De corruptis disciplinis lib. 4.

*y*) Epistola ad Iohannem Tuscanellam.

*z*) Triginta tyrannis cap. 4.

*a*) In plerisque omnibus Quintiliani editionibus obuias.

rhetoris, cuius cum ignoraretur nomen, Quintiliani notiſſimi declamatoris, ſed vetuſtioris nomen adſcriptum fuit. Imo iam tum Quintiliani aetate fuerunt, qui declamationum farragines vndecunque collectas illi adſcribere non verebantur: contra quos ipſe *b*) *id genus*, ſcribit, *de quo nouiſſime dixi*, *non ſolum in ſcholis ſaepe tractatur*, *ſed etiam in foro. Nam id eſt in cauſſa Naeuii Apruniani ſolum quaeſitum*, *praecipitatane eſſet ab eo vxor; an ſe ipſa ſua ſponte iecìſſet? Quam actionem equidem ſolam in hoc tempus emiſeram*, *quod me ipſum feciſſe ſeductum iuuenili cupiditate gloriae fateor. Nam ceterae*, *quae ſub nomine meo ferunt*, *negligentia excipientium in quaeſtum notariorum corruptae*, *minimam partem mei habent.* Oxonienſes ſuperioris ſeculi anno XCIII. Quintiliani declamationes ediderunt, ſolas quidem vndeuiginti priores, miſeras illas, quas vocant CXLV. a Pithoeo editas, ſuis laboribus non dignas iudicantes. Atqui etiam iſtas IOH. STVRMIVS, *c*) vt foro et iudiciis non idoneas, reiicit: qui et Plinii panegyricum, omnium certe elegantiſſimum veteris Latii monumentum, eadem de cauſſa repudiat. Sed tamen veteribus paſſim non ſine elogio citantur. LACTANTIVS *d*) optime Quintilianum, inquit, in *Fanatico* dicere: *iſtud ſi Deus cogit*, *iratus eſt.* Idem *e*) commendat, duod a Quintiliano egregie ac breuiter dictum in *capite obuoluto*, tantam virtutem non eſſe innocentiam, niſi laudem raritas dediſſet. Rurſum, *f*) vbi monuit, nullam eſſe tam perditi pudoris adulteram, quae hanc cauſſam vitiis ſuis non

*b*) Inſtit. orat. l. 7. c. 2.
*c*) De imitat. oratoria lib. 1. c. 4.
*d*) Diuinarum inſtitutionum lib. 1. cap. 21.
*e*) Lib. 5. cap. 7. *f*) Lib. 6. cap. 23.

non praetendat, iniuriam se peccando non facere, sed referre, ad Quintilianum prouocat, qui illud optime expresserit, *homo*, inquiens, *neque alieni matrimonii abstinens, neque sui custos: quae inter se natura connexa sunt.* AVSONIVS *g*) tacite palmam et primum rhetores inter locum Quintiliano dedit: quem non fine assentationis nota Tiberio Victori Mineruio suo afferere studet:

*Primus*, inquit, *Burdigalae columen dicere, Mineruî,*
*Alter rhetoricae Quintiliane togae.*

Mox:

*Seu libeat fictas ludorum euoluere lites,*
*Ancipitem palmam Quintilianus habet.*
— — — — — — —
*Et Demosthenicum quod ter primum ille vocauit,*
*In te sic viguit: cedat vt ipse tibi.*

Idem: *h*)

— — — — *memorabo quietos*
*Agricolas, legumque catos, fandique potentes,*
*Praesidium sublime reis, quos curia summos*
*Municipum vidit proceres, propriumque senatum.*
*Quos praetextati celebris facundia ludi*
*Contulit ad veteris praeconia Quintiliani.*

HIERONYMVS: *i*) *Puto te Quintiliani controuersiae recordari, in qua pauper causatur, dolens ob interitum apum* etc. Idem: *k*) *me vero procul ab vrbibus, foro, litibus, turbis remotum, sic quoque, vt Quintilianus ait, latentem inuenit inuidia.* Vbi etiam Quintilianus citatur

*g*) Commemoratione professorum Burdigalensium cap. 2.

*h*) Mosella edyllio 10. v. 340.

*i*) Ad Praesidium.

*k*) In quaest. Hebraic.

tur in ea controuersia, in qua accusatur matrona, quod aethiopem peperit.

§. XVIII.

Tribuitur etiam illi certe non inelegans liber, vulgo cum Taciti operibus, haud raro cum Fabii nostri libris editus *de oratoribus*, siue inter Curiatium Maternum, M. Aprum, Iulium Secundum et Vipsanium Messalam dialogus, *an eius seculi oratores antiquioribus, et quare concedant*: quem alii *de caussis corruptae eloquentiae* inscribunt. *l*) Noster certe huius argumenti librum scripsit, vt ipse testatur *m*) cum filius natu minor quinquennis decesserit. Nec tempus abnuit: scriptus est enim dialogus ille, vt ex ipso contextu *n*) patet, Flauii Vespasiani principatus anno sexto, qui post Christum natum est LXXVII. Nec longe diuersus in eo deprehenditur stilus: vt ab eruditorum aliis Tacito, ab aliis Suetonio, ab aliis vero et cateruatim multis nostro Quintiliano adiudicetur. Sed res adeo dubia est, vt ipse LIPSIVS *o*) qui Fabio hunc dialogum tribuerat, extremo quam lubentissime profiteatur sibi non liquere: et P. PITHOEVS, *p*) qui Lipsium ante secutus fuerat, sententiam mutet. Equidem puto incerti huius aeui, sed eruditissimi et elegantissimi viri, qui ex Fabii nostri schola prodiit, hunc de oratoribus dialogum esse. Certe quin ipsius Quintiliani foetum esse credam, obstant varia. Vix in aliquo vetusto exemplo alia libri inscri-

*l*) Dialogus hic separatim recognitus, emendatus et illustratus a Christophoro Augusto Heumanno V. C. prodiit Gottingae 1719. 8. *m*) Instit. orat. lib. 6. prooem.

*n*) Cap. 17. *o*) Notis ad hunc librum praefat.

*p*) Iisdem notarum praefatione ad hunc librum.

inſcriptio eſt, quam *de oratoribus;* vel *an eius ſeculi oratores antiquioribus et quare concedant.* Quintilianus *de cauſſis corruptae eloquentiae* libro continuo, non dialogo ſcripſiſſe videtur. Aetas Quintiliani paulo grandior eſt, quam vt hic ſermo, illo iuuene, potuerit a doctis haberi. Auctor vero dialogi haud longe ab initio, *vix*, inquit, *hercle auderem, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum, vt noſtris temporibus, hominum ſermo repetendus eſſet, quos eandem hanc quaeſtionem pertractantes iuuenis admodum audiui.* Quod ad ipſam pertractationem attinet, QVINTILIANVS *q*) *tum*, inquit, *eſt hyperbole virtus, cum res ipſa, de qua loquendum eſt, naturalem modum exceſſit. Conceditur enim amplius dicere, quia dici, quantum eſt, non poteſt: meliusque vltra quam citra ſtat oratio. Sed de hoc ſatis: quia eundem locum plenius in eo libro, quo cauſſas corruptae eloquentiae reddebamus, tractauimus.* Ecquis vero de tropis et ſigillatim de hyperbole in dialogo de oratoribus, qui hodie extat, ſermonem eſſe demonſtrauerit vſquam? Et quae de inuenta primum declamandi ratione ille dixerat, hic paulo aliter expoſita conſpiciuntur. Plura inferius paulo, vbi de ſcriptis Taciti verba faciendi dabitur occaſio.

## §. XIX.

In rhetoricis M. AVREL. CASSIODORVS *r*) ſe fatetur Fabium Quintilianum ſequi, vbi facultatem orandi ait conſummatam eſſe natura, arte et exercitatione: qui-

*q*) Inſtit. orat. l. 8. c. 6. extr.

*r*) Rhetor. libro cap. 2. vbi de orationum generibus. Et apud PITHOEVM antiquos inter rhetores Latinos minores pag. 332.

quibus partem quartam adiiciant quidam imitationem: illam vero se arti subiicere. Hilarius, quem sui temporis confessorem HIERONYMVS s) nominat, quod idem testatur, duodecim Quintiliani libros stilo imitatus est, et numero. Et ipse iudicat, t) ex illis palam fieri, quid prae ingeniis puerilibus possit maturior aetas: vt perfectiora quaeque ex annorum numero exspectentur. SID. APOLLINARIS v) Quintiliani acrimoniam laudat; et flumen eloquentiae. x) Et paulo superius a nobis laudatus CASSIODORVS y) Quintilianum vocat doctorem egregium, qui post fluuios Tullianos singulariter valuerit implere, quae docuit, virum bonum dicendi peritum a prima aetate suscipiens, per cunctas artes ac disciplinas nobilium literarum erudiendum esse, quem merito ad defensionem sui totius ciuitatis vota requirerent. Vnde Ciceronis duo libros de arte rhetorica et Quintiliani institutionum duodecim libros iungendos esse iudicat. Sic quoque ISIDORVS HISPALENSIS z) vbi de inuentoribus rhetoricae artis,

*haec*,

s) Ad Pammachum de optimo genere interpret.

t) Praefat. in Abdiam. v) Lib. 5. epist. 10. ad Sabaudum.

x) In panegyrico ad Anthemium.

*Qua Crispus breuitate placet, quo pondere Varro,*
*Quo genio Plautus, quo flumine Quintili nus,*
*Qua pompa Tacitus, nunquam sine laude loquendus.*

Idem in carmine ad Magnum Felicem cos..

*Acrem Lampri lium, catum Leonem,*
*Praestantemque tuba Seuerianum,*
*Et sic scribere non minus valentem,*
*Marcus Quintilianus vt solebat.*

y) Rhetor. cap. 17. vbi de generibus caussarum. Et apud PITHOEVM antiquos inter rhetores Latinos pag. 339.

z) Orig. lib. 2. c. 2.

*haec*, inquit, *disciplina a Graecis inuenta est a Gorgia, Aristotele, Hermagora: et translata in Latinum a Tullio videlicet, et Ticiano, et Quintiliano, sed ita copiose, ita varie, vel pro scientia, vel pro loquacitate verborum, vt eam lectori admirari in promtu sit, comprehendere impossibile.*

## §. XX.

Certe non illustrius fuit sub Domitiano imperatore, quam Fabii Quintiliani ingenium, qui vnanimi doctorum omnium consensu rhetor acutus, copiosus et subtilis, quae Tullius sparsim et generalius, ordine suo disposita longe dilucidius de arte dicendi non sine gratia et suauitate exposuit. Admirabilis viri eloquentia et vbertas vbique deprehenditur: vt solus propemodum in hoc genere imperare videatur. Non modo artis praecepta vndecunque nec sine iudicio collegit: verum etiam miro candore veterum ingenia, virtutes, merita et indolem indicauit: vt nulli omnino eloquentiae candidato praetereundus sit, magistris vero praesertim vtilis et necessarius habeatur. Nam accuratissime et copiosissime futurum oratorem instruit, praeter artis fundamenta, vt ERASMVS in Ciceroniano *a*) recte monuit elementa, progressum, rationem, vsum, exercitationem ante oculos ponens, non paucis adiectis, quae Cicero vel praetermisit, vel obiter attigit. Nihil luculentius Beati LVTHERI *b*) sententia: *Quintilianus vnus est, qui optimos reddit adolescentes, imo viros. Hunc vnum rogo ante omnia ne derelinquas — Ego prorsus Quintilianum fere omnibus auctoribus praefero, qui simul et insti-*



*a*) pag. 91. *b*) Epist. ad Georgium Spalatinum, inter eas, quas Buddaeus primus edidit, p. 8.

quibus partem quartam adiiciant quidam imitationem: illam vero se arti subiicere. Hilarius, quem sui temporis confessorem HIERONYMVS s) nominat, quod idem testatur, duodecim Quintiliani libros stilo imitatus est, et numero. Et ipse iudicat, t) ex illis palam fieri, quid prae ingeniis puerilibus possit maturior aetas: vt perfectiora quaeque ex annorum numero exspectentur. SID. APOLLINARIS v) Quintiliani acrimoniam laudat; et flumen eloquentiae. x) Et paulo superius a nobis laudatus CASSIODORVS y) Quintilianum vocat doctorem egregium, qui post fluuios Tullianos singulariter valuerit implere, quae docuit, virum bonum dicendi peritum a prima aetate suscipiens, per cunctas artes ac disciplinas nobilium literarum erudiendum esse, quem merito ad defensionem sui totius ciuitatis vota requirerent. Vnde Ciceronis duo libros de arte rhetorica et Quintiliani institutionum duodecim libros iungendos esse iudicat. Sic quoque ISIDORVS HISPALENSIS z) vbi de inuentoribus rhetoricae artis,

*haec*,

s) Ad Pammachum de optimo genere interpret.

t) Praefat. in Abdiam. v) Lib. 5. epist. 10. ad Sabaudum.

x) In panegyrico ad Anthemium.

*Qua Crispus breuitate placet, quo pondere Varro,*
*Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus,*
*Qua pompa Tacitus, nunquam sine laude loquendus.*

Idem in carmine ad Magnum Felicem cos..

*Acrem Lamprilium, catum Leonem,*
*Praestantemque tuba Seuerianum,*
*Et sic scribere non minus valentem,*
*Marcus Quintilianus vt solebat.*

y) Rhetor. cap. 17. vbi de generibus caussarum. Et apud PITHOEVM antiquos inter rhetores Latinos pag. 339.

z) Orig. lib. 2. c. 2.

*haec*, inquit, *disciplina a Graecis inuenta est a Gorgia, Aristotele, Hermagora: et translata in Latinum a Tullio videlicet, et Ticiano, et Quintiliano, sed ita copiose, ita varie, vel pro scientia, vel pro loquacitate verborum, vt eam lectori admirari in promtu sit, comprehendere impossibile.*

§. XX.

Certe non illustrius fuit sub Domitiano imperatore, quam Fabii Quintiliani ingenium, qui vnanimi doctorum omnium consensu rhetor acutus, copiosus et subtilis, quae Tullius sparsim et generalius, ordine suo disposita longe dilucidius de arte dicendi non sine gratia et suauitate exposuit. Admirabilis viri eloquentia et vbertas vbique deprehenditur: vt solus propemodum in hoc genere imperare videatur. Non modo artis praecepta vndecunque nec sine iudicio collegit: verum etiam miro candore veterum ingenia, virtutes, merita et indolem indicauit: vt nulli omnino eloquentiae candidato praetereundus sit, magistris vero praesertim vtilis et necessarius habeatur. Nam accuratissime et copiosissime futurum oratorem instruit, praeter artis fundamenta, vt ERASMVS in Ciceroniano *a*) recte monuit elementa, progressum, rationem, vsum, exercitationem ante oculos ponens, non paucis adiectis, quae Cicero vel praetermisit, vel obiter attigit. Nihil luculentius Beati LVTHERI *b*) sententia: *Quintilianus vnus est, qui optimos reddit adolescentes, imo viros. Hunc vnum rogo ante omnia ne derelinquas —— Ego prorsus Quintilianum fere omnibus auctoribus praefero, qui simul et insti-*



*a*) pag. 91. *b*) Epist. ad Georgium Spalatinum, inter eas, quas Buddaeus primus edidit, p. 8.

*ſtituit, ſimul quoque eloquentiam monſtrat, i. e. verbo et re docet quam feliciſſime.* Quod in ſuo genere ita ſe omnino habet, ſalua aetati cuique ſua gloria. Nec abludit VALLA, *c*) cuius magnificum de noſtro iudicium eſt: *neminem poſſe neque Quintilianum intelligere, niſi Ciceronem optime teneat, neque Ciceronem probe ſequi, niſi Quintiliano pareat, neque vnquam fuiſſe quenquam eloquentem poſt Quintilianum, nec eſſe poſſe, niſi qui ſe totum arti eius formandum, imitationique crediderit.* Sunt vero qui Vallae iſtud elogium ex aemulatione Trapezuntii natum eſſe putant, qui perpetuus Quintiliani cauillator fuit. *d*) Ciceronis ille profecto non ſolum pro viribus gloriam defendit, ac priſtinae retinuit eloquentiae imagines; verum et omnem orationis facultatem quaſi ex cineribus reſuſcitauit, ac toti ſemet orbi Romano facundiae antiquae repraeſentauit magiſtrum. Elegans ergo CAMPANI *e*) ſed nimium fortaſſis blanda eſt comparatio, quam Ciceronem inter atque Fabium noſtrum inſtituit, huius doctrinam, illius vſum pluris faciendo. Stat ſuus cuique honos: et merita ſunt vtriusque magna: ſed tamen nemo non videt, oratorem incomparabilem multis paraſangis antecedere ludi magiſtro. Sed egregie differentem audiamus Campanum: *ii eſſe*, inquit, *eloquentiae quicquid a Quintiliano non diſcas, et ibi artem deſinere dicendi, vbi vltimum fuit eius praeceptum: quo quid modo dici oporteret, vt fortaſſe non teme-*

*c*) Lib. 1. antidoti in Poggium.

*d*) Confer. POGGII in Vallam inuectiua oratio 1. et MORHOFIVS de Patauinitate Liuiana cap. 9. opuſc. pag. 548.

*e*) Operum pag. 64. epiſt. ad Antonium Moretum qua comparat Quintilianum Ciceroni.

*temere contendisse quidam videantur, hunc aut parem Ciceroni, aut si hoc magnitudo illa diuini coelestisque ingenii non patiatur, haud multo inferiorem fuisse. Verum iudicare maioribus de rebus tam cuique liberum est, quam temerarium — Magnus quidem mea sententia Cicero. Magnus Quintilianus. Sed est et in magnis quoque semper aliquid eminens. Est et in quo superentur: nec cuiquam ita tota natura se praebuit, vt non aliquid sibi velit retentum, quod largiri et alteri possit: vt raro inuenias celeritatem in eo esse eximiam, cui insit et robur. Et arborum aliae crescunt sublimis: aliae latius effunduntur. Paucis vtrumque concessum est. Cumulata mihi quidem videtur in vtroque eloquentiae magnitudo: sed aliter hic in praecipiendo summus est habitus: ille in dicendo longe eminentissimus iudicatus. Quintilianus, quibus armis pugnandum sit, docuit: M. Tullius et ostendit, quomodo vincamus, et ipse semper cum victoria contendit. Illius studia multum laudis in vmbra consecuta sunt: huius in foro multa plurimum gloriae peperere. Et regnasse in concionibus atque subselliis fertur Quintilianus in scholis, et classibus floruisse Cicero pugnacior ipse multo: Quintilianus instruendis aliis aliquanto fortasse diligentior. Tum in ipso quoque dicendi genere multum est interualli. Magnificus et plenus Cicero: Hic sumtuosus et locuples. Ille amplus, sublimis, redundans: Hic grauis, acer, elaboratus. Alter natura ornatior: alter studio aeque expolitus. Quintilianus sententiis premit, et pondere Cicero: et his ipsis, et viribus, et sublimitate, et amplitudine, et maiestate conuellit: vt videri possint illi aeque multa spicula in manibus esse: huic plus telorum: et ille tentare pungereque saepius: hic altius vulnerare atque conficere. Tum citra vim illam sumtus in manibus Quintilianus, acumine capit*

*pit lectorem. Sumtus Cicero, gratia et candore delectat. Denique tanta vicinitas est, quanta videri inter eum potest, qui primus sit omnium in cursu, et eum qui nisi hic antecederet ipse iam praeuenisset. Est et in translationibus ac similitudinibus diuersitas. In quibus visus est Cicero et adhibuisse modum, temperasseque ingenio, et aliquanto fuisse distinctior: hic nescio an vsque ad vitium nimius. Non tamen ita conculcandus, vt et splendorem non afferat. Quippe et ipse ita distinguit, veluti est gloria, quod nihil aut hic praecepit faciendum, quod ille antea non praestitisset: aut ille praestitit, quod hic postea non praeceperit. Tanto Quintilianus inferior, quanto est ex arte dicere quam scribere de arte praestantius. Sed eo fortasse diligentior, quo instituendis rebus plus vigiliarum ars postulat, quam natura faciendis. Tum amplissimus ingeniorum laudator Cicero: iudex aequissimus Quintilianus. Itaque mira se hic moderatione arbitrum inter Graecos nostrosque constituit: mira illorum laude, nostrorum aemulatione iudicium peragit. Et veluti in medio ad gratiam positus multa concedit omnibus: nemini detrahit quicquam: vt non minus scisse eum recte iudicare existimes, quam voluisse. Et hunc vbi noueris, omnium et studia, et ingenia noueris. Proinde de Quintiliano hic habe post vnam beatissimam et vnicam felicitatem: M. Tullii quae fastigii loco suspicienda est omnibus, et tanquam adoranda, hunc vnum esse, quem praecipuum habere possis in eloquentia ducem: quem si assequeris, quicquid tibi deerit ad cumulum consumationis, id a natura desiderabis, non ab arte deposces.* Egregie omnia, hoc si emendaueris: Ciceronem in ipsa linguae et eloquentiae maxima gloria principatum tenuisse: Quintilianum, labente et lingua et eloquentia, pristinam recuperare

illam

illam gloriam ſtuduiſſe. Ciceroni hoc naturale, quod Quintiliano aſſumtum. Ciceronem arte et vſu, Quintilianum arte magis valuiſſe. In Cicerone fontem et ipſam bene dicendi ſcaturiginem, in Quintiliano riuulos haberi. Quintiliani ſtilum non niſi ex Cicerone velut Lydio quodam lapide probandum. Quintilianum ſententiis premere: magis Ciceronem ſententiis et pondere. Quod in Cicerone eſt inimitabile, a Quintiliano vix ac ne vix quidem fuiſſe aſſequendum. Ciceronem in curſu fuiſſe primum, nec Quintilianum currere, niſi vbi antecedat ille. In eloquentiae ſtudio magna praedicari ſemper Quintiliani merita: maiora tamen, et longe maxima illa eſſe Ciceronis, cuius ſimilem neque illa, neque alia aetas vnquam inter Latinos vidit.

## §. XXI.

SCIOPPIVS *f*) Quintilianum ridet extremo libri primi capite quarto *noctu* et *diu* aduerbiis annumerare: cum legantur cum praepoſitionibus ablatiuum regentibus, et cum adiectiuis ablatiui caſus. Apud Plautum, *hac noctu ſomniaui.* Apud Ennium, *hac noctu filo pendebit Hetruria tota.* Immerito certe: quamuis enim conſtet, antiquos etiam *dius* pro *dies* dixiſſe; vnde *diu* pro *die*, et compoſita adiectiua *interdius*, *perdius:* negari non poteſt, aduerbiorum loco *diu* et *noctu* veteribus fuiſſe, et per dies ſiue longam dierum continuationem notaſſe. Sic TERENTIVS: *g*) *vna haec ſpes eſt: vbi eſt, diu celari non poteſt.* CICERO: *h*) *haec diu, multum et multo labore quaeſita vna eripuerat hora.* Alibi: *i*) *haec ſatis*

*f*) Grammaticae philoſ. pag. 158. *g*) Eunuch. A. 2. S. 3. v. 4.
*h*) Orat. pro Sulla cap. 26. *i*) Philipp. orat. 13. c. 5.

*ſatis diu multumque defleta ſunt.* Eademque ratio eſt vocis *noctu*, ablatiuo caſu priſci obſoletique nominis *noctus* pro nox: quam politior aetas non raro aduerbii loco habuit; vtut priſca conſuetudine eam poſuerint quoque ablatiuo caſu cum ſubſtantiuis aliis, vel cum adiectiuo generis feminini v. gr. *hac noctu*, *qua noctu*, *concubia noctu* et ſimilibus coniunctam. IVLIVS CAESAR SCALIGER *k*) Quintilianum noſtrum notat in voce ἐπιδεικτικῶ, atque in eo quod de finibus ſtatuendum. Impugnat alibi *l*) ſententiam eius de ſimulatione, quam σχῆμα, et diſſimulatione, quam τρόπον fuiſſe putarit. Sic et G. I. VOSSIVS *m*) paſſim Fabii errores refellit, quod genus iuridiciale difficilius eſſe docuerit deliberatiuo: fruſtra augere numerum locorum inartificialium ab Ariſtotele adductum: perperam docuiſſe morum doctrinam poſſe in rhetoricis omitti: male eos reprehendere, qui triplicem in exordiis faciant perſonarum rationem; vt et Ariſtotelem, quod ſcripſerit, interdum auditorem non attentum reddi debere: falſo accuſare Salluſtium, quod exordiis vtatur nihil ad hiſtoriam pertinentibus: ipſum male propoſitionem facere confirmationis partem: nec ordinem ex eius inſtitutione membrorum partitionis ſeruandum in confirmatione: male reprehendere Ariſtotelem et Ciceronem, quod fidei partes fecerint confirmationem et confutationem: iudicium eius de augenda oratione non vſque quaque valere: haud recte *gemini fratres* dici negare, et *capitis niues* pro canitie: inepte meto-

*k*) De arte poet. l. 1. c. 1. pag. 5. Confer, VOSSIVS inſtit. orat. l. 1. c. 5. pag. 141.

*l*) De arte poet. lib. 3. cap 88. pag. 358.

*m*) Sex oratoriarum inſtitutionum libris.

metonymiam definire; et ad ſynecdochen referre, cum ex antecedentibus colligantur ſequentia; et ironiam facere ſchema, vel inter ſpecies allegoriae reponere: nec ſecundum eius ſententiam proprio ſermone allegoriam poſſe conſtare: male apoſtrophen definire, comparationem, παῤῥησίαν et exclamationem e ſchematum numero excludere; genus denique floridum interiicere inter tenue et grande: et quae ſunt id genus alia, excuſanda magis, quam tanto eloquentiae magiſtro et cenſori exprobranda: cum maiora ſint eius merita, quam quae leuioribus peccatis obfuſcari ſolent. Neque illi vertendum vitio, quod reiecerit vetera, et permiſerit noua oratoribus. Sed praeſtat hac de re FABIVM audire ipſum *n*) *verba*, inquit, *a vetuſtate repetita non ſolum magnos aſſertores habent, ſed etiam afferunt orationi maieſtatem aliquam, non ſine delectatione. Nam et auctoritatem antiquitatis habent: et quia praetermiſſa ſunt, gratiam nouitati ſimilem parant. Sed opus modo, vt neque crebra ſint haec, neque manifeſta, quia nihil eſt odioſius affectatione: nec vtique ab vltimis et iam obliteratis repetita temporibus, qualia ſunt topper, et antigerio, et exantlare, et proſapia, et ſaliorum carmina vix ſacerdotibus ſuis ſatis intellecta.* In problemate vero occupatus enotando, an et quoad oratori verba fingere liceat; *o*) ita tandem finit: audendum eſt aliquid. Neque enim accedo Celſo, qui ab oratore verba fingi vetat. Nam cum ſint eorum alia (vt dicit Cicero) natiua i. e. quae ſignificata ſunt primo ſenſu, alia reperta, quae ex his facta ſunt, vt iam nobis ponere alia, quam quae illi rudes

*n*) Inſtit. orat. l. 1. c. 6. *o*) Lib. 8. cap. 3.

rudes homines primo fecerant, fas non ſit. At deriuare, flectere, coniungere, quod natis poſtea conceſſum eſt, quando deſiit licere? Et ſi quid periculoſum finxiſſe videbitur, quibuſdam remediis praemuniendum eſt, *vt ita dicam*, *ſi licet dicere*, aut ſimilibus. Franciſcus Philelphus *p*) Quintilianum Hiſpanitatem ſapere audacter acerbiori cenſura ſcripſit. Sed probe MORHOFIVS *q*) notat, iniurium non modo in Quintilianum, ſed in omnem eloquentiam eſſe, qui ita iudicarit: neque plus illi Hiſpanitatem, quam Liuio Patauinitatem ad bonae dictionis laudem obfuiſſe: quamuis Liuio minor ſit habendus. In veterum et ſui temporis auctorum, in primis poetarum cenſura BARTHIO *r*) ſatis minime gentium fecit: vtpote qui Lucretium ad phraſin et corpus eloquentiae non commendet, cum ſit poeta Latiniſſimus; Salluſtium maioris hiſtoriae auctorem faciat, quam Liuium; nuſquam etiam corruptior ſit, quam vbi bonos auctores ſub cenſuram vocat. Quaſi vero non liceret diſſentire: atque Barthio ſententiam ſuam omnes, etiam ex antiquioribus magiſtris, probare deberent. Cum excellens Quintiliani et ingenium et iudicium eſſet, miro candore ſuam dicere ſententiam, et veterum ingenia virtutesque omnium indicare ſtuduit. Nec abre ſupra laudatus IOH. ANTON. CAMPANVS noſtrum vocat ampliſſimum ingeniorum laudatorem et iudicem aequiſſimum; qui velut arbiter conſtitutus inſigni moderatione Graecos atque Latinos componat, laudet, aemulationem excitet; multa concedat omni-

*p*) Apud ipſum inſtit. orat. l. 1. c. 9. et l. 8. c. 1.

*q*) De Patauinitate Liuiana cap. 9. opuſc. pag. 547. Et polyh. liter. l. 4. c. 13. §. 3.

*r*) Vid. eius aduerſar. lib. 43. cap. 2. et lib. 48. cap. 19.

omnibus, nemini detrahat: vt non minus sciſſe recte iudicare, quam voluiſſe videatur. Senecam philoſophum creditus eſt tantum inuiſum habere: quod accidiſſe ſibi ipſe ſcribit *s*) dum genus dicendi corruptum ad ſeueriora iudicia reuocare contenderit. Nam cum ſolus fere Seneca in manibus omnium eſſet, non quidem illum omnino excutere conabatur, ſed potioribus praeferri non ſinebat.

## §. XXII.

Dictionem Fabii quod attinet, elegantia, vbertate et copia commendatur, adeo quidem, vt ſi CAMPANVM *t*) audimus, proximo poſt Ciceronem gradu poni mereatur. Quam ego ſententiam quidem non omnino reiiciendam eſſe exiſtimo: ſi propiores Ciceroni ſeculi Auguſtaei ſcriptores exceperis. Popularibus certe ſuis et omnibus fere huius aetatis, quos inter familiam ducit, rhetoribus in ſermonis Latini puritate et explanatiſſimo nitore praeferendus: vtpote qui non modo pereuntis Latinitatis cimelia raptim quaſi collegit; verum etiam extinctae propemodum eloquentiae imagines ea, qua fieri potuit, caſtitate et religione cuſtodiuit. Enim vero, vtut diligentiſſimus nec infelix Ciceronis imitator fuerit, quod huius aetatis commune vitium eſt, ſi cum ipſo eloquentiae magiſtro et quaſi parente componeretur, in ipſa Latinitate non nihil diuerſitatis et quaedam quaſi declinatio ſtili haud difficulter obſeruari poteſt. Nec ab re DES. ERASMVS *v*) iudicat, frequenter in

 Quin-

*s*) Inſtit. orat. l. 10. c. extr. 1.

*t*) In cenſuris ſuper varios auctores.

*v*) De ratione verae theologiae libello.

Quintiliani sermone haesurum, qui praeter Ciceronem nihil legerit.

§. XXIII.

Quintiliani oratorias institutiones, diu sordibus quasi et obliuioni traditas, Poggius tandem Florentinus, magno doctorum, atque inprimis Leonardi Aretini, gaudio, in lucem protraxit. Huic certe viro, literarum amantissimo et restauratori florentissimo, octo Ciceronis orationes cum Asconio Pediano, Valerium Flaccum, Frontinum de aquae ductibus, aliaque veteris Latii monumenta debemus. Quamobrem de laudibus eius inter alia VGOLINVS VERINVS: *x*)

*Quin etiam*, inquit, *sollers Germanis eruit antris*
*In Latium altiloqui diuina volumina Sili,*
*Integer orator nobis Fabiusque relatus.*

Quintilianum PAVLVS IOVIVS *y*) in salsamentarii officina reperisse docet. THOMAS CRENIVS *z*) Fabii libros, a Poggio in transalpina Gallia repertos, inprimis Gasparinum Bergomatem emendare aggressum fuisse. Sed ipse Poggius literis XVII. Kal. Ian. anno Christi MCCCCXVII. Constantia ad Guarinum Veronensem datis, vtilissimas Fabii nostri institutiones se primum e S. Galli monasterio eruisse docet. Operae pretium duximus, vt literas Poggii, notatu certe dignissimas, vt eas FABRICIVS *a*) quoque exhibet, cum Quintiliani fatis conseruemus. *Huius*, inquit, *sermonis ornandi atque*

*x*) De viris illustribus vrbis Florentinae lib. 2.

*y*) Elogiis virorum doctorum p. m. 22. Quem et MORHOFIVS sequitur polyhist. liter. l. 4. c. 13. §. 3.

*z*) Animaduersionum philologicarum partis 15. limine.

*a*) Bibliothecae Latinae volumine altero pag. 677.

*que excolendi cum multi praeclari, vt ſcis, fuerint Latinae linguae auctores, tum vel praecipuus atque egregius M. Fabius Quintilianus: qui ita diſerte, itaque abſolute ſumma cum diligentia exequitur ea, quae pertinent ad inſtituendum perfectiſſimum oratorem, vt nihil ei vel ad ſummam doctrinam, vel ſingularem eloquentiam meo iudicio deeſſe videatur: quo vno ſolo, etiamſi Cicero Romanae parens eloquentiae deeſſet, perfectam conſequeremur ſcientiam recte dicendi. Is vero apud nos antea ( Italos dico ) ita laceratus erat, ita circumciſus, culpa, vt opinor, temporum, vt nulla forma, nullus habitus hominis in eo recognoſceretur. Tute hominem vidiſti hactenus*

*— — — lacerum crudeliter ora;*
*Ora manusque ambas populataque tempora, raptis*
*Auribus et truncas inhoneſto vulnere nares.*

*Dolendum quippe erat et aegre ferendum, nos tantam in hominis tam eloquentis foeda laceratione iacturam oratoriae facultatis feciſſe. Sed quo plus tunc erat doloris et moleſtiae ex eius viri mutilatione, eo magis nunc eſt congratulandum, cum ſit in priſtinum habitum ac dignitatem, in antiquam formam atque integram valetudinem noſtra diligentia reſtitutus. Nam ſi M. Tullius magnum prae ſe fert gaudium pro M. Marcello reſtituto ab exilio; et eo quidem tempore, quo Romae plures erant Marcelli ſimiles, domi foriſque egregii ac praeſtantes viri: quid nunc agere docti homines debent et praeſertim ſtudioſi eloquentiae, cum ſingulariſſimum lumen Romani nominis, quo extincto nihil praeter Ciceronem ſupererat, et cum modo ſimili lacerum ac diſperſum non tantum ab exilio, ſed ab ipſo paene interitu reuocauerimus? Nam me hercule! niſi nos auxilium tuliſſemus, neceſſe erat illum propediem interiturum. Nam neque eſt dubium, virum ſplendidum, mundum, elegan-*

*tem, plenum moribus, plenum facetiis, foeditatem illius carceris, squalorem loci, custodum saeuitiam diutius perpeti non potuisse. Moestus quidem ipse erat ac sordidatus, tanquam mortis rei solebant: squalentem barbam gerens ac concretos puluere crines: vt ipso vultu atque habitu fateretur, ad immeritam sententiam se vocari. Videbatur manus tendere, implorare Quiritum fidem, vt se ab iniquo iudice tuerentur; postulare et indigne ferre, quod qui quondam sua opera, sua eloquentia multorum salutem conseruasset, nunc neque patronum quempiam inueniret, quem misereretur fortunarum suarum, neque qui suae consuleret saluti, aut ad iniustum rapi supplicium prohiberet. Sed quia temere persaepe eueniunt, quae non audeas optare, vt inquit Terentius noster, fortuna quaedam fuit cum sua, tum maxime nostra, vt cum essemus Constantiae otiosi, cupido incesseret visendi eius loci, quo ille reclusus tenebatur. Est autem monasterium S. Galli prope vrbem hanc millia passuum XX. Itaque nonnulli animi laxandi, et simul perquirendorum librorum, quorum magnus numerus esse dicebatur, gratia eo perreximus. Ibi inter confertissimam librorum copiam, quos longum esset recensere, Quintilianum reperimus, adhuc saluum et incolumen, plenum tamen situ, et puluere squalentem. Erant enim non in bibliotheca libri illi, vt eorum dignitas postulabat, sed in teterrimo quodam et obscuro carcere, fundo scilicet vnius turris, quo nec capitalis quidem rei damnati detruderentur. Atqui ego pro certo existimo, si essent, qui haec barbarorum ergastula, quibus hos detinent viros, rimarentur ac cognoscerent more maiorum, similem fortunam experturos in multis, de quibus iam est conclamatum. Reperimus praeterea libros tres primos et dimidiatum quarti C. Valerii Flacci Argonauticon, et expositiones tanquam thema*

*quod-*

*quoddam ſuper octo Ciceronis orationibus Q. Aſconii Pediani, eloquentiſſimi viri, de quibus ipſe meminit Quintilianus. Haec mea manu tranſcripſi et quidem velociter, vt ea mitterem ad Leonardum Aretinum et Nicolaum Florentinum: qui cum a me huius theſauri ad inuentionem cognouiſſent, multis a me verbis Quintilianum per ſuas literas quamprimum ad eos mitti contenderunt. Habes, mi ſuauiſſime Guarine, quod ab homine tibi deditiſſimo ad praeſens tribui poteſt. Vellem potuiſſem etiam librum tranſmittere; ſed Leonardo noſtro ſatisfaciendum fuit. Verum ſcis, quo ſit in loco, vt ſi eum voles habere, puto autem te quamprimum velle, facile id conſequi valeas. Vale et me, quoniam id mutuo fit, ama. Conſtantiae XVII. Kal. Ian. Anno Chriſti M. CCCCXVII.*

§. XXIV.

Ita Quintilianus diu ſqualore prauiſſimorum ſeculorum tectus, et abiectus plane ab indoctis monachis, triſte fatum ſubiit: vt vix ſupereſſet nominis fama: donec XV. poſt Chriſtum natum ſeculo tandem Conſtantienſi durante concilio forte fortuna a Poggio Florentino in S. Galli monaſterio repertus, deſcriptus, emendatus, magno reip. literariae commodo euulgeretur. Et antiquiſſima celebratur editio, quae *Romae* prodiit 1468. fol. apud Vlricum Han, ſiue Gallum Viennenſem, a Ioh. Antonio Campano curata. Et laudantur, quae lucem viderunt publicam ibid. 1470. fol. apud Conradum Sweynheim et Arnoldum Pannartz, cum Ioh. Andreae, Epiſcopi Alerienſis ad Paulum II. Pontificem epiſtola. 1496. fol. *Venetiis* 1471. fol. apud Nic. Ienſon Gallum, cum Omniboni Leoniceni praefatione. In fine operis haec notantur: Quintilianum eloquentiae fontem ab eruditiſſimo Omnibono Leoniceno emendatum

tum M. Nicolaus Gallus viuentibus posterisque miro impressit artificio. 1493. fol. per Bonetum Locatellum, cum Raphaelis Regii annotationibus. 1494. fol. apud Peregrinum de Pasqualibus, cum notis Laurentii Vallae, Pomponii Laeti, Iohannis Sulpicii et Raph. Regii. *Taruisii* 1482. fol. per Dionysium Bononiensem ac Peregrinum eius socium. *Parmae* 1490. fol. et 1494. fol. declamationes per Angelum Vgoletum.

§. XXV.

Seculo post Christum natum XVI. Quintiliani institutiones oratoriae prodierunt *Florentiae* 1510. apud Iuntas. *Venetiis* 1512. fol. apud Ioh. de Rusconibus, cum Raph. Regii notis. 1514. et 1521. 4. apud Aldum, ex Andreae Naugerii et Baptistae Rhamnusii recognitione. 1522. fol. apud Bernardinum de Vianis de Lexona Vercellensem, cum Raph. Regii notis. 1526. 8. apud Aldum. 1546. et 1567. fol. apud Hieronymum Scotum, editio singulari cum studio, tum iudicio doctissimorum virorum ad fidem vetustissimorum codicum recognita et restituta, argumentis Petri Gallandii ante singula omnium librorum capita praefixis elucidata. Additae sunt Petri Mosellani annotationes in VII. libros priores, Ioachimi quoque Camerarii in primum et secundum, quibus accessit commentarius Antonii Pini Portodemaei in tertium. Eiusdem, vt aiunt, Quintiliani declamationum liber. *Parisiis* 1516. apud Ioh. Badium Ascensium cum notis Raph. Regii, Georg. Merulae et Ioh. Badii, qui ex Laurent. Vallae codice sexcenta loca se restituisse profitetur. 1527. 8. apud Claudium Cheuallonium, adiunctis XIX. declamationibus. 1527. fol. apud Petrum Vidouaeum. 1528. fol. cum notis Raph. Regii, G. Merulae, Petri Mosellani et Badii. Additae

sunt

ſunt etiam XIX. declamationes cum eiuſdem Badii notis. 1531. et 1536. fol. apud Ioh. Badium Aſcenſium, ex recenſione Guil. Philandri, cum Petri Moſellani et Raph. Regii notis. Accedunt XIX. declamationes. 1533. fol. apud Antonium Augerellum. 1536. fol. apud Franciſcum Gryphium, cum notis Moſellani. 1538. 4. apud Petrum Vidouaeum. Additae XIX. declamationes. 1538. fol. apud Geruaſium Cheuallonium ex emendatione et cum argumentis Petri Gallandii, notis item Petri Moſellani, Ioachimi Camerarii in libros duo priores, et Antonii Pini in tertium. 1538. fol. apud Michaelem Vaſcoſanum, cum XIX. declamationibus. 1539. 4. apud Franciſcum Gryphium, cum XIX. declam. 1541. 4. apud Petrum Vidouaeum. 1541. 4. apud Simon. Colinaeum, additis XIX. declam. 1541. fol. apud Ioh. Roigny, excudente Ioh. Ludouico Tiletano. 1542. 4. apud Robertum Stephanum. 1542. et 1544. 4. apud Mich. Vaſcoſanum, cum argumentis Petri Gallandii, notisque Petri Moſellani, Ioach. Camerarii et Antonii Pini. 1542. fol. apud Audoenum Paruum, cum argumentis Gallandii, Moſellani, Camerarii etc. comment. et declamationum libello. 1543. 4. apud Franciſcum Gryphium, additis XIX. declamationibus. 1548. 4. apud Guil. Morellum, cum Morelli notis. 1549. fol. apud Michael. Vaſcoſanum, cum praefatione, argumentis et emendationibus Petri Gallandii, Profeſſoris Regii, plenioribus, Angeli Politiani praefatione de Quintiliani vita et laudibus, Petri Moſellani in ſeptem libros primores, Ioachimi Camerarii in primum et ſecundum, atque Antonii Pini in tertium librum notis. Subiecto poſt XIX. Quintiliani declamationes etiam libro primo controuerſiarum Senecae cum Rudolphi

 Agri-

Agricolae commentariis. Hanc Petri Gallandii editionem MORHOFIVS *b*) memoratu dignam iudicat. 1553. 4. ex officina viduae Mauricii a Porta in Clauſo Brunello, excudebat Thomas Richardus. 1556. 4. apud Tho. Richardum ſub Bibliis aureis, Adriani Turnebi notae in inſtitutiones oratorias, auctoris nomine ſuppreſſo, editae ſunt, quibus omnium ante ſe Fabium illuſtrantium operam longe anteceſſit. *Lugduni* 1534. 1536. 1540. 1544. 1549. 1555. 8. apud Sebaſtianum Gryphium, cum XIX. declamationum libello. 1538. 8. apud heredes Simonis Vincentii, Dionyſius ab Harſio excudebat, cum XIX. declamationibus. 1558. 8. apud Theobaldum Paganum. 1575. 8. apud Anton. Gryphium, excudebat Baſileus Boquetius. 1575. et 1580. 8. apud Ludou. Cloquemin et Steph. Michaelem. 1585. 8. apud Anton. Gryphium. 1591. 8. Omnibus illis editionibus XIX. declamationum libellus eſt additus. *Geneuae* 1580. et 1591. 8. apud Iacob. Stoer. Vndeuiginti declamationes accedunt. *Baſileae* 1506. fol. cum Raph. Regii notis. 1527. 8. Petri Moſellani notae in VII. primores oratoriarum inſtitutionum libros. 1529. fol. apud Bebelium, cum Ioh. Sichardi praefatione et notis. 1541. 8. apud Balthaſarem Laſium. 1543. 4. apud Robertum Winter, opera et ſtudio Ioach. Camerarii et Ioh. Sichardi, cum Guil. Philandri caſtigationibus. Additae ſunt declamationes vndeuiginti. 1548. et 1561. 8. apud Nic. Brylingerum, ex emendatione Ioach. Camerarii, Ioh. Sichardi et Iac. Hertelii. Additae ſunt etiam Guil. Philandri caſtigationes. 1568. et 1579. 8. apud heredes Nic. Brylingeri, ex Iac. Hertelii recenſione, cum Philandri caſti-

*b*) Polyhiſt. liter. l. 4. c. 13. §. 3.

caſtigationibus, et declamationum libello. *Coloniae* 1521. fol. apud Eucharium Ceruicornum. 1528. 8. apud Ioh. Soterem. 1534. 1536. et 1541. 8. apud Ioh. Gymnicum, cum Gisb. Longolii praefatione, notisque Ioh. Sichardi, et in libros duo priores Ioach. Camerarii. 1538. fol. apud Eucharium Ceruicornum, additis XIX. declamationibus. 1555. 8. apud Gualtherum Fabricium, cum notis Ioach. Camerarii, Ioh. Sichardi etc. et Guil. Philandri Caſtilionei caſtigationibus. *Antuerpiae* 1548. 8. apud Ioh. Loeum, cum notis.

§. XXVI.

Seculo XVII. Quintilianus prodiit cum annexis *Pariſiis* 1604. 8. *Geneuae* 1604. et 1618. 8. apud Iacob. Stoer, declamationibus vndeuiginti adiunctis. 1625. 1636. et 1637. 8. apud Iacob. Stoer. Et declamationibus vndeuiginti acceſſerunt fragmenta alia, h. e. quae ex CCCLXXXVIII. ſuperſunt CXLV. declamationes, ex vetere exemplari reſtitutae. Item Calpurnii Flacci excerptae X. Rhetorum minorum LI. vna cum dialogo de oratoribus, ſiue de cauſſis corruptae eloquentiae. Omnia haec ex P. Pithoei, ICti clariſſ. et aliorum illuſtrium virorum bibliothecis prolata. 1641. et 1651. 8. apud Petrum Chouet, cum declamationibus et aliis iam memoratis, notis vero Danielis Parei, qui, ſicut eſt plagiarius ſemper, et ſimius criticorum potius, quam filius, ita hic quoque Ludouici Creſollii theatrum rhetorum, vacationes autumnales, librosque de pronunciatione et actione, ſtrenue exſcripſit. c) *Francofurti* 1629. 8. apud H. Robynſonum et Guil. Fitze-

Bbb 2 rum

c) Vid. MORHOFIVS polyh. liter. l. 4. c. 13. §. 3. confer. THO. CRENII part. 16. animaduerſ. p. 14.

rum, cum Danielis Parei notis. 1657. 8. apud Wilhelmum Serlinum, cum Danielis Parei notis, declamationibus vtrisque, Calpurnii excerptis, et de oratoribus libello. *Londini* 1641. et 1662. 8. apud R. Withakerum, cum Danielis Parei notis. Accedunt declamationes cum vndeuiginti maioribus vndecunque collectae minores, Calpurnii excerptae, et dialogus de corrupta eloquentia. *Oxonii* 1693. 4. e theatro Sheldoniano, exemplum ad MSC. codices Cantabrig. et Bodlei. castigatum, cura Edmundi Gibson, qui minores a Pithoeo editas declamationes quidem, vt lucubrationibus suis indignas, reiecit, vndeuiginti maioribus tamen Tribunum Marianum, antea ineditam declamationem aeque suspectam addidit. *d*) *Lugduni Batauorum* 1665. 8. duobus voluminibus, elegantissima Hakiana editio, quam primum Conr. Schreuelius, eoque vita defuncto Ioh. Frid. Gronouius variorum notis ornatam curauit, oratorias continet institutiones cum praefatione et notis Petri Gallandi, notis item Adr. Turnebi, Ioach. Camerarii, Dan. Parei, Ioh. Frid. Gronouii et selectis variorum: declamationes vndeuiginti cum eiusd. Gronouii notis: declamationes minores cum Petri Aerodii, P. Pithoei et Gronouii obseruationibus: Calpurnium Flaccum Pithoei, Gronouii et Ioh. Schultingii notis illustratum: vltimo de oratoribus dialogum cum Schelii com-

*d*) Notante FABRICIO V. CL.. Bibliothecae Latinae volum. alter. pag. 695. in illa vocabula occurrunt, *abominabilis*, *concubitor*, *dilectio*, *discretio*, *exoratio*, *illuminatio*, *impoenitens*, *improperium*, *indesinenter*, *lenocinamentum*, *obsessio*, *particulariter*, *praedecessor*, *praepostero*, *praestrangulo*, *prolocutor*, *protectio*, *supererogatio*: ex quibus, num auctor sit Quintilianus, iudicari liceat.

commentario, Pithoei, Gronouii et Schultingii notis, excerptisque ex Lipſio, Pichena, et Acidalio animaduerſionibus. *Argentorati* 1698. 4. duob. volum. apud Ioh. Reinholdum Dulſeckerum, curante Vlrico Obrechto, qui triennio poſt diem obiit ſupremum, et quod in praefatione, ad Edmundum Gibſonum, promiſit, volumen tertium ſuas et eruditorum praecipuas obſeruationes complexurum, in lucem emittere non potuit.

§. XXVII.

Noſtro ſeculo Quintiliani editiones elegantiſſimae prodierunt *Londini* 1714. 8. apud. Ioh. Nicholſon. Inſtitutiones, vt a Gibſono editae fuerant, recuſae cum Turnebi et aliorum notis ſelectis. Minus tamen haec eſt, quam Oxonienſis Gibſoni editio, emendata. *Lugduni Batauorum* 1720. 4. duobus voluminibus apud Ioh. de Viuie Petri Burmanni editio omnium longe praeſtantiſſima cum ſuis et variorum notis, H. Dodwelli annalibus Quintilianeis, variis lectionibus etc. *e*) *Pariſiis* 1715. 12. duobus volum. apud Iacobum Stephanum, in vſum ſcholarum accurante Carolo Rollino. 1725. fol. Claud. Capperonnerius Mon-Deſiderianus, Licentiatus theologus Pariſienſis, et Regius Graecarum literarum Profeſſor, inſtitutiones oratorias recognouit, ſelectas variorum interpretum notas recenſuit et nouas adiunxit. Editio doctis minime probata. *f*)

 CAP.

*e*) Vid. Acta erudit. Lipſ. 1720. p. 433. et FABRICII biblioth. Lat. vol. 2. p. 697.

*f*) Vid. Acta erud. Lipſ. 1726. p. 337. PETRI BVRMANNI ad Capperonnerium epiſtola, qua a capite ad calcem eius calumnias, obtrectationes, ignorantiam, furta, ineptias et errores notat.

## CAPVT VII.

# De oratoribus, Latina lingua ſeneſcente, illuſtrioribus.

§. I.

*Eloquentiae defectus. 2. Vnde venerit. 3. Oratores adhuc fuere cauſſarum patroni: vnde illis honos et diuitiae. 4. Tiberius eloquentiae ſtudioſus fuit. 5. Et cum illo reliqui principes ſartam eius tectam voluerunt eſſe gloriam. 6. Inde multis inopinata ſalus. 7. Principes eloquentia carere non potuerunt. 8. Oratores inter laudatur Alfius Flauus. 9. Argentarius. 10. Aſinius Gallus. 11. Iulius Baſſus. 12. Quintilianus pater. 13. Clodius Turrinus. 14. Q. Haterius. 15. Claudius Marcellus Aeſerninus. 16. Votienus Montanus. 17. Marc. Aemilius Scaurus. 18. L. Vinicius. 19. Seneca rhetor. 20. Eiusque natu maximus filius, Iunius Gallio. 21. Oratores notantur Veſpaſiani temporibus clari. 22. Iunioris Plinii vita. 23. Epiſtolae. 24. Panegyricus. 25. Scripta alia recenſentur. 26. Immerito Plinius malae fidei accuſatur. 27. Illius apud veteres auctoritas. 28. Stilus. 29. Idiotiſmi. 30. Editiones ſeculi decimi quinti. 31. Decimi ſexti. 32. Decimi ſeptimi, et 33. Decimi octaui recenſentur.*

§. I.

Eloquentiae, cuius in virili aetate Latinae linguae ac Ciceronis tempore ſummus honos, vix quicquam videmus hoc ſeculo tribui. Quod et IVVENALIS *a*) conqueritur:

Dic

*a*) Satyr. 7. v. 106.

*Dic igitur quid caussidicis ciuilia praestent*
*Officia, et magno comites in fasce libelli?*

Et quae sequuntur. Paulo inferius: *b*)

— — *Rara in tenui facundia panno.*
*Quando licet Basilo flentem producere matrem?*
*Quis bene dicentem Basilum ferat? accipiat te*
*Gallia, vel potius nutricula caussidicorum*
*Africa, si placuit mercedem ponere linguae.*

Nec immerito scriptor anonymus, qui Flauii Vespasiani anno sexto de oratoribus et caussis corruptae eloquentiae dialogum edidit, mirari potuit ac interrogare, *c*) cur cum priora secula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, illa aetas potissimum deserta et laude orbata sit adeo, vt vix nomen ipsum oratoris retineat: quod nomen antiquis fere proprium; illius vero temporis diserti causidici et aduocati, et patroni, et quiduis potius, quam oratores vocentur. Vnde patet huius seculi consuetudinem in foro longe aliam atque tempore Augusteo fuisse: vt nomina etiam ipsa vix tum seruare voluerint. Idem elegantissimus dialogi *d*) auctor, *transeo*, inquit, *ad formam et consuetudinem veterum iudiciorum: quae etsi nunc aptior est, ita erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, et liberae comperendinationes erant, et modum dicendi sibi quisque sumebat, et numerus neque dierum, neque patronorum, finiebatur. Primus tertio consulatu Cn. Pompeius astrinxit imposuitque veluti frenos eloquentiae, ita tamen vt omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud praetores gererentur: apud* quos

*b*) vers. 145. *c*) Initio libri de oratoribus.

*d*) De oratoribus cap. 38.

*quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sunt, quod maius argumentum est, quam quod caussae centumuirales, quae nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, vt neque Ciceronis, neque Caesaris, neque Bruti, neque Coelii, neque Calui, non denique vllius magni oratoris liber apud Centumuiros dictus legatur.* Addit praeterea PLVTARCHVS *e*) hac lege cautum fuisse, ne cui reum in iudicio laudare liceret.

§. II.

De caussis corruptae eloquentiae satis ab initio tractationis nostrae dictum: quae inprimis huc transferendae essent: ne cui mirum esse videatur, oratores tot tantosque illud seculum non protulisse, quod felix et auspicatum Caesaris Octauiani Augusti imperium sequitur. Grauissimus dialogi de caussis corruptae eloquentiae auctor, quem alii Tacitum, alii Quintilianum esse volunt, omnium accuratissime in huius rei caussas inquirit, et quatuor potissimum erudite persequitur. I. Olim sanctiorem fuisse ac diligentiorem liberorum educationem: sua vero aetate vanitatibus, se dedisse pueros, nec inuitis parentibus, vt nihil prorsus loci reliquerint optimis artibus. II. Olim adolescentes fuisse omnibus disciplinis eruditos, et oratores perfectam philosophiae scientiam sibi comparasse: sua aetate perfunctorie tractata fuisse omnia. III. Olim adolescentes in eloquentia fori fuisse exercitatos, vt maximos fori oratores assequerentur: sua aetate in scholis rhetorum, nullo reipublicae fructu fuisse exercitatos. IV. Olim cum ciuitas sua libertate vteretur, maximum fuisse et vsum, et fructum eloquentiae: sua aetate, cum vnus impe-

*e*) In vita Pompeii.

imperauerit, eloquentiam ad silentium fuisse redactum. *Quis ignorat*, inquit, *f*) *et eloquentiam, et ceteras artes desciuisse ab illa vetere gloria, non inopia hominum, sed desidia iuuentutis, et negligentia parentum, et inscientia praecipientium, et obliuione moris antiqui.* Paulo post: *g*) *transeo prima discentium elementa, in quibus et ipsis parum elaboratur. Nec in auctoribus cognoscendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum, satis operae insumitur.* Accedit fastus recentiorum, qui vt soli viderentur sapere, antiquiores et optimos, vt discipulis suis e manibus eriperentur, calumniis quibuslibet cumulare non verebantur. Exemplum habemus Senecae philosophi, et aliorum, quos suo notauimus loco. Nec potuit hanc ferre sui temporis ignominiam eloquentiae grauis assertor QVINTILIANVS, qui Senecam non sine dolore vidit solum in manibus adolescentium esse, et praeferri potioribus, quos ille non destiterat incessere: cum placere se in dicendo posse iis quibus illi placerent, diffideret. *h*) Huic similes notat sui temporis oratores alios. De orationum formis: *i*) *fuere quaedam*, inquit, *genera dicendi conditione temporum horridiora, alioqui magnam iam ingenii vim prae se ferentia. Hinc sunt Laelii, Africani, Catones, Gracchique, quos tu licet polygnotos vel calonas appelles. Mediam illam formam teneant Lucius Crassus, Q. Hortensius. Tum deinde efflorescat non multum inter se distantium temporum oratorum ingens prouentus. Hinc vim Caesaris, indolem Coelii, subtilitatem Callidii, grauita-*

*f*) Cap. 28. *g*) Cap. 29.
*h*) Instit. orat. lib. 10. cap. 1. extr. *i*) Lib. 12. cap. 10.

*uitatem Bruti, acumen Sulpitii, acerbitatem Caſſii, diligentiam Pollionis, dignitatem Meſſalae, ſanctitatem Calui reperiemus. In his etiam quos ipſi vidimus, copiam Senecae, vires Africani, maturitatem Afri, iucunditatem Criſpi, ſonum Trachalli, elegantiam Secundi. At M. Tullium non illum habemus euphranorem circa plurium artium ſpecies praeſtantem, ſed in omnibus, quae in quoque laudantur, eminentiſſimum. Quem tamen et ſuorum homines temporum inceſſere audebant vt tumidiorem, et Aſianum, et redundantem, et in repetitionibus nimium, et in ſalibus aliquando frigidum, et in compoſitione fractum, exultantem, ac pene, quod procul abſit, viro molliorem. Poſtea vero quam triumuirali proſcriptione conſumtus eſt, paſſim qui oderant, qui inuidebant, qui ambulabantur, adulatores etiam praeſentis potentiae, non reſponſurum inuaſerunt. --- Praecipue vero preſſerunt eum, qui videri Atticorum imitatores cupierant. Haec manus quaſi quibuſdam ſacris initiata, vt alienigenam, et virum ſuperſtitioſum, deuictumque illis legibus inſequebatur. Vnde nunc quoque aridi, et exſucci, et exangues -- quia clariorem vim eloquentiae, velut ſolem, ferre non poſſunt, vmbra magni nominis deliteſcunt.*

## §. III.

Attamen cum oratores hoc ſeculo, quod antehac ſemper, eſſent cauſſarum patroni, non potuere non pretium inde, prae reliquis artibus, et diuitias reportare. Nam creſcente hominum malitia et luxu, in dies etiam creſcebant lites, quibus, vt recte componerentur, oratores ſubuenire et cauſſas in fore, apud centumuiros, apud principem, vbique agere ſolebant. Ecquid inde aliud, quam opes, certe laboris praemium ſpe-

ſperandum? Ideoque MARTIALIS *k*) Valerium Flaccum, poetam magnum, ſed tenui cenſu, hortatur, vt omiſſo poeſeos ieiuno ſtudio forum adeat et quaeſtuoſam ſectetur eloquentiam: quandoquidem nullus aut exiguus honos reliquus eſſet Muſis.

*Romanum*, inquit, *propius diuitiusque forum eſt.*
*Illic aera ſonant: at circum pulpita noſtra,*
*Et ſteriles cathedras, baſia ſola crepant.*

Et auctor dialogi de cauſſis corruptae eloquentiae: *l*) *honoribus, et ornamentis, et facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui ſe ab ineunte adoleſcentia cauſſis forenſibus et oratorio ſtudio dederunt.*

## §. IV.

Tiberii temporibus ſuum adhuc ſtetiſſe eloquentiae honorem, vel inde patet, quod cum Germanico, principi inuicto, clypeus, i. e. imago in modum clypei facta, *m*) inter auctores eloquentiae decerneretur, auro et magnitudine inſignis, Tiberius aſſeruit, ſolitum paremque ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna diſcerni; et ſatis illuſtre, ſi veteres inter ſcriptores haberetur. *n*) Mos autem veteribus fuit, vt virorum illuſtrium imagines publice in templo curiaque deponerent atque dedicarent. Sic Africanus in Capitolio, Cato Cenſorius in curia fuerunt collocati. *o*) Octauianus Caeſar Auguſtus antiquiorum conſuetudinem etiam ſancte obſeruauit, et virorum excellentium imagines in curia poſuit, ſuis quaſque locis



*k*) Lib. 1. epigr. 77. *l*) Cap. 8.
*m*) Vid. LIPSII comment. ad Taciti annal. l. 2. c. 83. pag. 114.
*n*) TACITVS annal. l. 2. c. 83.
*o*) VALERIVS MAXIM. lib. 8. cap. 15.

distinctas; siue quis belli, siue pacis artibus claruisset. Ita Hortensii imago inter oratores posita *p*). Idemque honos Germanico decretus: vt tantus heros facundissimos inter ab eloquentia commendaretur, eiusque post funera perennet maxima virtutis gloria cum illustrium oratorum fama: quod Tiberius Imperator omni auro argentoue et aere perennius monumentum esse putauit.

§. V.

Haud exiguum linguae Latinae eiusque facundiae ornamentum fuit, ipsorum Principum etiam hoc aeuo in publicis concionibus exercitatio et frequens vsus. TIBERIVS artem callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus, aut consulto ambiguus. *q*) CALIGVLAE Caesaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in CLAVDIO, quoties meditata dissereret, elegantiam requireres. Ex funere Claudii seniores demum notarunt, primum ex iis, qui rerum potiti essent, NERONEM alienae facundiae eguisse. *r*) Tunc enim recitauerat orationem compositam a Seneca: in quo viro, TACITVS *s*) ait, fuisse ingenium amoenum, et temporis illius auribus accommodatum. Sed et eum saepius ex ingenio verba fecisse in senatu, superius in meritis eius *t*) commemorauimus. Et GALBAM in arte dicendi non fuisse rudem, ipsius oratio in Pisonis adoptione loquitur. *v*) Nec infacundum OTHONEM, vel inde discimus, quod pro vallo castrorum perorare, suosque milites exstimulare consueuerit. *x*)

§. VI.

*p*) TACITVS annal. l. 2. c. 37. *q*) Sunt verba TACITI annal. l. 13. c. 3. Confer. quae supra de meritis illius notauimus.

*r*) TACITVS l. c. *s*) l. c. *t*) Cap. 2.

*v*) Apud TACITVM histor. l. 1. c. 15. seq.

*x*) Apud eundem hist. l. 1. c. 37. 38. et hist. l. 1. c. 83. 84.

§. VI.

Inde facilis coniectura, in primis dicendi facultatem artemque oratoriam valuisse: et illud quod in pretio, auide a summis, infimis, omnibus literarum amantissimis arreptum fuisse. Hinc oppressis patrocinia, praesens miseris opera, afflictis solatium, et non sperata saepe in angustiis munera. Ex infinitis, vnum sufficit exemplum in medium protulisse. Vt Nero sedecim annos natus honestis studiis, et eloquentiae gloria nitesceret: caussa Iliensium suscepta, *Romanum Troia demissum, et Iuliae stirpis auctorem Aeneam*, aliaque haud procul fabulis vetera facunde executus, impetrat vt Ilienses omni publico munere soluerentur. Eodem oratore, Bononiensi coloniae igni haustae subuentum centies sestertii largitione. Redditur Rhodiis libertas, ademta saepe, aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamiensibus, terrae motu conuulsis, in quinquennium remissum. y)

§. VII.

Nec immerito principes magni faciebant eloquentiam, qua omnium minime in senatu, aut quacunque concione poterant carere. Hinc vulgo notissimae sunt principum orationes, quibus in senatu habitis maxime potentiam suam stabilire videbantur. His aut monebant, aut increpabant, aut hortabantur senatum, aut sententiam suam in suscepta deliberatione ad senatus consultum condendum proponebant: quod raro, aut nunquam a principis sententia discrepare solebat. Cum in asserendis sibi maiestatis iuribus suam et potentiam et



y) Vid. TACITVS annal. L. 12. c. 58.

intentionem dissimularent; pristinam contra libertatem reip. conseruare, ac formam imperii Romani antiquam restituere vellent videri: non tam iubere, quam suadere consueuerunt; suasque ornatissimas in senatu habuerunt orationes, etiam cum leges promulgarent. Et id consecuti sunt bene dicendi facultate, vt, quicquid vellent, a rep. facile obtinere potuerint: adeo quidem, vt nomen etiam orationum inter leges Romanas innotuerit, ac promiscue senatus consulta et principum orationes sumantur. De Augusto testatur SVETONIVS: z) *neque in senatu, neque ad milites vsque ad populum locutus est, nisi meditata et composita oratione. Ac ne periculum memoriae adiret, aut discendo tempus absumeret, instituit recitare omnia.* De Traiano PLINIVS: a) *illuxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc omnes, nunc singulos adhortatus es, resumere libertatem, capessere quasi communes imperii curas, inuigilare publicis vtilitatibus, et insurgere. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos insidiosa tranquillitate prouectos improuisus turbo perculerat.* Principes eruditiores, quales fere ad Vitellium vsque fuerunt, ipsi orationes suas recitabant: rudiores, aut si alia caussa impedirentur, per quaestorem b) de rebus necessariis, quicquid voluerint differere, legi curabant; aut si absentes essent, literas orationum loco mittebant. c) Sed ipsos

z) Eius vita cap. 84. a) Panegyrico.

b) Imperiti principes quaestorum maxime opera vtebantur, qui non solum recitabant, verum etiam conficiebant orationes. vid. IAC. GVTHER. de offic. domus Augustae lib. 1. cap. 30.

c) Vid. TACITVS annal. lib. 3. cap. 53.

ipſos huius aetatis, qui alicuius nominis fuerunt, oratores videamus.

§. VIII.

ALFIVM FLAVVM apud Ceſtium declamare audiuit SENECA rhetor: *d*) eo tanti iuuenis perductus fama. Cum enim praetextatus eſſet, populo Romano iam innotuit eloquentia. Semper de illius ingenio Ceſtius, cuius auditor fuerat, et praedicauit, et timuit, vt tam immature ingenium eſſet vitale. Tanto concurſu hominum audiebatur, vt raro auderet poſt eum Ceſtius ipſe dicere: adeo ſemper commendabat eius eloquentiam res aliqua extra eloquentiam. *Ipſe*, inquit SENECA *e*) *omnia mala faciebat ingenio ſuo: naturalis tamen illa vis eminebat: quae poſt multos annos tametſi deſidia obruta, et carminibus eneruata, vigorem tamen ſuum tenuit. --- In puero lenocinium erat ingenii aetas: in iuuene deſidia. Hic cum declamaret partem abdicantis: hanc ſummis dixit clamoribus ſententiam. Alfi, Quis es tu, qui de facto fratrum ſententiam feras?* Cum deſideria deſcripſiſſet, paulatim ſe dixit ad frugalitatem rediiſſe, et odio ſibi vitium factum. Hoc fuit, inquit, quare deſinerem. Sentiebam me ſenem fieri. *f*) Flaui Alfii PLINIVS *g*) meminit, vbi de delphinis, *pigeret*, inquit, *referre, ni res Maecenatis, et Flauiani, et Flaui Alfii, multorumque eſſet literis mandata.*

§. IX.

ARGENTARIVS Ceſtii diſcipulus fuit, ſuique praeceptoris, non ſine illius indignatione, detorquebat acmu-

*d*) Controu. 14. *e*) Controu. 1.
*f*) SENECA controu. 14. SCHOTTVS de claris apud Senecam rhetoribus pag. 5.
*g*) Hiſt. natur. l. 9. c. 8.

mutabat saepius sententias. Hinc quid putatis, aiebat, Argentarium esse? Cestii simius est. Solebat et Graece dicere, ὁ πίθηκός μου, quod nimius esset imitator suus. Iurabat non nisi per manes praeceptoris sui Cestii, etiam cum Cestius viueret: cuius omnibus vestigiis insistebat: aeque ex tempore dicebat, aeque contumeliose, multa interponebat. Illud tamen optima fide praestitit, cum vterque Graecus esset, vt nunquam Graece declamaret; illos semper admiraretur, qui non fuerunt vnius linguae eloquentia contenti. Cum Latine declamauerant, toga posita, sumto pallio, quasi persona mutata, redibant. *h*)

§. X.

C. ASINIVS GALLVS, Pollionis filius, et magnus orator *i*) anno ab V. C. IↃCCXLVI. Augusti imperatoris tricesimo sexto, cum C. Martio Censorino consulatum gessit. Tiberio ad imperium accedente, cum dixerit, se, vt non toti reip. parem, ita quaecunque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum: Asinius noster Gallus, interrogo, inquit, Caesar, quam partem reip. mandari tibi velis? Qua improuisa interrogatione quod Caesar confunderetur, vultuque offensionem ostenderet: non idcirco interrogatum, addidit, vt diuideret, quae separari nequirent: sed vt sua confessione argueretur, vnum esse reip. corpus, atque vnius animo regendum. Addidit laudem de Augusto ipsumque Tiberium de tot tantisque in toga per multos annos reportatis

*h*) Vid. SENECA controu. 26. extr.

*i*) SENECA epit. controu. l. 4. praef. *Marcellus, quamuis puer, iam tantae indolis erat: vt Pollio ad illum pertinere successionem eloquentiae suae crederet: cum filium Asinium Gallum relinqueret magnum oratorem: nisi illum, quod semper euenit, magnitudo patris non produceret, sed obrueret.*

tatis victoriis commendauit. Neque tamen illius potuit lenire animum ira commotum, pridem etiam illi inuisus, quod Vipsaniam M. Agrippae filiam, quae Tiberii quondam vxor fuerat, in matrimonio haberet, plus quam ciuilia agitaret, ac Pollionis Asinii patris ferociam retineret: *k*) adeo quidem, vt ipse Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, inter alios *Gallum Asinium auidum et minorem* pronunciarit. *l*) Ita semper Tiberii dolo circumuentus. Magna Tiberis inundatione Gallus censuit, vt libri Sibyllini adirentur: Tiberius renuit, perinde diuina humanaque obtegens. *m*) Diuus Augustus histriones voluit esse immunes verberum: neque fas Tiberio fuit infringere dicta eius. In senatu cum aliis tamen Asinius Gallus non solum statuit praetoribus ius virgarum in histriones esse; verum etiam intercedentem Haterium Agrippam tribunum plebis oratione increpauit: silente Tiberio, qui callide senatui ea simulacra libertatis praebebat. *n*) Cetero adulatur imperatori, et luxum defendit; *o*) et contra Pisonis, prae se libertatis speciem praeferentis, sententiam, nihil satis illustre censuit, aut ex dignitate populi Romani, nisi coram et sub oculis Caesaris: eoque conuentum Italiae, et affluentis prouincias, praesentiae eius seruanda dixit. *p*) A Pisone, cum accusaretur, Gallus petitur caussae patronus. *q*) Sosia, eiusdem sententia,

*k*) Vid. TACITVS annal. l. 1. c. 12.
*l*) TACITVS l. c. cap. 13.
*m*) Idem annal. l. 1. c. 76.
*n*) TACIT. ann. l. 1. c. 77.
*o*) Ibid. l. 2. c. 33.
*p*) Ibid. l. 2. c. 35.
*q*) Ibid. l. 3. c. 11.

tia, in exilium pellitur: *r*) Serenus Gyaro claudendus fuiſſet. *s*) In puniendis miniſtrorum ſceleribus Aſinius noſter, cuius liberorum Agrippina matertera erat, petendum cenſuit a principe, vt metus ſuos ſenatui fateretur, amouerique ſineret. Ille contra nullam aeque ex virtutibus ſuis, quam diſſimulationem diligebat: Tantoque accepit aegrius, recludi, quae premeret. Sed mitigauit Seianus, non Galli amore, verum vt cunctationes principis aperirentur: gnarus lentum in meditando, vbi prorupiſſet, triſtibus dictis atrocia facta coniungere. *t*) Tandem ille conſularis ſenex atque tot conſularium parens Caeſari magis magisque inuiſus, et tantum non maieſtatis reus, quod medio triennio defuerat tempus ſubeundi iudicium, ſponte, an neceſſitate dubium inedia enectus periit. Cauſſam DIO CASSIVS explicat, nec diſſimulare poteſt TACITVS. *v*) Tiberius certe conſultus, an ſepeliri ſineret, non erubuit permittere, vltraque incuſare caſus, qui reum abſtuliſſent antequam coram conuinceretur. Atque etiam audita, poſt obitum Galli, Agrippinae voluntaria morte: Tiberius foediſſimis criminationibus exarſit, impudicitiam arguens, et Aſinium Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitae compulſam. *x*) Adeoque HIERONYMVS: *y*) *C. Aſinius Gallus orator, Aſinii Pollionis filius, cuius etiam Virgilius meminit, diris a Tiberio ſuppliciis necatur.* Ad quae verba SCHOTTVS *z*) recte

*r*) Ibid. l. 4. c. 20. *s*) Ibid. l. 4. c. 30.
*t*) Ibid. lib. 4. c. 71. *v*) Annal. l. 6. c. 23.
*x*) TACITVS annal. l. 6. c. 25.
*y*) Chron. Euſeb. ad Olym. CXCVIII. ann. V. initio imper. Tiberii, anno Chriſti XVI.
*z*) De claris apud Senecam rhetoribus pag. 7.

recte notat, si Gallum illum intelligat, de quo apud Maronem ecloga X. falli: sin quartam designet eclogam, scribere non absque ratione: quamuis enim credant vulgo Saloninum Asinii Pollionis in ea celebrari; non defuisse tamen, qui de hoc Asinio Gallo scriptam voluerint. Addit etiam SERVIVS, Asconium Pedianum tradidisse, ab Asinio Gallo se audiuisse, illam eclogam in honorem eius scriptam, cum ipse nasceretur, Pollione consule designato. Scripsit inter alia, quae simul interiere omnia, de comparatione patris cum Cicerone: aduersus quos Asinii Galli libros, Claudius Caesar Ciceronis defensionem satis eruditam edidit. *a*) Cum Asinii libri, quibus patrem suum Ciceroni anteposuit, iuniori PLINIO *b*) in Laurentino praelegerentur, hos ipse versus exarauit:

*Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti*
*Ausus de Cicerone dare est palmamque decusque,*
*Lasciuum inueni lusum Ciceronis, et illo*
*Spectandum ingenio quo seria condidit, et quo*
*Humanis salibus, multo varioque lepore*
*Magnorum ostendit mentes gaudere virorum.* Reliqua.

Asinium Gallum etiam epigrammata scripsisse, vel ex eo patet, cuius in Marcum Pomponium Marcellum SVETONIVS *c*) meminit. Vxorem, vt supra dictum est, Vipsaniam habuit, M. Agrippae filiam, primo Tiberio imperatori iunctam: ex qua plures liberos, et in iis tres consulares, accepit. Filius Gallus Asinius cum Statilio Coruino aduersus Claudium Imperatorem con-

 iura-

*a*) Vid. SVETONIVS Claud cap. 41. *b*) Lib. 7. epist. 4.
*c*) De illustr. grammaticis cap. 22.

iurauit, et exilio multatus eſt. *d*) Aſiniorum genealogiam TH. RYCKIVS ad Tacitum exhibuit. *e*) Aſinium Gallum noſtrum SERVIVS *f*) cum Cornelio Gallo confundit, vbi: *hic eſt*, inquit, *C. Aſinius Gallus orator, Aſinii Pollionis filius, qui ante omnes primus Aegypti praefectus fuit, eximius poeta: nam et Euphorionem tranſtulit in Latinum ſermonem, et amorum ſuorum de Cytheride libros ſcripſit quatuor.* At primus, quod etiam VOSSIVS *g*) notat, Aegypti praefectus erat Cornelius Gallus, poeta: qui cum pyramidibus Aegyptiis nomen et geſta ſua curaſſet inſculpi, quod non alius erat, quam qui rerum potiretur, affectatae tyrannidis inſimulatus apud Auguſtum, propria ſe manu interfecit, Auguſto VIII. et T. Statilio Tauro COSS. anno V. C. IↃCCXXVIII. Aſinius vero Gallus orator, vt ex fatis eius ſupra demonſtratis facile patet, diu poſt Auguſtum ſuperſtes, Tiberii anno vndeuiceſimo, Seruio Sulpitio Galba et L. Cornelio Sulla COSS. ab V. C. IↃCCLXXXV. ob dicendi nimiam libertatem damnatus, et in vincula coniectus: anno ſequenti vero excruciatus fame, et, quod plerique ſuſpicabantur, tandem iugulatus fuit.

## §. XI.

IVLIVS BASSVS apud SENECAM *h*) eſt homo diſertus, cui tamen demtam eſſe velit amaritudinem, quam ſectabatur, et ſimulationem actionis oratoriae: cum nihil indecentius ſit, quam ſcholaſticum imitari forum,

*d*) Vid. SVETONIVS Claud. cap. 13.
*e*) Pag. 112. *f*) In Virg. ecl. 10.
*g*) De rhetorices natura ac conſtitutione cap. 15. pag. 106.
*h*) Praefat. lib. 5. controu.

rum, quod non nouerit. Nec mihi dubium est, *i*) eundem esse Bassum, vtut *Iunius*, librarii fortassis incuria, scribatur, qui, FABIO QVINTILIANO puero, homo in primis dicax, *asinus albus* vocabatur: *k*) vt TVRNEBVS *l*) interpretatur, *asinus* ob ineptias, sed *albus* ob iucunditatem. Licet etiam consectaretur res sordidas: inuenit tamen, qui illas vnice suspiceret. *m*) Quocum omnino conuenit istud FABII *n*) de risu: *aliud mordacius, vt Iunius* (Iulius) *Bassus, quaerente Domitia Passieni, quod incusans eius sordes, calceos eam veteres diceret vendere solere: non mehercule, inquit, hoc vnquam dixi, sed emere te solere.* Rursum: *Id porro, quod dicitur, aut est lasciuum et hilare, qualia Galbae pleraque: aut contumeliosum, qualia nuper Iunii Bassi etc.* Recentioris aeui et huius forsan filius ille est Iulius Bassus, quem ex Bithynia repetundarum reum iunior PLINIVS defendit. *o*) Antiquior vero Aufidius Bassus historicus, de quo SCHOTTVS *p*) et VOSSIVS *q*) consulendi sunt. Ex Iulii nostri Bassi declamationibus sententiae plurimae a Seneca excerptae sunt.

§. XII.

QVINTILIANVS orator a SENECA *r*) laudatur, non is, cuius oratorias institutiones auditoribus nostris

 com-

*i*) Quamuis SCHOTTO de claris apud Senecam rhetoribus p. 9. et VOSSIO de historicis Latinis l. 1. c. 22. iunior esse videatur, quam vt Senecae rhetoris aetatem attigerit.

*k*) QVINTILIANVS instit. orat. lib. 6. cap. 3. et 4. vbi de risu. *l*) Aduers. l. 28. c. 35. *m*) SENECA controu. 30.

*n*) Instit. orat. l. 6. c. 3. et 4.

*o*) Vid. PLINIVS lib. 4. epist. 9. confer. eiusdem lib. 10. epist. 64. et 65. *p*) De claris apud Senecam rhetoribus p. 8.

*q*) De hist. Lat. l. 1. c. 22.

*r*) Controu. l. 5. praef. confer. NICOL. FABER ad h. l.

commendamus quotidie; nam Senecae hic non potuit attingere aetatem: ſed eius procul dubio parens, *s*) cuius mentionem facit ipſe filius, *t*) et *cur*, inquit, *me prohibeat pudor vti domeſtico exemplo? Pater meus contra eum, qui ſe legationi immoriturum dixerat, deinde vix paucis diebus inſumtis, re infecta redierat, non exigo, vt immoriaris legationi, immorare.* Circumferuntur vulgatae CXLV. ex maiori numero ſuperſtites declamationes, quas huius Quintiliani eſſe volunt. Quod nobis non videtur. Quomodo enim extinctis et obliteratis tot oratorum egregiorum vigiliis, ad noſtra vſque tempora perdurare potuerit, qui vix ſua aetate innotuit, et cuius memoriam Seneca teſtatur cum eo extinctam fuiſſe. Declamationes iſtae profecto felicis, quod proxime ad Auguſti aetatem venit, ſeculi ingenium ac dicendi rationem prae ſe ferre nuſquam videntur. Declamator ille ſemper *aduocati* nomen pro *patrono* vſurpare ſolet, quod ante Neronem factitatum non fuiſſe, ab aliis obſeruatur. *v*) Meminit idem legis, quae in triceſimum diem poenalia iudicia differt, quae ſiue Tiberianum eſt ſenatus conſultum, ſiue Theodoſii lex, auctorem declamationum recentiorem prodit: qui cum ignoraretur, Quintiliani declamatoris notiſſimi nomen adſcriptum fuiſſe, alibi notauimus. *x*)

§. XIII.

CLODIVS TVRRINVS, patre ſplendidiſſimo, auo D. Iulii hoſpite natus, bello ciuili attenuatas ſuae domus

---

*s*) Vt aliis placet, auus: immerito. Neque enim aui, ſed patris, meminit ipſe QVINTILIANVS rhetor.

*t*) QVINTILIANVS orator. inſtit. l. 9. c. 3.

*v*) Vid. NIC. FABER in Senec. praef. l. 5. controu.

*x*) Sup. cap. 6. §.

mus vires excitauit nobilis, et ad summam dignitatem perduxit. Solebat is declamare studiose: sed multum de viribus remiserat, dum Apollodorum sequebatur, eumque summam legem dicendi putabat. Tantum illi tamen virium superfuit, quantum, etiamsi ars abesset, valere poterat. Sententias dicebat excitatas, insidiose aliquid petentes. Nihil nisi tutum probabat: non quia imbecillus, sed quia circumspectus erat. Caussas nemo proposuit diligentius, nemo respondit paratius: suamque pecuniam et dignitatem, quam in Hispania habuisse dicitur, eloquentiae debuit. Illius quoque filius diligentiam in dicendo paternam tenuit, adolescens summae eloquentiae futurus, nisi maluisset exercere, quantum habuit, quam sequi, quantum consequi potuisset. *y*)

## §. XIV.

Q. HATERIVS promtus et popularis orator vsque ad XC. prope annum summo honore consenuit. *z*) TACITO teste, *a*) familia senatoria, *b*) eloquentiae quoad vixit celebratae. Tiberium offendit, quod dixerat: *quousque patieris, Caesar, non adesse caput reip.* Haterius, cum deprecandi caussa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua aduolueretur, prope a militibus fuerat interfectus, quia Tiberius, casu, an manibus

*y*) SENECA praefat. l. 5. controu. *z*) EVSEBIVS chron. olymp. 200.

*a*) Annal. l. 4. c. 61.

*b*) Sunt, qui velint, Asinii Pollionis filium fuisse: quod SENECA epitom. lib 4. praefat. scripserit: *declamauit Pollio Asinius intra quartum diem, quam filium Haterium amiserat, sed tanto vehementius, quam vnquam.* Falluntur lectione deprauata: codices enim optimi *Herium* habent. Neque tempora conueniunt, vt de oratore nostro illud valere possit.

nibus eius impeditus, prociderat: neque periculo liberatus est, donec Augustam oraret, eiusque curatissimis precibus protegeretur. *c*) In senatu deinde vir consularis multa de luxu ciuitatis dixit: decretumque est, *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent; ne vestis serica viros foedaret. d*) Tribunicia potestas cum peteretur Druso, et impetraretur: Haterius senex, foedissimae adulationis infamia notandus, omnium se risui exposuit: quod eius diei senatus consulta aureis literis figenda in curia censuisset. *e*) Diem obiit supremum anno V. C. IↃCCLXXVIII. Cn. Lentulo Getulico et C. Caluisio Sabino COSS. Tiberii anno duodecimo. De monumentis eius iam tum affirmauerat TACITVS, *f*) non retineri: quod impetu magis, quam cura viguerit: atque vt aliorum meditatio et labor in posterum valeat, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul extinctum esse. Audiamus, quid de illo SENECA rhetor: *g*) *Haterium*, inquit, *scio tam imbecillo animo mortes filiorum tulisse, vt non tantum recenti dolori cederet, sed veteris quoque et obliterati memoriam sustinere non posset. Memini cum diceret controuersiam de illo, qui a sepulchris trium filiorum abstractus iniuriarum agit, mediam dictionem fletu eius interrumpi: deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius, vt appareret, quam magna interim pars esset ingenii dolor. Declamabat Haterius admisso populo ex tempore. Solus omnium Romanorum, quos meo tempore cognoui, in Latinam linguam transtulit Graecam facilitatem. Tanta illi erat velocitas ora-*

*c*) TACITVS annal l. 1. c. 13. *d*) Idem annal. l. 2. c. 33.
*e*) Idem annal. l. 5. c. 57. *f*) Annal. l. 4. c. 61.
*g*) Epitom. controu. lib. 4. praefat.

*orationis, vt vitium fieret. Itaque diuus Augustus optime dixit: Haterius noster sufflaminandus est: adeo non currere, sed decurrere videbatur: nec verborum tantum illi copia, sed etiam rerum erat: quotiens velles eandem rem, et quamdiu velles, diceret. Aliis totiens figuris, aliis tractationibus. Ita vt nec regi posset, nec consumi. —— Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac non dirigebat se ad declamatoriam legem, nec verba custodiebat. Quaedam enim scholae iam quasi obsoleta refugiunt: nec si qua sordidiora sunt, aut ex quotidiano vsu repetita, possunt pati. Ille in hoc scholasticis morem gerebat, ne verbis calcatis et obsoletis vteretur. Sed quaedam antiqua, et a Cicerone dicta, a ceteris deinde deserta, dicebat, quae nec ille quidem orationis citatissimae cursus poterat abscondere. Adeo quicquid insolitum est, etiam in turba notabile est. Hoc exemto, nemo erat scholasticis nec aptior, nec sublimior: sed dum nihil vult, nisi culte, nisi splendide dicere, saepe incidebat in ea, quae derisum effugere non possent. —— Multa erant, quae reprehenderes, multa quae suspiceres, cum torrentis modo magnus quidem, sed turbidus flueret. Redimebat tamen vitia virtutibus: et plus habebat, quod laudares, quam quod ignosceres: sicut in ea, in qua fleuit, declamatione.* Alius, forsan et oratoris nostri filius ille est Q. Haterius, qui cum D. Iulio Sullano anno V. C. Iↄcccv. Claudii decimo tertio, consulatum gessit: cum sedecim annos natus Nero Octauiam Caesaris filiam in matrimonium accepit. *h*)

§. XV.

*b*) Apud TACITVM annal. l. 12. c. 58.

## §. XV.

M. CLAVDIVS MARCELLVS AESERNINVS, Aſinii Pollionis nepos, atque, vt videtur, illius M. Claudii Marcelli, qui cum L. Aruntio anno ab V. C. IↃCCXXXII. Octauiani Caeſaris Auguſti viceſimo ſecundo, conſul fuit, haud degener filius: *i*) etiam cum puer eſſet, tantam indolem oſtendebat: vt Pollio ad illum pertinere ſuae eloquentiae ſucceſſionem crederet: quamuis ſuperſtitem habebat filium, Aſinium Gallum. Coram auo declamabat ita: vt ille primum diſputaret de illa parte, quam Marcellus dixerat; praetermiſſa oſtenderet; tacita leniter impleret; vitioſa coargueret: deinde diceret ipſe partem contrariam. *k*) Ita ad eam eloquentiae vim atque gloriam penetrauit: vt eum, cum Arruntio, Fulcinio, Aſinio Gallo, et Sexto Pompeio, Cn. Piſo, caedis Germanici accuſatus, patronum petierit. *l*) Idemque incorrupta vita et facundia ad honoris ſummum faſtigium prouectus, atque ditium familiarum heres a Silio in ſuaſione legis Cinciae dicitur. *m*) SVETONIVS *n*) hunc notat Pollionis nepotem crus effregiſſe in Troiae ludo, quem Auguſtus ediderat. Cuius caſu effectum eſt, Pollione grauiter et inuidioſe in ſenatu queſto, ne quid in poſterum eiusmodi ab Auguſto ederetur. PLINIVS *o*) Spadonis Thes-

*i*) Ita NICOLAVS FABER ad Senec. epit. l. 4. praef. putat, ex filia Aeſerninum Pollionis fuiſſe nepotem, et conſulis memorati filium; quod iſte non potuerit eſſe Pollionis nepos. Eandemque ſententiam probat SCHOTTVS de claris apud Senecam rhetoribus pag. 19. *k*) SENECA epit. lib. 4. praef.

*l*) TACITVS annal. lib. 3. cap. 11.

*m*) Apud eundem annal. lib. 11. cap. 6. et 7.

*n*) Auguſt. cap. 43. *o*) Hiſt. natur. lib. 12. cap. 1

Thessalici, huius Aesernini praediuitis liberti, meminit, qui platanum, cuius folia nunquam decidunt, primus in Italiam sub Claudio transtulit.

§. XVI.

VOTIENVS MONTANVS, Narbonensis orator, *p*) extrema Caesaris Octauiani Augusti tempora eruditione doctrinaque sua illustrauit: Tiberii vero immanis illius belluae saeuitiam cum aliis viris doctis experiri debuit. Nam cognitione habita de contumeliis in principem dictis, vndecimo imperii anno, ab V. C. IↃCCLXXVII. M. Asinio Agrippa et Cosso Cornelio Lentulo COSS. poenis affectus est maiestatis, *q*) publicatis bonis in insulam deportatus vbi triennio post, Tiberii anno decimo quarto diem obiit supremum. Ita enim HIERONYMVS ad hunc annum: *r*) *Votienus Montanus*, *Narbonensis orator in Balearibus moritur*, *illic a Tiberio relegatus.* TACITVS *s*) celebris eum ingenii virum nominat: SENECA *t*) hominem rarissimi, etiamsi non emendatissimi ingenii. *Vitium suum*, pergit, *quod in orationibus non euitabat*, *in scholasticis quoque euitare non potuit*: *sed in orationibus*, *quia laxior est materia*, *minus earundem annotatur iteratio. — Dixit rem disertissimam et omnibus seculis duraturam; quia nescio an quicquam melius in eo genere caussarum dictum. — Habet hoc Montanus vitium. Sententias suas repetendo corrumpit: dum non est contentus vnam rem semel bene dicere*, *efficit*, *ne*



*p*) Vnde MARTIALIS lib. 8. epigr. 72.
*Docti patria Narbo Votiensi.*
Confer. SENECA controu. 20. *q*) TACITVS annal. l. 4. c 42.

*r*) Chron. Euseb. *s*) Loc. cit.

*t*) Controu. 28. Conf. SCHOTTVS de claris apud Senecam rhetoribus pag. 41.

*bene dixerit. Et propter hoc, et alia, quibus orator potest poetae similis videri, solebat Scaurus Montanum inter oratores Ouidium vocare. Nam et Ouidius nescit, quod bene cessit, relinquere.*

## §. XVII.

MAMERCVS AEMILIVS SCAVRVS, ordinis senatorii orator huius aeui celeberrimus, inter eos fuit, qui initio principatus Tiberium offenderunt. *v*) Patruus simul atque vitricus fuit Sullae: et *oratorum*, vt TACITVS habet *x*) *ea aetate vberrimus*: vel, vt alibi scribit, *y*) *insignis nobilitate et orandis caussis, vita probrosus.* Vir consularis C. Silanum, proconsulem Asiae, repetundarum postulauit: quod olim P. Rutilius accusatus quoque esset a M. Scauro, quem proauum suum, opprobrium maiorum, Mamercus noster, apud TACITVM *z*) infami opera dehonestare dicitur. Ipse cum aliis maiestatis denique accusatur: quam quidem caussam Caesar, vt ipse cum senatu nosceret, aliquandiu distulit; datis quibusdam in Scaurum tristibus notis. *a*) Rursum postulatur, non quidem Seiani amicitia, sed valido ad exitium Macronis odio labefactatus: qui easdem artes occultius exercebat; detuleratque argumentum tragoediae a Scauro scriptae, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Seruilio et Cornelio accusatoribus adulterium Liuiae et magorum sacra obiectabantur. Scaurus damnationem anteit: hortante Sexitia vxore, quae incitamentum mortis, et particeps

*v*) TACITVS annal. lib. 1. cap. 13. *x*) Annal. l. 3. c. 31.
*y*) Annal. l. 6. c. 29. *z*) Annal. l. 3. c. 66.
*a*) TACITVS annal. l. 6. c. 9. SENECA suasor. 2. *Tuscus Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia exstincta est, maiestatis reum fecerat.*

ticeps fuit. *b*) SENECA teſte *c*) fuit non tantum diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus, qui nullius vnquam impunitam ſtultitiam tranſire paſſus eſt: Statim Ouidianum illud ſubiecit:

*Dum timet alterius vulnus inepta loci. d*)

Nec vltra dixit. Hoc autem vitium aiebat Scaurus e Graecis declamatoribus tractum, qui nihil non et permiſerint ſibi, et penetrauerint. Idem accurate eius ingenium deſcribit: *e*) *non noui quemquam, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter ſaepe cauſſam in ipſis ſubſelliis: ſaepe dum amicitur dicebat: deinde litiganti ſimilior, quam agenti, cupiebat euocare aliquam vocem aduerſariorum, et in altercatione vires ſuas nouerat. Nihil erat illo venuſtius, nihil paratius: genus dicendi antiquum, verborum quoque non vulgarium grauitas, ipſe cultus habitusque corporis, mire ad auctoritatem oratoriam optatus. Sed ex iis omnibus ſcire poſſes, non quantum oratorem praeſtaret Scaurus, ſed quantum deſereret. Pleraeque actiones malae, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenii veſtigium extabat. Raro aliqua actio bona, ſed quam fortunae imputares. Sed illum longa, imo perpetua deſidia eo perduxerat, vt nihil curare vellet, nihil poſſet. Orationes ſeptem edidit, quae deinde ſenatus conſulto combuſtae ſunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius lugent,* *mul-*



*b*) Ita TACITVS annal. lib 6. cap 29. *c*) Controu. 2. extr.

*d*) Ex Plauto verſum iſtum interpretatur IOS. SCALIGER in Priapeia. Item DVRANTIVS lib. 3. variar. cap. 11. Vnde probat, *locum* veteres vſurpaſſe pro natura muliebri. Meminit etiam pentametri huius POLITIANVS miſcell. cap. 54.

*e*) Controu. lib. 5. praef. init.

*multoque dissolutiores ipsis actionibus.* SCHOTTO *f*) impuritate vitae, quam eloquentia, notior esse videtur antiquorum scriptis. Vitia Scauri certe a TERTVLLIANO *g*) breui hoc stigmate notantur: *dabo catharticum impuritati Scauri, et aleae Curii, et vinolentiae Antonii.*

§. XVIII.

L. VINICIVS elegantissimus huius aeui orator fuit, quo teste SENECA *h*) nemo ciuis Romanus in agendis caussis praesentius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi praestitura erat, prima intentio animi dabat: ex tempore caussas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, vt ex tempore agere videretur. Ipse iam tum diuus Augustus, vt idem ait, eleganter de eo dixit: vnus Vinicius ingenium in numerato habet. SCHOTTVS *i*) hunc L. Vinicium scribit consulatum sub Augusto gessisse anno V. C. IↃCCXX Sed fallitur corrupto fortassis fastorum consularium exemplo, quo perperam legit *Vinicium* pro *L. Cornificio* qui consulatum gessit cum Sexto Pompeio IↃCCXIIX. C. Caesar Octauianus II. et L. Volcatius Tullus IↃCCXX. consules fuere. Neque cum nostro confundendi sunt *P. Vinitius* qui cum P. Alfeno Varo Augusti anno quadragesimo quarto IↃCCLIV. et M. Vinitius, qui anno Tiberii decimo sexto cum C. Cassio Longino IↃCCLXXXII. rursum Claudii anno quinto cum A. Corn. Coruino IↃCCXCVII. in fastis notantur.

§. XIX.

*f*) De claris apud Senecam rhetoribus pag. 26. *g*) De pallio.

*h*) Controu. 13. extr. De Vinicio idem controu. 20. testatur, virum fuisse exactissimi ingenii, qui nec dicere res ineptas, nec ferre potuerit.

*i*) De claris apud Senecam rhetoribus pag. 28.

## §. XIX.

Hos et alios oratores, qui Caesaris Octauiani Augusti ac Tiberii aetate vixerunt, suggerit M. ANNAEVS SENECA *k*) qui nobis ex plerisque sui temporis declamatoribus excerpta, atque, vt Graeci loquuntur, *χρηστομάθειαν καὶ παρεκβολὰς* dedit, stilo satis eleganti, nec minori acumine judicii, quo egregie vsus est in ingeniis dictisque eorum recensendis; ex quibus sua, sedulae instar apis delibauit. Ad grandem vero aetatem peruenisse, testis est ipse, vbi ait, se viua voce declamantem potuisse Ciceronem audire in atrio illo, in quo duos grandes praetextatos fuisse Hirtium et Pansam Tranquillus credidit: sed Hirtium et Dolabellam, coenandi magistros, declamandi discipulos se habere ipse TVLLIVS *l*) scribit.

## §. XX.

L. IVNIVS GALLIO M. Annaei Senecae rhetoris filius, vt SCHOTTVS opinatur, *m*) natu maximus, Senecae philosophi et Melae frater: honoribus abstinens, et studiis eloquentiae paterno exemplo deditus, equestri ordine contentus vixit. De quo STATIVS PAPINIVS *n*) Lucani genethliaco:

*Hoc*

*k*) Cuius vitam, scripta et merita superiori capite 6. §. 11. seqq. exposuimus.

*l*) Ad Paetum epist. 16. lib. 9.

*m*) De claris apud Senecam rhetoribus pag. 16. Sed quis *Nouatus* ille Senecae maximus filius, cui cum reliquis fratribus *Seneca* et *Mela* controuersiarum libros primum, alterum et quintum inscripsit? MARTINVS DELRIVS proleg. in Senecam tragicum putat *Annaeum Nouatum* adoptione in gentem Iuniam transisse, et mutato nomine *Iunium Gallionem* vocatum.

*n*) Sylu. l. 2. carm. 7. v. 33.

*Hoc plus quam Senecam dedisse mundo,*
*Aut dulcem generasse Gallionem.*

Fuit enim facetus et comis, suauissimisque moribus, nec remisso, aut fracto, sed forti magnoque animo. De hoc Gallione scribit ex Dione XIPHILINVS *o*) cum esset consuetudo, necatos a carnificibus in forum magnis quibusdam vncis trahi, deinde in flumen abiici L. Iunium Gallionem, Senecae fratrem, facete et vrbane dixisse: *Claudium vnco in coelum attractum.* Non potuit tamen non adulari Tiberio: qui illum vehementer increbuit, statim curia, mox Italia exegit: et quia incusabatur facile toleraturus exilium, delecta Lesbo, insula nobili et amoena, retrahitur in vrbem, et magistratuum domibus custoditur. *p*) Nerone tandem imperante, vt TACITVS *q*) habet, Senecae fratris morte pauidus, et pro sua incolumitate supplex, increpatur a Salieno Clemente, donec consensu patrum deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem priuati odii videretur: sua tamen se interfecit manu, mortem eius Nerone in suam praesentiam differente. Eius et QVINTILIANVS *r*) meminit, et passim in vtriusque Senecae monumentis superstitibus laudantur merita. Tres nouimus M. Senecae rhetori filios fuisse, quorum natu minimus M. Annaeus Mela, Lucani poetae parens, medius L. Annaeus Seneca philosophus, et natu maximus orator fuit noster, qui primum M. Annaeus Nouatus, mox autem L. Iunius Gallio nominatus est, postquam adoptatus fuit a Iunio Gallione, eo ad quem Oui-

*o*) In Claudio. *p*) TACITVS annal. l. 6. c. 3.
*q*) Annal. l. 15. c. 73.
*r*) Orat. instit. lib. 3. cap. 1.

Ouidii elegia extat. *s*) Quantus ille orator fuerit, ne pater quidem eius nos ignorare patitur. Ita enim inter alia controuerſiarum libro quinto praefatus eſt: *primum tetracolon quorum faciam quaeritis? Latronis, Fuſci, Albutii, Gallionis. Hi quoties conflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gallionem palma. Reliquos, vt vobis videtur, componite.* Sed huius aeui ſcriptor laudatus dialogi de oratoribus, ſiue de cauſſis corruptae eloquentiae *t*) dictionem eius non magis probat, quam Maecenatis. *Si, omiſſo*, inquit, *optimo illo et perfectiſſimo genere eloquentiae, eligenda ſit forma dicendi, malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Craſſi maturitatem; quam calamiſtros Maecenatis, aut tinnitus Gallionis. Adeo melius oratorem vel hirta toga induere, quam fucatis et meretriciis veſtibus inſignire.*

§. XXI.

Veſpaſiani temporibus ſcripſit elegans anonymus, qui vulgo Tacitus, vel Quintilianus eſſe dicitur, dialogum illum nunquam ſatis laudandum de cauſſis corruptae eloquentiae: ex quo cognoſcimus, ea aetate claros inter oratores fuiſſe M. APRVM, CVRIATIVM MATERNVM, IVLIVM SECVNDVM, et VIPSANIVM MESSALLAM, quos in dialogo ſuo loquentes inducit. Veſpaſiani quoque aeuo PLINIVS Nouocomenſis adoleſcens in foro dicere coepit. In primis autem floruit ſub Traiano; cui, conſul deſignatus, gratias egit illo nobili panegyrico, quo certe Romana facundia in hoc genere nihil elegantius habet. Hoc ergo cum vnicum et integrum extet decreſcente hac Latinae linguae aetate monumentum elo-

*s*) Ouid. de ponto lib. 4. eleg. 11. *t*) Cap. 26. init.

eloquentiae: operae putamus esse pretium de illo accuratius paullo atque diffusius agere.

## §. XXII.

Caivs plinivs caecilivs secvndvs, iunior et Nepos, ad differentiam Plinii senioris, illius historiae naturalis diligentissimi scriptoris et auunculi, dictus, Caecilio patre, Plinia matre, *v*) in vrbe Nouocomensi Italiae transpadannae, *x*) anno ab V. C. DCCCXIII. Neronis septimo, post Christum LXIII. natus est. *y*) Puer optimae indolis et excitati ingenii, senioris Plinii, auunculi sui, et tutoris Verginii Rufi curis educatur, eiusdem familiae per adoptionem insertus, bonorum atque studiorum heres factus atque successor. *z*) Praeceptores habuit fidosque ad elegantiorem disciplinam ductores, quos ipse laudat, Fabium Quintilianum rhetorem, *a*) Niceten sacerdotem, sophistam celeberrimum, *b*) Euphratem philosophum. *c*) Satis mature se literis dedit, atque ingenium optimis artibus, illis praecipue ab humanitate vocatis imbuere studuit: quas breui temporis spatio mirum quantum naturae insigni feli-

*v*) Quae, amisso marito, in fratris domo mansit. vid. plin. l. 6. epist. 16. et 20.

*x*) Comum ergo suas delicias vocat lib. 1. epist. 3.

*y*) Inde licet natiuitatis annum coniicere, quod l. 6. epist. 20. testatur, se duodeuicesimum habuisse, cum Vesuuius arderet, qui teste Dione Cassio, fuit Titi Caesaris primus, ann. V. C. DCCCXXXI.

*z*) Plin. l. 5 epist. 8 Patrem mature amisit, educatus cura matris et auunculi, et tutoris Verginii Rufi, vt ipse testatur l. 2. epist. 1.

*a*) Vid. plin. l. 2. epist. 14. et l. 6. ep. 6. *b*) Idem l. 6. ep. 6.

*c*) Idem l. 1. ep. 10.

felicitate iuuit. Diligens ac indefessus Ciceronis aemulus *d*) ad gloriam eloquentiae et maximum culmen properauit, tanto magis, quo communem sui temporis corruptionem atque defectum obseruabat: *e*) vt quantum in se esset, pristinam dicendi facultatem dignitatemque reuocaret. Hinc et Tullii exemplo, Demosthenem exprimere, et Graecam orationem in Latinam, et vicissim Latinam transferendo in Graecam adolescens studium intendere coepit, atque copiam vtrinque incomparabilem sibi parare. Liuium praeterea, historiae Romanae principem, toties a Fabio praeceptore laudatum, cum lactea eius vbertate magis magisque caperetur, manibus nunquam sepos̃uit. *f*) Quatuordecim annos natus tragoediam composuit Graecam; *g*) elegos et heroicos aliquando versus pangens, *h*) suos etiam hendecasyllabos emisit, *i*) ab ipsis Graecis, si fides auctori, valde probatos. Aetatis anno vicesimo coepit dicere in foro, *k*) et magnos aliquot viros vel accusando, vel defendendo, caussas apud centumuiros, *l*) et in Senatu *m*) grauissimas egit: in quibus non modo pactione, dono, munere, verum etiam xeniis abstinuit. Sic prouidus atque solers, eloquens et expeditus, ab imo ad altissimum honoris gradum peruenit; miles, *n*) quaestor Caesaris, *o*) tribunus militum, *p*) tribunus plebis, *q*) Praetor, *r*) praefectus aerarii Saturni *s*) militaris



*d*) Lib. 4. epist. 8. *e*) Non enim sui seculi eloquentia contentus erat. Lib. 1. epist. 5.
*f*) Lib. 6. epist. 10. *g*) Lib. 7. epist. 4. *h*) Lib. 7. epist. 4.
*i*) Lib. 4. epist. 14. *k*) Lib. 5. epist. 8.
*l*) Lib. 1. ep. 18. Lib. 9. ep. 23. *m*) Lib. 7. epist. vlt. passim.
*n*) Lib. 1. ep. 10. *o*) L. 7. ep. 16. *p*) L. 3. ep. 11.
*q*) L. 1. ep. 23. *r*) L. 3. ep. 11, et L. 7. ep. 16.
*s*) Lib. 5. ep. 15.

ris aerarii praefectus, *t*) Aemiliae viae et aluei Tyberis curator, *v*) augur, *x*) atque Consul. *y*) Vt ipse testatur, *z*) in Syria adolescens militabat. In tribunatu militum et quaestura Calestrium Tyronem, in consulatu et praefectura Cornutum Tertullum collegas sortitus. Augurali dignitate Iulio Frontino successit: pari fortuna et integritate quicquid fuit munerum administrans. Dio, Cassiodorus et alii eum inter consules non referunt. At satis tamen patet, ei Traianum Imperatorem tertium consulatum suum, post Christum anno CV. resignasse: et proconsulari potestate missus est ad statum Ponti ac Bithyniae ordinandum. Vnde non minoris prudentiae et moderationis, quam diligentiae gloriam reportauit. In sigillo quadriga vtebatur. Notatu dignissimum, quod eo tempore insonti Christianorum genti contigit. Fuere sub Nerua Caesare quieta omnia: is enim legem tulit, ne ob religionem istam aliquis supplicio afficeretur, si non alicuius facinoris, alia lege prohibiti, reus ostenderetur. Huius successor et filius adoptiuus, Nerua Traianus, paulo fuit immitior, qui principio omnes Christianos puniri passus est, et Paulinum ex suis praefectis vnum, pertinaciae scrutatorem, Mediolanum misit. *a*) Verum a C. Caecilio

*t*) L. 7. ep. 14. Et sic eum putamus quaedam gessisse ex iis officiis, quae noua excogitasse D. Augustum SVETONIVS memorat; curam scilicet operum publicorum, aquarum, viarum, et aluei Tyberis; quae honestissima fuisse abunde IVLIVS FRONTINVS docet.

*v*) L. 5. ep. 15. *x*) L. 4. ep. 8. *y*) L. 1. ep. 13. et 18.

*z*) Lib 1. epist. 10. *a*) Vid. ANDR. ALCIATVS historiae Mediolanensis lib. 1. Apud Graeuium thesauro antiquit. et historiarum Italiae tom. 2, part. priori p. 42.

cilio Plinio, qui consulari potestate praeses erat prouinciae Ponti, nihil contra leges Romanas Christi cultores facere; solum vana aliorum Deorum numina existimantes, admonitus Caesar sententiam mutauit, accusationem permisit; extraordinarium vero inquisitionis remedium, quo per praefectos agitabantur, sustulit. Patet inprimis Plinii nostri post studiosam inquisitionem misericordia et Iustitiae studium ex epistola libri decimi centesima: vbi testis ille dignissimus fide ita loquitur: *affirmabant hanc fuisse summam vel culpae suae, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem, seque sacramento non in scelus aliquod astringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis, morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium* etc. Vnde fabula, Plinium a Tito in Creta insula ad fidem Christianam conuersum, ad Nouocomum, septima sextilis martyrium obiisse. *b*) Iustitiam non ex legum rigore, sed aequitatis modulo prosequebatur, *c*) redemtoribus ob sterilitatem remissiones faciens. *d*) Non satis praedicandum habebat auunculi, eiusdemque per adoptionem patris exemplum: quod in omni studiorum ratione imitari volebat. *Inuenio*, scribit *e*) *apud sapientes, honestissimum esse maiorum vestigia sequi, si modo recto*



*b*) Sic quoque Traianum fabulantur S. Gregorii I. papae precibus in vitam reuocatum, peccatorum veniam impetrasse. De scriptis ad vtramque fabulam pertinentibus et vtrinque vulgatis vid. FABRICIVM bibl. Lat. l. 2. c. 22. p. 478. seqq.

*c*) L. 2. epist. 16. et L. 4. ep. 10.

*d*) Lib. 8. epist. 2. et L. 10. ep. 24.

*e*) Lib. 5. epist. 8. n. 5.

*recto itinere praecesserint. Cur ego cunctor?* Parcissimus erat cibi atque somni vbique legere, simul atque vtilissima inde excerpere iam adolescens coeperat: *f*) literarum studio, praeter illius aetatis consuetudinem, adeo intentus, vt ne publicam quidem loci calamitatem ab instituto se auocare passus sit. Eoque sensu ad Caninium suum scribit: *g*) *quicquid est temporis, futilis et caduci, si non datur factis (nam horum materia in aliena manu) certe studiis proferamus: et quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur.* Temporis quicquid deinde reliquum fuit a ciuilibus, publicis, et domesticis rebus, id totum mansuetis et liberalioribus studiis impendit, eamque nominis famam tot lucubrationibus obtinuit, quod et hodie floret, et secuturis forsan longae posteritatis temporibus celebrabitur. Cum nec alienus esset a poesi: *h*) ingenium sortitus hilare et poeticum. *i*) Et capacissima omnium literarum indole, et inexhausto labore id tandem consecutus est, vt ab omnibus eruditis amaretur: *k*) et ipse cum Tacito pro doctissimo illius aeui haberetur. *l*) Recitationes propter multiplicem vsum inprimis vrgebat: *m*) neque solum ipse frequens aliorum auditor erat: *n*) verum etiam sua poemata recitabat, *o*) ac forenses orationes. *p*) At ne quis sibi persuadeat, haec iuuenilibus conuenire annis atque scriptis. Iam tum consulari dignitate, cum Traiano Imperatori panegyricum dixisset, curas posteriores amicis non sine maxi-

ma

*f*) Lib. 6. epist. 20. n. 5.
*g*) Lib. 3. epist. 7. extr.
*h*) Lib. 7. epist. 4.
*i*) Lib. 5. epist. 3.
*k*) Lib. 1. epist. 13.
*l*) Lib. 7. epist. 20. et Lib. 9. epist. 23.
*m*) Lib. 5. epist. 3.
*n*) Lib. 1. epist. 13. Lib. 8. ep. 12.
*o*) Lib. 5. epist. 3.
*p*) Lib. 2. epist. 19.

ma voluptate recitauit. q) Vxores habuit duas. De priori nihil, praeter viduitatem, compertum habemus. r) Posterior Calpurnia fuit, illius haud incelebris Calpurnii s) et Pompeiae filia felix et erudita: t) quacum, vtut sine prole, suaui consortio quam iucundissime vixit. Fuit enim mariti, aetate iam tum maioris, amantissima. v) Et semel abortum fecit. x) Ipso PLINIO y) auctore, ex coniugis sui amore flagranti studium literarum concepit. Eius libellos habuit, lectitauit prope et edidicit. Cum ageret, maximo illa gaudio affecta est, atque disposuit, qui nuntient sibi, quem assensum maritus, quos clamores excitarit, quem euentum iudicii tulerit. Imo quoties recitauit noster, optimae indolis muliercula in proximo, discreta velo, sedit, laudesque mariti auidissimis auribus excepit. Ipsa quoque versus mariti cantare consueuit, atque formare cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. Vlterius IOH. REICHIVS z) progreditur, et hanc Iunioris Plinii vxorem affirmat tantos in humanioribus studiis et ipsa iurisprudentia progressus fecisse; vt non solum librum a marito inchoatum perfecerit, et luci donauerit publicae; verum etiam insigni prorsus facundia et animi promtitudine caussas in foro perorauerit. Quae quidem Doctissimus IENICHEN, Lipsiensis ICtus, a) haud immerito infringit,

q) Lib. 3. epist. 18. r) Vid. PLIN. lib. 9. epist. 13.

s) De Calpurniorum gente vid. ONVPHRIVS PANVINIVS de nominibus Rom. apud Graeuium antiq. Rom. thes. tom. 2.

t) Lib. 4. epist. 1. et 19. Lib. 6. epist. 7. v) Lib. 4. epist. 19.

x) Lib. 8. epist. 10. y) Lib. 4. epist. 19.

z) Referente GOTTLOB. AVG. IENICHEN, Viro Clarissimo, elegantissima dissertatione de C. Afrania pag. 7. seq. a) l. c.

*recto itinere praecesserint. Cur ego cunctor?* Parcissimus erat cibi atque somni vbique legere, simul atque vtilissima inde excerpere iam adolescens coeperat: *f*) literarum studio, praeter illius aetatis consuetudinem, adeo intentus, vt ne publicam quidem loci calamitatem ab instituto se auocare passus sit. Eoque sensu ad Caninium suum scribit: *g*) *quicquid est temporis, futilis et caduci, si non datur factis* (*nam horum materia in aliena manu*) *certe studiis proferamus: et quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur.* Temporis quicquid deinde reliquum fuit a ciuilibus, publicis, et domesticis rebus, id totum mansuetis et liberalioribus studiis impendit, eamque nominis famam tot lucubrationibus obtinuit, quod et hodie floret, et secuturis forsan longae posteritatis temporibus celebrabitur. Cum nec alienus esset a poesi: *h*) ingenium sortitus hilare et poeticum. *i*) Et capacissima omnium literarum indole, et inexhausto labore id tandem consecutus est, vt ab omnibus eruditis amaretur: *k*) et ipse cum Tacito pro doctissimo illius aeui haberetur. *l*) Recitationes propter multiplicem vsum inprimis vrgebat: *m*) neque solum ipse frequens aliorum auditor erat: *n*) verum etiam sua poemata recitabat, *o*) ac forenses orationes. *p*) At ne quis sibi persuadeat, haec iuuenilibus conuenire annis atque scriptis. Iam tum consulari dignitate, cum Traiano Imperatori panegyricum dixisset, curas posteriores amicis non sine maxima

*f*) Lib. 6. epist. 20. n. 5. *g*) Lib. 3. epist. 7. extr.
*h*) Lib. 7. epist. 4. *i*) Lib. 5. epist. 3.
*k*) Lib. 1. epist. 13. *l*) Lib. 7. epist. 20. et Lib. 9. epist. 23.
*m*) Lib. 5. epist. 3. *n*) Lib. 1. epist. 13. Lib. 8. ep. 12.
*o*) Lib. 5. epist. 3. *p*) Lib. 2. epist. 19.

ma voluptate recitauit. q) Vxores habuit duas. De priori nihil, praeter viduitatem, compertum habemus. r) Posterior Calpurnia fuit, illius haud incelebris Calpurnii s) et Pompeiae filia felix et erudita: t) quacum, vtut sine prole, suaui consortio quam iucundissime vixit. Fuit enim mariti, aetate iam tum maioris, amantissima. v) Et semel abortum fecit. x) Ipso PLINIO y) auctore, ex coniugis sui amore flagranti studium literarum concepit. Eius libellos habuit, lectitauit prope et edidicit. Cum ageret, maximo illa gaudio affecta est, atque disposuit, qui nuntient sibi, quem assensum maritus, quos clamores excitarit, quem euentum iudicii tulerit. Imo quoties recitauit noster, optimae indolis muliercula in proximo, discreta velo, sedit, laudesque mariti auidissimis auribus excepit. Ipsa quoque versus mariti cantare consueuit, atque formare cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. Vlterius IOH. REICHIVS z) progreditur, et hanc Iunioris Plinii vxorem affirmat tantos in humanioribus studiis et ipsa iurisprudentia progressus fecisse; vt non solum librum a marito inchoatum perfecerit, et luci donauerit publicae; verum etiam insigni prorsus facundia et animi promtitudine caussas in foro perorauerit. Quae quidem Doctissimus IENICHEN, Lipsiensis ICtus, a) haud immerito infringit,

q) Lib. 3. epist. 18. r) Vid. PLIN. lib. 9. epist. 13.

s) De Calpurniorum gente vid. ONVPHRIVS PANVINIVS de nominibus Rom. apud Graeuium antiq. Rom. thes. tom. 2.

t) Lib. 4. epist. 1. et 19. Lib. 6. epist. 7. v) Lib. 4. epist. 19.

x) Lib. 8. epist. 10. y) Lib. 4. epist. 19.

z) Referente GOTTLOB. AVG. IENICHEN, Viro Clarissimo, elegantissima dissertatione de C. Afrania pag. 7. seq. a) l. c.

git, eamque Calpurniam magis verecundam fuisse docet. Vel quis sibi persuadere poterit, in ea gentis Calpurniae numerosa prole, Plinii coniugem fuisse, quae praetori, vt edictum de postulando scriberet, occasionem sua garrulitate praebuit? VLPIANVS enim *b*) auctor est, praetorem, ne sine delectu passim apud se postuletur, inter alios feminas prohibuisse pro aliis postulare; et rationem prohibendi fuisse, ne, contra pudicitiam sexui congruentem, alienis caussis se immisceant: ne virilibus officiis fungantur mulieres. Originem vero introductam esse *a Calphurnia, improbissima femina, quae inuerecunde postulans, et magistratum inquietans, caussam dedit edicto.* Quamuis ego omnium minime crediderim Calpurniam, doctam et pudicam Iunioris Plinii coniugem, olim de postulando suspectam fuisse: eorum tamen emendationes probare non possum, qui in Vlpiani fragmento primum, ex codice Florentino, pro *Calphurnia* scribere maluerunt *Carfania*, mox 6. *Afrania* substituere conati sunt. Rationes enim, si quid video, obstant sequentes. (1) Vulgata et communis omnium exemplorum, ante Contii emendationem lectio constans et sana est de *Calphurnia* quadam, vt plures huius nominis fuerunt feminae, in primis ad lites et postulandum prona. (2) Eousque valet sententia maioribus tradita, donec illius probetur contrarium. (3) Exemplum sine mendo nullum, nec ipsum Florentinum omni sua parte perfectum esse potest. (4) Vitium in nomine proprio apertum, veró et omnibus noto substituere, praeter necessitatem et rationes alias stringentes, non licet. (5) *Calphurnia* est omnibus satis notum, *Car-*

*b*) l. 1. de postulando. Digest. lib. 3. tit. 1.

*Carfania* inauditum atque insolens verbum. (6) Certum ex incerto emendari nequit. (7) Vitium in voce *Carfania* ipsi ICti critici statim intellexerunt: iterumque medicam arbitrati sunt adhibendam esse manum: sed immerito vt textus et legis verba haberent suspecta, maluerunt VALIRIVM MAXIMVM, *c*) alia narrantem, audire, et scribere *C. Afrania*, quam VLPIANI *d*) fidem non infringere et vulgatam probatamque lectionem *Calphurnia* retinere. (8) Vtriusque salua potest esse scriptura, salua fides: et longe plures, quam vtrinque indicantur, potuerunt esse mulieres, *e*) minus verecundae, atque adeo ad postulandum pronae. (9) Alius Vlpiani atque Valerii Maximi scopus, cum hic virtutem illi vitium sexus sequioris enarrare instituerit. Vlpianus Calphurniam proponit exemplum mulieris, cui non fuerit religioni, postulare pro aliis, contra pudicitiam sexus agentis, adeo quidem, vt alienis caussis se immiscere non vereatur; notat ergo Calphurniam istam improbissimam feminam, quae inuerecunde postularit, suaque garrulitate saepius inquietarit magistratum, tandemque prohibitionis dederit occasionem. Valerius Maximus contra mulieres describit, quas animi magnitudo et ipsa necessitas, non pro aliis, verum semet ipsis in foro et iudiciis, ne succumberent, caussam dicere coe-

*c*) Lib. 8. cap. 3. *d*) L. 1, de postulando. Digest. lib. 3. tit. 1.

*e*) In hunc censum et Semiamira Heliogabali Imperatoris mater impudica venit. Qua tandem extincta, cautum fuit, ne vnquam mulier senatum ingrederetur, vtque inferis caput eius dicaretur atque deuoueretur, per quem id factum esset. LAMPRIDIVS Heliogabali cap. 18.

coegit. Ita, si Valerio credimus, Amaesia Sentia *f*) rea caussam suam, L. Titio paetore iudicium cogente, maximo populi concursu egit: partesque omnes ac numeros defensionis non solum diligenter, sed etiam fortiter executa, prima actione, cunctis pene sententiis liberata est. Afrania, Licinii Buccionis senatoris vxor, pro se semper apud praetorem verba fecit. Quod adeo illi non vertendum vitio: tantumque abest, vt sua potius, quam caussidici, aliquando res male agentis, lingua virago vti si velit, improbitatis habeatur nota: cum et hodie istud nouimus saepe vsu venire. Nec Hortensiae, Q. Hortensii filiae, crimen obiectum, quae, cum ordo matronarum a triumuiris graui tributo esset oneratus, nec virorum quisquam auderet illis suum commodare patrocinium, ipsa constanter et feliciter feminarum caussam apud triumuiros egit, ac impetrauit, vt pars maior imperatae pecuniae remitteretur. (10) Difficilis et absurda vocum *Calphurniae atque Afraniae* commutatio. Si vel maxime C. praefigatur nomen Valerio incognitum, et nudius tertius demum, vt aliqualis coniecturae videatur esse probatio, in criticorum cerebello natum. (11) Si vel maxime concederemus *Caiam Afraniam* fuisse dictam, ex VALERIO PROBO aliisque grammaticis, qui de notis Romanorum interpretandis quam accuratissime commentati sunt, facile constat omnibus, C. quidem significare *Caium*; *Caiam* vero litera inuersa Ↄ. indicari, et ↃL. *Caiae libertum.* Haec in transitu. Ad Plinium nostrum vt redeamus: ex amicorum grege, quos secum frequentes habuit et doctissimos,

*f*) Nisi potius legendum *praetoris sententia rea*, vt STEPH. RIGNIVS voluit.

mos, vt quosdam indicemus saltem, valde familiariter vsus est Aristone, Neratio, Frontino, Cornelio, Arriano, aliis Jureconsultis, quorum in digestis haud rara fit mentio. Quintilianum vt praeceptorem, Cornelium Tacitum *g*) vt rectorem et magistrum suspexit. Suetonium Tranquillum, contubernalem suum amauit atque fouit. Valerium Martialem poetam, quocum singularis illi amicitia placuit, aliquando secedentem egregio viatico ornauit. *h*) Maxima enim in eo liberalitas et munificentia laudatur: vt opes, quas habuit ex tot hereditatibus satis opimas, in egentes et amicos dispensarit. Templum Tifernatibus sua pecunia exstruxit: *i*) et Cereris aedem in praediis suis. *k*) In municipio suo bibliothecam dedicauit; *l*) et annuos sumtus in alimenta ingenuorum erogauit; *m*) tertiam salarii partem publico praeceptori obtulit; *n*) Romanum et Firmum censu equestri iuuit; *o*) Caninium ad bonas artes reuocauit. Quintiliani praeceptoris filiae dotem auxit. *p*) Artemidoro philosopho, vrbe excedere iusso, quae Domitiani saeuitia fuit, pecuniam, qua opus erat, gratuitam dedit. *q*) Ad Larium lacum, cui Comum adiacet, villas amoenissimas possidebat. *r*) Ipse frugalis et abstinens fuit: *s*) vt voluptates etiam studiis condiret, *t*) et inter venandum studeret. *v*) Nec minus diligens fuit

Ggg 2 pater-

*g*) Lib. 7. epist. 20.
*h*) Lib. 3. epist. 21.
*i*) Lib. 4. epist. 3.
*k*) Lib. 9. epist. 39.
*l*) Lib. 1. epist. 8.
*m*) Lib. 1. epist. 8.
*n*) Lib. 4. epist. 13.
*o*) Lib. 1. epist. 19.
*p*) Lib. 6. epist. 32.
*q*) Lib. 3. epist. 11.
*r*) Lib. 9. epist. 7.
*s*) Lib. 2. epist. 4. et 6.
*t*) Lib. 9. ep. 36.
*v*) L. 1. ep. 6. L. 5. ep. 18. et L. 9. ep. 36.

paterfamilias, qui praedia sua mirifice coluit et aedificauit. *x*) In seruos mitis *y*) nullos habuit vinctos: *z*) ac domum suis permisit esse ciuitatis instar. *a*) Corpore fuit imbecillo et minime robusto, quod TRAIANVS Imperator *b*) *corpusculum* vocauit, et caussam intentius orantem, per libertum monuit, vt lateri consuleret. *c*) Aliquando lippitudine laborauit, *d*) procul dubio lucubrationibus contracta: quibus et omnis imbecillitas corporis forte imputanda erit. Vixit sub Imperatoribus, Flauio Vespasiano, Tito, et Domitiano. Sed inprimis floruit sub Traiano Caesare, eruditorum maximo fautore, et ipso Principe erudito, quem scriptis suis et panegyrico supra modum laudauit. De obitu nihil certi proditum. Secundum plurimorum sententiam Traianus Imperator regnauit vsque ad annum seruatoris CXVIII. quo tempore etiam, vel paulo post noster Plinius videtur diem obiisse supremum. Sed et hodie varia tanti viri memoriam seruantia passim exstant monumenta. Mediolani fuit magna marmorea tabula. Sed cum literae et artes bonae armis cessissent barbaris, homines plane rudes, quid ea mensa contineret, quod ingentis eam videbant esse magnitudinis, nobile Lothario Regi sepulchrum facturi, in quatuor secuere partes, compositamque in D. Georgii aedicula, quae in Ambrosiano delubro est, pro cenotaphio reposuerunt, ita in commissuris scalpello exesis notis, vt quando-

*x*) Vid. L. 2. epist. 17. L. 5. epist. 6. L. 9. epist. 7.

*y*) Lib. 1. epist. 4. *z*) Lib. 3. epist. 19.

*a*) Lib. 8. epist. 16. *b*) Lib. 10. epist. 29.

*c*) Lib. 2. epist. 11.

*d*) Lib. 7. epist. 21.

quandoque integer ordo defideretur. Literas notabimus, vt eas TRISTANVS CALCHVS, Mediolanenfis hiftoriographus *e*) notauit.

| | |
|---|---|
| C. PLINIVS. L. F. AVGVR | O. V. F. CAECILI. PR. |
| LEGAT. PROCONSVLARI | PROVINCIAE. PON |
| POTESTATE. IMP. CAESAR | IN EAM PROVINCIAM |
| NERVA. CVRATOR. ALVEI | E. TRAIANO AVG. GER |
| TI. PRAEF. AERARII | MAERIS. ET. RIPARVM |
| SAT. QVAESTOR. IMP. | ENI. PRAEF. AERARII. MIL |
| ADIECTIS. IN | SE. VIR. EQVITVM |
| LIVS. IN. TVTELAM. LIBER | TIB. IVDICANS. THERA |
| TORVM. SVORVM. HOM | ORNATVM. HS. CC. HS. CC |
| EMENT. POSTEA. AD EPV | T. F. L. |
| LVM. S. DEDIT. ALIMENTA | HS. XVIII. LXVI. DCLXVI |
| PVERI. N. TVTELAM | RE |
| BIBLIOTH | PLEB. VRBAN. VOLVIT |
| | PERTIN. ET. PVLEARVM |
| | PLEB. VRBAN. HS. CAES |
| | HS. C |

Sed ANDREAS ALCIATVS *f*) folicitudine fua veterum incuriam e veftigiis redemit, quodque in ea tabula fingulis annotatum erat literis, integre maluit referre, quod fufpicabatur fore vt plerique, quanquam docti, minus eam intelligerent. Reftituit vero turbatam ruptamque infcriptionem hoc modo:

*C. Plinius, Luci filius, olim veteri familia, Caecilius, Augur,*

*Legatus, Proconful, Praefes Prouinciae Ponti, Confulari Potefta-*



*e*) Hiftoriae patriae l. 1, apud Graeuium thef. antiq. et hift. Ital, tom. 2. part. prior p. 108.

*f*) Hift. Mediolanenfis lib. 1. apud Graeuium thefauro antiq. et hiftoriarum Italiae tom. 2. part. prior. p. 43. feq.

*Poteſtate in eam prouinciam, et Imperatore Caeſare Nerua Traiano Auguſto Germanico, Curator aluei Tiberis et Riparum, et Praefectus aerarii Saturni, Praefectus aerarii militum*

*Quaeſtor Imperatoris, Seuir equitum, Tribunus militum, Legionis VI. Gallicanae, Decemuir litibus iudicandis; Thermas adiectis in ornatum ſeſtertiis tercentis, et eo amplius in tutela, ſeſtertiis ducentis, teſtamento fieri iuſſit. Et libertorum ſuorum nominibus ſeſtertiorum decies millies noningentorum ſexaginta ſex dedit; centum quinquaginta ſex rei incrementum poſtea ad epulum plebis vrbanae voluit pertinere; his dedit in alimenta puerorum et puellarum plebis vrbanae ſeſtertia centum; in tutelam bibliothecae, ſeſtertia centum.* Bibliothecae, addit, curam Caecilio fuiſſe, vel ob hoc teſtimonium in promtu eſt, quod literarum ſtudia quammaxime tum Mediolani florerent, et praeceptores de publico conducti etiam vicinorum municipum liberos inſtruebant, quam commoditatem ipſe Plinius epiſtola quadam ciuibus ſuis non fuiſſe teſtatur. *g*) TRISTANVS CALCHVS *h*) vero propter mentionem bibliothecae, et alimentorum pueris deſignatorum dubitandum cenſet, vtrum potius fuerit Comi i. e. in patria, quam Mediolani poſita illa tabula, et inde per temporum varietates tranſuecta; ſiquidem in epiſtolis ipſe teſtis ſermonem ſe apud ſuos municipes habuiſſe, cum eſſet dedicaturus bibliothecam, et munificentiam ſuam erga patriam declarans, *non*, inquit, *ludos aut gladiatores, ſed annuos ſumtus in alimenta ingenuorum pollicebamur.* Et aegre, quod ſupra monitum, ferebat, praeceptores et ſtudia literarum in patria non haberi;

*g*) Lib. 4. epiſt. 13. *h*) Loco ſupra citato.

beri; ſed mitti adoleſcentes Mediolanum, et procul conſpectu parentum educari, ſi qui literis operam dare vellent; atque vt magiſtri conducerentur, ſe tertiam daturum partem impenſarum oſtendit. *i*) Ecquid ſtatuendum de alio Plinii noſtri monumento, quod, teſte ALCIATO, *k*) Mediolani in orientalis portae fornicibus conſpici poteſt, quo ſibi, et Caecilio patri, et vxori ſuae Calpurniae, viuus memoriam poſuit? Saxum ipſum vetuſtate tam corroſum eſſe diligentiſſimus hiſtoriae Mediolanenſis ſcriptor ait, vt quaedam in eo verba vix cognoſci poſſint. Vtriuſque tandem eo ſententia redit, noſtrum Mediolani vicarium a Traiano datum, in eam ciuitatem tot largitionibus ſuam liberalitatem et beneuolentiam teſtari voluiſſe. Quam Comenſes ſibi quoque ambabus manibus tribuunt. Certe in agro Comenſi: *l*) C. PLINIO. L. F. O. V. F. CAECILIO. SECVNDO. COS. AVGVR. CVR. ALV. TIBER. ET. CLOAC. VRB. PRAEF. AER. SAT. PRAEF. AER. MIL. Q. IMP. SEVIR. EQ. ROM. LEG. III. GALL. XVIRO. STL. IVD. FL. DIVI. T. AVG. — — — RCELIENS. Comi in exteriore ſtructura templi maximi haec leguntur: C. PLINIO. L. F. O. V. F. CAECILIO. SECVNDO. COS. AVG. CVRAT. TIBER. Pro foribus aedis B. Virginis marmori inſculptum: *C. Plinio Caecilio Secundo, qui conſulatu, auguratu, militiae geſtis, orandis cauſſis, poematibus et hiſtoriis conficiendis, Caeſare Traiano Auguſto luculentiſſime laudando, afficiendoque immenſa liberalitate patriam ſuam, eidem immortale contulit ornamentum, Ordo Comenſis conciui ſuo deſiderabili, honore accepto, monumentum poſuit. M. CCCC. LXXXIIX. Cal. Mai.*

*Fun-*

*i*) Lib. 4. epiſt. 13. *k*) Loco ſupra citato.
*l*) Apud Gruterum p. 454.

*Functus eram sed tum veteri praeclarus honore;*
*Viuebam, perii. Nunc quoque vita mihi est.*

E latere dextro huius monumenti extat et aliud C. Plinii Secundi senioris: sed integram eius inscriptionem videre possumus apud VOLATERRANVM: *m*) quocum conferri merentur BOXHORNII de Plinio Caecilio iudicium, quo aduersus aliorum sententiam, eum Christianum fuisse negat: VOSSIVS quoque, *n*) et qui ex professo Plinii vitam descripserunt, IOH. MARIA CATANEVS, CONRADVS LYCOSTENES, CVNR. RITTERSHVSIVS, GEORG. CASP. KIRCHMAIERVS, CHRISTOPHORVS CELLARIVS, et omnium diligentissimus IOH. MASSON. *o*) Etiam Plinii vitam descripsit, ac per annos digessit IAC. DE LA BAVNE S. I. quam panegyrico praemisit, in vsum Delphini illustrato.

§. XXIIII.

Ex omnibus Plinii Caecilii Secundi scriptis supersunt hodie *Epistolarum libri X.* quorum vltimus Traiani et Plinii epistolas de rebus grauissimis complectitur mutuas, et primum anno post Christum natum MDII. a Petro Leandro e Gallia in Italiam allatus, publici iuris ab Hieronymo Auantio Veronensi factus est. *p*) Plurimi tunc quidem hunc epistolarum librum decimum Plinii esse negarunt: tum quia stilo et elegantia a reliquis diuersus: tum quia, praeter doctorum consuetu-

di-

*m*) Lib. 18. *n*) De historicis Latinis l. 1. c. 30.

*o*) Plinii vita a Massone descripta, huius classici auctoris editioni Oxoniensi 1703. 8. praemissa; et separatim edita est *Amstelodami* 1709. 8.

*p*) Etiam hic liber separatim CVNR. RITTERSHVSII commentario illustratus 1609. *Ambergae* prodiit; vitis Plinii et Traiani praemissis.

dinem, in illis Traianus tantum vocetur Dominus. Sed in illis Plinio nostro vindicandis praeter Cataneum et Aldus Manutius *q*) et alii fuerunt occupati, reliquis hunc decimum epistolarum librum praeferentes. Ita VIGNOLIVS MARVILLIVS: *r*) *le dixieme livre des epitres du ieune Pline est le chef d' oeuvre de ce grand homme. Ses autres lettres ont de grandes beautez, et des agremens singuliers pour les gens, qui aiment les belles lettres, mais celles-ci qui regardent le ministere, sont incomparables, principalement quandelles se trouvent accompagnées des reponses de Traian, qui leur aportent un grand lustre. Iamais rien ne m' a fait mieux concevoir ce que les Romains apelloient imperatoria brevitas, que ces reponses si breves et si sages. Si les pour esprits se meloient d' écrire, ils n' écriroient pas autrement. C' est là le plus haut point de la perfection.* Simul vero omnes de meliori nota commendari merentur et omnino valet, CASP. BARTHII *s*) iudicium: *Plinii epistolas quo magis legas, eo plus diligas.* Et OLAI BORRICHII: *t*) *epistolarum libros X. exarauit, in quibus dictio sine pompa elegans, sine digressionibus mascula et cordata. Scriptor candidus, vir bonus, et boni principis, boni politici imaginem animo repraesentans, christianorum etiam in acerrima persecutione fautor.* Sunt profecto elegantissimae, quas ob concinnam breuitatem quidam ipsismet Ciceronianis praeferre non dubitarunt. Quo iure iam vidimus. Alii contra, et hos inter

*q*) Ad Aloisium epistola Plinianis praemissa.

*r*) Misc. hist. liter. tom. 3. p. 197.

*s*) Aduers. lib. 19. cap. 25.

*t*) Consp. auct. Lat. linguae p. 51.

inter POLITIANVS, *v*) totum illud feculum afpernantes, Plinios etiam Senecis, ratione ftili, deteriores iudicarunt.

## §. XXIV.

Exftat etiam Plinii *panegyricus*, Imperatori Traiano dictus, cum ab eo conful anno ab V. C. DCCCLV. poft Chriftum natum CV. fuo loco defignatus effet. Elegantiffimum opufculum Romano fuo miffurus *x*) confiderari vult, vt pulchritudinem materiae, ita difficultatem. Vulgata fimulat dicta effe omnia, vt lector quafi otiofus atque fecurus tantum elocutioni vacet. Ordinem, tranfitus atque figuras commendat; neque affectanda femper effe elata et excelfa. Nam vt in pictura lumen non alia res magis quam vmbra commendat, ita orationem tam fubmittendam, quam attollendam fore. Ipfam orationem vberius, quam in fenatu dixerat, elaborauit poftea, et recitauit maxima cum audientium voluptate: quod Seuero fuo *y*) exultans quafi exponit. Ab exordio vero, *officium*, inquit, *confulatus iniunxit mihi, vt reip. nomine principi gratias agerem: quod ego in fenatu quum ad rationem et loci, et temporis ex more feciffem; bono ciui conuenientiffimum credidi, eadem illa fpatiofius et vberius volumine amplecti. Primum, vt Imperatori noftro virtutes fuae veris laudibus commendarentur: deinde, vt futuri Principes non quafi a magiftro, fed tamen fub exemplo praemonerentur, qua potiffimum via poffent ad eandem gloriam niti. Nam praecipere, qualis effe debeat Princeps, pulchrum quidem, fed onerofum, ac prope fuperbum eft: laudare vero optimum principem, ac per hoc pofteris, velut e fpecula lumen, quod*

*v*) Epift. 1. *x*) Lib. 3. epift. 13. *y*) Lib. 3. epift. 18.

*quod sequantur, ostendere; idem vtilitatis habet, arrogantiae nihil.* Hoc panegyrico, si Cuiacio credimus, certe post Ciceronis aeuum, nullum extat elegantius linguae ac facundiae Latinae monumentum. Et auctor bibliothecae curiosae, qui procul dubio Boeclerus fuit: z) *post Ciceronem*, inquit, *nominandus est Plinius panegyristes, qui ingenii praestantiam, et eloquentiae vbertatem inimitabili momento explicauit, et cui nihil simile extat.* ALDVS quoque MANVTIVS: a) *panegyricum de laudibus Traiani, quia adeo elegantem, doctum, acutum, vtilem iudico, vt in eo seipsum superasse Plinius videatur: legendus ille quidem assidue omnibus, tum sententiarum grauitate, tum rerum copia, tum ad bene beateque viuendum sanctissimis optimisque praeceptis; sed praecipue magnis viris et principibus, iisque omnibus, qui aliis praesunt.* Secundum MORHOFIVM b) arte magna, nec minore dictionis concinnitate panegyricus ille compositus est, quem haud ab re prudentiae ciuilis imperatoriae penu dicas.

## §. XXV.

Scripsit praeterea, quae temporum iniuria periere, multas orationes in quocunque dicendi genere: quibus et Marcum Tullium nostrum et Demosthenem, summos oratores, non inuita Minerua imitatus est. Satis mature orator extitit clarissimus, cui nemo facile praeferebatur. Iam vndeuicesimo anno dicere coepit in foro: c) atque caussas per omnem aetatem egit cum apud centumuiros, d) quorum iudicia arenam suam vocat, e) etsi



z) §. 15. a) Epistola dedicatoria ad Aloisium Plinianis praemissa.
b) Polyhist. lit. l. 4. c. 12. §. 2. c) Lib. 5. epist. 8.
d) Lib. 1. ep. 18. L. 9. ep. 23. e) Lib. 6. epist. 12.

etsi ingenio saepe suo indigna; *f*) tum in senatu nobiliores agitauit, procul dubio et orationes scripsit ex. gr. contra *Baebium Massam*, *g*) *Caecilium Classicum*, *h*) et *Marium Priscum*; *i*) pro *Iulio Basso*, *k*) et *Rufo Vareno*: *l*) quas in summam collegit. *m*) Etiam historias confecisse, de ea saltem condenda cogitasse, patet ex epistolis, praesertim octaua libri quinti, et Nouocomensi inscriptione paulo superius allata, vbi patriae ornandis caussis, poematibus et historiis conficiendis ornamentum contulisse dicitur. De poematibus etiam ipse passim testatur, quod suo loco in eius vita notauimus.

§. XXVI.

Accusandus merito est, vir elegans cetero et doctus, Prisci Iauoleni nuperus defensor, GOTTLOB AVGVSTVS IENICHEN, *n*) qui vt sapientem et incomparabilem orbi literato redderet dubiae sanitatis ICtum; haud certe seruata aequitatis regula, vt suum cuique tribuat, Plinium incomparabile huius seculi ornamentum, nescio quot criminum et malae fidei accusare non veretur. Neque, vt verum fatear, satis capio, quid desiderari possit in auctore nostro, quem ipse *o*) magni facit ob praeclaras atque rariores animi dotes, quas iure scriptores in eo celebrare soleant, aut quomodo virtutes maxumas vitiis conspurcare potuerit maxumis.

1) No-

*f*) Lib. 2. epist. 14. *g*) Lib. 7. epist. vlt.
*h*) Lib. 3. epist. 4. *i*) Lib. 2. epist. 11.
*k*) Lib. 4. epist. 9. *l*) Lib. 5. epist. 20. *m*) Lib. 6. epist. 29.
*n*) Dissertatione ad Frider. Ottonem Menckenium de Prisco Iauoleno ICto incomparabili et praecipuo seculi sui ornamento, quae prodiit Lipsiae 1734. 4.
*o*) Vid. dictae dissertationis pag. 22.

1) Nobis persuadere conatur, immoderatius de semetipso sentire, et effusum esse totum in laudibus de se ipso enarrandis. Quod si moderate eumque in finem fecit, vt alios secum honesta ambitione incenderet atque adeo ad virtutis studium pertraheret: non modo ferendum, sed omnino laudandum esse puto. Neque difficili negotio, id si iam agerem, in sanctis vtriusque foederis verbi diuini ministris atque clarioribus virtutum exemplis idem esse factum demonstrare possem. Immoderatius aliquid agere, vel totum in laudibus suis recensendis fuisse, nusquam reperio. Sed exempla profert. Videamus. Lib. I. epist. 5. §. 12. *Est*, inquit, *mihi cum Cicerone aemulatio, nec sum contentus eloquentia seculi nostri.* Miror, virum his literis exercitatissimum non videre, hoc loco ipsum Plinium Reguli caussidici calumniam, et maligne dictum diluere: quod cetero et ipse profiteatur, et honorificum existimet. Nam stultissimum credit, ad imitandum non optima quaeque proponere. Ecquis hodie erubesceret, palam affirmare, sibi aemulationem cum Cicerone, nec contentum esse recentioris seculi eloquentia? Quod mecum certe primus ipse dixerit doctissimus IENICHEN, quem propter elegantiora studia suspicio. Lib. I. epist. 13. §. 6. *Neque*, scribit, *enim quisquam est fere, qui studia, vt non simul et nos amet.* Recte. Et addit: *His ex caussis longius, quam destinaueram, tempus in vrbe consumsi.* Quasi vero, quod etiam hodie fieri a plerisque videmus, non liceret praedicare aliorum beneuolentiam. Ich kan nicht genung rühmen / was sie mir für Ehre angethan haben. Alle Gelehrte / und die von Studirn was machen / haben mich lieb und werth gehabt: so daß ich länger / als ich willens war / mich in der Stadt

aufgehalten habe. Equidem in illis nihil reprehendendum inuenio. Lib. 4. epist. 1. §. 5. commemorat templum Tifernatibus extruxisse sua pecunia. Quid ni? Vel quotusquisque nostrum est, qui amicis non quicquid egerit sine vlla iactationis suspicione absens literis nunciauerit? Ita Tullius vnis literis res totius aestatis ad senatum scripsit. Ita et nos quotidie de rebus nostris eos praecipue, quorum scire interest, certiores facere solemus. Neque Plinio aliquis facile vitio verterit, quod in itinere quid ornamenti praediolis suis addiderit Fabato Prosocero suo significarit. Ecquid verius aut simplius scribere potuisset? *Oppidum est*, inquit, *praediis nostris vicinum, nomen Tifernum Tiberinum, quod me paene adhuc puerum patronum cooptauit: tanto maiore studio, quanto minore iudicio aduentus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego, vt referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) templum pecunia mea exstruxi: cuius dedicationem, quum sit paratum, differre longius, irreligiosum est* etc. Lib. 9. epist. 23. nihil superbe et arroganter de se ipso pronunciat; verum iocatur potius, ac ludit, cum Tacito se in primis doctorum nomine intelligi et ab viris honestissimis digito commonstrari: vt idem sibi acciderit, quod olim Demostheni, *p*) qui illo susurro delectari se dicebaaquam ferentis mulierculae Atticae, insusurrantisque alteri: οὗτός ἐστι Δημοσθένης: *hic est ille Demosthenes.* Scilicet, vt PERSIVS *q*) habet,

*Pulchrum est digito monstrari, et dicier: hic est.*

Longe vero minorem, imo nullam iactantiam reperio Lib. 9. ep. 39. qua Mustium suum rogat, sibi, aedem Cere-

*p*) Confer. CICERON. Tuscul. quaest. l. 5. c. 36.
*q*) *Satyr.* 1. v. 28.

Cereris refecturo, marmora et ſigna emere velit: quandoquidem religio poſtulet, vt aedem pulcherrimam, nec ſumtuum habita ratione, exſtrueret. Sed verba captari miſerum. Sic tamen aliquando

*Caedimus inque vicem praebemus crura ſagittis.*

2) Non ſine admiratione pergit Doctiſſimus Priſci Iauoleni defenſor Plinio faſtum prope et ſtultum inclareſcendi ſtudium exprobrare: *quam ſeruili adulatione et immani liberalitate proſequitur illos, qui elogia ipſi plus iuſto admetiuntur? Hos enim ſolos aeſtimat, hos magni facit, hos colit, hos beneficiis ornat, hos veneratione admirationeque dignos cenſet, qui fortia facta illius enarrant, qui laudibus immeritis eundem extollunt, et qui nominis immortalitatem ſcriptis ſuis ipſi pollicebantur.* Nollem, Virum cetero elegantem et iuriſprudentiae politioris amantiſſimum eo vſque progredi, erroris incautum. Valde enim et hoc verendum eſt, ne exiſtimationi illius viri, quae apud me certe magna eſt, tantum decedat, quantum ipſe tot ſeculorum conſenſu probatis Plinii virtutibus, irrito quamuis conatu, detrahere ſtudet. Specimina quae profert illius ſordidae ambitionis, ne tanti quidem ſunt: quae adeo potuiſſemus ſilentio praeterire: niſi criminis auctor vnum in illis ſentiam poſuiſſe fundamentum, quod cuiuſmodi ſit ex argumentatione ſequenti facile patet.

Titius Meuium propter merita laudat et ornat.
Meuius Titium beneficiis cumulat.
Ergo Meuius ſolos adulatores aeſtimat, ornat, atque ab illis immortalitatem nominis ſibi pollicetur.

Egregia argumentatio. Sed videamus, vbi tanquam ſorex ſe Plinius prodat. Lib. 3. epiſt. 11. Quid videtur egiſſe aliud, quam Iulio Genitori ſuo, ſummas laudes, qui-

quibus ab Artemidoro exulante propter beneficia eueheretur, referenti, gratum ſibi eius animum, reſpondiſſe, et quod illi inprimis liberalitatem ſuam probarit? Siccine Plinius, praetor cum eſſet, ab egeno philoſopho, ſua quem iuuit pecunia, maiorem nominis gloriam ſperare poterat? D. IENICHENVS vero inuertit omnia: et Plinium dicit liberalem erga Artemidorum fuiſſe: quoniam hic illius laudum buccinator: non Artemidorum erga Plinium fuiſſe gratum: quoniam beneficiis ab illo fuerit ornatus. Lib. 3. epiſt. 21. vbi mortem Martialis Priſco ſuo nuntiat ac defuncti ingenium laudat: inter alia monet eum ſecedentem viatico proſecutum fuiſſe, propter amicitiam, et propter verſiculos, quos ad eum ſcripſerit: imo propter librum, quem tranſmiſerit cum verſibus ſuis. r) Quid inde? famam ab adulatoribus ſperat. Ergo nihil dandum amicitiae. Et peccant, qui muneris aliquid doctis pro librorum dedicatione reddere ſolent. Sed hanc quoque Plinius addit liberalitatis rationem: *fuit moris antiqui, eos, qui vel ſingulorum laudes, vel vrbium ſcripſerant, aut honoribus, aut pecunia ornare.* Huius furfuris ſunt quoque argumenta, quae ex lib. 4. epiſt. 27. lib. 6. epiſt. 11. lib. 9. epiſt. 20 et 21. producere non erubeſcit: et illis omnibus ſimul hoc agit, vt amicis non licere doceat pro laudibus agere gratias: aut, quod vbiuis locorum adhuc obtinuit, redamare amantem. Contra quod OVIDIVS s) monet:

*—— vt ameris amabilis eſto.*

Concedamus iuſto maiorem noſtri in adulatores indulgentiam fuiſſe: Iauoleni defenſor, nullo tamen modo pro-

r) Confer. MARTIAL. Lib. 10. epigr. 19.

s) Artis amatoriae Lib. 2.

probare poterit, Plinium, in cuius ingenium moresque paulo accurationem ſibi videtur inquiſitionem inſtituiſſe, magni ſolos aeſtumare et ornare adulatores. Laudibus vero ornatum fuiſſe immeritis, pugnat cum eo, quod paulo ſuperius dederat: *magni facio Plinium ob praeclaras rarasque animi dotes, quas iure concelebrant in eo ſcriptores.* Et qui auctoritate in republica plurimum valet, eloquentia excellit, bonis artibus inclutus eſt, ſcriptis meritisque poſt funera viuit, ab adulatoribus immortalitatem nominis minime gentium exſpectare videtur. Sed vbi probatio deficit, rem perficere conatur Excellentiſſimi IENICHENI audacia: et 3) *neque illos*, calumniatur, *ferre poterat homo perdite ambitioſus, qui gratia apud optumates et populum valebant. Verebatur enim, vt cum maxume, detrahi ipſius famae, quod alienae gloriae laudique adiiceretur.* Bona verba, quaeſo. Multa dicuntur, non probantur. Sed quorſum haec omnia? Finguntur, vt procedant, quae ſequuntur, iſtis non ſaniora: *in magna nominis celebritate Romae vixiſſe Iauolenum, praecipua et honorificentiſſima munera geſſiſſe --- Hoc pupugit Plinium, intolerabilis ambitionis reum*, et quae ſuo loco illuſtrabimus, cum fuerit de ICtis huius ſeculi commodior differendi occaſio. Plinius certe vir conſularis apud populum, optumates et ipſum imperatorem ea valebat gratia et dignitate, vt nullius plane, nedum Iauoleni, hominis obſcuri et male aliquando ſani fortuna illi videretur fuiſſe formidanda. Ea viri liberalitas, ea virtus, ea cum optumis quibusque viris conſuetudo et familiaritas fuit: vt ne per ſomnium quidem id genus flagitia cogitare potuerim.

 §. XXVII.

## §. XXVII.

Quanti fuerit ipſis veteribus propter ingenium aeſtimatus: illorum notabimus teſtimoniis. MARTIALIS *t*) *facundum* vocat, eumque multis verſiculis ornauit. *v*) FABIVS QVINTILIANVS *x*) celebrium oratorum exempla et characteres exponens *elegantiam* tribuit Secundo: nec alium intelligit, quam noſtrum Plinium Caecilium Secundum, quem ipſe non modo diſcipulum formauit, ſed etiam poſtea florentem eloquentia vidit. *y*) MACROBIVS *z*) illi pingue et floridum ſcribendi genus adſcribit, Ciceroni copioſum, Salluſtio breue, Frontoni ſiccum. SIDONIVS APOLLINARIS *a*) Plinii diſciplinam maturitatemque laudat, perpetuus eius imitator qui voluit ac diſcipulus vocari. *b*) CASSIODORVS *c*) Celſo et Criſpino conſulibus Plinium Secundum Nouocomenſem oratorem et hiſtoricum inſignem haberi, cuius ingenii opera extent plurima. Sed quid aliena colligo cum in ipſo PLINIO domeſticum habeamus teſtimonium. Ille atque Tacitus eo tempore in literis velut duumuiri principatum tenebant, vt vna nominarentur, cum de ſtudiis ſermo eſſet. *d*) atque in hos ferretur coniectura, ſi qua de doctis non nominatis ferenda. *e*)

§. XXVIII.

*t*) Lib. 10. epigr. 19.
*v*) Vid. ipſius PLINII. l. 3. epiſt. 21.
*x*) Inſtit. orat. l. 12 c. 10. *y*) Conf. PLIN. l. 6 epiſt. 32.
*z*) Saturn. l. 5. cap. 1.
*a*) Lib. 1. epiſt. 1. mentionem eius quoque fecit l. 4. epiſt. 3. et l. 8. epiſt. 10. *b*) Lib. 4. epiſt. 22.
*c*) In chronico ſub Traiano.
*d*) PLINIVS lib. 7. epiſt. 20.
*e*) Idem l. 9. epiſt. 23.

## §. XXVIII.

Plinius certe eruditiſſimus et floridus auctor in panegyrico ſatis eloquentiae incomparabili verborum ac ſententiarum apparatu oſtendit. Ingenii vbique elucet praeſtantia et orationis vbertas. *f*) Epiſtolae ſunt purae, elegantes, terſae et argutae: vt recondita Latinitas cum arte et exornandi facultate certare videatur. Hinc et ſtatim cum illis Ciceronianis coniungi merentur: et ſine dubio multum in ſtilo proficientibus conferre poterunt. Sed in primis cauenda eſt Atticiſmi affectatio; et probe videndum ne ab illa commodiori Ciceronis vbertate et vera eloquentia nimium aberretur. Inuenies hic affatim cumulatos flores, arcte inter ſe ſtipatas et ſubtiles ſententias; orationem aliquando ſine copula luxuriantem; aliquando egregiis alluſionibus abundantem. Et mirum quantum in Plinio quidem haec lectorum animos capiant atque delectent: magis tamen ad oſtentationem ingenii et pompam, quam ad ſeria negotia et res tractandas accommodantur. Nec adeo multorum indoles hanc orationis formam capere poteſt: qui recentiori aeuo tot Lipſiomimi deliriis ſuis ad nauſeam vſque teſtatum fecere. Nihil ſupra ingenii vires tentandum: nec quicquam inuita Minerua, aut praeter naturae voluntatem aemulandum. Expreſſio verborum, pondus, nitor,



*f*) Nec derogat illius laudi IOH. STVRMII de imitatione oratoria l. 1. c. 4. ſententia, qui vbi reiecit Fabii declamationes, vt foro et iudiciis non idoneas, eadem de cauſſa Plinii panegyricum etiam repudiandum ducit immerito: quaſi omnes orationes generis iudicialis eſſe debeant. Licet preſſior etiam, et acutior atque ſubtilior, quam populi aures ferant, tanto magis tamen probatur doctis et bonis; neque minus audientibus, quam legentibus placere poteſt.

nitor, copia et praeclara de ſubtilibus perite loquendi auctoritas, haec ſunt, quae praeſertim in hoc atque in aliis Romanae eloquentiae ſcriptoribus commendamus. Ab ipſo ſeculo commendatis facile concedimus ſuo abundare ingenio. Sed qui adeo Plinii lectione capiuntur, vt ipſi Tullio eum anteponant: illi meo quidem iudicio nimium ſibimet ipſis indulgere videntur. Cicero dulcis, candidus, copioſus. Plinius breuis, floridus, ſucculentus. Ille ex vbertate Romana latius euagatur; hic ex breuitate Laconica ſtrictius concludit. Illi nihil addi; huic nihil demi poteſt. Ille verbis vberior; hic ſententia denſior. Illi plus facundiae; huic plus nitoris. In illo plus naturae; in hoc plus curae. Illum illaborata, hunc meditata decorant. Hinc praeclare et argute quidam lingua vernacula de Plinio Caecilio Secundo cecinit: *g*)

Schreibſt du gleich nicht ſo rein/ als ehmals Tullius;
Genung daß/ auſſer dem/ dir jeder weichen muß:
Dann ob ſich andere ſchon noch ſo viel befleiſſen/
So wirſt du dennoch ſtets/ wie jetzt/ Secundus heiſſen.

§. XXIX.

In dictione occurrunt quaedam, non omnino probanda. ADOPTATIO, de cuius Latinitate cum aliis Voſſius dubitauit, pro *adoptione* ſcribitur, *h*) forſan librariorum incuria: nam alibi: *i*) *auunculus meus, idemque per adoptionem pater*, ſenior Plinius ab eo vocatur. Licet apud LIVIVM *k*) etiam *cooptatio in patres*, i. e. in

*g*) Vid. des Schleſiſchen Helicons auserleſene Gedichte part. 2. pag 50.

*h*) Paneg. cap. 5. n. 1. *i*) Lib. 5. epiſt. 8.

*k*) Lib. 4. c. 4. et l. 5. c. 12.

in senatorium ordinem, et *cooptatio tribunorum* valeat. Cum aliis huius aeui scriptoribus *l*) voce AVDENTIA *m*) pro *audacia* vtitur. AVOCAMENTVM illi est remissio a labore, **eine Ergötzlichkeit**. *n*) Alibi: *o*) *admittere auocamenta*, **sich zufrieden geben.** BELLATORIVS *stilus*; *p*) vt AMMIANO *q*) *bellatoria iumenta.* FESTO auctore: *bes appellatum est, quod bis triens sit, quamuis dura compositio fiat bessis ex triente.* Sic noster: *r*) *reliquit heredes*, EX BESSE, i. e. ex duabus tertiis, *nepotem*, *ex tertia parte neptem.* Quod vix liceret poetae, pro spumoso, dixit CANVM *mare: s*) *vastus illic fragor, canumque circa mare.* CAPITALITER *lacessere*, *t*) **peinlich/ auf Leib und Leben belangen/** quantum memini, hoc aeuo solus dixit. COLVMBVLVS, diminutiuo **ein Täubgen.** *v*) Poetica licentia COMAS tribuit arboribus, pro frondibus atque foliis. *x*) CVSTODITIVS i. e. prudentius: *y*) DIMENSVS passiue. *z*) MORTIFERE *aegrotare. a*) SERVATIO pro obseruantia. *b*) SINISTERITAS, pro maleuolentia, aut morosa placendi imperitia, **Ungeschicklichkeit.** *c*) Nec raro vocabula Graeca miscet, quae nunc vsurpare integra, nunc Latina flexione, velut in ipso Latio nata, ponere non veretur. APOPHRAGISMA



*l*) Vid. TACITVS Annal. I. 15. c. 53. n. 3. de Germ. c. 34. n. 4. Confer. NONIVS cap. 5. n. 84.

*m*) Lib. 8. epist. 4. n. 4.

*n*) Paneg. c. 82. n. 8.

*o*) Lib. 8. epist. 5. n. 3.

*p*) Lib. 7. epist. 9. n. 7.

*q*) Lib. 23. c. 5.

*r*) Lib 7. epist. 24. n. 2.

*s*) Lib. 6. ep. 31. n. 17.

*t*) Lib. 1. epist. 5. n. 4.

*v*) Lib. 9. epist. 25. n. 4.

*x*) L. 5. epist. 6. n. 19.

*y*) L. 9. ep. 26. n. 12.

*z*) L. 4 epist. 30 n. 3.

*a*) L. 3. epist 16. n. 3.

*b*) L. 10. epist. 121. n. 1.

*c*) L. 6. epist. 17. n. 3. l. 9. ep. 5. n. 2.

imago illi eſt caracterque ſigilli. *d*) Apsis curuatura fornicis. *e*) Archetypvs primitiuum exemplar, ad quod res formatur. *f*) Bvle ſenatus. *g*) Balevta ſenator. *h*) Hyperbaton facere, pro tranſgreſſionem ordinis vel ſtructurae. *i*) Psephisma, decretum ſuffragiis populi factum. *k*)

## §. XXX.

Epiſtolae Plinianae primum prodiere *Neapoli* 1476. fol. Deinde *Mediolani* 1478. fol. per Philippum Lauagniam. *Romae* 1490. 4. per Eucharium Silber, curante Pomponio Laeto. *Bononiae* 1498. per Philippum Beroaldum, editio a Ioh. Iucundo ad MS. Pariſienſe emendata.

## §. XXXI.

Seculo poſt Chriſtum natum decimo ſexto epiſtolae et panegyricus coniunctim plerumque prodierunt. *Venetiis* 1504. et 1508. 8. apud Aldum, in quibus editionibus primum ex membranis Gallicis ab Aloyſio Mocenico, Veneto Senatore in Italiam allatis nonnulla acceſſerunt. 1518. 8. cum libro de viris illuſtribus, Suetonio et Obſequente. *Mediolani* 1506. fol. apud Alex. Minutianum cum laudato Ioh. Mariae Catanaei commentario. *Pariſiis* 1588. 12. Plinium notis et ampliſſimis indicibus illuſtrauit Claud. Minos. Quae rarior editio eſt. Sequitur alia 1591. 12. ex officina H. Stephani,

*d*) Lib. 10. epiſt. 16. extr. *e*) Lib. 2. epiſt. 17. 8.
*f*) L. 1. ep. 20. n. 9. L. 5. ep. 10. n. 1.
*g*) Lib. 10. ep. 85. n. 1. ep. 111. 113. 117.
*h*) Lib. 10. ep. 113. et 115. *i*) L. 8. ep. 7. n. 2.
*k*) L. 10. ep. 52. n. 2.

ni, cum If. Casauboni notis, adiectis vna Pacati, Mamertini, atque Nazarii panegyricis. *Lugduni* 1539. 8. cum libro de viris illustribus, Suetonio et Obsequente. *Argentorati* 1514. ex B. Rhenani recensione.

## §. XXXII.

Illustriores sequenti seculo commendantur editiones, quae prodiere *Parisiis* 1601. cum Ioh. Mariae Catanaei commentario. *Oxonii* 1686. cum panegyrico et notis. *Amstelodami* 1659. 12. apud Elzeuirios, ex recensione M. Z. Boxhornii. *Lugduni Batauorum* 1640. 12. apud Elzeu. 1653. et 1659. 12. ex recens. Marci Zuerii Boxhornii. 1669. 8. cum notis integris If. Casauboni, Iani Gruteri, H. Stephani, Augusti Buchneri, Casp. Barthii, Ioh. Frid. Gronouii, selectissimis autem Ioh. Mariae Catanaei, Rittershusii et aliorum; nec non insertis suo loco integris commentariis Francisci Balduini, Cunradi Rittershusii, et G. I. Vossii, in relationem seu consultationem Plinii, et ad hanc rescriptum Traiani Imperatoris, de Christianis, accurante Ioh. Venhusio. *Roterodami* 1669. 8. eadem modo laudata Venhusiana editio. *Geneuae* 1625. et 1643. cum Ioh. Mariae Catanaei commentario. *Lipsiae* 1675. et 1695. 8. cum Iac. Thomasii eruditis de auctore et eius commentatoribus prolegomenis atque notis variorum selectis. Accedit panegyricus cum analysi et breuibus notis M. Alberti Christiani Rothii, ecclesiastae Lipsiensis. 1693. et 1700. 12. cum notis, tabulis geographicis, et nouo Latinitatis indice Christophori Cellarii. 1694. 8. cum notis Alberti Christiani Rothii. *Halae Saxonum* 1686. 8. iam laudata editio Iac. Thomasii, qui praefatione singulas editiones fuse recenset, suas etiam auctori, et alio-

aliorum animaduerſiones addit. *Ienae* 1650. 8. cum notis Buchneri, Iſ. Caſauboni, H. Stephani, et Caſp. Barthii, curante Andrea Riuino: additis Plinii et aliorum panegyricis. *Francofurti ad Viadrum* 1644. 12. cum Auguſti Buchneri animaduerſionibus. 1650. et 1665. 8. cum notis Buchneri, Caſauboni, Stephani et Barthii, curante Andrea Riuino. Accedunt Plinii et aliorum panegyrici.

## §. XXXIII.

Noſtra aetate et ſeculo recentiſſimo, Plinii cum panegyrico epiſtolae prodierunt *Oxonii* 1703. 8. accurante Thoma Hearne, cum notis adiunctis, et Plinii vita a Ioh. Maſſone deſcripta. *Londini* 1716. 8. panegyricus cum interpretatione et notis Iacobi de la Baune S. I. in vſum Delphini. *Lipſiae* 1710. et 1721. 12. cum notis, tabulis geographicis et Latinitatis indice Chriſtophori Cellarii. M. Ioh. Chriſtianus Hertzogius, gymnaſii Cizenſis conrector, nouis annotationibus magis illuſtrauit, et ad maiorem tyronum vſum applicauit. 1712. 12. cum Ioh. Frid. Weinrichii notis ad modum Minellii. Rurſum 1727. 12. cum annotationibus ad modum Ioh. Minellii. *Amſtelodami* 1734. 4. cum notis ſelectis Ioh. Mariae Catanaei, Iacobi Schlegkii, Iac Sirmondi, Iſ. Caſauboni, Henr. Stephani, Conr. Rittershuſii, Cl. Minois, Caſp. Barthii, Aug. Buchneri, Ioh. Schefferi, Ioh. Frid. Gronouii, Ioh. Veenhuſii, Chriſtoph. Cellarii, aliorumque recenſuerunt et annotationibus illuſtrarunt Gottlieb Cortius et Paulus Daniel Longolius.

CAP.

## CAPVT VIII.

## De clarioribus, fenefcente Latina lingua, Iureconfultis.

§. I.

*Quamobrem Iurifprudentia Ciceroni fufpecta. 2. Eius neglectum fuit ab initio ftudium. 3. Temporis progreffu maiores fe prodiderunt naeui; et fectis denique diftracta veritas. 4. Maffurius Sabinus. 5. M. Cocceius Nerua pater. 6. Filius. 7. Licinius Proculus. 8. Eius fcripta, et, quae in Digeftis fuperfunt, fragmenta. 9. Quodnam eius praenomen. 10. Alii Proculi. 11. C. Caffius Longinus. 12. Coelius Sabinus. 13. Pegafus. 14. Iuuentius Celfus pater. 15. Prifcus Iauolenus. 16. Eius libri, atque ex illis fragmenta recenfentur.*

§. I.

Iam tum Ciceronis aetate coepit diuina iurifprudentia in deterius verti, ac viris cordatis propemodum fieri ludibrio. Peruerfum innuo, non genuinum, quod fapientes decet atque fatis nunquam praedicari poteft, legum atque iuris ftudium. Et alibi *a*) dixi, hoc legum interpretandarum munus Romae grauiffimum atque fanctum fuiffe, adeo quidem, vt non nifi optimi et eruditiffimi viri ad illud admitterentur. Dixi et ipfam iurifprudentiam cum eximia dicendi arte ac ftudio fori neceffario coniunctam effe debere. Nunc inepta declamandi ratio veram expulit fapientiam, vt vulgo

*a*) De virili aetate Latinae linguae part. 2. c. 3. §. 1.

go fine iuris exacto ftudio oratores, fine aliqua in concionibus agendi facultate formulis fuis adftricti fint iure confulti. Adeoque haud immerito ille TVLLIVS *b.*) nofter, maximus cauffarum patronus, optimorum faluo honore, indignabundus in id genus hominum ftomachatur: vbi infignem inftituit artis militaris comparationem cum iure ciuili, et oftendit militarem operam non minus ad confulatum adipifcendum Murénae dignitatis dediffe, quam Sulpicio dedit forenfis induftria. *Qui*, inquit, *poteft dubitari, quin ad confulatum adipifcendum multo plus afferat dignitatis, rei militaris quam iuris ciuilis gloria?* Neque illum genuinam innuere iurisprudentiam, teftantur quae de oratoria dicendi facultate fubiungit, et eam effe grauem et dignitatis plenam: adeo quidem, vt faepe valuerit in confule deligendo, et fenatus, et populi, et eorum, qui iudicant, mentes confilio et oratione permouere potuerit. Nihil vero dignitatis effe in tam tenui iuris fcientia, quam defcribit: res funt paruae prope in fingulis literis atque interpunctionibus occupatae. — Si quid apud maiores in ifto ftudio fuerit admirationis, enunciatis recentiorum myfteriis totum fuiffe contemtum et abiectum. Vulgatis demum faftis iratos veritosque ne, dierum ratione cognita, lege poffet fine opera fua agi, notas quafdam compofuiffe, vt omnibus in rebus ipfi intereffent. Verbis conceptis agebant omnia: qui cum peruulgarentur, inaniffima prudentiae reperta funt, at fraudis et ftultitiae pleniffima. Nam cum permulta praeclare legibus effent conftituta: ea iureconfultorum ingeniis pleraque corrupta fuiffe ac deprauata; in omni iur ciuili aequitatem

*b*) Orat. pro L. Murena cap. 10. feqq.

tatem reliquisse, verba ipsa tenuisse. Denique miratur, tot homines, tam ingeniosos. per tot annos statuere non potuisse, vtrum diem tertium, an perendinum; iudicem an arbitrum; rem an litem dici oporteret. Post pauca: *peritus ideo haberi nemo potest, quod in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. Difficilis autem res ideo non putatur, quod et perpaucis et minime obscuris literis continetur. Itaque si mihi, homini vehementer occupato, stomachum moueritis, triduo me iurisconsultum esse profitebor.* Nihil vero dici potuisset luculentius, quam quod ipsam dicendi consuetudinem oppofuerit formulis et actionibus: vt longe et multum isti ad honorem antecellat. Plerosque initio eloquentiam maluisse: post, cum eam assequi non potuerint, ad iuris studium deuenisse. *Duae sunt artes, quae possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis: vna imperatoris, altera oratoris boni. Ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur.*

## §. II.

Ita videmus primum sacrae Themidis mysteria recondita fuisse *libris fastis* pontificum Romanorum, quibus significabantur dies fasti et nefasti. *Fasti* dicebantur, quibus fari licebat Praetori verba solennia tria, *do*, *dico*, *addico*. Si quando non liceret, dies erant *nefasti*. Testis OVIDIVS: *c*)

> *Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur,*
> *Fastus erit, per quem lege licebit agi.*

Tum vero ex XII. tabularum legibus erant compositae actiones, quibus inter se homines disceptarent. Ast ne populus, prout vellet, actiones istas instituerer; volue-



*c*) Fast. l. 1.

luerunt esse certas atque solennes. Et ea iuris pars dicebatur legis actio, vel actio legitima. Ita prudentes, quicquid XII. tabulis continebatur, certis quibusdam iuris formulis ac ritu solenni traduxerunt in vsum forensem. Id genus formulas obtinendae et augendae potentiae suae caussa, in pontificum penetralibus reconditas habuerunt, vsque ad Cn. Flauium, Annii filium, aedilem curulem, qui cornicum oculos confixit., i. e. homines callidos et versutos sua calliditate et versutia vicit: cum ab ipsis adeo cautis ICtis compilarit sapientiam, et fastos populo ediscendos proposuerit. *d*) Itaque et illi irati, quod timerent, ne, dierum peruulgata ratione, sine opera sua legibus agi posset, formulas composuere notis, ac singulis aut binis literis integra verba designarunt: ne possent a populo intelligi, ac omnibus in rebus ipsi interessent. *e*) Et hoc modo descripta fuisse legitimorum actuum instrumenta, indicio est praeter infinita alia testamentum militare Sempronii Tucidani, L. Mallio et Q. Torquato coss. quod etiamnum inter antiquitatum reliquias apud GEORGIVM FABRICIVM *f*) legimus. Porro quia in notarum interpretatione, ob varias et incertas vnius literae aut syllabae significationes, ipsi leguleii saepe fuerunt hallucinati, haud raro etiam syllabarum aucupes appellatos fuisse constat.

§. III.

*d*) CICERO orat. pro Muraena cap. 11. Ad Attic. l. 6. epist. 1. AVL. GELLIVS noct. Attic. l. 6. c. 9.

*e*) Conferatur quod ex instituto veterum de notis scriptum a nobis est in commentario de virili aetate Lat. linguae parte 2. c. 8. §. 8.

*f*) Vid. apud eum antiquitatis monumenta pag. 12.

## §. III.

De naeuis iurisprudentiae Romanae anteiustinianeae CHRISTIANVS THOMASIVS consulendus est, qui satis accurate et eleganter plerosque libris duobus descripsit. In republica satis mature patrum et plebis euenerunt dissensiones: quibus legislatoriae potestatis partem ad se populus, per secessiones, pertraxit. Prima secessione ab V. C. CCLIX. Seruilio et Appio coss. in montem sacrum, obtinuit, vt suos constitueret tribunos plebis, qui intercedendi haberent potestatem: atque vt id ratum esset, quod plebs, ad se per tribunos latum, iussisset. Inde plebiscita venerunt. *g*) Altera secessione in montem Auentinum CCCIII. cum patres se plebiscitis teneri negarent, L. Valerius et Horatius coss. legem ad populum tulerunt: vt, quod tributim plebs iussisset, populum teneret. *h*) At quia lex Horatia populi tantum faciebat mentionem, ac rursum patres nolebant populi nomine comprehendi: lege Publilia, quam Q. Publilius Dictator tulit, CCCCXVI. eius modi plebiscitis omnes Quirites teneri iubebantur. *i*) Tertia denique plebis in ianiculum secessione CCCCLXVII. cum legi patriciorum ambitione iterum esset derogatum; eandem Q. Hortensius dictator restituit. *k*) Qualis inde rerum confusio, quae iuris incertitudo, facile omnibus patet. Eademque patres inter ac plebem dissensio praetoris creandi occasionem dedit, primum ex patribus, *l*) mox ex plebe; *m*) pri-

 mum

*g*) Confer. LIVIVS l. 2. c. 33. *h*) Idem l. 3. c. 55.
*i*) Idem l. 8. c. 12.
*k*) Epitome Liuii l. 11. PLINIVS hist. natur. l. 16. c. 10. AVGVSTINVS de ciuitate Dei l. 3. c. 17.
*l*) LIVIVS l. 6. c. vlt. l. 7. c. 1. *m*) Idem l. 8. c. 15.

mum vnius, mox duorum et temporis successu plurium. *n*) Illorum vero cum magna constaret in iure reddendo potestas, qui mala intentione saepius ad plebem decipiendam creabantur; edicta etiam praetoria saepius mutarentur: magna iuris confusio exorta est. Eodem fere, quo praetor, tempore aediles curules ad curandos ludos publicos constituebantur: *o*) ad quos temporis successu et viarum, et publicarum venditionum cura, simul atque edictorum eo nomine proponendorum transiit potestas: quae et legis vim obtinuerunt. *p*) Cum vero ea non semper vtilitatem publicam, sed plebis aliquando incommoda et litium multitudinem respiciebant: quammaxime suspecta reddebantur, tanto magis, quod aedilium creatio in odium plebis etiam facta credebatur. Ecquis negauerit, propter tot variantes leges, plebiscita, edicta, multiplicatum esse ICtorum dissensum; atque adeo illorum explicationibus cumulatis atque diuersis, obscuram, difficilem, ac pene incertam esse factam iurisprudentiam? Et optimo consilio iam tum, bellis ciuilibus compositis, nouo iuris systemate proposito, defectus restituere naeuosque illos quouis modo emendare decreuit. *q*) Sed morte praeuentus tam salutare opus perficere non potuit. Imperio ad Augustum delato, et mutata reip. forma, necessario et iurisprudentiae et legum alia conditio fuit. Sed res pedetentim processit. Leges initio non paucae in speciem libertatis sunt latae; prin-

*n*) Vid. ALEX. ab ALEX. gen. dier. l. 2. c. 15.
*o*) LIVIVS lib. 6. fin.
*p*) Vid. t. t. Digest. de aedil. edict.
*q*) SVETONIVS Caes. cap. 44.

principum consilia orationibus commendata; constitutiones ipsae per modum senatusconsultorum propositae; responsa prudentum sanctione corroborata, vt iudici ab iis recedere non liceret; praetorum ac aedilium potestas coercita; praetorum edictum in perpetuam formam redactum; formulae sublatae; ipsum denique collegium pontificum extinctum fuit. Interea temporis ingens Romana iurisprudentia damnum eo passa est, quod Augustus ac Tiberius primum respondendi facultatem, quibus voluerunt, per modum beneficii concesserunt, ac iudicibus quasi necessitatem imposuerunt ab illis ICtorum responsis non recedendi. Hinc variae sensim suboriebantur sectae, quae iuris incertitudinem auxerunt. Antistius Labeo et Atteius Capito, de quibus scitu maxime necessaria scripsi in eo libro, qui de virili aetate Latinae linguae prodiit; *r*) sectarum in iuris disciplina auctores primi fuerunt. Ita enim POMPONIVS: *s*) *hi duo primum velut diuersas sectas fecerunt: nam Ateius Capito in his, quae ei tradita fuerant, perseuerabat; Labeo ingenii qualitate et fiducia doctrinae, qui et ceteris operis sapientiae operam dederat, plurima innouare instituit.* Ante quidem semper in iure dissensus fuit, et maior fortassis libera rep. cum singuli, qui poterant, doctrinae fiducia respondebant. Aliud vero est dissentire, aliud sectas facere, vel ineptum requirere, ab solo auctoritatis praeiudicio ortum consensum. Hoc tempore nec liberum cuique fuit dissentire. Et ipsi senatores, maximi quique viri vilissimis adulationibus assuefiebant. Ratio et magnitudo animi cum ciuitatis libertate

*r*) Part. 2. cap. 3. §. 8. p. 153. seq.

*s*) L. 2. de origine iuris §. 47.

tate periit: coepit iam tum regnare auctoritas. Dissentiebant inter se patroni: non poterant non dissentire clientes. Ex sententiarum diuersitate, quae non ratione, sed auctoritate praeceptoris nitebantur, sectae; ex sectis inuidia, ambitio, adulatio et odia oriebantur longe lateque diffusa. Ita maxime turbulenta fuerunt ante Traianum reip. tempora: quibus et imperatores ipsi sua interesse sibi persuadebant: si maxima quaeque ingenia odio priuato a publicis negotiis impedirentur. Egregie THOMASIVS t) atque ex eo HOFFMANNVS v) capita sectarum prima composuit, eaque comparatione differentiam inter iurisprudentiam liberam et sectariam ostendit. Atteius Capito Sabinianae, et Antistius Labeo Proculeianae scholae auctores, vt insigni prudentia fuerunt praediti, x) ingenio vero et moribus diuersi, non potuerunt non in partes abire: de quibus vt alibi dictum est, nunc et sectatores operae fuerit pretium, vt coepimus, breuiter persequi. Plura suppeditabunt vitae tripartitae Iurisconsultorum veterum RVTILII, BERTRANDI, et GVIL. GROTII; GVIDO PANZIROLVS, libris quatuor de claris legum interpretibus; EBERLINVS, GRAVINA, omnes qui de origine et progressu iuris Romani commentati sunt.

§. IV.

Tiberio Caesare imperante iureconsultos inter celebris habeatur MASSVRIVS SABINVS, Capitonis in iuris disciplina successor, qui Cocceium Neruam, Labeonis sectatorem, aemulum habuit. Primus fuit, qui ab Augusto, deinde a Tiberio ius publice respondendi obri-

t) Progr. ad disp. Huberi. et naeuis iurispr. Rom. l. a. c. a. p. 74 seqq.
v) Historia iuris Romani vol. I. p. 146. seq.
x) Vid. TACITVS annal. l. 3. c. 75.

obtinuit: cum, ante Augusti tempora, nulla principis requirebatur auctoritas, sed qui studiorum habebant suorum fiduciam, de iure consulentibus respondere poterant: vt iureconsultum faceret popularis opinio. Ab eo tempore, quo necesse fuit, hoc munus a principe impetrari, responsa iuris, iudicibus offerenda, scriptis mandari obsignarique consueuerunt. Institutum hoc ex principum auctoritate respondendi, mox gratia et ambitione corruptum, Hadrianus neglexit, qui, non petendum hoc munus, respondit, sed praestandum; h. e. non ex principis concessione, sed ex ipsa scientia et suis cuiusque meritis expromendum: quandoquidem princeps potuerit ius etiam tribuere indocto et rudi; de iure vero nemini recte respondere, nisi docto, licuerit. Massurius noster obscuro loco natus, cum nec viuendi commoda esset ratio, discipulorum pietate et liberalitate sustineri debuit. Diligentia vero et ingenii felicitate id consecutus est, vt iurisprudentiae non solum acquisiuerit nouum honorem; verum etiam ipse, cum annos natus esset quinquaginta, nullis maiorum meritis, sua tantum virtute, cum alias dignitates, tum ordinem equestrem obtinuerit. Quanta fuerit illius auctoritas, vel inde patet, quod illius nomine PERSIVS *y*) totam iurisprudentiam notauit.

> *Vindicta*, inquit, *postquam meus a praetore recessi,*
> *Cur mihi non liceat iussit quocunque voluntas,*
> *Excepto si quid Masuri rubrica vetauit?*

Intelligit vero iuris ciuilis et legum titulos, minio notatos,

y) Satyra 5. vers. 88.

tos, quos illustri iuris interpreti Masurio adscribit. Frequens in pandectis est huius ICti memoria. Mentionem Massurii faciunt quoque MACROBIVS z) vbi: *Masurius et alii vno die, i. e. decimo quarto Kalend. Ianuarii affuisse saturnalia crediderunt.* PLINIVS a) qui, eo teste, ait, *L. Papyrium praetorem, secundo herede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se XIII. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.* Alibi: b) *Massurius sanqualem ossifragam esse dicit, immussulum autem pullum aquilae priusquam albicet cauda.* Rursum: c) *Massurius auctor est, curru quoque triumphantes myrtea corona vsos.* Et sequenti capite, d) de lauro Massurium tradidisse, in triumphis honorari, quia suffimentum sit caedis hostium atque purgatio. A. GELLIVS: e) *Libertinos ab ingenuis adoptari quidem iure posse Massurius Sabinus scripsit: sed id neque permitti dicit, neque permittendum esse vnquam putat, vt homines libertini ordinis per adoptionem in iura ingenuorum inuadant.* etc. Scripsit 1) *iuris ciuilis libros tres*, qui in catalogo, pandectis Florentinis praeposito, indicantur: licet ex iis nulla legum capita, in digestorum libros relata, inueniantur. 2) *libros responsorum* quorum secundus citatur l. 4. de leg. Rhod. 3) *ad edictum praetoris vrbani* libro quinto citatur l. 18. de oper. li-

z) Saturn. l. 1. cap. 10.

a) Hist. natur. l. 7. cap. 5. Meminit Massurii quoque nostri lib. 7. cap. 41.

b) Lib. 10. cap. 7. c) Lib. 15. c. 29. d) Lib. 15. c. 30.

e) Noct. Attic. lib. 5. cap. 19. Eius mentionem fecit etiam lib. 10. cap. 15. et lib. 14. cap. 2.

libert. 4) *librum memorialium* l. 144. de verb. signif. 5) *libros ad Vitellium* l. 45. de legat. lib. 3. et passim alibi laudatos. 6) *librum de furtis* cuius in Atticis noctibus meminit GELLIVS. *f*) Alia, quae temporum iniuria perierunt omnia. Pauca de furtis modo laudatus Gellius exscripsit: in toto vero legum Romanarum systemate, vbi saepius citatur nulla prorsus ex eo decerpta loca aut fragmenta reperiuntur.

§. V.

M. COCCEIVS NERVA ab eo Cocceio natus est qui cum L. Gellio Publicola, triumuirali dominatu consulatum gessit, anno ab V. C. DCCXVIII. et conciliandae inter Augustum et Antonium amicitiae cum Mecaenate se interposuit. Hic Labeonis sectam in iurisprudentia suscepit, atque disciplinarum dissensiones ingenio et disputationibus auxit, cum Capitonis successoribus. Ita illustris natalibus, et diuini humanique iuris scientia inclutus, in Tiberii Caesaris familiaritatem intimam peruenit. Ad dignitatem euectus consularem, vnus senator, cum Seiano et arto comitatu, a Tiberio, Romam relinquente, Capreas in Campaniam deductus est: *g*) vbi flagitiosae libidinis spectator proximus et inuitus erat: adeo quidem vt communem patriae miseriam, oppressamque libertatem perpetuo contemplaretur. Ea summa animi perturbatione et aegritudine, cum effrenatae libidinis tyrannum orationis auctoritate nulla comprimere auderet, semet ipsum ea scelerum licentia voluit morte ante tempus sumenda educere. Cum ante suspiriis saepe ac tristi desperatione haud obscure

 signi-

*f*) Lib. 11. c. 18. *g*) Vid. TACITVS annal. l. 4. c. 58.

significaret, aliquid graue in femet ipfum conftituiffe: cauffae nofcendae percupidus Caefar, eam intelligere ex eo nunquam potuit, aut perfuafionibus multis aegrum animum a voluntaria morte abfterrere. Maluit enim vitae finem exitumque liberum, quam turpem tyranni confuetudinem: ratus, vitam fibi fatis ignominiofe tranfigendam fore, Tiberio fi placere velit; aut illius, fi offenderetur, exponendam crudelitati. Sic tandem inedia periit vltro, Tiberii anno XVIII. poft Chriftum natum XXXIV. Triftem tanti ICti cafum TACITVS *b*) ita defcribit: *Cocceius Nerua continuus principis, omnis diuini humanique iuris fciens, integro ftatu, corpore illaefo, moriendi confilium cepit. Quod vt Tiberio cognitum, affidere, cauffas requirere, addere preces, fateri poftremo, graue confcientiae, graue famae fuae: fi proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. Auerfatus fermonem Nerua, abftinentiam cibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala reip. viferet, ira, et metu, dum integer, dum intentatus, honeftum finem voluiffe.* Pauca eius doctrinae veftigia in Digeftis occurrunt; et aliquando tantum eius *refponfa* referuntur.

## §. VI.

Eiufdem nominis reliquit filium, qui eadem cum patre iuris cognitione inclaruit; tanta quidem ingenii felicitate praeditus, vt decimo feptimo aetatis anno femet offerret publice confulentibus, atque de iure pari prudentia refponderet. *i*) Quo in munere cum liberius ali-

*b*) Annal. l. 6 c. 26.

*i*) Vid. VLPIANVS l. 1. D. de poftulan.

aliquando indulgeret ingenio: etiam paulo argutior nonnunquam esse videbatur. *k)* Scripsit *de vsucapionibus libros: l)* quorum saepius in digestis fit mentio. Et hunc aiunt patrem fuisse Neruae imperatoris, qui vt ut senex non sine maxima rerum gestarum laude Romanis praefuit.

## §. VII.

Neruae patris disciplinam, sub finem principatus Tiberii, LICINIVS PROCVLVS, tanta quidem cum nominis fama et eruditionis laude suscepit: vt ab eo *Proculiani* sint dicti, qui prius a Labeone et Nerua nominabantur. De Proculo ICto cum nihil certi traditum, ac ne praenomen quidem eius in legum libris expressum reperiatur: de aetate, persona et honoribus eius gestis critici varie disputarunt. Verisimilior coniectura mihi videtur eorum, qui Licinium illum esse putarunt praetorio praefectum, intima familiaritate coniunctum Othoni imperatori, cum de summa rerum ille ipse atque Vitellius certarent. Eumque ICtum TACITVS *m)* testatur Othonis consilia fouisse. Hinc plurimum spei atque fiduciae imperator collocauit in eum praetorii praefectum suum: qui vrbanae militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, qui rectores peditum equitumque destinati fuerat, at cuique erat, criminando, quod facillimum facta, prauus et callidus bonos ac modestos anteibat, ac ipse peditum equitumque copiis praeficieba-



*k)* Vid. PAVLVS l. penult. D. in quibus caussis pign. et hypoth.
*l)* PAPINIANVS l. 47. D. de acquirend vel amitt. possess.
*m)* Hist. l. 1. c. 46. confer. eiusdem libri cap. 82.

batur: *n*) vt summam in duces Othonis potestatem haberet. *o*) At sibi fortassis quam Imperatori magis consuluit. Nam, si TACITO *p*) credimus, *Otho pronus ad decertandum: frater eius Titianus, et praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, fortunam et Deo, et numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus, testabantur. Neu quis obuiam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant.* Exercitu imprudentia et temeritate profligato, noster cum Suetonio Paulino supplex factus Vitellio, magis necessaria, quam honesta defensione vtitur, ac proditionem vltro sibi imputare non veretur. Statium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suae assignat. Vitellius de perfidia credit, et fidem absoluit. Atque ita noster in gratiam a Vitellio recipitur. *q*) Siue is, siue alius fuerit illi in legum libris saepe citatus Proculus: magnam certe in iure ciuili gloriam assecutus est, suumque, vt dixi, nomen sectae Proculianae dedit. Acerrimus enim doctrinae, quam a Labeone et Nerua patre accepit, defensor fuit: supra ceteros sui temporis ICtos valuit auctoritate: vnus omnium maxime diuini et humani iuris scientia excelluit: ac defendenti Capitonis tradita Cassio se in primis opposuit. Vnde factum est, vt sacrae Themidis sacerdotes partim *Cassiani*, partim *Proculiani* appellarentur. A diuis fratribus, vel ab VLPIANO *r*) Proculus hic non leuis vocatur iuris auctor.

§. VIII.

*n*) TACITVS hist. l. 1. c. 87. extr.
*o*) Idem. hist. l. 2. c. 39. init. *p*) Hist. l. 2. c. 33.
*q*) Vid. TACITVS histor. l. 2. c. 60.
*r*) l. 17. D. de iure patron.

§. VIII.

Scripsit, quantum quidem ex superstitibus fragmentis constat, 1) *Epistolarum libros undecim*; 2) *Notas ad Labeonem*; 3) *Libros tres ex posterioribus Labeonis*. Ex *primo* epistolarum libro in Digestis ICtorum supersunt fragmenta l. 16. quemadm. seruit. amitt. s) Ex *secundo* l. 31. de dolo malo. t) l. 13. de servitut. praed. vrban. v) l. 69. de heredib. instit. x) l. 15. de tritic. vin. vel ol. legat. y) l. 55. de acquir. rer. dom. z) l. 113. de verbor. obligat. a) l. 124. de verb. signif. b) Ex *quarto* l. 12. de offic. praesidis. c) Ex *quinto* l. 36. de pactis. d) l. 13. si servitus vindicetur. e) l. 76. pro socio. f) l. 78. et 80. eodem. l. 82. de iure dotium. g) l. 60. soluto matrim. h) l. 46. de legat. et fideic. lib. 2. i) l. 86. de legat. et fideic. lib. 3. k) l. 6. de tritic. vin. vel ol. legat. l) l. 11. de aur. arg. mund legat. m) l. 27. de acquir. vel amittend. possess. n) l. 82. de solut. et liberat. o) l. 125. de verbor. signif. p) Ex epistolarum libro *sexto* l. 68. de contrah. emt. et vend. q) l. 47. de legat. et fideic. lib. 2. r) l. 126. de verbor. signif. s) Ex *septimo* l. 53. de condict. indebiti. t) l. 67. de iure dotium. v) l. 84. de solut. et liberat. x) Ex *octauo* l. 44. de adopt. et emancip. y) l. 48. de legat. et fideic. lib. 2. z) l. 56. de acquir. rerum domin. a) l. 7. de captiu. et de postlim. reuers. b) Ex *undecimo* l. 69. de contrah. emt. et vend. c) l. 12. de praescript.

s) Lib. 8. tit. 6. t) 4. 3. v) 8. 2. x) 28. 5. y) 33. 6. z) 41. 1. a) 45. 1. b) 50. 16. c) 1. 18. d) 2. 14. e) 8. 5. f) 17. 2. g) 23. 3. h) 24. 3. i) 31. k) 32. l) 33. 6. m) 34. 2. n) 41. 2. o) 46. 3. p) 50. 16. q) 18. 1. r) 31. s) 50. 16. t) 12. 6. v) 23. 3. x) 46. 3. y) 1. 7. z) 31. a) 41. 1. b) 49. 15. c) 18. 1.

ſcript. verb. *d*) l. 17. de pactis dotalib. *e*) *Notae* Proculi ad Labeonem citantur l. 10. §. 1. de negot. geſtis. *f*) l. 69. de condit. et demonſtrat. *g*) *Liber tertius* ex poſterioribus Labeonis citatur l. 16. de tritic. vin. vel ol. legat. *h*) Libri neque numero, neque nomine notato Proculus in digeſtis ſaepius citatur. l. 2. §. 47. de origine iuris. *i*) l. 7. §. 1. de ſenatoribus. *k*) l. 11. pr. de iuriſdictione. *l*) l. 11. §. 2. eodem. l. 21. §. 2. et l. 27. pr. de pactis. *m*) l. 11. et 18. de negot. geſtis. *n*) l. 35. §. 9. ex quibus cauſſis maiores. *o*) l. 21. §. 9. l. 23. §. 1. et l. 23. §. 2. de receptis. *p*) l. 11. pr. l. 36. pr. et l. 40. pr. de hered. petition. *q*) l. 27. §. 1. et 5. de rei vindicat. *r*) l. 19. pr. de vſufructu. *s*) l. 3. pr. de vſufruct. earum rerum. *t*) l. 4. pr. de vſu et habitat. *v*) l. 12. §. 1. eodem. l. 7. pr. vſufructuar. quemadmodum caueat. *x*) l. 10. de ſeruitutibus. *y*) l. 19. pr. de ſeruitut. praed. vrban. *z*) l. 5. §. 1. de ſeruitut. praed. ruſtic. *a*) l. 24. eodem. l. 7. §. 3. et 8. l. 11. pr. et §. 5. l. 27. §. 1. 10. et 11. l. 29. §. 1. 2. et 3. ad leg. Aquil. *b*) l. 52. pr. familiae Erciſcundae. *c*) l. 5. communi diuidundo. *d*) l. 18. de interrogat. in iure faciend. *e*) l. 14. §. 11. de relig. et ſumtib. funer. *f*) l. 9. §. 9. et l. 11. §. 1. de rebus creditis. *g*) l. 3. §. 3. et l. 15. de condict. cauſſa data. *h*) l. 5. de condict. ob turp. cauſ. *i*) l. 17. §. 4. de inſtitor. action. *k*) l. 4. §. 5. quod cum eo, qui in al. pro-

*d*) 19. 5. *e*) 23. 4. *f*) 3 5. *g*) 35. 1. *h*) 33. 6.
*i*) 1. 2. *k*) 1. 9. *l*) 2. 1. *m*) 2. 14. *n*) 3. 5.
*o*) 4. 6. *p*) 4. 8. *q*) 5. 3. *r*) 6. 1. *s*) 7. 1.
*t*) 7. 5. *v*) 7. 8. *x*) 7. 9. *y*) 8. 1. *z*) 8. 2.
*a*) 8 3. *b*) 9. 2. *c*) 10. 2. *d*) 10. 13. *e*) 11. 1.
*f*) 11. 7. *g*) 12. 1. *h*) 12. 4. *i*) 12. 5. *k*) 14. 3.

protest. *l*) l. 17. 30. pr. et 47. §. 3. de peculio. *m*) l. 32. depositi. *n*) l. 4. et 22. §. 7. mandati. *o*) l. 38. §. 1. l. 65. pr. l. 65. §. 5. et l. 67. pr. pro socio. *p*) l. 1. §. 1. de contrah. emt. et vend. *q*) l. 6. et 8. pr. de pericul. et commod. rei vend. *r*) l. 38. §. 2. de action. emt. et vendit. *s*) l. 3. et 15. §. 8. locati, conducti. *t*) l. 13. qui potiores in pign. vel hypoth. *v*) l. 17. §. 4. de aedilit. edicto. *x*) l. 13. et 16. §. 2. de euict. et duplae stip. *y*) l. 19. pr. de vsur. et fructib. *z*) l. 48. §. 1. de iure dotium. *a*) l. 31. §. 7. et l. 64. de donat. inter vir. et vx. *b*) l. 10. §. 1. l. 17. pr. et §. 1. soluto matrim. *c*) l. 1. et l. 3. §. 4. de action. rer. amot. *d*) l. 10. §. 3. et l. 33. de testamentar. tutela. *e*) l. 6. §. 1. de liberis et postumis. *f*) l. 9. §. 3. l. 11. et l. 59. §. 2. de hered. instit. *g*) l. 60. et l. 62. pr. de acquir. vel omitt. hered. *h*) l. 14. pr. de iure codicill. *i*) l. 12. pr. l. 15. pr, et l. 26. §. 2. de legat. et fideic. lib. 1. *k*) l. 20. et 49. §. 3. de legat. et fideic. lib. 2. *l*) l. 49. §. 6. l. 79. §. 1. l. 100. §. 2. et 3. de legat. et fideic. lib. 3. *m*) l. 3. §. 2. de penu legata. *n*) l. 3. l. 19. §. 3. et l. 32. §. 5. de aur. argent. mund. legat. *o*) l. 14. l. 40. §. 5. l. 43. pr. et l. 58. de condit. et demonstrat. *p*) l. 1. §. 14. et l. 45. §. 1. ad legem Falcid. *q*) l. 10. l. 17. pr. et §. 1. de iure patronat. *r*) l. 20. §. 1. de operis libertor. *s*) l. 26. de damno infecto. *t*) l. 11. §. 2. de aqua, et aquae

*l*) 14. 5. *m*) 15. 1. *n*) 16. 3. *o*) 17. 1. *p*) 17. 2.
*q*) 18. 1. *r*) 18. 6. *s*) 19. 1. *t*) 19. 2. *v*) 20. 4.
*x*) 21. 1. *y*) 21. 2. *z*) 22. 1. *a*) 23. 3. *b*) 24. 1.
*c*) 24. 3. *d*) 25. 2. *e*) 26. 2. *f*) 28. 2. *g*) 28. 5.
*h*) 29. 2. *i*) 29. 7. *k*) 30. *l*) 31. *m*) 32. *n*) 33. 9.
*o*) 34. 2. *p*) 35. 1. *q*) 35. 2. *r*) 37. 14. *s*) 38. 3. *t*) 39. 2.

aquae pluu. arc. *v*) l. 7. §. 1. qui et a quibus manumiss. *x*) l. 7. §. 7. l. 21. pr. l. 26. §. 1. l. 27. §. 2. et l. 28. de acquirend. rerum domin. *y*) l. 3. §. 3. de acquir. vel amitt. possess. *z*) l. 4. §. 10. et l. 31. pr. de vsurpat. et vsucap. *a*) l. 2. §. 1. pro derelicto. *b*) l. 6. §. 13. l. 7. et l. 25. §. 5. quae in fraudem creditor. *c*) l. 1. §. 25. de vi et vi armata. *d*) l. 8. l. 21. l. 112. §. 1. et l. 138. pr. de verbor. obligat. *e*) l. 28. §. 4. de stipulat. seruorum. *f*) l. 93. §. 3. de solut. et liberat. *g*) l. 11. §. 4. et 5. de iniur. et famos. libell. *h*) l. 4. et l. 116. de verbor. signif. *i*)

§. IX.

Sunt, qui ICtum hunc, inter sex illos relatum, qui a Masurio Sabino ad Iulianum vsque floruerunt, non *Licinium* vocant, sed *Sempronium*, diuersum a praefecto praetorio, qui sub Othone imperatore fuit. Et huius quidem sententiae argumentum petunt ex l. 47. D. de legat. lib. 2. *k*) vbi ex libro sexto epistolarum de duobus testamenti exemplis haec leguntur: *Sempronius Proculus Nepoti suo salutem. Binae tabulae testamenti eodem tempore exemplarii caussa scriptae, vt vulgo fieri solet, eiusdem patris familias proferuntur: in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei legati sunt Titio. Quaero, vtrum et quinquaginta aureos, an centum dumtaxat habiturus sit.* NB. *Proculus respondit: in hoc casu magis heredi parcendum est. Ideoque vtrumque legatum nullo modo debetur: sed tantummodo quinqua-*

*v*) 39. 3. *x*) 40. 9. *y*) 41. 1. *z*) 41. 2. *a*) 41. 3. *b*) 41. 7. *c*) 42. 8. *d*) 43. 16. *e*) 45. 1. *f*) 45. 3. *g*) 46. 3. *h*) 47. 10. *i*) 50. 16.

*k*) Digest. lib. 31. tit. 1.

*quaginta aurei.* Ex illo vero loco mihi nihil mutandum esse videtur. Et iam tum PETRVS FABER *l*) in eo legis fragmento, *Sempronius Nepos Proculo suo salutem* legendum esse putauit, ratione petita ex l. 67. D. de iure dotium *m*) et l. 125. de verbor. signif. *n*) vbi *Proculus Nepoti suo*, et *Nepos Proculo suo salutem* dixerunt. Scio illustrem EVERARDVM OTTONEM, Antecessorem Vltraiectinum, *o*) illius non audire sententiam, et rationem, quam adduxerit, sibi persuadere, dicta lege 47. vnica voce *quaeris* profligari. Sequuntur Virum elegantiori literatura et diuini humanique iuris scientia excellentissimum cum recentiores alii, tum CHRIST. GODOFR. HOFFMANNVS *p*) et ABRAHAMVS WIELINGIVS ICtus Franequeranus, Fautor et Amicus, vel propter politiora studia inaestimabilis mihi. *q*) Manus tanto Viro et lubentissime darem ego: nisi codices probatae fidei, et antiquissimi *r*) contrariam mihi lectionem suppeditarint hanc: *Sempronius Proculo Nepoti suo salutem.* Media quoque epistola non *quaeris*, sed *quaero* habent. Ita certe Sempronius quaerit distincte: et

Mmm 2 Pro-

*l*) Semestr. l. 3. c. 12. *m*) Digest. lib. 23. tit. 3.

*n*) Digest. lib. 50. tit. 16.

*o*) Elegantissima praefatione, quam tomo primo Thesauri iuris Romani scripsit, pag. 13.

*p*) Hist. iuris volum. 1. pag. 150.

*q*) Iurisprudentia restituta pag. XCI.

*r*) Digesto infortiato, quod prodiit Lugduni 1508. fol 131. Rursum 1514. fol. 134. vbi leges numeris primum inueniuntur distinctae. Eandemque lectionem in margine suarum editionum Pacius et Charondas agnoscunt. CONTIVS et qui eum sequuntur ex pandectis Florentinis primum *Proculus* et *quaeris* legerunt.

Proculus respondet: neque in epistolis aliter fuisse, res ipsa loquitur. In eadem serie si Proculus scripsisset: vix ferenda esset eius dictatoria responsio. At legis, si quid video, compilator ex epistolis scripsit primo Sempronii quaestionem, ICti deinde responsionem easdemque disertis verbis distinguit his: *Proculus respondit*: vt in aliis quoque legibus, et sequenti, vbi *Licinius Lucusta Proculo suo salutem* dicit et de iure quaerit: media lege *Proculus Locustae* respondet.

§. X.

Proculi celebrantur plures in historia: quandoquidem veteres eum consueuerunt hoc nomine appellare, qui patre peregrinante a patria procul natus erat; vel qui patribus senibus, quasi procul progressis aetate, natus. *s*) Sunt apud TACITVM *Proculus Barbius*, *t*) *Ceruarius Proculus*, *v*) *Cestius Proculus*, *x*) *Cocceius Proculus*, *y*) *Considius Proculus*, *z*) *Titius Proculus*, *a*) atque *Volusius Proculus*. *b*) Latinos inter poetas Proculus fuit Callimachi imitator, de quo OVIDIVS: *c*)

*Callimachi Proculus molle teneret iter.*

Proculus imperator libidinosus a Probo victus et occisus a FLAVIO VOPISCO describitur. Proculus etiam grammaticus, M. Antonini Philosophi praeceptor, cuius opus de admirandis TREB. POLLIO *d*) et CAPITOLINVS *e*) saepe laudant. Ille vero etiam grammaticum

*s*) Vid. FESTVS in voc. *Proculum*. *t*) Hist. lib. 1. cap. 25.
*v*) Annal. lib. 15. cap. 50. 66. et 71. *x*) Annal. l. 13. c. 30.
*y*) Histor. l. 1. c. 24. *z*) Annal. l. 6. c. 18.
*a*) Annal l. 11 c. 35. *b*) Annal. l. 15. c. 51. et 57.
*c*) Ex Ponto lib. 4. eleg. 16. *d*) In triginta tyrannis.
*e*) In Antonino. Et cap. 2. testatur Proculum vsque ad proconsulatum prouectum ab imperatore, onera in se recipiente.

cum hunc ait virum ſui temporis doctiſſimum fuiſſe. *f*) Et a noſtro diuerſus eſt Proculus ICtus ille, apud AELIVM LAMPRIDIVM, *g*) Alexandro Seuero a conſiliis: quem adeo imperator dilexit, ac ſingulari magiſtratus honore ornauit. *h*)

§. XI.

Sub Tiberio et aliquot ſequentibus imperatoribus floruit C. CASSIVS LONGINVS, Seruii Sulpitii pronepos, ex nepte illius, Q. Tuberonis filia, natus. Hic Sabino ſucceſſit eius diſcipulus, et opinionum, quas Sabinus fouebat, tenaciſſimus defenſor: quamuis laudi ac famae praeceptoris ſui obfuiſſe videretur: cum Sabinianam ſcholam a ſuo nomine Caſſianam appellari voluerit. Ita Caſſianorum eo tempore inualuit nomen. Et PLINIVS *i*) eum Caſſianae ſcholae principem, vt AGGENVS VRBICVS ad Iulium Frontinum virum prudentiſſimum vocat. Tiberii temporibus conſulatum geſſit cum M. Vinitio Quartino, anno ab V. C. DCCLXXXII. Licet in primis videatur libertatis amantiſſimus fuiſſe: magni eum tamen Tiberius fecit. Sub Claudio Caeſare praefectus fuit Syriae. *k*) Quantum in ciuitate habuerit auctoritatis, vel ex eius oratione patet, qua, in paricidas praefecti vrbis vt lege agatur, ſenatoribus perſuaſit. *l*) At funeſtum illi Neronis imperium. Cum publicae ducerentur exſequiae



*f*) POLLIO trig. tyrannis c. 22. *g*) *Alex Seuer. cap.* 68.
*h*) Confer. l. 9. C. ad legem Iuliam de adulteriis.
*i*) Lib. 7. epiſt. 24.
*k*) Vid. IOSEPHVS antiq. iudaic l. 15. c. 14. et l. 20. c. 1. TACITVS annal. l. 12. c. 11. extr. qui cap. ſeq. addit: *ea tempeſtate Caſſius ceteros praeminebat peritia legum.*
*l*) Apud. TACITVM annal. l. 14. c. 43. ſeq.

enecatae Poppaeae: Nero earum officio C. Cassium prohibuit. Quod primum indicium mali fuit, in longum haud differendum. Nullum crimen fuit, nisi quod Cassius opibus vetustis et grauitate morum excelleret. Missa ad senatum oratione, vt a rep. remoueretur, illi obiectauit, quod inter imagines maiorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, inscriptam *duci partium*: quasi belli ciuilis semina, et defectionem a domo Caesarum quaereret: ac memoria infensi nominis tantum ad discordias vteretur. In coniugem eius Lepidam, Silani amitam, incestum cum fratris filio, et diros sacrorum ritus consingebat. Ita senatus consulto exilium Cassio decernitur, qui in Sardiniam insulam deportatus est. De Lepida voluerunt senatores, vt Caesar ipse statueret. *m*) Cassium luminibus fuisse orbatum TRANQVILLVS *n*) scribit. Longissimae tamen aetatis beneficio ad Vespasiani vsque imperium peruenit: a quo cum Romam esset reuocatus, breui post diem obiit supremum. *o*) C. Cassius Longinus hic confundendus non est cum alio eiusdem nominis viro itidem consulari, qui vltra centum et quinquaginta annis ante eum cum Sexto Domitio Caluino consulatum gessit anno ab V. C. DCXXX. cum libera adhuc esset resp. ille fortassis Censor, cuius VELLEIVS PATERCVLVS *p*) meminit. Alius L. Cassius Longinus cum C. Mario Nepote; anno DCXLVII. et C. Cassius Longinus cum Cn. Domitio Aenobarbo *q*) DCLVIII. consulari dignitate inclaruit. *Fuit*, inquit POM-

*m*) TACITVS annal. l. 16. c. 7. 8. et 9. Confer. eiusd. libri cap. 22. extr. *n*) Neron. cap. 37.

*o*) Vid. POMPONIVS l. 2. D. de orig iuris. extr. *p*) Lib. 2. c. 10.

*q*) PLINIVS hist. natur. l. 7. c. 4. cum P. Licinio Crasso scribit, qui, vt in fastis est; anno sequenti consul fuit.

POMPONIVS, *r*) *et alius Longinus ex equestri quidem ordine, qui postea ad praeturam vsque peruenit.* Ad eum FREYMONIVS *s*) refert, quod SVETONIVS *t*) scripto reliquit, ab Nerone luminibus fuisse orbatum, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Caesaris imagines restituisset. Sed eadem est caussa, cuius meminit TACITVS, *v*) idem flagitium: vt frustra mihi videantur diuersis eadem tribuere fata. Est huius Caii Cassii Longini ICti frequens mentio in legum libris, quorum loca FREYMONIVS *x*) et EBERLINVS *y*) industria singulari notarunt. Scripsit 1) *notas ad Vitellium*, teste VLPIANO l. 12. §. 18. de instit. vel instrum. leg. 2) *notas ad Vrseium Ferocem*, eodem teste l. 10. §. 3. D. quibus mod. vsusf. amit. 3) *libros iuris ciuilis*, quorum decimus citatur l. 70. D. de vsufructu. Omnia vero Cassii monumenta, ex quibus alii iuris hauserunt prudentiam, iniuria temporum interiere. TACITVS describit eius de supplicationibus sententiam, *z*) seueritatem, *a*) et bonam disciplinam. *b*)

§. XII.

E Cassii Longini schola eius prodiit in iuris disciplina successor, COELIVS SABINVS, qui Vespasiani imperatoris temporibus plurimum potuit: vt non modo vir esset eruditionis magnae, verum et summae auctoritatis; qui a POMPONIO *c*) in primis a potentia commen-

*r*) l. 2. D. de origine iuris extr.

*s*) Symphonia iuris chronologica pag. 137.

*t*) Neron. cap. 37.

*v*) Annal. l. 16. c. 7.

*x*) Symphonia iuris chronologica pag. 115. seqq.

*y*) De origine iuris pag. 374. seq.

*z*) Annal. l. 13. c. 41. extr.

*a*) Annal. l. 12. c. 12. l. 13. c. 48.

*b*) Annal. l. 15. c. 52.

*c*) l. 2. D. de orig. iuris.

mendatur. Ab Othone imperatore, honoris caussa, in duos menses, quinctilem videlicet atque sextilem, acceptum consulatum cum Flauio Sabino gessit: quam dignitatem sub Vitellio quoque retinuit. *d*) Sunt, qui velint, ab eo Sabinianorum appellationem venisse: quam alii a Masurio Sabino deducunt. Scripsit librum *de edicto aedilium curulium*: ex quo multae illius sententiae in rebus venalibus obtinuerunt. Hunc librum A. GELLIVS laudat: *e*) qui et alibi testatur, *f*) pileatos seruos venum solitos ire, quorum nomine venditor nihil praestaret, Coelium Sabinum iuris peritum scripto reliquisse; eiusque rei caussam esse, quod huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendundo deberent, vt emtores errare, et capi non possent; neque lex vendundi operienda esset: sed oculis iam perciperent, quodnam esset mancipiorum genus. *Sicuti*, inquit ICtus, *antiquitus mancipia iure belli capta coronis inducta veniebant, et iccirco dicebantur sub corona venire: namque vt ea corona signum erat captiuorum venalium: ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos venum dari, quorum nomine emtori venditor nihil praestaret.* In digestis citatur l. 14. 17. 20. 38. 65. et 72. de aedilicio edicto. *g*)

§. XIII.

Proculum eadem iuris disciplina secutus est PEGASVS, quem obscuro loco natum, propriaque virtute summos honores adeptum esse, IVVENALIS innuit, *h*) vbi

— — *rapta*, inquit, *properabat ab olla*
*Pegasus, attonitae positus modo villicus vrbi.*

*Anne*

*d*) TACITVS histor. l. 1. c. 77. *e*) Noct. Attic. l. 4. c. 2.
*f*) Lib. 7. c. 4. *g*) Lib. 21. tit. 1.
*h*) Satyr. 4. vers. 76. seqq.

*Anne aliquid tunc praefecti? quorum optimus atque*
*Interpres legum sanctissimus: omnia quanquam*
*Temporibus diris tractanda putabat inermi*
*Iustitia.* — — — — — —

A re tenui vult poeta ICtum laudatissimum ad honores properasse, vrbi a Vespasiano praefectum: attamen, cum sub auaro principe praefecti fuerint tantum villici, qui quauis ratione corraderent vndecunque omnia optimum atque sanctissimum iuris interpretem hunc Pegasum fuisse. Neque solum praefectus fuit vrbi sub Vespasiano imperatore: *i*) verum et, IVSTINIANO teste, *k*) cum Pusione consul fuit. Quoniam vero in fastis consulatus hic non reperitur, constat eum non ordinarium, sed suffectum fuisse. Factum est in eo consulatu senatus consultum, ab eo *Pegasianum* dictum, vt ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, sicut per legem Falcidiam ex legatis retinere pridem licuerat. Ex singulis quoque rebus per fideicommissum relictis eadem permissa retentio est. Illud quoque hoc senatus consulto cauebatur, vt si recusasset scriptus heres adire hereditatem, quasi suspectam atque damnosam, desiderante fideicommissario, iussu praetoris adiret, et restitueret hereditatem. Cuius decreti multa Iustinianus imperator abrogauit, multa in senatus consultum *Trebellianum* transtulit. *l*) De libris, quos scripsit, nihil certi constat: nulla

*i*) Vid. etiam POMPONIVS l. 2. D. de origine iuris. Confer POMP. LAETVS de mag. Rom. l. 1. c. vlt.

*k*) Instit. l. 2. tit. 23. §. *sed quia heredes* etc.

*l*) Vid. institutiones Iustin. l. c.

nulla etiam eorum fragmenta ad nos peruenerunt. In Digestis ICtorum frequens tamen eius celebratur memoria. Leges, quibus facta eius mentio, FREYMONIVS *m*) et EBERLINVS *n*) notarunt.

§. XIV.

A Pegaso Proculiana iuris disciplina in IVVENTIVM CELSVM, patrem, inde ad eiusdem nominis filium, transiit. Celsus pater initae coniurationis auctor a Domitiano compertus, cum frustra negaret, astu tandem ac simulatione poenam effugit. *o*) Promisit enim clam inquisiturum, atque criminis delaturum conscios, si vita sibi condonaretur. Tyranno placuit conditio. Noster vero aliud ex alio nectens, rem ad Domitiani mortem extraxit: atque ita semet ipsum et socios praesenti periculo exemit. Plurimum valuit auctoritate apud Traianum, a quo tanto habitus est in honore, vt, DIONE et XIPHILINO *p*) testibus, statuam illi posuerit. Cum praetor esset, Licinium Nepotem, qui ambitus et repetundarum reis facultatem testium Romam euocandorum fieri volebat, animi tanto feruore obiurgauit: vt accensis vtrinque animis ad contumelias excurrerint. Id quod C. PLINIVS Vrso suo *q*) non sine dolore scribit. Etiam post ea Traiani tempora Hadriano imperatori inter iudicandum praecipue a consiliis fuit. Cum vero illi Domino suo diceretur in venatione struxisse insidias; iubente senatu, etiam Hadriano inuito, Baiis occisus est. *r*) Non adeo frequens eius in pan-

*m*) Symphonia iuris chronologica pag. 161. seq.

*n*) De origine iuris pag. 380.

*o*) Vid. DIO CASSIVS lib. 67.

*p*) In Traiano.

*q*) Lib. 6. epist 5.

*r*) Vid. XIPHILINVS ex Dione in Hadriano pr. AELIVS SPARTIANVS Hadriano cap. 7.

pandectis fit mentio. Cum enim, POMPONIO *s*) auctore, duo fuerunt Celsi, pater et filius: hic vero post Traianum floruit tandem, ac patris famam longe post se reliquit, Celsi filii, non Celsi patris, ab iure consultis in legum libris laudantur scripta: de quibus suo loco agemus. Citatur tamen ille in digestis l. 3. de condictione caussa data. *t*) l. 20. et 29. de legat. et fideic. lib. 2. *v*) l. 39. mandati, oct. contra. *x*)

§. XV.

Vt Pegaso Celsus, ita Coelio Sabino PRISCVS IAVOLENVS in iuris disciplina successit. Hic sub Traiano, Iunioris PLINII temporibus floruit, ita quidem, vt dubiae haberetur aliquando sanitatis. Qua de re satis cognita PLINIVS *y*) Romano suo scribit: *Passienus Paulus, splendidus eques Romanus, et in primis eruditus, scribit elegos. — Is quum recitaret, ita coepit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iauolenus Priscus (aderat enim vt Paulo amicissimus) Ego vero non iubeo. Cogita, qui risus hominum, qui ioci. Est omnino Priscus dubiae sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publice respondet: quo magis, quod tunc fecit, et ridiculum, et notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam solicite recitaturis prouidendum est, non solum vt sint ipsi sani, verum etiam vt sanos adhibeant.* Eum masculе quidem singulari dissertatione docta satis et elegante GOTTLOB AVG. IENICHEN V. CL. defendit: ac maiorem praeter merita Plinio calumniae ac inuidiae notam inurit; quam superiori capite paucis abstergere studui. Rem narrat Plinius, viro graui indignam; non vero detrahit

 eius

*s*) L. 2. D. de orig. iuris §. 47. *t*) 12. 4. *v*) 31. *x*) 17. 1. *y*) Lib. 6. epist. 15.

eius famae: indicat potius, ea mentis leuitate nihil imminutam esse minime vulgarem in iurisprudentia auctoritatem. *Interest*, inquit, *officiis; adhibetur consiliis; ius ciuile respondet.* De iure non minus acute, quam recte respondit: omnibus prodesse studuit. In iuris disciplina Labeoni eiusque sectatoribus infensus, quantum quidem potuit, opiniones eorum destruxit. *z*) Strenuus e contrario fuit Cassii propugnator: cuius scripta et sententias saepius allegauit. Ipse plures habuit discipulos, eosque inter Tuscianum, et Valentem, et omnium praestantissimum Iulianum: in quo sectarum dissidia quieuerunt. Aetatem ad Antonini Pii vsque tempora perduxit, cui a consiliis fuit, suaque opera in legibus condendis profuit. Eoque imperante, Syriae praefuit. *a*)

§. XVI.

Scriptis inclaruit non paucis: quo pertinent 1) *Libri ex Cassio quindecim.* 2) *Libri ex posterioribus Labeonis decem.* 3) *Libri ad Plautium quinque.* 4) *Epistolarum quatuordecim libri.* Fragmenta in Digestis reperiuntur ex *primo librorum ex Cassio* l. 5. de liberis et postum. *b*) l. 14. et 63. de heredib. instit. *c*) l. 37. de legat. et fideic. lib. 2. *d*) Ex *secundo* l. 38. de legat. et fideic. lib. 2. *e*) l. 84. de legat. et fideic. lib. 3. *f*) l. 14. de optione legat. *g*) l. 11. de instruct. vel instrum. legat. *h*) l. 17. de peculio legat. *i*) l. 6. de alim. vel cib. legat. *k*) l. 54. et 68. de condit. et demonstrat. *l*) Ex *tertio* l. 48. de hered. petition. *m*) l. 39. de

*z*) Vid. l. 81. de fund. dot l. 44. D. de iniur. et famosis libellis.
*a*) Vid. IVLIVS CAPITOLINVS Antonino Pio cap. 12. IVLIANVS l. 5. D. de manumissis vindicta. 40. 2.
*b*) 28. 2. *c*) 28. 5. *d*) 31. *e*) 31. *f*) 32. *g*) 33. 5. *h*) 33. 7. *i*) 33. 8. *k*) 34. 1. *l*) 35. 1. *m*) 5. 3.

de legat. et fideic. lib. 2. *n*) l. 34. de bonis libertor. *o*) Ex *quarto* l. 64. de iure dotium. *p*) l. 1. de pactis dotalib. *q*) Ex *quinto* l. 24. de teſtamentar. tutela. *r*) l. 22. de rebus dubiis. *s*) Ex *ſexto* l. 16. de adopt. et emancip. *t*) l. 2. de iuriſdictione. *v*) l. 21. et 33. de operis libertor. *x*) l. 28. de ſtatu liberis. *y*) l. 12. de munerib. et honor. *z*) l. 111. de verbor. ſignificat. *a*) Ex *ſeptimo* l. 36. mandati. *b*) l. 63. de contrah. emt. et vend. *c*) l. 16. de peric. et commod. rei vend. *d*) l. 18. de actionib. emt. et vend. *e*) l. 21. de acquir. vel omitt. poſſeſſ. *f*) l. 5. et 7. pro legato. *g*) Ex *octauo* l. 28. de negot. geſtis. *h*) l. 37. locati conducti. *i*) Ex *nono* l. 14. de interrogat. in iure faciend. *k*) l. 51. mandati. *l*) Ex *decimo* l. 12. de ſeruitut. praed. vrban. *m*) l. 13. de ſeruit. praed. ruſtic. *n*) l. 4. communia praedior. *o*) l. 14. quemadmod. ſeruitut. amitt. *p*) l. 18. de aqua et aq. pluu. arc. *q*) l. 2. de via public. et itin. public. *r*) Ex *vndecimo* l. 39. de receptis. *s*) l. 58. de acquir. rerum domin. *t*) l. 104. de verbor. obligat. *v*) l. 78. de ſolut. et liberat. *x*) l. 112. de verb. ſignif. *y*) Ex *duodecimo* l. 33. et 35. de peculio. *z*) l. 2. et 9. de in rem verſo. *a*) Ex *decimo tertio* l. 22. de acquir. vel omitt. poſſeſſ. *b*) l. 5. de tabulis exhibend. *c*) l. 198. de diuerſ. reg. iuris. *d*) Ex *decimo quarto* l. 37. ad leg. Aquil. *e*)



*n*) 31. *o*) 38. 2. *p*) 23. 3. *q*) 23. 4. *r*) 26. 2.
*s*) 34. 5. *t*) 1. 7. *v*) 2. 1. *x*) 38. 1. *y*) 40. 7.
*z*) 50. 4. *a*) 50. 16. *b*) 17. 1. *c*) 18. 1. *d*) 18. 6.
*e*) 19. 1. *f*) 41. 2. *g*) 41. 8. *h*) 3. 5. *i*) 19. 2.
*k*) 11. 1. *l*) 17. 1. *m*) 8. 2. *n*) 8. 3. *o*) 8. 4.
*p*) 8. 6. *q*) 39. 3. *r*) 43. 11. *s*) 4. 8. *t*) 41. 1.
*v*) 45. 1. *x*) 46. 3. *y*) 50. 16. *z*) 15. 1. *a*) 15. 3.
*b*) 41. 2. *c*) 43. 5. *d*) 50. 17. *e*) 9. 2.

l. 60. ad leg. Falcid. *f*) l. 24. de donationibus. *g*) l. 113. de verbor. ſignif. *h*) Ex *decimo quinto* l. 8. quod cuiuscunque vniuerſit. nomine *i*) l. 34. ex quibus cauſſis maiores. *k*) l. 9. de in litem iurando. *l*) l. 14. de compenſationibus. *m*) l. 71. et 73. de furtis. *n*) l. 12. arbor. furtim caeſar. *o*) l. 13. de muner. et honor. *p*) l. 114. de verb. ſignif. *q*) Ex *poſteriorum Labeonis primo* l. 53. de aedilit. edicto. *r*) l. 39. de vulg. et pupill. ſubſtit. *s*) l. 60. et 62. de acquir. vel omitt. hered. *t*) l. 39. de condit. et demonſtrat. *v*) l. 217. de verb. ſignif. *x*) *Secundo* l. 64. de acquir. vel omitt. hered. *y*) l. 100. de legat. et fideic. lib. 3. *z*) l. 30. et 41. de vſu et vſufr. legat. *a*) l. 7. de tritic. vin. vel ol. legat. *b*) l. 4. et 25. de inſtruct. vel inſtrum. legat. *c*) l. 39. de aur. arg. mund. legat. *d*) l. 17. de liberat. legat. *e*) l. 40. de condit. et demonſtrat. *f*) l. 242. de verbor. ſignif. *g*) Ex libro *tertio* l. 24. quibus modis vſusfruct. amitt. *h*) l. 49. de vſur. et fructib. *i*) l. 10. de ſupellect. legat. *k*) l. 28. de rebus dubiis. *l*) l. 72. de diuerſis reg. iuris. *m*) Ex libro *quarto*. l. 77. de contrah. emt. et vend. *n*) l. 11. de iure deliberandi. *o*) l. 26. de manumiſſionibus. *p*) l. 39. de ſtatu liberis. *q*) Ex libro *quinto* l. 20. de ſeruitutibus. *r*) l. 79. de contrah. emt. et vend. *s*) l. 59. locati conducti. *t*) l. 25. qui teſtam. facere poſſunt. *v*) l. 42. de

*f*) 35. 2. *g*) 39. 5. *h*) 50. 16. *i*) 3. 4. *k*) 4. 6. *l*) 12. 3. *m*) 16. 2. *n*) 47. 2. *o*) 47. 7. *p*) 50. 4. *q*) 50. 16. *r*) 21. 1. *s*) 28. 6. *t*) 29. 2. *v*) 35. 1. *x*) 50. 16. *y*) 29. 2. *z*) 32. *a*) 33. 2. *b*) 33. 6. *c*) 33. 7. *d*) 34. 2. *e*) 34. 3. *f*) 35. 1. *g*) 50. 16. *h*) 7. 4. *i*) 22. 1. *k*) 33. 10. *l*) 34. 5. *m*) 50. 17. *n*) 18. 1. *o*) 28. 8. *p*) 40. 1. *q*) 40, 7. *r*) 8. 1. *s*) 18. 1. *t*) 19. 2. *v*) 28. 1.

de vſu et vſufruct. legat. *x*) l. 26. de inſtruct. vel inſtrum. legat. *y*) l. 51. de acquir. vel omitt. poſſeſſ. *z*) Ex libro *ſexto* l. 57. ad leg. Aquil. *a*) l. 80. et 83. de iure dotium; *b*) l. 32. de pactis dotalib. *c*) l. 18. de fundo dotali. *d*) l. 64. de donat. inter virum ex vxor. *e*) l. 66. ſoluto matrimonio. *f*) Ex libro *octauo* l. 33. de teſtamentaria tutela. *g*) Ex libro *nono* l. 57. locati, conducti. *h*) l. 90. de furtis. *i*) l. 44. de iniur. et famoſis libellis. *k*) l. 27. de captiu. et de poſtlim. *l*) Ex libro *decimo* l. 11. de ſupellect. legat. *m*) l. 46. de fideiuſſ. et mandat. *n*) *Ex librorum ad Plautium primo* l. 44. de hered. petition. *o*) l. 10. de condict. cauſſa data. *p*) l. 58. de euict. et duplae ſtip. *q*) l. 57. de iure dotium. *r*) l. 10. de legat. et fideic. lib. 2. *s*) l. 77. de legat. et fideic. lib. 3. *t*) Ex libro *ſecundo* l. 45. de condict. indebiti. *v*) l. 19. de in diem addict. *x*) l. 8. et 10. de hered. vel action. vendit. *y*) l. 60. de euict. et duplae ſtip. *z*) l. 4. pro emtore. *a*) l. 34. de ſtipulat. ſeruorum. *b*) Ex libro *tertio* l. 9. quemadmodum ſeruitut. amitt. *c*) l. 2. de duob. reis conſtit. *d*) Ex libro *quarto* l. 46. de condict. indebiti. *e*) l. 16. de vſurpat. et vſucap. *f*) Ex libro *quinto* l. 83. de verbor. ſignif. *g*) *Ex epiſtolarum libro primo* l. 36. de rebus creditis. *h*) l. 52. mandati. *i*) l. 40. de legat. et fideic. lib. 2. *k*) l. 23. de acquir. vel omitt. poſſeſſ.

---

*x*) 13. 2. *y*) 33. 7. *z*) 41. 1. *a*) 9. 2. *b*) 23. 3. *c*) 23. 4. *d*) 23. 5. *e*) 24. 1. *f*) 24. 3. *g*) 26. 2. *h*) 19. 2. *i*) 47. 2. *k*) 47. 0. *l*) 49. 15. *m*) 33. 10. *n*) 46. 1. *o*) 5. 3. *p*) 12. 4. *q*) 21. 2. *r*) 23. 3. *s*) 31. *t*) 32. *v*) 12. 6. *x*) 18. 2. *y*) 18. 4. *z*) 21. 2. *a*) 41. 4. *b*) 45. 3. *c*) 8. 6. *d*) 45. 2. *e*) 12. 6. *f*) 41. 3. *g*) 50. 16. *h*) 12. 1. *i*) 17. 1. *k*) 31.

ſeſſ. *l*) l. 19. de vſurpat. et vſucap. *m*) l. 28. de rebus auctorit. iud. poſſid. *n*) Ex libro *ſecundo* l. 53. de vſufructu. *o*) l. 5. communia praedior. *p*) l. 12. ſi ſeruitus vindicetur. *q*) l. 15. quemadm. ſeruitut. amitt. *r*) l. 18. communi diuidundo. *s*) l. 15. de compenſationibus. *t*) l. 64. de contrah. emt. et vendit. *v*) l. 15. de optione legat. *x*) l. 105. de verbor. obligat. *y*) Ex libro *tertio* l. 54. de vſufructu. *z*) l. 35. de bonis libertorum. *a*) l. 12. ſi quid in fraud. patroni. *b*) Ex libro *quarto* l. 12. de ſeruitutibus. *c*) l. 15. de iniuſt. rupt. et irrit. *d*) l. 76. de acquirend vel omitt. hered. *e*) l. 61. ad leg. Falcid. *f*) l. 20. de vſurpat. et vſucap. *g*) l. 74. de furtis. *h*) l. 115. de verbor. ſignif. *i*) Ex libro *quinto* l. 3. de eo, qui pro tutore vel cur. *k*) Ex libro *ſexto* l. 6. de liberat. legat. *l*) l. 25. de donationibus. *m*) l. 21 de vſurpat. et vſucap. *n*) l. 106. de verbor. obligat. *o*) l. 199. de diuerſ. reg. iuris. *p*) Ex libro *ſeptimo*. l. 11. et 64. de heredib. inſtit. *q*) l. 11. ſi quis omiſſa cauſſa teſtam. *r*) l. 41. de legat. et fideic. lib. 2. *s*) l. 23. de operis noui nunciat. *t*) l. 22. de vſurpat. et vſucap. *v*) l. 4. de diuerſ. temporal. praeſcript. *x*) l. 116. de verb. ſignif. *y*) l. 200. de diuerſis reg. iuris. *z*) Ex libro *octauo* l. 36. de bonis libertor. *a*) l. 107. de verbor. obligat. *b*) Ex libro *nono* l. 38. ad leg. Aquil. *c*) l. 4. de ſeruitut. legat. *d*) l. 23. de vſurpat. et vſucap. *e*) l. 21. de iniur. et

*l*) 41. 2. *m*) 41. 3. *n*) 42. 5. *o*) 7. 1. *p*) 8. 4. *q*) 8. 5. *r*) 8. 6. *s*) 10. 3. *t*) 16. 2. *v*) 18. 1. *x*) 33. 5. *y*) 45. 1. *z*) 7. 1. *a*) 38. 2. *b*) 18. 5. *c*) 8. 1. *d*) 28. 3. *e*) 29. 2. *f*) 35. 2. *g*) 41. 3. *h*) 47. 2. *i*) 50. 16. *k*) 27. 5. *l*) 34. 3. *m*) 39. 5. *n*) 41. 3. *o*) 45. 1. *p*) 50. 17. *q*) 28. 5. *r*) 29. 4. *s*) 31. *t*) 39. 1. *v*) 41. 3. *x*) 44. 3. *y*) 50. 16. *z*) 50. 17. *a*) 38. 2. *b*) 45. 1. *c*) 9. 2. *d*) 33. 3 *e*) 41. 3.

et famof. libellis. *f*) l. 11. de iure fifci. *g*) l. 117. de verbor. fignif. *h*) Ex libro *decimo* l. 35. de iudiciis. *i*) l. 108. de verb. obligat. *k*) l. 42. de fideiuff. et mandat. *l*) l. 79. de folut. et liberat. *m*) l. 201. de diuerf. reg. iur. *n*) Ex libro *vndecimo* l. 65. de contrah. emt. et vend. *o*) l. 21. et 51. locati, conducti. *p*) l. 20. de donat. inter vir. et vx. *q*) l. 42. de legat. et fideic. lib. 2. *r*) l. 67. de condit. et demonftrat. *s*) l. 46. ad fenatus confultum Trebellian. *t*) l. 44. de fideiuff. et mandat. *v*) l. 202. de diuerf. reg. iur. *x*) Ex libro *duodecimo* l. 65. de heredib. inftit. *y*) l. 55 de obligat. et actionib. *z*) Ex libro *decimo tertio* l. 3. de conftitut. princip. *a*) l. 10. de praefcript. verbis. *b*) l. 50. de donat. inter vir. et vx. *c*) l. 55. de condit. et demonftrat. *d*) l. 20. de fideiuff. et mandat. *e*) Ex libro *decimo quarto* l. 56. de condit. et demonftrat *f*) l. 24. de acquir. vel amitt. poffeff. *g*) l. 36. de ftipulat. feruorum. *h*) Libri nec nomine, nec numero notato, Prifcus Iauolenus in Digeftis citatur l. 2 §. 47. de origine iuris. *i*) l. 20. §. 1. de interrogat. in iure faciend. *k*) l. 2. §. 17. de hered. vel action. vendit. *l*) l. 46. de ritu nuptiar. *m*) l. 6. pr. de liberis et poftumis. *n*) l. 19. de heredib. inftit. *o*) l. 15. de annuis legat. *p*) l. 8. de aur. arg. mund. legat. *q*) l. 5 de manumiff. vindict. *r*) l. 42. de liberali cauffa. *s*) l. 236. §. 1. de verbor. fignif. *t*)

CAP.

*f*) 47. 10. *g*) 49. 14. *h*) 50. 16. *i*) 5. 1.
*k*) 45. 1. *l*) 46. 1. *m*) 46. 3. *n*) 50. 17.
*o*) 18. 1. *p*) 19. 2. *q*) 24. 1. *r*) 31. *s*) 35. 1.
*t*) 36. 1. *v*) 46. 1. *x*) 50. 17. *y*) 28. 5. *z*) 44. 7.
*a*) 1. 4. *b*) 19. 5. *c*) 24. 1. *d*) 35. 1. *e*) 46. 1.
*f*) 35. 1. *g*) 41. 2. *h*) 45. 3. *i*) 1. 2. *k*) 11. 1.
*l*) 18. 4. *m*) 23. 2. *n*) 28. 2. *o*) 28. 5. *p*) 33. 1. *q*) 34. 2.
*r*) 40. 2. *s*) 40. 12. *t*) 50. 16.

# CAPVT IX.

## De Hiſtoricis ab exceſſu Auguſti ad Hadriani vſque principatum illuſtrioribus.

### §. I.

*Miſera ſub principibus hiſtoricorum conditio deſcribitur.* 2. *Haud adeo triſtia ſub Traiano fata.* 3. C. VELLEIVS PATERCVLVS. 4. *Eius ſcripta.* 5. *Merita.* 6. *Fides hiſtorica.* 7. *Stilus.* 8. *Codex inuentus.* 9. *Editiones ſeculi decimi ſexti.* 10. *decimi ſeptimi et* 11. *decimi octaui.* 12. VALERIVS MAXIMVS. 13. *Eius ſcripta.* 14. *Vt dubia ſunt.* 15. *Vindicata.* 16. *Capitum inſcriptiones.* 17. *Merita et ſtilus.* 18. *Adulatio.* 19. *Vſus.* 20. *Editiones ſeculi decimi quinti.* 21. *decimi ſexti.* 22. *decimi ſeptimi.* 23. *decimi octaui, recenſentur.* 24. Q. CVRTIVS RVFVS. 25. *Eius aetas in dubium vocata.* 26. *Aſſerta.* 27. *Scripta.* 28. *Stilus.* 29. *Character hiſtoricus.* 30. *Editiones ſeculi decimi quinti.* 31. *decimi ſexti.* 32. *decimi ſeptimi et* 33. *decimi octaui, enarrantur.* 34. POMPONIVS MELA. 35. *Eius ſcripta.* 36. *Merita.* 37. *Vſus.* 38. *Stilus.* 39. *Editiones ſeculi decimi quinti.* 40. *decimi ſexti.* 41. *decimi ſeptimi.* 42. *decimi octaui, deſcribuntur.* 43. C. PLINIVS SECVNDVS. 44. *Eius ſcripta.* 45. *Sigillatim naturalis hiſtoria.* 46. *Stilus.* 47. *Editiones ſeculi decimi quinti.* 48. *decimi ſexti.* 49. *decimi ſeptimi.* 50. *decimi octaui, commendantur.* 51. C. SVETONIVS TRANQVILLVS. 52. *Eius ſcripta.* 53. *Merita.* 54. *Stilus.* 55. *Editiones ſeculi decimi quinti.* 56. *decimi ſexti.* 57. *decimi ſeptimi.* 58. *decimi octaui, exponuntur.* 59. C. CORNELIVS TACITVS. 60. *Salluſtii*

*lustii imitator.* 61. *Eius scripta.* 62. *Merita.* 63. *Elegantia.* 64. *Obtrectatores.* 65. *Praestantia.* 66. *Stilus.* 67. *Editiones seculi decimi quinti.* 68. *decimi sexti.* 69. *decimi septimi.* 70. *decimi octaui, recensentur.* 71. L. ANNAEVS FLORVS. 72. *Eius scripta.* 73. *Dictio.* 74. *Editiones seculi decimi quinti.* 75. *decimi sexti.* 76. *decimi septimi.* 77. *decimi octaui, laudantur.* 78. SEXTVS IVLIVS FRONTINVS. 79. *Ab aliis eius nominis diuersus.* 80. *Eius scripta cum editionibus recensentur.* 81. *Vsus.* 82. *Stilus.* 83. *Operum editiones indicantur.* 84. *Plures fuerunt, quorum monumenta temporum iniuria periere.*

## §. I.

Misera iam tum coepit esse historicorum sub principibus conditio: qui, vt placendi magis quam veritatis abrepti studio: pristinae dignitatis multum amiserunt. Tiberii certe suspiciosissimis temporibus, non licuit iam non dissimulare verum, aut scribere, quod displicuerit principi. Neque adeo mirum, inolito etiam illustribus familiis more, Tiberio et domui Augustae adulatos esse non infimi nominis historicos, Velleium, Valerium Maximum, atque alios. Id seculi vitium Cremutii Cordi quoque apud TACITVM *a*) querela ostendit. Hic enim anno V. C. DCCLXXVII. M. Asinio Agrippa et Cosso Cornel. Lentulo COSS. nouo ac tunc primum audito crimine postulatur, quod editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum vltimum dixisset. Elegans ergo eius meretur legi defensio. *Titus Liuius*, inter alia inquit, *eloquentiae ac fidei*

Ooo 2

*a*) Annal. lib. 4. cap. 34.

*fidei praeclarus inprimis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Augustus appellaret. Neque id amicitiae eorum offecit. Scipionem Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones et parricidas, quae nunc vocabula imponuntur, saepe vt insignes viros nominat.* Post cumulata aliorum exempla: *Suum cuique decus posteritas rependit. Nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii et Bruti, sed etiam mei meminerint.* Egressus deinde senatu, vitam abstinentia finiuit. Libros per aediles cremandos censuere patres; sed manserunt occultati et editi. Domitianus, teste SVETONIO, *b*) Hermogenem Tarsensem occidit, propter quasdam in historia figuras: librariis etiam, qui eam descripserant, cruci affixis.

§. II.

Historicos sub Traiano Imperatore literarum amantissimo ad res gestas scripto consignandas denuo quasi excitatos fuisse, cum ante illius tempora post Augusti obitum sub tyrannis ac scelestibus studium istud iucundissimum prope obliteratum fuerit: non obscure IVVENALIS *c*) innuit:

*Vester porro labor fecundior, historiarum*
*Scriptores: petitur plus temporis atque olei plus:*
*Namque oblita modi millesima pagina surgit*
*Omnibus, et crescit multa damnosa papyro.*
*Sic ingens rerum numerus iubet, atque operum lex.*
*Quae tamen inde seges? terrae quis fructus apertae?*
*Quis dabit historico, quantum daret acta legenti?*
*Sed genus ignauum, quod tecto gaudet et vmbra.*

Testa-

*b*) Domit. cap. 10. *c*) Satyr. 7. in illa enim Traiani tempora feliciora notat, vers. 98.

Teſtatur id ipſe quoque FLORVS: *d) A Caeſare Augusto in ſeculum noſtrum haud multo minus anni CL. quibus inertia Caeſarum* (Romanorum res geſtas earundemque ſcriptores conſtituens imperium) *quaſi conſenuit, atque decoxit, niſi quod ſub Traiano Principe mouet lacertos, et praeter ſpem omnium ſenectus imperii, quaſi reddita iuuentute, reuireſcit.*

## §. III.

CAIVS *e*) VELLEIVS PATERCVLVS, *f*) quantum quidem coniicere licet, natus eſt Romae, DCCXXXV. ordi-



*d*) Hiſt. Rom. I. 1. prolog.

*e*) De Velleii praenomine inter viros doctos non conuenit. Plerique MSti et impreſſi codices *Caium* habent. Ita BEATVS quoque RHENANVS legit, qui Velleium primus in lucem protraxit; neque tamen eundem veretur aſſerere noſtrum atque illum eſſe Velleium, quem TACITVS annal. lib. 3. cap. 39. *Publium* vocat, exercitus praeſidem, qui Thraciae motum compreſſit. Hinc recentiora variant exempla. *Publium* ergo BOXHORNIVS mauult: idemque praenomen BOECLERIANA editio, priori titulo et aeri impreſſis ornamentis prae ſe fert: *Caium* paginis inſcriptum legimus. At PRISCIANO *Marcus* eſt, vbi Velleium noſtrum citat. Ita certe G. I. VOSSIO teſte, de hiſtoricis Latinis lib. 1. cap. 24. habet antiquiſſima editio Veneta anni CIↃCCCCLXXVI. et ſuperioris ſeculi elegans Heliae Putſchii, qui ſimul omnes Grammaticos veteres edidit; et optimae notae codex Voſſii MStus: vt ipſe huic ſententiae potius accedat. Confer FABRICII bibliotheca Latina part. 1. Lib. 2. c. 2. pag. 311.

*f*) Velleii Paterculi vitam ſcripſit BEATVS RHENANVS, quae extat etiam Velleio praefixa in Friderici Syburgii corpore hiſtoriae Romanae tom. 1. pag. 428. Eandemque ex ipſis Velleii ſcriptis quam diligentiſſime collegit H. DODWELLVS in annalibus Velleianis, qui cum annalibus Quintilianeis et Statianis prodierunt Oxonii 1698. 8. Et Velleiani annales Dodwelli editionibus Ioh. Hudſoni Oxonii 1693. 8. et Ioh. Georg. Walchii Lipſ. 1712. praemiſſi ſunt.

ordinis equeſtris patre, nobiliſſima gente Neapolitana, quam ex celeberrimis Campaniae principibus duxit. Pater praefectus equitum ſub Auguſto fuit. *g*) Auus paternus, quod ipſe teſtatur, *h*) C. Velleius, honoratiſſimo inter CCCLX. iudices loco a Cn. Pompeio lectus, eiuſdem Marcique Bruti ac Tironis praefectus fabrûm, vir nulli ſecundus, in Campania, digreſſu Neronis a Neapoli, cuius ob ſingularem cum eo amicitiam partium adiutor fuerat, grauis iam aetate et corpore, cum comes eſſe non poſſet, gladio ſe ipſe transfixit. De genere materno itidem auctor ipſe VELLEIVS: *i*) *neque ego verecundia domeſtici ſanguinis gloriae quidquam, dum verum refero, ſubtraham. Quippe multum Minatii Magii, ataui mei, Aſculanenſis, tribuendum eſt memoriae: qui nepos Decii Magii, Campanorum principis, celeberrimi et fideliſſimi viri* etc. Atque etiam in hanc veterem ac decoram ſtirpem frater hiſtorici noſtri, adoptione vt opinor, inſitus eſt: quem ipſe *k*) nominat Magium Celerem Velleianum, Tiberii Caeſaris in Dalmatico bello legatum. Hinc AVENTINVS eos referens, e quibus annalium primo profecerit ſcribendo, *maiores*, inquit, *eius ataui, abaui, aui, patruus, pater Magius Celer, frater, diſciplina bellica ac rebus ciuilibus clariſſimi extitere duces, praetores, iudices, ſenatores, praefecti fabrum, tribuni caſtrorum, legati imperatoribus Romanis fuerunt.* Hiſtoricus noſter primum tribunus militum fuit in Thracia et Mace-

*g*) Teſtis enim eſt ipſe VELLEIVS lib. 2. cap. 104. praefectus cum mitteretur equitum in Germaniam, in officio ſucceſſiſſe patri ſuo.

*h*) Lib. 2. cap. 76. *i*) Lib. 2. cap. 16.

*k*) Lib. 2. cap. 115. et 121.

Macedonia: *l*) paulo post praefectus equitum successit in officio patri suo, ac protinus ab adoptione cum Tiberio in Germaniam missus est. *m*) Finita equestri militia, designatus quaestor, nec dum senator aequatus senatoribus, etiam designatus tribunus plebis partem exercitus ab vrbe ad Tiberium perduxit. In quaestura deinde, remissa sorte prouinciae, legatus Tiberii ad eundem missus est. *n*) Cum Tiberius ex Pannoniis Dalmatisque in vrbem reuersus ageret triumphum: Velleio nostro eiusque fratri, inter praecipuos, praecipuisque donis ornatos viros Caesaris triumphantis currum comitari contigit. *o*) Imperii anno primo ipse Velleius noster fraterque eius sunt destinati praetores. Alios gessisse honores non liquet. De consulatu IVSTVS LIPSIVS *p*) quidem suspicatur: sed in fastis illius nulla memoria.

*l*) VELLEIVS l. 2. c. 101. *Quod spectaculum stantis ex diuerso hinc Romani, illinc Parthorum exercitus, cum duo inter se eminentissima imperiorum et hominum coirent capita, perquam clarum et memorabile, sub initia stipendiorum meorum, tribuno militum mihi visere contigit. Quem militiae gradum ante sub patre tuo, M. Vinici, et P. Silio auspicatus in Thracia Macedoniaque, mox Achaia Asiaque, et omnibus ad orientem visis prouinciis, et ore atque vtroque maris Pontici latere, haud iniucunda tot rerum, locorum, gentium, vrbium recordatione perfruor.*

*m*) Idem l. 2. c. 104. *Hoc tempus me functum ante tribunatu castrorum, Tiberii Caesaris militem fecit. Quippe protinus ab adoptione missus cum eo praefectus equitum in Germaniam, successor officii patris mei, coelestissimorum eius operum per annos continuos nouem praefectus aut legatus, spectator, et pro captu mediocritatis meae adiutor fui.*

*n*) Idem lib. 2. cap. 111. *o*) Idem lib. 2. cap. 121.

*p*) De nominibus, genere, vita et scriptis Velleii.

moria. Tiberii anno XVII. ab V.C. DCC LXXXIII. duobus libris fuccinctam edidit hiftoriam fuam, M. Vinicio cos. infcriptam. Nec de obitu hiftorici quicquam memoriae proditum: LIPSIO *q*) tamen, atque poft eum DODWELLO, *r*) valde videtur verofimile, eum anno poft quinquagenario maiorem, Tiberio fufpectum propter Seiani amicitiam, caefum fuiffe in illa fautorum Seiani ftrage: ex quibus raro quemquam Tiberianae faeuitiae fuperfuiffe, TACITVS et DIO CASSIVS tradiderunt.

§. IV.

Scripfit, quorum pars hodie extat, *duos libros hiftoriae Romanae ad M. Vinicium* confulem, progenerum Tiberii Caefaris. *s*) Libro priori in perftringendis breuiter variarum gentium ante Romam conditam rebus verfatur: fed melior eius pars hodie nufquam reperitur. Pofteriori libro hiftoriam Romanam ab vrbis origine, quam priori libro coeperat, ad Liuiae, Augufti coniugis, et Tiberii matris, exceffum profequitur. Dubio procul ereptus morte iuftum opus, fiue iufta hiftoriae volumina, in quae multa dicenda referuat, fuccincta hiftoria feftinans et res velut in tranfitu tantum indicans, elaborare non potuit, vt fpem lectoribus fecerat. *t*) IVSTVS LIPSIVS *v*) ridet, quod Gefnerus in biblio-

*q*) Loc. cit. *r*) In annalibus Velleianis.

*s*) TACITVS annal. lib. 6. cap. 15. teftatur cum patre et auo confularem fuiffe, cetera equeftri familia; nitem ingenio, et comtae facundiae: cui Caefar Iuliam Germanico genitam coniunxerit. Confer. eiufd. lib. cap. 45. DIONE vero tefte libro extremo a Meffalina interfectus eft, quod caput cum ea collimare noluerit.

*t*) Lib. 2. c. 48. extr. c. 89. c. 99. 103. 114. *v*) Ad Vellei.

bibliotheca notat, Wolfgangum Lazium fragmentum inueniſſe Velleii *de bello in Sueuos.* Fragmentum ipſum exſcripſit VOSSIVS, *x*) ſed addit: qui naſum habet, ſatis odoratur, ſtilum eius ſapere ſcriptorem, qui ſeculis aliquot Velleio iunior ſit. Fragmentum illud totum, paucis inſertis, legitur apud CONRADVM a Lichtenau, Abbatem Vrſpergenſem in chronico, vbi de Auguſta Vindelicorum, vel Rhaetiae agit. Errores plurimos notauit paſſim MARCVS VELSERVS in rerum Auguſtanarum Vindelicarum commentariis. LIPSIVS quoque ambitioſam Georgii Merulae vanitatem accuſat, qui de integro apud ſe Velleio ſpargere veritus non ſit. Quod ad ſuperſtites duo libros, non integros, attinet, LIPSIVS neque agnoſcit, ab ipſo auctore titulum prae ſe ferre *hiſtoriae Romanae*: quod ne compendium proprie quidem, aut breuiarium hiſtoriae; ſed ſerie accurata temporum chronicae quaedam notae: ſic tamen, vt praecipua rerum, hominum, vrbium, miſceat atque excerpat. Non tractare tantum Romana: totum pene librum priorem occupari in rebus Graecanicis atque externis. Rhenanum ergo accuſat, qui primus auctorem hunc e bibliotheca Murbacenſi bono publico protulit, quod *Velleium* ſcripſerit *ab vrbis primordio Romanam hiſtoriam omnem admirabili compendio, duobus his voluminibus fuiſſe complexum. Miror*, inquit, *virum doctum ſic ſcribere. An ab vrbis exordio ille coepit, qui palam et ex profeſſo multa ſecula recenſet, ante eam cogitatam? Qui alieniſſima miſcet a Romanis rebus? — ego in ſententia, quam tetigi, haereo, Velleio propoſitum fuiſſe compendio et annorum ordine*

*x*) De hiſtoricis Latinis lib. 1. cap. 24.

*dine complecti res notarum gentium et noti aeui. Coepisse eum a Troianis temporibus, aut circa, et pertexuisse vno filo ad consulatum hunc M. Vinicii, i. e. annum Vrbis DCCLXXXII. Tiberiani autem imperii XVI. Clarum argumentum ex primordio ipso, quod nunc est, libelli: vbi casus et res eorum, qui a Troia redierunt. Sed plura interciderunt, cum hic tantum Graecorum casus, non etiam Troianorum, atque adeo nec ipsius Aeneae: quem omittere certe non potuit, auctorem et caput Romanae stirpis.* Neque de numero librorum consentit, et non putat omnia in vnum et priorem librum includenda fore, quae a capite omnia desunt de Graecis a Troia redeuntibus et varie sparsis; quae postea de Antenore aut Aenea; quae de Latii et Albae Regibus; quae de ipsis Regibus Romanorum; imo quae de consulibus, aut tribunis militum, vsque ad bellum Numantinum; quae simul omnia necessario habuerit liber vnus primus. Vnde coniicit, libros in illo priori plures comprehendi. Attamen salua res est: nec temere aduersus codicum fidem suis indulgendum ratiociniis. Romanam potuit scripsisse historiam et suaui, nec adeo insolita, digressione res aliquando inserere aliarum gentium. A Troiano excidio orsus, ad primordia rerum Romanarum ingressus, postea ab inferendis externis abstinuit: quod facere non potuisset, si vniuersalem historiam in animo habuisset. Et quae priori libro de illustribus ingeniis intexuit, per excessum dicta videntur. Nec operis tantam animo conceperat magnitudinem, vt duobus non potuerit comprehendi libris. Ipse contra passim eius indicat breuitatem *y*) et prouocat ad iustum opus et pleniorem historiam.

§. V.

*y*) Vid. lib. 1. c. 16. et lib. 2. c. 52. 89.

## §. V.

Mirum haud immerito cuiquam videri poſſet, FABIVM QVINTILIANVM, z) vbi Graecos atque Latinos hiſtoricos recenſet, nullam Velleii mentionem feciſſe: ſed ille tantum genera deguſtauit, omnium minime excuſſit bibliothecas, quod ipſe de ſe teſtatur ingenue. Et noſter res delibauit tantum, potiora ad iuſtum opus ſuamque πραγματικὴν hiſtoriam reſeruaturus. Operis, quod edidit, breuitatem ipſe indicat paſſim: a) atque inter alia b) *cum haec particula*, inquit, *operis velut formam propoſiti exceſſerit, quanquam intelligo, mihi in hac tam praecipiti feſtinatione, quae me rotae proniue gurgitis ac verticis modo nuſquam patitur conſiſtere, paene magis neceſſaria praetereunda, quam ſuperuacua amplectenda: nequeo tamen temperare mihi, quin rem ſaepe agitatam animo meo, neque ad liquidum ratione perductam, ſignem ſtilo.* Exhibet in ea tamen res maxime notatu dignas, haud facile in grandioribus hiſtoricorum voluminibus reperiundas. Vir aulicus generoſis familiis conſignandis, moribusque notabilibus in vtramque partem exprimendis, praeſertim aptus, diligens et eruditus eſt habitus. In primis rerum Germanicarum peritus militauit ipſe in Germania eo tempore, quo vis Romana maxime inualuerat, et contra eam Germanica virtus atque libertas, non ſine felici ſucceſſu, acerrime inſurrexerat. Maroboduum et Arminium fortiſſimos illius aeui heroes quam accuratiſſime deſcripſit: adeo quidem, vt licet nunquam non videatur Romanis aſſentari, laudes Germanorum tamen diſſimulare non potuerit. Romanas antiquitates ab vltimo principio breuitate

 per-

z) Inſtit. orat. lib. 10. cap. 1. a) Lib. 2. c. 52. et 89.
b) Lib. 1. c. 16.

perſpicua repetit. Ac laudes illuſtrium virorum facunda oratione, tantisque viris digna commendatione deſcribit. Praeter liberalem educationem, magiſtratus et honores maximos domi ac militiae geſſit: vt ingenia et characteres hominum ſingulari prudentia depingere valuerit. Imo, iudicante BOECLERO *c*) incomparabilis Velleii eſt in deſcribendis et veluti nota publica ſignandis hominum naturis diligentia. Hinc apparet, deſcriptiones perſonarum et elogia ingeniorum, quae ſubinde decenter vtiliterque hiſtoriae ſuae inſeruit, philoſophiae politicae plurimum, nec minus facundiae continere, eo denique prorſus dirigi, vt, per quoſdam quaſi characteres politicos, ab auctoribus rerum atque agentibus ad recondita et praecipua omnis actus in rep. principia proficiamus. Hos characteres politicos in Velleio Paterculo laudatus IOH. HENRICVS BOECLERVS iacunda quadam expoſitione demonſtrauit, libello ſingulari, *d*) qui omnino meretur cum auctore noſtro coniungi.

## §. VI.

At Velleii valde accuſant probitatem atque fidem: vtpote qui adulatione perpetua celare aut velare plurima; imo et palam aliter narrare videatur; et nuſquam non, in deſcribendis ſui aeui rebus geſtis, Caeſaribus, domui Auguſtae, et Seiano in primis aſſentari. Vnde LIPSIVS: *e*) *pudet et piget proiectae adulationis Velleianae. At non ita Tacitus.* Vix ferendum, quod de monſtro ſeculi, illo diis hominibusque inuiſo Seiano memoriae prodidit: *f*) *magna negotia magnis adiutoribus egent. Inter-*

*c*) Characteribus politicis in Velleio Paterculo cap. 1.
*d*) Qui prodiit Argentorati 1672. 8.
*e*) Epiſtolic. quaeſt. epiſt. 8. *f*) Lib. 2. c. 127.

— *Intereſtque reip. quod vſu neceſſarium, et dignitate eminere, vtilitatemque auctoritate muniri. Sub his exemplis Tiberius Caeſar Seianum Aelium, principe equeſtris ordinis patre natum, materno vero genere clariſſimas veteresque et inſignes honoribus complexum familias, habentem conſulares fratres, conſobrinos, auunculum, ipſum vero laboris ac fidei capaciſſimum, ſufficiente etiam vigore animi compage corporis, ſingularem principalium onerum adiutorem in omnia habuit atque habet: virum ſeueritatis laetiſſimae, hilaritatis priſcae, actu otioſis ſimillimum, nihil ſibi vindicantem, eoque aſſequentem omnia, ſemper infra aliorum aeſtimationes ſe metientem, vultu vitaque tranquillum, animo exſomnem. In huius virtutum aeſtimatione iam pridem iudicia ciuitatis cum iudiciis principis certant.* etc. Dixeris eum hinc panegyriſtam potius, quam hiſtoricum: eoque ipſum ſtilum direxiſſe. Medium illi certe BORRICHIVS *g*) inter hiſtoricum et panegyricum aſſignat locum. Et ipſe BOECLERVS *h*) qui Velleium penitus inſpexit, multasque propter virtutes amauit, elegantiam eius quidem agnouit, terſique oris ſcriptorem fuiſſe: ſed qui ad leges artis hiſtoricae adeo non reſpexerit: vt multa etiam mutuatus ſit ab eloquentia. Ita omnino videtur affabre ad principum aſſentationem eſſe factus, et in eodem cum Valerio formatus ludo, vt dominis ſuis ſupparaſitari potius, quam hiſtorias ſcribere inſtituerint: ita quidem vt Valerio noſter Velleius hic multo et facundior, et in ipſa rerum geſtarum narratione porrectior, et iucundior ſit. IACOBVS PERIZONIVS *i*) adulandi ſtudium in Velleio



*g*) Conſpect. auct. Lat. ling. p. 42.
*h*) Hiſt vniuerſ. ſecul. 1. ſect. 5. §. 10.
*i*) Animaduerſ. hiſt. cap. 6. pag. 211.

leio ita reprehendit, vt primas facile in contaminanda vtcunque per istiusmodi blanditias historia eum tenere affirmet. Compendium plenum adulationum et digressionum PHILIPPVS CAROLI *k*) appellat. IOH. MARII MARCAE TILLADETI dissertatio, de locis Taciti et Velleii inter se pugnantibus, memoriis academiae inscriptionum Parisiensis, Gallice editis, *l*) inserta legitur. CASP. BARTHIO *m*) iudice, tantum praeconem Romani nominis egit, vt eo solo fine scripsisse videri possit.

## §. VII.

Dictio ejus plane Romana est, et elegans, qua nulli prorsus aetatis suae scriptori postponendus. Vt temporis ferebat ratio, stili castitatem atque nitorem seruauit, et orationis suauitate grandiorem supra vulgi consuetudinem, vt oratores solent, eloquentiam ostendit: qua dubio procul cum Q. Curtio, Liuio, aut Sallustio certare potuisset: si instituti tulisset ratio, ac modus operis ad rerum exornationem conciones recepisset. Vel vna digressiuncula *n*) qua proscriptum et occisum Ciceronem deplorat magnifico elogio, et insigni grauitate in M. Antonium percussorem inuehitur, quid in tractandis affectibus valeat, liquido demonstrauit. Disertus vbique vtitur eloquentia facili et profluente. De stilo Velleii WALCHIVS Vir clarissimus *o*) qui etipsum auctorem, qua fieri potuit, solicita cura edidit, eiusque merita optime perspexit, inter alia haec sibi obseruare persuadet: quod ad periodorum magnitudinem attinet,

*k*) In bibliotheca Romana MSta. *l*) Tom. 3. p. 437. seq.
*m*) Aduers. pag. 2878. *n*) Lib. 2. c. 66.
*o*) Historia critica Latinae linguae cap. 8. §. 8.

tinet, medium esse inter circumductum et concisum; sed intuitu formae internae, sectari quidem characterem humilem, sed saepius ad sublimem ascendere: ita vt oratoris ingenium sapere videatur. Quocum facit omnino OLAI BORRICHII *p*) iudicium: *dictio eius arguta, profluens, suauis, plane Romana; subinde etiam ab instituto digreditur; sed nec longe, nec inconuenienter, vt adeoque inter historicum et panegyricum medius esse videatur.* Et CHRISTOPHORI CELLARII *q*) sententia: *stilus Velleii, quamuis non vbique est historicus, sed oratoris sapit ingenium, tamen nec ideo posthabendus, sed commendandus magis est, quia plus ad orationes, aut similes sermones, quam ad integras historias scribendas adolescentes adducuntur. Dictio autem, etiam magno Vossio r*) *iudice, est plane Romana atque elegans: et in rerum copia multa habet, quae in aliis desiderantur.* Aliquando sibimetipsi placet dictionibus argutis: *s*) et nescio quid trahere iam tum prodit a vitio seculi. Non dicam extare passim loca in Velleii monumentis subobscura: quae scribarum magis incuriae, quam auctoris ingenio tribuenda. Nemo facile inficiabitur, nostrum superioris seculi, quod florem prae se ferebat Latinitatis et virile robur, historicorum ἀκρισολογίαις non respondere: et quod RVPERTVS *t*) quoque obseruauit, vt sententias, sic locutiones passim frigidissimas occurrere. Nec eandem seruat vbique sermonis suauitatem. Nihil v. gr. magis durum auribusque ingratum, quam istud:

*p*) Conspectu auctorum Lat. linguae p. 42.

*q*) Epistol. select. p. 165. *r*) De historicis Latinis l. 1, c. 24.

*s*) Vid. MASENII palaestra stili p. 250.

*t*) Obseru. ad Vell. Paterc. l. 2. c. 26. §. 3. pag. 172.

istud: v) *nihil enim ex persona poetae, sed omnia sub eorum, qui illo tempore vixerunt, dixerunt.* Et libri secundi principium: *potentiae Romanorum prior Scipio viam aperuerat; luxuriae posterior aperuit.* Alia, quae felicioris seculi elegantiae et castitati aduersantur, nunquam satis laudanda Latinae linguae historia x) etiam D. WALCHIVS notat. Et cum BOSIO y) in accessionibus suis ad Wheari relectiones hiemales z) IOH. CHRISTIANVS NEV singulare quidem gratiae et iucunditatis genus, sed tamen non sine quadam affectatione, deprehendi iudicauit. Cetero diligentiam suam absque fastidio et ineptiis lectori approbare. BALTHASAR denique BONIFACIVS, a) elocutione Velleiana, cum BODINO iudicat, nihil purius et suauius fluere; vt miram legentibus voluptatem afferat. PHILIPPO CAROLI b) saepe castitatem stili affectationibus castrensibus frangere videtur. Idem visum viro docto, qui stilum inde Velleii atrocem appellat: quod indignans alius et improbans, argutam potius et viuam breuitatem in eo laudandam esse duxit. c) CAROLVS SIGONIVS d) pleraque, imo omnia probat, quod res ipsae dignae sint, neque a melioribus conscribantur. Addit tamen: *tenuis alioqui verbis, et ordine non satis accuratus. Adulationis supra quam credi potest vitio laborauit; praesertim cum Augusti et Tiberii Caesaris gesta narrauit.* Illud etiam notant in

v) Lib. 1. cap. 3. x) Cap. 8. §. 8. p. 376.

y) De ratione legendi tractandique historicos §. 22. z) Pag. 125.

a) De quadraginta Romanae historiae scriptoribus pag. 20.

b) In bibliotheca Romana MSta.

c) Vid. Memoires de Treuoux 1712. pag. 1475. FABRICII biblioth. Latin. volum. 2. pag. 427.

d) Iudicio de historicis, qui res Romanas scripserunt,

in eius ſtilo, quod in omnibus, quibus vtitur, orationis figuris epiphonema cum tanta venuſtate adhibuerit: vt ipſi nemo fortaſſis hac in parte fuerit vnquam aequalis.

## §. VIII.

Velleii Paterculi hiſtoriam Romanam ad M. Vinicium cos. cuius libri primi principium, et ſecundi finis, quaedam operis quoque medii deſunt, ex MSto Morbacenſi, adiutus et alio Mediolanenſi a Georgio Merula reperto, Beatus Rhenanus primum in lucem protraxit Baſileae 1520. fol. apud Frobenium, additis in ora libri caſtigationibus ac notis. Epiſtola ad Fridericum Saxoniae Electorem, cui ſacrum voluit eſſe opus ſuum, *equidem abhinc annos*, ſcribit, *vt puto, quinque, quum primum hunc in Murbacenſi bibliotheca reperiſſem, et viderem tam prodigioſe corruptum, vt omnia reſtituere non foret humani ingenii, properanter ac infeliciter ab amico quodam deſcriptum, premendum plane cenſebam, donec melioris nobis codicis fieret copia, quem acceperam haberi Mediolani, inuentum olim a Georgio Merula. Verum dum fruſtra iam tres annos exſpectamus, interim doctiſſimus quiſque mecum expoſtulat, cur tam inſignem auctorem ſtudioſis communicare tam diu differam. Addunt conuicia quidam, dictitantes illum in hoc a me premi, vt olim alienum opus, tanquam ingenii mei foeturam, gloriabundus in publicum emittam. Proinde nunc edidimus omnium eruditorum votis expetitum, et ante promiſſum; ne ſtudioſos diutius huius deſiderio maceremus. Quod nullam ſane ob cauſſam ſerius factum eſt, quam vt ſincerior exiret.* Ad calcem ſubiiciuntur variae lectiones ex eodem Murbacenſi codice a Iohanne Alberto Burerio colle-

ctae. Hinc ANDR. ASVLANVS *e*) grauiter in Basileenses inuehitur, velut spurii scriptoris intempestiuos admodum protrusores, queis omni modo propterea detractum cupit. Verum longe aliter omnes eruditi iudicarunt, quibus Velleium inspiciendi cura fuit: et recte LIL. GREG. GYRALDVS *f*) insulsam hanc vocat Asulani suspicionem. Et ipse MORHOFIVS, *g*) quid illi in mentem venerit, se nescire, ingenue fatetur.

## §. IX.

Editus est primum Velleius, vt dixi, *Basileae* 1520. fol. apud Frobenium a Beato Rhenano. Cuius editio iterata 1542. fol. 1546. fol. cum Suetonio, scriptoribus historiae Augustae, Ammiano etc. 1548. fol. Haec editio prae se fert Erasmi nomen, qui seculi anno tricesimo sexto defunctus, quoad vixit, Velleium nunquam edidit. *Auenione* 1532. fol. cum Appiano, accurante Antonio Bonhommaeo. Et haec editio iterata est *Vascosani* 1538. fol. *Lugduni* 1552. 8. prodiit Velleius apud Sebastianum Gryphium. 1594. 8. et 1599. 8. cum notis Aldi, Pauli Manutii filii, Lipsii, Schegkii et Acidalii. *Parisiis* 1560. 12. cum Floro et aliis. 1568. 8. apud H. Stephanum, inter historiae Romanae scriptores Latinos, quibus Graecos, Xiphilinum et Herodianum, e recentioribus Pomponium Laetum et Bapt. Egnatium, et Sigonii fastos adiunxit, quatuor voluminibus. *Venetiis* 1571. 8. cum scholiis Aldi, Pauli Manutii filii, quem temere plura in Velleio mutasse, et Claudii Puteani

*e*) In praefatione ad Liuium, a se editum.

*f*) Dial. 2. de poetis.

*g*) Polyh. liter. lib. 4. cap. 12. §. 5.

teani notas, adhuc ineditas, *h*) compilasse Petrus Burmannus arguit. *Patauii* 1590. 8. cum lectionibus Velleianis Valentis Acidalii. Ipse vero Acidalius, qui ingenio subinde suo in illis nimium indulsit, eas vix deinde pro suis agnouit, de secundis etiam curis cogitare se professus. *i*) *Lugduni Batauorum* 1591. 8. apud Raphelengium. Subiunguntur variae lectiones ex Aldo, Schegkio, et Lipsii praelectionibus excerptae. *Francofurti* 1588. fol. apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium et Ioh. Aubrium, opera Friderici Sylburgii, tomo primo, inter historiae Romanae scriptores Latinos minores. *Heidelbergae* 1596. forma minori, apud Commelinum, ex recensione Iusti Lipsii.

§. X.

Seculo post Christum natum decimo septimo Velleius prodiit *Francofurti* 1602. 12. ex Aldi editione expressus, cum eius atque Schegkii, Acidalii et Lipsii notis. 1607. 12. editio Gruteriana, cum castigationibus et notis Rhenani, Burerii, Manutii, Fuluii Vrsini, Lipsii, Schegkii, Acidalii, et Gruteri. 1687. 12. cum notis Gerhardi Vossii, Gerhardi Iohannis filii adolescentis. *Hanouiae* 1611. fol. inter historiae Augustae scriptores Latinos minores, opera Iani Gruteri. *Argentorati* 1642. et 1663. 8. cum eruditissimis notis et indice Ioh. Henr. Boecleri, qui et separatim Argentorati 1672. 8. characteres politicos in Velleio Paterculo demonstrauit. *Helmstadii* 1649. 12. ex recensione Iani Gruteri. *Parisiis* 1608. fol. vna cum Tacito variorum



*h*) Primum enim prodierunt postumae Claudii Puteani notae in Velleio notis variorum illustrato per Carolum Aubertum Parisiis 1608. fol.

*i*) Epist. 57. ad Monauium.

notis illustratus, per Carolum Aubertum. 1644. 12. Aegidii Lacarri cum annotationibus. 1675. 4 cum paraphrasi, notis, et omnium vocabulorum indice, opera Roberti Riguezii Iesuitae, in vsum Delphini. *Antuerpiae* 1615. forma minori ex officina Plantiniana Raphelengi, cum Floro et ceteris historiae Romanae scriptoribus. 1607. et 1648. fol. Iusti Lipsii, ad calcem Taciti, commentariis illustratus. *Geneuae* 1609. et 1653. fol. inter scriptores historiae Romanae minores. *Franequerae* 1620. forma minore, cum notis Ausonii Popmae. *Amstelodami* 1625. forma minore, inter scriptores historiae Romanae minores. 1664. 12. cum notis Gerhardi Vossii. 1678. 12. ex recensione Nic. Heinsii, quod ad textus integritatem attinet, editio commendatissima. *Lugduni Batauorum* 1632. 12. cum animaduersionibus M. Z. Boxhornii, inter scriptores historiae Augustae, quos voluminibus quatuor distinctos edidit. 1639. 12. cum notis Gerhardi Vossii. 1648. 12. cum Floro, Victore, Eutropio etc. in historiae Romanae epitome, per Nicol. Blancardum. 1653. 1659. et 1668. 8. cum notis variorum, accurante Anton. Thysio. *Oxonii* 1693. 8. editio Ioh. Hudsoni accuratissima, cum annalibus Velleianis Henrici Dodwelli, variis lectionibus, et indice locutionum Velleianarum locupletissimo.

§. XI.

Nostra aetate Velleius prodiit *Francofurti* 1704. 12. cum notis Vossii. 1707. 8. cum notis Christiani Iunckeri. *Lipsiae* 1707. 12. cum breuibus notis et indicibus Christophori Cellarii, qui et tabellam adiunxit ex annalibus Velleianis Dodwelli. 1712. 12. cum notis Ioh. Georgii Walchii, praemissis H. Dodwelli annalibus Velleianis. *Marburgi* 1731. 8. cum annotationibus Germanicis

nicis Sinceri. *Lemouici* 1710. 12. cum noua versione Gallica e regione posita. *Parisiis* 1714. 12. *Oxonii* 1711. 8. a Ioh. Hudsono accurate recensitus, cum selectis variorum notis ad voluminis calcem reiectis. In ea vero editione Dodwelli annales non apparent. *Londini* 1713. 12. nitidis typis, ex recensione Michaelis Maittaire, cum indice locuplete. *Lugduni Batauorum* 1719. 8. editio omnium elegantissima Petri Burmanni, cum notis integris Rhenani, Burerii, Manutii, Puteani, Acidalii, Schegkii, Lipsii, Gruteri, Raphelengii, Popmae, Gerardi Vossii, Boecleri, Cellarii, Nicolai vero Heinsii auctioribus, Andreae Schotti antea ineditis, et ipsius Burmanni nouis: adiunctis etiam de Velleio Lipsii et Vossii dissertationibus, annalibus item Velleianis Dodwelli, et praefatione de interpretibus Velleii.

§. XII.

VALERIVS MAXIMVS, *k*) ciuis Romanus, genere patricio natus. Et gentis Valeriae, *l*) Principes *M. Valerius* dictator fuit, quem reuocatae prudenti oratione e sacro monte plebis caussa primum *Maximi* nomen obtinuit. *m*) *L. Valerius Publicola* sublato decemuiratu consul creatus est. *n*) *L. Valerius Laeuinus, P. C. et L. Valerius Flaccus, L. Valerius Antias, L. Valerius Tappus. A. et M. Valerius Poblicola, L. Valerius Potitus, M. Valerius Falco, M. Valerius Messala,* alii ex LIVIO historis



*k*) De praenomine Valerii Max. num *Publ.* an *Marc.* scribendum vid. FABRICIVS bibl. Lat. Part. 1. pag. 453.

*l*) Valerios primum dictos esse *Valesios* QVINTILIANVS testatur instit. orat. l. 1. c. 4.

*m*) Vid. CICERO in Bruto cap. 14. Confer LIVIVS l. 8. c. 39. 40. PLVTARCHVS Pompeio p. m. 242. A.

*n*) LIVIVS l. 3. c. 55.

ſtoriae Romanae diligentiſſimo ſcriptore noti ſunt. Noſter vt genus paternum a gente Valeria, ita maternum a Fabia habuiſſe dicitur. *o*) Omnem pueritiam magnamque partem adoleſcentiae literis et bonarum artium ſtudio dedit. Sumta virili toga ſtipendium meruit, et in Aſiam traiectus militauit: *p*) cum Sexto Pompeio illo, qui Caeſaris Octauiani Auguſti anno extremo conſul fuit. In patriam redux Tiberio imperatori adulatus eſt, eiuſque temporibus extremis, cum Seianus iam eſſet extinctus, *q*) ſuos dictorum factorumque memorabilium libros edidit, quibus Romanorum et exterarum gentium notatu maxime digna memoriae prodidit. Ille vero, qui data opera et inſigni ſolicitudine aliorum collegit dictorum factorumque exempla; ipſe quod vixerit, neſcio quo fato, excidit pene omnium memoria. Neque enim quo loco, quo tempore, quibus parentibus natus, denatus, aut quibus defunctus officiis, cuiquam innotuit noſtrum. Sunt, fateor, qui Valerium hunc aiunt Mediolani fuiſſe natum, et claros inter aſtrologos ſacerdotesque floruiſſe. Quod item LEANDER, qui Lombardiam Tranſpadanam deſcripſit, ex antiquo Mediolanenſi marmore, quod in aede S. Simpliciani exſtat, adſtruere conatur. Monumenti illius inſcriptio haec eſt: *r*) M. VALERIVS MAXIMVS SACERDOS D. S. I. M. STVD. ASTROLOGIAE SIBI ET SFVERIAE APR. VXORI H. M. H. N. S. Sed potuit is M. Valerius Maximus, qui cum

*o*) Vid. Valerii Maximi vita ab incerto auctore conſcripta, quae vulgo eius libris praemittitur.

*p*) Confer. ipſius lib. 2. cap. 6. n. 8. et lib. 4. cap. 7.

*q*) Vid. VAL. MAX. l. 9. c. 11. exempl. extern. 4. extr.

*r*) Vid. GRVTER. inſcript. pag. CCCXIII. num. IV. VOSSIVS de hiſtoricis Latinis lib. 1. cap. 24.

cum Volusiano Imper. consulatum gessit, vel alius esse, vt plurimi sunt, ex eadem familia.

§. XIII.

Scripsit ex Asia redux ad Tiberium Caesarem *dictorum factorumque memorabilium libros IX.* qui hodie extant. Post Velleium scripsisse, inde patet, quod hic aduletur Seiano, cum in viuis esset: ille contra, vt Caesari magis placeret, extincti iam atque cum omni stirpe sua populi Romani pedibus obtriti accuset perfidiam, adeo quidem, vt apud inferos etiam, si illuc esset receptus, quae mereatur, supplicia penderet. Verum historicae vtilitatis nucleum excludit; virtutum atque vitiorum exempla succincte ex variis historiarum siluis colligit, ac vitae communi, publicis priuatisque moribus accommodat, suaque in genera, velut in locos communes ita digerit: vt libro primo, quae ad religionem et publica sacra pertinent; secundo praeclara ciuitatum instituta exponat: reliquis, quae ad mores priuatos spectant, varia virtutum ac vitiorum genera complectatur.

§. XIV.

Cum satis vel ex ipso Valerii superstite libro constet, eum post Seiani caedem, et Tiberii Caesaris temporibus extremis scripsisse; stilus vero is esse deprehendatur, *s*) qui male cohaerentibus sententiis tumidus, et affectationis plenus, tam bonum aeuum minime sapiat: magni nominis fuerunt critici, qui sicut non Trogum Pompeium hodie, sed eius epitomen, a Iustino concinnatam, habeamus; ita nec Valerii Maximi opus inte-

*s*) Valerium Maximum minime ex genio seculi locutum, docet BARTHIVS aduers. lib. I. cap. 10.

integrum extare, sed compendium eius, quod Iulius Paris scripserit, nobis superesse dixerunt. Audiamus G. I. VOSSIVM: *t*) *Videtur is* Iulius Paris *fecisse Valerii epitomen. Quodsi et Valerius librum de Romanorum nominibus fecit; eumque memorabilium libris subiecit: huius quoque epitomen scripserit. Sin nihil huiusmodi (quod multo verius puto) Valerius ediderit: ipse Paris, vt melius intelligeretur Valerius, librum hunc composuit: eius autem epitomen fecerit C. Titius Probus. Aut si Probus auctor libri illius fuerit, epitome erit a Paride. Quid verius sit, non aliunde odorari licet, quam praefatione illa, quae est in libellum de praenominibus. Ea » huiusmodi est: Decimus atque vltimus huius operis li- » ber, seu studiosorum inertia, seu scriptorum segnitia, » seu alio quouis casu, aetati nostrae perditus est. Ve- » rum Iulius Paris, abbreuiator Valerii, post nouem li- » bros explicitos, hunc decimum sub infra scripto compen- » dio complexus est: per quod de nominibus, praenomi- » nibus, cognominibus, atque agnominibus, fuisse eun- » dem a Valerio compositum, coniectare licet. v*) *Sed hoc, quod affert, argumentum valde est infirmum. Potuit enim Paris librum de nominibus subiungere, non vt Valeriani vnius libri compendium: sed vt omnium Valerii librorum facem ac commentarium. Quare sic statuere malim, Valerium ipsum memorabilia scripsisse: horum epitomen edidisse Paridem: eundem reliquisse librum de nomi-*

*t*) De historicis Latinis lib. I. cap. 24. Confer. LAMBECIVS 2. de bibl. Vindob. p. 934.

*v*) Satis quidem erudite STEPHANVS PIGHIVS epistola editionis suae, quam isto epitomes fragmento praemisit, diuersimode confictas esse docet praefatiunculas pro librariorum iudicio: vnde adeo nihil probari possit.

*nominibus: huius libri compendium fecisse Probum. Quod etiam arguunt ista, quae ibidem continuo sequuntur: Verba quidem Iulii Paridis haec sunt: Liber decimus de prae-" nominibus, et similibus. Sequitur deinde: Decimi hu-" ius operis libri per C. Titum Probum epitome.* CANTELIVS *x*) " atque et eo FABRICIVS, *y*) iustiorem putat, de Ianuario Nepotiano suspicionem esse, quod spissius Valerii opus contraxerit. Hoc quidem patere aiunt ex epistola, quam PHILIPPVS LABBEVS *z*) ex veteri codice edidit, in hunc verborum sensum: *Ianuarius Nepotianus Victori suo salutem. Impensius quam caeteri adolescentes literis studes, quo tantum proficis, vt exigas scripta veterum coerceri, mi Victor, quod iudicium etiam in senibus rarum est. Igitur de Valerio Maximo mecum sentis, opera eius vtilia esse, si sint breuia. Digna enim cogitatione componit, sed colligenda producit, dum se ostendat sententiis, locis iactat, fundit excessibus, et eo fortasse sit paucioribus notus, quod legentium auiditati mora ipsa fastidio est. Recidam itaque, vt vis, eius redundantia, et pleraque transgrediar, nonnulla praetermissa connectam. Sed hoc meum nec vim antiquorum habebit, nec fucum nouorum. Et cum integra fere in occulto sint, praeter nos duo profecto nemo epitomata cognoscat. Hoc tutius abutor otio, caue hic aliud quam breuitatem requiras, quam solam poposcisti. Cura, mi Victor, vt valeas.*

§. XV.

Ego vero illud mihi persuadere non possum, eo veterum et MSS. codicum consensu, alterius, quam Vale-

*x*) In sua Valerii Maximi editione.

*y*) Biblioth. Latinae Part. 1. Lib. 2. cap. 5. pag. 331.

*z*) Tom. 1. bibliothecae MSS pag. 669.

Valerii Maximi, dictorum factorumque memorabilium esse opus. Esto, fuisse plures, qui epitomen illius dederunt, *a*) contra fidem librorum et antiquitatis genuino auctorem foetu suo priuare non licet. Trogi Pompeii epitome Iustini auctoris nomen vbique praescriptum habet. In ipso Valerii Maximi opere, quod extat, deprehenduntur ea omnia, quae breuiatores resecare voluerunt; habes factorum circumscriptiones, sententiarum pompam, excessibus locisque luxuriantem copiam: vnde rem saepe liceret exponere paucis. Sicubi commendanda se prodat breuitas: conuenit ea omnino cum auctoris instituto, qui operis sui prologo ad Tiberium scribit: *quae apud alios latius, diffusa sunt, quam vt breuiter cognosci possint, ab illustribus electa auctoribus deligere constitui: vt documenta sumere volentibus longae inquisitionis labor absit. b*) Quod ad stilum auctoris attinet, quem aiunt Tiberii aetate non satis dignum esse: haudquaquam ille a prologo absimilis est, quem nemo dixerit ab alio, quam operis antiquissimi auctore, fuisse conscriptum. Neque adeo mirum, eadem aetate non aeque omnes terse loqui: cum et Cicero iam tum in Bruto fuerit conquestus, quod, receptis in ciuitatem tot exteris, corrumpi coepisset natiuus ille color sermonis Romani. A quo tempore, vt SENECA *c*) loquitur,

*a*) Epitomen Valerii composuit etiam M. Iohannes Honorius Bohemus, qui Lipsiae 1497. claruit. vid. IOH. HALLERVORDI spicilegium de hist. Latin. p. 110 et FABRICII bibl. Lat. part. 1. lib. 2. c. 5. p. 132. Alii eum vocant Iulium Honorium, cuius epitomata super nouem libros Valerii maximi prodierunt Lipsiae 1503. 4. confer. FABRICII bibl. Lat. tom. 2. pag. 455.

*b*) Confer. eiusd. lib. 4. cap. 1. 12.

*c*) Controu. praefat. lib. 1.

tur, in deterius quotidie data res est. Vnde suo tempore QVINTILIANVS: *d*) *si antiquum sermonem nostro comparemus, paene iam quicquid loquimur, figura est.* Quae cum ita sint: fieri facile potuit, vt homo versatus diu in Asia et Martis, non Musarum castra secutus, aliquid assumeret peregrinitatis, intumesceret, ac sublimitatem in ea rerum varietate affectaret: atque adeo dicendi genus castrense velut transfuga prae se ferret in suaui doctissimorum quorumque virorum commercio. Quae a num. 5. extern. cap. 1. lib. 1. ad extremum capitis quarti exemplum legimus, in antiquissimis exemplis non extant, praefationibus et egressibus, Valerio vsitatis, destituta, primum a Cuspiniano *e*) e MS. Vindobonensi inserta sunt, non Valerii sed epitomatoris cuiusdam esse videntur: adeoque a Steph. Pighio aliisque editionibus suis, diuerso genere scribendi, quod vulgo cursiuum vocant, exprimi solent.

§. XVI.

Inscriptionum cuiuscunque capitis non esse Valerium Maximum auctorem, vel illud argumento esse, FRANCISCVS VAVASSOR *f*) notat, quod libri quinti caput alterum de *gratitudine*, et sequens tertium de *ingratitudine* inscribitur, quas voces nec vsquam apud scriptorem probatum eo sensu reperias, nec ipse Valerius per totum vtrumque caput vsurpauit, quanquam occasio pene et necessitas postularit. Idem vero etiam Vauassor testatur, exemplum se Valerii Maximi manuscriptum habuisse, in quo non iam de *gratitudine* et *ingratitudine*, sed de *gratis* et *ingratis* capita inscripta fuerint.



*d*) Instit. orat. lib. 9. cap. 3.

*e*) Cui hoc nomine ALDVS gratulatur.

*f*) Libro de vi et vsu verborum quorundam Latinorum.

Ita impreſſum quoque habet exemplum, quod Mediolani MDVIII. fol. cum Oliuerii interpretatione prodiit. Certe veterum conſuetudo non fuit libros diſtinguere capitibus. Neque AVLVS GELLIVS, *g*) vbi de Dolabellae et Areopagi iudicio VALERIVM MAXIMVM *h*) citat, non capitis ſed libri mentionem facit. *Scripta*, inquit, *haec hiſtoria eſt in libro Valerii Maximi factorum et dictorum memorabilium octauo.* PLVTARCHVS quoque Valerium Maximum eorum teſtem laudat, quae de Marcelli obitu, *i*) et Poricae Bruti vxore extincta refert. *k*) Sed codices, quos vidimus, omnes Valerii maximi opus nobis repraeſentant IX. libris diſtinctum. In aliquibus reperitur epitomes cuiuſdam fragmentum, in fine annexum pro libro X. prorſus remotum et alienum ab argumento et ſcopo Valerii Maximi. Nihil enim continet aliud, quam nominum aliquot Romanorum rationes. Quae quidem epitome ex alio antiquo ſcriptore collecta eſt a Iulio Paride, ſicut nonnulli produnt codices: illius vero duntaxat fragmentum hoc de nominibus repertum librarii adiunxerunt Valerio Maximo, tanquam ex eius libro, qui nullibi apparet, exemplorum decimo contractum. Hi et alium admiſerunt errorem, qui C. Titum Probum, neſcio quem, *l*) protulerunt huius epitomes auctorem: id quod ex ipſius

*g*) Noct. Attic lib. 12. cap. 7 *h*) Lib. 8. cap. 1. extr.

*i*) Vita Marcelli extr. p. m. 93. B.

*k*) Bruti vita extr. p. m. 314. A.

*l*) Librarius eſſe videtur. Sed Probus etiam extitit quidam circa annum Chriſti DCCCXXX. de quo ad Altuinum ſcribit SERVATVS LVPVS Ferrarienſis epiſt. 20. *iam vero pene ſtomachor, quoniam non ſcripſiſti, quid Probus noſter exerceat, ſc. vtrum in*

ipſius fragmenti ſine ſatis temere depromſiſſe videntur. Hoc liquet, non eſſe Valerii Maximi, et eius auctorem verum adhuc in obſcuro latere.

§. XVII.

Quoquo ſe res habeat modo: auctor quidem non inutilis eſt propter exempla, iucundamque tot hiſtoriarum, quaſi florum congeſtam varietatem, vel narrationum breuitatem: ſed tamen ineptus ſententiarum affectator *m*) commixta illis bonis multa habet mala. Dum exhibere ſtudet ſelecta virtutum atque vitiorum exempla: inprimis doctus, prudens et cuſtos eloquentia Latinae eſſe cupit. Scribit inde ad Tiberium Caeſarem: *n*) *quis compos mentis domeſticae peregrinaeque hiſtoriae ſeriem, felici ſuperiorum ſtilo conditam, vel attentiore cura, vel praeſtantiore facundia, traditurum ſe ſperauerit?* Stilum ergo ſublimiorem affectat, et opinato citius in meteoris haeret. Promittit plura, quam ipſa re praeſtare poteſt. Labitur facile, qui grauitatem amat, ſaepius et humi repit; mox ſurgere, aut euolare altius conatur. Aliquando ſatis deprehenditur eſſe acutus et ſubtilis, qui maxime vult videri: in plerisque durus eſt, ſubobſcurus, et ad plebeium ſermonem abiectus. A puritate et vero ſermonis Latini candore longius recedit, quam aetatis ſuae patitur indoles: VT DES. ERAS-



*in ſaltu Germaniae diſcipiinas liberales, vt ſerio dicere ſolitus erat, ordine currat, an certe incboatam ſatyram quod magis exiſtimo, ſtruens Ciceronem et Virgilium ceterosque opinione eius probatiſſimos viros in electorum collegium admittat.* etc. Et epiſt. 34. *Probum autem non tam aliquid edidiſſe admiror, quam non omnibus iam ſcribendi materiam abſtuliſſe.*

*m*) Ita eum IOS. SCALIGER vocat comment. in catalecta p. 248.

*n*) Prologo.

MVS *o*) de eo non vereatur ſcribere: *tam ſimilis eſt Ciceroni, quam mulus homini, adeo vt vix credas, vel Italum fuiſſe, qui ſcripſit, vel hoc aetatis, quod prae ſe fert, vixiſſe: tam diuerſum eſt totum dictionis genus. Afrum quempiam eſſe dicas, nec vllum carmen elaboratius.* Vt cum in prooemio ait: *mea paruitas eo iuſtius ad fauorem tuum decurrerit, quod cetera diuinitas opinione colligitur: tua praeſenti fide paterno auitoque ſideri par videtur.* CHRISTIANVS DAVMIVS *p*) caſtrenſe dicendi genus in Valerio noſtro et Velleio Paterculo notat. Illud vero etiam non negandum, quod bonus auctor paſſim valde corruptus, attritus, et iniuria temporum ab ignaris male multatus, vt vix ſui ſimilis eſſe videatur: et vnus LIPSIVS eum, editionis ſuae praefatione amplius octingentis naeuis expurgaſſe glorietur. In exemplaribus huius auctoris tantam varietatem BARTHIVS *q*) notat, vt componere noua cum veteribus adorſus vix ſcias, quorſum vertere ſententiam velis. Quoniam hic ſcriptor omnium manibus terebatur: prodigioſiſſime corruptum et gloſſematis interpolatum ad nos perueniſſe FRANC. MODIVS *r*) notat. Et *paſſim*, inquit, *in Valerio obſeruamus pronominum ellipſin, Graecis quoque vſitatam. At imperiti homines de ſuo illa intruſerunt fulciendis ſententiis, quod ſemel dictum volumus de hoc ſcriptore.*

§. XVIII.

Tiberio Caeſari et vniuerſae domui Auguſtae, vt iam tum illuſtrium quoque familiarum conſuetudo fuit, enixe adulatur, infinitis locis. Libro nono inter dictorum improborum factorumque ſceleratorum exempla vlti-

*o*) In Ciceroniano.

*p*) De cauſſis amiſſarum Latinae linguae radicum p. 39.

*q*) Aduerſ. l. 19. c. 15. *r*) Nouantiq. lect. epiſt. 54. et 96.

vltimo, quod recte subodoratus est PIGHIVS, Seiani, suppresso tamen eius nomine, supra omnium flagitiorum conditionem, incessit perfidiam atque audaciam. Ita quoque Iulio et Augusto assentatur: *s)* Brutum paricidam vocat: *t)* et C. Cassium nunquam sine praefatione publici paricidii nominandum. *v)* Illa vero omnium turpissima adulatio, quod ad Tiberium operis prologo scripsit: *Te huic coepto, penes quem, hominum deorumque consensu, maris ac terrae regimen esse voluit, certissima salus patriae Caesar, inuoco, cuius coelesti prouidentia virtutes, de quibus dicturus sum, benignissime fouentur; vitia seuerissime vindicantur. Nam si prisci oratores ab Ioue Opt. Max. bene orsi sunt, si excellentissimi vates a Numine aliquo principio traxerunt: mea paruitas eo iustius ad fauorem tuum decurrerit, quod cetera diuinitas opinione colligitur: tua praesenti fide paterno auitoque sideri par videtur: quorum eximio fulgore multum ceremoniis nostris inclutae claritatis accessit. Deos enim reliquos accepimus, Caesares dedimus.* Neque in hoc auctore, vt BALTHASAR BONIFACIVS *x)* recte monet, inueniri facile poterit aut harmonia Liuianae facundiae, aut grauitas Sallustianae maiestatis, aut vis Caesareanae efficaciae, aut sincera Taciti fides, animosa libertas, et ciuilis prudentia. Pro his virtutibus apparent tragicae exclamationes, intercisa obscuraque breuitas, affectata vehementia, ingenium seruile, adulatio tam profligata, vt in superstitionem saepe ac idololatriam erumpat. Sententias nimis curiose perquirit, adeo quidem, vt vix sine huiusmodi animaduersione quadam historiolam proferre conetur. Primus hic poe-

*s)* Lib. 7. cap. 6. *t)* Lib. 6. cap. 4. *v)* Lib 1. cap. 7.
*x)* De quadraginta Romanae historiae scriptoribus pag. 19.

poeticum inuocandi morem in historiam inuexit: quem postea secuti sunt Graeculi, ad assentationem natura magis creati, quam arte compositi. Vbique Valerii poeticum potius, quam historicum apparet ingenium: ita pressus confertusque, acutus et multo sale respersus: vt iis accommodatior esse videntur, qui epigrammata fingunt; quam res gestas scripto consignantibus.

§. XIX.

Non falluntur, qui aiunt in his libris, velut in amplissimo theatro, quandam quasi communis vitae tragico - comoediam a Valerio agi: vbi ipse tanquam pantomimus aliquis in nouas se formas saepe mutet, mortalis vitae mille pericula casusque infinitos diuersis gestibus imitatus, passiones, affectus, mores atque studia graphice depingat: aliquando grauitate sublimis, et eloquentia splendidus, virtutes laudet ac honeste facta in coelum euehat: nonnunquam tristis ac velut tragice plangens crudelitatem sceleraque damnet: saepe facetiis lepidus dicteriisque salsus, et comice iucundus, vana hominum studia et consilia sugillet. Velut instructissimus choragus, nunc virtutum, nunc vitiorum mimos, magno verborum apparatu comtos, inducit, ac praesentes quasi oculis subiicit: aliaque exemplis connectendo exempla, nouas subinde personas repraesentat, sententiarum insigni se iactat pompa, suosque spectatores quouis modo delectare conatur. Quamuis etiam aliquando moliri grauius, quam feliciter exhibere videatur figuras atque sententias: abunde tamen, quae BOECLERI, y) CELLARII, z) et WALCHII a) sententia, eloquen-

y) Annot. ad Vellei. l. 2. c. 111. n. 3. pag. 188.

z) Prol. cur. post. p. 21.

a) Hist. critic. Latinae linguae cap. 1. pag. 52.

quentiam ſuam prudentiamque aequis iudicibus approbare poteſt. Amatur praeſertim ab illis, qui occupationibus diſtracti quaerunt temporis, compendia, nec hiſtoriis diu immorari poſſunt. Multa Valerius Maximus paucis complectitur verbis, et pulcherrimum ex immenſis Romanae et Graecae hiſtoriae viridariis florilegium inſtituit. CAROLVS SIGONIVS *b*) in eo deſiderat nomina hiſtoricorum, ex quibus ſua deſcripſit; atque eum, dum ex omnibus eliciat, qui ſaepe ſint inter ſe varii, haud raro etiam non ſibi conſtare.

§. XX.

Valerius Maximus prodiit primum *Moguntiae* 1471. fol. per Petrum Schoyffer de Gernshem: quae editio princeps ex Perizonii legato in bibliotheca Leidenſi ſeruatur. Eodem anno recuſus eſt *Venetiis* fol. per Vindelinum Spirenſem. Ibid. 1474. fol. per Iohannem de Colonia et Ioh. Manthem. 1475. fol. 1478. fol. ex emendatione Boni Accurſii Piſani. 1482. fol. cum Omniboni Leoniceni commentario, apud Iohannem Foroliuium. 1487. 1488. 1491. 1494. et 1497. fol. accurante M. Antonio Sabellico, cum Oliuerii Arzignanenſis Vicentini commentariis. *Pariſiis* 1475. fol. ſine nomine typographi. *Mediolani* 1475. fol. per Anton. Zarottum. 1480. et 1487. fol. per Leonardum Pachel et Vldericum Scinczenzeller, Theutonicos. *Bononiae* 1476. fol. ad petitionem Sigiſmundi de Libris.

§. XXI.

Seculo poſt Chriſtum natum decimo ſexto exempla illuſtriora prodierunt *Venetiis* 1500. 1503. et 1505. fol. accurante M. Antonio Sabellico, cum Oliuerii Arzigna-

*b*) Iudicio de hiſtoricis.

zignanensis Vicentini commentariis. 1502. 1503. et 1508. 8. apud Aldum. 1514. 8. apud Asculanum. 1518. fol. per Aug. de Zanis de Portesia cum commentario historico et literario Oliuerii Arzignanensis, et succincto Iodoci Badii, additis Theophili lucubrationibus, et pene viuis imaginibus. 1534. 8. apud Iuntam, cum Pauli Manutii praefatione. 1548. 1558. 1565. et 1575. fol. cum Oliuerii Badii Ascensii, et Theophili commentariis. 1545. et 1564. 8. ex Sebast. Corradi recensione. *Mediolani* 1508. 1510. et 1513. fol. cum Oliuerii, Badii, et Theophili commentariis. *Parisiis* 1517. fol. per Ioh. Paruum, cum amplissimo Iodoci Badii Ascensii commentario. 1522. et 1535. fol. cum Oliuerii et Badii commentariis. 1543. 8. ex Robert. Stephani officina. 1545. 12. *Lugduni* 1512. 12. cum Iusti Lipsii et Stephani Pighii notis. 1534. 1541. 1560. 8. 1550. 1566. 1576. 12. et 1587. 12. apud Gryphium, cum Stephani Pighii et Claudii Mitallerii notis. *Argentinae* 1521. 8. *Basileae* 1540. 8. 1553. et 1562. 8. apud Henricum Petri, cum Henrici Glareani annotationibus. 1556. fol. cum scriptoribus aliis, qui exempla virtutum et vitiorum ediderunt. 1577. 8. cum annotationibus Glareani et Christianorum exemplorum farragine. *Lipsiae* 1514. fol. per Melch. Lottherum. *Selestadii* 1520. 4. apud Lazarum Schurerium. *Moguntiae* 1538. 8. *Antuerpiae* 1545. 8. 1567. et 1574. 8. apud Plantinum, cum Steph. Pighii annotationibus. 1585. et 1594. 8. cum Steph. Pighii et Iusti Lipsii notis.

§. XXII.

Seculo decimo septimo Valerius Maximus prodiit *Venetiis* 1605. 8. ex recensione et cum notis Sebastiani Corradi. *Lugduni* 1612. 12. cum notis Pighii et Lipsii. *Duaci*

*Duaci* 1619. 4. *Geneuae* 1650. 12. *Parisiis* 1679. 4. apud viduam Thibouſt. et Petrum Eſclas. cum interpretatione et notis Petri Ioſephi Cantelii, e Societ. Ieſu, Chriſtianiſſimi Regis iuſſu, in vſum Delphini. *Francofurti* 1601. et 1627. 8. typis Wechelianis, cum Iuſti Lipſii, Stephani Pighii, et Chriſtophori Coleri animaduerſionibus. *Hanouiae* 1614. 8. cum iiſdem notis. *Berolini* 1672. 8. cum notis Ioh. Vorſtii. *Antuerpiae* 1619. 12. ex emendatione Stephani Pighii. *Amſtelodami* 1632. forma minore, apud Dan. Elzeuirium, ex recenſione Ioh. Iſaacii Pontani. 1671. forma minore, ex recenſione Pontani. 1647. et 1660. 12. cum Iuſti Lipſii notis. *Lugduni Batauorum* 1640. 12. cum notis Iuſti Lipſii. 1651. 1655. 1660. 1670. et 1691. 8. cum notis variorum Antonio Thyſio. *Roterodami* 1662. 1671. et 1681. 12. cum notis Iohannis Minellii.

§. XXIII.

Noſtro ſeculo Valerius Maximus editus eſt *Hafniae* 1703. 8. cum notis Ioh. Minellii. *Leidae* 1726. 4. 2. tomis, opera Abrah. Torrenii, cum notis integris Glareani, Pighii, Lipſii, Coleri, Vorſtii, nec non ſelectis aliorum obſeruationibus. Quibus accedunt emendationes ineditae C. Barthii, Fr. Guyeti et M. Gudii, item notae et obſeruationes perpetuae Iac. Perizonii, vt et A. Schultingii exercitatio ad Val. Max. lib. 7. cap. 7. de teſtamentis reſciſſis. Ad plurimorum MSS. fidem opus recenſuit, et notas adiecit Abrah. Torrenius. *c*)

§. XXIV.

Q. CVRTIVS RVFVS quis fuerit, et quando vixerit, non vnum omnes ſentiunt. Certe hiſtoriam eius



*c*) Vid. Acta Erud. Lipſ. 1727. Apr. n. 4. pag. 159. Neue Zeitungen von gelehrten Sachen 1727. num. 35. pag. 358.

de rebus Alexandri M. elegantissime scriptam, quod satis mirari non possumus, ex veteribus nemo diserte memorauit. Vnde quidam de genuina eius antiquitate dubitarunt, recentioris ingenii foetum credentes, post restauratas literas, nomine Romano, in lucem editum. Ioh. Laurentio Crollio *d*) auctore, in bibliotheca Palatina seruabatur historia Alexandri Magni, heroico carmine conscripta, ex qua post renatas literas, vir quidam purioris Latinitatis studiosissimus, stilo soluto eandem historiam sub nomine Q. Curtii adornasse dicitur. Quod vel inde constare putant: quoniam in Curtio sibi videntur obseruasse, quae cum veteri geographia difficulter conciliari possunt. Ita GVIDO PATINVS *e*) refert, adolescentiae suae magistrum in hac opinione de Curtio fuisse, *que son liure n' étoit, qu' vn Roman; que le Latin veritablement en étoit beau, mais qu'il y auoit de grandes fautes de geographie.* Item: *que l' auteur de ce liure étoit vn sauant Italien, qui le fit il y a enuiron* 300. *ans; que nul ancien n' auoit cité Quinte Curce; et que c' étoit vn nom suposé.* IOH. BODINVS *f*) illum facit aequalem Platinae, anno CIↃ CCCC LXXX. clarum. Et DAN. GVIL. MOLLERVS *g*) iudicat, illa verba satis vulgaria de *nouo sidere h*) vnde viri eruditissimi solent Curtii aetatem colligere, hanc praecipue ob caussam inserta esse, vt auctoritas aliqua scriptori recentiori conciliaretur. Ante seculum a Christo nato quintum decimum, neminem omnium esse repertum, qui vel per transennam

*d*) Allocutione ad Ioh. Wilhelmum Comitem Palatinum de bibliotheca Graeuii Heidelbergensibus donata. *e*) Epist. 27.

*f*) Methodo ad facilem historiarum cognitionem c. 10. p. m. 550.

*g*) Disp. circulari de Q. Curtio R. §. 10. 11. 12.

*h*) Apud CVRTIVM l. 10. c. 9.

nam Curtii hiſtorici, aut ſcriptae ab illo hiſtoriae mentionem inieciſſet; quin etiam neminem in hunc vſque diem quicquam apud veterem aliquem auctorem reperiſſe ex Curtio citatum. Prorſus ergo ſtatuendum, non tam vetus eſſe Curtii aeuum, quin potius pro ſuppoſititio recentioris cuiuſpiam ſcriptoris foetu habendam Alexandri M. hiſtoriam, qui poſt renatas literas felici veterum imitatione eximiam ſcribendi facultatem adeptus, opus hocce ſuum Romano ſub nomine prodire voluerit. Illi vero ſuam diſſertationem *i*) oppoſuit MAGNVS DANIEL OMEISIVS, quocum et nos omnino faciendum putamus, iniurium cenſentes, de antiquitate tam nitidi elegantisque ſcriptoris dubitare. Quod ad errores geographicos attinet; ſimiles quoque forſan et plures apud Herodotum, hiſtoricum antiquiſſimum, aliosque grauiſſimos auctores deprehendent. Ecquid veterum poterit probare ſilentium de auctore, quem ipſa ſcripta probant. Adeo plures fuiſſent reiiciendi, quorum memoriam nulla vnquam obliuio delebit. Contra vero ſentientibus optime IOH. CHRISTOPHORVS WAGESEIL *k*) reſpondit: *etſi quacunque de cauſſa non occurrit apud antiquiores, qui extat, Curtii mentio, tamen ii, quorum aetas tria ſecula longe excedit, eius meminere, vt ſic ſaltem longe ante illa tempora vixiſſe illum neceſſe ſit. Iohannes nimirum Sarisberienſis, Carnotenſis Epiſcopus, quem anno* 1182. *vita exceſſiſſe conſtat, Curtium allegat in policratico lib.* 8. *cap.* 18. *Philippus vero Gualterus, Epiſcopus Inſulanus, quem nonnulli Sarisberienſis aequalem temporum autumant, alii, vt Voſſius de poetis Latinis, anno* 1250. *claruiſſe ferunt, in Alexandreide, ſiue car-*



*i*) De Curtii aetate Altdorfii 1683. 4.

*k*) In pera librorum iuuenilium tom. 4. p. 178.

*carmine, quo libris X. cecinit res gestas Alexandri, Curtium ad verbum, quantum poterat, imitatus est. De Alphonso quoque decimo Hispaniae Rege, qui Sapientis cognomen meruit, et anno* 1252. *imperare coepit, Antonius Panormitanus in vita eius prodidit, eum, cum graui morbo laboraret, remedia medicis frustra praescribentibus, coepisse legere Q. Curtii historiam de Alexandro M. adeoque illius dulcedine captum fuisse, vt ex sola lectione sanitatem recuperauit; haec saepe deinde repetiit verba, erumpens: valeant Auicenna, Hippocrates, Medici ceteri, viuat Curtius sospitator meus. Quanquam quid verbis opus est? monstrauit mihi olim solidum reip. literariae columen, omnique laude dignus vir, Antonius Magliabechius in bibliotheca Medicea codicem Curtii antiquissimum, atque Lucae Holstenii, quod simul literis consignatum exhibebat, verissimo quo in talibus pollebat iudicio, haud minus annis septingentis grauem.* Certe vel solus ille codex certissimum nobis praebet antiquitatis testimonium. Esto, paulo recentiorem fuisse, ac propius accedere ad restauratae Latinitatis aeuum. Ecquis etiam illius aetatis, si qua potuisset ratione ac felicissimo ausu ad tantam veterum gloriam adspirare, suum non agnouerit tam elegans scriptum, vt aliis imponeret? Ipsis renascentium literarum temporibus LAVR. VALLA elegantias suas *l*) non semel ex Curtio, velut antiquo et probatae Latinitatis auctore probauit. Laudatur Curtius quoque a IOH. TORTELIO libro de orthographia edito post Christum natum anno 1485. Et citatur primus Curtii liber a IACOBO DE CRESOLLIS Lombardo, qui ante annos amplius CCCC. scripsit. *m*) Ecquis sibi persuaserit

*l*) Vid. l. 1. c. 17. *m*) Confer. BARTHIVS ad Claudianum pag. 1165.

ſerit illis temporibus idoneum fuiſſe quenquam ad hiſtoriam ſcribendam antiquitatis tam eleganti ac natiuo colore. Verum enim vero PETRVS BLAESENSIS *n*) inter libros in ſcholis celebres ſibi profuiſſe praedicat, frequenter hiſtorias Q. Curtii inſpexiſſe. Scholas autem frequentauit A.C. CIↃCL. Et BERNARDVS DE MONTFAVCON *o*) laudat manuſcriptum codicem hiſtoriarum Curtii, annorum octingentorum, qui in bibliotheca Colbertina extitit.

## §. XXV.

Cordatiores critici plerique auctoris noſtri antiquitatem agnoſcunt. Sed mirum, quantum etiam illi in perſcrutanda eius aetate diſcrepent. Locus, vnde potiſſimum de Curtii aeuo coniecturam capiunt, hic eſt: *p*) *primum ergo conlegere vires; deinde diſperſerunt: et quum pluribus corpus, quam capiebat, oneraſſent; cetera membra deficere coeperunt: quodque imperium ſub vno ſtare potuiſſet, dum a pluribus ſuſtinetur, ruit.* NB. *Proinde iure meritoque populus Romanus ſalutem ſe principi ſuo debere profitetur, cui noctis, quam pene ſupremam habuimus, nouum ſidus illuxit. Huius hercule, non ſolis ortus, lucem caliganti reddidit mundo; quum ſine ſuo capite diſcordia membra trepidarent. Quot ille tum exſtinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempeſtatem ſubita ſerenitate diſcuſſit? Non ergo reuireſcit ſolum, ſed etiam floret imperium. Abſit modo inuidia, excipiet huius ſeculi tempora eiuſdem domus vtinam perpetua, certe diuturna poſteritas.* Ecquis vero Imperatorum illud ſidus fuit? P. PITHOEVS et IAC. BONGARSIVS *Caeſarem Octauianum*

*n*) Epiſt. 101. *o*) Praefat. ad palaeographiam Graecam.
*p*) Apud CVRTIVM l. 10. cap. 9. n. 2.

*uianum Augustum* intelligunt. Sed hanc coniecturam I. LIPSIVS *q*) confutat: quod ad imperium euectus non exstinxerit faces, sed accenderit; non condiderit gladios, sed eduxerit. Tum enim recruduit ciuile bellum, ac per multos annos protractum fuit. Addit CVRTIVM *r*) aetatis suae pacem longam cuncta refouentem praedicasse. At sub Augusto viginti annorum bella fuisse. POPMA, MATTHAEVS RVDERVS, et IAC. PERIZONIVS *Tiberium* putant illud sidus fuisse. IVSTVS LIPSIVS, BARNABAS BRISSONIVS, VALENS ACIDALIVS et MICH. TELLERIVS *Claudium* fuisse malunt. IAN. RVTGERSIVS, G. I. VOSSIVS, IOH. HENR. BOECLERVS, IOH. LOCCENIVS, FREINSHEMIVS, et PHILIPPVS CAROLI *Vespasianum*; IOH. ISAACVS PONTANVS *Traianum*; Denique CASPAR BARTHIVS *Theodosium* substituunt. Adeo sententiis diffident, ac pulchrum cuique in alias atque alias discedere partes. *s*)

§. XXVI.

Et meam mihi licebit subiicere sententiam. Equidem non video, cur Alexandri Magni historiam illi velint abiudicare Curtio Rufo, de quo C. TACITVS, *t*) et PLINIVS *v*) mira narrant. Ille profecto satis erat celebris, et summo ingenio praeditus, absque quo nunquam ad tantum honoris fastigium peruenire potuisset. Genere obscurus erat, vt quidam prodidere, gladiatore genitus. Tenuis adhuc obtinenti Africam quaestori haerebat comes: tunc aiunt illi iam inclinato die in porticu

*q*) Ad Tacit. annal. II. cap. 21. *r*) Lib. 4. cap. 4.

*s*) Vid. G. I. VOSSIVS de historicis Latinis lib. I. cap. 28. Et FREINSHEMIVS, qui omnes, quotquot repetire potuit, de Curtio doctorum opiniones editioni suae inseruit.

*t*) Annalium lib. II. cap. 21. *v*) Lib. 7. epist. 27.

ticu ambulanti oblatam fuiſſe mulieris figuram pulchriorem humana atque grandiorem; perterrito futurorum illam dixiſſe praenuntiam: fore, vt mox Romam iturus, honores gerat, atque etiam cum ſummo imperio in eandem prouinciam reuertatur, ibi moriturus. Tali omine in ſpem ſublatus redit Romam, et largitione amicorum, inprimis vero ingenii alacritate et ſummo ſtudio quaeſturam; et mox nobiles inter candidatos praeturam, principis ſuffragio aſſequitur: cum Tiberius natalium dedecus his verbis velaſſet: *Curtius Rufus videtur mihi ex ſe natus.* Haec diſerte Tacitus. Atque adeo, ſi coniectura valet, extremis imperii annis tantam Tiberii gratiam iniit. Nec dubito, eundem eſſe Q. Curtium Rufum, inclutum bonis artibus, acri ingenio, atque dicendi eximia facultate, de quo in Rhetorum illuſtrium vitis SVETONIVS egit; vt cognoſcimus ex catalogo, quem Achilles Statius in vtriuſque manuſcripti ſui principio reperit. Hunc Tiberii et Claudii aeuo inter rhetoras nomen profeſſum eſſe, non abſurde VOSSIVS x) inde colligit, quod in eo catalogo, vbi aetatis habetur ratio, proxime ſequitur L. Caeſtium Pium et M. Porcium Latronem, qui ſub Auguſto fuere: ipſe autem coniungitur cum L. Valerio Primano et Virgilio Flauo: tres illos ſequuntur duo L. Statius Vrſulus et P. Clodius Quirinalis, qui ſub Claudio et Nerone viguerunt. Sub Claudio certe Curtius Rufus, iam virtute ſua ad honores euectus, atque militans in Germania meruit triumphi inſignia; poſtquam in agro Mattiaco recluſerat ſpecus quaerendis argenti venis; vnde tenuis fructus,

x) De hiſt. Lat. l. 1. c. 28. extr.

ctus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, exfodere riuos, quaeque in aperto grauia, humum infra moliri. *y*) In ea Germanica expeditione videtur animi caussa res ab Alexandro M. fortiter gestas scriptis exprimere fuisse conatum, easdemque ad finem prope iam tum perduxisse sub eodem Claudio Imperatore, quem nouum sidus vocat: *z*) vbi respicit ad Caii Caligulae caedem eamque confusionem, quae secuta est: cum senatus imperium abrogaret, milites contra cum plebe stabilirent. Haec illa fuere discordia sine capite membra: et Claudius Imperator, qui tantam reip. tempestatem serenitate sua discussit; qui vt patriam a ciuili bello liberaret, tot faces exstinxit, tot gladios condidit. Nam vt pluribus ex IOSEPHO *a*) MICHAEL LE TELLIER demonstrat, Caeso Caligula, quum abductus esset a militibus in castra, et acclamatus Imperator Claudius: Romani totam noctem, quae secuta est, trepidationis et periculi plenam habuere; hinc senatu rem sibi publicam vindicante; inde populo nouum Imperatorem poscente; vtrisque militum seditionem metuentibus: donec orta luce omnes in castra venirent ad Claudium, qui factus communi consensu Imperator, aliorum ambitioni aditum praeclusit, magnamque cladem auertit. Huius auspicatissimo regimine ita seruatum est Romanum imperium, nec a pluribus laceratum competitoribus, vt Macedonicum istud olim, cuius occasione Rufus haec scripto prodidit. Pari modo SENECA Philosophus de Claudio: *b*) *patere illum generi humano iam*

*y*) Vid. TACITVS annal. l. 11. cap. 20.

*z*) CVRTIVS l. 10. c. 9. n. 3.

*a*) Antiq. Iud l. 19. c. 2. et 3.

*b*) De consolatione ad Polybium cap. 32.

*iam diu aegro et affecto mederi: patere quicquid prioris principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere. Sidus hoc, quod praecipitato in profundum, ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, et patris triumphos ducat, et nouos* etc. quae dicas ab alterutro desumta. Neque tamen et eum aetate grandiorem Vespasiani tempora attigisse negarem. Res quoquo se habeat modo, Curtius noster Rufus post aeuum Tiberii, si TACITO *c*) credimus, longa senecta, et aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atqui ibi defunctus, fatale praesagium impleuit.

§. XXVII.

Q. Curtius Rufus scriptam reliquit *de rebus Alexandri M. historiam libris X.* quorum priores duo iniuria temporum periere. Istos restituere conati sunt Christophorus Bruno, bonarum artium Monachii professor, Franciscus Petrarcha, Ioh. Freinshemius, Christophorus Cellarius atque Christianus Iunckerus. Primum ἀκέφαλος excudebatur, donec anno MDXLIV. ex ingenio quaedam suppleret. Coniectationes illas cum nec dicendi copiae, nec tersae Q. Curtii elegantiae respondere videret Freinshemius, vberiora supplementa parauit non inuita Minerua. Denique Cellarius, ne tironibus imponatur Brunonis sterilitate, aut nimia Freinshemii vbertate: vt pene frangerent legendi cupiditatem, et postmodum ad genuinos Curtii libros torperent; noua methodo, quae desunt, per summaria indicare, notisque substratis singula declarare instituit.



*c*) Annal. l. 11. cap. 21. n. 4.

Integrum Curtii opus MStum Viennae Austriae in bibliotheca Wolfgangi Lazii fuisse, falsa vt videtur fama fuit. SCALIGER *d*) in bibliotheca S. Victoris primum vidit librum Q. Curtii, sed mox deprehendit, illum a Petrarcha compositum esse. Freinshemius et alias in Curtio lacunas suppleuit, quae l. 5. c. 13. l. 6. principio et lib. 10. c. 1. et 4. occurrunt. Conferantur quae illis locis Cellarius monuit. In antiquis editionibus ordo turbatus est ita vt quintus et sextus liber in vnum contrahantur, et nouem tantum libri numerentur, pro septimo sextus, pro octauo septimus, et sic deinceps.

§. XXVIII.

Stilus omnino floridus est et elegans, verba lectissima, crebrae et acutae sententiae, expositiones iucundae, et multa facundia instructae conciones, quaeque maiestatis suae pondus vbique mirifice seruant. Vbique deprehendes venustatem exquisitam; vbique mirificam puritatem atque tantas eloquentiae vires, quas nemo facile aequare poterit. Nec immerito Curtius, aeuo Augustaeo dignissimus scriptor, ab illis, qui grandem et castum Latinitatis sermonem amant, assidue in manibus atque sinu gestantur. Ne quid vero nimium iudicio videar tribuere meo, audiamus quae G. I. VOSSIVS *e*) in eo commendat. *Rhetore sane*, inquit, *illustri, vel rhetoris filio dignissima haec historia est. Vsque adeo auctor is verborum est eligens; nec perspicue minus, quam terse scribit; acutus etiam est in sententiis, inque orationibus mire disertus. Imo vel Augustaeo aeuo digna est dictio; vel proxime abit. Vt hinc quoque argumentum capere possimus,* *non*

*d*) In Scaligerianis secundis p. 61.

*e*) De hist. Lat. l. 1. c. 28.

*non vixisse tempore Traiani, quod pluscula affectatione acumninis, et anxia breuitatis cura ab natiua illa aurei aeui simplicitate magis recessit: vt ex Plinio iuniore, Floro, et aliis non obscure videmus.* OLAVS BORRICHIVS: f) *dictio eius tersa, natiua, inaffectata, verbo, emendatissima; lactea illi eloquentiae vbertas, sententiae opportunae, nec nimiae, nec diffluentes, nec tenebrosae; digressiones rarae, orationes facundae, iudicium sagax.* CELLARIVS: g) *stilus sane Augustaeo aeuo non inferior est.* Alibi: h) *stilum ingeniumque Curtii aequare, supra conditionem seculi nostri esse existimamus.* MORHOFIVS i) Curtium vocat historicum excellentissimum, cuius dictio omnium consensu prae ceteris, ob nitorem in verbis, argutiam in sententiis et orationibus, et periodorum concinnitatem, commendanda. BOSIVS k) primas illi tribuit, ob singularem suauitatem, elegantiam, accurationem; verba illius pura, selecta, et rebus exprimendis apta. Sed haec omnia, quod bene notandum, pro seculi dicimus ratione; et neutiquam illi parem eloquentiae, quae Tullio, Caesari, Liuio, Nepoti et aliis aeui superioris scriptoribus propria, nedum superiorem gloriam concedemus. Magna quidem in Curtio est sentiendi et loquendi cura; sed non decens eiusdem curae, quae in antiquioribus fuit, dissimulatio; neque illi, vt Curtius, de verbis erant solliciti, vbi maxima rerum momenta versabantur. Rebus conueniens vbique erat et recta locutio; in sententia nihil absurdum, aut alienum, aut subinsulsum; in



f) Consp. auct. Latinae linguae p. 55.

g) Cur. post. proleg. p. 23. h) Praefat. ad Curtii supplem.

i) Polyhist. liter. I. 4. c. 12. §. 14.

k) Dissert. isagog. de comparanda eloq. ciuili. p. 81.

in verbis nihil inquinatum, abiectum, non aptum, durum, longe petitum. Affectatione turpius nihil excogitari potest. Alia historici, alia oratores, alia philosophi velut propria sibi vindicabant; nec promiscue omnia omnibus tentare licebat. Monilibus et margaritis, quae sunt ornamenta feminarum, deformantur viri; nec habitus triumphalis, quo nihil augustius, feminas decet. Ea veterum castitate nihil amabilius; nec difficilius quicquam ad illorum imitationem exprimendo. Hinc satis eleganter RAPINVS: *l*) *le style ne doit auoir rien d' impropre, d' étranger, de dur, de bas, de hardy, d' obscur. Herodote a eu cette pureté de style, et y a excellé pardessus tous les Grecs, comme Cesar par dessus tous les Latins. Les esprits s' enrouillerent dans les siecles suiuans, où il ne resta aucun vestige de cette pureté des anciens. Mais Quinte-Curce, pour auoir voulu estre trop poly, a perdu quelque chose de cet air grand et maiestueux qui sied si bien a Salluste et à Tite-Liue.* BARTHIVS *m*) in illa Curtii floriditate aliquid declamatorium, et scholae vmbram ostentantes argutias agnouit; quod in orationibus praecipue patefieri contendit. Neque huic obscure videtur assentire BVCHNERVS, *n*) qui argutam comtulamque breuitatem Curtii, et propius ad dulcia illa, quae Fabius vocat, vitia accedentem, adolescentibus vnice ad imitandum proponi non probat: cum multo citius illi simplicem Caesaris aut Nepotis facilitatem, aut fusam Tullii orationem, quam istud anxium, elaboratum, demorsosque sapiens vngues dicendi genus assecuturi videantur. WALCHIVS V. C. *o*) de dictio-

*l*) Reflexions sur l' histoire §. 4. p. m. 233.
*m*) Aduers. l. 27. c 15. *n*) Epist. P. 2. epist 32. p 116. seq.
*o*) Hist. crit. Lat. linguae c. 1. §. 8. p. 51. et c. 8. §. 9. p. 380.

dictione obseruat, quod interdum nimis sit translata, et propius accedat ad poetarum dicendi morem: imo etiam habeat, quae purae indoli sermonis Romani repugnant. Ex. gr. *admouere diem leti* pro manus inferre sibi. *p*) *Iupiter tandem vltor aperuit oculos*, pro vltioni se parat. *q*) *Arietare in terram*, pro humi prosternere. *r*) *Clementior alueus*, pro lenior. *s*) *Corpus ex equo defluxit in terram*, pro cecidit in terram. *t*) *Effluxit telum*, pro manu languente excidit. *v*) *In aliquem effuse fluere*, pro cateruatim irruere. *x*) *Ignis intermoritur.* *y*) *Imbuere aures promissis.* *z*) *Equitabilis et vasta planicies.* *a*) *Imber campos lubricos et inequitabiles fecerat.* *b*) *Mensum est stipendium*, passiue. *c*) *Mitescit aqua.* *d*) *Mitior terra*, i. e. fertilis. *e*) *Obsequia fortunae* pro felicitate. *f*) *Profanare pudorem.* *g*) *Spargere vestigia fugae.* *h*) Quae omnia ita ponuntur, vt aliquid poeticae Latinitatis sapiant.

## §. XXIX.

Quod ad historici characterem attinet; parum Curtio tribuendum censeo, qui fabulam nobis potius, quam veram Alexandri historiam scripto reliquit; saltem coloribus ita deformatam: vt inter figmenta sit cognitu admodum difficilis veritas. Nam cum ipse artis oratoriae studiosissimus in militiam proficisceretur, Alexandri Macedonis, quas in Graecis legit, res fortiter gestas, mirum

*p*) L. 8. c. 9. n. 33. *q*) L. 5. c. 5. n. 8.
*r*) L. 9. c. 7. n. 22. *s*) L. 5. c. 3. n. 2. *t*) L. 7. c. 7. n. 36.
*v*) L. 8. c. 14. n. 36. *x*) L. 6. c. 1. n. 6.
*y*) L. 6. c. 6. n. 31. *z*) L. 4. c. 10. n. 17. *a*) L. 4. c. 9. n. 10.
*b*) L. 8. c. 14. n. 4. *c*) L. 5. c. 1. extr. *d*) L. 6. c. 1. n. 18.
*e*) L. 7. c. 4. n. 30. *f*) L. 8. c. 4. n. 24.
*g*) L. 5. c. 1. n. 38. *h*) L. 5. c. 13. n. 14.

rum quantum amplificare et exornare aggreſſus eſt: non vt veritatis ſtudio hiſtoriam poſteris accuratiſſime traderet, verum vt eloquentiae potius ederet ſpecimen. Quauis ergo data occaſione ſparſit orationes, non eas quidem, quae rudi conueniunt populo atque duci; ſed quas dixerit otioſus rhetor, cum ſuos exerceret in vmbra. Sicubi vel minima deſcriptione opus, auidiſſime ſua pandit artis vela, et neſcio quouſque ſtudet exornare argumentum, quod iam ſatis ſuapte copia ex grauitate placet. Nec ab re IOH. CLERICVS *i*) monuit: *multa flumina copioſe deſcripſit, quaſi ad interioris Libyae ſitientes incolas opus hoc ſuum mittere voluiſſet; qui nunquam fluuium vllum viderunt — recreare poſſent. Quia vero vbique res ipſae tantae non ſunt, vt in admirationem lectorem ſemper rapere queant, ſubinde hyperbolico ſtylo augentur; quem in hiſtoria mirentur quidem pueri, at rideant ſubactioris iudicii homines. Vno verbo, elegantiſſimum declamatorem vbique expreſſit, poteſtque, ad verba et locutiones gnomasque quod attinet, materiam ſuppeditare ſtudioſis, qua exornent orationem, et grandiorem faciant ſtylum; et fortaſſe id vnum in hoc opuſculo ſpectauit.* At ille Criticus infinita lectione et longo rerum vſu doctus *k*) deſiderat fere in eo vbique hiſtoricum, qui diligenter omnia perquirit, tantum eligit narratu digna, ad inania nunquam digreditur, neque in deſcribendis rebus pridem omnibus notis ingenium oſtendat; qui ſcite ab incredibilibus fide digna ſecernit; qui non modo vitia illa conſpicua, crudelitatem, ſuperbiam, ebrietatem, vituperat, verum etiam occultioribus laruam detrahit, quae ſub aliqua virtutis ſpecie velantur, vt Alexandri erat inſana ambitio, et illa belli gerendi inexhauſta

*i*) Artis criticae part. 3. ſect. 3. cap. 1. §. 4. *k*) L. c. §. 5.

hausta cupido; qui circumstantias omnes memorat, ac rerum profert caussas; qui rationem habet temporum et eo, quo gesta sunt, ordine quaeque narrat; rebus denique stilum, non stilo praeter vsum aliquando luxurianti res ipsas accommodare studet. Totidem prolixis capitibus deinde CLERICVS sigillatim demonstrat (1) Curtium fuisse cum astronomiae, tum geographiae plane imperitum, ac varie hinc in multis impingere. (2) Ab illo male eligi, quae sequatur, et fabulas subinde scribi. (3) Perperam alia esse descripta et prodita repugnantia. (4) Inutilia saepe narrari, et maxime necessaria omitti. (5) Eum male Graecarum fabularum documenta quaerere apud Indos, et remotissimis amnibus nomina imponere Graeca. (6) Perperam annos omitti et tempora, quibus res gestae fuerunt. (7) Contra veterum praecepta, Curtium perpetuo fere declamatoris stilo, historiis non conueniente, vti. (8) Laudare potius, quam vituperare nimiam Alexandri ambitionem. IACOBVS PERIZONIVS *l*) quidem illum acerbius quandoque Curtium insectari arguit; cui et ipse sub Theodori Goralli nomine *m*) respondit. Ille rursum in Q. Curtio Rufo restituto in integrum et vindicato. *n*) Hic librum eius in bibliotheca selecta recensens. *o*) Patitur quisque suos manes. Hoc vero etiam CLERICVS *p*) sancte affirmat, eum veris Curtii laudibus nihil detrahere, aut adolescentes ab eius lectione deterrere; contra facundiam eius vbique laudare, et egre-

*l*) Notis ad Aeliani varia p. 728.
*m*) In praefat. ad Pedonem Albinouanum.
*n*) Qui prodiit Lugd. Batau. 1703. 8. *o*) Tomo 3. p. 171. seq.
*p*) Art. crit. part. 3. sect. 3. c. 1. §. 7.

egregias ſententias, propter quas digniſſimus, vt ſaepius ab adoleſcentibus legatur, et a maioribus etiam natu in deliciis habeatur. Et paulo ante q) teſtatur, cum non ſemel legerit Q. Curtii hiſtoriam, rerum geſtarum magnitudine animum eius fuiſſe perculſum, et ſtili elegantia delinitum. Item, aliud nihil praeter ſublimia verba facundiſſimi ſcriptoris audiſſe.

§. XXX.

Q. Curtius Rufus, typis exſcriptus, primum prodiit 1474. apud Caſparem Barthium fol. Alii putant, primam omnium editionem circa annum 1470. folio eam fuiſſe per Vindelinum Spirenſem, in cuius fine haec leguntur:

*Vindeline, meus prius hic rediturus in auras*
*Spiritus: et corpus linquet inane meum.*
*Quae tua nobilitas, virtus atque inclyta fama*
*Pectore labatur, candide amice, meo.*

Deinde prodiit *Mediolani* 1481. fol. per Antonium Zarotum Parmenſem. *Veronae* 1491. fol. *Venetiis* 1494. fol. edente Bartholomaeo Merula, qui in epiſtola ad Franciſcum, Georgii Cornelii Equitis et Decemuiri filium, monet: *eſt Q. Curtius in ſcribendo acutus, vehemens, candidus ac perquam eloquens. In concionibus enim, quas crebro reperies, quantum ille ingenio et eloquentia valuerit, facile cognoſces. Itaque collato vetere exemplari, multis etiam locis noſtro Marte caſtigatis, collocatis etiam in marginibus, quae in hiſtoria diffuſius ſcripta ſunt, quo facilius poſſes ad id quod cuperes quamprimum (vt aiunt,) digitum intendere, voluntati tuae morem geſſimus.* Barthius vero eum affirmat primum optimo auctori corrumpendo audaciae ſignum ſuſtuliſſe.

§. XXXI.

q) L. c. §. 2.

## §. XXXI.

Seculo poſt Chriſtum natum decimo ſexto Curtius prodiit *Venetiis* 1520. 8. apud Aldum, editio repetita 1535. *Florentiae* 1517. 8. apud Philipp. Giuntam, ex recognitione Lucae Robiae. *Compluti* 1524. 4. cura Laurentii Balbi Lilienſis. *Pariſiis* 1533. 1543. et 1553. 8. ex Eraſmi recenſione. *Lugduni* 1541. 8. apud Gryphium. 1545. 8. 1546. cum Alexandri epiſtola de Indiae ſitu. 1551. 12. 1555. 12. 1569. 1584. 12. apud Anton. Gryphium, cum Chriſtophori Brunonis praefatione et ſupplementis. 1591. accurante Antonio Candido, vna cum Plutarcho de vita et fortuna Alexandri, et gnomologia Curtiana. *Antuerpiae* 1546. 8. curante Hadriano Iunio. 1568. 12. cum Alexandri vita a Ioh. Monacho deſcripta. *Tubingae* 1513. fol. apud Thomam Anshelmum Badenſem, cum praefatione et marginalibus argumentis Barth. Merulae. *Argentorati* 1518. apud Schurerium. *Baſileae* 1517. fol. per Beatum Rhenanum, cum Eraſmi, Hutteni, Glareani et Hoeningeri notis. Adiecta epiſtola Alexandri ad Ariſtotelem de Indiae ſitu ac mirabilibus. 1534. per Thomam Wolfium, cum notis Eraſmi et Vlrici Hutteni elegantiarum floribus. 1545. fol. apud Henr. Petri, cum ſupplemento Chriſtophori Brunonis, vita Alexandri a Ioh. Monacho ſcripta, Alexandri epiſtola de Indiae ſitu, Eraſmi notis, ac Hutteni floribus. 1575. 8. cum Henr. Glareani notis. *Coloniae* 1538. apud Ioh. Gymnicum, cum Eraſmi notis, ac Hutteni elegantiarum floribus. 1579. et 1591. 8. cum notis Franciſci Modii. *Francofurti* 1597. 8. cum Valentis Acidalii animaduerſionibus.

§. XXXII.

Seculo XVII. Curtius noſter prodiit *Pariſiis* 1678. 4. cum ſupplementis Ioh. Freinshemii, interpretatione et notis Michaelis Le Tellier S. I. in vſum Delphini. *Lugduni* 1615. 12. cum ſupplementis e bibliotheca S. Victoris, quorum auctor, vt ſupra monuimus, Petrarcha fuit. *Autuerpiae* 1601. 12. *Roterodami* 1671. 12. *Amſtelodami* 1621. apud Guil. Ianſonium. 1628. 12. cura Ioh. Iſaaci Pontani, apud Ioh. Ianſonium, editio emendatiſſima. 1656. 12. cum notis Loccenii. 1664. 8. cum notis ſelectiſſimis variorum, Raderi, Freinshemii, Loccenii, Blancardi, accurante Cornelio Schreuelio. 1670. forma minore cum quibuſdam emendationibus Iani Rutgerſii et Ioſephi Scaligeri. 1671. 12. 1672. 8. cum notis variorum, curante Schreuelio. 1673. 8. ex recenſione Nicolai Blancardi. 1677. 24. 1686. 12. cum notis Iohannis Loccenii. 1687. 8. cum Freinshemii ſupplementis. 1696. 8. apud Petrum Van de Aa, cum pluribus in aes inciſis iconibus et variorum notis. *Lugduni Batauorum* 1622. 12. cum notis Titi Popmae. 1625. 12. cum T. Popmae et Ioh. Loccenii notis, atque Rutgerſii emendationibus. 1633. 12. apud Elzeu. editio emendatiſſima. 1649. 8. e recenſione Nicolai Blancardi qui amplos commentarios ſuos addidit. 1653. 12. ex officina Elzeu. *Vltraiecti* 1685. et 1693. 8. cum variis iconiſmis et ſelectis commentariis Samuelis Pitiſci. *Geneuae* 1602. et 1614. apud Iac. Stoer. *Argentorati* 1640. 8. duobus voluminibus, cum nouis ſupplementis, doctis commentariis et locupletiſſimo indice Iohannis Freinshemii. 1670. 4. cum Freinshemii ſupplementis atque commentario, accurante Ioh. Henrico Rapp. *Coloniae* 1628. fol. cum amplis et eruditis Matthaei Raderi

deri commentariis. 1630. 8. cum ſynopſi et argumentis Raderi. *Francofurti* 1668. 8. cum notis variorum, curante Schreuelio. 1670. 4. cum notis Freinshemii. *Monachii* 1615. 12. cum ſynopſi et argumentis Matthaei Raderi. 1684. 12. cum notis Raderi. *Gothae* 1658. 8. ex Andreae Reyheri editione. *Lipſiae* 1674. et 1685. 12. cum notis Ioh. Loccenii, et praemiſſa Ioach. Gefenii praefatione. 1688. 1691. 1696. et 1700. 12. cum notis et nouis ſupplementis Chriſtophori Cellarii. *Dresdae* 1700. 8. cum notis et nouis ſupplementis Chriſtiani Iunckeri.

§. XXXIII.

Hoc denique ſeculo elegantiſſima Q. Curtii hiſtoria prodiit *Londini* 1705. 8. in vſum Delphini, accurante Michaele Tellerio. S I. 1716. 12. accurante Mich. Maittaire. *Amſtelodami* 1702. 12. cum notis ad modum Minellii. *Vltraiecti* 1708. 8. cum Samuelis Pitiſci notis. *Hagae Comitum* 1708. 8. 2. volum. cum notis Pitiſci. 1728. 12. 2. volum. cum notis Cellarii. *Lugduni Batauorum* 1724. 4. cum omnibus ſupplementis, variantibus lectionibus, commentariis et notis perpetuis Fr. Modii, V. Acidalii, T. Popmae, Ioh. Freinshemii, Ioh. Schefferi, Chriſtoph. Cellarii, Nic. Heinſii, et ſelectis aliorum, cura Heinrici Snakenburg. cum fig. *Delphis* 1724. 4. eadem Snakenburgi editio. *Lipſiae* 1701. 12. cum notis ad modum Minellii, curante Andrea Stabelio. 1707. 12. ad modum Minellii. 1711. et 1721. 12. cum Cellarii notis. 1714. et 1722. 12. ad modum Minellii. *Coburgi* 1708. et 1715. 8. cum notis Iunckeri. *Auguſtae Vindelicorum* 1716. 8. cum notis Emanuelis Sinceri. *Baſileae* 1724. 12. *Berolini* 1730. 8. cum annotationibus Germanicis.

## §. XXXIV.

POMPONIVS MELA, post Ioachimi Vadiani insignem operam ac dissertationem, quam de aetate ac patria illius praemisit geographiae, plerisque dicitur ex Baetica prouincia Hispanus fuisse, et Claudii Caesaris temporibus scripsisse, cetero plane incognitus auctor. Is mihi videtur Mela, qui Senecae rhetoris filius natu minimus, Senecae philosophi frater, et Lucani poetae pater fuit. At, inquies, ille Annaeus, non Pomponius Mela est. Mela semper sine alio familiae adiuncto nomine vocatur, r) et facile potest per adoptionem fuisse genti Pomponiae insertus: vt Senecae filius natu maximus Nouatus adoptione in Iuniam gentem transiit, et mutato nomine Iunius Gallio vocatus est. Hic certe Mela ex prouincia Baetica Hispaniae interioris eques Romanus fuit inter suos illustris. Instas, Cordubensem fuisse, Pomponium vero Melam, vt ipse testatur, prodiisse ex Mellaria Baeticae prouinciae oppido. Ita Vadianus. Sed videamus auctorem ipsum: s) *ingressus*, inquit, *totus admodum peruius prope quantum patet sinus, et specus vltra est: in eoque Cartheia, vt quidam putant, aliquando Tartessos, et quam transuecti ex Africa Phoenices habitant, atque vnde nos sumus, cingente freto, Mellaria, et Bello, et Besippo, vsque ad Iunonis promontorium oram freti occupat.* Ecquis inde poterit

r) Vnus eum ex notiori familia, cuius excidium imminebat, *Annaeum* vocat, TACITVS annal. lib. 16. cap. 17. Eumque secutus HIERONYMVS chron. Euseb. olym 211. At ille *Gallionem* quoque Senecae filium olym. 211. Christi anno 66. *Annaeum* vocat, qui alias semper ex adoptione *L. Iunius Gallio* nominatus est.

s) MELA de orbis situ lib. 2. c. 13.

terit eiicere, Mellariam Melae esse patriam? Potius dicendum ex Phoenicibus prodiisse, quibuscum verba coniungit, *unde nos sumus*. Prouinciam indicat, non ciuitatem patriam. Nec crediderim *Melam*, siue *Mellam*, esse vocatum a ciuitate potius, quam a familia, aut quacunque alia caussa: sic enim *Mellarius*, aut *Mellariensis* nominandus fuisset. Taceo variantes lectiones, quarum G. I. VOSSIVS *t*) meminit: sunt enim qui legunt, *atque, vnde nos sumus, Cingenteratum, Mellaria, et Bello*. Alii *Cingenteratum*, vt vocem nullius plane significationis, eiiciunt. VINETVS legere maluit *Tigentera*. SCHOTTVS correxit hoc modo: *atque vnde nos sumus ex gente ea. Tum Mellaria*. CASAVBONVS *v*) legit: *atque vnde nos sumus Tingi contraria Mellaria:* aut *Tingi e regione sita Mellaria*. Longe minori probabilitate putant alii, *x*) Pomponium hunc Melam, ab Annaeo diuersum, L. Annaei Senecae Philosophi esse filium: cuius nulla prorsus apud veteres memoria. Pomponium Melam eloquentiae in primis fuisse studiosum, ex libri prooemio constat, vbi: *orbis situm dicere aggredior, impeditum opus, et facundiae minime capax. — longa est magis, quam benigna materia. — si non ope ingenii orantis, at ipsa sui contemplatione pretium operae attendentium absoluat. Dicam autem alias plura, et exactius*. Melae, carissimi filii, animum vidit pater *y*) a ciuilibus studiis abhorrentem, et ab omni ambitu auersum, hoc vnum concupiscentem nihil concupiscere, vt eloquentiae tantum

*t*) De historicis Latinis lib. 1. cap. 25.

*v*) Comment. et castig in lib. 3. Strabonis p. m. 49.

*x*) Vid. FABRICIVS Bibliotheca Latina volum. 2. pag. 475.

*y*) SENECA controu. lib. 2. praefat.

tum ſtuderet. Erat quidem Melae maius ingenium ad eloquentiam, quam fratribus ſuis, omnium bonarum artium capaciſſimum. Sed, quoniam fratribus eius, Senecae et Gallioni ambitioſae curae erant, qui foro ſe et honoribus parabant, ſuamque nauigationem mature inſtituebant, ipſum natu minorem filium Seneca pater in portu diutius retinuit, ratus profuturam illi, quam tota mente agitabat, declamandi exercitationem. Eius inde maximos in arte dicendi laudat progreſſus: cum et Muſae rhetoris, quem audire cum fratribus conſueuit, doctrinae ſingulari elegantia non ferret ingenium, atque ſaepius contraheret frontem. z) Vxorem duxit Aciliam, Acilii Lucani filiam, oratoris, cuius frequens et aſſidua apud proconſules opera. Ex ea filium ſuſcepit Lucanum poetam. a) Procul a negotiis, honeſto otio ſub Tiberio, Caligula et Claudio Caeſaribus perfrui poterat, vacare literis, atque ſuos edere de orbis ſitu geographicos libros. Sibi ſuisque expertus eſt fatale imperium Neronis, qui monſtro, quam homini ſimilior. Rem TACITI b) narrabo verbis: *petitione honorum abſtinuerat* Mela, *per ambitionem praepoſteram, vt eques Romanus conſularibus potentia aequaretur. Simul acquirendae pecuniae breuius iter credebat, per procurationes adminiſtrandis principis negotiis. Idem Annaeum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis. Quo interfecto, dum rem familiarem eius acriter requirit, accuſatorem conciuit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiumque coniurationis ſcientia fingitur, aſſimilatis Lucani literis. Quas inſpe-*

z) SENECA controu. lib. 5. praefat.
a) Auctor vitae Lucani. b) Annal. lib. 16. cap. 17.

*inspectas Nero ferri ad eum iussit, opibus eius inhians. At Mela, quae tum promtissima mortis via, exsoluit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum generumque eius Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent.* Scilicet tantae molis erat patri a Nerone fisco adscripta filii bona promereri. *c*) Et iam tum viri docti satis odorati sunt, *d*) eundem describi Melam a Tacito atque PLINIO, *e*). vbi *fama est*, inquit, *Melam equestris ordinis reum ex procuratione a Tiberio principe accersitum, in summa desperatione, succo porri, ad trium denariorum argenteorum pondus, hausto, confestim exspirasse sine cruciatu.* Fallitur ille quidem memoria, rem notans, non adeo accurate habita temporis ratione, vt Tiberium scripserit pro Nerone: quo imperante notauimus modo ex Taciti annalibus, Melam, imperatoris dum procuraret negotia, factum coniurationis reum semet interfecisse. Sed potuit ille simul, vt mortis subleuaretur agone, et succum hausisse porri, et exsoluisse venam.

## §. XXXV.

Scripsit *cosmographiae*, *f*) siue *de situ orbis* *g*) libros III. qui

*c*) HIERONYMVS chron. Euseb. olym. 211. Christi anno 70. *L. Annaeus Mela, Senecae frater et Gallionis, bona Lucani poetae filii sui a Nerone promeretur..*

*d*) FABRICIVS biblioth. Latin. volum. 1. pag. 345.

*e*) Histor. natur. lib. 19. cap. 6.

*f*) Ita codices quidem plerique MSti et impressi habent. Sed bibliothecae S. Victoris Parisiensis exemplum MStum *de chorographia* perperam inscribitur: et ipse VOSSIVS de hist. Lat. lib. 1. cap. 25. in plerisque libris haberi putat.

*g*) Vt in pluribus libris inuenitur. Et in calce codicis MSti Leidensis hoc legitur distichon: *Euro-*

III. qui hodie extant. Claudio Caesare imperante hos libros edidisse, ex Britanniae descriptione satis patet, *h*) vbi, *Britannia*, inquit, *qualis sit, qualesque progeneret, mox certiora, et magis explorata dicentur. Quippe tamdiu clausam aperit ecce principum maximus, nec indomitarum modo ante se, verum ignotarum quoque gentium victor; qui propriarum rerum fidem, vt bello affectauit, ita triumpho declaraturus portat.* Ex quibus verbis quidem alii elicere voluerunt, nostrum Iulii Caesaris dictatoris temporibus floruisse: quod IOACHIMVS VADIANVS, *i*) et post eum G. I. VOSSIVS *k*) nequaquam conuenire demonstratum iuerunt. Ante Iulium Caesarem qui Romanorum primus aggressus est Britannos, ignotos antea, *l*) nulla potuit regionis venisse ad Romanos notitia: cum esset ipsis etiam incognita Gallis. *m*) At Mela spem facit, fore vt mox certiora et magis explorata dici queant, ex principis de Britannia triumphantis fideli relatione: continuo vero cum exspectatione illa coniungit Britanniae notitiam, quam Romani olim acceperint. *Ceterum*, pergit, *vt adhuc habuimus, inter septentrionem* etc. Vnde illud, ni forsan ex ipsis Iul. Caesaris commentariis? Certe ex historia rerum a Caesare gestarum, qui, vt TACITVS *n*) loquitur, hostem terruit,

*Europam, Libyam, atque Asiam Pomponius edit*
*Orbis describens ordine Mela situm.*

*h*) Lib. 3. cap. 6.

*i*) Praefixa suo in Melam commentario dissertatione, quo tempore Melam floruisse verisimile sit, et quae eius Patria.

*k*) De historicis Latinis l. 4. c. 25.

*l*) SVETONIVS Caesar. cap. 25.

*m*) Teste ipso IVL. CAESARE commentar. de bello Gallico lib. 4.

*n*) Agricolae vita cap. 13.

ruit, ac littoribus tantum potitus est, Britanniam ergo posteris ostendisse magis, quam tradidisse videtur. At Claudius Caesar operis auctor: *o*) qui, decretis sibi a senatu triumphalibus ornamentis, Britanniam potissimum elegit: *p*) qua de Iulius Caesar nunquam triumphauit. Inhiauit quidem illi Caligula; et Augustus ad bellum Britannicum in Galliam vsque profectus est: sed neque ille quicquam, praeter minas, ostendit; et hic Dalmatiae tumultu reuocatus quoque destitit. De Claudio intelligendus ergo est Mela noster: et ipse rursus de Britannia, postquam subacta; notiori TACITVS *q*) consentit, vbi, *Britanniae*, inquit, *situm populosque, multis scriptoribus memoratos, non in comparationem curae ingeniiue referam: sed quia tum primum perdomita est: itaque quae priores nondum comperta eloquentia percoluere, rerum fide tradentur.* Sed clariora ipsius Melae extant testimonia, eum longe post Caesaris dictatoris aetatem floruisse: nam et post Caesaris Octauiani Augusti tempora suos de orbis situ scripsisse libros, nemo facile inficiabitur, qui apud ipsum, *r*) in littoris Hispanici ad septentrionem vergentis descriptione, iuxta Astures tres aras, quae Sestianae vocentur, in peninsula sedere, et Augusti nomine sacras esse, relatum legant. *In Asturum litore*, inquit, *Noega est oppidum, et tres arae, quas Sestianas vocant, in peninsula sedent, et sunt Augusti nomine sacrae, illustrantque terras ante ignobiles.* Paulo ante: *Sars iuxta turrem Augusti titulo memorabilem.* Etiam apud ipsum *s*) sit

 men-

*o*) TACITVS l. c. *p*) SVETONIVS Claud. cap. 17.
*q*) Agricolae vita cap. 10. *r*) MELAM lib. 3. cap. 1.
*s*) Lib. 1. cap. 6.

mentio *Caesareae*, quae cum prius Iol diceretur, Caesareae nomen a Caesare Augusto accepit. Alibi: *t*) *vrbium de mediterraneis*, inquit, *in Tarraconensi clarissimae fuerunt Pallantia, et Numantia, nunc est Caesaraugusta.*

§. XXXVI.

Quamuis dubium nullum sit, geographiam Melae temporibus adhuc satis fuisse rudem, id quod terrarum in climata parallelosque distinctio, earundemque rerum defectus docet, quas hodie nobis mortalium solertia tradidit: vel propter scriptorum faciliorem intellectum et gentium, vel terrarum, vicissitudines cognoscendas, tamen veteri geographia carere non possumus, quam hoc aeuo omnium optime, imo fere solus Mela scripto consignauit. Habent omnia secula peculiares terrarum mutationes; habent sua ciuitates et prouinciae fata: neque adeo dicenda orbis terrarum notitia vllo vnquam tempore omnibus numeris absoluta fuisse. Quae loca olim inculta ferarum potius, quam hominum habitationes fuere; sunt hodie cultissima et illustria: e contrario quae nunc deserta et vastata; olim florentissima sua potuerunt ostendere imperia. Vrbes corruunt et aequantur solo: ciuitates perpetuo videmus coire nouas, amplificari et augustiores reddi, vel collabi veteres. Gentes suas crebro instituunt migrationes; vel exciduntur bello; vel alia calamitate opprimuntur; vel nouis distinguuntur nominibus; vel quod premuntur, sede premunt proximos, aliisque succedunt. Imo se res ita omnino habet, vt scribit OVIDIVS: *v*)

*Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus;*
*Esse fretum. Vidi factas ex aequore terras.*

*Et*

*t*) Lib. 2. cap. 6. *v*) Metamorph. lib. 15. v. 262.

*Et procul a pelago conchae iacuere marinae:*
*Et vetus inuenta est in montibus anchora summis.*
*Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum*
*Fecit: et eluuie mons est deductus in aequor.*
*Eque paludosa siccis humus aret arenis.*

Hinc certe iucundum et omnino necessarium elegantioris literaturae studiosis, ex genuinis fontibus scire, quae prisca rerum facies, quae gentes vbique habitarint, quibus fuerint comprehensae terminis, qui fuerint diuersorum diuersi mores, quae consuetudines et reliqua: vnde veterum historiis et auctoribus bonis enucleandis intelligendisque haud vulgare lumen accendi constat. In Mela vero etiam commendatur breuitas: qua, velut certis quibusdam initiis, studiosa iuuentus imbui, ac facile ad sublimiora quaeuis excitari potest.

§. XXXVII.

Vt Strabo ab eruditione, Plinius a diligentia; ita ab arte Mela commendatur. Hic e Latinis primus breui cultoque sermone terrarum situm executus est, et viam quasi aperuit geographis: qua insistere potuerunt reliqui. Plinius certe, ac Solinus maxime, opera Melae suis monumentis se vsos fuisse diffiteri non potuerunt. Et nomen huius scriptoris, licet corruptum, est apud SERVIVM, *x*) vbi a Melone ait dici, septem Gangis esse ostia: quae apud Melam septimo capite libri tertii leguntur. Qua de re scio IOH. ALB. FABRICIVM *y*) subdubitare: quoniam, quae Seruius ex Melone proferat, apud Melam non occurrant. Auctorem ergo videamus vtrumque. MELA: *z*) *Ganges*, inquit, *et Indus amnes. Ille multis fontibus in Haemodo Indiae monte*



*x*) Aeneid. l. 9, 30. *y*) Bibl. Lat. vol. 2. pag. 476. *z*) Lib. 3. c. 7.

*monte conceptus, simul vnum alueum fecit, fit omnium maximus, et alicubi latius, quando angustissime fluit, decem millia passuum patens, in septem ora dispergitur.* Vltima haec verba captat SERVIVS in explicandis VIRGILII *a*) versibus:

— — *Septem surgens sedatis amnibus altus*
*Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus.*

Et de Gange *fluuius*, inquit, *est Indiae, qui secundum Senecam in situ Indiae nouem alueis fluit; secundum Melonem septem.* Quae sequuntur frustra quaesiuit apud Melam. *Qui tamen et ipse commemorat, nonnullos dicere, quod tantum tribus alueis fluat.* Atqui illa verba ad Senecam possunt, nescio quem, referri, cuius mentionem primo loco fecerat.

## §. XXXVIII.

Est in libris Melae geographicis, etiam iudicante VOSSIO, *b*) perspicua breuitas, et elegantia mira. Versatur ille profecto in re difficili et Romanis ea aetate varie impedita: cum variarum gentium, regionum, vrbium, tot diuersorum, vniuerso terrarum orbe, locorum barbara nomina Latine exprimere, laudemque seruare deberet concisae, perspicuae elegantisque dictionis. Quam ob rem ipse operis prooemio monuit, se genus dicendi aggredi, quod facundiae sit minime capax: et esse longam sibi magis, quam benignam materiam ex gentium locorumque nominibus, et ordine eorum satis perplexo. Sufficit ergo illi, sermone Romano,

*a*) Aeneid. l. 9. v. 30.

*b*) De historicis Latinis l. 1. c. 25. vbi et eum, aduersus Verderii accusationem, *elegantissimum scriptorem* vocat.

mano, facili, et minime affectato scripsisse: omniumque terrarum, regionum ac gentium, quotquot illi ea aetate innotuerunt, accuratam delineationem ingeniosa breuitate exhibuisse. Eoque sensu Pomponii Melae cosmographia, siue de orbis situ libris, recte ait HARDVINVS, nihil esse elegantius. Dictionem Melae CLAVDIVS VERDERIVS *c*) non veretur culpare suo more, et illi inter alia obiicere, quod *Britanniam feris scatere* dixerit. *Scatere* vero, inquit, est a σκάτος, Latinis *stercus:* quam ob rem et alibi istud *scatere* latrinarum verbum vocat. Quasi vero non possit esse ab origine alia. A Chaldaeis derivant MARTINIVS *d*) atque VOSSIVS. *e*) Quid si a Germ. schütten, ex abundantia effundere, ebullire: vnde scatere dicuntur fontes. *f*) PLAVTVS: *g*) *quae interbibere sola, si vino scatet, fontem Pirenem potest.* Idem: *h*) *scatet amore tuus animus.* LVCRETIVS: *i*)

*Largifluum fontem scatere atque erumpere flumen.*

Atque HORATIVS: *k*)

*Sic et Europe niueum doloso*
*Credidit tauro latus, et scatentem*
*Belluis pontum, mediasque fraudes*
*Polluit audax.*

Taceo scriptores Melae coaeuos PLINIVM *l*) qui *scatet*, inquit, *vrtica plurimis remediis:* et COLVMELLAM *m*) apud quem *solum, quod fontibus in profundo terrae scatu-*

*c*) Cens. in auctores pene omnes.
*d*) Lexico etymologico v. *scateo.* *e*) De hist. Lat. lib. 1. c. 25.
*f*) Apud CICERONEM Tuscul. quaest. l. 1. c. 28.
*g*) Aul. A. 3. S. 6. v. 22. *h*) Pers. A. 2. S. 1. v. 9.
*i*) Lib. 5. v. 596. *k*) Carm. l. 3. od. 27.
*l*) Hist. nat. l. 23. c. 13. *m*) Lib. 3. c. 1.

*scaturit.* Nescio hinc, quomodo accusandus sit MELA noster, quod et *Nilus*, scripserit, *n*) *scatet piscibus:* et alibi: *o*) India *fertilis et vario genere hominum aliorumque animalium scatet.*

§. XXXIX.

Prodierunt primum Pomponii Melae de situ orbis libri III. *Mediolani* 1471. 4. *Venetiis* 1473. 4. 1477. 4. per Bernandum Pictorem et Erhardum Ratdolt de Augusta, vna cum Petro Loslein de Langencen, eorum correctore ac socio. 1478. 4. per Franciscum Renner de Hailbrun. 1482. 4. cum Prisciani metaphrasi periegeseos Dionysianae, per Erardum Ratdolt Augustensem. 1488. 4. cum commento Cocchi. Sine loco et tempore 4. ex Hermolai Barbari recensione, ad Alexandrum VI. pontificem.

§. XL.

Decimo sexto post Christum natum seculo Mela prodiit *Florentiae* 1517. 8. apud Iuntas. *Venetiis* 1518. 8. apud Aldum, a quo sibi MORHOFIVS *p*) falso persuadet primum fuisse editum. 1521. forma minori cum Solino et Antonini itinerario. *Salmanticae* 1543. 8. cum castigationibus Pintiani, paralipomenisque et retractationibus. *Burdigalae* 1582. 4. cum Eliae Vineti animaduersionibus. *Parisiis* 1507. 4. 1513. 4. apud Ioh. Paruum. In fine hoc est ad lectorem tetrastichon:

*Hunc lege perpetuo, si vis studiosa iuuentus*
*Noscere diuersum totius orbis iter.*
*Qui petiit Latiis nostras Pomponius oras,*
*Mixturus Gallis Itala, mella fauis.*

1530.

*n*) Lib. 1. cap. 9. *o*) Lib. 3. cap. 7.
*p*) Polyhist. lit. l. 4. c. 12. §. 11.

1530. et 1540. fol. cum Ioachimi Vadiani annotationibus. 1536. 8. 1538. 8. et 1557. 4. cum Petri Ioh. Oliuarii, ad Carolum Cardinalem Lotharingum, et Hermolai Barbari notis. 1572. 4. cum Eliae Vinedi animaduerſionibus. 1577. 4. apud H. Stephanum, cum Solino, Aethico, atque Dionyſio Alex. *Lugduni* 1551. 8. cum Petri Iohannis Oliuarii annotationibus. *Antuerpiae* 1582. 4. apud Chriſt. Plantinum ex recenſ. Andr. Schotti, cum eius, F. Nonii, Pintiani, et Hermolai Barbari notis. *Viennae Auſtriae* 1512. 4. 1518. fol. cum Ioachimi Vadiani Heluetii commentario. *Baſileae* 1522. fol. cum Ioach. Vadiani comment. 1536. 8. cum Petri Ioh. Oliuarii et Hermolai Barbari notis. 1538. fol. cum Solino et Floridi Sabini apologia pro Plauto etc. 1543. fol. cum Ioach. Vadiani annot. 1557. fol. per Henricum Petri, cum Ioach. Vadiani commentariis aliisque opuſculis: vna cum Ioh. Camertis commentariis in Solini polyhiſtora, Flori hiſtoriam Romanam et Cebetis tabulam. 1577. fol. cum Vadiani annotationibus. 1564. et 1595. 8. apud Henricum et Sebaſtianum Henricum Petri, cum Chriſtiani Vrſtiſii praefatione, et annotationum in ſeptem priora capita fragmento, Ioh. Oporino auctore. Accedunt cum Solino tabulae geographicae in ligno rudius deſcriptae.

§. XLI.

Sequenti ſeculo editiones Pomponii Melae illuſtriores habemus, quae prodierunt *Pariſiis* 1625. 12. cum Aethico et Henr. Glareani compendiaria orbis terrarum deſcriptione. *Helmſtadii* 1635. 12. e recenſione Andr. Schotti. *Hagae Comitis* 1658. 4. opera Iſaaci Voſſii, quo nemo melius de auctore noſtro meruit, vtpote qui illum e plurimis MStis codicibus emendatum et erudi-

tiſſimis animaduerſionibus illuſtratum, non ſine magno doctorum applauſu, dedit. *Lugduni Batauorum* 1646. 12. cum Solino et Aethico. 1685. 8. cum notis Iacobi Gronouii: quibus ſubinde Voſſium, quod in ſuis ad Melam notis frequenter et praeter rem Plinianis Salmuſii in Solinum exercitationibus inſultarit, haud paulo vehementius caſtigare inſtituit. 1696. 8. cum notis Iacobi Gronouii noua prodiit editio, nummis inſuper atque figuris illuſtrata; accedunt aduerſus Iſaacum Voſſium, iam defunctum, et Londinenſem editionem, vindiciae. *Londini* 1686. 4. cum Iſaaci Voſſii notis, et animaduerſionum aduerſus Iacobum Gronouium appendice.

§. XLII.

Noſtra aetate Pomponius Mela prodiit *Franequerae* 1701. 8. ex editione Iſaaci Voſſii. *Lugduni Batauorum* 1722. 8. cum integris variorum notis atque figuris, curante Abrahamo Gronouio.

§. XLIII.

C. PLINIVS SECVNDVS, Maior vel ſenior ad differentiam Iunioris dictus, patria Veronenſis fuit: vt poſt Onuphrii probationes vel vnus lapis, in ripa Benaci inuentus, *q*) ſatis clare oſtendit:

C. PLINI — — — VERONENSIS
— — — HISTORIARVM H. L. — —

Hinc et Plinius Iunior *r*) Veronenſes vocat ſuos, adoptionis lege, quod in noſtri Plinii auunculi Veronenſis familiam tranſierit. Et ipſe *s*) Catullum conterraneum ſuum diſerte vocat. Sed tamen eum alii, vt et Iuniorem Plinium, Nouocomenſem eſſe volunt. ANDREAS ALCIA-

*q*) Apud REINESIVM inſcript. XI, 11. *r*) Lib. 6. epiſt. 34.
*s*) Hiſt. natur. praefat.

ALCIATVS: *t*) *scripsit Tranquillus Eusebiusque seniorem Plinium patria Nouocomensem fuisse. Negare hoc ausi sunt recentiores quidam, eo maxime loco opinioni suae confirmati, quod Veronae Secundorum familia fuerit, vnicumque marmore inscriptum illic exstet epigramma, Plinii mentionem referens. Sed hi velim mihi dicant, num et hac ratione Caecilius Mediolanensis esset: quod vt affirmare vani hominis, ita credere insanientis prorsus est. Atqui nec in antiquis Veronensium memoriis familiae Secundum, sed ordinis nomen esse doctores credunt. Quo fit, vt in totius Insubriae Venetiaeque vetustis tumulis vox haec saepissime occurrat. At, inquient, sese Catullo Plinius ipse conterraneum dicit. Quod argumentum etsi aliis alii confutent modis, mihi certe haudquaquam multum ad rem facere videtur. Eos esse conterraneos, qui eiusdem territorii sunt, vulgo cognitum est. At hoc nomine eos appellari iuris ciuilis auctor Pomponius de verb. signif. tradit, qui sub iisdem fascibus, eodem magistratu gubernantur; non quidem a terra deducta, vt quidam opinantur, voce, sed a terrendo, quod eius loci magistratus intra eos fines terrendi, i. e. summouendi ius habeat. Cum igitur omnis Cisalpina Gallia vni Proconsuli subesset, vniuersi eius populi certe conterranei, eiusdemue territorii dicentur. His accedit, quod antiqui codices Comensi Italiae seniorem Plinium ciuem asserunt. etc.* Ita quoque TRISTANVS CALCHVS: *v*) *admonet me propinquae vrbis*, Comi, *et illustris viri*, Plinii Caecilii, *mentio, vt aduersus illos, qui extorquere nobis maiorem Plinium nituntur, praeter aucto-*



*t*) Historiae Mediolanensis lib. 2. apud Graeuium thesauro antiq. et histor. Italiae tom. 2. part. priori pag. 44. seq.

*v*) Mediolanensis historiae l. 1. apud Graeuium thesauro antiq. et hist. Italiae tom. 2. part. prior. p. 108.

*auctoritatem Eusebii, in cuius chronicis Nouocomensis scribitur, subiiciam inscriptiones nonnullorum lapidum in Comensi regione existentium, quibus multiplicem fuisse Comi Pliniorum familiam colligitur. Nam et* P. PLINII. PLINIANI. ET. M. PLINII. *fragmenta extant; et manes* C. PLINII. VALERIANI. MEDICI. QVI. VIXIT. ANN. XXII. M. VI. *parentes condidere; et* C. PLINIVS. PHILOCALVS. C. COESIDII. EVZELI. AMICI. OPTIMI. *memoriam posteritati consecrauit.* etc. Eandemque rem contendit BENEDICTVS IOVIVS Nouocomensis; *x*) et PAVLVS CIGALINVS Nouocomensis, qui praelectionem de patria Plinii Dalechampianae editioni Francof. 1608. 8. subiecit. Hanc vero POLYCARPVS PALERMVS Veronensis impugnauit tribus libris: *y* quos de vera Plinii patria Verona contra Pauli Cigalini aliorumque sententiam scripsit. Et Veronensem fuisse recte ONVPHRIVS PANVINVS *z*) docet. Accedit, quod supra diximus, recens in ripa Benaci inuentus lapis, quo diserte Veronensis vocatur. Ex alia in agro Veronensi reperta inscriptione firmum argumentum non peteremus. Ecquid in sententiam contrariam statuerint, ex variis Comi superstitibus monumentis, quae aliorum atque aliorum, vel ex Plinii Caecilii libertis, Pliniorum nomina prae se ferunt. Constat enim hunc Imperatori gratissimum hominem multis multa, peregrinis ciuitatem, libertis ius Quiritium impetrare potuisse. *a*) In illis nostri C. Plinii Secundi senioris nulla mentio. Nouoco-

*x*) Historia Nouocomi, quae prodiit Venetiis 1629. 4. pag. 213. 219. seq.

*y*) Impressis Veronae 1608. 4.

*z*) Commentario in Fastos ad ann. DCCCLIII.

*a*) Vid. Iunioris PLINII epist. 4. 6. et 105. lib. 10.

uocomensem, fateor, eum facit HIERONYMVS in chronico Eusebiano: *b*) deceptus a scriptore vitae Plinianae, quae vulgo perperam Suetonio tribuitur. Sed confundit vtrumque Plinium, auunculum eiusque adoptione filium: atque ita quantum in se quidem fuit, nobis ex duobus Pliniis vnum concinnauit, erroris incautus. Id quod animaduersione sua etiam SCALIGER dignum existimauit. Adeo nihil hodie certius, quam maiorem quidem Plinium Veronensem, iuniorem Nouocomensem fuisse. Natus est anno ab V. C. DCCLXXV. Tiberii Imperatoris nono, *c*) post Christum natum vicesimo quinto. Equestribus militiis industrie functus, et splendidissimas procurationes summa cum integritatis laude administrauit: etiam inter arma et grauissimas occupationes indefessam bonis artibus nauare visus operam: vt non facile quisquam ad eandem eruditionis et literarum gloriam pari cum eo passu penetrare potuerit. Cum praefectus alae militaret, de equestri iaculatione scripsit. *d*) Cum in Germania militaret, industrie illud quoque bellum memoriae prodidit: adeo quidem vt per somnium etiam de literis cogitaret. Tum enim visus est illi quiescenti Drusus Nero, qui Germaniae latissime victor ibi periit, adstare, et sui commendare memoriam, vt eius studio ab iniuria obliuionis vindicaretur. *e*) Imperante Nerone, nusquam tuta fides

 erat,

*b*) Num. 2125.

*c*) Quod inde colligimus, quoniam illius ex sorore nepos testatur, eum obiisse anno sexto et quinquagesimo. l. 3. epist. 5. n. 7. et illo quidem ardentis Vesuuii montis summo terrore l. 6. epist. 16. et 20. Sed, DIONE CASSIO auctore, calamitas illa incidit in Imperatoris Titi annum primum, qui est ab V. C. DCCCXXXI.

*d*) Iunior PLINIVS lib. 3. epist. 5.

*e*) Idem l. c.

erat, et optimi viri, et literatorum principes trucidabantur. Quod cum Plinius noſter, praeſertim nouiſſimis illius tyranni temporibus quotidie magis experiretur atque videret, quod omne ſtudiorum genus paulo liberius et erectius faceret ſeruitus periculoſum: diuertebatur ad humanitatis ſtudia, et dubii ſermonis ſiue grammaticos libros ſcribebat. Hactenus ille quidem, ſed non tanta luce vixit. Maxime florere coepit, et aliquo numero eſſe, Veſpaſiano imperante, qui Plinii noſtri conſiliis interdiu noctuque vtebatur. Caeſaris in Hiſpania procurator fuerat; atque adeo in principum amicitia muneribus ſpectatiſſimis perfunctus. *f*) Inter continuas occupationes caelebs vixit, vt expeditior literis vacaret. Sororem, quae C. Caecilio Comenſi nupſerat, ac maritum amiſerat mature, cum filio recepit in domum atque familiam ſuam. Hunc quidem Iuniorem Plinium optimis artibus inſtituit, vt illum adoptione filium aliquando ſtudiorum, quibus ſe totum deuouerat, fidum comitem atque ſocium haberet: cui etiam paulo ante obitum, quod ſcriberet, dederat. *g*) Inter amicos inprimis coluit *Pomponium Secundum*, a quo valde amatus, hoc amici memoriae, quaſi debitum munus exſoluit, vt vitam eius duobus libris conſignaret. *h*) Eundem vocat conſularem poetam. *i*) Et FABIVS *k*) de tragicis poetis, *eorum*, inquit, *quos viderim*, *longe princeps Pomponius Secundus*, *quem ſenes parum tragicum putabant*, *eruditione ac nitore praeſtare confitebantur*. Erat hominis ingenium acre, ſtudium incredibile, et ſum-

*f*) Idem PLINIVS l. 3. epiſt. 5. n. 17. 18.
*g*) Lib. 6. epiſt. 16. n. 7. *h*) PLINIVS iunior l. 3. epiſt. 5.
*i*) Hiſt. natur. l. 7. c. 19.
*k*) Inſtit. Orator. l. 10. c. 1. confer. TACITVS Annal. l. 5. c. 8. extr.

ſumma vigilantia. Teſte PLINIO Iuniore *l*) Vulcanalibus ad d. X. Kal. Septembr., non auſpicandi, ſed ſtudendi cauſſa lucubrare incipiebat. Tum enim antelucanam lucubrationem incipiebant, ſed auſpicandi cauſſa, poſtea omittebant fere ad autumni finem; quemadmodum etiam Kalendis Ianuariis opera ſua leuiter attingebant auſpicii cauſſa, quae in aliud tempus differebantur. Noſter vero erat parciſſimi ſomni: et cum inter ſtudia ſomnus aliquando inſtaret, eumque nimis fatigatum vrgeret: mox tamen deſerere illum, quod cedere nollet intentus lectioni, et euaneſcere debuit. Ante lucem ad Veſpaſianum Imperatorem ire ſolebat; inde ad delegatum ſibi officium. Reuerſus domum, quod temporis reliquum erat, ſtudiis impendit. Aeſtate poſt cibum ſaepe iacebat in ſole, librum legebat, notabat, excerpebat. Nihil enim legit, quod non excerperet: vnde tot electorum commentarii, quos iuniori Plinio reliquit. Dicere vero ſolebat: *nullum eſſe librum tam malum, vt non aliqua parte prodeſſet.* Poſt ſolem plerumque frigida lauabatur; deinde guſtabat, ac pauliſper dormiebat. Mox quaſi alio die ſtudebat in coenae tempus. Atqui etiam inter coenandum ab anagnoſta *m*) liber legebatur et annotabatur curſim. Quam literis fuerit intentus, ac temporis minime prodigus, vel inde patet, quod ex amicis aliquando in menſa cuidam, reuocanti et lectorem, quod perperam pronunciaſſet, repetere cogenti, reſpondit: *intellexeras nempe?* et annuenti: *cur ergo reuocabas? decem amplius verſus hac tua interpellatione perdidimus.* In balneo audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quaſi curis eſſet ſolutus

*l*) Lib. 3. epiſt. 5. n. 8

*m*) Confer. PLINIVS lib. 1. epiſt. 15. CORN. NEPOS Attic. c. 13.

tus ceteris, huic vni vacabat. Semper ad latus ipsi notarius cum libro et pugillaribus, cuius manus hieme muniebantur manicis: vt ne coeli quidem asperitas vllum studii tempus eriperet. Nec alia erat caussa, quod Romae sella vehebatur: suumque ex sorore nepotem aliquando corripuit, quod ambularet, cum potuisset illas horas non perdere. *Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur.* n) Anno Titi Vespasiani Imperatoris primo o) ab V. C. DCCCXXXI. mons Vesuuius in vertice ruptus, tantum ex se ardentis eiecit ac late sparsit sulphuris, vt vrbes vicinas et regiones cum hominibus exureret. Tum noster erat Miseni, quod oppidum et promontorium est Campaniae, atque classem praesens imperio regebat. IX. Kalend. Septembris soror accurrit, indicans apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Id miraculum postquam ipse ex sublimiori loco aspexerit, propius noscendum eruditissimo viro visum: vt iuberet nauem velocem biremem aptari. Vix Retinam traiecit, quae villa est sub Miseno: cum classiarii maximum imminere periculum sentirent, ac territi Plinium rogarent, semet ne tanto rerum discrimini exponeret. Frustra. Miseni cum filio relicta sorore, properat illuc, vnde alii fugiunt, omni metu solutus. Ipsum assurgit montem; sed statim concidit, crassiore caligine obstructo spiritu, et stomacho clauso, qui illi natura inualidus et angustus, et frequenter interaestuans erat. Die post mortem tertio corpus inuentum est integrum, illaesum, opertumque, vt indutus fuerat habitus, quiescenti, quam defuncto, simi-

n) Vid. saepius citata PLINII epist. 5. lib. 3. n. 16.

o) Nam DIO CASSIVS hunc annum fuisse indicat.

ſimilior. *p*) Atque ita vir eruditiſſimus, incendii curioſius explorans cauſſas, vitam cum morte commutauit, natus annos LVI. *q*)

§. XLIV.

De ſcriptis optimum habemus teſtem ipſum iuniorem PLINIVM, *r*) qui Macro petenti, vt libros auunculi ſui recenſeret, illorum etiam notauit ordinem, et qua occaſione fuerit quiſque exaratus, vt auctoris ſumma induſtria ac indefeſſus labor pateret. Pari ingenio et cura compoſuit (1) *de iaculatione equeſtri librum vnum*: cuius et auctor meminit. *s*) (2) *de vita Pomponii Secundi libros duos*: et ipſe illius vatis memor, vitam eius deſcripſiſſe teſtatur. *t*) (3) *bellorum Germaniae libros viginti*, quibus omnia, quae ab Romanis geſta fuere aduerſus Germanos, bella collegit. Hinc TACITO *v*) Germanicorum bellorum ſcriptor vocatur. Hos libros Auguſtae Vindelicorum extare, CONR. GESNERVS credidit, qui ſe ait alicubi hoc legiſſe. Sed fucum illi a quodam per literas factum arbitror. Iam ſua aetate SYMMACHVS *x*) *eniter*, ſcripſit, *ſi fors votum iuuet, etiam Plinii Secundi Germanica bella conquirere.* Vnde patet, etiam tum illud opus raro obuium fuiſſe: quod ſi ſupereſſet, multum lucis ad veteris Germaniae notitiam poſſet conferre. Sed dudum magno rerum noſtrarum damno interiit. (4) *Studioſos libros tres*, in ſex volu-

*p*) Vid. PLINIVS l. 6. epiſt. 16. Quae cum matre Miſeni relictus ex eo Veſuuii incendio pertulerit, ad Corn. Tacitum ſcribit proxime ſequenti epiſtola 20.

*q*) Idem l. 3. epiſt. 5. n. 7.

*r*) Lib. 3. epiſt. 5.

*s*) Hiſt. nat. l. 8. c. 42.

*t*) Hiſt. nat. l. 14. c. 4. ſub fin.

*v*) Annal. l. 1. c. 69.

*x*) Lib. 4. epiſt. 18.

volumina propter amplitudinem diuisos: quibus oratorem ab incunabulis instituit et perfecit. Has vero suas institutiones oratorias vocat *libros studiosos*, quia plurimum studii ad eloquentiam requiritur. Illorum mentio fit quoque apud GELLIVM. *y*) (5) Libros *dubii sermonis octo*, grammaticum opus, a CHARISIO *z*) laudatum. Et in illo videtur exposuisse, quo quaeque modo, quo genere, qua declinatione, qua significatione sint efferenda: quibus et eruditi saepe haerent. E. gr. vtrum gibbus et gibber pro vitio dicendum; an clypeus et clypeum, baltheus et baltheum promiscue sumantur, an mare pro mari, et similia. (6) *A fine Aufidii Bassi libros triginta et vnum.* In illis Vespasiani et filiorum gesta prodidit; suamque narrationem inde coepit, vbi Aufidius Bassus desierat. Sic ipse in historiae naturalis prologo ad Titum Caesarem: *nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere iusto, temporum nostrorum historiam a fine Aufidii Bassi.* *a*) Neque dubitamus in his libris etiam Neronis vitam prosecutum esse, quod ipse *b*) testatur res gestas Neronis a se congestas esse; et CORN. TACITVS *c*) idem non nihil recenset. (7) *Historiae naturalis libros XXXVII.* Addendi viderentur esse libri geographici: nam SERVIVS: *d*) *de ciuitatibus totius orbis multi quidem scripserunt:* ad

*y*) Noct. Attic. l. 9. c. vlt. in his libris testatur multa varie ad oblectandas eruditorum aures posuisse, ac sententias, quas in declamandis controuersiis lepide et argute dictas puter. Illorum quoque exemplum tradit.

*z*) Lib. 1. pag. 59.

*a*) Confer. SENECA suasor. 6. et QVINTILIANVS inst. orat. l. 10 c. 1.

*b*) Hist. natur. l. 2. c. 83. et 103.

*c*) Annal. l. 13. c. 20.

*d*) Aeneid. l. 7.

*ad plenum tamen Ptolomaeus Graece*, *Latine Plinius*. Sed illos indicat Geographiae libros, qui in ipſo hiſtoriae naturalis veriſſimo theſauro inueniuntur. Praeter illos iam ſuo ordine memoratos Plinii libros, quod bene notandum, ex adoptione filio ſuo reliquit *commentarios centum et ſexaginta electorum*, i. e. excerptorum, quae aduerſaria quoque vocamus, et ſunt rudes eorum, quae legimus, congeſtiones. Et Iunior ille PLINIVS *e*) teſtatur, electorum commentarios iſtos fuiſſe opiſthographos, i. e. a tergo etiam et minutiſſimis literis ſcriptos. Nam raro veteres in charta ſcribebant aduerſa, niſi in palimpſeſtis ac deleticiis, aut quando ita excipiebant, vt ornatius poſtea deſcriberent, ac in ordinem redigerent. Iſta ſua ex variis ſcriptoribus excerpta vbique ſecum habere ſolebat, atque cum Caeſaris in Hiſpania procurator eſſet, vtut numero tunc pauciora, Largio cuidam Licinio, quadringentis millibus nummum vendere poterat.

§. XLV.

Ex omnibus Plinii ſcriptis hodie, de quibus nobis gratulamur, tantum exſtant *libri XXXVII. hiſtoriae naturalis*, ſiue hiſtoria mundi; iuniore PLINIO *f*) iudicante, opus diffuſum, eruditum, nec minus varium, quam ipſa natura. Nam ex voluminibus vltra bis mille ſcriptorum, Graecorum atque Latinorum, vniuerſam naturae varietatem hauſit. Praefatio eſt ad Titum Veſpaſianum Imperatorem: ex qua patet, hunc ſuum theſaurum perfeciſſe Tito Veſpaſiano ſextum conſule, i. e. anno ab V. C. DCCCXXVIII. poſt Chriſtum natum anno LXXVIII. Liber primus eſt loco indicis, cum

 argu-

*e*) Lib. 3. epiſt. 5. n. 17. *f*) Lib. 3. epiſt. 5. n. 6.

argumentorum, quae tractanda; tum auctorum, ex quibus ipse ante sua monumenta hausit. Nam benignum arbitrabatur et plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris. Hunc librum vna cum praefatione Plinio suppositum esse, IOH. HARDVINVS frustra contendit. A libro secundo ad quintum cosmographica persequitur et geographica; inde ad decimum naturam animalium describit; ad vndeuicesimum vsque de plantis, hortorum atque agrorum cultura loquitur; a vicesimo ad trigesimum secundum de medicamentis agit, quae a plantis et animalibus petuntur; denique a libro tricesimo tertio ad finem historiae exponit naturam metallorum atque lapidum, vbi etiam de statuariis, pictoribus, etc. De Anglica Philippi Hollandi Medici versione sic ludit epigrammate IOH. OWENVS:

*Plinius est longus, quia multa: breuis, quia multum*
*Scripsit. At Hollandus longior* (quia plenior) *et breuior.* (quia planior)

Quod ipse testatur, plurima petiit a Graecis, in quorum sensu assequendo non vbique feliciter versatus est. Istud vero non auctoris inscitiae, verum potius illorum negligentiae tribuendum est, qui ex auctoribus mala fide ad eum deferebant excerpta, vt in ordinem ab eo digererentur: ita enim vir ille ab ingenio et studio nunquam satis commendandus historiam mundi magna ex parte composuit. In aliis fidem superare, iam tum fuit ab A. GELLIO *g*) notatum, *vbi visum est*, inquit, *non praetereundum, quod in Plinii Secundi libro septimo naturalis historiae legimus. Id autem, quia extra fidem esse*

*g*) Noct. Attic l. 3. c. 15 extr. Confer. eiusdem l. 10. c. 12. de portentis fabularum, quae Plinius noster in Democritum philosophum indignissime contulerit.

*esse videri potest, verba ipsius Plinii posuimus.* De matre agit, quae partum se tredecim mensibus tulisse dixerit. Tandemque addit: *in eodem libro Plinii verba haec scripta sunt, oscitatio in nixu letalis est, sicut sternuisse a coitu abortiuum.* Eiusdem furfuris sunt quae idem *h*) ex libro Plinii septimo recenset, esse quasdam in Africa hominum familias, voce atque lingua effascinantium: qui si impensius forte laudauerint pulchras arbores, segetes laetiores, infantes etc. emoriantur repente. Oculis quoque exitialem fascinationem fieri. In India homines esse caninis capitibus et latrantibus; alia esse apud vltimas orientis terras hominum miracula; monoculos; singulis cruribus saltuatim currentes; quosdam etiam esse nullis ceruicibus, oculos in humeris habentes; alios nullo cibatu vescentes, sed spiritu florum naribus hausto victitantes; pygmaeos, quorum qui longissimi, non longiores pedibus duobus; ex feminis mutari mares. Id genus sexcenta alia. Quae si generoso exceperis animo, vtilissima et doctis omnino cognitu necessaria multa in illo verissimo variae eruditionis thesauro continentur. Nam et ille, quod idem GELLIVS *i*) habet, existimatus est esse aetatis suae doctissimus. Alibi, *k*) vir in temporibus aetatis suae, ingenii dignitatisque gratia, auctoritate magna praeditus.

## §. XLVI.

De stilo ac dictione, quam in illo historiae naturalis opere expresserit, ipse PLINIVS *l*) ad Titum Vespasianum scribit: *nec ingenii sunt capaces libelli — nec admittunt excessus, aut orationes, sermonesue, aut casus mirabiles, vel euentus varios, non alia iucunda dictu,* aut



*h*) Noct. Attic. l. 9. c. 4.
*i*) Lib. 9. c. 16. init.
*k*) Lib. 9. c. 4.
*l*) Operis praefatione.

*aut legentibus blanda. Sterili materia rerum natura, h. e. vita narratur, et haec sordidissima sui parte, vt plurimarum rerum aut rusticis vocabulis, aut externis, imo barbaris, etiam cum honoris praefatione ponendis. Praeterea iter est, non trita auctoribus via, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentauerit; nemo apud Graecos, qui vnus omnia ea tractauerit. — Res ardua, vetustis nouitatem dare, nouis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus vero naturam, et naturae suae omnia. Itaque etiam non assecutis, voluisse abunde pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis caussam eorum esse, qui difficultatibus victis, vtilitatem iuuandi praetulerunt gratiae placendi.* OLAVS BORRICHIVS vero *m*) non putat illum excusatione hac indigere: nam stilum eius esse plane cultum, lectum et mirificae industriae: mendacium ipsi recentiores impingere saepe, sed parum modeste. Alii obseruant in eo eximiam stili grauitatem, quae nonnisi ab eruditioribus intelligi potest. SCIOPPIVS contra *n*) Plinii verbis non nisi vbi nos meliora deficiunt, vtendum putat. Quam enim eius aetatis homines Latinum sermonem corrumpere studio habuerint, ex Quintiliani confessione satis patere. Nec aliter ego sentire possum. Multa habet non modo corrupta vel ex ingenio posterioris aeui deprauata; verum etiam, quod ipse in operis sui praefatione fatetur, rustica, externa, barbara; quae vix sine audientis venia proferre liceret. Nec ipsae res aliud postulant dicendi genus: vt prudens tanti operis auctor, omni ornatu destitutam, qua fuerit vsus

*m*) Conspect. auct. Lat. linguae p. 13. *n*) De stilo p. 101.

vſus in deſcribenda totius mundi hiſtoria, optimo conſilio excuſaret dictionem, et vocabulorum inſolentium, fictorum, aut exoticorum in elegans atque vetus Latium irruptionem et impetum factum. Et ipſe videtur primus *conterranei o*) vocabulum finxiſſe: cuius imitatione poſtea, ad grauiora linguae latinae vulnera, *compresbyter*, *conleproſus conciuis*, id genus ſexcenta alia impune formarunt. Ecquis optimorum auctorum, vt noſter, dixerit, *p*) *ſtudiorum amoenitates quaerimus*; aut, *q*) amoeniſſima parietum pictura: cum id vocis ſignificans aſpectu et naturali quidem delectatione iucundum quid, tantum de locis opacis et vmbroſis dictum fuiſſe legamus. *r*)

## §. XLVII.

Haud immerito conqueritur MORHOFIVS *s*) nondum prodiiſſe naturalis hiſtoriae editionem tam docto ſeculo dignam, ſed in tenebris macularum tam pulchrum opus diu adeo delituiſſe. Neque enim vllus e veteribus eſt auctor, qui foedioribus ſit oppletus erroribus, quibus non ſine magno labore medicina adhiberi poteſt. Nec ſuppetit ea codicum MStorum copia, quae defectum ſupplere queat: nam et illi, qui paſſim ſeruantur, corruptiſſimi ſunt, et incuria vel inſcitia librariorum vix dici poteſt quam deprauati. Iam tum aetate ſua ſcripſit ad Auſonium SYMMACHVS: *t*) *ſi te amor habet*

*o*) Operis praefatione, ab init. vbi Catullum *conterraneum* ſuum vocat.

*p*) Praefatione ad Tit. Veſpaſianum.

*q*) Hiſt. natur. l. 35. c. 10.

*r*) Confer. differt. de lectione auctorum claſſicorum c. 8. §. 6. p. 101.

*s*) Polyh. lit. l. 4. c. 12. §. 1.

*t*) Lib. 1. epiſt. 24.

*habet naturalis historiae, quam Plinius elaborauit, en tibi libellos, quorum praesentanea copia fuit, in queis vt arbitror opulentae eruditioni tuae negligens veritatis librarius displicebit. Sed mihi fraudi non erit emendationis incuria, malui enim tibi probari muneris celeritate, quam alieni operis examine.* Prima omnium est editio typis impressa *Veronae* 1468. fol. Deinde passim alibi haec Plinii naturalis historia prodiit. *Romae* 1470. et 1473. fol. *Venetiis* 1472. fol. accurante Iohanne Andrea Aleriensi in Corsica Episcopo. 1483. fol. per Rainaldum de Nouiomago. 1486. fol. 1497. fol. ex Hermolai Barbari castigatione. *Parmae* 1476. fol. apud Steph. Corallum cum breuibus Philippi Beroaldi notis. 1481. fol. *Taruisii* 1479. fol. cum apologia Hieronymi Bononii pro Plinio. *Brixiae* 1498. fol. cum Hermolai Barbari castigationibus. Hic enim primus emendando Plinio manus admouit, et quod ipse testatur 5000. circiter crassiora vulnera sanauit. Hinc vero arguitur ab Harduino, coniecturis suis et memoriae nimium quandoque tribuisse, nec pauca contra fidem MSS. erudite magis quam vere emendasse.

## §. XLVIII.

Seculo post Christum natum decimo sexto Plinii historia naturalis prodiit *Venetiis* 1513. fol. ex recognitione Alex. Benedicti. 1519. fol. per Melchiorem Sessam. 1536. 8. quatuor voluminibus apud Aldum. 1559. fol. multis in locis a Paulo Manutio emendata, cum Sig. Gelenii castigationibus. 1571. fol. *Parisiis* 1514. fol. cum Hermolai Barbari castigationibus. 1524. fol. 1543. fol. *Lugduni* 1561. 12. opera Iuntarum. 1563. fol. apud. Ioh. Frellonium. 1587. fol. apud Honoratum, opera Iacobi Dalechampii, Cadomensis Medici, qui

qui Plinium ad MSS. codices recognouit, suisque notis ac obseruationibus illustratum dedit. Ast suo labore non feliciter functum opinatur SCALIGER, *v*) cuius libet subscribere iudicium: *Dalechampius, vir alioqui bene doctus, Plinium emendandum et excudendum suscepit: sed qua est audacia, omnia inuertet et corrumpet: quia, quod multi solent, si hoc illudue vocabulum non arridet, statim immutat, ac saepe in deterius.* Et IOH. HARDVINVS non pauciores sibi cum illo pugnas, quam cum amanuensibus corruptoribus, fuisse conferendas testatur. *Geneuae* 1593. 12. tribus voluminibus cum variis lectionibus Pintiani, Turnebi, Dalechampii. *Basileae* 1525. fol. apud Frobenium, opera Des. Erasmi. 1530. fol. ex B. Rhenani et Erasmi castigatione. 1535. fol. cum Sigismundi Gelenii annotationibus. Neque hic officio suo recte functus est, cum nimium ingenio indulgeret suo. Et Erasmus in epistola ad Damianum Goesium scripsit, Gelenium e MSto codice, quem sciolus quidam ex ingenio passim interpolauerat, nouum quodammodo Plinium nobis dedisse, non veterem emaculasse. 1539. fol. apud Frobenium, cum annotationibus Gelenii et optimis indicibus ad exemplum Ioh. Camertis. 1545. 1549. et 1554. fol. *Coloniae* 1524. typis Eucharii Ceruicorni, per Ioh. Caesareum, qui 4000. errores se testatur sustulisse. *Francofurti* 1599. fol. cum variorum obseruationibus. *Hagenoae* 1518. fol. per Ioh. Bapt. Palmarium, ex Herm. Barbari emendatione, cum Ioh. Camertis indice.

§. XLIX.

Seculo decimo septimo laudantur exempla, quae pro-

*v*) Prim. Scaligeran. p. 69.

prodierunt *Venetiis* 1648. *Geneuae* 1616. 12. tribus voluminibus, cum variis lectionibus Pintiani, Turnebi, Dalechampii. 1631. fol. cum castigationibus, notis et variis lectionibus Iacobi Dalechampii. *Francofurti* 1608. 8. ex recognitione Iacobi Dalechampii, cum eiusdem annotationibus. *Coloniae* 1615. fol. Dalechampii opera. *Amstelodami* 1635. 12. tribus voluminibus apud Elzeu. accurante Ioh. Laet. *Lugduni Batauorum* 1635. 12. tribus volum. apud Elzeu. e Salmasii castigat. accurante Ioh. Laet. 1669. 8. tribus volum. cum notis Pintiani, Gelenii et variorum, opera Ioh. Frid. Gronouii. *Parisiis* 1685. 4. quinque voluminibus, in vsum Delphini accurante Ioh. Harduino e Societ. Iesu, qui post tot eruditissimorum virorum labores, codicibus MStis quindecim et quam plurimis editionibus, de integro Plinium recensuit, eumque interpretatione, notis, indicibus locupletissimis, et commentario alphabetico de auctoribus a Plinio allegatis illustrauit.

§. L.

Seculo recentissimo historia naturalis Plinii prodiit *Parisiis* 1723. fol. 3. voluminibus, in vsum Delphini cum interpretatione et notis Ioh. Harduini. Editio secunda, priori auctior et emendatior. Exquisitum opus, ad quod conficiendum, non modo MSS. codicibus Regiis, Colbertinis, Vaticanis, Lugdunensibus, San-Victorino et aliis vsus est, verum etiam omnes impressos Plinii libros, et commentatores, veteres item Graeciae et Latii scriptores maxima cura euoluit. In praefatione omnes Plinii editores et commentatores longo ordine recenset; auctorum a Plinio vlspiam allegatorum alphabeti serie annexuit indicem, et omnibus modis de Plinio bene mereri studuit.

§. LI.

## §. LI.

C. SVETONIVS TRANQVILLVS, incertum quo anno natus, ſed adoleſcens fuit, quod ipſe teſtatur *x*) vigeſimo poſt obitum Neronis anno: qui Domitiani eſt octauus, poſt Chriſtum natum nonageſimus. Etiam fatetur, *y*) ſub Domitiano, cum acerbiſſime fiſcus Iudaicus ageretur, ſe adoleſcentulum interfuiſſe, cum a procuratore, frequentiſſimo concilio inſpiceretur nonagenarius ſenex, an circumſectus eſſet. Auum puer narrantem audiuit, pontis caiani a Caligula exſtructi veram cauſſam ab interioribus aulicis proditam fuiſſe, quod Thraſyllus mathematicus, anxio de ſucceſſore Tiberio, et in verum Nepotem proniori, affirmaſſet, non magis Caium imperaturum, quam per Baianum ſinum equis diſcurſurum. *z*) Pater fuit *Suetonius lenis*, qui ſub Othone bello Bebriacenſi interfuit, tertiae decimae legionis tribunus anguſticlauius, *a*) i. e. qui ex plebe per merita et labores ad tribunatum peruenit. Nam qui temporibus illis ex ſenatorio aut equeſtri ordine, Principis voluntate legebantur, *maiores et laticlauii*; tribuni vero plebei, qui ad eam dignitatem per labores et merita veniebant, *minores et anguſticlauii* dicti ſunt. Diuerſus ab illo Suetonius Paulinus apud Tacitum, quem MVRETVS *b*) cum Tranquilli noſtri parente confundit. Romae fuit ab ineunte aetate grammaticus clarus. Vnde SVIDAS: Σευητόνιος ὁ Τράγγυλος χρηματίσας, γραμματικὸς ῥωμαῖος. *Suetonius Tranquillus cognominatus,*



*x*) Nerone c. 57. extr. *y*) Domitiano c. 12.

*z*) Caligula c. 19. extr. *a*) SVETONIVS Othone cap. 10. princ.

*b*) Var. lect. l. 15. c. 11. confer. DANIEL GVIL. MOLLERVS diſp. circulari de C. Suetonio Tranq. §. 2. ſeqq.

*tus, grammaticus Romanus.* Et hoc ſatis confirmant Iunioris PLINII *c*) verba: *in hoc agello* emendo, *ſi modo arriſerit pretium, Tranquilli mei ſtomachum multa ſollicitant, vicinitas vrbis, opportunitas viae, mediocritas villae, modus ruris, qui auocet magis, quam diſtringat. Scholaſticis porro hominibus, vt hic eſt, ſufficit abunde tantum ſoli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnaque ſemita terras omnesque viticulas ſuas noſſe, et numerare arbuſculas poſſint.* Non ſolum inter grammaticos fuit, et frequens declamator; verum etiam ipſe cauſſas egit. *d*) Propter inſignem probitatem, honeſtatem et eruditionem Plinius, qui apud Traianum Imperatorem plurimum auctoritate valebat, Suetonium aſſumſit in contubernium, vt eius ſequeretur mores et ſtudia; tantoque magis eum diligere coepit, quanto propius inſpexit. *e*) Hic ergo pro ſumma amicitia virum optimum quouis modo iuuare ſtudebat: adeo quidem vt intercederet etiam apud Bebium Hiſpanum, cum emere vellet agellum, ne pluris veneat, quam aequum: ſemper enim malam emtionem eſſe ingratam, eo maxime quod exprobrare ſtultitiam domino videatur. *f*) Cum heres amicorum teſtamentis ſcribendus eſſet, et parum felici matrimonio, quod inierat, prolem non haberet: apud Traianum, cuius pleniſſimam indulgentiam in omnibus deſideriis expertus fuerat, Suetonio quod fortunae malignitas denegauit, *ius trium* impetrauit *liberorum*, *g*) quo foecundi paren-

*c*) Lib. I. epiſt. 24.

*d*) Confer. POLITIANVS praefat. in Sueton. oper. p. 505.

*e*) PLINIVS l. 10. epiſt. 95. l. I. epiſt. 24.

*f*) Lit. epiſt. 24. l. I. *g*) Lib. 10. epiſt. 95. 96.

rentes in honorum petitione et caussa hereditaria vtebantur. Nam vrbe ciuili bello exhausta, Iulius Caesar *πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν* *h*) i. e. praemia parentibus, qui multos liberos procreassent, proposuit: quae Caesar Octauianus Augustus *i*) renouauit, et lege Papia Poppaea iam senex confirmauit. Haec *priuilegia parentum*, quae TACITVS *k*) vocat, eiusmodi erant, vt mariti et parentes in honoribus capiendis praecederent, *l*) et honoratius in spectaculis sederent, *m*) atque etiam heredes ex testamento pro solido fierent, quum plane exciderent coelibes, orbi semissem caperent, paulo plus solitarii patres. *n*) Tres autem liberos illi oportuit esse superstites, qui in plenum ius succedere vellet. Hinc sterilibus et infelicibus indulgentia Principum toties legimus illud *ius trium liberorum* fuisse concessum. *o*) Hinc MARTIALIS: *p*)

*Quod fortuna vetat fieri, permitte videri,*
*Natorum genitor credar vt esse trium.*

Sed plura memini iam in Martialis vita superius de hoc iure fuisse dictum. *q*) Mox *tribunatum* illi quoque impetrauit *r*) militarem a Neratio Marcello; in quem locum postea, muneris pertaesus, noster Tranquillus Caesennium Siluanum subdidit. *Mihi autem*, PLINIVS

 *s*) ad

*h*) Vt DIO loquitur l. 43. p. 226.
*i*) Vid. DIO CASSIVS l. 54. p. 531. et TACITVS annal. l. 3. c. 25. *k*) L. c. cap. 28.
*l*) Confer. GELLIVS noct. Attic. l. 2. c. 15.
*m*) SVETONIVS August. c. 44.
*n*) Vid. LIPSIVS excessu ad Tacit. annal. l. 3. c. 25. MOELLERVS differt. de Suetonio §. 13.
*o*) Vid. etiam PLINIVS l. 2. epist. 18. n. 8. l. 7. epist. 16. n. 2.
*p*) Lib. 2. epigram. 91. *q*) Huius differt. cap. 3.
*r*) Quod ipse testatur PLINIVS l. 3. epist. 8. n. 1.

*s*) ad eum scribit, *sicut iucundissimum ipsum te tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre; neque enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulos inuidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, cum sit egregium et mereri beneficia, et dare, vtramque te laudem simul assecuturum, si quod ipse meruisti, aliis tribuas. Praeterea intelligo mihi quoque gloriae fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum, amicos meos non gerere tantum tribunatus posse, verum etiam dare.* Cum aliquando perterritus somnio vereretur, ne quid aduersi in actione et iudicio patiatur: dilationem a Plinio, et pauculos dies petiit. Ille vero etiam de somniorum contrario euentu respondit: morem tamen Tranquillo suo gessit, *t*) cui nihil prorsus negare poterat. In communibus vero studiis etiam alter alteri consulere haud raro consueuit; in caussis etiam succurrere aliquando leuioris momenti: VT PLINIVS *v*) Tranquillum consulit, num versus, quos male dicatur legere, ipse pergat recitare, an liberto legendos tradat. De scriptis alter alterum monebat; remittentem excitabat, de literis ac suaui studiorum prouentu recipiebat; et causam fere vterque alterius agebat communem. Ita PLINIVS *x*) Tranquillum hortatur, vt ederet scripta, quorum ipse pridem hendecasyllabo spem fecerit. *Sum et ipse*, inquit, *in edendo haesitator, tu mora tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe iam moras, aut caue, ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non possunt, conuicio scazontes extorqueant. Perfectum opus absolutumque est; nec iam splendescit lima,*

*s*) L. c. *t*) Vid. PLIN. l. 1. epist. 18.
*v*) Lib. 9. epist. 34. *x*) Lib. 5. epist. 11.

*ma, ſed atteritur. Patere, me videre titulum tuum; patere audire, deſcribi, legi, venire volumina Tranquilli mei. Aequum eſt, nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatem, quam tu perfrueris ex nobis.* Poſt obitum Traiani forſan et Plinii ſui, Suetonius Hadriani Imperatoris factus eſt *epiſtolarum magiſter*. Remotus iterum ab illo munere, quod cum aliis, inprimis praetorii praefecto Septitio Claro, apud Sabinam Auguſtam, Caeſaris vxorem, familiarius egiſſet, quam domus aulicae reuerentia poſtulabat. *y*)

§. LII.

De ſcriptis Suetonii hoc eſt SVIDAE teſtimonium: ἔγραψε περὶ τῶν παρ᾽ Ἕλλησι παιδιῶν βιβλίον α΄. περὶ τῶν παρὰ ῥωμαίοις θεωρικῶν καὶ ἀγώνων βιβλία β΄. περὶ τοῦ κατὰ ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ βιβλίον α΄. περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων α΄. περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας α΄. ἀντιλέγει δὲ τῷ Διδύμῳ, περὶ ὀνομάτων κυρίων καὶ ἰδεῶν, ἐσθημάτων καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων, οἷς τις ἀμφιέννυται. Περὶ δυσφήμων λέξεων, ἤτοι βλασφημιῶν, καὶ πόθεν ἑκάστη. Περὶ ῥώμης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομίμων καὶ ἠθῶν βιβλία β΄. Συγγενικὸν καισάρων. Περιέχει δὲ καὶ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομιτιανοῦ βιβλία η΄. στέμμα ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων. Quae totidem fere interpretatus eſt verbis ANG. POLITIANVS. *z*) Et nos illa in tyronum gratiam, quibus haec ſcribimus, paulo diſtinctius Latino ſermone repetemus. Scripſit ergo (1) de Graecorum luſibus librum vnum. (2) de Roma-

*y*) AELIVS SPARTIANVS in vita Hadriani cap. 11. *Septitio Claro praefecto praetorii, et Suetonio Tranquillo epiſtolarum magiſtro, multisque aliis, quod apud Sabinam vxorem, iniuſſu eius, familiarius ſe tunc egerant, quam reuerentia domus aulicae poſtulabat, ſucceſſores dedit.*

*z*) Praefat. in Suetonium Oper. pag. 505.

Romanorum certaminibus et ſpectaculis duo libros. (3) de anno Romano librum vnum. (4) de ſignis, quae reperiuntur in libris vnum. (5) de rep. Ciceronis vnum, aduerſus Didymum. (6) de veſtium genere atque nominibus. (7) de ominoſis verbis, et vnde quaequae fuerint appellata. (8) de Roma eiusque inſtitutis et moribus duo libros. (9) hiſtoriam Caeſarum a Iulio vſque ad Domitianum libris octo. (10) ſtemma ſeriemque illuſtrium Romanorum. His addit POLITIANVS *a*) libros de officiorum inſtitutione, et de praetoribus, quorum PRISCIANVS meminerit; *b*) de poetis atque triumphis; librum a SERVIO *c*) citatum de vitiis corporalibus; et mutilum opus de claris Grammaticis atque Rhetoribus. Idem SERVIVS *d*) et SOSIPATER CARISIVS *e*) de rebus variis; AVSONIVS vero tres etiam illi de Regibus libros tribuunt. Hiſtoriae ludicrae A. GELLIVS *f*) meminit. Ex monumentis eius hodie ſuperſunt *vitae XII. Imperatorum*, C. Iulii Caeſaris, *g*) Octauiani Caeſaris Augusti, Tiberii Neronis Caeſaris, C. Caeſaris Caligulae, Tib. Claudii Druſi Caeſaris, Neronis Claudii Caeſaris, Sergii Sulpicii Galbae, M. Saluii Othonis, A. Vitellii, vtriusque T. Flauii Veſpaſiani, et T. Flauii Domitiani. De quibus AVSONIVS:

*Caeſa-*

*a*) L. c. *b*) Lib. 6. 8. et 18.

*c*) In Bucolicis, ecloga 3.

*d*) Aeneid. 8. *e*) Inſtit. Grammat. l. 2.

*f*) Noct. Attic. l. 9. c. 7.

*g*) Hanc initio mutilam eſſe, poſt Ludouicum Viuem, qui ſupplementi loco de Iulia gente et Caeſaris iuuentute quaedam commentatus eſt, ipſe Turnebus, Vinus, Torrentius, Pitiſcus et alii cenſent.

*Caesareos proceres, in quorum regna secundis*
*Consulibus dudum Romana potentia cessit,*
*Accipe bis senos. Sua quemque monosticha signant.*
*Quorum per plenam seriem Suetonius olim*
*Nomina, res gestas, vitamque obitumque peregit.*

SVIDA teste, Caesarum vitas VIII. libris complexus est: eumque ordinem seruant quidam codices MSti et impressi, quos If. Casaubonus sequitur. *h*) Alii contra et recentiores plerique numerum Suidae putant corruptum esse, et singulis libris singulas vitas absoluunt. Et Vincentius Bellouacensis iam tum in speculo historiali duodecim Suetonii libros laudauit. Pari libertate, ac ipsi Caesares vixerunt, eorum vitas scripto consignauit, nec habita ordinis chronologici ratione, historiam digessit maximam partem per certa rerum capita, quam diligentissime annotans, quae ipsi ad vnius cuiusque actiones, indolem, mores ingeniumque spectare visa sunt. Libertos, qua malorum principum vitia persecutus est, etiam cuidam post eum magno stetisse dicitur. Nam sceleſtissimus Imperator Commodus eum, qui Tranquilli librum, vitam Caligulae continentem, legerat, feris obiici iussit: quod eundem diem natalis ipse habuerat, quem et Caligula. *i*) (2) Liber *de illustribus grammaticis*, quem ACHILLES STATIVS *k*) cum sequenti putat excerptum esse ex libro Suetonii de viris illustribus: quod HIERONYMVS

*h*) Vid. CASAVBONVS animaduersionum principio. Ita quoque PETRVS ALMEIDA in recentissima editione, quae 1727. 4. Hagae Com. prodiit.

*i*) POLITIANVS praefat. in Suetonium. Oper. pag. 505.

*k*) Commentationis ad hunc librum principio.

NYMVS *l*) testatur, se librum scripsisse de illustribus viris, ab Apostolis vsque ad suam aetatem, ad imitationem Tranquilli et Graeci Apollonii. (3) Liber *de claris rhetoribus*, maximam sui partem mutilus: quod intelligi potest ex catalogo rhetorum illorum, qui manuscripti huius libri principio legitur. Nam praeter superiorum, in ipso libro expositorum nomina, etiam haec leguntur:

L. Caestius Pius
M. Porcius Latro
Q. Curtius Rufus
L. Valerius Primanus
Virgilius Flauus
L. Statius Vrsulus
P. Clodius Quirinalis
M. Antonius Liberalis
Sex. Iulius Gabinianus
M. Fabius Quintilianus
Iul. Tiro.

(4) Ex libro de poetis *vita Terentii* a Donato excerpta. *Vita Horatii*, quam PORPHYRIO *m*) diserte tribuit Suetonio nostro. *Persii*, *Lucani*, *et Iuuenalis vitae*, licet ab aliis ad Probum referantur, a SALMASIO *n*) tamen ex stili conuenientia Suetonio vindicantur. Sed *Plinii Maioris vita* Suetonio prorsus indigna est. Neque potuit venire ab Iunioris Plinii strenuo in literis commilitone et contubernali amicissimo: tam ieiune

*l*) Epistola ad Desiderium. *m*) Ad Horat. l. 2. epist. 1.
*n*) Ad Solin. p. 310. Confer. IOSEPHVS SCALIGER commentariis in culicem Virgilii, vbi de vita Lucani a Tranquillo descripta. Et VOSSIVS de hist. Lat. l. 1. c. 31.

iune et perfunctorie scripta est. Et Plinius vterque confunditur; quod in chronico Hieronymi Eusebiano quoque factum. Ne dictio quidem illa iudicari potest esse Suetonii nostri: quae indoctum potius et recentiorem testatur eius auctorem fuisse. Sic quoque liber ille, qui hodie exstat, *de viris illustribus* non magis Suetonii, quam Plinii Iunioris est, vt suo loco demonstrabimus; sed Aurelium Victorem suum agnoscit auctorem.

§. LIII.

Veteres quanti illum fecerint nunc videamus. FLAVIO VOPISCO *o*) Tranquillus noster est emendatissimus et candidissimus scriptor: cui, vt mox addit, familiare fuit amare breuitatem. Alibi *p*) eum numerat inter illos, qui res non tam diserte, quam vere memoriae tradiderunt. A. GELLIVS *q*) inter doctos illi principatum tribuit; IOH. SARESBERIENSIS *r*) diligentem recensionem. IVLIVS CAPITOLINVS *s*) eum sibi exemplum proposuit: quem SIDONIVS APOLLINARIS *t*) ne fando quidem posse adaequari putat. Sed instar omnium fuerit, iunioris PLINII *v*) testimonium, qui intima eum familiaritate et amicitia sua dignatus est; ac propter virtutes multis eum, vt supra notauimus, beneficiis cumulauit. Ita ad Imperatorem Traianum scripsit: *Suetonium Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, et mores eius secutus et studia, iam pridem, Domine, in contubernium adsumsi: tan-*

Bb bb 2 *toque*

*o*) Firmo cap. 1. *p*) In Probo cap. 2.
*q*) Noct. Attic. l. 9. cap. 7.
*r*) Policratico, siue de nugis curialium l. 8. c. 18.
*s*) In Maximo et Balbino. *t*) Lib. 9. epist. 14.
*v*) Lib. 10. epist. 95.

*toque magis diligere coepi, quanto hunc propius inspexi.* Scriptor est iucundus et omnino necessarius. Est enim ille praecipuus fere ex ingenuis auctoribus, qui ad res principum Romanorum illustrandas accessere, et pari grauitate atque facundia incorruptam veritatem professi sunt. Adeo diligens, adeo candidus atque neruosus plerisque esse videtur, vt inter ceteros ipse principatum teneat. Claram certe reddit Romanae venustatis imaginem; neque virtutes tacet, neque vitia Imperatorum; multa profert veterum monumenta, forsan alias interitura, multas leges ritusque cum publicos, tum priuatos, multas solemnes formulas, fori atque curiae voces, edicta, senatus consulta, quaeque ad illius temporis antiquitates pertinent. Praeter explicandi scientiam, qua mirifica vsus est, nobis etiam inprimis fidem et libertatem suam probauit. Hinc recte POLITIANVS *x*) *nulla*, inquit, *in his libris suspicio est gratiae, nulla simultatis, nihil studio dictum, nihil suppressum metu, rebus ipsis data omnia; veritati inprimis seruitum est, vt plane appareat, ad perpetuam magis possessionem, vt Thucydides ait, quam ad intuitum hoc opus comparatum esse.* CASP. BARTHIVS *y*) non putat scriptorem esse vllum, qui iudicium suum ciuilius atque scitius indicauerit de vniuersis rebus, de quibus commentari instituit. Nulla enim fere historiola narratur, cui non sit appensum aliquod verbum, quod accuratius supputatum non indicet, quid de ea tantus vir senserit. Hostilem vero nimis fuisse animum Suetonii aduersus Christianos inuenimus; illos enim maximis sub Nerone affectos suppliciis vocat genus hominum superstitionis

nouae

*x*) Praefat. in Suetonium. Oper. pag. 503.

*y*) Aduers. l. 47. c. 23.

nouae ac maleficae. z) Vnde CALVISIVS a) eum vocat hostem Christianorum acerrimum: et BODINVS b) sceleratum Tranquillum, vbi de Christianis agit. De Hieronymi testimonio, Suetonium eadem libertate Caesarum vitas scripsisse, qua illi vixerunt, MVRETVS c) ita sentit, vt vitio habeatur. Laudis certe nihil habere, cum Caesares in summa licentia atque impudentia vixerint: orationis turpitudine ipsorum flagitia aequasse; quaeque illi perpetuis tenebris operienda patrarant, ea nudis et praetextatis verbis in lucem et in aspectum hominum protulisse. Hinc nihil frequentius legi, quam *exoletos* et *spintrias*, et *cellarios*, et *nubentem Neroni sparum*, *Doryphoro Neronem:* voces etiam quas in illis flagitiis miserint: quasi haec scire, posterorum interesset: quorum commemoratione non scriptorem modo, sed ipsas chartas erubescere oportebat: cum haec interim ita subtiliter ac particulatim persequitur, vt docere voluisse videatur. Haec Muretus. Sed nimium sibi et orationis copiae indulget. Haec apud Suetonium raro obueniunt et satis tecte: vt nullum videatur periculum subesse, vel castas offendi aures, vel optimos lectoris posse inde corrumpi mores. Et elegans est HENRICI LORITI GLAREANI d) ea de re commentatio. *De vitiis*, inquit, *dissertatio siue disputatio duplex est. Vna, qua ad vitia homines allicimus suasionibus, exhortationibus ac lenociniis: vt qui amare docent nostra aetate, proh dolor! etiam potare, qui amatoria ludunt, vt iuuenum mentes veluti inebrient, quales impudici poetae. Ea dissertatio vitiosa est ac detestanda, maxime homini Chri-*



z) Neron. cap. 16. a) Chronol. fol. 344. b) Method. hist. c. 4.
c) Orat. 13. vol. 2. Vid. etiam BODINVS meth. hist. cap. 4.
d) Praefat. in Sueton.

*Christiano, plus etiam illis, qui iuuentuti vt magistri praesunt. Altera est dissertatio de vitiis, vt ea detestemur ac execremur: imo quoties de eis fit mentio, vt ab iis dehortemur, ab iis abstineamus, et execremur. Haec dissertatio neutiquam reprehendenda est; multi enim sancti viri ac doctores quemadmodum de virtutibus scripserunt, ita e regione de vitiis copiose disseruerunt. Ita quae Caesarum refert vitia Suetonius, in odium illorum monstrorum id facit, vt ea scilicet fugiamus ac euitemus: imo cogitemus, in quanta caecitate fuerint perditi illi nebulones: et multo magis in quanta stupiditate mundus, qui talia portenta dignatus est vllo honore, cum nihil illis tetrius ac magis abominabile fuerit.*

§. LIV.

Quod ad stilum attinet, breuis ille quidem, sed par optimi historici fuit in orationis puritate et proprietate studium, et insignis emendate loquendo cura. Sic satis pro illius temporis ratione disertus fuit et eloquens; ac licet inferiorem se multo profiteatur Sallustio, Caesare, Liuio et aequalibus: sua tamen in sermone Latino etiam ornamenta proferre potest. Quo minus vbique facilis appareat et perspicuus, argumenti copia, in breuitatis gyrum redacta, tot ritus antiqui, et alia indicata potius, quam explanata, efficiunt. Breuitatis ergo studiosis quammaxime commendatur. Ita I. LIPSIVS: *e) Suetonium Tranquillum non iniuria commendo saepe iuuentuti. Verba vides? pura, tersa, propria. Filum totum orationis? breue, neruosum. Rem ipsam? vtilis pariter et iucunda historia est, et quod mihi caput, plena moris et doctrinae antiquae. Quis obsecro ritus publicus olim priuatusque fuit, quem velut de industria non tan-*

e) Elect. 2, cap. 17.

*tangat? Quod munus, quis magiſtratus, quem non libet? Tanget et libet dico: non enim explicat, quod inſtitutum eius vetuit, et ratio ſcribendi. At viam tamen latam ſternit ad indagandum: et aures atque animum imbuit auditione aliqua, imo cognitione.* LVDOVICVS VIVES *f*) eum vocat Graecorum et Latinorum ſcriptorum diligentiſſimum atque incorruptiſſimum. Alibi *g*) in eo agnoſcit mirabilem dicendi proprietatem, adſtrictam illam, et quae plus habet neruorum quam corporis. CAROLO SIGONIO *h*) non placet, eum ſtilo ſcripſiſſe adeo tenui, qui magis ſonet grammaticum, quam hiſtoricum. Sic ſatis in Traquillo eſt conſpicua fides, acumen non vulgare, ſtudium antiquitatis, verborum elegantia et proprietas, ſuaque breuitate commendata ſuauitas: ſed ipſa orationis dignitas et maxima virtus, quae in ſuperioris aeui ſcriptoribus toties a nobis fuit laudata, mirum quantum iam defeciſſe videtur. Ac licet ſuo tempore fuerit elegantiſſimus, et plane dignus qui ab omnibus ametur et legatur: aetatis ipſius hoc vitium erat, quod iam fere perdiderit Latinitatis honorem et illum vitalem prope ſuccum, quo feliciori paulo ante Caeſaris Octauiani Auguſti imperium linguae maxima gloria perſtitit atque vigor. Teſte PRISCIANO, *i*) quarto libro praetorum, verbum *ſtipulari* paſſiue protulit, hoc modo: *minor viginti quinque annorum ſtipulari non poteſt.* Sic quoque *k*) octauo praetorum: *faſti dies ſunt, in quibus ius fatetur*, i. e. dicitur, vt nefaſti, in quibus non dicitur.

§. LV.

*f*) De tradendis diſciplinis l. 5.
*g*) De rat. ſtud. pueril. ep. 2.
*h*) Iudic. de hiſt. Rom. c. 14.
*i*) Lib. 8. et 18.
*k*) Eodem PRISCIANO teſte lib. 8.

## §. LV.

Suetonii Caesares primo omnium typis impressi *Romae* prodierunt 1470. fol. Deinde *Venetiis* 1471. fol. per Nicol. Ienson. Accedunt versus Ausonii in vitas XII. Caesarum. In operis fine leguntur versus:

*Hoc ego Nicoleos Gallus cognomine Ienson*
*Impressi: mirae quis neget artis opus?*
*At tibi dum legitur docili Suetonius ore:*
*Artificis nomen fac rogo, lector, ames.*

1496. fol. cum Beroaldi et Sabellici commentariis. *Mediolani* 1475. fol.

## §. LVI.

Seculo post Christum natum decimo sexto Suetonii opera, quae supersunt, typis descripta prodierunt *Venetiis* 1500. fol. cum Sabellici et Beroaldi commentariis. 1516. et 1521. 8. apud Aldum. *Florentiae* 1515. 4. *Parisiis* 1527. 8. apud Simonem Colineum, ex Erasmi recognitione, cum Ioh. Bapt. Egnatii animaduersionibus. 1535. 8. 1543. 8. apud Rob. Stephanum. 1565. 8. Achillis Statii notae in Suetonii Grammaticos et Rhetores. *Lugduni* 1548. fol. apud Frellonium, cum Philippi Beroaldi commentariis et Ioh. Bapt. Egnatii enarrationibus. 1585. 12. cum notis Eliae Vineti. 1595. 4. cum If. Casauboni commentario. *Lugd. Batau.* 1534. et 1539. 8. 1596. 8. cum Philippi Beroaldi commentariis. *Antuerpiae* 1574. et 1584. 8. cum notis Theodori Pulmanni. 1575. Achillis Statii. 1591. 4. cum Leuini Torrentii commentario. *Basileae* 1529. et 1542. 4. *Coloniae* 1553. 8. *Francofurti* 1588. fol. cum Ioh. Bapt. Egnatii, Glareani et aliorum commentariis.

§. LVII.

§. LVII.

Seculo proxime ſequenti Suetonii quicquid reliquum eſt prodiit *Pariſiis* 1605. 4. cum Iſaaci Caſauboni commentariis, qui ceteris fere omnibus praeſtant, et non ſatis a Scaligero laudari poſſunt. 1610. fol. apud Sebaſt. Carmoiſium, cum Philippi Beroaldi, Leuini Torrentii, Iſ. Caſauboni et aliorum commentariis. 1623. 16. 1644. 12. ex typographia regia. 1684. 4. in vſum Delphini notis et omnium vocabulorum indice adornauit Auguſtinus Babelonius. *Lugduni* 1605. 4. cum Iſ. Caſauboni commentario. *Oxonii* 1676. 1690. 8. e theatro Scheldoniano, cum notis breuibus et ſelectis. *Antuerpiae* 1617. 12. ex recenſ. Caſauboni. 1634. 12. *Amſtelodami* 1630. 12. cum diuerſorum notis. 1631. 1651. 1660. et 1663. 24. 1661. 12. cum notis Boxhornii. 1697. 12. apud Wetſtenium ex recenſione Graeuii. *Lugduni Batau.* 1645. et 1647. 12. accurante Boxhornio. 1647. 1652. 1656. 1662. et 1667. 8. cum notis variorum accurante Ioh. Schildio. 1698. 12. ex recenſione Salmaſii, additis Iacobi Gronouii emendationibus. *Traiecti* 1672. 4. Graeuiana editio prima, cum integris Leuini Torrentii et Iſ. Caſauboni commentariis, Theodori Marcilii, Franciſci Guieti, Ioh. Frid. Gronouii et Ioh. Georg. Graeuii notis; Achillis praeterea Statii et Eliae Vineti ad Grammaticos et Rhetores notis, indice vero Matthiae Berneggeri locupletiſſimo. 1690. 8. 2. volum. editio elegantiſſima, notis ſelectis et variis iconibus illuſtrata a Samuele Pitiſco. 1691. 4. et *Hagae Comitis* 1691. 4. Graeuiana editio minus emendate repetita. *Geneuae* 1611. 4. cum Iſ. Caſauboni commentario. 1615. 12. ex iterata Caſauboni recenſione, cum animaduerſionum eius appendicula.

 *Ebro-*

*Ebroduni* 1624. 16. *Basileae* 1675. 4. cum numismatibus et notis Caroli Patini. *Argentorati* 1688. 4. cum Is. Casauboni animaduersionibus et dissertationibus politicis Ioh. Henrici Boecleri, qui et indicem locupletissimum adiunxit. *Coloniae* 1615. 12. ex recens. Casauboni. *Hanouiae* 1611. fol. accur. Iano Grutero, tom. 1. hist. augustae scriptorum. *Dresdae* 1676. et 1695. 12. cum selectis Boxhornii, Torrentii, Casauboni, Graeuii, et aliorum notis, accurante Daniele Hartnaccio.

§. LVIII.

Nostra aetate optimas habemus Suetonii editiones, quae prodierunt. *Vltraiecti* 1703. 4. editio Graeuiana, nouis animaduersionibus aucta. Accessit quoque integer Caroli Patini commentarius, qui Caesares Suetonii ex antiquis numismatibus illustrauit. Repetita 1708. 4. 1714. vero itidem 4. duobus voluminibus Samuelis Pitisci editio, cum illius commentariis et figuris. *Leouardiae* 1715. 4. cum notis et figuris Sam. Pitisci. *Hagae Comitis* 1727. 4. ad vsum Excellentissimi Comitis Vimiosani D. Iosephi Portugallensis, per Petrum Almeydan S. I. *Amstelodami* 1700. 16. cum variorum annotationibus. *Lipsiae* 1706. 12. cum Minellii notis. 1722. 12. cum notis Iunckeri ad modum Minellii. De versionibus classicorum auctorum in linguas aliorum vernaculas nihil addo. Sua cuique sunto pulchra; mihi vetera placent. Est, vt bene LIPSIVS *l*) monet, suus videlicet cuique linguae genius, quem non auellas, nec temere migrare iusseris in corpus alienum. Hic vero non possum praeterire silentio, quod Excellentissimi et Eruditissimi actorum Lipsiensium scriptores memoriae prodiderunt. *m*) Philemon Hollandus, Med. D. et

*l*) Cent. 1. epist. 72. *m*) Anno 1687. mens. Octobr. pag. 580.

D. et Praſt. Couentrienſis tantum non omnes auctores claſſicos in linguam vernaculam tranſtulit, eamque meruit laudem, quam verſibus illi dixit anonymus:

*Holland with his translations doth ſo fill vs,*
*He will not let Suetonius be Tranquillus.*

Id eſt:

*Hollandus obruit nos verſionibus,*
*Nec eſſe Tranquillum ſinit Suetonium.*

§. LIX.

C. CORNELIVS TACITVS, Eques Romanus, incertum quo natus anno, ſed iuniori Plinio *n*) aequalis propemodum aetate fuit, qui ſeptimo Neronis anno, ab V. C. DCCCXIII. primum, vt ſuo loco demonſtrauimus, hauſit vitalem auram. At Tacitus paulo fuit natu maior, vt Plinius eum ſibi propoſuerit virtutis et aemulationis exemplum. Primis ergo Neronis, vel extremis Claudii temporibus videtur eſſe natus, et omni liberaliori diſciplina probe a pueritia imbutus. Diutiſſime armorum gloria floruit, et vrbana diſciplina: celebris in foro et cauſſis orandis. Vt ipſe teſtatur *o*) illi Galba, Otho et Vitellius, nec beneficio fuerunt cogniti, nec iniuria. Dignitas eius a Veſpaſiano inchoata, a Tito aucta, a Domitiano longius prouecta. Sub Veſpaſiano aiunt procuratorem datum Galliae Belgicae, Prin-

 cipis

*n*) Alii perperam eum *Publium* praenomine vocant. Confer. LIPSII comment. annal. I. init. Hic enim, cum Tacito librum a ſe notatum remitteret, epiſt. 20. lib. 7. ad eum ſcribit: *erit rarum et inſigne, duos homines, aetate propemodum aequales non nullius in literis nominis — alterum alterius ſtudia fouiſſe. Equidem adoleſcentulus, quum iam tu fama gloriaque floreres, te ſequi, tibi longo, ſed proximus, interuallo et eſſe, et haberi concupiſcebam.* *o*) Hiſt. l. 1. cap. 1.

cipis rationes adminiſtraſſe. *p*) Haec dignitas, ordini equeſtri peculiaris, a IVSTO LIPSIO *q*) tribuitur hiſtorico noſtro, licet non fuerit ex illa vetere patricia gente Cornelia: vt primum ius imaginis et honores in familiam non nimis illuſtrem intulerit. Sed alibi, *r*) immemor ſui, quae Plinius notat, accipit de patre hiſtorici noſtri, et intelligit dignitatem eius inchoatam a Veſpaſiano, quod ab eo laticlauius ſit factus, et relatus in ordinem primum. Qualemcunque hanc dignitatem auxit Titus quaeſtura vel aedilitate. Domitiani anno octauo ab V. C. DCCCXL. Flauio Domitiano XIV. et L. Minutio Rufo COSS. praetura praeditus eſt, et quindecim virali ſacerdotio; qua dignitate ſecularibus ludis praefuit. *s*) Poſt duo luſtra fere demum primo Traiani anno ab V. C. DCCCXLIX. Cocceio Nerua III. et Virginio Rufo COSS. dignitatem conſularem obtinuit, ſuffectus illi Virginio Rufo vita defuncto, quem et ipſe Tacitus pro roſtris laudauit. *t*) Proconſul et hiſtoriis clarus videtur Germaniam inferiorem prouinciam obtinuiſſe, et mores illius gentis penitius cognouiſſe, vt illos memoriae proderet: cum et ante, quod ſupra vidimus,

*p*) Vid. PLINIVS hiſt. natur. l. 7. c. 16. *Ipſi nos pridem*, inquit, *vidimus eadem omnia in filio Cornelii Taciti, equitis Romani, Galliae Belgicae rationes procurantis.*

*q*) In vita Taciti, operibus praemiſſa.

*r*) Notis ad Tacit. hiſt. l. 1. c. 1.

*s*) Vid. TACITVS annal. l. 11. cap. 11. Confer. CENSORINVS de die natali cap. 17. Et nummi ex antiquitate veneranda ſuperſunt cum his notis: IMP. CAES. FLAV. DOMITIANVS. AVG. GERM. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COSS. XIII. L. LVD. SAEC. FEC.

*t*) Vid. PLINIVS lib. 2. epiſt. 1.

dimus, Galliae Belgicae rationes procurauerit. Hoc certe in agro Iuliacenſi inuentum: *v*)

APOLLINI — — — — — —
RATIONATORIS HONORE
VSVRVS SECVNDVM
CORNELIVS VERVS TACITVS
EREXIT MONVMENTI LOCO.

Quod ad ſtudia Cornelii noſtri attinet, optimam eorum iniiſſe videtur rationem, atque eam ſedulitatem adhibuiſſe, quae liberaliorem illi parauit doctrinam et vſque adeo eum ciuibus ſuis commendauit: vt legata etiam illi et Iuniori Plinio haud raro teſtamentis ſcriberent. *x*) Commilitones iſtos inuicem ſeſe ardentius diligentes cum ſtudia paria, mores, fama, ſuprema denique hominum iudicia tot vinculis conſtringerent: neuter publici iuris ante quicquam facere conabatur, quam alteri, velut Ariſtarcho ſuo emendandum miſerit. Teſtis eſt ipſe PLINIVS *y*) ſcribens ad eum: *librum tuum legi, et quam diligentiſſime potui, annotaui, quae commutanda, quae eximenda arbitrarer. Nam et ego verum dicere aſſuetu, et tu libenter audire. Neque enim vlli patientius reprehenduntur, quam qui maxime laudari merentur. Nunc a te librum meum cum annotationibus tuis exſpecto. O iucundas, o pulchras vices! Quam me delectat, quod, ſi qua poſteris cura noſtri, vſque quaque narrabitur, qua concordia, ſimplicitate, fide vixerimus!* Vterque inter erudititiſſimos habebatur praecipuus, ſuaque



*v*) Apud GVIL. FLEETWOOD inſcriptionum antiquarum ſylloge pag. 25. n. I. Confer. ERICHIVS Chron. Iuliac. l. 1. c. 24. REINESIVS p. 103. Celeb. WALCHIVS diatr. de Tacito eius operibus praemiſſa §. 4.

*x*) PLINIVS l. 7. epiſt. 20. extr.

*y*) L. c.

que fama, meritisque inclutus erat. Aliquando sedit cum Tacito circensibus eques Romanus. Hic post varios et doctos sermones requisiuit: *Italicus es, an prouincialis?* Tacitus respondit: *nosti me, et quidem ex studiis.* Ad hoc ille rursum: *Tacitus es, an Plinius?* Et dici non potest, quam Plinius inde sibi placuerit: qui Demosthenis exemplo z) sua nominis celebritate gloriatur. a) Alibi b) magnam studiosorum copiam ad Tacitum ex admiratione ingenii eius conuenire praedicat, ac petit ex illis praeceptores constituere velit, quibus municipes sui vtantur, scholam meditantes. Iuuentutis maximam partem in foro caussisque orandis egit: c) historiae scribendae senex operam dedit. d) Satis etiam mature virginem Romae nobilissimam in matrimonium duxit. Nam anno ab V. C. DCCCXXIX. Fl. Vespasiano VIII. et Fl. Domitiano VI. coss. C. Iulius Agricola, vir consularis et Britanniae praefectus illi filiam egregiae spei despondit, atque post consulatum collocauit. e) Et huius sui soceri vitam Tacitus noster literis consignauit; f) et obitum inprimis lugere visus est. Concors illi atque felix ad extremam aetatem fuisse matri-

z) Demosthenes illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculae, insusurantisque alteri: *hic est ille Demosthenes.* CICERO Tuscul. quaest. l. 5. c. 36. Scilicet, vt PERSIVS satyr. 1. v. 28. ait,

— *Pulchrum est digito monstrari, et dicier, hic est.*

a) Lib. 9. epist. 23. b) Lib. 4. epist. 13.

c) Vid. PLINIVS l. 2. epist. 11.

d) Scribendae historiae prouinciam Plinio Iuniori suscipiendam cum non persuasisset, Tacitus ipse, quod amico adiunxerat, arripuit. Vid. SIDONIVS lib. 4. epist. 22.

e) TACITVS Agricolae vita cap. 9. extr.

f) Ibid. cap. 3. extr.

matrimonium coniicimus. Nec improlis discessit. Nam longo interuallo nepos M. Claudius Tacitus, qui postea Imperator appellatus est, *g*) teste VOPISCO *h*) hunc nostrum historicum parentem suum vocare solitus est. [illegible] PLINIVS *i*) Taciti procul dubio nostri, sed monstro[illegible] filium vidit, cum Belgicae Galliae rationes procuraret. Diem quando obierit, certo non constat. Ad imperium Hadriani vixisse plerique opinantur. Monumentum illi sed recentiori aeuo in vrbe Terni, ducatus Spoletani, quam olim vocarunt Interamniam, cum hac inscriptione erexerunt:

C. CORNELIO. TACITO.
EQ. PROC. GALL. BELGICAE. PR. VRBANO.
XV. VIRO. SACR. FAC. COS. AVGVSTISSIMOQ.
RERVM. AVGVSTARVM. SCRIPTORI.
M. CL. TACIT. ET. M. ANNII.
FLORIANI.
FRATRVM. CAESARVM. AFFINI.
INTERAMNATES. NAHARTES. AD. RENOVANDAM
CLARISSIMI. CIVIS. MEMORIAM. ET AD.
EXCITANDOS. INFLAMMANDOSQ.
POSTERORVM. ANIMOS.
POSVERVNT.

Sic autumarunt, quod Tacitus Imperator ex vrbe Terni oriundus, eandem quoque ciuitatem esse historici patriam. Cui asserto auctoritas quoque BOCCALINI *k*) suffragatur, qui non solum Tacito nostro patriam adiudicat Terni ciuitatem; verum etiam ejusmodi hominis filium

*g*) Vulgo contra nummorum auctoritatem perperam *P. Annius Tacitus* vocatur. *h*) Tacito Imperat. cap. 10.
*i*) Hist. natur. l. 7. c. 16. *k*) In relationibus.

filium esse dicit, qui olei venditione vitam sustinuerit. Haec vero dicit, non probat. Ipsum nomen, equestris dignitas et munera, matrimonium, Plinii et maximorum quorumque virorum familiaritas nobis contrarium suadent.

## §. LX.

Inprimis noster Sallustium sibi ex veteribus imitandum, nec inuita Minerua sumsit. Neque solum ad eloquentiae Sallustianae formam, tanquam, vt illi videbatur, optimam, sermonem finxit suum; verum etiam plurimos dicendi characteres et exponendi modum inde accepit mutuo. Exempla FVLV. VRSINVS *l*) et DAN. GVIL. MOLLERVS *m*) conferre student. Sed perplacet COLERI *n*) iudicium, alterum conferentis cum altero, Sallustium omnes docere, Tacitum paucos et doctos; hunc ad principatum maxime, illum ad omnes reip. formas vtilem esse; illum monere, hunc cauere; illum sapere, vt docearis, hunc docere, vt sapias. Quid multa, inquit, *dignus Sallustio magistro Tacitus; dignior Tacito discipulo Sallustius. Ita enim vbique imitatur Sallustium ille, vt eum discipulum Sallustianum merito appellem.* Tacito modo concessum fuisset, sua seculo vt scripserit meliori: sed mirum quantum sermonis castitas et elegantia veterum iam tum declinauerit, suumque lingua genuinum candorem amiserit: cuius noster inter multos tamen custos fidelis erat. Vnde FRANC. BALDVINVS *o*) Tacitum dixit cum Liuio tantum similitudinis habere, quantum vnius cum alterius respublica habuit.

*l*) Notis in Sallustii Catil.

*m*) Disp. circ. de Tacito §. 15. pag. 25.

*n*) In suis ad Sallustium notis. *o*) Instit. histor. lib. 1.

habuit. Ex Graecis Polybium, Thucydidem et alios sibi imitandos proposuit. *p*)

## §. LXI.

Scripsit (1) *libellum de situ, moribus, et populis Germaniae*, *q*) quam e vicino Belgio, cui regendo praefectus erat, propius cognoscere potuit. Ordinem scriptionis, inquit LIPSIVS *r*) si sequimur, ante historias et annales sibi locum vindicet hic libellus. Scriptus est enim Traiano secundum consule, i. e. Nerua adhuc viuo. *s*) (2) *Vitam* soceri sui *Cn. Iulii Agricolae*, viri consularis et Britanniae praefecti: libellum vere disertum atque prudentem. Scriptus esse videtur sub idem tempus, quo descripta est ab nostro Germania, certe haud longe post. Agricola obiit Pompeio Collega et Corn. Prisco coss. i. e. anno ab V. C. DCCCXLVII. Quadriennio post eius vitam descripsit TACITVS. *t*) (3) *Historiarum libros V.* ab excessu Neronis ad imperium Neruae. Sed opus hodie est valde mutilum. Res gestas descripsit sex Principum Galbae, Othonis, Vitellii, Vespasiani, Titi, atque Domitiani. Ita clarum et grande hoc fuit historiarum opus, si Lipsii coniectura valet, fusum in libros non minus viginti: res certe complectebatur annorum viginti et vnius. Illis autem quinque libris, qui supersunt, non multo plures quam vnius anni res gestas exponit, a consulatu Gal-

*p*) Vid. elegantissima WALCHII de Tacito diatribe §. 5.

*q*) Propter hoc monumentum Germani antiq[illegible]m suam fere vni Tacito acceptam ferunt.

*r*) Notis ad Taciti Germaniam init.

*s*) Quod ipse ostendit TACITVS Germ. cap. 37. n. 4.

*t*) Vid. Agricolae vita cap. 45. n. 7. Confer. LIPSII notae initio.

Galbae et Titi Vinnii, vsque ad pacem initam inter Cerealem Romanum et Ciuilem Batauum, qui audita Vitellii morte turbas excitauerant. Vnde patet magnam esse bonarum rerum iacturam. Historias demum orsus est post obitum Neruae: nam initio ita ipse scribit: *quod si vita suppeditet, principatum diui Neruae, et imperium Traiani vberiorem securioremque materiam senectuti seposui.* Sed hoc opus nunquam perfecisse videtur, quamuis sint, qui tradant, annum aetatis octogesimum attigisse. Vbi Tacitus desierat, ordiri quoque consilium fuerat AMMIANO *v*) qui vestigia illius, sed pede non tam fausto legit. Post historias *x*) Tacitus condidit (4) *Annales* quorum hodie libri supersunt XVI. Ab Augusti excessu, ad Neronis obitum in illis res Romanas prosecutus fuerat. Orsus adeoque ab Imperatoribus aetati suae propioribus, scribendo ad illos remotiores progressus est. Quinque libri priores demum ad Visurgim in monasterio Corbeiensi inuenti sunt, quos inde quaestor pontificius quidam detulit Romam ad Leonem X. Pontificem, aureis ab eo donatus quingentis. *y*) Thesaurus hic a pontifice Philippo Beroaldo commissus

*v*) Ita ipse testatur: *haec vt miles quondam et Graecus, a principatu Caesaris Neruae exorsus, adusque Valentis interitum, pro virium explicaui mensura.*

*x*) Nam ipse annalium l. 11. c. 11. lectorem remittit ad historiarum libros: *vtriusque principii rationes praetermitto, satis narratas libris quibus res Imperatoris Domitiani composui.*

*y*) Hinc ANDR. ALCIATVS in encomio historiae ad Galeacium Vice comitem ait Leonem X. Pontificem M. quinque primos Taciti libros a barbaris redemisse. LIPSIVS vero ad annal. l. 2. c. 9. *Visurgis mutua Romanorum Germanorumque cladibus nobilis amnis, cui famam praecipue Tacitus dedit, et ipse*

missus Romae primum anno 1515. prodiit. Liber primus orditur ab Augusti de successoribus sibi destinandis deliberatione adeoque vltimo Augusti anno, qui est ab V. C. DCCLXVI. Liber quintus mutilus est. Sextus in Tiberii excessu definit. Deinde post quatuor librorum lacunam liber vndecimus itidem principio mutilus, ad librum XVI. extrema parte abscissum, a C. Valerii Asiatici sub Claudio Imp. per inimicorum fraudes ad mortem voluntariam adacti exitio, ad interitum Thraseae Poeti, quem Nero iusserat mori, C. Suetonio Paulino et L. Telesino coss. anno DCCCXVIII. Neronis duodecimo. In vniuersum primo libros fuisse triginta ex D. HIERONYMO z) discimus, vbi de Tacito, *post Augustum*, inquit, *vsque ad mortem Domitiani vitas Caesarum XXX. voluminibus exarauit.* Etiam illi vulgo tribuitur, eiusque operibus subiicitur, ille quidem elegans et tersus, et optimo scriptore dignus, *de caussis corruptae eloquentiae* dialogus; vel *an sui seculi oratores antiquis, et quare, concedant:* Veteres libros, qui scriptum hoc Tacito asserunt, POMPONIVS SABINVS Grammaticus a) sequitur, et *Cornelius*, inquit, *Tacitus appellat scripta Maecenatis calamistros.* Sed fallitur: stilus enim valde abnuit, qui in Tacito constrictus vbique, teres, acutus, et seuerus magis quam lepidus: hic

Dd dd 2

*ipse Tacito (mirum fatum) vitam. Nam quinque hi primores libri inuenti Corbeiae, quod monasterium ad Visurgim est. Atque illinc depromtum vere hunc thesaurum quaestor quidam pontificius ad magnum Leonem detulit, donatus ab eo aureis quingentis.*

z) Comment. in Zachar. c. 14. vbi de excidio Hierosolymitano.

a) In carmen de obitu Maecenatis.

hic omnia contra. *b*) Dictio et ipsa inuentio, iudicium quoque Fabium potius sapiunt Quintilianum, qui testatur *c*) librum se de caussis corruptae eloquentiae scripsisse. Sed ille (1) grandior est, quam vt conuenire in eum possit, quod auctor *d*) habet, sexto Flauii Vespasiani anno dialogum hunc fuisse institutum, ac semet illi tunc valde iuuenem interfuisse. (2) Auctor libri testatur, se Romae quaesturam, tribunatum, praeturam accepisse: cum de Quintiliano aliud non proditum sit, quam quod intra priuatam constiterit fortunam, ac studiosae iuuentutis institutioni semper vacarit: qui iam tum a Galba Romam deductus celebris rhetor fuit: ac licet grandior aetate per Clementem consularia ornamenta obtinuerit; nominis tamen potius honestamenta, quam insignia potestatis habuit. *e*) (3) Idem Quintilianus *f*) vbi mentionem facit libri sui de caussis corruptae eloquentiae, refert se plenius in illo tractasse de tropis et sigillatim de hyperbole: quod in dialogo de oratoribus, apud Tacitum qui exstat hodie, nusquam fieri videmus. (4) Diuersa est sententia Quintiliani et illius auctoris de Coelianis orationibus: quod in tractatu de virili aetate Latinae linguae *g*) demonstratum iuimus. Sed quisquis est, elegans certe,

*b*) Confer. pl. LIPSIVS not. ad hunc dialogum init.

*c*) Praerat. lib. 6 instit. orat. *d*) Cap. 17. n. 3. confer. cap. 1. n. 3.

*e*) Vid. AVSONIVS ad Gratianum imperatorem gratiarum actione pro consulatu cap. 10. *f*) Instit. orat l. 8. extr.

*g*) Part. 2. cap. 1. §. 7. pag. 15. VOSSIVS etiam de natura Rhet. c. 15. praeter Tacitum et Quintilianum, quibus vulgo dialogus ille adscribitur, Iunium quoque Gallionem nominat, M. Ann Senecae filium secundo genitum, et Lucii fratrem, excellentissimum rhetorem.

certe, disertus et sani iudicii in illa satis iucunda materia versatus auctor est. Inter opera Taciti deperdita referre possumus inprimis ea, quae ex libris annalibus et historicis desiderantur; deinde orationes, quae a Plinio iuniore adeo laudantur; atque etiam epistolas, quas ad eundem et alios magno scripsisse numero literis tam frequentem oportet.

§. LXII.

Historici nostri imaginem M. Claud. Tacitus Imperator in omnibus bibliothecis collocauit; eiusque libros decies quotannis describi, ac in tablinis publicis disponi praecepit. *h*) Cosmus etiam Mediceus, Princeps reip. gerendae peritissimus, non alium scriptorem maiori cura et industria lectitare consueuit. *i*) Fortissimus et prudentissimus militiae Caesareae Dux Montecuculi scripta Taciti iuxta cum magna mapparum geographicarum copia secum semper domi et in castris habuit, ac tantum non omnia complexus est memoria quam fidelissima. Illustrissimi duo Hungariae Comites, laesae tandem Maiestatis crimine conuicti et capite damnati, Franciscus Nadasdi, et Petrus Zreni, scriptoris nostri quoque fuerunt amantissimi, ita quidem, vt integras saepe paginas memoriter ex iisdem recitare potuerint. De Ioh. Adlero Saluio Potentissimi Sueciae Regis ad pacem Osnabrugensem legato memoriae proditum est, omnia Taciti opera tam fida custodiuisse memoria, vt data occasione eadem sine scripto reddiderit. *k*) Illustris quoque Grotius, illud inexhaustae erudi-

 tionis

*h*) Vid. FL. VOPISCVS in vita Taciti Imperatoris cap. 10.

*i*) MVRETVS in oratione quam habuit Tacitum enarraturus. VOSSIVS de hist. Lat. l. 1. c. 30.

*k*) MOLLERVS disp. circ. de Tacito §. 19. p. 28.

tionis sui seculi ornamentum, dicitur non solum Taciti libros sua manu descripsisse, verum etiam in annalium Belgicorum docta compositione illum sibi quammaxime ad imitandum proposuisse. Petrus Cornelius Hoofdius, PETRO FRANCIO *l*) et GERARDO BRANDIO *m*) testibus, quod incredibile posset videri, vt dictionem Taciti plane familiarem sibi redderet, eum bis et quinquagies totum perlegit. Et Iustus Lipsius eum tanto deperibat amore, vt integrum teneret memoria, et nullus dubitaret, quin, etiamsi Tacitus interiret, e memoria sua restitui commode iterum posset. *n*) Quanti Tacitum nostrum fecerint aequales, difficile dictu. Inprimis Iunior Plinius, quocum illi maxima familiaritas intercessit, eius virtutem atque studia non modo admiratus, verum etiam sedulo aemulatus est. Id enim ipse testatur, scribens ad eum: *o*) *equidem adolescentulus, quum iam tu fama gloriaque floreres, te sequi, tibi longo, sed proximus, interuallo et esse, et haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia: sed tu mihi (ita similitudo naturae ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod, si quis de studiis sermo, vna nominamur; quod de te loquentibus, statim accurro.* Cum Tacitus Consul Verginium Rufum, vita defunctum, laudarit: hunc illi praedicat *p*) supremum accessisse felicitatis cumulum, quod *laudatorem eloquentissimum* habuerit. Ad Fundanum scribit *q*) de Asinio Rufo, quod arcta familia-

*l*) Orat. 23. quae est de laude Amstelodami. *m*) In Hoofdii vita.
*n*) Vid. MORHOFIVS polyh. liter. l. 4. c. 13. §. 4. p. 894.
*o*) Lib. 7. epist. 20. *p*) Lib. 2. epist. 1.
*q*) Lib. 4. epist. 15.

miliaritate complexus sit Cornelium Tacitum; addit vero, *scis quem virum.* Alibi *r*) paulo eius merita describit clarius ac testatur, respondisse *eloquentissime, et quod eximium orationi eius inest*, σεμνῶς i. e. grauiter et digne. Auunculo suo promittit immortalem gloriam, si a Tacito celebretur, ac diuinatione quadam quasi relictorum a Tacito scriptorum aeternitatem laudat. *s*) Sunt magni nominis critici, et inter hos Iustus Lipsius, qui ad Tacitum nostrum velint esse referenda haec FABII QVINTILIANI verba: *t*) *superest adhuc* (de historicis agit) *et exornat aetatis nostrae gloriam, vir seculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec imitatores, vt libertas, quanquam circumcisis quae dixisset, ei nocuerit. Sed elatum abunde spiritum et audaces sententias deprehendas, etiam in iis quae manent.* Sed merito ambigitur, quia procul dubio Quintilianus haec scripsit Domitiano viuente, cum Taciti tanta fama nondum esset, nec quicquam scriptorum vulgauerit. Quinto post Christi seculo OROSIVS *v*) agnouit Taciti maximam diligentiam. Et SIDONIVS APOLLINARIS *x*) pompam adscribit Tacito, nunquam sine laude loquendo. Alibi: *y*)

— *Qui pro ingenio fluente nulli,*
*Corneli Tacite, es tacendus ori.*

Vnum Tacitum Ammianus Marcellinus sibi ad intuendum est imitandum proposuit, suamque historiam orsus est,

*r*) Lib. 2. epist. 11.
*s*) Lib. 6 epist. 16. Lib. 7. epist. 33. init.
*t*) Instit. orat. l. 10. c. 1. *v*) Lib. 7. cap. 10.
*x*) In panegyrico ad Anthemium.
*y*) In epigram.

est, vbi ille suam finiit. z) Inter vero vtrumque hoc interest, quod Tacitus Romani sermonis dignitatem, vt tempora ferebant, proxime assecutus est; Ammianus Latinis verbis, etiam saepe ne Latinis quidem, Graece scripsit, ac longius haud raro a re proposita diuagatur.

## §. LXIII.

Et maximi ex recentioribus critici quique agnoscunt Taciti elegantiam, eiusque scripta summis laudibus efferunt. G. I. VOSSIVS *a*) probat iudicium Plinii, quod fuerit eloquentissimus, atque istud habuerit eximium, quod σεμνῶς diceret. Aduersariorum insulsa iudicia ridet, ac omnes, qui non sentiant *dictio Taciti quam sit elegans, quam tersa et limata.* Et tamen esse maiorem laudem istam, *quod nihil eo scriptore vel cogitari possit prudentius.* IVSTVS LIPSIVS *b*) illum antiquis et optimae notae scriptoribus proximum esse ait, et ea perfectione, vt illos ipsos in dignitatis certamen prouocare possit. Imo prudentia et iudicii notis ipsi illum Liuio praeferre non veretur: *c*) quamuis eloquentia sit inferior. *Quis*, inquit, *illo verius narrat, aut breuius? Quis narrando magis docet? In moribus quid est, quod non tangat? In affectibus, quod nonreuelet? Mirabilis omnino scriptor, et qui serio hoc ipsum agit, quod non agit. Nec enim historia solum est, sed velut hortus et seminarium praeceptorum.* Atque adeo illum consiliariis Principum ceu verum sapientiae et prudentiae ducem commen-

z) Confer. FRANC. BALDVINVS lib. I. instit. hist. Et BODINVS method. hist. cap. 4.

*a*) De hist. Latinis l. I c. 30.

*b*) Epistola ad Maxim. II. Imper. suis in Tacitum notis praemissa. *c*) In notas ad polit. l. I. c. 9.

mendat. Alibi, *d*) aeternae prouidentiae beneficio datum ſeruatumque ad ingenia et conſilia vel illuſtranda, vel dirigenda. Omnino cum Lipſio conſentit GABR. NAVDAEVS *e*) qui eum comparat cum Principe ac Imperatore in orcheſtra ſedente, ex qua cum ſtupore et admiratione politicas difficultates componat, virtutum ſuarum maieſtate omne faſtigium humanum excedens. AVG. BVCHNERO nunc eloquentiae fideique praeclarus eſt; *f*) nunc ſatis nunquam laudandus ſcriptor; *g*) nunc praeclarus auctor, et ſcientiſſimus antiquitatum patriae. *h*) IOH. MARIANAE *i*) idoneus auctor, quem nunquam Principes, nunquam aulici deponant de manibus, diu noctuque verſent: quamuis horrida oratione pleraque tegat. DION. LAMBINO: *k*) non optimus quidem Latinitatis auctor, ſed hiſtoriae certe ſcriptor prudens, verus atque acutus. BALTH. BONIFACIVS *l*) eum vocat *ſigniferum criticae hiſtoriae, parentem humanae prudentiae, politicorum magiſtrum, coryphaeum ſcriptorum, quicunque ad illud gloriae faſtigium peruenere, vt in eorum lucubrationibus plura ſint prope documenta, quam verſus, et plures pene ſententiae, quam verba. Huius tanquam e tripode dicta accipiuntur, huius effata vt oracula excipiuntur, huius monita vt e coelo miſſa adorantur: cum praeterita, quod eſt hiſtorici, ita commemoret, vt futura, quod eſt ſapientis, praeuideat, praemonſtret, excutiat.* DAN. GVIL. MOLLERVS *m*) iudi-

*d*) Centur. ſingul. ad Italos et Hiſp. epiſt. 89.
*e*) Bibliograph. politic. *f*) Vol. 1. orat. 10.
*g*) Vol. 2. orat. 8. *h*) Vol. 2. orat. 21.
*i*) De Regis inſtitutione l. 2. c. 6. *k*) Ad Horat. l. 3. od. 27.
*l*) De Rom. hiſtor. ſcript.

*m*) iudicat de Tacito neminem posse recte iudicare, nisi qui vel ingenio Taciti praeditus, vel ea, quae Tacitus, et arte et Marte expertus est.

§. LXIV.

Nec illi optimo auctori obtrectatores defuere. RAIMVNDVS LVLLVS *n*) cum ait scriptorem esse magis toruum Iustino. ALCIATVS itemque AEMILIVS FERRETVS *o*) eum asserunt non Latine satis scribere, atque etiam ille *p*) non dubitat affirmare, dictionem eius prae illa Pauli Iouii esse senticeta. BVDAEVS scriptorem omnium sceleratissimum; TERTVLLIANVS *q*) mendacissimum; OROSIVS adulatorem appellauit. *r*) A IOH. MARIANA *s*) dicitur horrida oratione atque spinosa, sed arguta inprimis magnum rerum thesaurum tegere, consilia principum, artes fraudesque aulae. Adiiciunt calumniatores, hunc esse Latinum Xenophontem crudelis ac detestabilis cuiusdam Tiberii paediae, qua Principes ad tyrannidem non quidem perfunctorie, sed accurate instruuntur. Eundem, cum multis seculis delituisset, fuisse e tenebris erutum pestifera cuiusdam Germani curiositate, vniuerso terrarum forsitan damno-

*m*) Disp. circulari de C. Corn. Tacito §. 13 extr. pag. 23.

*n*) De orat. l. 5. c. 4. *o*) Apud VOSSIVM de hist. Lat. l. 1. c. 30.

*p*) ANDR. ALCIATVS epist. ad Paul. Iouium scripta Ticini 1549 *satis tibi fuerit, pauculos tantum flores ex Q. Curtii pratis, saepius quam ex Corn. Taciti senticetis, arguta manu decerpsisse.*

*q*) Apolog. adu. gentes c. 16. *r*) Vid. IOH. BODINVS meth. hist. cap. 4 et THOM. LANSIVS in orat. pro German.

*s*) De Regis institutione l. 2. c. 6. Contra eos, qui dictionem Taciti criminantur, vide quae MVRETVS disputat volum. 2. orat. 16. 17. 18.

damnosiore alius Germani execrabili industria, quae fulmen illud bellicum adinuenit, cui bombardae e re nomen est inditum. Et satis notum est istud in Italicas Pii Mutii considerationes:

*Impius est Tacitus; melior tamen incipit esse,*
*Fitque tua Tacitus dexteritate pius.*

Neque maledicum SCIOPPII *t*) iudicium silentio praetermittendum est, qui Tacitum malignum et soloecum auctorem, atque adeo nequitiarum magistrum iuuentuti e manibus excutiendum putat. Sunt adeo ex illis quod in aliis plerisque etiam optimae notae scriptoribus calumniantur, malas artes et res illicitas memoriae esse mandatas ferre non possunt, adeo quidem vt Taciti annales teterrimorum scelerum quasi isagogen vocare non erubescant. Delationes, calumnias, rapinas, iniustas caedes, lasciuiam, adulationes, simulationes, omnis generis fraudes, quicquid flagitiorum aulas ac dominatus turpissime et execrabiliter infamare potest, in hoc scriptore paginam vtramque facere. Haec vero non sunt auctoris, sed temporis vitia, quae non commendat, non laudat; verum cum pessimo euentu suo ad fugam aliorum exponit, flagitiosorum tragicos memorat exitus, ac vitiorum potius odium atque pudorem inducit. *v*) Quidni et illi religiosi homines sacras literas, quibus itidem varia pessimorum scelera describuntur, cum ignominiae quadam macula eliminatas esse volunt. Historicus, vbi res pessime gestas atque flagitia depromit, suum velut nummo imprimit signum, quo facilius de pretio illius constare possit. Fallitur et manifestum com-



*t*) De stilo historico. *v*) Confer. AVG. BVCHNERVS orat. vol. 2. pag. 370. seqq.

mittit errorem, vbi Iudaeos ab Ida Cretensium monte deducit. Mosis miracula et ritus ceremoniasque irridet; et profana omnia fuisse Iudaeis adstruit, quae Romanis sacra, concessa illis, quae Romanis incesta. Iudaeos asini agrestis effigiem, quo monstrante errorem sitimque depulerint, penetrali sacrasse. Vbi de Christianorum necibus agit, maximam in illo coecitatem admiramur. De Christo impie loquitur; constantem Christianorum veritatis confessionem et religionem vocat exitiabilem superstitionem; odioque humanarum gentium conuictos quaesitissimis poenis merito affectos existimat. Gratulatur pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, atque vbi defecisset dies, pice et resina perfusi, in vsum nocturni luminis vrerentur. Fateor acerbe scripsit Tacitus in Christianos, quam ob rem mendaciorum loquacissimus a Tertulliano vocatur. Sed placet mihi IOH. BODINI x) sententia. *Quemadmodum*, inquit, *Marcellus IC. meretricem turpiter facere respondit, quod sit meretrix, non tamen turpiter accipere, cum sit meretrix: ita quoque impie fecit Tacitus, quod non fuerit Christianus; sed non impie aduersus nos scripsit, cum gentili superstitione obligaretur. Ego vero impium iudicarem, nisi quamcunque religionem veram iudicaret, non eam quoque tueri, et contrarias euertere conaretur.*

## §. LXV.

Haud immerito classicus hic auctor inter elegantissimos atque principes historicos refertur; vtpote qui multos sui temporis alios prudentia et iudicio superat. Nec iniuria IVSTVS LIPSIVS ad Maximilianum II. Impera-

x) Methodo hist. cap. 4.

peratorem ſcribit: y) *admirabile eſt, quantum inter iſtos* recentioris aeui hiſtoricos *vnus excellat imitator Salluſtii Corn. Tacitus, omni virtute antiquis proximus, longo quidem interuallo, ſed tamen proximus: et ſi linguae Latinae eſſet eadem puritas, cetera ſic perfectus, vt vocare illos ipſos antiquos in certamen poſſit dignitatis: acer ſcriptor, dii boni, et prudens.* GABR. NAVDAEVS: z) *ſi pueri olim iuris ciuilis ſtudium auſpicaturi leges XII. tabul. tanquam carmen neceſſarium ediſcebant: cur non et politici reip. clauum gubernaturi huius auctoris* (Taciti) *ſcripta memoriae penitus commendabunt, a quibus exempla ſimul atque oracula petant ipſius reip. bene feliciterque adminiſtrandae.* Grauiſſimus auctor eſt, neque obiter inſpiciendus. Nam licet vere et plane in expoſitione rerum, quae ſunt alicuius momenti, expromat omnia: plura tamen tegit atque recondit, quae non niſi ſerio legentibus obueniunt. Sic ſaepe rerum in ſpeciem ac primo aſpectu minimarum non exigua aut contemnenda momenta in ipſo ſtilo ac dictione penetranda ſunt. Nemo altius imperii et principum abdita indagauit. Neque factorum vnquam ſeiunxit vſum ab eorum notitia et cognitione. Atque adeo rerum et conſiliorum, quae prodit, abditorum perfectiſſimam & apertam imaginem proponit. Vnde ab Heinſio vere dictum, apud Tacitum occultam quandam et myſticam fuiſſe haruſpicinam, qua non animantium exta ſcrutaretur, ſed Regum corda mentesque introſpiceret; huiusque ſcripta meram eſſe prudentiae medullam. Quae in ſpeciem facta videri poterant vtiliſſima, nonnunquam interpretatus eſt vt pernicioſiſſima euentu; et quae maxime abſcondita videri poterant, ar-

 cana

y) Epiſtola eius in Tacitum notis praemiſſa. z) Bibliograph. polit.

cana quadam euestigauit arte, maturioris iudicii coniectandi felicitate, et longo rerum vsu doctus. Haec vero tandem bonum efficiunt historicum: vt ab re minime iudicauerit RVPERTVS, *a*) Tacitum senatoriae factionis scriptorem, egregium quidem esse politicum, sed tanto minus bonum historicum: vtpote cui non liceat secundum suspiciones detorquere vtilia facta in peius, et facere, quod araneus solet in rosa. Hoc certe non licet. Facere tamen, quod Tacitus fecit, historici bonitatem non tam minuit, quam auget. Ille enim ex sententia CICERONIS *b*) bonus est historicus, non qui tantum res gestas simpliciter narrat, sed qui simul caussas explicat omnes, vel casus, vel sapientiae, vel temeritatis, et qui iudicium suum prudenter vbique interponit. Neque tamen ego facile fuerim ausus negare, insignes quoque Tacitum suos habere naeuos. Ecquis enim mortalium omni parte beatus. Perplacet elegantissimi RAPINI *c*) sententia: *Tacite est admirable en sa maniere. Lipse le prefere a tous les autres: tout le monde n' est pas de son sentiment. On peut dire en general que c' est vn historien d' vn ordre particulier, qui a de grandes beautez parmy de grands defauts: mais ses defauts sont vn peu à counert sous vne grandeur de genie, qui brille en tout ce qu' il dit, et sous ie ne sçay quoi de sublime qui l' eleue au dessus de bien des auteurs plus exacts et plus naturels que lui.* etc.

§. LXVI.

Ad stilum Taciti quod attinet, in historiarum libris

*a*) Obseru. ad hist. vniu. Besoldi p. 281. Videantur et qui cum illo sentiunt apud MORHOFIVM polyh. lit. l. 4. c. 13. §. 4. p. m. 894.

*b*) De oratore lib. 2. *c*) Reflexions sur l' histoire pag. 292.

bris floridior eſt atque vberior; in annalibus ſiccior atque preſſior: vtrobique grauis et diſertus, at paulo ex breuitate difficilior, quam vt prima fronte ab omnibus recte intelligi poſſit. *d*) Res enim ſaepe maximi momenti ſuccincte proponit ac neruoſe, vt huius aeui erat conſuetudo, et plurimum in illo dicendi genere argutiſſimo verſatur, quod plurima in receſſu relinquit. Inde OWENVS *e*)

*Veracem fecit probitas, natura ſagacem,*
*Obſcurum breuitas, te grauitasque breuem.*

Dictio in annalibus tamen conciſior eſt, quam in hiſtoria. Haec enim poſtulat, vt quicquid actum proſequatur ordine, ac nullis interuenientibus rebus aliis, cauſſae tractentur accuratius. Breuius ſaltem indicantur res geſtae in annalibus: vbi annorum atque conſulum habetur ratio. Sed genus ſermonis nullibi ſordidum aut vulgare: verum ita diſtinctum ſententiis et veritate et breuitate conſpicuis, vt maximae curae illi incuria eſſe videatur et neruoſa eloquentia. Quem ad modum illi, qui veſtes acu pingunt, ſine formarum confuſione aut noxa, gemmas ingenioſe inſerunt: ita noſter ſuas, neque omiſſa neque laeſa narrationis ſerie, ſententias et iudicia apte ſpargit. Multa recondita breuibus ſignat. Nihil adeoque in omni eius ſermone eſt, quod non maximae et inprimis obſeruandae rei ſignificationem atque vim habeat.

*d*) Pari modo OL. BORRICHIVS iudicat conſpect. p. 64. *Dictio eius aucta, efficax, conciſa, et fere nimium meditata: floridior in hiſtoriarum libris, preſſior aridiorque in annalibus, grauis tamen vbique et ſenſum longius, quam verba proiiciens: nonnunquam et obſcurior, niſi admodum ingenioſis lectoribus, et qui aularum mores norunt.*

*e*) Lib. 2. epigr. 159.

habeat. Etiamsi quaedam asperiora videantur esse et insuetam speciem prae se ferant: *f*) nihil tamen orationis maiestati decedit, quam dicendo aequat ipsi rerum magnitudini. Exponit insigni cura et solicitudine dictas in curia grauissimis de rebus sententias, facta SCta, conditas leges, coepta aut finita bella, prouincias administratas, splendidissimas legationes, structas clam insidias, res bene vel perperam gestas; et omnia ita exponit, vt simul et narrare et iudicare, et praecipere et vetare videatur. Licet ergo, vt recte BOSIVS *g*) iudicat, *nec plane ad genium aureae aetatis scripsit, et multa praeter necessitatem innouauit, adeo tamen deprimendus non est, vt, quod nonnulli faciunt, corrumpendo sermoni potius, quam ornando expoliendoque aptus existimetur. Sed in eo maxime rotunditas, subtilitas, grauitas, et ingens ille sententiarum politicarum apparatus aestimari debet.* Taciti singularia, vt dictiones peculiares, haud satis puras vel rariores non colligam. Id enim dudum insigni opera praestitit celeberrimus WALCHIVS elegantissima diatribe critica de Tacito eiusdemque stilo. *h*) Quacum ipse tamen *i*) BALBINVM *k*) coniungi voluit, vtpote qui voces et dictiones a se praetermissas exhibeat. Quaedam Doctissimus HAVFFIVS quoque collegit. *l*) Nec

*f*) Nam ille stilus paulo grauior est, quam elegans; adeo et duriusculus, et non parum ab illa veteri Latinae linguae candore discedit.

*g*) Differt. isagogic. de compar. eloq. ciuili p. 82.

*h*) Praemissa Taciti operibus, quae cum Hauffii notis prodierunt Lipsiae 1714. 8. 2. volum.

*i*) Hist. crit. Latinae linguae cap. 8. §. 12. p. 322.

*k*) Annot. ad verisimil. p. 15.

*l*) Praefatione iam laudatae Taciti editionis.

Nec Taciti nos erimus immemores, vbi paulo inferius de huius aeui dictione Latina quaedam notabimus.

§. LXVII.

Annales Taciti libris prioribus nondum inuentis prodierunt primum *Venetiis* 1468. fol. apud Ioh. Spirensem. Historiarum libri *Romae* 1495. fol. mox et *Venetiis* 1497. fol. Editiones valde mendosae.

§. LXVIII.

Apud Germanos ad Visurgim tandem inuentis quinque prioribus annalium libris, atque Romam translatis ad Leonem X. Pontificem: illo iubente Tacitus integrior prodiit *Romae* 1515. fol. Philippi Beroaldi opera. Breui post *Mediolani* 1516. 4. *Florentiae* 1552. 8. *Venetiis* primum 1512. fol. accurante Riuio. 1534. 4. apud Aldum. 1554. 4. Andr. Alciati opera. *Parisiis* 1556. 8. apud Rob. Stephanum, cum Vincentii Lupani in annales annotationibus. *Lugduni* 1542. 8. cum notis. 1551. et 1559. forma minore. *Lugduni Batau.* 1585. 16. 1590. 8. *Antuerpiae* 1574. 8. *m*) 1581. 1588. et 1595. 8. cum Iusti Lipsii notis. 1585. fol. cum notis Lipsii. *Basileae* 1519. fol. Andr. Alciati opera. 1533. fol. et 1544. accurante B. Rhenano, cum Floridi Sabini emendationibus. *Francofurti ad Moenum* 1592. fol. cum Annibalis Scoti commentariis. 1600. 8. cum Curtii Pichenae notis.

§. LXIX.

*m*) Haec prima editio est, quam iuuenis edidit Lipsius, mox secundum, tertium, quartum quintumque reuidit. Non diu post editum primo Tacitum Lipsius cum Mureto de locorum quorundam emendatione acriter digladiauit, dum nempe Muretus eas emendationes sibi surreptas quereretur, quod Lipsius pernegabat. vid. IAC. THOMASIVS de plagis liter. §. 115. seq. et 222.

## §. LXIX.

Sequenti seculo notandas Taciti editiones habemus, quae prodierunt *Parisiis* 1606. 4. cum Iusti Lipsii et Ioh. Merceri notis. 1608. fol. cum sedecim virorum doctorum commentariis. 1622. fol. cum Ludouici D' Orleans *n*) nouis cogitationibus ad annales. 1682 et 1687. 4. quatuor volum. in vsum Delphini cum interpretatione et notis Iuliani Pichon. *Geneuae* 1609. 8. cum notis Curtii Pichenae. 1614. 12. 1619. fol. et 8. cum Iusti Lipsii commentariis. 1651. 16. cum breuiariis et gnomologia. 1652. 12. *Argentorati* 1638. 1653. et 1664. 8. editiones accuratissimas et maxime ad vsum quotidianum accommodatas: vtpote subdistinctas in sectiones, cum locis parallelis et a gumentis in summa quaque pagina adscriptis, cum I n. Freinshemii expositione locorum intactorum inte pretibus, aut secus acceptorum et Melchioris Freinshemii indice locupletissimo adornauit Matthias Berneggerus. *Heidelbergae* 1604. 4. ex editione Iani Gruteri. *Hanouiae* 1607. 8. cum Acidalii et Mureti notis. *Francofurti* 1607. 8. cum suis et integris decem virorum eruditissimorum, Rhenani, Alciati, Ferreti, Vertranii, Vrsini, Donati, Modii, Merceri, Pichenae et Coleri notis accurante Iano Grutero. *Antuerpiae* 1627. 1637. 1648. fol. ex officina Plantiniana et recensione Iusti Lipsii. *Lugduni Batau.* 1634. 12. 1687. 12. 2. volum. cum egregiis animaduersionibus Theodori Ryckii. *Amstelodami* 1631. 16. 1650. et 1665. 24. ex editione Lipsii et Pontani. 1645. 1649. 1661. 1664. et 1653. 12. cum M. Z. Boxhornii animaduer-

*n*) Ille in corrigendo audacissimus Aurelianensis Tacitum potius ex ingenio suo deprauauit, atque adeo non maximam gratiam promeruit.

aduerſionibus. 1640. 12. apud Elzeu. cum notis Hug. Grotii. 1673. et 1685. 8. 2. vol. apud Dan. Elzeuirium prodiere Taciti quae exſtant opera cum Lipſii, Rhenani, Vrſini, Mureti, Pichenae, Merceri, Gruteri, Acidalii, Grotii, Freinshemii, et ſelectis aliorum commentariis. Ioh. Fred. Gronouius recenſuit ſuasque notas paſſim adiecit. Accedunt Iacobi Gronouii excerpta ex variis lectionibus MS. Oxonienſis.

§. LXX.

Noſtra aetate prodierunt Taciti opera *Venetiis* 1708. 4. typis Natalis Feltrini, ex editione Iuliani Pichonis in vſum Delphini. *Amſtelodami* 1701. forma minore, cum optimis exemplaribus collata, adiectis capitum numeris. 1734. 4. *Vltraiecti* 1721. 4. 2. volum. cum integris & ſelectis doctorum virorum omnium ante hac impreſſis commentariis, vt et editoris Iacobi Gronouii. *Lipſiae* 1714. 8. 2. volum. notis grammatico-philologico-criticis illuſtrata ad modum Minellii a Chriſtiano Hauffio Gymn. Gorlic. Pro-Rectore, quibus praemiſſa eſt elegantiſſima Ioh. Georg. Walchii diatribe critica de Tacito eiuſdemque ſtilo ad Iacobum Perizonium.

§. LXXI.

Lvcivs annaevs florvs in quibuſdam codicibus *L. Iulius Florus* vocatur. Hinc volaterranvs putauit, eum eſſe *Iulium Florum Secundum*, a qvintiliano *o*) ab eloquentia laudatum, qui et patruum eius *Iulium Florum* commemorat. Nec deſunt, qui putant illius libri auctorem eſſe *L. Annaeum Senecam*, freti



*o*) Inſtit. orat. lib. 10. Huius etiam m. seneca controuerſ. 25. meminit. Sed ab L. Annaeo hiſtorico noſtro diuerſus eſt et fortaſſis illius pater aut auus; notante etiam vossio de hiſtor. Lat. l. 1. c. 30. circ. fin.

freti auctoritate LACTANTII: *p*) aiunt enim diuisionem imperii Romani, cuius auctorem ille Senecam laudat, apud Florum esse in prologo. Sed falluntur et faciunt nae intelligendo vt nihil intelligant. Mirum enim quantum alter ab altero discrepet. Seneca apud LACTANTIVM *q*) extendit imperii Romani adolescentiam vsque ad finem belli Punici vltimi: Florus autem *r*) ad Punicum bellum primum. Seneca senectutem incipit a bello ciuili Pompeiano: Florus a principatu Augusti. Vnde patet, hunc illius exemplum quidem fuisse imitatum, sed tamen aliter atque ille suam diuisisse historiam, aliud quoque institutum fuisse. *s*) Nomen *Annaeus* indicat originem eius Hispanicam: cuius suspicionem quoque luculenta huius regionis laudatio facit. *t*) Fortassis etiam ex Senecarum gente fuit: vt haud ab re quidam codices nomen istud prae se ferant. Scripsit vero historiam suam extremis Traiani temporibus: quod ipsius docemur verbis: *v*) *a Caesare Augusto in seculum nostrum haud multo minus anni CC. quibus inertia Caesarum quasi consenuit, atque decoxit, nisi quod sub Traiano Principe mouet lacertos, et praeter spem omnium senectus imperii, quasi reddita iuuentute, reuirescit.* At inquies, ab Augusti principatu ad excessum Traiani non sunt anni ducenti, quorum auctor meminit, verum anni tantummodo centum quadraginta tres. Mirum autem quantum hic varient codices, quorum optimi C L. legunt, vt numerum auctor posuerit rotundum. Atqui facile iste potuit ab aliis in CC. mutari. *x*) Imo

*p*) Instit diuin. l. 7. c. 15. *q*) L. c. *r*) In prologo.
*s*) Confer. VOSSIVS de histor. Latin. l. 1. c. 30.
*t*) Lib. 2. c. 17. & l. 3. c. 22. *v*) In prologo circa fin.
*x*) Vid. etiam VOSSIVS l. c.

Imo noſter etiam Hadriani temporibus vixiſſe videtur, et facilis coniectura eſt, eundem fuiſſe Florum poetam, qui, AELIO SPARTIANO teſte *y*) ad Hadrianum Imperatorem ſcripſerat:

*Ego nolo Caeſar eſſe,*
*Ambulare per Britannos,*
*Scythicas pati pruinas.*

Reſponſum vero cepit:

*Ego nolo Florus eſſe,*
*Ambulare per tabernas,*
*Latitare per popinas,*
*Culices pati rotundos.*

Annaeus certe Florus hic a Chariſio vocatur: et ipſe huius auctoris ſtilus poeticam venam vbique ſpirat.

§. LXXII.

Scripſit epitomen de geſtis Romanorum, ſiue *rerum Romanarum libros IV.* ab vrbe condita vſque ad Iani templum ſub Auguſto prima vice clauſum. Fuerunt qui Florum in hiſtoria ſua voluiſſe Liuii epitomen concinnare putarunt, adeo vt aliquando veniat ſub titulo hoc: *Flori epitomata quatuor quam cultiſſima in X. T. Liuii decades.* Sed falluntur, et ſi qui ſunt, qui epitomen hiſtoriae Romanae Florum ſcripſiſſe aiunt, nihil minus innuunt, quam hoc opus eſſe breuiarium Liuii, a quo ſaepius ipſe recedit, atque plane diuerſam ſententiam fouet. *z*) Epitome autem vocatur, quia laxioris operis ſit compendium et quaſi ἀνακεφαλαίωσις; vel ideo, quod P. R. res geſtas velut in tabella lectoribus ob oculos ponat. In recenſione vero iſtarum nimius



*y*) Hadrian. cap. 16.

*z*) Vid. VOSSIVS de hiſt. Lat. I. 1. c. 30. LIPSIVS in electis l. 2. c. 5.

mius et facilis eſt eo uſque, vt inter ſcriptores Romanos panegyriſtae potius quam hiſtorici nomen ſibi vindicare, et bella non tam narrare, quam perpetuum victoriarum paeana decantare ſummis criticis videatur. In temporum ratione tam negligens eſt, vt ſaepius illum hallucinari oporteat, qui erroris incautus hunc ducem ſequi cupit, neque illius, vt multos committit metachroniſmos aut prochroniſmos animaduertit. In locorum quoque ſitu et rerum geſtarum narratione Florus noſter non ſemel ſatis grauiter impingit. E. gr. Capuam annumerat vrbibus Italiae maritimis. Falernum et Maſſicum montem commemorat tanquam duos diuerſos, cum vnus idemque mons ſit. Vulgo huic Floro tribuuntur etiam ſingulorum fere Liuii Patauini hiſtorici librorum argumenta, quae hodie exſtant, etiam illorum, qui dudum periere. Sed fieri facile potuit, vt quam ipſe Liuius ſcriptorum prolixiorum dedit, epitomen adſcriberent Floro, eandemque confunderent cum illius hiſtoriae Romanae compendio, quod nonnulli etiam pro quadam Liuii epitome habuerunt. *a*) Res quoquo modo ſeſe habeat, ſiue a Liuio, ſiue a Floro, ſiue ab alio quodam breuia haec ſingulorum librorum argumenta ſint conſcripta: breuiter inde poſſumus, quid in quoque libro contineatur, cognoſcere, et qui Liuiani libri intercidiſſent, et quantum in iis amiſſis detrimenti eſſet acceptum ſatis intelligere: vt ad Romanas res illuſtrandas ſint accommodatiſſima, praeſertim vbi Liuiana hiſtoria excidit. Atque etiam hac ratione Liuianam auctoritatem obtinere debent. Vossivs

*a*) Confer. differt. noſtra de virili aetate Latinae linguae part. II. cap. 4. §. 47. p. 251.

SIVS *b*) etiam Floro tribuit tragoediam, quae Octauia inſcripta et Senecae tributa eſt.

§. LXXIII.

Non ea in Floro dictionis caſtitas eſt, quae in ſcriptoribus ſeculi Auguſtei, cum Latina lingua in perfectione ſua ſubſiſteret, a ſummo flore in peius mox reuerſura, vt ſeneſcere videretur. Sunt temporibus, ſunt et linguis artibusque periodi: vt fruſtra aetatis cuiuſcunque ſcriptores ad Ciceronis et optimi illius ſeculi genium exigere inſtituamus. Neque adeo mirum cuiquam videri poteſt, ſi Latinitatis defectus quidam in deterioris aeui ſcriptoribus obuenit; neque tanta in illis enitet orationis caſtitas atque nitor, vt in optimis aetatis optimae auctoribus obſeruare licet; cum nondum eſſent a declamatoribus corrupti. Sic et illi facile, qui in optimorum lectione ſunt diu verſati et quaſi imbuti, vt veram dicendi viam teneant, in Floro paſſim inuenient quae aures adeo religioſae atque teretes aegre ferunt. Non negamus poetica in hoc ſcriptore eſſe plurima, quae ab hiſtoricis non recte vſurpantur. Non negamus, illum aliquando ſtilum affectare ſublimiorem, cuius vim non aſſequitur, vt non raro in meteoris haereat. Sed vitia haec habet ſui ſeculi cum aliis ſcriptoribus communia: quae notare, ac melioribus imbuti ſuis auctoribus relinquere poſſumus. Noſter vero etiam ſua vitia non vna virtute compenſare ſolet: vt non facile quemquam lectionis poeniteat, neque periculum ſit, vt optimo dicendi charactere innutritus a vitioſis ſana diſcernere nequeat. Iniurius nimis eſt in Florum MORHOFIVS *c*) vbi *dictionem*, inquit, *ſi ſpectes*, *ad aetatem ferream referendus videtur*, *adeo multa in illo*

*ſunt*

*b*) De hiſt. Lat. l. 1. c. 30.  *c*) Polyhiſt. liter. l. 4. c. 13. §. 6.

*ſunt non tantum non Latine, ſed etiam ſtulte dicta. Eſt enim in illo neſcio quae ventoſa et panegyrica loquacitas, metaphorae ineptae et pueriles: vt adeo peſſime faciant, quotquot ipſum ad Latinitatem tironibus commendant. Eſt tamen hiſtoriae Romanae non inutile compendium, cuius iacturam facilius ferremus, ſi Liuium haberemus integrum.* Neque multo iuſtior GRAEVIVS *d*) cui ſunt in Floro paſſim multa in ſententiis atque in verbis κακόζηλα, inſana, etc. Prolixe dictionem eius audaciorem, frigidas argutias atque errores plurimos reprehendit. LAVRENTIVS BEGERVS vero *e*) apologiam pro Floro aduerſus Graeuium ſcripſit, atque loca vindicare inſtituit, quae vt cenſoria virgula notentur eſſe digna videbantur. *f*) Ideoque a PETRO BVRMANNO *g*) acerbius perſtringitur: et eum ex voto *h*) ſuae cauſſae oratorem obtinuit, qui Graeuii famam, qui Graeuii magnitudinem amare tot monumentis publice teſtatus eſt. Minus acerbum ac pene amicum Florus habuit BORRICHIVM *i*) qui eum ait ſcripſiſſe diſerta quidem et arguta dictione, ſed quae ſaepe poetae, ſaepe declamatori conuenientior eſt, quam hiſtorico: ita ſolenne ei ſententias acumine claudere, et ſplendoris magis, quam veritatis temporum rationem habere. Quod minus adeo mirandum, ſi, quod BEGERVS habet *k*) Flori propoſitum

*d*) In praefatione Flori editioni ſuae, quae nitidiſſima eſt, praefixa.
*e*) In prolegomenis ad ſuam Flori editionem.
*f*) Vtraque epiſtola exſtat in GRAEVII praefationibus et epiſtolis a FABRICIO collectis pag. 72. ſeqq. et pag. 87. ſeqq. et omnino conferri meretur.
*g*) In notis ad Petronium pag. 119. et 451.
*h*) Vid. Begeri apologia apud FABRICIVM l. c. pag. 90.
*i*) Conſpect. ſcript. p. 73. *k*) L. c. p. 89. 90.

situm non fuit, simplicem scribere historiam; sed populo Romano simul panegyricum dicere. Ita vero perit, historici maxima virtus: atque dictio ipsius fidei haud parum derogat. Sed de erroribus historicis quaedam a nobis superius notata fuerunt. Quamuis ego non negarim, in Floro esse multa declamatoria, et fere poetica, quippe qui non raro Virgilii hemistichia profundit, et consuetudinem testatur hominis in ligata oratione haud infeliciter versati, vt Vossius, Salmasius, Cellarius et alii obseruarunt: mihi tamen Flori stilus pro temporis illius vsu ac ratione videtur satis elegans atque disertus, et si frigidius dicta, quae paucula sunt, exceperis, vere floridus esse. Ita quoque LIPSIVS *l*) sentit, et *Florus compendium*, inquit, *non tam Liuii, a quo saepe dissentit, quam rerum Romanarum scripsit, si quid mei iudicii est, composite, diserte, eleganter. Subtilitas quidem et breuitas in eo saepe mira; et sententiarum quaedam gemmulae cum iudicio insertae et veritate.* A IVLIO CELSO *m*) *breuis hic et comtus historicus* vocatur. Eam vero breuitatem alii huic scriptori vitio vertunt. Sic CLAVDIVS VERDERIVS: *Florus breuitate sua se implicat potius, quam explicat, cuius opera multi libri periere; scelus laqueo dignum.* Quam quidem caussam aduersus istum LAVRENTIVS BEGERVS *n*) optime perorauit: qui frustra *κακοζηλίας* vitium quoque abstergere omni conatu, fortassis ex nimio Flori amore studet. Neque supra citatum Lipsii de Floro testimonium: omni affectationis suspicione istum liberare potest:

*l*) Elect. l. 2. c. 5.

*m*) In edit. Graeuii p. 118.

*n*) L. c. pag. 88.

poteſt: quoniam eodem ipſe malo laborat: vt ſtilus varie infectus atque ſententiis luxurians a criticis quotidie nec immerito accuſari videatur. Loca inuenies passim, quae, ſi modo vera lectio, ab nemine probari facile poterunt. Sunt hiſtorico certe indigna, et quae lectoribus caſtiori lingua inſtitutis ad maximam vſque nauſeam diſplicent. Exempli gratia, notante Graeuio, de Gallis, qui Romam incenderant, ſcribit: *n*) illos ſubito Camillum a tergo aggreſſum adeo cecidiſſe, *vt omnia incendiarum veſtigia Gallici ſanguinis inundatione deleret.* De Decimo Bruto ita: *o*) *peragratoque victor oceani littore, non prius ſigna conuertit, quam cadentem in maria ſolem, obrutumque aquis ignem, non ſine quodam ſacrilegii metu et horrore deprehendit.* De ingentibus Antonii nauibus *p*) *ad hoc turribus atque tabulatis alleuatae caſtellorum et vrbium ſpecie, non ſine gemitu maris, et labore ventorum ferebantur, quae quidem ipſa moles exitio fuit.* Rurſum: *q*) *commiſſam aciem* (Hannibalis et Flaminii ad Thraſimenium lacum) *ſecutus ingens terrae tremor: niſi illum horrorem ſoli equitum virorumque diſcurſus et mota vehementius arma fecerunt.* Porro: *r*) *vlterius iiſſet, niſi improbam claſſem naufragio caſtigaſſet oceanus. Reuerſus igitur in Galliam, claſſe maiore, auctisque admodum copiis, in eundem rurſus oceanum, eoſdemque rurſus Britannos —— cum maiore quam prius praeda reuectus eſt, ipſo quoque oceano tranquillo magis et propitio, quaſi imparem ſe fateretur.* Cum Mithridatis lacerata eſſet claſſis, inepte ſubiungit: *s*) *plane quaſi Lucullus quodam cum fluctibus procellisque commer-*

*n*) Lib. 1. c. 13. *o*) Lib. 2. c. 17. *p*) Lib. 4. c. 11.
*q*) Lib. 2. c. 6. *r*) Lib. 3. c. 10. *s*) Lib. 3. c. 5.

*commercio, debellandum tradidisse Regem ventis videretur.* Sic passim alibi. Multa in verbis et dictionibus esse maculosa quoque Graeuius notauit, ac inter alia persibilat, *nouum ad victoriam iter sanguinis sui semita aperire : t) Gallis quasi cote quadam populus R. ferrum suae virtutis acuebat: v) Fretum adolescentiae: x)* et similia. Tantum a sublimitate tumor abest, tantumque distant aera lupinis. Sed totus ideo Florus abiiciendus non est. Sunt mala et in aliis plerumque mixta bonis. Ad comparandam Latinae linguae facultatem aptiores sunt ex optima eius aetate Scriptores plurimi, qui contra blandos aeui sequioris errores nos facile munire possunt. Salua dictione Latina, meliorem vix habemus, qui compendio breui, ac velut in vna tabella, ortum atque processum reip. Romanae repraesentat.

§. LXXIV.

Cum artes restaurentur bonae, atque typis recens inuento more auctores ad promouendas literas cateruatim in lucem prodirent: L. Annaeus Florus noster primum vulgatus est *Parisiis* 1470. 4.

§. LXXV.

Seculo post Christum natum decimo sexto Florus prodiit *Venetiis* 1521. apud Aldum cum Polybio e versione Perotti. *Mediolani* 1510. fol. apud Leonhardum Vegium, cum Iustino et Sexti Rufi libello. *Pictauii* 1554. et 1563. 4. cum notis Eliae Vineti. *Parisiis* 1539. 4. cum notis Iohannis Camertis. 1545. 4. 1560. 12. *Antwerpiae* 1564. 8. cum Ioh. Stadii notis. *Lipsiae* 1512. fol. *Coloniae Agripp.* 1583. 8. cum notis Ioh. Stadii. 1592. 8. *Francofurti* 1588. fol. tom. 1. scriptorum historiae Romanae



t) Lib. 1. c. 14. v) Lib. 2. c. 3. x) Lib. 1. c. 26. circa fin.

manae cum Frid. Sylburgii notis. *Moguntiae* 1551. 8. cum notis Ioh. Camertis. *Heidelbergae* 1597. 8. cum Iusti Lipsii et Iani Gruteri notis. *Basileae* 1529. 8. 1532. folio. et 1557. 8. cum notis Iohannis Camertis.

§. LXXVI.

Seculo decimo septimo Flori historiam Romanam ediderunt *Parisiis* 1674. 4. in vsum Delphini, accurante Anna Tanaquilli Fabri filia. *Lugduni* 1606. 8. cum notis Eliae Vineti, Ioh. Camertis, Iusti Lipsii et Iani Gruteri; epitome quoque Liuii cum notis Caroli Sigonii et Martini Delrii. *Londini* 1692. 8. in vsum Delphini cum interpretatione et notis Annae Tanaquilli Fabri filiae. *Amstelodami* 1664. 12. ex officina Elzeuiriana cum variis lectionibus ex notis Gruteri, Salmasii, Vineti et aliorum. 1672. 8. ex officina Elzeuiriana cum notis variorum. 1672. 12. cum Ioh. Isaaci Pontani notis. 1692. 8. ex officina Wetsteniana cum integris Cl. Salmasii, longe auctioribus Graeuii, Freinshemii plerisque, et selectis Ioh. Camertis, Ioh. Stadii, Eliae Vineti, Iani Gruteri, Ioh. Isaaci Pontani, Christophori Adami Ruperti et aliorum notis, iconibus et monumentis ex Vltraiectina Graeuii, et indice Freinshemiano. *Roterodami* 1664. et 1670. 12. cum notis Minellii. *Lugduni Batauorum* 1632. 12. cum Vell. Paterculo, Aurelio Victore, Rufo Festo, Messala Coruino, Eutropio, Cassiodoro ex recensione M. Z. Boxhornii. 1638. 12. et 1655. 8. cum Cl. Salmasii notis, quas iam tum anno 1609. vix quatuordecim annos natus vulgauerat. Accedit Luc. Ampelii liber memorialis. 1648. 8. cum notis variorum curante Nicolao Blanccardo. 1657. 12. ex officina Elzeuiriana. *Vltraiecti* 1680. 8. cum variis nummorum et veterum monumentorum iconibus et obseruationibus, curante

rante Ioh. Georgio Graeuio. *Franequerae* 1690. 4. cum notis Cl. Salmaſii et aliorum. *Norimbergae* 1659. 8. cum Chriſtophori Adami Ruperti notis. *Neomagi* 1662. 8. curante Rutgero Hermannide. *Heidelbergae* 1609. 12. cum Iani Gruteri et Cl. Salmaſii tum adoleſcentuli notis. *Argentorati* 1632. 1636. et 1655. 8. curante Ioh. Freinshemio, cum notis, chronologia et indice. *Geneuae* 1684. 12. cum notis philologicis et hiſtoricis Dauidis Conſtantii: quibus excerpta chronologica accedunt. *Hafniae* 1700. 8. cum notis ad modum Minellii.

§. LXXVII.

Noſtro ſeculo videmus Florum eſſe vulgatum *Londini* 1715. 8. cum Lucii Ampelii libro memoriali. *Amſtelodami* 1702. 8. cum notis variorum, curante Graeuio. *Lugduni Batauorum* 1722. 8. cum notis variorum Dukeri opera collectis. *Berolini* 1704. folio cum luculentiſſimo Laurentii Begeri commentario critico atque hiſtorico, pulcherrimo quoque nummorum ac veterum monumentorum apparatu. Sed nondum integer eius prodiit Florus: editis enim prioribus duobus libris, clariſſimus Auctor 1705. fatis conceſſit. *Lipſiae* 1704. et 1718. 12. cum notis Chriſtiani Iunckeri ad modum Minellii.

§. LXXVIII.

SEXTVS IVLIVS FRONTINVS vir conſularis ab AELIANO *y*) vocatur et eius aequalis, vnde facile aetas illius intelligi poteſt. Scribit enim ad Diuum Hadrianum praefatione: *cum ad diuum Neruam patrem tuum ſalutandi viſendique gratia Formias veniſſem, diesque non-*



*y*) De inſtruendis aciebus, praefat. ad D. Hadrianum Caeſarem et cap. 1.

*nonnullos apud Frontinum, virum consularem insignem, et rei militaris peritum, diuerterem: intellexi sane, non minus studii ab eo ipso Graecae impendi, quam Romanae scientiae militari* etc. Rursum capite operis primo: *de Homerica disciplina armorum legimus opera Stracloclis, Herminae, et Frontini nostrae aetatis viri consularis.* In nullis tamen fastis, aut consulum serie, Frontini legimus fieri mentionem: vnde coniicimus, eum ex consulibus fuisse, in demortui locum suffectis. In pretio fuisse temporibus Neruae ac Traiani imperatorum abunde constat. Neruae iussu, de aquae ductibus se agere, in praefatione libelli, ipse testatur. Nec alium designat, quam Traianum imperatorem, in prologo libelli de agrorum qualitate, et controuersiis limitum, vbi de maximo imperatore loquitur, *qui victoriam Dacicam proxime reserasset.* Etiam Traiano dilectum fuisse, VEGETIVS z) diserte ait. *Vnius aetatis sunt*, inquit, *res, quae fortiter fiunt: quae vero pro vtilitate reip. scribuntur, aeterna sunt. Idem fecerunt alii complures; sed praecipue Frontinus, diuo Traiano ob eiusmodi comprobatur industriam. Horum instituta, horum praecepta, in quantum valeo, strictim fideliterque signabo.* Anno primo Vespasiani, ab V. C. IↃCCCXXII. ipso imperatore secundum cum Tito consule, praetor vrbanus fuit: quam dignitatem, eo eiurante, Domitianus cepit. *a*) Vespasiano Britanniam recuperante, Frontinus proconsulari potestate in Britannia, quantum quidem licebat, validam atque pugnacem Silurum gentem armis subegit; super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus. *b*) Inter

z) De re militari lib. 2. c. 3. *a*) TACITVS hist. lib. 4. cap. 39.

*b*) TACITVS Agricolae vita cap. 17.

ter alia grauiſſima munera et auguratum geſſit, quod ſplendidum ſacerdotium non niſi viris ſummis conferri ſolebat, nec, vt priſcum et religioſum, adimebatur viventi. Deceſſit tandem ſub Traiano imperatore, et in auguratu ſucceſſorem G. Plinium iuniorem habuit, qui hoc ſibi inprimis gratulabatur, quod ſucceſſerit Iulio Frontino, principi viro: poſteaquam ſe a nominationis die per aliquot annos inter ſacerdotes nominarit, quaſi in locum eius ſe cooptarit ipſe. *c*) Defunctus vir tantus monumentum ſibi vetuit exſtrui, dixitque: *impenſa monimenti ſuperuacua eſt; memoria noſtri durabit, ſi vita meruimus.* *d*) Nec eum fefellit opinio; ſupereſt ad nominis immortalitatem, quod ſuis ſibi meritis laboribusque exantlatis erexit, monumentum aere perennius. Docta viuit in ore virum. Etiam effigies Frontini manet ex nummo Smyrnaeorum apud SPONIVM *e*) atque GRONOVIVM: *f*) ſuaque tot ſeculorum interuallo virtutis gloria gaudet. Quamuis quod ad Frontini effigiem, nummis impreſſam, attinet, non adeo certum, auctorem ſignificari noſtrum: quod proconſul non fuiſſet auſus effigie ſua ſignare nummum. Et apud VAILLANTVM Stadiani extat nummus, in quo Frontini Fuſci nomen occurrit ita: ΕΠΙΣΤΡΑΤ. ΦΡΟΝΤΕΙΝΟΥ. ΦΟΥΣΚΟΥ. *g*)

## §. LXXIX.

Ex dictis facile patet, longe diuerſum, et fortaſſis aucto-

*c*) Vid. PLINIVS lib. 4. epiſt. 8.

*d*) PLINIVS lib. 9. epiſt. 19. *e*) Miſcell. pag. 140.

*f*) Theſauro antiq. Graec. tom. 5. num. 71. Vide etiam numiſmatum antiquorum ſyllogen Londini 1708. 4. editam pag. 10. vbi idem nummus, qui a Sponio affertur.

*g*) Confer, FABRICII bibl. Lat. vol. 2. pag. 737.

auctoris nostri libertum, fuisse Iulium Frontinum rhetorem, qui Alexandrum Seuerum imperatorem arte dicendi instituit. *h*) Et fallitur GADDIVS, *i*) qui rhetorem hunc strategematum auctorem habuit. Neque cum Frontonibus noster confundendus est, qui plures fuere: vtut IOH. ALB. FABRICIO, *k*) qui ad LVCIANVM *l*) prouocat, quam lubentissime concesserim, Frontonis et Frontini nomina non adeo religiose custodita semper videri. Nec ipsum Iulium Frontonem apud TACITVM *m*) affirmarit quisquam, et Frontinum consularem virum nostrum strategematum auctorem eundem fuisse. Equidem mihi certo persuadere non possum, totinter Frontones, illum Frontinum esse nostrum quem MARTIALIS *n*) *clarum militiae* vocat *togaeque decus:* multo minus illum, de quo idem, *o*) cum se negarit, Stoicorum more, vnquam moueri, vrcei tamen ficto colore captum:

*Hic tibi*, inquit, *donatur panda ruber vrceus ansa:*
*Stoicus hoc gelidam Fronto petebat aquam.*

Sed procul dubio nostrum intelligit Frontinum, *p*) vbi:

*De Nomentana vinum sine fece lagena,*
*Quae bis Frontino consule plena fuit.*

Huius enim et alio epigrammate *q*) studuit conciliare beneuolentiam, et

Per

*h*) Vid. AELIVS LAMPRIDIVS Alexandri Seueri cap. 3.
*i*) De scriprotibus non ecclesiasticis tom. 1. pag. 193.
*k*) Bibliotheca Latina l. 2. c. 19. vol. 1. pag 457.
*l*) De scribenda historia tom. 1 pag. 616. edit. Amstel.
*m*) Hist. lib. 1. cap. 20. et lib. 2. cap. 26.
*n*) Lib. 1. epigr. 56. *o*) Lib. 14. epigram. 106.
*p*) Lib. 10. epigr. 48. *q*) Lib. 10. epigr. 58.

*Per veneranda*, inquit, *mihi Musarum sacra, per omnes*
*Iuro Deos, et non officiosus amo.*

i. e. amo te, quod sacramento affirmare possem, etiamsi non ceremoniis amorem vsque peculiarem prae me feram.

## §. LXXX.

Scripsit (*a*) *strategematicon*, siue de strategematis, i. e. de solertibus ducum Graecorum, Romanorum, et aliorum in bello factis et dictis libros IV. Tres primum operis constituit libros, quibus deinde quartum adiunxit, quasi diuersum de *disciplina* militari opusculum. De tribus libris fidem facit ipsius viri consularis praefatio: vbi inter alia, *nostra sedulitas*, inquit, *impendet operam, vt quemadmodum res poscet, ipsum quod exigitur, quasi ad interrogatum exhibeatur: circumspectis enim generibus, praeparaui opportuna exemplorum veluti consilia. Quo magis autem discreta ad rerum varietatem apte collocarentur, in tres libros ea deducimus. In primo erunt exempla, quae competant proelio nondum commisso. In secundo, quae ad proelium, et confectam pacationem pertineant. Tertius inferendae soluendaeque obsidionis habebit* στρατηγήματα, *quibus deinceps generibus suas species attribui.* Quarto libro praefatur ab exordio ita: *multa lectione conquisitis strategematibus, et non exiguo scrupulo digestis, vt promissum trium librorum implerem, si modo impleui: hoc exhibebo ea, quae parum apte descriptioni priorum ad speciem alligata subiici videbantur: et erant exempla potius strategicon r) quam strategemata. Quae idcir-*

r) Disciplinae militaris.

*idcirco feparaui etc.* Neque confundendus eft hic liber cum alio auctoris noftri (*b*) *de fcientia militari*, quem ante libros ftrategematum ad Traianum fcripfit. Hoc enim ipfius verba praefatione de ftrategematis haud obfcure innuunt: *cum ad inftruendam rei militaris fcientiam, vnus ex numero ftudioforum eius accefferim, eique deftinationi, quantum cura noftra valuit, fatisfeciffe vifus fim: deberi adhuc inftitutae arbitror operae, vt follertia ducum facta, quae a Graecis vna* στρατηγηματικῶν *appellatione comprehenfa funt, expeditis amplectar commentariis.* Illorum vero quicquid fuit, temporum iniuria periit. STEWECHIVS *s*) quidem hoc opus de re militari, cuius fupra mentionem fecimus, quartum effe opinatur de ftrategematis librum: fed VOSSIVS *t*) plane diuerfum effe oftendit. Prodierunt ftrategemata Frontini *Romae* 1494. *Bononiae* 1495. ex caftigatione Philippi Beroaldi. *Parifiis* 1513. cum Vegetio ac Solino. *Coloniae* 1532. 8. ex officina Eucharii Ceruicornu, cum Flauio Vegetio de re militari, Aeliano de inftruendis aciebus, et Modefto de vocabulis rei militaris. 1580. 8. cum notis Francifci Modii Brugenfis. *Bafileae* 1555. fol. curante Ioh. Heroldo, vna cum Valerio Maximo et aliis exemplorum fcriptoribus. *Lugduni Batauorum* 1592. 8. et 1607. 4. cum Francifci Modii notis et Godefchalci Stewechii coniectaneis. 1644. 12. cum notis Petri Scriuerii, inter alios rei militaris fcriptores, Vegetium, Aelianum et Polybii de caftrametatione Romanorum eclogam. 1675. 12. cum Sam. Tennulii notis. *Vefaliae Cliuiorum* 1670. 8. cum Fr. Modii notis et Godefchalci Stewechii coniectaneis. Scripfit por-

*s*) Ad Veget. l. 2. c. 3. *t*) De hiftoricis Latinis lib. 3. part. 4. cap. 11.

porro (*c*) *de aquae ductibus vrbis Romae*, cum aquarum officium illi a Nerua imperatore esset iniunctum. Commentariolum hunc nobis aetatem inuidisse, BALTHASAR BONIFACIVS *v*) dolet immerito. Extat enim, et cum aliis Frontini operibus etiam nitide impressus et emendatus legi potest. Sunt libri duo, quos POGGIVS in descriptione ruinarum vrbis Romae testatur, se in monasterio Casinensi absconditos reperisse. Aliquoties vna cum Vitruuio, ex Iocundi Veronensis castigatione, prodierunt *Florentiae* 1513. et 1522. 8. *Argentorati* 1543. 4. *Parisiis* 1588. 8. cum Onuphrii Panuinii commentariis de rep. Romana et Ioh. Obsopoei notis. *Patauii* 1722. accurante Iohanne Poleno. Habes etiam Sexti Iulii Frontini de aquae ductibus vrbis Romae libros duo cum Roberti Keuchenii notis apud Graeuium thesaur. antiquitatum Romanarum tomo IV. Habentur et inter scriptores agrimensorios, qui *Parisiis* prodierunt 1554. 4. Frontini (*d*) *de agrorum qualitate*, siue expositio formarum ad Celsum Penestum; (*e*) *de limitibus agrorum*; (*f*) *de coloniis*: alii libelli, quorum fides nobis valde suspecta.

§. LXXXI.

Strategematum libris ex quibuscunque historiis exempla collegit virtutis militaris, in certos locos digesta; pari modo vt Valerius vitae ciuilis facta dictaque memoratu digna reliquit. Sunt ergo eius opera vt rerum varietate et copia, et serie temporum ordinatissima, se commendant, non sine magna vtilitate legenda. Praesertim ex illis plurimum frugis redundat in eos, qui exercitus ducunt atque cum



*v*) De quadraginta Romanae historiae scriptoribus cap. 12.

imperio sunt. Nam data quasi opera copiarum praefectis scribit, vt eos vel ad parandas, vel ad euitandas insidias, schola quadam militari praepararet. In ipsa rerum gestarum enarratione interdum ab aliis scriptoribus, dubium errore, an consilio, discrepare videtur.

§. LXXXII.

Stilus in scriptis Frontinianis vbique non aequalis est. Vnde quidam in iuuenilia, et maturioris aetatis opera distinguunt. OLAVS BORRICHIVS *x*) *Frontini*, inquit, *scriptum de re militari dictione ignobilius iudicatur, eoque a Scioppio in ferream reiicitur aetatem, siue, quod ab eodem admodum adolescente, vt Vossio persuasum, compositum sit, siue ab infelice sequioris aeui manu interpolatum.* Quartum intelligit de strategematibus librum, qui, vt supra dictum, ab aliquibus habetur pro illo primum edito de re militari opere. Sed contrarium a Vossio ostenditur: vt nusquam illud hodie reperiri putarim. Multa, procul dubio librariorum errore, sunt inepte repetita; interpolata multa. Dictio facilis et elegans passim; alibi vero etiam impedita et vix Latina: adeoque varia, vt vix sibimet ipsi constare videatur. Et hoc inficiari tamen non possumus, huic auctori multarum vocum militarium rationes ac interpretationes deberi: quas opera illius destituti cognouerimus nunquam. PHILIPPVS RVBENIVS *y*) de libellis aquaeductuum non sine caussa dubitari ait, an eiusdem sint Frontini, qui strategemata collegit: quoniam purior et emendatior in illis videatur sermo.

§. LXXXIII.

Omnia Frontini opera, quae extant, prodierunt *Lugdu-*

*x*) De auctor. Lat. ling. cogit. pag. 15. *y*) Electorum lib. 2. c. 35.

*Lugduni Batauorum* 1607. 4. cum Vegetio aliisque rei militaris ſcriptoribus, accurante Petro Scriuerio. *Amſtelodami* 1661. 8. cum variorum et ſuis notis curante Roberto Keuchenio.

§. LXXXIV.

Fuerunt plures alii, qui hac Latinae linguae decreſcente aetate hiſtoricis monumentis inclaruere. Cum vero nihil ad noſtram peruenerit memoriam: et, quoad licuit, notatu maxime digna exhauſerint, qui iam dudum fuerunt in hoc argumento verſati, G. I. VOSSIVS in eruditiſſimo de hiſtoricis Latinis commentario, IOH. HALLERVORDIVS, BERNH. A MALLINCROT, CHRISTOPH. SANDIVS, DEGOREVS WHEAR, IOH. CHRISTIAN. NEV, ceteri, quotquot hiſtoricorum merita enuclearunt: ſufficiat expoſuiſſe notiores, quique claſſicorum nomine vulgo venire ſolent. Et magnitudo voluminis, et feſtinatio exigit, vt quae de philoſophis et huius ſeculi idiotiſmis reſtant, etiam paucis exequamur.

## CAPVT X.

## De Philoſophis, qui ſeneſcente Latina lingua, ſcriptis ſuis inclaruere.

§. I.

*Philoſophia commendatur.* 2. *Philoſophi de lingua et orationis caſtitate parum ſoliciti.* 3. *Aliquando ſe faſtu et ineptiis ſuſpectos de mala mente reddiderunt.* 4. *Et aliorum in ſe commouerunt odia.* 5. *Saniores hoc ſeculo recenſentur, atque in his* 6. *Medicorum Cicero*, AVR. CORNELIVS CELSVS. 7. *Diuerſus ab aliis eius nominis auctoribus.* 8. *Celſi medici merita.* 9. *Scripta ſpuria.*

10. *Genuina.* 11. *Admiratores.* 12. *Calumniatores.* 13. *Praestantia.* 14. *Dictio.* 15. *Editiones seculi decimi quinti.* 16. *decimi sexti.* 17. *decimi septimi.* 18. *decimi octaui, recensentur.* 19. SCRIBONIVS LARGVS *medicus, eiusque merita, et librorum editiones describuntur.* 20. L. ANNAEVS SENECA *philosophus.* 21. *Eius scripta.* 22. *Etiam deperdita.* 23. *Auctoritas.* 24. *Dictio et merita.* 25. *Vtriusque Senecae editiones seculo decimo quinto.* 26. *decimo sexto.* 27. *decimo septimo.* 28. *decimo octauo, recensentur.* 29. APICII *tres gulae dediti, quorum primus.* 30. *Alter.* 31. *Tertius, recensentur.* 32. *Apicii nomen a quibusdam pro communi, non proprio, sumitur.* 33. *Apicii liber de re culinaria repertus.* 34. *Auctorem agnoscit eum, quem secundo loco nominauimus.* 35. *Diuersum ab illo, cuius Iuuenalis meminit.* 36. *Apicii stilus.* 37. *Libri eorundemque editiones.* 38. COLVMELLA. 39. *Eius libri.* 40. PALLADIVS. 41. *Eius libri.* 42. *Editiones omnium rei rusticae scriptorum, recensentur.*

§. I.

Philosophi plures hoc aeuo ac semper videri magis, quam esse, voluerunt. Philosophia certe nihil excellentius in orbe: vtpote quae omnium disciplinarum regina et moderatrix, vitae magistra, bonarum artium procreatrix, felicitatis et summi boni possessio, rationis praesidium atque vnicum, quod mortalibus vbique locorum diuinitus concessum, in rebus secundis ornamentum, in aduersis solatium: adeo quidem, vt sine ea, nec orator, nec poeta, nec iure consultus, nec historicus, nec artis cuiusquam professor reperiatur bonus. Sapientiam qui non amat, eum insanire oportet, suoque maximo detrimento castra stultorum sequi. Vt omni-

omnipotentis maximi Dei munus est, quod viuimus et pluribus disciplinis artibusque sumus dociles: ita iuxta Deum philosophiae opus est, quod bene viuimus, ac eruditos inter nostra nomina profiteri possumus. Etsi literae nihil prosunt, seculi superantibus vitiis, cuique facilius in philosophia secedere licet, vt in eius quasi foueatur sinu, ac tuto versetur in portu et sacrario suo. Vtraque fortuna ratio, et quae cum illa necessario coniuncta esse debet, philosophia nos primum ad immortalis Dei cultum, tum ad modestiam, animique magnitudinem erudiuit; ab animo, cuius recte dicitur esse medicina, tanquam ab oculis caliginem dispulit: vt omnia supera, infera, prima, vltima, media videre possimus. Nec immerito MARC. TVLLIVS: *a*) *o vitae philosophia dux! o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu vrbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitae conuocasti. Tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum et vocum communione iunxisti. Tu inuentrix legum, tu magistra morum et disciplinae fuisti. Tu vitae tranquillitatem largita nobis es, et terrorem mortis sustulisti.* Philosophum alibi vult CICERO *b*) esse eum, qui studeat omnium rerum diuinarum atque humanarum vim, naturam, caussamque nosse, et omnem bene viuendi rationem tenere; et philosophiam, cognitionem omnium optimarum rerum, atque in his exercitationem. Vera philosophia ad morum compositionem rectamque institutionem pertinet: *c*) quia virtutum omnium disciplina est, atque in publicis simul et priuatis negotiis excellit:

*a*) Tusc. 5. *b*) De orat. l. 3.

*c*) Vid. A. GELLIVS l. 5. c. 1. et l. 10. c. 22.

lit: imo ciuitates et remp. perite adminiſtrat. Hinc VLPIANVS *d*) iureconſultos, qui in nodis controuerſiarum decidendis verſantur, veram tradit philoſophiam profiteri. Sic et apud GELLIVM *e*) Afranius poeta veram ſapientiam opinatus eſt, filiam eſſe vſus et memoriae: vt qui ſapiens rerum humanarum eſſe velit, experientia doctus in rep. verſari conſtanter et aſſidue debeat:

*Vſus*, inquit, *me genuit, mater peperit memoria:*
*Σοφίαν me vocant Graii, vos ſapientiam.*

§. II.

Philoſophos non adeo ſolicitos et religioſos fuiſſe Latinitatis cuſtodes: vel inde patet, quod ſibi neſcio quam fingendi et monſtra vocabulorum producendi libertatem arrogabant: vt veritatis et rerum magis, quam verborum viderentur eſſe ſtudioſi. Hinc peculiaris eorum dictio, minus caſta et elegans. Quod nec ipſe diſſimulat SENECA, qui diſerte non verba docet, verum opera philoſophiae tractanda eſſe; *f*) non populare artificium, nec oſtentationi paratum, non in verbis, ſed in rebus conſiſtere; *g*) facere philoſophiam docere, non dicere; *h*) et ludum literarium philoſophorum relinquere, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocent. *i*) Oratio philoſophi qualis eſſe debeat, multis paſſim oſtendit. Inprimis vero notanda epiſtola quadrageſima, qua promti et profuſi ſermonis conſuetudinem negat philoſopho iucundam; grauem et tardam orationem magis intrare et deſcendere. Recte quidem et ſapienter. *Vix*, inquit, *oratori permiſerim talem dicendi*

*d*) L. 1. de iuſtit. et iure. *e*) Noct. Attic. l. 13. c. 8.
*f*) Epiſt. 24. *g*) Epiſt. 16.
*h*) Epiſt. 20. pr. *i*) Epiſt. 71.

*cendi velocitatem, irreuocabilem, ac sine lege vadentem. -- -- In Graecis hanc licentiam tuleris: nos etiam cum scribimus, interpungere consueuimus. Cicero quoque noster, a quo Romana eloquentia extitit, gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, et aestimat, et praebet aestimandum. Fabianus vir egregius et vita, et scientia, et quod post ista est, eloquentia quoque, disputabat expedite magis, quam concitate: vt posses dicere, facilitatem esse illam, non celeritatem. Hanc ego in viro sapiente recipio, non exigo, vt oratio eius sine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quam profluat.* Cum vero peculiares et prope a ciuitate Romana abhorrentes fingerent sibi dictiones assidue; quamuis nolit a rebus studium transferendum esse ad verba; *k*) ipse veritus est vulgari modo cum istis loqui. Sic verbi gratia, *expedire me poteram*, inquit *l*) *si philosophorum lingua vti voluissem, vt dicerem* VNITA *corpora.* Ser. Flauius Fabianus, cum philosophiam ciuitate donare vellet, vocabula multa nouauit. Neque enim aliter fieri poterat, cum in Graeco quoque sermone veteres illi procudere multa necesse habuerint. Putabatur is primus, quam Graeci οὐσίαν dicunt, eam Latine *essentiam* nominasse. Ita certe QVINTILIANVS *m*) credidit, qui cum *rhetoricam* a quibusdam Latine loquentibus *oratoriam*, aut *oratricem* vocari dixisset: et *haec*, inquit, *interpretatio non minus dura est, quam illa Flauii* ESSENTIA *atque* ENTIA. Idem: *n*) οὐσίαν, *quam Flauius essentiam vocat, neque sane aliud est eius nomen Lati-*

*k*) Epist. 40. extr. *l*) Quaest. natur. l. 2. c. 2.
*m*) Institut. orat. l. 2. c. 14. *n*) L. c. l. 3. c. 6.

*Latinum.* Rurſum: *o*) *multa ex Graeco formata noua, ac plurima a Ser. Flauio, quorum dura quaedam admodum videntur, ut* ENS *et* ESSENTIA, *quae cur tantopere aſpernemur, nihil video.* etc. Primus quidem, vt alibi diximus, *p*) eam vocem finxerat Cicero: ſed quod Flauius eam primus vſu triuiſſet, et quod alias multas fabricatus eſſet; illius quoque origo ad eum referebatur.

§. III.

Faſtu et ineptiis pleni ſophiſtae plurimi ſine re iactant ſapientiae ſtudium ac philoſophi volunt videri, vt maiorem ſibi gloriam, humani certe aliquid fauoris et neſcio quam inter mortales auctoritatem nanciſcantur. Vel quotus quiſque philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, vt diſciplinam, non oſtentationem ſcientiae, ſed legem vitae putet; qui obtemperet ipſe ſibi, ac decretis ſuis? Videre contra licet plurimos, cum quorum vita valde pugnat oratio: quod quidem, vt non poteſt non eſſe euidens, turpiſſimum eſt, ac alios longe ſaniores auertit. Ecquis ſequeretur philoſophos, qui ſibimet ipſis non ſapiunt, eaque leuitate et iactantia peragunt omnia, vt iis fuerit nihil didiciſſe melius. Adulatores videbis alios, plurimos gloriae inanis et pecuniae cupidos, multos libidinum ſeruos, gulae deditos: cum vitiorum et peccatorum omnem a philoſophia profiteantur ipſi petendam eſſe medicinam, qua ſine nec ſanum fore animum. Quandoquidem vero perſuaſio ſcientiae decipit multos: vt qui ſibi videntur ſapere, aut aliis videri volunt, ſtulti facti ſint, atque ſtuduerint alii excellere aliis pertinaciter: excitarunt haereſes; ac pe-

*o*) Lib. 8. c. 3. *p*) De virili aetate Lat. linguae part. 1. c. 1. §. 34. et part. 2. c. 2. §. 27. Confer. SENECA epiſt. 58.

ac peculiares doctrinas in philosophia, quas vulgo dicimus sectas, et animi aliquando feruore maximo propositas inter se defenderunt acriter. Tantus plerosque sui ipsius amor cepit; tanta superbia occupauit; tantaque fuerunt, cum dicta cuique sua maxime pulchra videantur, partium studia: vt non de veritate, sed de inani gloriola et quaestionibus incertis vel insanis contendere fuerint deprehensi. Ita nec pallium tegere potuit malitiam; nec barba fingere sapientiam hominibus, de vitiorum longe maximorum turpitudine haud immerito suspectis: cum et ipso, quem prae se ferunt, rerum humanarum contemtu profundissima lateat arrogantia; et nutriatur ad nefarios conatus pestifera temeritas. Id genus hominum philomoros et stultos dixeris, non philosophos atque sapientes. Hinc Attici nihil lubentius fecerunt comici, quam vt philosophorum disciplinas et institutionem in scena traducerent, et populo propinarent ridendam. Id quod ex ARISTOPHANIS dramatibus, DIOGENIS LAERTII philosophorum vitis atque dogmatibus, et ATHENAEI Deipnosophistis, abunde patet. Maximorum philosophorum vitia ex fontibus illis PETRVS GREGORIVS THOLOZANVS q) notat. Ex Stoicorum secta hoc aeuo Romae grauissimus morum censor fuit Seneca: atqui Suillus r) non veretur illi exprobrare, quod cum Agrippina, et Germanici filia, et matre Neronis, rem haberet: qua de re tandem etiam reus factus est. Refert DIO CASSIVS s) quoque, Senecam, studiis sapientiae eminentissimum sui seculi, insimulatum adulterii cum Iulia M. Vicinii



q) De republica lib. 17. cap. 7.

r) Apud TACITVM annal. lib. 13. s) Lib. 60.

vxore, Germanici et Agrippinae filia, confictis in illam a Messalina criminibus: vnde et pulsus erat in exilium, donec ei Agrippina restitutionem impetrauit. *t*) Addit XIPHILINVS ex Dione, aliter Senecam egisse, quam diceret, scelerum refertissimum et impulsorem, vt Nero matrem necaret, quacum ipse consuetudinem haberet, conspiratorem contra Neronem cum Rufo praefecto praetorii: vnde misso sanguine mori coactus est. Contra quam ipse *v*) monuit: *facere docet philosophia, non dicere: et haec exigit, vt ad legem suam quisque viuat, ne orationi vita dissentiat, vt ipsa inter se vita vnius coloris sit.* Agnoscit multorum scholas esse diuersoria otii: *x*) atque hinc inuidiosum philosophiae nomen: *y*) *asperum*, inquit, *incultum et intonsum caput, et negligentiorem barbam, et indictum argento odium, et cubile humi positum, et quicquid aliud ambitionem peruersam sequitur, deuita. Satis ipsum nomen philosophiae (etiamsi modeste tractetur) inuidiosum est.* Et Macedo philosophus, apud GELLIVM, *z*) scribi debere censebat pro foribus omnium templorum: *ego odi homines ignaua opera et philosopha sententia.* Nihil enim fieri posse indignius, neque intolerantius, quam quod homines ignaui ac desides, operti barba et pallio, mores et emolumenta philosophiae in linguae verborumque artes conuerterint; et vitia facundissime accusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes. De quibus et IVVENALIS: *a*)

> *Vltra Sauromatas fugere hinc libet, et glacialem*
> *Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,*
> *Qui Curios simulant, et Bacchanalia viuunt.*

§. IV.

*t*) Confer. TACITVS annal. l. 12. *v*) SENECA epist. 20. pr.
*x*) Epist. 109. *y*) Epist. 5. conf. A. GELLIVS l. 9. c. 2.
*z*) Noct. Attic. l. 13. c. 8. *a*) Satyr. 2.

## §. IV.

Hinc triſte philoſophorum fatum, vt ſaepius cum malis fuerint eiecti ex ciuitatibus boni: et quod iucundiſſimum eſt in vita mortalium, quandoquidem multorum vitiis redderetur inuiſum, cane peius et angue fugerint, qui cum imperio fuere. Epicurei Roma exacti ſenatus conſulto. *b*) Meſſenii in Arcadia eos, veluti peſtes adoleſcentum, quibus philoſophiae labem imprimerent, propter mollitiem et impietatem, ante ſolis occaſum agro Meſſenio excedere iuſſerunt: iisque pulſis, fana luſtrari a ſacerdotibus, a magiſtratibus totam vrbem purgari voluerunt, tanquam a ſordibus et ſentina quadam liberam. Ferunt et a Lyctiis *c*) in Creta quoſdam ex Epicureis, eo profectos, fuiſſe pulſos, legemque populari ſermone ſcriptam, qua effeminatae ſapientiae et degeneris, et turpis, inuentores, diis inuiſi, Lyctio pellerentur: quod ſi quis eo perueniſſet, contemta lege, eum in cataſta vinctum, iuxta curiam, dies viginti, nudum melle et lacte perfundi, vt ab apibus et muſcis conſumeretur interim: quibus exactis, ſi ſuperſtes eſſet adhuc, muliebri veſte indutum de ſaxo praecipitari iuſſerant. *d*) De philoſophis ſenatus conſulto C. Fannio Strabone et M. Valerio Meſſala coss. Roma pulſis mentio facta eſt in eo libro, quem de adoleſcentia Latinae linguae ſcripſimus. *e*) Mathematici, genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax,

Ii ii 3 *f*) hoc

*b*) Teſte SVIDA in Epicuro. *c*) SVIDAS in v. αἵρεσις

*d*) Conf. PETRVS GREGORIVS THOLOSANVS de republica l. 17. c. 8. §. 15. et ſyntagm. iuris vniuerſi l. 18. c. 7. §. 6. 7. et l. 1. c. 8. §. 3.

*e*) Cap. 4. §. 5. pag. 170. ſeq.

*f*) hoc feculo iudiciaria aſtrologia, ſiue genethliace vtebantur; atque, vt SEXTVS EMPIRICVS *g*) habet, magnifico nomine artis vanitatem exornabant. Suo tempore, *quis ignorat*, inquit CICERO, *h*) *ii, qui mathematici vocantur, quanta in obſcuritate rerum, et quam recondita in arte, et multiplici ſubtilique verſentur? Quo tamen in genere ita multi perfecti homines extiterunt, vt nemo fere ſtuduiſſe ei ſcientiae vehementius videatur, quin quod voluerit conſecutus ſit.* Ipſe Tiberius huic arti fuit addictus, ac negligentior circa religiones ac Deos, ratus, cuncta fieri fato. *i*) Hinc vetus ſcholiaſtes Iuuenalis: *k*) *Thraſyllus multarum artium ſcientiam profeſſus, poſtremo ſe dedit Platonicae ſectae, ac deinde Matheſi, quae praecipue viguit apud Tiberium.* Attamen mathematicos expulit, ita quidem, vt deprecantibus, ac ſe artem deſituros promittentibus, veniam daret. *l*) Imo facta ſunt de mathematicis magisque Italia pellendis ſenatus conſulta: quorum e numero L. Pituanius ſaxo deiectus eſt. *m*) Item ſub Nerone de mathematicis Italia pellendis factum eſt ſenatus conſultum atrox et irritum. *n*) Vitellius Imperator nullis infenſior, quam vernaculis, qui ſcurrae ſunt oris intemperantia noti, atque mathematicis: vt quiſque deferretur, inauditum capite puniebat: et edicto iubebantur omnes vrbe et Italia

*f*) Vt TACITVS habet hiſtor. l. 1. c. 22.

*g*) Lib. 5. aduerſus mathematicos. vid. A. GELLIVS noct. Attic. l. 1. c. 9.

*h*) De oratore l. 1. c. 3. *i*) SVETONIVS Tib. cap. 69.

*k*) Ad ſatyr. 6. v. 574. Confer. SVETONIVS Tib. cap. 14. et Calig. cap. 19.

*l*) SVETONIVS Tib. cap. 36.

*m*) TACITVS annal. l. 2. c. 32.

*n*) TACITVS annal. l. 12. c. 52.

Italia excedere. *o*) Vespasianus quidem philosophorum contumaciam lenissime tulit: *p*) Domitianus vero philosophos omnes vrbe Italiaque submouit. *q*) Hinc SVLPITIA poetria: *r*)

*Nunc igitur qui res Romanas imperat inter,*
*Non trabe, sed tergo prolapsus, et ingluuie albus,*
*Et studia, et sapiens hominum nomenque genusque*
*Omnia abire foras atque vrbe excedere iussit.*

§. V.

Saniorum philosophorum hoc seculo superstites habemus aliquot: primo qui medicam artem professi sunt. Vt reliquarum disciplinarum, ita inprimis medicinae artisque salutaris mater et inuentrix est philosophia et accuratior rerum naturalium contemplatio. Sanior inquam contemplatio et vsus, non fortuita et multis exitiosa inuentio medicinae dicenda est mater. Ars diuina est, vt corporis humani affectiones variae, varia et antiqua, et omnium maxime necessaria. Quo Siracidis spectat commendatio: quem Deus fecit, non contemseris medicum. De abusu et malis medicastris loquuntur, qui secus sentiunt. Hoc innuunt, medicorum, vt nomina captant facile mortales, inscitiam insignem esse atque malitiam: quae cognitu difficilis, et raro

*o*) SVETONIVS Vitell. cap. 14. confer. TACITVS histor. l. 2. c. 62.

*p*) SVETONIVS Vespas. cap. 13. XIPHILINVS ex Dione in Vespasiano auctor est philosophos omnes ob nimiam dicendi vsurpatam libertatem, Stoicos et Cynicos vrbe eiecisse, et praeter Musonium, et Demetrium Cynicum, et Hostilium in insulas relegasse.

*q*) Idem Domit. cap. 10. Confer. A. GELLIVS l. 15. c. 11. et XIPHILINVS in Domit.

*r*) Satyra de corrupto statu reip. temporibus Domitiani, praesertim cum edicto philosophos vrbe exegisset.

raro ante acceptam cladem pateat. Diſpiciendum ergo ſedulo, vt probi et periti tantum admittantur; vel ſi admiſſi non reperiantur eſſe tales e medicorum, qui artem profitentur ſalutarem, eiiciantur mature, ac liberum illis occidendi interdicatur exercitium. Nulla quippe lex, quae puniat inſcitiam capitalem medicorum, vt dicebat PLINIVS, s) nullum exemplum vindictae. Diſcunt periculis noſtris. Experimenta per mortes agunt. Et medico tantum hominem occidiſſe, impunitas ſumma eſt. Hinc Adriani querela, turba ſe medicorum periiſſe. Et PHILEMON, comicus Syracuſanus poeta: ſolo medico et aduocato occidere licere impune ſine aliquo ſuo periculo. t) Recte Damoxeno comico apud ATHENAEVM v) medicinae tantum eſt particeps, quicunque rerum naturas didicit. De medicorum origine SENECAM x) atque PLINIVM conſule. y) Duos hoc aeuo producemus medicos haud ſane indoctos, Cornelium Celſum atque Scribonium Largum: ex ſtoicorum deinde ſchola philoſophum facile principem, L. Annaeum Senecam: Longe ab illo mox diuerſum, gulae patronum, Apicium: denique Columellam atque Palladium, rei ruſticae ſcriptores: qui certe ad alias aliasque diſciplinas philoſophorum dogmata traduxerunt. Sed a primis ordiendum eſt.

## §. VI.

AVR. z) CORNELIVS CELSVS, Romanus, quamuis ſint, qui Veronenſibus eum vindicare mallent: a) ple-

s) Hiſt. natur. lib. 29. cap. 1. t) Pl. confer. PETRVS GREGORIVS THOLOSANVS de republica lib. 17. cap. 9.

v) Deipnoſoph. lib. 3. cap. 23. x) Epiſt 95.

y) Hiſtor. natur. lib. 29. cap. 1.

z) ALDVS, et qui eum ſequuntur, non *Aurelium*, ſed *Aulum* vocant. a) Ita COELIVS RHODIGINVS antiq. lect.

*a*) plerique enim MSti codices eum fuiſſe Romanum diſerte notant. De parentibus et toto illius vitae curſu nihil vnquam relatum legi. Stili nitor et elegantia quoſdam permouerunt recentioris aeui criticos, vt eum Latinae linguae adſcriberent ſeculo aureo, quod ſub Auguſti imperio ac paulo ante eius tempora fuit. Ita celeberrimus Celſi editor, IOH. ANTONIDES VAN DER LINDEN *b*) centum et viginti annis eum ante maiorem Plinium fuiſſe affirmat. Cui ſi fides habenda, Celſus temporibus vixiſſet C. Iulii Caeſaris; vel, ſi a morte Plinii, quae in primum Titi Veſpaſiani imperatoris annum ab V.C. DCCCXXXI. incidit, initio imperii Octauiani Auguſti eum fuiſſe oporteret. Eundemque et plures alii ſequuntur. Quoniam vero COLVMELLA, *c*) qui ſub Claudio Imperatore ſcripſit, eum Iuliumque Atticum celeberrimos aetatis ſuae auctores fuiſſe fatetur: omnino agnoſcendus eſt ipſius aequalis, vel proximus natu. Hinc et maior eruditorum pars eum ſub Tiberio vixiſſe, vel ipſo forte imperante natum ad Traiani vſque tempora vitam produxiſſe arbitrantur. *d*) A QVINTILIANO

*a*) Ita COELIVS RHODIGINVS antiq. lect. l. 14. c. 5. et IOH. RHODIVS in vita Celſi referunt, Veronenſes cum Macrobio, Vitruuio et Plinio, Celſum quoque ſuum ortu ciuem agnoſcere. Elegans BALDVINI RONSAEI de Cornelio Celſo epigramma eſt:

> *Hippocrati quantum debet Cos inſula magno,*
> *Pergama tantundem docte Galene tibi.*
> *His tamen ambobus quantum ſua patria debet,*
> *Tantum, Corneli, maxima Roma tibi.*

*b*) Praefatione ad Guidonem Patinum, Pariſienſem medicum.

*c*) De re ruſtica l. 1. c. 1. et lib. 3. c. 17.

*d*) Vid. IOH. RHODII vita Aur. Corn. Celſi.

NO *e*) eum castra scepticorum secutum esse docemur. In medicis Hippocratem Coum praesertim sibi imitandum proposuit, cuius etiam pleraque Latino sermone quam felicissime expressit. Atque adeo suum opus de philosophia vniuersa, dici non potest quanta elegantia instruxit: cum etiam Fabii *f*) temporibus in hoc genere paucissimos adhuc eloquentes literae Romanae tulerint. Ideoque Latinitatis studiosi omnes, sed illi inprimis qui arti incumbunt salutari, superstites de re medica libros nocturna versare manu versare diurna debent. Huius enim scriptoris, qui Latinos medicos inter primus est, auctoritas et summa, quam in hac disciplina et vtilitatis, et delectationis caussa adhibuit, elegantia, medicis omnibus nota est, aut nota saltem esse debet. Eo vsque pomoeria Romanae eloquentiae protulit: vt medicis sua quoque eleganter et caste proferre liceat; eaque incomparabilis doctrina suauiori lingua sese iam cultioribus ingeniis merito commendet. Haud ab re igitur FRANCISCVS FLORIDVS SABINVS *g*) *Cornelium Celsum*, inquit, *ego tam excellentem scriptorem fuisse reor, vt paucos ei anteponendos Latium protulisse censeam, cum medicinam tam candide eleganterque Romanis literis illustrauerit, quam potuit, qui ingenium sic ad omnes scientias versatile habuit, vt ad id vnum a natura formatus videretur, quod vir praestantissimus tractare constituisset. Itaque cum eius, quae exstant, lucubrationibus nihil sit pulchrius, nihil elegantius, quam ornate philosophica explicasse credendus est.* Ex hoc Latinitatis amantes Latinas morborum nuncupationes discere debent.

§. VII.

*e*) Instit. orat. lib. 10. cap. 1. circa fin. *f*) Quod fatetur l. c.
*g*) Lection. subcisiu. l. 1. c. 4.

## §. VII.

Fuerunt et alii Celſi. Celſus Albinouanus, ad quem HORATIVS ſcripſit. *h*) Celſus Epicureus, contra quem Origenes, cuique Lucianus Pſeudo-Mantem inſcripſit. *i*) Hunc Celſum IOH. IACOB A RYSSEL *k*) male cum noſtro confundit. Alius quoque fuit Cornelius Celſus Imperator, de quo TREBELLIVS POLLIO. *l*) Vir clariſſimus Celſus Aelianus, cuius meminit IVLIVS CAPITOLINVS. *m*) Iulius Celſus, cui de vita C. Iulii Caeſaris commentarii tribuuntur, neſcio an ille ſit Iulius Celſus, quem AELIVS SPARTIANVS *n*) inter iureconſultos recenſet. Et Celſi ICti AELIVS LAMPRIDIVS *o*) meminit: nec dubito plures fuiſſe temporibus diuerſis, quorum mentio fit apud POMPONIVM *p*) quod Pegaſo Celſus, Celſo Patri ſucceſſerit Celſus filius et Priſcus Neratius, vterque conſul. De vtroque Celſo agemus ſuo loco et tempore. Fuit Apuleius Celſus Scribonii Largi praeceptor Centuripis ortus. *q*) Fuit diſcipulus Libanii Celſus Cilix. *r*) Fuit, Theodoſii et Arcadii temporibus, Celſus, Archetimo patre ortus, vt SYMMACHI *s*) verbis vtar, genere, eruditione, voluntate laudabilis, adeoque dignus, qui adiudicetur



*h*) Lib. 1. epiſt. 8. *i*) Vid. VOLATERRANVS anthropologiae l. 14.

*k*) In continuatione Voſſii de philoſophorum ſectis pag. 158.

*l*) Triginta tyrannis c. 29. *m*) Maximo et Balbino c. 17.

*n*) Hadriano cap. 18. confer. eiuſd. c. 4. et 7.

*o*) Alexandro Seuero c. 68. *p*) Extr. l. 2. de origine iuris. confer. POLITIANI l. 5. epiſt. 9. EBERLINVS, GRAVINA, FORSTERVS, HOFMANNVS et quotquot iuris hiſtoriam ſcripſerunt.

*q*) Vid. SCRIBONII LARGI de compoſ. med. cap. 94. et 171.

*r*) De quo VALESIVS ad Ammianum l. 22. c. 9.

*s*) Lib. 10. epiſt. 25.

ab imperatore nobilibus cum praerogatiua consulari. Vulgo notus est Aruntius Celsus Grammaticus. Plures alii consules et viri celebres. *t*)

§. VIII.

Celsus noster vir omnium sui temporis doctissimus et elegantissimus: nec tamen ipse medicus, qui, salutarem exercendo artem, sibi voluerit vnquam facere quaestum: ratus et huius disciplinae accuratam cognitionem ad virum vniuersae naturae prudentem pertinere. *v*) Scripsit ergo non solum rusticae disciplinae corpus libris quinque, de quibus COLVMELLA, *x*) *Nostrorum*, inquit, *temporum Cornelius Celsus totum corpus disciplinae quinque libris complexus est*: verum et reliquarum pene omnium, quae alicuius sunt nominis, artium praecepta reliquit. Sic ille vir vere πολυμαθὴς belli pacisque artes, agriculturam et ciuilem prudentiam, vniuersam philosophiam, medicinam et ius ciuile perspicuis commentariis illustrauit atque tradidit. Hinc FABIVS QVINTILIANVS: *y*) *Cornelius Celsus mediocri vir ingenio, non solum de his omnibus conscripsit artibus*, philosophia scilicet ac eloquentia, *sed amplius etiam rei militaris et rusticae, etiam et medicinae praecepta reliquit: dignus vel ipso proposito, vt eum scisse omnia illi credamus.* Ecquis dubitat Celsum nostrum intelligi, eiusque multi iugam scientiam laudari ab AVGVSTINO *z*) vbi *opiniones*, inquit, *omnium philosophorum, qui sectas varias condiderunt, vsque ad tempora sua* (*neque*

*t*) Vid Lexicon vniuersale Geographico-Historicum in v. *Celsus.*
*v*) Vid. COLVMELLA de re rustica l. 2. *x*) Lib. 1. c. 1.
*y*) Instit. orat. lib. 12. cap. 11. Confer. eiusd. lib. 10. c. 1. vbi: *scripsit non parum multa Cornelius Celsus, Scepticos secutus non sine cultu ac nitore.* *z*) De haeresibus praef.

*que enim plus poterat) sex non paruis voluminibus quidam Celsus absoluit. Nec redarguit aliquem, sed tantum quid sentirent aperuit, ea breuitate sermonis, vt tantum adhiberet eloquii, quantum rei nec laudandae, nec vituperandae, nec affirmandae, aut defendendae, sed aperiendae, indicandaeque sufficeret, cum ferme centum philosophos nominasset: quorum non omnes instituerunt haereses proprias: quoniam nec illos tacendos putauit, qui suos magistros sine ulla dissensione secuti sunt.* Libros eum scripsisse rhetoricos, non ex vno loco FABII nobis constat. Sic finem rhetorices Cornelius Celsus *a*) ait, dicere persuasibiliter in dubia et ciuili materia. In caussarum statu diuersam plane a Tullio sententiam fouet. *b*) Rursum ipse duos facit status generales, an sit, quale sit. *c*) Et cum oratorum actiones recensere instituit, falso Brutum orationem pro Milone dixisse tradit. *d*) Haec Celsi merita IANVS DOVSA *e*) epigrammate quam venustissime complexus est:

*Facta vrbana tuo res rustica munere scriptis,*
*Nec minus illustris est medicina tuis.*
*Hinc quoque militiae tractasti commoda rhetor,*
*Hoc Martem Musis iungere, Celse, fuit.*

Passim et Celsi *veterinaria* memoratur: quod FABRICIVS V. C. *f*) opinatur inde esse, quod eius argumenti aliquid in libris de agricultura pridem deperditis attigerit: quemadmodum Columella quoque de mulomedicina a Vegetio laudatur.

## §. IX.

Falso illi tribuitur *ad Caium Iulium Callistum epistola,*



*a*) Apud FAB. VM instit. orat. l. 2. c. 15.
*b*) Ibid. l. 3. c. 6. *c*) Loco citato. *d*) Ibid. lib. 10. c. 1.
*e*) In Sylua extemporal. *f*) Biblioth. Lat. suppl. ad lib. 2. c. 4.

*ſtola*, quae ſub Cornelii Celſi nomine Marcelli Empirici libro de medicamentis praefigitur. Multis vero argumentis probatur hanc epiſtolam eſſe Scribonii Largi, qua ſuam de compoſitione medicamentorum diſſertationem Calliſto dicauit. Apud eundem Marcellum et breuior epiſtola eſt alia *ad Pullium Natalem*, quae Celſo adſcribitur, qua auctor Natalis rogatu duos compoſitionum libros ex Graeco in Latinum ſermonem conuertiſſe teſtatur. Hanc vero etiam Scribonium Largum ſcripſiſſe vel inde patet, quod in prioribus literis ſe plures compoſitiones collecturum promiſit. Vtraque epiſtola exſtat in calce librorum Corn. Celſi de medicina, a Plantino 1592. 4to. et in medicis antiquis ab Aldo et H. Stephano editorum. Exſtat quoque liber *de herbis*, ſiue de nominibus ac virtutibus herbarum, ad ciues ſuos, aliquoties inter Apuleii opera editus, quem Celſo quidam tribuunt; non noſtro, ſed Apuleio cuidam Celſo medico Centuripenſi Siculo, quem Scribonius Largus *g*) praeceptorem ſuum vocat.

§. X.

Ex omnibus Cornelii Celſi noſtri ſcriptis ad nos peruenerunt *de re medica libri VIII.* qui ſunt operis ab eo conſcripti *de artibus pars ſexta.* Ideoque H. Stephanus huius auctoris editione ſua, ceteris medicinae principibus adiecta receptae lectioni ſubdidit: *operis ab eo ſcripti pars ſexta:* veterum MStorum codicum auctoritatem ſecutus, quibus communis haec inſcriptio: *A. Cornelii Celſi Artium Liber VI.* In codice Gudiano MSto ante librum primum Celſi de arte medica legitur: *artium liber ſextus, idemque medicinae primus.* Recentioris aeui quot eius editiones, tot ferme inſcriptiones, fece-

*g*) Cap. 171.

fecerunt diuersis: de re medica, de medicina, aliaque pro lubitu addiderunt. Ex primis vero Celsi verbis facile colligendum, proxime antecedentes libros de agricultura fuisse. Exstat etiam Cornelii huius *de arte dicendi* libellus, aut libelli potius fragmentum, de quo superius inter rhetores Latinos mentionem fecimus.

§. XI.

Eum QVINTILIANVS *h*) quidem mediocri vocat virum ingenio, sed respectu Varronis atque Tullii, quibus omnino nulla defuerint instrumenta dicendi. Et sequentia docent, quanti fecerit illius ingenium, cuius polymathiam et incomparabilem in tanto opere admiratur industriam, quod arduum est, et nemo perfecit. COLVMELLA *i*) eum atque Iulium Atticum celeberrimos habet suae aetatis auctores. CASAVBONVS *k*) medicorum vocat deum; VOSSIVS *l*) purissimum scriptorem; CASPAR. BARTHIVS *m*) elegantissimum eorundem cum Statio temporum aut paullo superiorum auctorem, cuius optat omni genere edita scripta ad nos peruenissent; GOD. STEWECHIVS *n*) auctorem Latinae linguae idoneum et locupletem, si quem alium; VLYSSES ALDROVANDVS *o*) grauem Latinae linguae auctorem; HIERONYMVS denique FABRICIVS AB AQVAPENDENTE, Medicus Patauinus *p*) eum vocat mirabilem in omnibus, quem nocturna versare manu, ver-

*h*) Instit. orat. l. 12. c. 11. *i*) De re rustica lib. 3. cap. 17.
*k*) Epist. 29 *l*) De vit. serm. lib. 1. cap. 16.
*m*) Ad Statii Thebaid. l. 3. v. 367. pag. 777.
*n*) Ad Veget. de re milit. l. 3. c. 6. *o*) De insectis l. 1. c. 3. de cera.
*p*) Operat. chirurg. part. 1. c. 32

verſare diurna ſuadet. Alibi *q*) inter ceteros maxime proprium Latine loquendi modum admiratur: vtpote qui ad amuſſim ſemper loquitur.

§. XII.

In eo virorum doctiſſimorum conſenſu CLAVDIVS VERDIERIVS, *r*) ille pene omnibus, ne parente quidem excepto, inuiſus atque ad inſaniam vſque audax literatorum cenſor, non negat, Celſum de Latinitate eſſe bene meritum, vt inter Latinos videatur is, qui inter Graecos Theophraſtus fuit. Sed Hippocratem, ait, et Graeca pene omnia parum feliciter eſſe ab eo translata. Ex. gr. perſtringit quod CELSVS *s*) habet: *aluus nigra, ſanguini atro ſimilis, repentina, ſiue cum febre ſiue ſine febre perniciosa eſt.* Aphoriſmum eſſe Hippocratis male verſum, cum in Graeco αὐτόματος non *repentinum*, ſed *ſpontaneum* ſignificet; deinde vocem repentinam ita eſſe collocatam, vt ad aluum ne, an ad febrem referatur, vix dignoſcas. Neque integrum habere aphoriſmum περί κύστης apud Hippocratem non eſſe *in veſica*, ſed *circa veſicam*. CELSI *t*) *male habent*, et quae proxime antecedunt, ex Hippocrate eſſe, vbi συντόμως ἀποθνήσκειν, non *male habere*. Magnam eſſe differentiam inter male habere, et continuo mori. Et quae huius furfuris ſunt alia, ne minima quidem cuiuſquam attentione digna. Haec vero ſcriptori optimo a Verdierio obiici, mirabitur nemo, qui hominem nouit inepte agere omnia, nullibi non ſuam prodere phreneſin, et ipſum acerrimam criticorum cenſuram meruiſſe. *v*) Is enim ille eſt, qui

*q*) L. c. cap. 7. confer eiuſd. cap. 17.
*r*) Cenſione auctorum omnium veterum et recentiorum. pag. 144.
*s*) Lib. 2. cap. 7. circa finem. *t*) Lib. 2. c. 2.
*v*) Vid. MORHOFII polyh. lit. l. 1. c. 16. §. 23. ſeqq.

qui *x*) misera plane et ieiuna declamatione rei bibliothecariae studium vituperat ac dissuadet: qui *y*) in Virgilio reprehendit voces barbaras: qui *z*) artem Horatii poeticam damnat: qui *a*) artem omnem oratoriam, vt generi humano perniciosam, damnat: qui *b*) in ipsas leges et ICtos inuehitur.

§. XIII.

Ego quidem de arte medica nihil definio, quam Celsus profitetur. Attamen, cum ipse Graecos auctores quosque optimos secutus hanc disciplinam egregie illustrauerit: *c*) saepius animum dubitatio subiit, quid sit, quod IOH. HEVRNIVS *d*) institutionem eius aspernatus, *Latinos*, dixerit, *inter medicos primus est Cornelius Celsus: sed prudenter legendus. Nam in multis Asclepiadem Methodicum sectatur*, *vt fatetur ipse. Huius cote stilum subigemus, et pluris Latinitatem eius, quam medicinam faciemus.* Fuerunt certe multi, et nunc sunt, qui ex optimis Celsi institutionibus sibi verum animi et linguae cultum simul atque firma valetudinis praesidia parare potuerunt: rati, Latinos omnia inuenisse melius, quam Graecos; aut ab illis accepta fecisse meliora: vt haec nobis a Tullio mutuare liceat. Perplacet IOH. ANTO-

*x*) Censione auctorum pag. 168. confer. MORHOF. polyh. liter. l. 1. c. 6. §. 13.

*y*) L. c. pag. 50. *z*) Pag. 57. *a*) Pag. 100.

*b*) Pag. 110—132. *c*) Ita SALMASIVS quoque iudicat ad Hippocratis aphorism. 79. pag. 43. *Quia ab antiquioribus sumsit, quae habet omnia Celsus, et ab Hippocrate pleraque, non est minimi faciendus.* Et pag. 65. *Crede saltem Celso, qui hoc non diuinauit, sed ex auctoribus praestantissimis, qui et medicinam olim exercuerunt, id mutuatus est.*

*d*) Meth. stud. med. cap. 5.

ANTONIDIS VAN DER LINDEN *e*) sententia: *ex artis scientia Celsus si venit aestimandus, vix persuaderi potest, vt is non habeatur pro medico, et quidem vsu longo atque exercitatione perfecto, qui suis scriptis medicinae intima penetralia subiisse, abdita quaeque enucleasse, penitus abstrusa rimatum esse, suam vbique de iis sententiam interponendo se prodit.* Post pauca: *ex toto Galeni oceano, si dicere per inuidiam fas est, non tot interiora medendi consilia quis hauserit, quam ex vbere hoc Cornelii riuo. Fateor plus est in Galeno florum, vt et foliorum: sed fructuum plus in Celso est.* Rursum: *dignissimus est, vel doctrinae cultu, vel elegantiae nitore, non solum qui legatur, sed qui nunquam de manibus deponatur. Me, fateor, nullius post Hippocratem lectione vel affici magis, vel erudiri.* Eiusdem fere sententiae PITHOEVS *f*) est, qui venuste ludit epigrammate:

*Dictantes medici quandoque et Apollinis artes*
*Musas Romano iussimus ore loqui.*
*Nec minus est nobis per pauca volumina famae,*
*Quam quos nulla satis bibliotheca capit.*

Et IACOBVS MOSANTVS BRIOSIVS *g*) ad Cornelium Viqmannum Cadomensem medicum de Cornelio Celso scribit: *Deus bone! quam diserta illius dictio, quam Latina et castigata! quam beatum, in quo vixit, aeuum redolens! Scio sibi persuadere multos, illum non medicum de re medica scripsisse, sed fallunt, aut falluntur.*

§. XIV.

Dictio vtut in re difficili, quam a Graecis maximam partem ad artes Romanas transtulit, facilis, pura et

*e*) Dedic. epistola ad Guidonem Patinum.

*f*) Epigr. vet. L. 2. pag. 43. de Corn. Celso. *g*) Epistol. pag. 77.

et elegans eſt. Idemque FABIVS *h*) agnoſcit, qui multa cum fatetur ſcripſiſſe *non ſine cultu ac nitore.* Nec ille, quantum iudicare poſſumus, in grata breuitate parum celſus; et inprimis accuratiſſimus Latinitatis cuſtos meruit Medicorum Cicero et Latinus Hippocrates vocari: vt, vel propter ornatum ceterasque ſermonis virtutes, Auguſteo ſeculo non indignus videretur. Sed falluntur, qui hos de re medica Celſi libros certe elegantes more oratorio eſſe conſcriptos aiunt. Sermo eſt profecto plenus, caſtus, venuſtus, atque inprimis accommodatus rei, quam ſibi tractandam ſumſit.

§. XV.

Antiquiſſima Cornelii Celſi de medicina editio eſt, quae *Florentiae* 1478. fol. prodiit. Quam ſequitur *Mediolanenſis* 1481. fol. *Venetae* editiones ſunt variae 1493. fol. per Ioh. Rubeum Vercellenſem, cum eiuſdem notis. Hanc Morhoſius *i*) falſo credidit fuiſſe primam. 1496. fol. et 1497. fol. apud Philippum Pinzi.

§. XVI.

Seculo poſt Chriſtum natum decimo ſexto, Celſus prodiit *Venetiis* 1524. fol. apud Iuntam. 1524. fol. apud Aldum ex Ioh. Baptiſtae Egnatii emendatione. 1528. 4. apud Aldum. 1547. et 1549. fol. cum aliis medicis antiquis ex Aldi officina. 1566. 8. apud Hieronymum Scotum. *Patauii* 1563. 8. cum Sereno et Rhemnio Fannio. *Pariſiis* 1529. fol. apud Chriſt. Wechelum, vna cum Scrib. Largo. 1533. 8. cum notis Ioh. Caeſarii. 1567. fol. apud Henr. Stephanum cum ceteris medicorum principibus tom. 3. *Lugduni* 1516. 4. 1542. 8. apud Sebaſt. Gryphium. 1549. et 1554. 12. apud

 Ioh.

*h*) Inſtit orat. lib. 10. cap. 1.

*i*) Polyhiſt. liter. l. 4. c. 12. §. 7.

Ioh. Tornaesium. 1566. 8. cura Roberti Constantini, qui et Serenum Samonicum adiunxit. 1587. 12. 1592. 12. *Antuerpiae* 1539. 8. cum notis Thriuerii. *Lugduni Batauorum* 1592. 4. apud Franciscum Raphelengium, cum Ierem. Thriuerii, Brachelii et Balduini Ronssei notis. Hanc editionem Morhofius *k*) fere optimam esse arbitratur. *Salingiaci* 1538. 8. apud Ioh. Soterem, cum Ioh. Caesarii castigationibus et notis. *Hagenoae* 1528. 8. cum notis Ioh. Caesarii. *Tiguri* 1540. 8. *Basileae* 1552. fol. apud. Ioh. Oporinum, cum Guilielmi Pantini commentariis.

§. XVII.

Sequenti seculo Celsus noster editus est *Lugduni* 1608. 12. *Geneuae* 1625. 12. apud Ioh. de Tournes. *Lugduni Batau.* 1657. et 1665. 12. apud Ioh. Elseuirium ex recognitione Ioh. Antonid. Van der Linden, cum Sereno, Rhemnio Fannio et Vindiciano. *Amstelodami* 1687. 12. ex emendatione Theodori Ianfonii ab Almeloueen, cum vita Celsi, a Ioh. Rhodio descripta, editoris aliorumque breuioribus scholiis atque locis parallelis. Editio non minus nitida, quam emendata et vsui accommodatissima.

§. XVIII.

Celsus denique nostra aetate elegantiori indutus habitu prodiit *Ienae* 1713. 8. cum praefatione et indice locupletissimo Georgii Wolfgangi Wedelii. *Amstelodami* 1713. 8. Th. I. Almeloueenii editio. *Patauii* 1721. 8. breuibus Rob. Constantini, Is. Casauboni aliorumque scholiis ac locis parallelis illustratus cura et studio Theodori Ianfonii ab Almeloueen. Accessere Q. Serenus de medi-

*k*) Polyhist. liter. l. 4. c. 12. §. 7.

medicina, et Ioh. Baptistae Morgargni epistolae duae longe eruditissimae ad Ioh. Baptistam Vulpium, altera in Celsum, altera in Serenum, in quibus praeter alia emendationes et fragmenta illorum afferuntur. *Pau.* 1722. 12. apud Iosephum Cominum, cura Ioh. Bap. Vulpii, vna cum Sereno Samonico. *Lugduni Batau.* 1730. 8. breuioribus Rob. Constantini, Is. Casauboni, aliorumque scholiis et locis parallelis illustratus, cura et studio Theodori Iansonii ab Almeloueen.

§. XIX.

Alius quoque medicus, sed stili nitore cum Celso minime comparandus, Tiberii temporibus vixit, SCRIBONIVS LARGVS *Designatianus*, neque cum *Aphrodisio*, Orbilii seruo et discipulo *l*) confundendus. Empiricus fuit, neque dogmaticis tamen, ac illos inter Asclepiadi, non adeo infensus. Asclepiadem enim vocat suum, *m*) atque laudat. *n*) Tiberii Caesaris aetate floruisse, compositione nonagesima septima ipse indicat. Neque minus ex ipsiusmet verbis patet Claudio Caesari charum, ac intimae admissionis medicum fuisse. Nam sexagesima compositione coniugem eius Messalinam aduocat: et sexagesima tertia compositione supra centesimam, huic imperatori in expeditione Britannica affuisse memorat. Scripsit librum *de compositione medicamentorum*, ad Caium Iulium Callistum, Claudii imperatoris libertum: ad quem scripta non solum praefatio libri; verum et cum reliquis compositionibus in primis centesima quinquagesima prima, et operis tandem peroratio. Praefatione memorat alia sua scripta Latina: quasi et



*l*) Apud SVETONIVM de illustr. grammaticis cap. 19. Alius quoque Scribonius mathematicus, qui de Tiberio infante praeclara spopondit. SVETON. Tib. cap. 14. *m*) Cap. 75. *n*) Cap. 84.

ſi et Graeca ſcripſiſſet, quae Calliſtus ille iam Claudio Caeſari tradiderat. Etiam a Galeno pluribus locis laudatur et allegatur. Vnde IANVS CORNARIVS *o*) non Latine, ſed Graece, Scribonium ſuſpicatur ſcripſiſſe: poſtea vero Latinum e Graeco eſſe redditum circa Valentiniani Imperatoris tempora. Quocum et BARTHIVS *p*) et CONRINGIVS *q*) facere videntur. MARSILIVS CAGNATVS *r*) vero, et IOH. RHODIVS *s*) iſtud refellere, ac Latio auctorem hunc vindicare conantur. Dictio plebeia, inculta, et vix aliquando Latina eſſe deprehenditur. Nec immerito OLAVS BORRICHIVS *t*) vir doctus, veteris elegantiae cuſtos probus, ac bene de humanioribus literis meritus: *Scribonium Largum*, inquit, *principatu Tiberii et Claudii floruiſſe certum eſt, an tamen dictio compoſitionum medicarum priſci illius Scribonii ſit, ambigunt, quum oppido humilis et inficeta deprehendatur. In gratiam tamen illuſtris Ioh. Rhodii noſtri credemus, ſtilum quidem eſſe veteris illius Scribonii, ſed vitio librariorum hinc inde contaminatum, dum nobis iterum largiatur, pure loquendi leges ab illo ſcriptore non poſſe quemquam hodie ſatis fidenter mutuari.* Rurſum: *v*) *certum eſt, opus, quod hodie Scribonii nomine extat, magnam partem humili plebeioque, et aliquando vix a barbariſmi vitiis immuni ſtilo exaratum: vt*

*o*) Praefat. ad Marcellum Empiricum, in cuius librum integrae propemodum Scribonii compoſitiones translatas eſſe intelligimus.

*p*) Aduerſar. pag. 2357.

*q*) Introductione in medicinam pag. 55.

*r*) Var. obſeruat. l. 3. c. 14.

*s*) Sua Scribonii editione.

*t*) Conſp. auctor. Lat. linguae pag. 18.

*v*) Cogit. de aetatibus Latinae linguae pag. 15. ſeq.

*vt aestimari queat, ab imperita Sosiorum manu labem hinc inde contraxisse.* ANDR. BORRICHIVS: *x) aduerterit facillime, qui diligentius legerit Scribonium, familiarium vulgariumque verborum, quam elegantiae, studiosiorem fuisse; dum ita scribere laborauerit, vt ab omnibus cognitissimis verbis intelligeretur.* Primum e tenebris erutus prodiit *Parisiis* 1529. 8. mox recusus *Basileae* 1529. 8. opera Ioh. Ruellii, *y)* cum Antonii Beniuenii, recentioris medici, libro de abditis nonnullis ac mirandis morborum caussis, et Polybi, medici vetustissimi Graeci, libello de victu salubri destitutis, Latine per Guintherium Andernacum reddito. *Venetiis* 1547. fol. ab Aldo, et *Parisiis* 1567. fol. ab Henrico Stephano, in medicae artis principibus. *Patauii* 1655. 4. cum notis vberrimis et lexico Iohannis Rhodii. *z) Epistola* Scribonii Largi *ad Caium Iulium Callistum*, qua illi de compositione medicamentorum dedicat libellum, falso sub Cornelii Celsi nomine praefigitur Marcelli Empirici libro de medicamentis. Apud eundem Marcellum alia breuior *epistola ad Pullium Natalem* Celso tributa legitur, in qua se ait illius rogatu duos compositionum libros de Graeco in Latinum sermonem conuertisse. Hanc vero etiam Largo adscribere malunt docti: cum in prioribus literis, se plures compositiones collecturum, promiserit. Vtraque epistola extat in calce editionis Cornelii

x) Append. ad Cellarii curas posteriores cap. 11.

y) Quem BARTHIVS Aduersar. 48. 49. satis audacem Scribonii restitutorem vocat.

z) Fallitur ergo MORHOFIVS polyhist. tomo 3. lib. 7. §. 2. vbi Iohannis Rhodii commentarium et indicem in Scribonium Largum incendio bibliothecae Bartholinianae consumtum esse arbitratur.

nelii Celſi Plantinianae 1592. 4. et in medicis antiquis Aldi, et Henr. Stephani. Pars Scribonii, quae agit *de ſimplicibus*, excuſa etiam eſt *Argentorati* 1532. fol. cum aliis aliorum opuſculis.

§. XX.

LVCIVS ANNAEVS SENECA Philoſophus a diſciplinae genere et profeſſione ſua cognominatus, patria Cordubenſis, ordinis equeſtris *a*) Marci Annaei Senecae rhetoris et Heluiae nobilis Hiſp. Matronae filius, et Lucani poetae patruus fuit. Heluia enim ex Seneca patre trium liberorum erat mater, *b*) M. Annaei Nouati, qui Gallio poſt cognominatus ex adoptione, Lucii noſtri philoſophi, et L. Annaei Melae, *c*) qui eques tantum Romanus Lucanum filium, grande adiumentum claritudinis, genuit. De tribus his fratribus MARTIALIS *d*) intelligendus eſt, vbi:

*Et docti Senecae ter numeranda domus.*

Decimo quinto circiter aetatis anno, iam ante Caeſaris Octauiani Auguſti obitum, adoleſcens Corduba Romam, et quidem materterae auxilio et quaſi manu ductus eſt. Ita enim ipſe *e*) vbi materteram laudat, *illius*, inquit, *manibus in vrbem perlatus ſum, illius pio maternoque nutritio, per longum tempus aeger, conualui.* Circa hoc tempus cometam, vt habebatur, Imperatoris exceſſum denuncians triſte omen vidit, de quo: *f*) *vidimus*, inquit, *circa diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium. Vidimus, cum de Seiano actum eſt. Nec Germanici mors ſine*

*a*) Vid. TACITVS annal. l. 14. c. 53. et l. 16. c. 17.

*b*) Vid. Senecae conſolatio ad Heluiam cap. 2.

*c*) Vid. praefationes controu. l. 1. et 2.

*d*) Lib. 4. epigr. 40.

*e*) Conſol. ad Heluiam cap. 16.

*f*) Natur. quaeſt. l. 1. c. 1.

*fine denuntiatione tali fuit.* Attamen eius adolescentia adhuc in Tiberii principatum incidit. *g*) Diuino et excellenti fuit ingenio, et iuuenis per omnia disciplinarum genera versatus, tanta religione optimas et liberaliores tractabat artes, vt verissimo elogio princeps vniuersae eruditionis et doctrinae audiret. Praeceptorem in eloquentia ipsum patrem habuit, quod ex controuersiarum praefationibus patet. Philosophos huius aeui clarissimos audiuit, inprimis Sotionem Stoicum, apud quem puer etiam sedit, *h*) Attalum eiusdem sectae, Papirium Fabianum, Demetrium Cynicum, quocum ipse grandior et in aula domi forisque versatus, alios, quos et passim nominat, et grata memoria laudat. Postquam honorum candidatus latum sumserat clauum, quaesturam primo gessit: in qua adipiscenda materterae suffragium praedicat: *i*) *illa pro quaestura mea gratiam suam extendit: et quae ne sermonis quidem, aut clarae salutationis sustinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam. Nihil illi seductum vitae genus, nihil modestia, in tanta feminarum petulantia rustica, nihil quies, nihil secreti et ad otium repositi mores obstiterunt, quo minus pro me etiam ambitiosa fieret.* Dubium vero an sub Tiberio, an sub Caio Caesare Caligula eam dignitatem gesserit. Sub Caio certe vacabat foro caussisque agendis saepe non sine capitis periculo. Cum enim tanta praedi-

*g*) Seneca epist. 108. *In Tiberii Caesaris principatum iuuentae tempus inciderat: alienigenarum sacra mouebantur* etc. Annotante LIPSIO in vita Senecae cap. 3. annus Tiberii fuit quintus, V. C. DCCLXXII. quod TACITVS annal. l. 2. fin. eo anno sacra Aegyptiaca et Iudaica fuisse pulsa scribit.

*h*) Ipso teste epist. 49. Sic quoque EVSEBIVS in chronico, Augusti anno extremo: *Sotio philosophus Alexandrinus, praeceptor Senecae, clarus habetur.* *i*) Consol. ad Heluiam cap. 17.

praeditus esset eloquentia, vt cederet prorsus nemini: parum abfuit, quin attraheret aliorum inuidiam, exitiumque pararet sibi. Dione Cassio auctore, aliquando ob id solum, quod apud se caussam disertissime egerit, a Caligula occisus fuisset: nisi mulierculae cuiusdam ope et auxilio euasisset: quae callide persuasit principi, Senecam tabe laborare, nec diu superstitem fore. Idem Caligula Caesar, qui nihil rectum, nisi quod a semetipso profectum, putabat, pro maxima, quam diuersis et plurimum ridiculis conatibus prodere non verebatur, *k*) inuidia, Senecam etiam nostrum, tunc inprimis placentem, commissiones meras componere, et arenam esse sine calce dicebat. *l*) Iisdem fere temporibus in vulgus edidit declamationes praefationesque suas, passim a FABIO QVINTILIANO laudatas. *m*) Nec desunt, qui scripsisse eum quaedam de arte dicendi suspicantur ex allegatis eius a QVINTILIANO *n*) verbis: *iurare patronorum non esse, sed testium:* quae illis ex institutionibus eloquentiae desumta fuisse videntur. Primo Tiberii Claudii anno, quasi conscius fuisset adulteriorum Iuliae, Germanici filiae, a Messalina, principis vxore libidinosissima et impurissimo scorto, accusatus, cum et ipsa Iulia in exilium esset missa, in Corsicam insulam relegatur. Quod primum Messalinae in principatu facinus pessimum DIO CASSIVS recenset; TACITVS quoque *o*) illius meminit, et *credebatur*, inquit, *Seneca infensus Claudio dolore iniuriae.* Vnde patet Senecae praeter culpam accusato iniuriam esse factam: cum

et

*k*) Teste SVETONIO in Caligula cap. 34.

*l*) Eodem teste l. c. cap. 53.

*m*) Instit. orator. l. 8. c. 3. l. 10. c. 1. in fine et alibi.

*n*) Instit. orat. l. 9. c. 2.

*o*) Annal. l. 12. cap. 8. fin.

et inter omnes conſtet, Meſſalinam atque Claudium vix aliquid mali niſi bonis et inſontibus machinari conſueuiſſe. In exilio Seneca fortiter, imo quod ipſe fatetur, *p*) feliciter vixit, optimis ſtudiis mentisque iucundiſſimis occupationibus intentus. Ita enim ad Heluiam matrem ſcribit: *Vincam, puto, primum ſi oſtendero, nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer — nihil mali eſſe mihi. — At ego mihi ipſe magis placebo, quod inter eas res beatus ero, quae miſeros ſolent facere.* Deinde philoſophatur pulcherrime, et in extremo addit: *q*) *Qualem me cogites accipe. Laetum et alacrem, velut optimis rebus. Sunt autem optimae, quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis vacat, et modo ſe leuioribus ſtudiis oblectat, modo ad conſiderandam ſuam vniuerſique naturam, veri auidius inſurgit.* Quocum omnino conuenit, quod auctor Octauiae tragoediae *r*) habet Senecae affictum:

*Quid me potens Fortuna, fallaci mihi*
*Blandita vultu, ſorte contentum mea*
*Alte extuliſti, grauius vt ruerem, edita*
*Receptus arce, totque proſpicerem metus?*
*Melius latebam procul ab inuidiae malis*
*Remotus inter Corſici rupes maris:*
*Vbi liber animus, et ſui iuris, mihi*
*Semper vacabat, ſtudia recolenti mea.*

Sic multa in exilio philoſophica ſcripſit; poetica quoque multa: vt loco ſupra citato, *leuioribus etiam ibi ſtudiis ſe oblectaſſe*, innuere videtur. Elapſo poſt octo annorum ſpatio, ſingulari gratia et opera Agrippinae,

 quae

*p*) Conſolat. ad Heluiam cap. 4. *q*) L. c. cap. 17.

*r*) Act. 2. v. 368.

quae post Messalinae caedem Claudio, patruo suo, nupserat, exilii tandem veniam simul atque praeturam impetrauit: ob studiorum quoque claritudinem, Neronis, quem Agrippina ex marito primo, Cn. Domitio Ahenobarbo, filium habebat, vndecimo aetatis anno a Claudio Imperatore adoptati, studiis praefectus est: vt pueritia illius tanto magistro adolesceret, atque consiliis philosophi optimaque disciplina ad spem dominationis futurae vteretur. s) Ergo, praetor anno vrbis DCCCII. factus, Seneca et Afranius Burrhus, Neronis praeceptores, imperatoriam regebant iuuentam: qui pari in societate potentiae concordes, diuersa arte ex aequo pollebant: Burrhus militaribus curis et seueritate morum; Seneca praeceptis eloquentiae et comitate honesta: iuuantes inuicem, quo facilius lubricam principis aetatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. t) Hic perpetuus Senecae honos, doctorem moderatoremque fuisse principis, certe optimi, quamdiu se huius consiliis atque monitis dabat. Prae aliis dignitate pollens et auctoritate, immensisque, principis liberalitate auctus diuitiis, in continenti coepit a maleuolis inuitisque accusari: contra suae sectae praecepta ter millies sestertium intra quadriennium congessisse; laxius opulentiusque quam frugalitatem atque modestiam professum deceret, habitare; lautius splendidiusque quam Stoicorum philosophorum conueniat moribus, viuere atque coenare. Inprimis P. Suilius reus in Senecam inuehitur: v) *infensum amicis Claudii, sub quo iustissimum exilium pertulisset. Simul studiis inertibus, et iuuenum*

s) Vid. TACITVS annal. l. 12. cap. 8. Confer. SVETONIVS Neron. c. 7.

t) TACITVS annal. l. 13. c. 2.

v) Apud TACITVM annal. l. 13. c. 42.

*uenum imperitiae ſuetum, liuere iis, qui viuidam et incorruptam eloquentiam tuendis ciuibus exercerent. Se quaeſtorem Germanici, illum domus eius adulterum fuisſe. — Romae teſtamenta et orbos, velut indagine eius capi. Italiam et prouincias immenſo fenore hauriri.* Quae inimicorum conuicia ſibi obiecta optime et aequo animo ipſe diluit: *x*) ſemper in ſummos viros confictum, quod contra praecepta viuerent. Se nec ſapientem eſſe, nec tantum de ſe promittere. Sibi ſufficere, ſi malis, iisque a quibus criminaretur, melior euaderet. Diuitias bonae menti non officere, meliusque apud ſapientes et bonos, quam apud malos et ſtultos habitare; ſimilibus. In matrimonio duas habuit vxores. Prioris non niſi obſcuram mentionem facit, ac forte iam ante eius exilium vita defuncta eſt. Procul enim dubio id verba ipſius *y*) indicant: *Harpaſten, vxoris meae fatuam, ſcis hereditarium onus in domo mea remanſiſſe.* Et *z*) *cum ſublatum eſt lumen, et vxor moris mei iam conſcia conticuit.* Poſt exilium, cum aetate iam eſſet grandior et potens in aula, Paullinam feminam nobilem et iuuenculam duxit: quod ipſi nonnemo apud DIONEM vitio vertit. Vel etiam ex ipſius verbis hoc ſatis clare patet: *a*) *hoc ego Paullinae meae dixi, quae mihi valetudinem meam commendat. Nam cum ſciam ſpiritum illius in meo verti: incipio, vt illi conſulam, mihi conſulere: et cum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium aetatis amitto. Venit enim mihi in mentem, in hoc ſene et adoleſcentem eſſe, cui parcitur.* Diuitiis abundabat. Pater enim filios ſatis iam locupletes reliquerat. *b*) Noſter

 vero

*x*) De beata vita cap. 17. - 28. *y*) Epiſt. 50.
*z*) De ira lib. 3. *a*) Epiſt. 104. ab init.
*b*) Conſolat. ad Heluiam cap. 2.

vero A. Seneca innumeram pecuniam, hortos, villas, agros, latiſſimum foenus, ex immenſa Principis gratia habuit: adeo vt magnificentia ditiſſimos quoſque ſupergrederetur. *c*) Eo reſpicit quoque IVVENALIS: *d*)

*Temporibus diris igitur, iuſſuque Neronis*
*Longinum, et magnos Senecae praediuitis hortos*
*Clauſit, et egregias Lateranorum obſidet aedes*
*Tota cohors.* ——

Hinc inimicorum perpetuae criminationes, quod hortis, villis, opibus ipſum principem tranſcenderet. Etiam imperante Nerone, Seneca cum Trebellio Maximo conſulatum, ſed extraordinarium, geſſit. *e*) Cum L. Piſone et Ducennio Gemino orbis terrarum rationes et vectigalia adminiſtrauit: quibus conſularibus viris tribus ſimul cum vectigalibus etiam annonae cura extra ordinem mandata fuit. Tantis muneribus noſter tam abſtinenter fungebatur, quam alienis; tam diligenter, quam ſuis, tam religioſe, quam publicis: atque in iis rebus amorem conſequebatur, in quibus odium vitare difficile

*c*) TACITVS annal. lib. 13. cap. 42. et lib. 14. cap. 53.

*d*) Satyra 10. v. 15.

*e*) Affirmant hoc libri legum ad SC. Trebellianum vt VLPIANVS: *temporibus Neronis, octauo Kalendas Septembris, Annaeo Seneca et Trebellio Maximo* COSS. *factum eſt SC.* Idem in Iuſtiniani II. Inſtitutionum ſcriptum. Qui autem faſtos concinnarunt, faciunt hos conſules ſuffectos (nam ordinarii non fuerunt) anno vrbis DCCCXV. IVSTVS LIPSIVS vero de vita Senecae cap. 4 Conſulem fuiſſe quidem conſentit, ſed non eo anno, verum alio et priori tempore. De tota re dubitare poſſet, qui AVSONIVM in gratiarum actione audit dicentem: *Diues Seneca, nec tamen Conſul.* item quod nec ipſe Seneca iſtius honoris vſquam meminit: etſi pleraſque tunc ſcripſerit epiſtolas. At ſilentium auctoris non eſt negatio. Et Auſonius de conſulatu ordinario intelligendus eſt.

ficile est. Ipse tamen breui post vsu et experientia doctus, quam inconstans et lubrica sit hominum fortuna: detestari coepit illam, quae cum auctoritate et honoribus crescit: cum fauor summus accedat Principis, tantaque magis maleuolarum inuidia augeatur, quae tandem non nisi periculosa bonis, vel ad exitium comparata esse possit. Nescio quo daemone actus Nero, generis humani monstrum, ac tyrannus omnium pessimus, tandem Agrippinae matris caedem meditabatur: et in tanti sceleris societatem, consilium certe, cum Burrho Senecam vocabat: qui valde timidi eaque immanitate stupefacti videbantur dubitare: cum vtriusque interfuisset, tantum isti facinus argumentis quampluribus fortique animo dissuadere. *f*) Seneca vero etiam tantum facinus defendisse videtur. Ita certe QVINTILIANVS: *g*) *facit quasdam sententias sola geminatio, qualis est Senecae in eo scripto, quod Nero ad senatum misit, occisa matre, cum se periclitatum videri vellet: saluum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.* Sed grauescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur. Vita breui post Burrhus concessit, incertum valetudine, an veneno. *h*) Burrhi mors Senecae potentiam fregit: quia nec bonis artibus idem virium erat; nec, altero velut duce amoto, Neronis animum, ad deteriores inclinantem, flectere vt olim poterat. Sensim sensimque extincta imperatoris erga eum beneuolentia inuidis et obtrectatoribus calumniandi potestatem dedit, vt perpetuo Senecae diuitias, virtutes atque sapientiam accusarent, quod ingentes et priuatum modum euectas opes adhuc augeret;

*f*) Vid. TACITVS annal. l. 14. cap. 7.

*g*) Instit. orat. l 8. cap. 5. Conf. TACITVS annal. l. 14. c. 11. fin.

*h*) TACITVS annal. l. 14. c. 51.

ret; quod ſtudia ciuium in ſe conuerteret; quod hortorum amoenitate et villarum magnificentia principem ſupergrederetur; quod eloquentiae laudem ſibi vni adſciſceret; quod carmina crebrius factitaret, poſtquam Neroni amor eorum veniſſet; quod principis oblectamentis palam eſſet iniquus; quod detractaret vim eius equos regentis; quod illuderet voces, quoties caneret etc. *i*) Seneca, obtrectationum non ignarus, ſero quidem ad ſe reuertitur, vitae perbreuis curriculum examinat, ac inuenit, quam ſatius fuiſſet, ſibique magis proficuum, ſi, ceteris rebus omiſſis, cum publicis, tum priuatis, quas vel vanas, vel exitioſas, etiamſi tutiſſimae viderentur, exitus probat: ſolis ſapientiae ſtudiis omnem aetatem impendere, ipſique ſibi viuere voluiſſet. Familiaritatem ergo eius magis aſpernante Caeſare, tempus orandi petit; eoque impetrato, ſua quaeque accepta fert ſummae Principis ac Domini ſui beneuolentiae; pro tot tantisque muneribus, quibus adhuc fere cumulatus, maximas agit gratias; potiorem diuitiarum partem in manus adeo liberalis Domini ſui reſignat; ſolemni ſermone curis quibuslibet publicis ſe primo quoque tempore abdicat; quaſi in hoc vitae humanae theatro ſenex negotiis nunc etiam leuiſſimis impar, ſuasque opes nequidem vltra ſuſtinere queat, iſtas per Caeſaris procuratores adminiſtrari, atque in eius fortunam recipi orat; nil niſi praeſidium petit, et obſecrat vt, quoniam cetera augeant inuidiam, atque infra Caeſaris magnitudinem iaceant, ſibi ſuaeque imbecillitati ſubueniatur. Inſtituta prioris potentiae mutat; prohibet coetus ſalutantium; vitat comitantes; per vrbem raro ambulat,

*i*) TACITVS l. c. cap. 52.

bulat, ac si valetudine impediretur, atque se interea temporis domi vel proximis in Romae locis continens, literarum et in primis philosophiae studio incumbit. Annus erat imperii Neronis octauus, quo haec facta sunt, decimus vero quartus postquam istius iuuentuti praefectus est. Quae omnia apud TACITVM *k*) satis luculento orationis argumento continentur. Sed Nero, vt tyrannus erat, et ipsa natura ad simulandum dissimulandumque factus, studuit magis magisque celare odium fallacibus verbis. Blanda et suaui oratione Senecam non solum quouis crimine absoluit, sed etiam laudat. Mox adiecto complexu et osculis inuidiosas praeceptoris sui opes recusat: quod si maxime continentia Senecae laudetur; non tamen sapienti viro decorum fore, vnde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipere. *l*) Sic tunc quidem philosophus noster, sub forma et specie recti, omnium diuitiarum possessionem retinuit: animo tamen et ipso actu curam atque vsum istarum prorsus abiecit, reliquam sibi vitae partem ipse solitariam eligens: quam egregie commendat: *m*) *hodiernus dies solitus est. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit: totus inter stratum lectionemque diuisus est. Minimum exercitationi corporis datum etc. Non multum mihi ad balneum superest. Panis deinde siccus, et sine mensa prandium: post quod non sunt lauandae manus. Dormio minimum. Consuetudinem meam nosti: breuissimo somno vtor, et quasi interiungo. Satis est mihi vigilare desiisse. Aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor: subita aliqua et vniuersa voce feriuntur* aures

*k*) Annal. lib. 14. cap. 53. seq.

*l*) TACITVS annal. l. 14. c. 55. 56. *m*) Epist. 83.

*aures meae. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientissime fero: multae voces, et in vnum confusae, pro fluctu mihi sunt, aut vento siluam verberante, aut ceteris sine intellectu sonantibus.* Sic et alibi *n*) vitae genus suum senescens cadensue, quod ipse dicere maluit, vt solitarium atque parcissimum describit. Eandemque rationem, quoad halitum ipsi ducere licebat, maxima cum animi voluptate sustinere voluit. Fuisse eum sacris Christianorum initiatum atque imbutum a Paulo, Sancto Seruatoris Apostolo, quidam, nec infimi nominis, doctores opinantur. *o*) Sed ipse istius ne festigium quidem in scriptis suis certe multis et prolixis ostendit: vt morali fortassis eius doctrina et sanioribus philosophiae praeceptis capti, ea admiratione sibi dogmata esse Christianorum persuaderent, ipsumque auctorem fuisse doctum a S. Paulo, qui Romae longum per temporis spatium ad hanc vsque Neronis tyrannidem degit. Enimuero id nullo veteri testimonio probant. Senecae vero ad Paulum, et huius ad Senecam epistolae eam fidem habent, quam supposita fictaque scripta omnia. Tam ineptae, tam frigi-

*n*) Epist. 87. 123. et passim.

*o*) Multos auctores de Seneca Christiano LINTRVPIVS collegit in praefat. ad SVANINGII Senecae theol. natur. contemplat. Inprimis legi merentur AEGID. STRAVCHII diatr. de Christianismo Senecae. IOH. PHIL. APINI dissert. de religione Senecae. IOH. HENR. VON SEELEN diss. de scriptoribus gentilibus falso in Christianorum ordinem relatis. IOH. GOTTL. HEINECCII diss. de philosophis semichristianis. IAC. HENR. LOCHNERI sched. de scriptoribus nonnullis, qui aliis pagani, aliis Christiani audiunt. CHRIST. KORTHOLTI diss. de Philippi Arabis, Alex. Mammaeae, Plinii Iunioris, et Senecae Christianismo.

frigidae, et insulsae sunt, nihilque prorsus habent Senecae, nedum Apostoli Spiritu dignum: vt cordatiores plerique, etiam Erasmus et Schottus istis ne hilum quidem tribuant. *p*) Sed tamen non negamus, eum rationis lumine, vitae ac doctrinae sanctitate plurimos etiam ex Christianorum grege superasse adeo, vt optimis quibusque aliquando pudorem atque ruborem incutiat. De doctrina eius vide collectanea theologica, philosophica, ethica et politica, siue locos communes DIONYSII GOTHOFREDI ex Senecae aureis libris factos: et dixeris, omnia coelestibus Patris Patrati conuenire praeceptis. Verum habuit diuitiarum, vt maximae fuerat, vsum; nihil habuit in fastum, in luxum, in pompam. Audiamus ipsum, in publico profitentem: *q*) *Ego certe, cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitae perorantem, saepe misertus sum generis humani, et illum sublimem altioremque humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat: sed plus quam regnare mihi videbatur, cui liceret censuram agere regnantium. Cum vero commendare paupertatem coeperat, et ostendere, quam quicquid vsum excederet, pondus esset superuacuum, et graue ferenti: saepe exire e schola pauperi libuit. Cum coeperat voluptates nostras traducere laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem non tantum ab illicitis voluptatibus, sed etiam superuacuis: libebat circumscribere gulam et ventrem. Inde mihi quaedam permansere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene coeptis pauca ser-*



*p*) Confer. OSIANDRI hist. eccles. centur. 1. l. 3. c. 18. pag. 121. Ex professo FRANC. MODIVS in nou-antiquis epist. 21. Senecam fuisse Christianum refellit.

*q*) Epist. 108. Confer. TACITVS annal. l. 15. c. 45. fin.

*seruaui. Inde ostreis boletisque in omnem vitam renunciatum est. Haec enim non cibi, sed oblectamenta sunt, ad edendum saturos cogentia. --- Inde in omnem vitam vnguento abstinemus: quoniam optimus odor in corpore est nullus.* etc. Non corrupit eum aula, genere vitiorum omni referta: neque animum ad familiarem, et omnibus pene cognatum adulationis modum deflexit. Ipsi Domino suo, Neroni scripsit: *r*) *Diutius me morari hic patere, non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quam placere adulando. — Illud mecum considero, multas voces magnas, sed detestabiles, in vitam humanam peruenisse, celebresque vulgo ferri, vt illam, oderint, dum metuant. Cui Graecus versus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus iubet.* etc. Sic quoque ipse testatur, *s*) quae morum vitaeque exactio quotidiana et examen: *vtor hac potestatae*, inquit, *et quotidie apud me caussam dico. Cum sublatum e conspectu lumen est, et conticuit vxor, moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi abscondo, nihil transeo. Quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere, vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco?* Certe Christiano digna meditatio. Et nescio fere, an clarius virtutis studium elucere possit. Sic quoque passim insignem prae se fert in vtraque fortuna submissionem gratamque in Deum pietatem. Diuina eius sententia: *t*) *non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male valeo? pars fati est. Familia decubuit? Fenus offendit? Domus crepuit? Damna, vulnera, labores, metus incurrunt? Solet fieri. Hoc parum est: debuit*

*r*) De clementia lib 2. cap. 2.
*s*) De ira lib. 3.
*t*) Epist. 96.

*buit fieri. Decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego: in omnibus, quae aduersa videntur, et dura, sic formatus sum. Non pareo Deo, sed assentior; ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil vnquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu.* etc. Eaque virtutis opinio iam tum aetate sua multos adeo videbatur cepisse, vt istum imperio destinarent, tanquam insontem dilectumque claritudine virtutum ad summum fastigium. *v*) Quo etiam IVVENALIS *x*) videtur respexisse, cum

*Libera*, inquit, *si dentur populo suffragia, quis tam*
*Perditus, vt dubitet Senecam praeferre Neroni?*

Interim Nero, quamuis Senecae, commeatum petenti, sponteque bonis cedenti sua, sancte saepe iurasset, se frustra suspectum, et periturum potius, quam ipsi nociturum; *y*) quam maxime illi, praeceptori suo, infensus, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Commodam denique occasionem nanciscitur, indicta Pisonis conspiratione, de quo primum Natalis fatetur, ipsique mox Annaeum Senecam adiicit, qui vel inter vtrumque fuit internuncius, vel Neronis gratiam sibi parare studuit. *z*) Sic duodecimo Neronis anno, P. Silio Nerua et C. Iulio Attico Vestino COSS. Seneca, iubente tyranno, misere periit. Granius Siluanus, tribunus cohortis iubetur Senecam percunctari, an dicta Natalis, suaque responsa nosceret. Tum Seneca ruri agebat, quo propinqua vespera tribunus venit, ipsique cum Paullina vxore et amicis duobus epulanti

Nnnn 3 man-

*v*) Vid. TACITVS annal. l. 15. c. 65.
*x*) Satyr. 8. v. 211. seq. *y*) Vid. SVETONIVS in vita Neronis cap. 35. *z*) TACITVS annal. l. 15. cap. 56.

mandata imperatoris edidit. Cui Seneca respondit: *missum ad se Natalem, conquaestumque nomine Pisonis, quod visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis, et amorem quietis excusauisse. Cur salutem priuati hominis incolumitati suae anteferret; caussam non habuisse, nec sibi promtum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui saepius libertatem Senecae, quam seruitium expertus esset.* Haec a tribuno cum relata essent, et quod nulla pauoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprehenderit: idem regredi, ipsique, velut laesae maiestatis et coniurationis reo, mortem indicere iubetur. Siluanus autem, quod ipse inter coniuratos esset, vnum ex centurionibus ad Senecam intromisit, qui necessitatem vltimam ipsi denunciaret. Seneca, qui probe se natum ideo cognouerat, vt tandem moriatur: et huc vsque viuus ita voluptatibus mundi sapienter studuit renunciare et quasi demori; vt moriens, si quando venerit vltima hora, viuere possit: imperterritus testamenti tabulas poscit: quas cum denegauerit centurio, amicis suos commendat, imaginem vitae suae relinquit. Simul eorum lacrumas, nunc sermone, nunc intentior in modum coercentis, ad firmitudinem reuocat, rogitans: *vbi praecepta sapientiae? vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? Cui enim ignaram fuisse saeuitiam Neronis? Neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam vt educatoris praeceptorisque necem adiiceret.* Postea complectitur vxorem, rogat oratque eam, vt temperare dolori, atque in contemplatione vitae, per virtutem actae, desiderium mariti solatiis honestis tolerare velit. Tum illa quoque sibi mortem destinatam esse asseuerat, saeuamque percussoris manum exposcit. Sic denuo

gaui-

gauisus Seneca coniugis nuncio, atque nihil putauit amori suo atque gloriae minus conuenire, quam si thori sociam, ab se vnice dilectam, ad iniurias mortuus relinqueret. Respondit itaque: *vitae delinimenta monstraueram tibi; tu mortis decus mauis. Non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus constantia penes vtrosque par, claritudinis plus in tuo fine.* Mox ambo sua brachia, vt rumpantur venae, exsoluunt ferro. Seneca, quoniam senili corpore, paruoque victu esset tenuato, ac lente sanguis flueret, crurum quoque et poplitum venas abscindit: tandemque saeuis defessus cruciatibus, ne aspectu miserabili et immensis doloribus vxoris frangeret animum, ac ipse ad impatientiam delaberetur, obsecrat; vt se in aliud cubiculum abducant. Interea temporis, quod Nero Paullinae inhibuisset mortem, suadente milite, serui ac liberti eius obligant brachia, sanguinem premunt eius fere exanimatae, animales spiritus medicina recuperant, ac mitiori spe oblata, vitae blandimentis, euincunt. Seneca vero mortis lentitudine maximisque cruciatibus pertaesus, a Statio Annaeo, amico suo artisque medicae perito, venenum poposcit, *a*) allatumque hausit frustra, artubus iam frigidis, et corpore aduersum veneni impetum clauso. Igitur stagnum postremo calidae aquae introiit, respergens proximos seruorum, addita voce: *libare se liquorem illum Ioui liberatori.* Ex balneo, cum eius vapore esset exstinctus, trahitur, atque sine vllo funeris solemni honore crematur. *b*) Atque haec de vita et obitu Senecae philosophi dixisse sufficiant. §. XXI.

*a*) Vnde EVSEBIVS in chron. olymp. CCXI. *L. Annaeus Seneca Cordubensis, Praeceptor Neronis, et patruus Lucani poetae, incisione venarum et veneni haustu periit.*

*b*). Vid. TACITVS annal. lib. 15. cap. 60--65.

## §. XXI.

Ex operibus L. A. Senecae hodie exſtant (1) *de beneficiis libri VII.* ad Aebucium Liberalem, Lugdunenſem. Ita enim ipſe alibi: *c*) *Liberalis noſter nunc triſtis eſt, nunciato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem, patriae ſuae amantiſſimum.* Scripti ſunt hi libri ſub Nerone, poſt Claudii mortem. Sub finem enim libri primi de Claudio contemtim loquitur, et futile iudicium eius traducit, quod illo viuente non auſus fuiſſet. Ipſe illos epiſtola quadam *d*) citat, traditos propter ingratitudinem hominum, quae crebra, et inter vitia magna ſit. *e*) (2) *Epiſtolae* CXXIV. ad Lucilium, ſuum ab ineunte aetate amicum, qui origine humilis, induſtria emerſit, tandemque ad ordinem equeſtrem, et Siciliae procurationem peruenit *f*) Scripſit omnes intra biennium, conſulatu Memmii Reguli et Virginii Rufi, itemque Lecanii et Licinii, i. e. paulo ante obitum et extrema aetate: ipſe enim non vno loco oſtendit, epiſtolas has in ſenio ſuo ſcriptas eſſe. Quod etiam inde patet, quod in iis paſſim rerum humanarum varietatem et perpetuam inconſtantiam exagitat, honores contemnit, diuitias negligit, et cetera auerſatur, quae vulgo homines etiam cum impetu appetere ſolent. Vbique exilii, egeſtatis, mortisque contemtum inculcat: ea quoniam ſola ſit ſecuritas, quam quiſque in ſe reponit. Quam difficile ſit eam aſſequi; niſi vnius animae habeatur ratio, cetera vt ſuperflua reſcindantur: et ipſe homo, qui eam adipiſci nititur, in ſe contrahatur totus.

*c*) Epiſt. 91. exord. *d*) Epiſt. 81. *e*) De benefic. l. 1. c. 1.

*f*) Epiſt. 19. et 46. celebrat elegantiam ſcriptorum, quorum nihil ad nos peruenit.

totus. Quae sane in pristina dignitate sua ac summo rerum fastigio scribere erubuisset. Neque putamus illas epistolas, vt scriptae sunt, vere et assidue missas esse. Placuit auctori potius illa ratio scribendi libera: vt pro lubitu incipere ac desinere, inserere et variare posset; neque ad certam materiam aut ordinem adstringeretur. Locos ergo fere communes exhibent, dictaque sententiosa, quae inter ambulandum, exercendumque, in horto, in domo, in lecto, meditatus fuerat, obiter et carptim descripta. Licet vero nihil aliud sint, quam sententiarum ad idem argumentum redactarum farrago: totam philosophiam moralem Stoicam tamen exhibent: quam cum Seneca iusto systemate, aut vnius libri argumento comprehendere non posset, in epistolas coniecit vagi argumenti materias. Quia sic illa omnia commodius proponi arbitrabatur. Has epistolas olim per libros fuisse distinctas, ex A. GELLIO *g*) patet, qui librum vigesimum secundum moralium Senecae epistolarum citat. Vnde simul etiam constat, non paucas huius philosophi epistolas iniuria temporum periisse. Sane quae Gellius adducit, in editis non exstant. Et ipse SENECA *h*) epistolarum libros innuere videtur, vbi posteriores a prioribus distinguit: *desideras his quoque epistolis, sicut prioribus, adscribi aliquas voces nostrorum.* Illa vero distinctio, quae in Veneta et aliis operum antiquis editionibus obseruatur, procul omni dubio est a recentiori manu. Quid de eius epistolis ad S. Apost. Paulum et huius vicissim ad Senecam statuendum sit, paulo superius indicauimus. Callide vtrique ab aliena manu substitutae

*g*) Noct. Attic. l. 12. c. 2. *h*) Epist. 33.

tae huc vſque aetatem vltra Auguſtini et Hieronymi tempora tulerunt. (3) *De prouidentia*, ſiue, quare bonis viris mala accidant, cum ſit prouidentia, liber vnus, itidem ſcriptus ad Lucilium, procuratorem Siciliae, poſt Caligulae tempora. *i*) (4) Ad Nouatum fratrem *libri III. de ira* noſcenda et fugienda, inter philoſophiae primos ſcripti, Caligula viuente. (5) Ad Neronem Caeſarem *de clementia libri duo*, ſub initio principatus *k*) cum annum decimum nonum ingresſus eſſet. (6) *De vita beata* ad Gallionem fratrem liber vnus, ad defenſionem ſuam in ſenectute ſcriptus contra calumniatores, qui opes ipſi ac ſplendidius vitae genus obiectabant: beatam videlicet in virtute vitam eſſe, eamque non ſpernere externa, ſi accedant. (7) *De tranquillitate animi* liber ad Annaeum Serenum, praefectum vigilum, ſcriptus initio reditus ſui ab exilio, cum in aulam veniſſet ac Neroni praeficeretur. Ita enim ipſe: *l*) *circumfudit me ex longo frugalitatis ſitu venientem multo ſplendore luxuria, et vndique circumſonuit*: quibus vitam aulicam tangit, ignotam ſibi antea et inuiſam. Sub idem tempus, ad eundem Serenum ſcriptus eſt (8) *de conſtantia* ſapientis liber, ſiue quod in ſapientem non cadat iniuria. (9) *De breuitate vitae* ad Paullinum liber vnus, quo hypotheſis pertractatur vitam non eſſe breuem, ſed a nobis fieri, vel non vtendo, vel male, aut vane vtendo. Paullinus an fuerit vxoris Paullinae frater, vt Lipſius arbitratur, an pater, vt

*i*) Nam cap. 4. *Ego*, inquit, *mirmillonem ſub C. Caeſare audiui, de raritate munerum querentem.* Pl. confer. MVRETVS vol. 2. orat. 3. quam Romae dixit, cum Senecae librum de prouidentia interpretaturus eſſet.

*k*) Vid. l. 1. c. 9. *l*) Illius libri cap. 1.

vt Muretus habet, certe non conſtat. Nam quae ex illius libri capite vndeuiceſimo de corporis vigore proferunt, ad vtrumque pari modo referri poſſunt. (10) Liber *de conſolatione ad Polybium* ακεφαλος, exilii anno tertio ſcriptus. *m*) Polybius autem inter Claudii praepotentes libertos erat, Caeſari a ſtudiis, et bene literis Graecis Latinisque eruditus, qui fratris morte admodum affligebatur. (11) *De conſolatione ad Marciam*, A. Cremutii Cordi, viri a ſtudiis ſcriptisque incluti, filiam, gratioſam et diuitem matronam, tertio iam anno filii, cum iam maritus, pater et ſacerdos eſſet, obitum lugentem. (12) *De conſolatione ad Heluiam matrem* liber, ſcriptus cum inſtinctu Meſſalinae, impuriſſimae feminae, ab Claudio Imperatore in Corſicam inſulam relegatus eſſet. Significat, ſemet ipſum hunc caſum fortiter ferre; nec eſſe, quod matrem adeo triſtitia afficere poſſet. Ipſius conſolationis duo capita facit: neque meo nomine dolere, neque tuo debes; non meo, nam nihil mihi mali eſt, quod vulgus putat, loci mutatio, paupertas, ignominia, contemtus. Non tuo nomine dolere debes, quod in me praeſidium aliquod amiſeris: ambitioſa enim non es, nec potentiam filiorum vnquam oſtentaſti. Vel ſi deſiderium meum ferre non poſſis: tu ſupra ſexum fortis ſemper fuiſti, ac multa pertuliſti mala. Denique ipſi ſtudia ſuadet ſapientiae et ſolatium ex fratribus ſuis, eiusque ſorore. Ipſi libro nouem epigrammata praefiguntur, quae in ſchedis Pithoeanis Senecae adſcripta fuere. Sed illa de Seneca potius ab diuerſis exarata fuiſſe videntur. (13) *Naturalium*



*m*) Nam meminit Britanniae apertae, quod circa id tempus fuit.

*ralium quaestionum* ad Lucilium, procuratorem Siciliae, libri VII. qui magnam partem circa meteora versantur. (14) *Claudii Caesaris* ἀποκολοκύντωσις, siue ludus de morte Claudii Caesaris. Exhibet prosam orationem satiricam, passim versibus carminibusque velut quibusdam gemmulis distinctam: quam satiram Menippeam vocant. Auctoris, tituli, et ipsius temporis, quo lepidissima illa satira sit scripta, fidem etiam DIO CASSIVS *n*) fecit: vbi ἀποθέωσιν ostendit Claudio esse partam per esum boleti, siue κολοκύντου, in quo cibi genere venenum acceperat. Vnde Nero, teste SVETONIO *o*) boletos Deorum cibum Graeco prouerbio laudare consueuit. (15) *De otio aut secessu sapientis* libri pars, male ab aliis annexa libro de vita beata, quacum nihil commune habet.

## §. XXII.

Quod plures hodie superent Senecae libri, mala Christianorum persuasio in caussa est, qui hunc scriptorem singulari quodam studio sibi vindicarunt, ac pro orthodoxo amplexi sunt: partim ob praeceptorum sanctitatem; partim illius libelli, vtut spurii, commendatione, qui aliquot epistolas continet vltro citroque inter S. Paulum Apostolum atque Senecam missas. Nec parum illi accessit fauoris ex S. Hieronymi testimonio, qui Senecam in catalogo sanctorum recensuit. Inde factum est, vt, reiectis ethnicorum libris et omni politiori studio, Senecae scripta auide arriperent, ac publice iuuentuti praelegerent. Imo iam tum FABII QVINTILIANI *p*) temporibus, solus fere in manibus adolescenti-

*n*) Hist. lib. 60. extremo. *o*) Eius vita cap. 33.
*p*) Instit. orat. l. 10. c. 1. circ. fin.

ſcentium fuit. Attamen quaedam eius ſcripta iniuria temporum periere. (1) Multa eius *poemata* et verſus, quos certum eſt plurimos ſcripſiſſe. Nam et ipſe in exilio poemata feciſſe oſtendit, et TACITVS *q*) ipſi iam ſeniori et in aula obiectum fuiſſe, eloquentiae laudem vni ſibi aſciſcere, et carmina crebrius factitare, poſtquam Neroni amor eorum veniſſet. (2) *Orationes*, ſiue cauſſarum actiones, quarum alias in ipſo ſenatu egit, alias Neroni ſcripſit, in ſenatu recitandas. Et procul omni dubio (3) edicta ad populum et (4) grauiores *epiſtolas* conſcripſit. (5) Liber *de terrae motu*, quem iuuenis ſcripſit, vt ipſe teſtatur: *r*) quamuis etiam naturalibus quaeſtionibus eandem materiam retractauerit. (6) *De matrimonio* tractatus, quem HIERONYMVS *s*) citat. (7) *Hiſtoria*, *t*) quam tamen plerique in dubium vocant. (8) *De ſuperſtitione*. *v*) (9) *Dialogi*, quos FABIVS *x*) nominat. (10) *Moralium libri*, quorum LACTANTIVS *y*) et ipſe Philoſophus noſter *z*) meminit. (11) *Exhortationum* libri, ſaepius LACTANTIO *a*) citati. Eodem teſte *b*) ſuas exhortationes Seneca mirabili ſententia terminauit: *magnum, neſcio quid, maiusque quam cogitari poteſt, numen eſt, cui viuendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodeſt, incluſam eſſe conſcientiam: patemus Deo.* (12) *De India*, cuius libri PLINIVS



*q*) Annal. l. 14. c. 52.
*r*) Natur. quaeſt. l. 6. c. 4.
*s*) Aduerſus Ioninian l. 1.
*t*) LACTANTIVS l. 7. c. 15.
*v*) AVGVSTINVS de ciuit. Dei l. 6. c. 10. TERTVLLIANVS in apologetico c. 12. LACTANTIVS l. 5. c. 9.
*x*) Inſtit. orat. l. 10. c. 1.
*y*) Lib. 2. c. 2.
*z*) Epiſt. 106. et 109.
*a*) Lib. 1. cap. 7. l. 3. c. 15.
*b*) Lib. 6. c. 24.

NIVS *c*) et SERVIVS *d*) mentionem fecerunt. (13) *De situ et sacris Aegyptiorum* liber, ex quo Lucanus nonnulla depromsit. *e*) Cetera meminisse, nostra nihil interest.

## §. XXIII.

Maximi A. suo tempore Seneca est habitus a plerisque: adeo quidem, vt, teste CORN. TACITO, *f*) ob *claritudinem studiorum*, ab Agrippina fuerit Neroni praefectus: vt *tali magistro* adolesceret, eiusque consiliis ad spem dominationis vteretur. Idem *g*) Senecae *multarum rerum experientiam* tribuit. L. IVN. MODERATVS COLVMELLA *h*) *virum excellentis ingenii atque doctrinae* eum vocat; PLINIVS *i*) *principem tum eruditionis, ac potentiae, quae postremo nimia ruerit super ipsum.* Et Iunior PLINIVS *k*) vbi de illis agit, qui doctrina et moribus insignes amatoria luserunt, summis oratoribus Senecam annumerat. *Sed ego vereor*, inquit, *ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, C. Caluum, Asinium Pollionem, M. Messalam, Q. Hortensium, M. Brutum etc. Annaeum Senecam.* DIO CASSIVS: *l*) ὁ καὶ δὴ Σενέκας ὁ Ἀιναῖος Λούκιος ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ' ἑαυτὸν ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, διεφθάρη παρ' ὀλίγον, μήτ' ἀδικήσας τὶ, μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ τοῦ Γαΐου καλῶς εἶπε. *L. Annaeus Seneca, qui omnes aeui sui Romanos, multos vero et alios sapientia anteiuit, propemodum periit: etsi nihil admisisset vel suspicione leui, sed quia caussam quandam in*

*c*) Hist. natur. l. 6. c. 17. *d*) In Aeneid. l. 9.
*e*) SERVIVS Aeneid. l. 6. GROTIVS ad Luc. 10. v. 313.
*f*) Annal. l. 12. c. 8. *g*) Annal. l. 13. c. 6.
*h*) De re rustica l. 3. c. 3. *i*) Hist. natur. l. 14. c. 4.
*k*) Lib. 5. epist. 3. *l*) Lib. 59.

*in ſenatu, praeſente Caio, diſerte egerat.* Et XIPHILINVS: *m*) ἐδυσχέραινεν ὅ τε Σενέκας καὶ ὁ Βοῦρος, φρονιμώτατοί τε ἅμα καὶ δυνατώτατοι τῶν περὶ τὸν Νέρωνα ὄντες. *aegre tulerunt Seneca et Burrus, prudentiſſimi ſimul et potentiſſimi eorum, qui Neroni aderant.* Denique LACTANTIVS: *n*) *Qui volent ſcire omnia, Senecae libros in manus ſumant, qui morum vitiorumque publicorum et deſcriptor veriſſimus, et accuſator acerrimus fuit.*

## §. XXIV.

Quod ad eruditionem et eloquentiam Senecae attinet, iam tum QVINTILIANVS *o*) monuit, eum non ſine iudicio et delectu legendum eſſe. Tribuit illi vſum ſtili, quod in nullo ſcribendi genere non eſſet verſatus; tribuit illi facile et copioſum ingenium; tribuit illi ſtudium ac rerum plurimarum cognitionem; fatetur in eius libris eſſe multa, quae non ſolum probari debeant, verum etiam admirationem mereantur: ſed detrahit illi exactam philoſophiae cognitionem, reprehendit philautiam; in dictione eius putat pleraque eſſe corrupta, quae tanto magis officiant, quod dulcibus vitiis abundent; inprimis taxat, quod rerum pondera minutiſſimis ſententiis frangat. Sed praeſtaret ipſum audire doctorem. *Ex induſtria,* inquit, *Senecam in omni genere eloquentiae diſtuli, propter vulgatam falſo de me opinionem, qua damnare eum, et inuiſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus reuocare ad ſeueriora iudicia contendo. Tum autem ſolus hic fere in manibus adoleſcentium fuit: quem non equidem omnino conabar excutere,*

*m*) In Nerone. *n*) Diuinarum inſtitutionum lib. 5. cap. 9.
*o*) Inſtit. orat. l. 10. c. 1. circa finem.

*tere, ſed potioribus praeferri non ſinebam --- cuius et multae alioqui et magnae virtutes fuerunt, ingenium facile et copioſum,* p) *plurimum ſtudii, multarum rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab iis, quibus inquirenda quaedam mandabat deceptus eſt. Tractauit etiam omnem fere ſtudiorum materiam. Nam et orationes eius, et poemata, et epiſtolae, et dialogi feruntur. In philoſophia parum diligens, egregius tamen vitiorum inſectator fuit. Multae in eo claraeque ſententiae, multa etiam morum gratia legenda. Sed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo pernicioſiſſima, quod abundant dulcibus vitiis. Velles eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno iudicio. Nam ſi aliqua contemſiſſet, ſi parum concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententiis non fregiſſet: conſenſu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur. Verum ſic quoque tam robuſtis, et ſeueriore genere ſatis firmatis legendus, vel ideo, quod exercere poteſt vtrinque iudicium. Multa enim, vt dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda ſunt: eligere modo curae ſit: quod vtinam ipſe feciſſet.* SVETONIVS q) ipſi lene atque comtum dicendi genus tribuit, quod contemnens Caeſar Caligula, Senecam, tum maxime placentem, dixit, commiſſiones meras componere, et arenam eſſe ſine calce. Hanc vero lenitatem atque ſermonis cultum alii, qui accuratiores ſunt ſtili cenſores, in Seneca reperire non potuerunt. Acrius paulo GELLIVS r) de Seneca noſtro iudicat. Poſtquam enim aliorum de iſto ſententiam retuliſſet; quorum alii cen-

p) Senecae copiam quoque laudat lib. 12. cap. 10.
q) Caligula cap. 53.
r) Noct. Attic. lib. 12 c. 2.

censerent illius libros prorsus indignos qui legantur, quod oratio vulgaris et protrita, res atque sententiae aut inepto inanique impetu sint, aut vt leui et quasi dicaci argutia; eruditio autem vernacula et plebeia, nihilque ex veterum scriptis habens neque gratiae, neque dignitatis: alii paulo aequiores magna ex parte sermonis elegantiam illi detraherent, rerum vero cognitionem non adimerent, in vitiis contra obiurgandis, seueritatem grauitatemque non inuenustam comprobarent: sigillatim Senecae de Q. Ennio et Cicerone iudicium reprehendit, eo vsque incandescens, vt illum nugatorem, ineptum, insipidum atque insulsum hominem appellaret. Istud vero in Senecam nimis dure et non sine iniuria dictum esse, quilibet facile videre potest. Ego idem quod Fabius, eloquentiae optimus magister, de dicendi charactere et stilo Senecae sentio. Quaedam vituperanda, quaedam vero probanda et non sine admiratione laudanda veniunt. Vituperandum (1) quod sua nimium amans purioris, quod antecessit, seculi scriptores non modo ipse non imitari voluerit; verum etiam discipulos suos ab illorum cognitione auerterit, vt eos tantum in sui admiratione detineret. s) Vnde ipsa eius phrasis nunquam non declamatorias argutias affectat, aliquando ad aenigmatis obscuritatem. Accedit (2) orationis concisae et parum compositae immodicus vsus. Adeo nihil periodorum aut numeri inuenies: vt fere omnia cum insigni affectatione, frequentibus sententiis afferre studuerit. Quanquam in his sint aliae, quibus nihil felicius esse possit: plures tamen durae, frigi-

s) SVETONIVS Nerone cap. 52.

frigidae, et ineptae intercurrunt. (3) Idem vſu venit in captandis epiphonematibus et argutiis, quae cum in verbis potius quam in rebus ſitae, neceſſario frigidiores et obſcurae orationi magis officiunt, quam proſunt. (4) Minutiis ſaepe rerum pondera fregit. (5) Vt plurimum inordinate, nec rebus conuenienter iuſta ſcripſit menſura, contra quam rhetorum et melioris ſeculi ſcriptorum praecepta voluere. Quoties in grandes materias incidit, v. g. de vniuerſo, de natura Deorum, de fulmine, de diluuio, ſuam voluit oſtentare ſublimitatem, et neſcio quid tragicum ſpirare videtur. (6) Latinitas multis partibus claudicat; nec ſatis pure vbique loquitur. *t*) ERASMVS *v*) voces illi tribuit, velut in hoc affectatas, vt diſſimilis ſit Ciceroni: quanquam hoc illi cum Quintiliano Pliniisque commune, forſan et cum toto illo ſeculo, quod Ciceronis, velut argenteum aureo, ſucceſſit. Ex. gr. pronomine reciproco *ſui*, *ſibi*, *ſe*, frequenter durius vti. *Tanquam* pene ſemper vſurpare pro *velut*, ſiue *vt ſi*, quando exemplum ſubiicere vult. Aliquoties dicere *aeque quam* pro *aeque atque*. *Cum* addere ſuperlatiuis pro *quam*, vt *cum maxime* pro *quam maxime*. *Aduerſus* pro *erga* frequenter in bonam partem vſurpare, vt *gratus aduerſus Deos*. In hac ſermonis forma, *non modo contemnit homines*, *ſed Deos negligit*, vix vnquam addere coniunctionem, *ſed et*, *ſed etiam*

*t*) SANCTII Minerua l. 3. c. 14. p. m. 372.

*v*) De L. A. Seneca iudicio, Pariſienſibus Morelli editionibus praefixo. Aſt probe notandum, hunc virum in politioribus ſtudiis exercitatiſſimum, duos confundere Senecas, rhetorem atque philoſophum, patrem et filium: ac vitia vtriuſque collecta vni noſtro tribuere L. A. Neronis praeceptori.

*etiam, sed quoque.* x) Item (7) sordidas in eo reprehendit voces. Insectari mores hominum libere et salse, non vero semper in loco, interdum immodice et affectatius, vt non multum absit a scurrilitate. Quaedam vitia sic describere, vt ridere potius, quam odisse videatur, atque docere magis quam detestari. Cuiusmodi sit obscoenissimus excursus in primo libro quaestionum naturalium, de speculorum vsu. In vna epistola vniuersam balnei supellectilem ac functionem natis ibi, h. e. sordidis vocabulis explicare. Scio nostrum, aduersus Erasmi sententiam, a BVCHNERO y) defendi, quod epistolae sint liberioris linguae, ac ista humilia sordidaque citra culpam admittere: cum in familiari sermone, quem illae referant, nemo talia reformidet; et rideatur, qui malit circumloqui, quam nominatim dicere. Sed haec procul dubio in gratiam philosophi nostri, vel ex nimio eius amore admittit, quae diuina oracula et cultioris linguae indoles, imo et rhetores ethnicorum abominantur. Quoquo se res habeat modo, inprimis Seneca tempore suo placebat omnibus, et fere solus in adolescentum manibus erat. Hoc vero Quintilianus ferre minime gentium potuit, cum vt ipse loquitur, z) corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus ad seueriora iudicia reuocare contenderet. Nolebat tamen ideo videri Senecam odisse aut inuisum habere: quem non conabatur omnino manibus excutere, sed etiam potioribus praeferri non sinebat. Quae postquam narrasset, *amabant*, inquit, *eum magis*, *quam* *imita-*



x) Plura enarrabimus huius tractationis capite extremo: vbi sigillatim quaedam de dictione huius aetatis monenda sunt.

y) De commutata ratione dicendi l. 1. c. 15. p. m. 248.

z) Instit. orat. l. 10. c. 1.

*imitabantur: tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis descenderat. Foret enim optandum, pares, aut saltem proximos illi viro fieri.* Laudatur in Seneca (1) copiosum, praestans et facile ingenium, plurimum studiii, multarum rerum cognitio, prudentia et quod multis magnisque virtutibus claruerit. Laudatur (2) quod omnem fere studiorum materiam tractauerit. (3) Quod egregius fuerit vitiorum in sectator, et multa de moribus ac humanitate tradiderit. Nec ab re dictum de eo vernacula:

Seht dieser Heyde kan die Christen wohl beschämen;
Sie möchten sich an ihm nur ein Exempel nehmen.
Ach schade! die Vernunfft will nach der Tugend gehn:
Und ein getauffter Christ will dieses nicht verstehn.

(4) Egregium vsum habet in dictione arguta et sententiosa, si omnis affectatio et hiatus tollantur. Nam et OWENVS *a*) de eo:

*Pene tuae dici possunt epigrammata gnomae*
*Praeterquam numeris quod tua dicta carent.*

Et MORHOFIVS: *b*) *nihil est Senecae scriptis argutius et sententiosius; quae ego voluenda et revoluenda suaserim, vt promtitudinem habeamus variarum rerum et argumentorum in moralibus et ciuilibus; addo et in sacris ad populum orationibus, quibus illa mirifice subuenire possunt.* Laudatur denique (5) varia eruditio, veritatis studium, et philosophi ingeniosissimi praemeditata ac profunda doctrina: adeo quidem vt Patinus Senecam, Plutarcho et Aristoteli iunctum, integram bibliothecam constituere posse

*a*) Epigr. 140.
*b*) Polyhist. liter. l. 1. c. 23. §. 22.

posse crediderit. BVCHNERVS *c*) vero liberalius forsan et nimis indulgenter Seneca dixit post Ciceronem disertius ingenium in Romanis non fuisse. Vt verborum tandem faciamus finem, et omnia paucis comprehendamus, rursum FABII *d*) sententiam Romanae eloquentiae studiosis commendamus: iam robustis et seueriore genere satis firmatis legendus est, qui eligere possunt, neque cum probandis vituperanda, vel deteriora prae optimis arripiunt. Ex. gratia epistolae non sine magno fructu leguntur, lectoris modo iudicium adest, propter caussas iam memoratas. Maximam partem sunt tam prolixae, vt vna earum prope librum absoluere possit. Quare si quis eas sibi imitandas proponat, inepte et imprudenter acturus, non tam epistolas, quam declamationes compilare instituet. Senecae stilum Lipsius quidem haud infeliciter expressit: quem postea plurimi Lipsiomimi adamarunt, tanto infelicius et nullo plane ingenio: vt parum in istis gratiae, infinitae exclamationes et merae ineptiae reperiantur.

§. XXV.

Vtriusque Senecae, Rhetoris atque Philosophi quotquot supersunt opera vulgo coniunctim edi solent. Prodiere primum *Neapoli* 1475. deinde 1484. fol. *Taruisii* 1478. fol. cura Bernardi de Colonia. *Venetiis* 1490. libri controuersiarum Senecae Patris, e codice Vaticano primum editi sunt. 1492. fol. omnia opera per Bernardum de Coris de Cremona.

§. XXVI.

Sequenti seculo post Christum natum decimo sexto, cele-



*c*) De commutata dicendi ratione l. 2. c. 19. p. m. 634. Pl. conferatur GRONOVIVS epistola nuncupatoria Senecae operibus praemissa. *d*) Instit. orat. l. 10. c. 1.

celebriores vtriusque Senecae editiones prodiere *Basileae* 1515. et 1529. fol. Des. Erasmi Roterodami opera apud Frobenium. Accedunt Rudolphi Agricolae et Sigismundi Gelenii castigationes, et Senecae vita a Francisco Petrarcha descripta. 1557. apud Heruagium, cum Coelii Secundi Curionis castigationibus. 1590. 8. apud Episcopium. *Coloniae* 1593. 8. apud Ioh. Gymnicum, cum Dionysii Gothofredi coniecturis, variis lectionibus et locis communibus. *Heidelbergae* 1594. fol. apud Commelinum, cum notis Mureti, et Iani Gruteri castigationibus. *Lugduni* 1595. 8. cum notis Mureti et Iani Gruteri castigationibus. *Parisiis* 1587. fol. charta maxima. 1599. fol. *Venetiis* 1503. fol. 1522. fol. 1536. ex officina Ioh. Augusti a Burgo Franco, cum castigationibus Ferdinandi Pintiani, qui codicibus quindecim vsus ad quinquies mille maculas eluisse se profitetur. *Florentiae* 1513. 8. apud Iuntam. *Romae* 1585. fol. typis Barthol. Garassii, cum notis M. A. Mureti et indice Iulii Roscii Hortini.

§. XXVII.

Seculo decimo septimo vtriusque Senecae scripta prodierunt *Parisiis* 1602. 1607. 1613. 1619. 1627. 1687. folio, cum variorum commentariis, recensita et aucta scholiis Fed. Morelli, Professoris Regii. Continentur in illis primo Auberti, Nicolai Fabri et Iusti Lipsii praefationes, Erasmi de L. A. Seneca iudicium, Iusti Lipsii pro notis suis praescriptio ac introductio lectoris, eiusd. iudicium super L. A. Seneca, Vita L. A. Senecae a Lipsio descripta, auctorum elogia et fragmenta; ipsius Senecae philosophi opera cum commentariis Iusti Lipsii, M. A. Mureti, Fer. Pinciani, Erasmi Roterodami, Ioh. Obsopoei, Gruteri et Iureti; in Senecae lu-

dum

dum notae Nic. Fabri, Beati Rhenani, Hadriani Iunii, Opſopoei, Chriſtiani, Gruteri et Iureti; rerum et verborum index copioſiſſimus; Dionyſii Gothofredi ex Seneca loci communes theologici, iuridici, philoſophici ethici, politici, grammatici, rhetorici, dialectici, ſophiſtici, phyſici, medici, mathematici, hiſtoria animalium, ſimilia. Tum ſequuntur Senecae Rhetoris opera cum vberioribus notis et coniecturis Nic. Fabri, Andr Schotti, Iani Gruteri, Fr. Iureti, I. Lipſii, Ioh. Petreii, Fer. Pinciani, I. Obſopoei. Accedit libellus Andreae Schotti de claris apud Senecam Rhetoribus, Eiuſdem variae lectiones, Pinciani caſtigationes et neceſſarii indices. *Antuerpiae* 1605. 1614. 1632. 1637. et 1652. fol. cum notis Iuſti Lipſii, adiunctis Liberti Fromondi ad apocolocyntoſin et naturales quaeſtiones obſeruationibus. *Amſtelodami* 1619. 8. praemiſſa Danielis Heinſii oratione de Stoica philoſophia, additis notis Mureti, Lipſii, Scriuerii, Pontani, Piſcatoris, Rhenani, Fabri, Iunii atque Schotti. 1658. 12. apud Elzeuir. typis nitidis, Ioh. Frid. Gronouii notis ſeparato volumine editis. 1672. 8. tribus voluminibus, apud Elzeuirium, cum integris Iuſti Lipſii, Ioh. Frid. Gronouii et ſelectis variorum notis. *Lugduni Batau.* 1609. 1640. et 1649. 12. apud Elzeuirium, tribus voluminibus, notis Ioh. Frid. Gronouii ſeparato volumine excuſis. *Heidelbergae* 1604. fol. apud Commelinum, cum variorum notis; occurrunt in hac editione veterum etiam ſiglae, quae apud Romanos in vſu fuerunt. 1604. 12. apud Commelinum, additis Syrimini ſententiis, ope codicum Palatinorum et Friſingenſis auctioribus. *Geneuae* 1628. et 1638. fol. cum Dionyſii Gothofredi coniecturis, variis lectionibus, et locis communibus.

§. XXVIII.

credimus, prima iuuenta C. Caesarem diui Augusti nepotem sectatus, non sine rumore illi Apicio diuiti et prodigo stuprum venum dedit. Haec ATHENAEVS *i*) de eo memoriae prodidit: ἐγένετο δὲ κατὰ τοὺς Τιβερίου χρόνους ἀνήρ τις Ἀπίκιος, πλουσιωτατος, τρυφητὴς, ἀφ᾽ οὗ πλακούντων γένη πολλὰ Ἀπίκια ὀνομάζεται. οὗτος ἱκανὰς μυριάδας καταναλώσας εἰς τὸν γαστέρα, ἐν Μιντούρναις (πόλις δὲ καμπανίας) διέτριβε τὰ πλεῖστα, καρίδας ἐσθίων πολυτελεῖς, αἳ γίνονται αὐτόθι, ὑπέρ γε τὰς ἐν Σμύρνῃ μέγισται, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀστακούς. ἀκούσας οὖν καὶ κατὰ λιβύην γίνεσθαι ὑπερμεγέθεις, ἐξέπλευσεν οὐδ᾽ ἀναμείνας μίαν ἡμέραν. Καὶ πολλὰ κακοπαθήσας κατὰ τὸν πλοῦν, ὡς πλησίον ἧκε τῶν τόπων, πρὶν ἐξορμῆσαι τῆς νεὼς (πολλὴ δ᾽ ἐγεγόνει παρὰ λίβυσι φήμι τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ) προσπλεύσαντες ἁλιεῖς προσήνεγκαν αὐτῷ τὰς καλλίστας καρίδας. ὁ δ᾽ ἰδὼν ἐπύθετο, εἰ μείζους ἔχουσιν: εἰπόντων δὲ, μὴ γίνεσθαι ὧν ἤνεγκαν, ὑπομνησθεὶς τῶν ἐν Μιντούρναις, ἐκέλευσε τῷ κυβερνήτῃ τὸν αὐτὴν ὁδὸν ἐπὶ Ἰταλίαν ἀναπλεῖν, μηδὲ προσπελάσαντι τῇ γῇ. *Tiberii seculo vixit Apicius, vir ditissimus, luxu solutus, a quo complura placentarum genera Apicia nominant. Multas nummorum cum ille myriadas profudisset ventris et gulae caussa, Minturnis, quae ciuitas est Campaniae, vt plurimum degens, locustis k) vescebatur magno emtis, quae illic nascentes, et maximas Smyrnaeas, et astacos Alexandrinos amplitudine vincebant. Cum in Africa vastae inusitataeque magnitudinis audisset reperiri, continuo, ne exspectato quidem vnico die, illo naui profectus, multaque incommoda nauigationis perpessus, vt propius ad oram eius regionis accessit, priusquam naui exiliret (aduenturum enim rumor in ea prouincia increbuerat) piscatores ad eius nauem con-*

*i*) Deipnosoph. lib. 1. cap. 6.
*k*) Marinis maioribus cancris.

*contenderunt, et quam maximas obtulerunt locustas: quibus conspectis, num maiores haberent percontatus, cum negassent illis grandiores, quas aduexissent, vsquam in eo mari gigni, Minturnensium recordatus, gubernatorem iussit eadem via Italiam repetere, priusquam in terram appulisset.* Hic adeo omnes Romanos luxuria superasse, vel inde patet, quod gulae totus quantus deditus imperator, Antoninus Heliogabalus apud AELIVM LAMPRIDIVM *l*) ipse dixerit, priuatum se Apicium; imperatorem vero Neronem, Othonem et Vitellium imitatum fuisse. Atque, vt idem LAMPRIDIVS *m*) memoriae prodidit, quoties Heliogabalus ad imitationem Apicii comedit, luxus longe maximus fuit: *comedit saepius calcanea camelorum, et cristas viuis gallinaceis demtas, linguas pauonum et lusciniarum* etc. Si quae vero stupenda magis, quam describenda: *coenas*, inquit historicus, *n*) *et Vitellii et Apicii vicit.* Apicium hinc PLINIVS *o*) nepotum omnium altissimum gurgitem vocat. Et semper veteres ad eum prouocant poetae. MARTIALIS *p*) ad Marcum:

*Litera facundi gratum mihi pignus amici*
*Pertulit, Ausoniae dona seuera togae:*
*Qua non Fabricius, sed vellet Apicius vti,*
*Vellet Mecaenas, Caesarianus eques.*

Togam ait sibi cum literis missam elegantiorem, quam qua vellet vti Fabricius, continens ille paupertatis cultor; sed qualem forsan luxuriosus Apicius, aut ipse mollis ac tener Mecaenas gestare voluisset. Vt maiores vix domi sumtus esse ferendos doceret: *q*)

*Ipse*

*l*) Heliogab. cap. 18. extr. *m*) L. c. cap. 20.
*n*) LAMPRIDIVS Heliog. cap. 24. *o*) Hist. natur. lib. 10. c. 48.
*p*) Lib. 10. epigr. 73. *q*) Lib. 2. epigr. 69.

*Ipse quoque ad coenam*, inquit, *gaudebat Apicius ire.*
*Cum coenaret, erat tristior ille, domi.*

Et IVVENALIS: *r*)

— — — *Multa videmus,*
*Quae miser et frugi non fecit Apicius.*

Eum vnde miserum dixit Iuuenalii atque frugi? Scilicet tantos, in dies quos facere consueuerat, sumtus diu sustineri posse dubitauit: et postquam HS. millies (duos milliones et semis) in culinam congessisset, neque plus centies HS. (250000. coronat.) de patrimonio sibi superesse intelligeret, veneno vitam finiit, metuens ne sibi deinceps esuriendum esset. BAYLE: *s*) *on y voit qu' Apicius s' empoisonna, pour auoir troué par le calcul de ses biens, qu' il ne lui resteroit que la somme de* 250. *mille liures.* Reliqua ergo illi fuerunt CXXV. florenorum millia. Testis huius rei est SENECA philosophus, *t*) vbi *Apicius*, inquit, *nostra memoria vixit* —— *cuius exitum nosse, operae pretium est. Cum sestertium millies in culinam congessisset, cum tot congiaria principum, et ingens Capitolii vectigal singulis commessationibus exsorbisset: aere alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus inspexit, superfuturum sibi sestertium centies computauit: et velut in vltima fame victurus, si sestertio centies vixisset, veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies egestas fuit?* DIO CASSIVS: *v*) Apicius omnes homines luxus et gulae studio superauit. Et cum scire aliquando vellet, quid absumti, et quid reliqui haberet, audito centies HS. restare,



*r*) Satyr. 4. vers. 22. *s*) Dictionaire art. Apicius. p. m 259. tom. 1.

*t*) Consol. ad Heluiam cap. 10. *v*) Lib. 57.

indoluit, et vt fame moriturus, sese interemit. Et MARTIALIS: x)

> *Dederas, Apici, bis trecenties ventri,*
> *Sed adhuc supererat centies tibi laxum.*
> *Hoc tu grauatus, ne famem et sitim ferres,*
> *Summa venenum potione duxisti.*
> *Nil est, Apici, tibi gulosius factum.*

Luxus Apicii huius passim apud SENECAM vestigia: eo teste y) mullum ingentis formae Tiberius Caesar missum sibi, cum in macellum deferri et venire iussisset: *amici*, inquit, *omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius.* Nec eum spes fefellit. Licitati sunt, et vicit Octauius, qui ingentem consecutus est inter suos gloriam, cum quinque millibus HS. emisset piscem, quem Caesar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Apud eum z) *caenis prouocare Apicium* est voluptatibus cum luxoriosissimo certare. Alibi a) describit Apicium, terrarum ac maris gulae conquirentem bona, et super mensam omnium gentium animalia recognoscentem; e lectis spectantem popinam suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantem. *Mollibus*, addit, *lenibusque fomentis totum lacessitur — corpus: et ne nares interim cessent, odoribus variis inficitur locus ipse, in quo luxuriae parentatur.* PLINIVS b) M. Apicii inuentum describit arida fico saginandi sues, ac satie necandi repente mulsi potu dato.

§. XXXI.

x) Lib. 3. epigr. 22.
y) Epistola 95.
z) Epistola 120.
a) De vita beata cap. 11.
b) Hist. natur. lib. 8. cap. 51.

## §. XXXI.

Apicius tertius, vt eſt apud ATHENAEVM, *c*) Traiano imperatori, cum apud Parthos eſſet, procul a mari dierum permultorum itinere, recentia miſit oſtrea ſua diligentia ſapientiaque ſeruata: non vt Nicomedi Bithyniae Regi, procul etiam a mari diſſito, halecem deſideranti, coquus aliquis piſciculum imitatus; quod finxerat, pro halece appoſuit. Huius apud SVIDAM *d*) fit quoque mentio, vbi: Τραιανῷ ἐν πάρθοις ὄντι καὶ τῆς θαλάσσης ἀπέχοντι ἡμερῶν πολλῶν ὁδὸν, Απίκιος ὁ ὀψοφάγος ὄστρεα νεαρὰ διεπέμψατο ὑπὸ σοφίας τεθησαυρισμένα. OLAVS BORRICHIVS *e*) huic ſuperſtites de obſoniis et condimentis libros adſcribit. *Apicius Coelius*, inquit, *qui de arte coquinaria X. nobis libros reliquit, vel vltimis Traiani annis, vel certe, quod veriſimilius, Hadriani principatu ſcripſit. Poſt pauca: noſter hic Imperatori Traiano in Parthis procul a mari agenti recentia oſtrea miſit, artificio miro conſeruata, ſi verax eſt Athenaeus.*

## §. XXXII.

G. I. VOSSIO *f*) alia mens eſt, qui libros iſtos ex argumento potius, quam ab auctore, nomen Apicii prae ſe ferre opinatur. Hinc citatur illi M. Caelius, vel Caecilius in Apicio, ſiue de re culinaria opere. Et paulo poſt: *ſi coniecturae ſit locus*, inquit, *exiſtimem, auctorem operis eſſe M. Caelium, vel Caecilium: hunc operi feciſſe nomen Apicio, quia ageret de re culinaria: nempe ab illo, vt Plinius vocat, nepotum omnium altiſſimo gurgite, Marco, non Coelio, ſed Gauio Apicio, vt Dio*



*c*) Deipnoſoph. lib. I. cap. 8.

*d*) In voc. ὄστρεα.

*e*) Cogit. de variis Lat. linguae aetatibus p. 18.

*f*) De analogia lib. I. cap. 14.

*g) appellat.* Pari modo STEPHANVS STEPHANIVS: *h) Caelii*, inquit, *libelli de re culinaria Apicii titulum sunt sortiti, cum ad Apicium illum non pauca referantur.* Alii excerptos ex maiore opere, vel ex variis scriptoribus contractos fuisse opinantur. *i)*

## §. XXXIII.

ALBANVS TORINVS, *k)* cum reperisset Apicium hunc, olfaciebat statim auctorem esse vetustissimum, et obsopaeum, qui de re popinali, lingua coquinaria egregie praeter ceteros scripsisset, et qui obsonia delicatius, quam pro ea aetate, qua glandibus vescerentur homines, confecisset. LATINVS LATINIVS vero in bibliotheca profana, vbi quaedam in Apicium obseruationes leguntur, ad verba editoris: *se statim olfecisse auctorem esse vetustissimum:* haec notat: *Quam vereor, ne tuae nares obesiores fuerint. Quid enim vetustatis redolere possunt verba semibarbara, et ab eo florenti seculo prorsus aliena? Ego vero, vt quod sentio paucis expediam, commentum puto esse hominis otiosissimi, qui cum illudere posteris eiusdem naris facile sibi esse persuasisset, mentito nomine Apicium credidit venditare posse. Sed passim occurrunt, quibus pene manifesto prodit se ipsum auctor ineptus, barbarus, et nullius in ea arte ingenii, aut gustus, qui ea interdum coniungat ad saporis gratiam, quae vsu docente omnes scimus summam palato molestiam nauseamque stomacho creare solere.* Ad vltimum quidem hoc Latinii quod attinet, de gustibus non facile videtur esse disputandum. Respondit ergo illi MARTINVS LISTERVS:

*g)* Lib. 47. *h)* Ad Saxonem Grammaticum p. 13.

*i)* Vid. BARTHIVS aduersar. lib. 34. cap. 18.

*k)* Praefixa editioni suae dedicatoria epistola.

STERVS: *l*) *At propterea tamen haec antiqua condimenta, quod forte protinus non placeant aliquibus, non abiicienda ſunt. Nam ipſos veteres a pipere olim abhorruiſſe teſtatur Plutarchus, triſteſque citrorum ſuccus aegre tuliſſe, et per multa ſecula tantum inter veſtimenta in arçis ſuis, odoris gratia, repoſuiſſe, omnium fructuum tamen vtiliſſimum ac ſaluberrimum. Nec minus a ſale abſtinebant terrae Indiae occidentalis homines. Quis crederet lupuli flores in quotidianum potum admitti potuiſſe, iisque tantam hordei dulcedinem, oeconomiae ſolum gratia nos ſumma amaritudine libenter infici voluiſſe? Fructus plerique Americani odoratiſſimi ſunt, ideoque noſtris Europaeis primo certe aduentu valde ingrati, contra Americanis noſtri, quod iſto vehemente odore fere careant, fatuï videntur. Et huiuſmodi ſexcenta ſunt, ſi omnia perſequï luberet, quae praeter guſtum, in victum tamen vulgo recepta ſunt: profecto vel alieniſſima palato condimenta ſola conſuetudo tandem domat adoptatque. Itaque Latinus Latinius inconſiderate admodum atque inepte noſtrum Apicium perſtringit propter neſcio quae condimenta, ſibi, ſi Diis placet, nauſeam motura.*

§. XXXIV.

Apicium vero illum, qui ſub Tiberio vixit, longe omnium gula celebratiſſimum de arte coquinaria ſcripſiſſe, ſufficiens mihi teſtis eſt PLINIVS *m*) vbi, *phoenicopteri linguam*, inquit, *praecipui ſaporis eſſe, Apicius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges.* Alibi: *n*) *M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in ſociorum garo (nam ea quoque res cognomen inuenit) necari eos praecellens putauit, atque e iecore eorum*

*l*) Editione Apicii ſua. *m*) Hiſt. natur. lib. 10. cap. 48.
*n*) Lib. 9. c. 17.

*rum alecem excogitare prouocauit.* Diſerte etiam *Apicianae coctурae* meminit. *o*) Vndenam vero haec, quam ex libris Apicii, intelligere potuit? Accedit SENECAE philoſophi *p*) ſententia, qui, *Apicius*, inquit, *noſtra memoria vixit, qui in ea vrbe, ex qua aliquando philoſophi, velut corruptores iuuentutis, abire iuſſi ſunt, ſcientiam popinae profeſſus, diſciplina ſua ſeculum infecit.* Quae ſane eum aliquid de coquinaria ſcripſiſſe non obſcure arguunt. Vetus etiam Iuuenalis ſcholiaſtes *q*) de iuſcellis ſcripſiſſe notat: *Apicius*, inquit, *auctor praecipiendarum coenarum, qui ſcripſit de iuſcellis, fuit enim exemplum gulae.* TERTVLLIANVS *r*) coquorum veluti ſectam quandam ſcribit dictam eſſe ab Apicio, vt grammaticorum ab Ariſtarcho, medicorum ab Eraſiſtrato. Nihil clarius ISIDORI *s*) verbis: *primus Daedalus menſam et ſellam fecit. Coquinae apparatum Apicius quidam primus compoſuit, qui, in eo abſumtis bonis, morte voluntaria periit, et merito: quia is qui gulae atque edacitati ſeruit, et animam, et corpus interficit.* Idemque ex Suida VOLATERRANVS *t*) affirmat, et M. Apicium, altiſſimum nepotum gurgitem, libros, ait, de gula conſcripſiſſe, pro qua multas abſumſerit opes. M. Apicii iſtud opus, niſi me omnia fallunt, M. Coelius, vel M. Caecilius quidam, deterioris aeui ſcriptor de gulae magis, quam dictionum et orationis elegantia ſolicitus, alia aliaque manu interpolatum, acceſſionibus multis atque, vt illi videbatur, notatu dignioribus recentiorum Lurconum, vel Api-

*o*) Lib. 19. c. 8.
*p*) Conſolatione ad Heluiam cap. 10.
*q*) Ad ſatyr. 4. v. 23.
*r*) De pallio cap. 5. et apologetici cap. 4.
*s*) Orig. lib. 20. cap. 1.
*t*) Commentariorum vrbanorum lib. 3. p. m. 474.

Apiciorum, vt olim fuerunt ac etiamnum ſunt plurimi, obſoniis auxit. Sui ergo, veluti noui operis, ab origine ſua et primi commentatoris auctoritate, inſcriptionem vel titulum voluit eſſe *Apicium*. Simodo ipſius interpolatoris nomen eſt *Coelii*, aut *M. Caecilii*. Nam et ALBANVS TORINVS *v*) ſe in lacero et ſqualore obſito codice vix nomen diuinaſſe fatetur.

§. XXXV.

IVVENALIS *x*) inter paraſitos *Galbam* quendam nominat, vel, vt in aliis exemplis, mendoſe forſan, legitur, *Gabbam*: quem vetus ſcholiaſtes *Apicium Gabbam* interpretatur, et ſub Tiberio ſcurram nobilem fuisſe tradit. Sed noli credere, guloſum fuiſſe Apicium, quem diximus luxuria et deſperatione ſuis opibus excidiſſe. Hic enim ſi adulatione et paraſitando viuere inſtituiſſet: neque ſuas ipſe dilapidaſſet diuitias, neque cum ſatis eſſet bonorum, inopiae interiiſſet timore. Hoc vero in primis notatu dignum, ab inſigni luxuria pridem Apiciorum nomen in prouerbium abiiſſe: vt *Apicius* pro quouis guloſo, pretioſo et ſumtuoſo dicatur. Ita *vuae Apiciae*, *y*) *vinum Apicium*, *z*) *coctura Apiciana*, *a*) et *condimenta Apiciana*. *b*) Eo referimus ergo etiam illa apud IVVENALEM: *c*)

*Atticus eximie ſi coenat, lautus habetur:*
*Si Rutilus, demens. Quid enim maiore cachinno*
*Excipitur vulgi, quam pauper Apicius?* —

i. e. ne-

*v*) Editionis ſuae praefatione.
*x*) Satyr. 5. init.
*y*) CATO de re ruſtica cap. 24.
*z*) Ibid. c. 6. et VARRO de re ruſtica l. 1. c. 25.
*a*) PLINIVS hiſt. nat. l. 19. c. 8.
*b*) TERTVLLIANVS de anima c. 33.
*c*) Satyra 11. init.

i. e. nemo deridendus magis, quam luxuriosus pauper. Apud ATHENAEVM *d*) complura placentarum genera *Apicia* nominantur. Et sunt, qui persuadere nobis conantur *e*) ex Apicii praenomine *Marco* panes saccharo conditos etiamnum dici vulgo *Marci panes*. Ipsius de re culinaria libri quarti capite secundo, *salacatthia Apiciana*, libri quinti capite quarto, *Apiciana concila*, libri septimi capite quarto, *offulae Apicianae*, et libri octaui capite septimo, *ius frigidum crudum Apicianum* memorantur.

## §. XXXVI.

Stilus incultus est, et vix satis vbique Latinus; imo fere barbarus, et multa habet, alias inusitata; quae dixeris Africanorum ingenium sapere. Inter sexcenta alia reperies *charaxare*, *incharaxare*, pro scalpello incidere; *pertangere*, pro perfundere; *nuces depilare*, pro decorticatae; *expromare*, pro expromere; *aucella* et *auicella*, pro auicula; *liquaminatus porcellus*, pro iurulento, mit einer Brühe; *melizomum*, ius mellitum, Honig-Brühe; *anethatum*, anetho conditum; *amylatum*, amylo confectum, eine Mehl-Suppe; *cuminatum*, condimentum ex cumino factum; eine Kümmel-Brühe; *isiciatum*, repletum, gefüllet; *omentatum*, omento fartum, mit fettem Netz umgeben; *hydrogaratum*, cum hydrogaro factum, quod liquaminis genus inter veterum cupedias; *lacticinium*, cibus ex lacte, Milch-Speise; *salacaccabia*, intestina farta; *thermospodium*, vas cineri calido seruando, eine Wärmpfanne; *apodermum*, ex nucibus decorticatis confectum; *exfoliare*, folia demere, abblättern; *mediare*, medio diuidere, mitten

*d*) Deipnosoph. lib. 1. cap. 6.

*e*) Vid. FABRICII biblioth. Latin. volum. 1. pag. 504.

ten entzwey schneiden; *subcultrare*, cultello concidere, zerschneiden; *reexinanire*, iterum euacuare; *spongizare*, et *spongiare*, spongia emundare; *frictilis*, fructus aut frixus; *farsilis*, fartus aut saginatus; *excaldatus*, loco calido exemtus, abgekühlt; *albamen*, albitudo, color albus; *agnus syringatus*, excauatus; *fiblare*, *infiblare*, fibula coniungere; *spatula porcina*, deliciae; *combustura*, et *combustio* a comburere; *conchicla*, edulium ex fabis. Quae procul dubio ex lingua plebeia et peculiaria artis vocabula ab aeui illius coquis accepit. Nec ipsum opus alium nobis vsum promittit, quam vt prisca inde artis vocabula, alias non obuia, cognoscere possimus. Eoque sensu BORRICHIVS *f*) Apicianum hoc opus dicit esse non ineruditum, concisum atque curiosum, quo sine verborum fucis presse argumentum suum prosequatur. Atqui etiam artis illa vocabula, vt a professoribus quaequae suis hauriuntur, non temere immutanda sunt: etiamsi omnium minime Latina ciuitate videantur esse donata. Audiamus hac de re ipsum TVLLIVM: *g*) *Stoicorum autem non ignoras, quam sit subtile, vel spinosum potius disserendi genus: idque cum Graecis, tum magis nobis, quibus etiam verba parienda sunt, imponendaque noua nouis rebus nomina. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte, cuius vsus vulgaris communisque non sit, multam nouitatem nominum esse, quum construantur earum rerum vocabula, quae in quaque arte versentur. Itaque et dialectici, et physici verbis vtuntur his, quae ipsi scientiae nota sunt. Geometrae vero, musici, grammatici, etiam*



*f*) Cogit. de variis Latinae linguae aetatibus pag. 18.

*g*) De finibus bonorum et malorum lib. 3. cap. 1. et 2.

*etiam more quodam loquuntur suo. Item ipsae rhetorum artes, quae sunt totae forenses atque populares, verbis tamen in dicendo quasi priuatis vtuntur ac suis. Atque vt omittam has artes elegantes et ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis vterentur nobis incognitis, vsitatis sibi. Quin etiam agricultura, quae abhorret ab omni politiore elegantia, tamen ea res, in quibus versatur, nominibus notauit nouis: quo magis hoc philosopho faciendum est.*

§. XXXVII.

Caelii Apicii de obsoniis et condimentis, siue de *re culinaria Libri X.* Nicolao V. Pontifice Romano, in insula Megalona ab Enocho Asculano, cum Porphyrionis in Horatium scholiis, inuenti sunt. *b*) Prodierunt hinc *Venetiis* sine anni nota in 4. apud Bernardinum Venetum, cum Suetonio de grammaticis et rhetoribus. *Mediolani* 1490. 4. per Blasium Lancilotum. Rursum *Venetiis* 1503. 4. apud Iohannem de Cereto de Tridino. Tandem Albanus Torinus in eundem semilacerum et squalore obsitum Megalonensem Apicii codicem incidit, suamque inde ac vltima Veneta editionem procurauit *Basileae* 1541. 4. additis excerptis ex Ioh. Damasceno de variis conditurís, et Paulo Aegineta de facultatibus alimentorum, cum libris X. Baptistae Platinae Cremonensis de tuenda valetudine, natura rerum et popinae scientia. Recusa est haec editio *Lugduni* 1541. 8. apud Gryphium. *Tiguri* 1542. 4. Gabriel

*b*) Vid. PLATINA in vita Nicolai V. LEANDER ALB. BONONIENSIS in descriptione Italiae p. 267. PHIL. BERGOMAS in chronici continuatione ad annum Christi 1454. GLANDORPIVS in onomastico p. 105. IAC. CVIACIVS obseruat. l. 16. c. 5. BAELIVS Lex. art. *Apicius*.

briel Humelbergius Torini editionem pro lubitu mutauit, multa ex MSS. et ingenio feliciter restituit suisque notis illustrauit. Nostra aetate prodierunt elegantiora exempla *Londini* 1705. 8. cum variis lectionibus et notis Martini Listeri, qui et Gabrielis Humelbergii animaduersiones addidit. Iterata edicio *Amstelodami* 1709. 8. curante Theodoro Iansonio ab Almelooueen, qui excerptas quoque ex Barthii aduersariis, et Reinesii lectionibus variis, et Antonii van der Linden obseruationes aspersit, lectiones codicis antiquissimi Vaticani varias, atque indicem locupletiorem longe subiunxit.

§. XXXVIII.

Restant diuersarum aetatum rei rusticae scriptores. De *Catone* diximus in eo libro, qui de adolescentia Latinae linguae agit. *i*) De *Varrone* in virili Latinae linguae aetate. *k*) Dicendum iam de *Columella* et *Palladio*. L. IVNIVS MODERATVS COLVMELLA Gaditanus fuit, vt ipse passim *l*) innuit. Patruum laudat suum M. Columellam, illustribus disciplinis eruditum, ac diligentissimum agricolam Baeticae prouinciae. *m*) Senecae quoque meminit, *n*) eiusque vinearum; et saepius Cornelii Celsi aequalis fui. Maiores videntur seruilis conditionis fuisse. Columellas enim veteres dixerunt seruos maiores domus: teste DONATO, *o*) qui ad LVCILII prouocat versus:

*Seruus neque infidus Domino, neque inutilis cuiquam,*
*Lucilii columella hic situs Metrophanes.*

Rr rr 3 Ver-

*i*) Cap. 5. § 7. pag. 184. seqq.
*k*) Parte priori cap. 5. §. 4. seqq. pag. 305. seqq.
*l*) Lib. 5. c. 5. l. 7. c. 2. l. 8. c. 16. l. 10. v. 185.
*m*) Lib. 5. c. 5. *n*) Lib. 3. c. 3. *o*) Ad Terent. Phorm. A. 2. S. 2.

Verſus partem et MARTIALIS *p*) citat. Vt *columella* idem quod *columen familiae* ſignificare videatur. Sub Claudio imperatore floruit, ac ſaepius a maiore PLINIO in illis auctoribus nominatur: quorum ſcriptis fuerit vſus in magna hiſtoria naturali compilanda. Paſſim etiam a PALLADIO laudatur. ISIDORVS *q*) inſignem eum vocat oratorem, qui totum corpus rei ruſticae complexus ſit. CASSIODORVS *r*) *in agris*, inquit, *colendis, in apibus, in columbis, nec non et piſcibus alendis inter ceteros Columella et Emilianus auctores probabiles extiterunt. Sed Columella ſexdecim libris per diuerſas agriculturae ſpecies eloquens ac facundus illabitur, diſertis potius, quam imperitis accommodus: vt operis eius ſtudioſi non ſolum communi fructu, ſed etiam gratiſſimis epulis expleantur.* VEGETIVS mulomedicinae praefatione etiam laudat Columellae facultatem bene dicendi: *Licet*, inquit, *proxima aetate et Pelagonio non defuerit, et Columellae abundauerit dicendi facultas: verum alius eorum cum ruſticae rei praecepta conſcriberet, curas animalium leui admonitione perſtrinxit; alius omiſſis ſignis cauſſisque morborum, quaſi ad doctiſſimos ſcriberet, tam magnae rei fundamenta neglexit.* Profecto non ruſtice de re ruſtica noſter Columella ſcripſit, qui inter omnes eiuſdem diſciplinae ſcriptores excellit. Vnde MORHOFIVS: *s*) *annon et ex Hiſpanis Columella, etſi aetate poſterior, puriſſimam et Romanam Latinitatem ſectatur in ruſticis ſuis, vt prae ipſo Varro durus et ruſticus videatur? Annon multa ille vocabula adducit Latina, quibus populares ſui res*

*p*) Lib. 11. epigr. 91. *q*) Orig. l. 17. c. 1.
*r*) Diu. lect. cap. 28.
*s*) De patauinitate Liuiana cap. 15. p. m. 584. diſſert. acad.

*res rusticas efferant? Quod manifestum est indicium, etiam rusticos Hispanos non aliam, quam linguam Latinam locutos.* De elegantia certe consentit BORRICHIVS, *t*) vbi, *Vossius quum primus*, inquit, *Columellam non magni faciat, vt scriptorem aeui Claudii, collabi iam incipiente puritate sermonis Romani: postea tamen, re melius expensa, eundem optimum et tersissimum appellat scriptorem. Enimuero non aliud de Columella iudicium formare potest, qui ingenio eius sese familiarius applicuerit. Omnia in illo casta, pura, elegantia: quo nomine et a magno Scioppio inter argenteae aetatis scriptores enumeratur.*

§. XXXIX.

Scripsit elegantissime, nec minus diserte, de agricultura, tam versu, quam prosa oratione, de arboribus, et contra astrologos aliquot libros, de quibus ipse testatur: *v*) in alio opere constituerat agere de lustrationum ceterorumque sacrificiorum, quae pro frugibus fiunt, more priscis vsurpato. *x*) Haec duo posteriora opera ad nos non peruenerunt. Extant vero hodie eius *de re rustica libri XII.* ad Publium Siluinum: quorum decimus de *cultu hortorum* heroico carmine, eoque cultissimo, conditus est: vt Georgica Virgilii supplere possit,

*Siderei vatis referens praecepta Maronis.*

Reliqui libri prosa oratione scripti sunt: Claudio principe id expetente, qui et cultum hortorum stilo soluto a Columella expositum fuisse maluisset. Licet ex ipso Columella constet, opus illud XII. libris absolutum: CASSIODORVS tamen, *y*) nescio quo errore, sexdecim

*t*) Cogit. de Lat. ling. aetat. p. 240. *v*) Lib. 11. c. 1. extr.
*x*) Lib. 2. cap. vlt. extr. *y*) Diuin. lect. cap. 28.

cim illi de agricultura libros adſcribit. Eſt quoque liber ſingularis *de arboribus*: qui perperam in aliquibus editionibus tertium inter libros de re ruſtica locum occupauit; in aliis ad calcem reiectus eſt: ſeorſim etiam vulgatus a Roberto Stephano Pariſiis 1543. 8. Libros Columellae, vt multa alia, Poggii ſolertiae debemus, in lucem protractos: qui cum aliis rei ruſticae ſcriptoribus deinde ſaepius ſunt editi. Separatim Columella prodiit *Regii* 1482. fol. excudente Barthol. Bottono, ſiue Bruſchio. *z*) *Lugduni* 1548. 8. apud Sebaſt. Gryphium.

## §. XL.

PALLADIVS *a*) RVTILIVS TAVRVS AEMILIANVS, *b*) vir illuſtris et Graece doctus, patria, vt videtur, Romanus; quamuis ſuorum in Sardinia et Neapolitano territorio fundorum meminerit. RAPH. VOLATERRANVS: *c*) *alter* Palladius, *qui de re ruſtica ſcripſit ad Pauſilypum*, (Paſiphilum) *homo Romanus*, *poſt Plinium: nonnulli Neapolitanum putant*, *quod ibi ſe teſtatur fundum habuiſſe*, *vbi loquitur de menſe Martio.* Videtur omnino temporibus Traiani ſcripſiſſe: quamuis nonnulli, et in his ipſe IOH. ALB. FABRICIVS, *d*) con-

*z*) Qui et eodem anno Catonem et Varronem de re ruſtica, et Rutilium edidit.

*a*) Eo quidem praenomine ſcriptor hic notior eſt, quamuis alii ſint, vtraque lingua, huius nominis auctores fere non numerandi. Sunt qui eum *Palladianum* vocant: et CASP. BARTHIVS ad l. 2. Theb. Pap. pag. 630. *Rutilium Palladianum* in vet. membranis dici memorat.

*b*) Eo nomine citatur a CASSIODORO diu. lect. cap. 28. et ISIDORO orig. l. 17. c. 1.

*c*) Commentar. vrban. lib. 18. p. m. 646.

*d*) Biblioth. Latin. l. 3. c. 4. vol. 1. pag. 534.

contendant, huius aeui ſcriptoribus annumerandum non eſſe: quod Apuleii et Gargilii Martialis teſtimonio vtatur. Sed nondum conſtat, quos ille intelligat, cum plures Apuleii et Gargilii fuerint. *e*) CELLARIVS *f*) hinc dubitat, ad quam aetatem Palladius noſter referendus ſit. *Stilus*, inquit, *concinnus eſt, et elegans, vt Traiani aeuo deberi credas; quanquam ſub Hadriano vixiſſe contendit Lud. Viues. g) Sunt vero in illo, quae aeuum inferius prodiderint, vt ſummitas, h) congruus, i) recenter, k) tribus vicibus, l) poſſibilitas, m) adunare, n) foſſatum, o) poſterare, p) aliquantos dies, q) et nonnulla alia, quae ſane inferiori potius, quam argenteo aeuo, imputanda ſunt.* Haec vero et ſimilia in auctoribus huius aeui ſingularia ſi attentere velimus, vt ſuos quique idiotiſmos habent, et Seneca, et Tacitus, et plerique alii, ſuis locis deturbandi fuiſſent.

§. XLI.

Quocunque ſe res habeat modo, ſcripſit dictione ſimplici, nec ineleganti, *de re ruſtica libros XIV.* quibus haud raro Columellam ſequi, aliquando etiam exſcribere viſus eſt. Libro primo varia rei ruſticae praecepta complectitur; ſecundo ad decimum tertium vsque, ſingulis libris ſingulorum menſium operas explicat,

*e*) Confer. WALCHIVS V. Cl. hiſtoria critica Lat. linguae c. 1. p. 58.
*f*) Proleg. cur. poſt. p. 25.
*g*) Lib. 3. operis doctiſſimi de tradendis diſciplinis.
*h*) Lib. 1. c. 6. *i*) Lib. 1. c. 11.
*k*) Lib. 1. c. 26. *l*) Lib. 1. c. 28.
*m*) Lib. 3. c. 14. *n*) Lib. 4. c. 9.
*o*) Lib. 10. c. 13. *p*) Lib. 12. c. 4. *q*) Lib. 13. c. 5.

cat, quas a Ianuario orditur. Vltimo libro, quem Pasiphilo, viro doctissimo, sicut illos superiores quoque inscripsit, versibus elegiacis insitionem docet: cum priores libri XIII. fuerint, vt ipse loquitur:

*Nec stricti numeris, nec Apollinis amne fluentes.*

§. XLII.

Rei rusticae scriptores, siue Marci Porcii Catonis liber de agricultura ad filium; M. Terentii Varronis de re rustica libri III; Iunii Moderati Columellae de re rustica libri XII. et liber de arboribus; Palladii Rutilii Tauri Aemiliani de re rustica libri XIV. simul omnes prodierunt *Venetiis* 1472. fol. *Regii* 1482. fol. per Bartholomaeum Bruschium, alias Bottonum. 1496. fol. per Dion. Bertochi. et 1498. fol. inscripta sunt opera agricolationum Columellae, Catonis, Varronisque, nec non Palladii cum commentariis et exscriptionibus Philippi Beroaldi. *Bononiae* 1494. fol. Rursum 1504. fol. *Venetiis* 1514. 4. apud Aldum. 1528. 8. *Florent.* 1521. 4. apud Iuntas, ex recognitione Nicol. Angeli. *Parisiis* 1529. fol. apud Ascensium. 1533. fol. apud Iohannem Paruum et Galeotum a Prato. 1543. 8. apud Robertum Stephanum. *Lugduni* 1549. 8. *Heidelbergae* 1595. 8. apud Hieronymum Commelinum, cum indicibus a Friderico Sylburgio adornatis. Recentissime prodierunt *Lipsiae* 1735. 4. sumtibus Caspari Fritschii, scriptores rei rusticae veteres Latini, Cato, Varro, Columella, Palladius. Quibus nunc accedit Vegetius de mulo-medicina, et Gargilii Martialis fragmentum, cum editionibus prope omnibus et MSS. pluribus collati. Adiectae notae virorum clarissimorum integrae tum editae, tum ineditae, et lexicon rei rusticae, curante Ioh. Matthia Gesnero, Eloq. et Poes. P. P. Goetting.

CAP.

# CAPVT XI.

## De ſeneſcentis Latinae linguae idiotiſmis.

§. 1.

*Deficit linguae ad perfectionem euectae caſtitas ſenſim ſine ſenſu, ſuosque peculiares quaelibet aetas idiotiſmos habet.* 2. *Ex plebe.* 3. *Adulatione.* 4. *Imperantium faſtu.* 5. *Luxu et effrenata libidine.* 6. *Graeciſmis.* 7. *Poeticis.* 8. *Archaiſmis.* 9. *Innouatione et abrogatione veterum dictionum.* 10. *Vocabulis nouam ſignificationem affingebant.* 11. *Adiectiua in ſubſtantiua mutata.* 12. *Aliam antiquis terminationem et inflexionem dabant.* 13. *Nec voces eadem religione componebant.* 14. *Sic vetera cumulabantur nouis nominibus ſubſtantiuis.* 15. *Adiectiuis.* 16. *Quorum luxuriabant comparationis gradibus.* 17. *Et quae praeter vſum aliquando ſubſtantiuis adiiciebant.* 18. *Verbis.* 19. *Particulis.* 20. *Nec ſatis priſtinum in dictionibus ſeruabant nitorem.* 21. *Sententiarum affectabant argutias.* 22. *Schemata.* 23. *Sublimitatem.* 24. *Quid de Latinitate ſeneſcente ſtatuendum.*

§. I.

Quemadmodum nemo mortalium ſtatim ab infantia ad robur virile, vel ab hoc ad decrepitam ſenectutem tarducitur: verum temporis tardiori progreſſu ad perfectionem atque ſtabilem aetatem ſuam ſenſim ſine ſenſu aſcendit; ac rurſum, deficientibus corporis viribus, ad debilem triſtemque ſenectutis ſtatum, magis magisque prolabitur: Sic quoque Latina lingua neque

 ſubi-

subito ad summum perfectionis apicem peruenerat; neque prorsus corrupta est, nisi paullatim. Ecquis dixerit, tam sterile, iners atque effoetum fuisse Latinitatis hoc aeuum decrescens, vt ingenia nulla protulerit, quae Marcum Tullium eiusque similes aemularentur? Habuit profecto Italia, habuerunt et aliae quaedam prouinciae, vltra Neruae Traiani aetatem, qui cum veteribus ingenio, doctrina et industria comparari aliquo modo possunt. Illi adeoque studiosis Latinae linguae subuenire debent, et quicquid ex superiori aetate monumentorum interitu desideratur, suis scriptis compensare. Quandoquidem nemo facile poterit negare, ex hoc Latinitatis aeuo, quod argenteum vocare consueuerunt, scriptorum elegantissimorum linguam proxime ad aurum, existimationem atque gloriam superiorum accessisse. Sed caue aurum putes, cui pretium argenti statuunt; vel ad senectutem properantibus annis robur virile tribuas. Caussas corruptae Latinitatis, eloquentiae et dignitatis adultae inopinatum defectum vidimus. Optimos, vt sua quique disciplina et arte claruerunt, huius aeui scriptores perlustrauimus. Restat, vt paucis doceamus exemplis: quid seculum nouitatis in stilo, et quantum a pristina gloria eaque veterum castitate recesserit, qua insolens omne et inauditum verbum suae ciuitatis esse, nedum peregrinitatem quamcunque olim admittere voluerunt.

## §. II.

Mihi quidem hoc seculo multa ex idiotismis, et plebeia temporum superiorum Latinitate, videntur in linguam transiisse eruditorum: quae vt probe distincta fuerunt olim, neutiquam adhuc merebantur ciuitatem atque promiscuum vsum. Quantum enim distent vbique

que

quę ex infima plebe homines, qui rudi et incondito sermone vtuntur, ab illis, qui rectam seruare norunt dicendi rationem, excultamque ac perpolitam linguam tuentur, vulgo constat et in sua quisque patria facile obseruare potest. Iam tum HORATIVS, *a*) *multum interesse*, monuit, *Dauusne loquatur*, *an heros*. FABIVS *b*) in scribendo nos iubet sequi consensum non imperitorum, sed eruditorum. Idemque *c*) sermonem vulgarem et quotidianum, quo cum amicis, coniugibus, liberis atque seruis loquimur, ab oratione viri periti et eloquentis secernit. A. GELLIVS *d*) etiam verba eleganter ac perite scribentium, illis ex sordidiore vulgi vsu haustis opponit. Felix et elegans fuit in oratione Latina Augusti imperium. Ecquis vero dixerit, eundem Tullii, Sallustii, Nepotis, Consularium quorumque virorum sermonem fuisse, atque rusticorum et inferioris plebeculae: pari modo in curia fuisse oratum atque in culina; ab senatoribus et coquis, quorum, vtut eloquentissimo cuique cibos pararint, incomta fuit Latinitas, etiamnum apud nos vulgo das Küchen-Latein vocata. Accedit variarum gentium peregrinitas, et dictionum cumulus, quae barbarismi nomine insigniri solent. De orationis Latinae idiotismis, siue de Latinitate plebeia aeui Ciceroniani extat elegantissima D. CHRISTOPHORI AVGVSTI HEVMANNI Viri Cl. dissertatio: *e*) quam de meliori nota literarum amantissimis quibusque ac ingenuis adolescentibus commendamus. De pe-



*a*) De arte poetica v. 114. *b*) Instit. orator. lib. 1. c. 6.

*c*) Lib. 12. c. 10.

*d*) Noct. Attic. lib. 16. c. 7.

*e*) Poecil. tom. 3. lib. 2. pag. 307. seqq.

regrinitate vero MORHOFIVS consulendus est, in dissertatione, quam de patauinitate Liuiana inscripsit. *f*)

§. III.

Adulatio noua finxit vocabula, vel ad sensum alienum vetera, non sine dedecore traxit. Sic COELESTIA et DIVINA coeperunt appellari omnia, quae praestantia et laude aliqua singulari pollerent. *g*) Cum ergo principes hoc seculo diis proximi, et sic diuini haberentur: quicquid ad eos pertinebat, *diuinum* atque *coeleste* nominabatur. Ita Neronis vocem *coelestem* populus Romanus vocauit. *h*) QVINTILIANVS, *i*) *cum mihi*, inquit, *Domitianus Augustus sororis suae nepotum delegauerit curam, non satis honorem coelestium iudiciorum intelligam, nisi ex hoc quoque oneris magnitudinem metiar.* Tandem et COELESTISSIMA effecerunt: qua voce VELLEIVS PATERCVLVS *k*) frequentissime vtitur, et inter alia, adulationis plena, *coelestia praecepta*; *coelestissimum os Ciceronis*; atque *coelestissima Tiberii opera* dixit. Hinc et originem traxit infausta nominibus abstractis semet extenuandi, vel alios euehendi ratio: quae miris formulis postea ad ineptias et fastidium frequentata. Iam tum vero, imperante Tiberio, VALERIVS MAXIMVS: *l*) MEA PARVITAS, inquit, *eo iustius ad fauorem tuum decurrerit.* Et VELLEIVS PATERCVLVS: *m*) *ha-*

*f*) Differt. academ. pag. 471. seqq. *g*) TACITVS annal. l. 2. c. 87. auctor est, Tiberium ad se delatum *parentis patriae* vocabulum non admisisse, acerbeque increpuisse eos, qui *diuinas* eius occupationes, ipsumque *dominum* dixerant.

*h*) Vid. SVETON. Neron. cap. 21.

*i*) Instit. orat. lib. 4. praefat.

*k*) Lib. 2. cap. 66. 94. et 104.

*l*) Praefat. ad Tiberium.

*m) habuit in hoc quoque bello* MEDIOCRITAS NOSTRA *speciosi ministri locum.* Pari modo FRONTINVS: *n)* NOSTRA SEDVLITAS *impendet operam, vt quemadmodum res poscet, ipsum quod exigitur, quasi ad interrogatum exhibeatur.* Id genus formulae eruditorum aures ita offendunt, vt pro comperto habeam, multos, cum in istas, velut scopulos, impingerent, sequius, quam merentur, de scriptoribus istis iudicaturos esse. Attamen Tiberius videri voluit, quas adamabat, adulationes auersari, et quendam SACRAS eius occupationes dicentem; et alium AVCTORE eo senatum se adiisse, verba mutare, et pro auctore, suasorem, pro sacris, laboriosas dicere coegit. *o)* Caesares eum sequentes etiam sacrum stabulum dici voluerunt.

§. IV.

Accessit fastus principum: quibus non vna sufficiebat dignitatis significatio. Ita CAESARIS vocabulum ex proprio sensim factum est appellatiuum, et summam maiestatem significare coepit. A Iulio nomen istud primum ex adoptione et testamento assumsit eius nepos Octauius: vt in eadem permaneret familia. Quamuis autem familia desierit in Nerone, Galba tamen, et qui eum sequebantur (excepto Vitellio, qui cognomen Augusti distulit, Caesaris in perpetuum recusauit) honoris gratia *Caesaris* nomen retinuere: pari modo vt ab Augusto omnes illum secuti imperatores AVGVSTI fuerunt appellati. *Caesaris* summae et eminentissimae principum potestatis nomen erat proprium: quod postea tamen

*m)* Lib. 2. c. 111. n. 3. Idem l. 2. c. 104. n. 3. *Pro captu mediocritatis meae adiutor fui.*

*n)* Praefat. strategematum.

*o)* SVETONIVS Tib. c. 27.

tamen eſt mutatum, cum ſecundo proximoque faſtigio haerere coepiſſet. Nam *Caeſares* qui audiebant tantum, non *imperatores Caeſares Auguſti;* non ipſum imperium, ſed illius conſequendi ſpem et ius aliquod habere tantum videbantur: velut candidati quidam imperii et deſtinati heredes. Ita Aelius Verus, quem ſibi Adrianus adoptauit, teſte SPARTIANO, *p*) nihil habuit in ſua vita memorabile, niſi quod tantum Caeſar fuit appellatus: non teſtamento, vt antea ſolebat, neque eo modo, quo Traianus eſt adoptatus; ſed eo prope genere, *quo noſtris temporibus*, vt loquitur, *a veſtra clementia Maximianus atque Conſtantinus Caeſares dicti ſunt: quaſi quidam principum filii et deſignati Auguſtae Maieſtatis heredes.* Rerum poſſeſſor proprie DOMINVS vocatur: ea vero appellatio ad regnantes translata eſt, a qua boni principes abſtinuerunt: ne ciues pro ſeruis habere, et ipſi viderentur eſſe tyranni. Auguſtus ſane vt male dictum et opprobrium ſemper exhorruit. *q*) Recuſauit Tiberius, vt videretur eſſe bonus: *r*) et dominus a quodam appellatus, denuntiauit, ne ſe amplius contumeliae cauſſa nominaret. Poſtea haec appellatio a quibuſdam imperatoribus admiſſa eſt; nec tamen ſine inſolentiae nota: et temporis ſucceſſu ita venit in conſuetudinem, vt imperatores κατ' ἐξοχὴν dicerentur *domini. s*) Primus ex Romanis imperatoribus id nominis Caligula vſurpauit, vt AVREL. VICTOR *t*) obſeruat. EVSEBIVS hoc Domitiano tribuit. Et STATIVS *v*) *Dominum*

*p*) In Aelio Vero cap. 2. *q*) SVETONIVS Aug. c. 53.

*r*) Idem Tib. c. 27. et TACITVS annal. l. 2. c. 87.

*s*) Confer. SCHWARZII diſſert. de fatis vocum quarundam §. 7. p. 10. ſeq. et IOH. SELDENVS de tit. honorum part. 1. c. 4. p. 57. *t*) De Caeſar. c. 3. *v*) Sylu. 4. praef.

*num Caesarem* eum vocat. Et vulgo conſtat, quod epiſtolis ille ſuis praeſcribere ſolitus fuerit: *Dominus et Deus noſter ſic fieri iubet. x*) Acclamari etiam in amphitheatro epulari die libenter audiit: *Domino et Dominae feliciter!* Vnde inſtitutum poſthac, teſte SVETONIO, *y*) vt ne ſcripto quidem ac ſermone cuiuſquam aliter appellaretur. *Domini* compellatio hinc apud PLINIVM epiſtolarum decimo libro ad Traianum frequentiſſime legitur. Et MAIESTATIS vocabulum, a magnitudine dictum, quod amplitudinem, decus et dignitatem ſignificat, hoc tempore a rep. Romana ad imperatores tranſiit: vnde *maieſtas imperatoria* apud TACITVM: *z*) a qua originem traxerunt appellationes in ſenſu abſtracto plurimae.

## §. V.

Ingens, vt ſupra demonſtratum iuimus, hoc ſeculo fuit luxus et effrenata libido, imo tanta ſpurcities, cui ne verba quidem veterum exoleta ſufficere videbantur. Tiberius Caeſar, quem ex ſeceſſu Capreenſi, quo ſellariam excogitauit ſedem arcanarum libidinum, eamque laſciuiam oſtendit, vt vulgato inſulae abutentes nomine, eum, dubio procul a caprarum foetore, CAPRINEVM dictitarent; ipſe nouum SPINTRIAE vocabulum inuenit, quo monſtroſi concubitus repertores et excitatores libidinum appellauit. *a*) *Et ſaepe*, vt mea facerem TACITI *b*) verba, *in propinqua digreſſus, aditis iuxta*

*x*) Vid. SVETONIVS Domit. c. 13.
*y*) Loc. cit. *z*) Annal. l. 1. c. 46. n. 2.
*a*) Vid. SVETONIVS Tiber. cap. 43. Confer. TVRNEBVS aduerſar. lib. 5. cap. 1.
*b*) Annal. l. 6. c. 1.

*iuxta Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit, pudore scelerum et libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, vt more regio pubem ingenuam stupris pollueret. Nec formam tantum et decora corpora; sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines maiorum, incitamentum cupidinis habebat. Tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt* SELLARIORVM *et* SPINTRIARVM, *ex foeditate loci ac multiplici patientia.* Caesar Caligula quidem, teste SVETONIO, *c*) spintrias monstrosarum libidinum aegre, ac ne profundo mergeret exoratus, vrbe submouit. Sed ipse Vitellius imperator, vt idem narrat SVETONIVS, *d*) pueritiam primamque adolescentiam Capreis egit, inter Tiberiana scorta, et perpetuo Spintriae cognomine notatus est: existimatusque corporis gratia initium et caussa incrementorum patri fuisse.

## §. VI.

Neque satis hoc aeuo sibi a Graecismis cauebant. Eo referenda est dictio OPVS HABERE pro *opus est mihi.* DIOMEDES: *e*) *vt Graeci dicunt* χρείαν ἔχω, *nos non dicimus, opus habeo, sed opus est mihi.* At COLVMELLA: *f*) *frugibus opus habent.* Graeci saepe omittunt praepositionem κατὰ; ita apud TACITVM *g*) *clari genus;* alibi *h*) *animum vultumque conuersi.* Apud Graecos casus gignendi pro auferendi casu ponitur: ita TACITVS *laetum* vocat *animi militem*; *i*) *modicum dignationis*; *k*) *modicum pecuniae. l*) More Graecorum nominandi casu vocabulis adiungitur infinitiuus: apud TACI-

*c*) Calig. c. 16. *d*) Vitell. c. 3. *e*) Lib. 1. p. 301.
*f*) Lib. 9. c. 1. *g*) Annal. l. 6. c. 9. *h*) Hist. l. 1. c. 85.
*i*) Annal. l. 2. c. 16. *k*) Annal. l. 4. c. 52.
*l*) Annal. l. 3. c. 72.

TACITVM *m*) *canere tibiis doctus.* Idem *bonum malitia* dixit; *n*) et *amare* pro *solere. o*) BARBARISMVS βαρβαρισμὸς vitium dictionis vocatum est, legem ac puritatem Latinae linguae corrumpens: de quo multa apud CORNIFICIVM, *p*) QVINTILIANVM, *q*) et veteres grammaticos. MARTIALIS *r*) in Cinnamum sic ludit:

*Cinnam, Cinname, te iubes vocari.*
*Non est hic, rogo, Cinna, barbarismus?*
*Tu si Furius ante dictus esses,*
*Fur ista ratione dicereris.*

At GELLIVS, *s*) vocabulum istud an vsurparint, qui ante Diui Augusti aetatem pure atque integre locuti sunt, non inuenire se potuisse scribit; hoc vitium sermonis autem tunc temporis testatur fuisse dictum sermonem rusticum, et cum eo loquerentur, rustice loqui fuisse dictos. Etiam hoc seculo videtur ex Graeco in Latinum sermonem transiisse vox ANALOGIAE, quam VITRVVIVS *t*) *proportionem* vertit. CICERO: *v*) *quae Graece analogia, Latine comparatio proportioue dici potest.* Et recte congruentiam rei dixeris ad aliquid relatae. CICERO etiam *similitudinem* vocat. *x*) Ciuitate iam esse donatam, QVINTILIANVS *y*) innuit, qui quid sit analogia optime describit. *Consuetudo*, inquit, *certissima loquendi magistra; vtendumque plane sermone vt nummo, cui publica forma est. Omnia tamen haec exi-*

Tt tt 2 *gunt*

*m*) Annal. l. 14. c. 60. *n*) Annal. l. 1. c. 3.
*o*) Annal. l. 3. c. 9. *p*) Rhetor. ad Herennium l. 4. c. 12.
*q*) Instit. orat. l. 1. c. 5. et 10. *r*) Lib. 6. epigr. 17.
*s*) Noct. Attic. l. 13. c. 6. *t*) Lib. 3. c. 1.
*v*) De vniuers. c. 4. *x*) Tusc. quaest. l. 1. c. 32.
*y*) Instit. orat. l. 1. c. 6. Confer. SENECA epist. 120.

*gunt acre iudicium, in analogia praecipue, quam proxime ex Graeco transferentes in Latinum, proportionem vocauerunt. Eius haec vis est, vt id, quod dubium est, ad aliquid simile, de quo non quaeritur, referat, vt incerta certis probet.* Aliquanto post: *non cum primum fingerentur homines, analogia demissa coelo formam loquendi dedit, sed inuenta est postquam loquebantur, et notatum in sermone, quid quomodo caderet: itaque non ratione nititur, sed exemplo, nec lex est loquendi, sed obseruatio, vt ipsam analogiam nulla res alia fecerit, quam consuetudo.* Apud solum IVVENALEM *z*) VOX PROSEVCHA legitur: *in qua te quaero proseucha:* Graeca προσευχὴ, *ἀπὸ τοῦ προσεύχεσθαι orare*, locus Iudaeorum vbi orabant. Id vero genus aedes sacras Iudaei Romae, Alexandriae, in vrbibus aliis, habuere plures, precationibus destinatas. Vbi *proseuchas*, i. e. ad precandum aedes sacras non inueniebant: in litora proxima secedebat populus, vt ibi oraret. Hinc in sacris: *a*) τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι: καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις γυναιξί. *Et die sabbathi egressi sumus ex vrbe ad flumen, vbi solebat esse precatio: vbi quum consedissemus, allocuti sumus mulieres, quae conuenerant.* APOLOGARE, ex Graeco ἀπολέγειν, assumsit ac pro reiicere, vel repudiare vsurpauit SENECA philosophus: *b*) *ipse*, inquiens, *illum inuicem apologauit.* MOROR, *morari*, verbum prima producta, a morus μωρὸς, qui fatuus et insipiens est, primum finxit Nero: *c*) cum Claudium mortuum designaturus diceret: *morari desiisse inter*

*z*) Satyr. 3. v. 296. *a*) Actorum cap. 16. v. 13.
*b*) Epist. 47. *c*) Apud SVETONIVM Neron. cap. 33.

*inter homines;* dementiam eius atque vecordiam irridens. HETAERIA ἑταιρία ſodalitas, ſocietas, et conuentus hominum, eſt apud PLINIVM: *d*) vt *hetaerice* vocabatur honoris cauſſa equitum ala apud Macedonas, ab amicitia, et veluti ſodalitate regia. *e*) Apud SENECAM *f*) leges MALACISANDOS *articulos* a μαλακίζειν, quod mollem reddere, ſeu emollire ſignificat. Tiberius vero Caeſar vocibus Graecis in ſermone Latino non facile vſus eſt, teſte SVETONIO, *g*) et maxime in ſenatu abſtinuit, adeo quidem, vt MONOPOLIVM nominaturus, prius veniam poſtularit, quod ſibi verbo peregrino vtendum eſſet. Atque etiam in quodam decreto patrum cum EMBLEMA recitaretur, commutandam cenſuit vocem, et pro peregrina noſtratem requirendam; aut ſi non reperiretur, vel pluribus et per ambitum verborum rem enuntiandam.

§. VII.

Poetica reperies hoc ſeculo multa, quae ſtilo Romano et caſto vix ferre poteſt hiſtoricus aut orator bonus. Apud vnum TACITVM, cum pluribus aliis, facile cuique ſunt obuia, PRAEMIA pro ſpoliis; *h*) LIMEN BELLI pro initio belli; *i*) CLAVDAE NAVES; *k*) MORIENS LIBERTAS; *l*) EXCEDERE REMPVBLICAM; *m*) LAVDARE ARMIS; *n*) cum ore et verbis proprie laudemus.

Tt tt 3 §. VIII.

*d*) Lib. 10. epiſt. 43. et 97. *e*) Vid. CORN. NEPOS Eumen. cap. 1. extr.

*f*) Epiſt. 66. *g*) Tib. cap. 71.

*h*) Hiſt. l. 1. c. 51. n. 1. et l. 5. c. 11. n. 3.

*i*) Annal. l. 3. c. 74. n. 16. *k*) Annal. l. 2. c. 24. n. 4.

*l*) Annal. l. 1. c. 47. *m*) Annal. l. 2. c. 27. n. 1.

*n*) German. c. 12.

## §. VIII.

Non defuerunt, qui neglecta fermonis elegantia, puritate, ac ea non ita pridem tot vigiliis et laboribus maiorum exantlatis comparata caftitate atque gloria, ex orco vocabula reuocarunt, dudum obfoleta et communi doctiffimorum confenfu antiquata, quorum in fermone vfus plane tum nullus fuerat, vel effe poterat. Ita MARTIALIS *o*) Sextum quendam ridet:

*Scribere te, quae vix intelligat ipfe Modeftus,*
*Et vix Claranus, quid rogo, Sexte, iuuat?*
*Non lectore tuis opus eft, fed Apolline, libris:*
*Iudice te maior Cinna Marone fuit.*
*Sic tua laudentur; fane mea carmina, Sexte,*
*Grammaticis placeant, et fine Grammaticis.*

In alium Chreftillum idem cecinit: *p*).

*Carmina nulla probas, molli quae limite currunt,*
*Sed quae per falebras altaque faxa cadunt.*
*Et tibi Maeonio quod carmine maius habetur,*
*Lucili columella* HIC SITVS METROPHANES:
*Attonitusque legis* TERRAI FRVGIFERAI,
*Accius et quicquid Pacuuiusque vomunt.*

Sic quoque Fauorinus philofophus *q*) adolefcenti ex prifco fermone verborum cupidiffimo, cum illa dudum abfoleta et plerifque iam ignota in quotidianis familiaribusque colloquiis expromeret, inter alia obiicit: *tu proinde quafi cum matre Euandri nunc loquare, fermone abhinc multis annis iam defito vteris, quod fcire atque intelligere neminem vis, quae dicas. Nonne, homo inepte, vt quod vis abunde confequaris, taceres? Sed antiquitatem*

*o*) Lib. 10. epigr. 21. *p*) Lib. 11. epigr. 91.

*q*) Apud. GELLIVM noct. Attic. lib. 1. cap. 10.

*tem tibi placere ais, quod honesta, et bona, et sobria, et modesta sit. Viue ergo moribus praeteritis, loquere verbis praesentibus: atque id, quod a C. Caesare, excellentis ingenii ac prudentiae viro, in primo de analogia libro, scriptum est, habe semper in memoria et in pectore, vt tanquam scopulum, sic fugias inauditum atque insolens verbum.* Ecquis non intelligit, abolita et abrogata in sermonibus scriptisue suis retinere, cuiusdam esse insolentiae, ac friuolae in paruis iactantia: *r*) vt eiusmodi antiquitatis affectatoribus iure meritoque occini possit:

*Frugibus inuentis qui vesci glandibus audet,*
*Cum subus ad siluas eiiciendus erat.*

Obscuritas fit verbis ab vsu remotis: vt si commentarios quis pontificum, et vetustissima foedera, et exoletos scrutatus auctores, id ipsum petat ex his, vt quae inde contraxerit, non intelligantur. Et huius furfuris homines suo tempore fuisse multos, QVINTILIANVS *s*) testatur, *hinc enim*, inquit, *aliqui famam eruditionis affectant, vt quaedam soli scire videantur.* Nec ipse TACITVS vbique archaismi purus: vbi APISCI pro adipisci; *t*) quod alii tamen vt Ciceronianum defendunt: COMITATV pro comitatui; *v*) COMMEATV pro commeatui; *x*) LVXV pro luxui; *y*) DVINT pro dent; *z*) PLEBES pro plebs; *a*) FVNGOR cum quarto casu *b*) et similia. Tiberius Caesar exoletas interdum et reconditas voces aucupatus, et hoc nomine reprehensus est ab Augusto: qui et M. Antonium, teste SVETONIO, *c*) vt

*r*) FABIVS instit. orat. l. 1. c. 6.
*s*) Instit. orat. l. 8. c. 2.
*t*) Annal. l. 4. c. 3.
*v*) Annal. l. 12. c. 62.
*x*) Annal. l. 3. c. 34. n. 8.
*y*) Histor. l. 2. c. 71. n. 2.
*z*) Annal. l. 4. c. 38.
*a*) Annal. l. 3. c. 2. n. 2.
*b*) Annal. l. 3. c. 2. et 38.

*c*) vt inſanum increpauit: quaſi ea ſcribentem, quae mirentur potius homines, quam intelligant. Deinde ludens malum et inconſtans in eligendo genere dicendi ingenium eius, haec addidit: *tuque dubitas, Cimberne, Annius, an Veranius Flaccus imitandi ſint tibi? ita vt verbis, quae C. Salluſtius excerpſit ex originibus Satonis, vtaris? an potius Aſiaticorum oratorum inanibus ſententiis, verborum volubilitas in noſtrum ſermonem transferenda?* Idem magnus imperator Agrippinae neptis ingenium collaudans: *ſed opus eſt, monuit, dare te operam ne moleſte ſcribas, aut loquaris.*

§. IX.

Hoc tempore Latina lingua, vt ab integritate ſua et puritate receſſit, magis magisque ad imbecillitatem ſenilem inclinans vocabula recepit ſuperioribus ſeculis ignota, recens facta fictaque. Alia quae in vſu fuere, ſubſtitutis aliis, periere vel in deſuetudinem venerunt. *d*) Teſtis ipſe L. ANN. SENECA *e*) qui fruſtra quidem de verborum paupertate conqueſtus, res multas ait nomina ſua, quae habuerint, faſtidio ſeculi perdidiſſe. Quem Graeci *aeſtrum* vocant, pecora peragentem et tectis ſaltibus diſſipantem, ASILVM vocabant, quod verbum interiit. Quaedam ſimplicia in vſu erant, ſicut CERNERE *ferro inter ſe*, quod *decernere* poſtea dixerunt, ſimplicis illius verbi vſu amiſſo. Sic etiam veteres ſi IVSSO dixere pro *ſi iuſſero.* Quae totidem Virgilii teſtimoniis

*c*) Auguſt. cap. 86. *d*) Genius Latini ſermonis poſt Auguſti ſeculum multa vocabula obliuionum tenebris condita obruebat, multa nouiter fingebat, vt inquit MATHIAS SCHIKERADVS in epiſtola critica apud Chriſt. Daumium de cauſſis amiſſarum radicum Latinae linguae. c. 16. p. 479.

*e*) Epiſt. 58.

moniis demonſtrat. De vocibus ſatis hodie in ſcholis philoſophorum frequentibus ENTIS et ESSENTIAE inuentis iam alibi dictum: *f*) vbi Senecae et Sidonii auctoritate, Tullio fuerunt tributae, haud equidem ſcio an ſatis recte. Et ipſe, quem laudaui, SENECA *g*) vocis *eſſentiae* auctorem recentiorem agnoſcit Fabianum. Ille Ser. Flauius Fabianus, cum multa Graecae philoſophiae redderet Latina, τὸ ὄν primus *ens*, et ȣσίαν *eſſentiam* nominauit. Sufficiens teſtis QVINTILIANVS *h*) vbi *rhetoricen*, inquit, *in Latinum transferentes, tum oratoriam, tum oratricem nominauerunt. Quos equidem non fraudauerim debita laude, quod copiam Romani ſermonis augere tentauerint. Sed non omnia nos ducentes ex Graeco ſequuntur, ſicut ne illos quidem, quoties ſuis vtique verbis ſignare noſtra voluerunt. Et haec interpretatio non minus dura eſt, quam illa Flauii* ESSENTIA *atque* ENTIA. Alibi: *i*) ȣσίαν, *quam Flauius eſſentiam vocat: neque ſane aliud eſt eius nomen Latinum.* Rurſum: *k*) *multa ex Graeco formata noua, ac plurima a Sergio Flauio, quorum dura quaedam admodum videntur, vt ens et eſſentia.* LVRCARE et LVRCARI, Lucilii et Varronis auctoritate, dicuntur, qui cum auiditate cibum ſumunt; LVRCABVNDVS a Catone licet etiam dicatur, a QVINTILIANO *l*) tamen pro voce obſoleta habetur. Illi nimis vetuſtum eſt quoque TVBVRCINABVNDVM, quamuis eius Cato ſit auctor. Idem vero eſt

*f*) Tract. de virili aetate L. L. part. 1. c. 1. §. 34. et part. 2. c. 2. §. 27.

*g*) Epiſt. 58.

*h*) Inſtit. orat. l. 2, c. 14.

*i*) Lib. 3. c. 6.

*k*) Lib. 8. c. 3.

*l*) Inſtit. orat. l. 1, c. 6.

eſt TVBVRCINARI antiquum, quod raptim deuorare. POENITVRVS, a poenitet, Accium auctorem habet apud NONIVM: *m*) et eleganter dicitur: *quod ſi procedit, neque te, neque quemquam arbitror tuae poeniturum laudis, quam vt ſerues vide.* Salluſtium quoque vſum fuiſſe hoc participio, docet QVINTILIANVS, *n*) qui vtrumque damnat, et, *haec eſt*, inquit, *quam* ἐπίζευξιν *vocant, cum diſſimilis eſt, zeugma dicitur; vt apud Salluſtium: neque ea res falſum me habuit. — ex quibus fere praeter nouitatem breuitas etiam peti ſolet; vnde eo vſque proceſſum eſt, vt* NON POENITVRVM, *pro* NON ACTVRO POENITENTIAM, *idem auctor dixerit.* Sic pleniorum dictionum ſtudium, et faſtidium veterum, et mutandi linguam inſana libido his temporibus fecit, vt multae Latinae linguae radices, dictiones, et earum formae perierint. *o*) Et ipſe QVINTILIANVS, *p*) cum hanc quaeſtionem conſideraret, *an et quoad oratori verba fingere liceat*; ita tandem finit: *audendum eſt aliquid. Neque enim accedo Celſo, qui ab oratore verba fingi vetat. Nam cum ſint eorum alia (vt dicit Cicero) natiua i.e. quae ſignificata ſunt primo ſenſu, alia reperta, quae ex his facta ſunt, vt iam nobis ponere alia, quam quae illi rudes homines primo fecerant, fas non ſit. At deriuare, flectere, coniungere, quod natis poſtea conceſſum eſt, quando deſiit licere? Et ſi quid periculoſum finxiſſe videbitur, quibuſdam remediis praemuniendum eſt, vt ita dicam, ſi licet dicere* etc.

§. X.

*m*) Cap. 2. n. 685.

*n*) Inſtit. orat. l. 9. c. 3.

*o*) Vid. CHRIST. DAVMIVS de cauſſis amiſſarum Latinae linguae radicum cap. 1. et 16.

*p*) Inſtit. orat. l. 8. c. 3.

## §. X.

Pleraque verborum Latinorum ex ea significatione, in qua fuerunt nata, vel in longe aliam, vel in proximam, decesserunt. q) AEGRITVDO v. gr. Ciceroni tantum est animi, non corporis morbus: ita diserte, *vt aegrotatio*, inquit, r) *in corpore, sic aegritudo in animo.* At senescente Latinitate haec distinctio fere neglecta fuit. COLVMELLA s) aegritudinem de morbo caprarum; PLINIVS t) de elephantorum; TACITVS v) et Q. CVRTIVS x) de corporis humani morbo dixerunt. Cum multis aliis NICOLAVS FABER y) ADVOCATI nomen pro *patrono* vsurpatum fuisse ante Neronis seculum negat. Sed aduocatus olim dictus est quicunque alteri adest in caussa, officii gratia. TERENTIVS: z) *volo ego adesse hic aduocatos nobis in turba hac.* Idem: a) *Ridiculum; aduorsumne illum caussam dicerem, cui veneram aduocatus?* CICERO: b) *Consul de pecuniis repetundis Catilinae fuit aduocatus.* Idem: *multi te aduocato caussa cadent.* Quidni et patronus, siue caussidicus nominandus esset aduocatus: quae nomina vulgo promiscue sumuntur. Noui ASCONII c) sententiam: *qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est: aut aduocatus, si ius suggerit, aut praesentiam suam amico commodat; aut cognitor, si praesentis caussam nouit, et sic tuetur vt suam.* Res tamen salua est. PLINIVS: d) *contradi-*



q) Vid. A. GELLIVS noct. Attic. l. 13. c. 18. r) Tuscul. quaestion. l. 3. c. 10. s) Lib. 7. c. 7.
t) Hist. natur. l. 8. c. 1. v) Annal. l. 2. c. 69. n. 7.
x) Lib. 3. c. 5. y) Comment. ad Senecae praefat. lib. 5. controu. pag. 198. seq. z) Eunuch. A. 4. S. 6. v. 25.
a) Adelph A. 4. S. 5. v. 47. b) Orat. pro Sulla cap. 29.
c) In diuinat. d) Lib. 5. epist. 4.

*tradixerunt Vicentinorum legati, adfuit Tuſcillus Nominatus: dilata cauſſa eſt. Alio ſenatu Vicentini ſine aduocato intrauerunt.* SENECA rhetor: *e) ſcio Mentonem vſum non patrono patre, ſed aduocato.* ADVOCATIO Ciceroni eſt patrocinium et officium aduocati. Aſt SENECA ſaepius eam vocem pro mora et ſpatio poſuit: vt *dare, petere, poſtulare aduocationem.* Ad Marciam *f)* ſcribit: *nimis magnam aduocationem dedit.* Et vetus poeta: *Cur differs, mea lux, rogata ſemper? cur longam petis aduocationem?* Procul dubio a iudiciis ita loqui conſueuerunt: nam qui ad reſpondendum erant parum inſtructi, aduocationem petiuere, i. e. moram et tempus deliberandi et amicos aduocandi. FISCVS proprie eſt ſacculus, quo vtebantur, cum ad forum, aut macellum irent; qui et nummorum receptaculum. ASCONIVS: *g) fiſci, fiſcinae, et fiſcellae ſpartea ſunt vtenſilia, ad maioris ſummae pecunias capiendas.* Et ISIDORVS: *h) fiſcus ſaccus eſt publicus, vnde et fiſcellae, et fiſcinae dicuntur. Hunc habent exactores, et in eum mittunt debitum publicum, quod redditur regibus.* Eo ſenſu CICERO *i) fiſcos complures,* inquit, *cum pecunia Siciliensi a quodam ſenatore ad equitem Romanum eſſe translatos.* Sed aerarii ſignificationem accepit ſub Caeſaribus, poſtquam *fiſcus* principis diſtingui coepit ab *aerario*, quod reip. fuit. Inde PLINIVS: *k) at fortaſſe non eadem ſeueritate fiſcum, qua aerarium cohibes: imo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis.* FAMOSVS, de quo celebris eſt fama, Ciceroni

*e)* Controu. 27. extr. *f)* Cap. 10. *g)* In Verrin. prooem.
*h)* Orig. l. 20. c. 9. *i)* In Verrem lib. 2. cap. 8.
*k)* Paneg. cap. 36. confer. SENECA de beneficiis l. 7. c. 6.

ceroni et vetuftioribus in malam fere partem accipitur; fequioribus huius aeui fcriptoribus, Plinio, Tacito et aliis pari modo in bonam. Exempla vbiuis funt obuia. INGENIVM non modo hominis dicitur, fed et rerum inanimatarum. PLINIO *l*) *ingenium foli*; TACITO *m*) *campi fuopte ingenio humentes.* Etiam TACITO, quem faepius laudamus, AVVS dicitur, qui *atauus*, *n*) et GENER, qui filii viduam duxit. *o*) CARNARIVS eo quidem fenfu veteribus innotuit, quo VARRO *p*) tabernam carnariam die Fleifchbanck nominat. Sed eum carnarium dixit MARTIALIS, *q*) qui carnis efu delectatur, vel carnem amat: et PINGVIARIVM, qui pinguia defiderat.

*Habere*, inquit, *amicam nolo*, *Flacce*, *fubtilem*,

*Sed idem amicam nolo mille librarum.*

*Carnarius fum*, *pinguiarius non fum.*

i. e. gracilem nolo: corporis folidi puellam amo, et carnofam, non pinguedine tumidam atque grauem. COLLATRARE pro *detrahere* et *obtrectare* SENECA philofophus *r*) dixit. SVBAVDIRE, fub aliqua re intelligere, ASCONIVS PEDIANVS: *s*) *ad fingula fubaudiendum eft* etc. Rurfum: *t*) *fubauditur acceffi* ἀπὸ κοινοῦ. SVBIVGARE pro fubigere, fub iugum mittere, in poteftatem redigere. ASCONIVS: *v*) *quod quifque*, inquit, *de fubiugata prouincia per triumphum apportauiffet.* DECOL-



*l*) Hift. natur. l. 14. c. 1. *m*) Hift. l. 5. c. 14.
*n*) Annal. l. 14. c. 55. n. 2. *o*) Annal. l. 5. c. 6. n. 2. et l. 6. c. 8. n. 4. *p*) De Latina lingua l. 7. c. 30.
*q*) Lib. 11. epigr. 101. *r*) De vita beata. c. 17.
*s*) In Verrinam Ciceronis, quam prooemium vocant.
*t*) In Verrin. de praetur. vrb. *v*) Loc. cit.

LARE vſurpari coepit pro capite truncare, ſecuri ferire, collum ceruicibus abſcindere. SVETONIVS: *x*) *miles decollandi artifex quibuſcunque e cuſtodia capita amputabat.* SENECA rhetor: *y*) *facilius in honorem eius decollas, quam iudicas.* Paulo poſt: *deinde deſcripſit, qualiter in foro decolletur.* SENECA philoſophus: *z*) *vt quoſdam ad lucernam decollaret.* Idem: *a*) *quo geſtu decollare homines ſolebat.* Olim vero *decollare* pro *deeſſe*, vel *periiſſe*, vel *amiſſum eſſe* dicebatur. Crumenam ſcilicet ſibi veteres de collo ſuſpendere ſolebant: quae cum in collo amplius non erat, *decollare* dicebatur; vnde etiam pro *fallere* aut *decipere* valebat. PLAVTVS: *b*) *ſi ea ſpes decollabit; ſi fors decollaſſet;* **wann die Hofnung fehl ſchlägt.** VARRO: *c*) *quorum ſi alterum decollat*, vel deeſt. IMPVTARE, verbum optimo ſeculo rariſſimum, quod proprie eſt annumerare, vel in expenſi tabulas referre, ſemel obuenit apud OVIDIVM *d*) pro tribuere, vbi *acta*, inquit, *venenis imputat.* Sed hac aetate nouam ſignificationem induit, ac vſurpatum eſt, pro ducere loco beneficii, ac ſemet de eo, quod fecit, iactare, quaſi alterum fecerit obnoxium, atque adeo ad gratiam referendam obſtrictum. Ita PLINIVS: *e*) *copiam tui, non vt imputes, facis.* Alibi: *f*) *alii tranſeunt quaedam, imputantque, quod tranſeant.* SVETONIVS: *g*) *imputauit etiam, quod non laqueo ſtrangula-*

*x*) Calig. c. 32. *y*) Controu. 25. *z*) De ira l. 3. c. 18.
*a*) De morte Claudii. *b*) Capt. A. 3. S. 1. extr. Caſin. A. 2. S. 4. v. 28. *c*) De re ruſtica l. 1. c. 2.
*d*) Heroid. epiſt. 6. v. 102. *e*) Paneg. c. 24.
*f*) Lib. 8. epiſt. 21. 4. *g*) Tib. c. 53. ad quem locum CASAVBONVS: *imputare, Suetonio, Tacito, Iuuenali, Plinio, Quintiliano et aliis ſcriptoribus inferioris aeui, valet poſtulare aliquid gratiae apponi ſibi.*

*gulatam in Gemonias abiecerit, proque tali clementia interponi decretum passus est, quo sibi gratiae agerentur.* PHAEDRVS: *h*)

*Noli imputare vanum beneficium mihi.*

TACITVS *i*) *gaudent muneribus, sed nec data imputant, nec acceptis obligantur.* STVDERE optimae notae scriptoribus est laborare, cupere, dare operam alicui rei. Hac aetate simpliciter etiam fuit positum pro literis aut bonis artibus deditum esse. Ita PLINIVS: *k*) *huic ergo, Studes? inquam. Respondit, etiam. Vbi? Mediolani; cur non hic? quia nullos hic praeceptores habemus.* SENECA: *l*) *tunc autem, quum studeret, habebatur bonus declamator.* QVINTILIANVS: *m*) *quis enim mihi bonus parens ignoscat, si studere amplius possim. Abnoctare* pro integram noctem abesse, aut foris pernoctare. SENECA philosophus: *n*) *poeta Iouem adulterum induxit et abnoctantem.* Sic etiam MARTIANVS IC. *o*) ne quis prouinciam regit, fines eius excedat, nisi voti soluendi caussa, dum tamen abnoctare ei non liceat. A. GELLIVS: *p*) *tribunis plebis ius abnoctandi ademtum. Columbari*, pro columbarum more oscula pangere, apud SENECAM *q*) Maecenas dixit.

§. XI.

Adiectiua transierunt in substantiua. Ita vix veterum aliquis, praeter OVIDIVM *r*) poetica licentia, FESTVM, vt substantiuum nomen vsurparit: *festos* omnes dixerunt *dies.* At SENECA: *s*) *genium festo vix suo testem.*

*h*) Lib. 1. fab. 23. *i*) De Germ. c. 21. extr.
*k*) Lib. 4. epist. 13. n. 3. *l*) Controu. 2. 10.
*m*) Lib. 6. prooemio. *n*) De vita beata cap. 26.
*o*) L. 15. D. de officio praesid. *p*) Noct. Attic. l. 13. c. 12.
*q*) Epist. 114. *r*) Metamorph. l. 10. v. 431. *s*) Epist. 114.

*ftem.* PLINIVS *t*) festa venatione absumi. Rursum: *v*) *id vulgus ignorans plerumque festa sua polluit.* Apud SENECAM vocabula sunt notissima: INDIFFERENTIA, *x*) et INDOLENTIA. *y*)

§. XII.

Antiquioribus vocabulis aliam aliamque terminationem et inflexionem dederunt, veteribus incognitam. Ita CONSORTIVM vocarunt, quod Cicero, Liuius, et aequales semper *consortionem.* *z*) CELSVS: *a*) *orto cancro saepe affici stomachum, cui cum vesica quoddam consortium est.** SENECA: *b*) *inter homines consortium;* item: *ad rapinam ex consortio discurrere.* PLINIVS: *c*) *assumtus in laborum curarumque consortium.* STERNVTATIO est apud SCRIBONIVM LARGVM, *d*) vbi *veratrum*, inquit, *nigrum, siccum, et aridum, sternutationem statim inuitat.* Apud CICERONEM *e*) *obseruare sternutamenta;* et CELSVM *f*) *euocare sternutamenta.* VATICINIVM leges apud PLINIVM, *g*) qui, *plena est*, inquit, *vita his vaticiniis, sed non conferenda, cum saepe falsa sint.* At CICERO: *h*) *vaticinationem falsam esse cupio:* vt alibi: *i*) *vaticinationes Sibyllinas* vocat; et CAESAR *k*) *vaticinationibus declarare.* Vigor atque vis illa, quae corporibus inest ante senectutem *viriditas* a CICERONE, *l*) VIROR a PALLADIO; *m*) *Aemula-*

*t*) Hist. natur. l. 6. c. 22. *v*) Lib. 16. c. 35.
*x*) Epist. 82. *y*) Epist. 66. *z*) Vid. CICER. de officiis l. 3. c. 6. LIVIVS l. 40. c. 8. *a*) Lib. 7. c. 27.
*b*) Epist. 90. *c*) Paneg. c. 7. *d*) Composit. 10.
*e*) De diuinat. l. 2. c. 40. extr. *f*) Lib. 3. c. 20. confer. eiusd. l. 2. c. 7. *g*) Hist. nat. l. 7. c. 52.
*h*) Ad Atticum l. 8. epist. 12. *i*) De diuinat. l. 2. c. 3.
*k*) De bello Gallico l. 1. c. 50. *l*) Tuscul. quaest. l. 3. c. 31. De amicitia c. 3. *m*) Lib. 6. c. 12.

*Aemulatio* a TACITO *n*) AEMVLATVS vocatur. Idem *o*) atque PLINIVS *p*) AVDENTIA maluerunt vti, quam *audacia*. AMANVENSES finxerunt, quos veteres libertos seruosque *a manu* esse voluerunt. Ita ipse SVETONIVS: *q*) *Philemonem a manu seruum* dixit. Sed alibi: *r*) *amanuensibus exceptis*. Rursum: *s*) *cum amanuensibus suis per ludum iocumque certantem*. Quod CICERO *t*) *redundans* et *superfluens* dixit, SVPERFLVVM hoc seculo factum est. Iunior PLINIVS: *v*) *flumina campis superflua*. VOLVPTVOSVS nunc, qui olim *voluptarius* vocatus. PLINIVS: *x*) *non minus vtile quam voluptuosum, posse vtraque* praedia, *eadem opera, eodem viatico, inuisere*. QVINTILIANVS: *y*) *multa mehercle animalia, quae venire ad manum, et mansuescere queunt, non humanum modo, sed etiam voluptuosum est, alere et pascere*. At CICERO: *z*) *quae voluptaria, delicata, mollis habeatur disciplina*. Rursum: *a*) *ipsi voluptarii deuerticula quaerunt, et virtutes habent in ore totos dies*. Et in Pisonem: *b*) *hoc dicunt voluptarii Graeci*: ita voluptatis assertores vocat. FEMININVM dici hoc seculo coepit, quod olim *femineum*. PLINIO *c*) *femininus sexus*; QVINTILIANO *d*) *feminina positio*; et PALLADIO *e*) *radi-*

*n*) Annal. l. 13. c. 46. et hist. l. 3. c. 66.
*o*) Annal. l. 15. c. 53. De Germ. cap. 34.
*p*) Lib. 8. epist. 4. *q*) Caesar. cap. 74.
*r*) Neron. c. 44. *s*) Tit. c. 3. *t*) De claris oratoribus cap. 91. *v*) Paneg. c. 82 *x*) Lib. 3. epist. 19.
*y*) Declamat. 260. *z*) De fin. bon. et malor. l. 1. c. 11.
*a*) De fin. l. 5. c. 25. *b*) Cap. 18.
*c*) Hist. natur. l. 27. c. 2.
*d*) Instit. orator. l. 1. c. 4.

*e*) *radices feminini generis* commemorantur. CORPORALE et INCORPORALE apud SENECAM, *f*) quod *corporeum* et *corporatum* eſt apud CICERONEM. *g*) Quod *occidens* veteribus, nunc OCCIDENTALE; *h*) quod *oriens* factum legimus eſſe ORIENTALE. *i*) *Rufus*, *Rubens*, et *Ruber* eſt apud veteres; RVBEVS non item. At HYGINVS: *k*) *natum eſſe vitulum*, *qui ter in die colorem mutaret*, *per quaternas horas*, *primum album*, *ſecundo rubeum*, *deinde nigrum.* Sunt apud PALLADIVM *l*) *boues rubei coloris*; et COLVMELLAM *m*) *colore rubeo vel fuſco.* Quod LIVIO *n*) et aequalibus *perniciale*, nunc PERNICIABILE effecerunt. TACITVS: *o*) *id perniciabile reo.* CVRTIVS: *p*) *nix plurimorum oculis perniciabilis fuit.* Quibus et Ciceroniana vox pernicioſus *q*) ſufficere potuiſſet. A *crepo*, *crepare* antiquum eſt *crepans*: ſed CREPAX apud SENECAM. *r*) Idem *s*) NVTRICIVM habet pro veterum *nutricatu.*

§. XIII.

Neque ſatis caſte verborum compoſitiones cuſtodiuere: cum Cicero et optimi ſcriptores quique adhuc *commutationem*, *immutationem*, aut *permutationem* habuerint: hac aetate, quaſi aliud ſignificaret, illis addita eſt TRANSMVTATIO. Ita QVINTILIANVS: *t*) *duos in vno nomine faciebat barbariſmos*, *et immutatione*, *et trans-*

*e*) Lib. 9. c. 5. *f*) Epiſt. 58. 78. et 90.
*g*) De vniuerſ. cap. 4. et 2. *h*) Apud. PLINIVM hiſt. natur. l. 18. c. 34. *i*) Apud PALLADIVM l. 3. c. 17.
*k*) Fab. 136. *l*) Lib. 4. c. 11. *m*) Lib. 6. c. 1.
*n*) Lib. 27. c. 23. aliis cap. 25. *o*) Annal. l. 4. c. 34.
*p*) Lib. 7. c. 3. n. 13. *q*) Vid. CICERO pro domo c. 43. de legibus l. 2. c. 5. et l. 3. c. 14. *r*) Epiſt. 114. *crepax mola.*
*s*) Conſolat. ad Heluiam c. 17. *t*) Inſtit. orat. l. 1. c. 5.

*transmutatione:* vbi, nisi me omnia fallunt, transmutationem literarum transpositionem vocat. Praeter necessitatem et vsum coeperunt iam tum componere voces: vt sunt COAEQVALES apud COLVMELLAM *v*) qui, *vbi se paullum*, inquit, anser *confirmauit, in gregem coaequalium compellitur.* Apud PETRONIVM *x*) *coaequale natalium sinciput.* Licet verbum *coaequare* veteribus iam vsitatum fuerit. *y*) *Versari cum aliquo, z*) vel *apud aliquos, a*) vel *inter aliquos b*) dicebant veteres. Huius aeui scriptores CONVERSARI *cum aliquo*, vel *alicui*, vel *inter aliquos.* Ita COLVMELLA: *c*) *vt multitudo* apum *sine discordia cum parentibus suis conuersetur.* SENECA: *d*) *conuersatur nobiscum.* Idem: *e*) *nemo libenter tristi conuersatur, nedum tristitiae.* COLVMELLA: *f*) *asinus a tenero conuersatus equis.* SENECA rhetor: *g*) *conuersata es diutius inter humano sanguine delibatos.* IMPRECARI maluerunt, cum veteribus sufficeret *precari.* PLINIVS: *h*) *diras Pompeio, quas ille mox luit, imprecatur populus.* QVINTILIANVS: *i*) *imprecari debilitates, naufragia, morbos.* CONCIVIS vix apud alium reperitur huius aeui scriptorem, quam apud FRONTINVM, *k*) vbi *exactum conciuium locum primum appellatum, deinde dictum fundum.* Quamuis etiam sint, qui de sana scriptura dubitent. *l*) Vocabulum CONTERRANEVS



*v*) Lib. 8. cap. 14. *x*) Satyr. c. 136. *y*) Vid. CICERO Verr. orat. 3. cap. 41. et SALLVSTIVS Catil. c. 20.
*z*) CICERO Catil. orat. 1. c. 5. *a*) NEPOS Conone c. 2.
*b*) CICERO ad Attic. l. 18. epist. 8. *c*) Lib. 9. cap. 11.
*d*) Epist. 41. *e*) Epist. 99. Epist. 32. *conuersari dissimilibus.*
*f*) Lib. 6. c. 36. *g*) Controu. 1. *h*) Hist. natur. l. 8. c. 7. *i*) Declam. 15. extr. *k*) De limitibus.
*l*) Vid. CELLARII curae posteriores p. 176.

NEVS PLINIVS *m*) videtur primus finxiſſe: quo is deſignetur, qui ex eadem eſt terra, eidemque matrici attribuitur vrbi.

§. XIV.

Antiquis noua nomina ſubſtituebant, atque adeo ſermonis caſtitatem dignitatemque non verebantur commaculare. Teſte SENECA philoſopho, *n*) quod tunc BREVIARIVM erat, olim cum Latine loquerentur, *ſummarium* vocabatur. CONVERSATIONEM dixerunt, quam veteres *conſuetudinem*. VELLEIVS: *o*) *nec defuit conuerſatio hominum.* QVINTILIANVS: *p*) *nec tutior inter ſeruos malos, quam ingenuos parum modeſtos conuerſatio eſt.* TACITVS: *q*) *donec idem ſacerdos ſatiatam conuerſatione mortalium Deam templo reddat.* SENECA: *r*) *aegris inimica eſt multorum conuerſatio.* Idem: *s*) *tam bonorum, quam malorum, longa conuerſatio amorem induit.* SENECA rhetor: *t*) *in illis non conuerſatio cum viris licentioſior.* DORMITORIVM ſubſtituerunt veterum *cubiculo.* PLINIVS: *v*) *in pariete dormitorii.* IMPRECATIO vox noua deteriori plerumque ſenſu *execrationi* ſubſtituta. Ita PLINIVS *x*) de populis Atlantibus: *ſolem orientem occidentemque dira imprecatione contuentur.* SENECA: *y*) *caput ſanctum tibi, dira imprecatione defigis.* GRATITVDO et INGRATITVDO vocabula barbara leguntur apud VALERIVM MAXIMVM.

Libri

*m*) Hiſt. natur. praefat. *n*) Epiſt. 39. Confer. PLINIVS hiſt. natur. l. 7. c. 26. et SVETONIVS Aug. extr. et Galba c. 12. et Veſp. c. 21. *o*) Lib. 2. c. 102. *p*) Inſtit. orat. l. 1. c. 2. *q*) De Germania cap. 40. *r*) Epiſt. 7. *s*) De tranquill. cap. 1. *t*) Excerpt. 6. controu. 8. *v*) Hiſt. natur. l. 30. c. 6. *x*) Hiſt. nat. l. 5. c. 8. *y*) De benefic. l. 6. c. 35.

Libri quinti secundo et tertio capiti inscripta: perperam, et in melioribus libris, fide codicum MStorum antiquissimorum, legitur *de gratis* et *de ingratis*. Pro *gratitudine* dixerunt veteres *animus gratus*, *voluntas grata*, *animus beneficii memor*. CICERO: z) *memorem in bene meritos animum*. Idem a) Graeca vtitur voce ἀχαριστίας, quod non fecisset, si *ingratitudo* ciuitate fuisset donata. Nec vsquam Tullius, cum de re ipsa tamen dixerit; nec Seneca in libris de beneficiis, aut ipse Valerius Maximus, vbi de gratis et ingratis loquitur, barbara ista vocabula vsurpauit. ACQVISITIO veteribus *comparatio* fuit, nec forsan hac aetate, nisi apud FRONTINVM, b) legitur, vbi de collectione aquarum: *adiuuatus* fons aquae virginis, quae Romam deriuatur, *ex compluribus aliis acquisitionibus*. Deinde: *acquisitionum ductus riui subterranei efficiunt* etc. LIGATVRA vix apud alium huius vel antiquioris aeui scriptorem, quam apud PALLADIVM RVTILIVM c) reperitur. *Ligatura*, inquit, *in vitibus locum debet mutare, ne vnum semper assiduitas conterat vinculorum*. SVPERFLVITAS pro *copia* est apud PLINIVM: d) *superfluitate pampinorum*, i. e. palmitum, *atria replere*. Vt veteribus *edacitas*, ita recentioribus huius aeui scriptoribus VORACITAS placuit. PLINIVS: e) *quae est illa natura, quae voracitatem in toto mundo auidissimam sine damno sui pascit*. PVRITAS vix apud alium huius aeui scriptorem, quam apud PALLADIVM, f) reperitur, qui de vino, *mox sumere puritatem*



z) Ad famil. l. 1. epist. 9.
a) Ad Attic. l. 9. epist. 6.
b) De aquae ductibus lib. 1.
c) Lib. 1. c. 6.
d) Hist. natur. l. 14. c. 1.
e) Hist. natur. l. 2. c. 107.
f) De re rustica l. 11. c. 14.

*tatem colarique debere, et in vsum referri.* Tutius ergo pro ea veterum vtimur *elegantia, munditie, castitate:* quamuis apud TVLLIVM *g*) legamus: *cum omnes impuritates pudica in domo quotidie susciperes.* SVMMITAS apud PALLADIVM quoque est pro *fastigio. Perfectis*, inquit, *h*) *parietibus, in summitate structura testacea cum coronis prominentibus fiat.* ADVERSITAS, pro rebus dubiis, aduersis etc. valere coepit. Hinc PLINIVS: *i*) quod inter se aduersari scorpiones oleo mersos et stelliones, dicere poterat: *magnam*, inquit, *aduersitatem oleo mersis et stellionibus putant esse.* NIMIETAS, pro nimia rerum copia, legitur apud COLVMELLAM atque PALLADIVM. Hic *k*) *sanguinis*, inquit, *nimietatem prohibet.* Ille: *l*) *nimietate verni pabuli pecudes exhilaratae lasciuiunt.* SVSTENTACVLVM et *columen* coniunxit TACITVS, *m*) qui solus fere hac aetate vocabulum istud *fulcro* substituit. Eidem *n*) *commilito*, qui in eodem manipulo est, COMMANIPVLARIS; et qui ex couino, siue curru, armatus pugnat COVINARIVS *o*) dictus est. CVCVMA vas superne angustum, cum porrecto collo, ad aquam calefaciundam. PETRONIVS: *p*) *cucumam ingentem foco apposuit.* Et diminuta significatione, *ceruix*, inquit, *cucumulae. q*) At MARTIALIS, *r*) per synecdochen, integrum balneum, sed priua-

*g*) Philipp. orat. 2. cap. 3. *h*) Lib. 1. c. 11. vid. eiusdem libri c. 6. et 19. l. 2. c. 15. et l. 4. c. 10. *i*) Hist. natur. l. 11. c. 25. *k*) Lib. 7. c. 7. Et lib. 2. c. 13. *nimietates* habet. *l*) Lib. 6. c. 24.
*m*) Hist. l. 2. c 28. *n*) Histor. l. 4. c. 46.
*o*) Agric. cap. 35. et 36. *p*) Satyr. c. 135.
*q*) Cap. 136.
*r*) Lib. 10. epigr. 79.

priuatum et paruum, cui sufficiat ahenum, cucumam vocat. In oppositione

*Torquatus nitidas*, inquit, *vario de marmore thermas*
*Exstruxit: cucumam fecit Otacilius.*

Atque etiam temporis successu, quod optimo fuit proximum, vt fieri solet ex analogia, necessitate vrgente non vna, ficta factaque sunt verba, communi doctorum consensu ac suffragio populi, Latinitate donata. Eo referimus Latinis inauditum seruatoris nomen, vt posthac ad salutis originem aliquo modo designandam diceretur SALVATOR, iam tum Traiani Caesaris aetate. Quod discimus ex inscriptione veteri: *s*) IOVI. CVSTODI. QVIRINO. SALVATORI. PRO. SALVTE. CAESARIS. NERVAE. TRAIANI. AVG. COL. SARMIZ. Ciceronis tempore hoc verbum non fuisse, vel inde patet, quod ipse non vnum potuerit in toto Latio reperire, quod Graecorum sotera exprimeret. In Verrem de iurisdictione Siciliensi: *t*) *Sotera*, inquit, *inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, vt Latino vno verbo exprimi non possit.* Vt *confugium* veteres, ita senescentis Latinitatis scriptores etiam dixerunt DIFFVGIVM. Ita TACITVS: *v*) *turbauere consilium proximorum diffugia.* Analogiae vt haberent rationem, PIRATICAM quoque die See-Rauberey, vt *musicam* et *fabricam*, adhuc praeceptores QVINTILIANI *x*) dubitarunt. Vnde REIMANNVS V. Cl. *y*) vocem *piratices*, sibi

*s*) Apud GRVTERVM p. 19. n. 5. *t*) Verrina actione IV. cap. 63. *v*) Hist. l. 1. c. 39. *x*) Instit. orat. l. 8. c. 3. *y*) Introductione in historiam vocabulorum linguae Latinae pag. 53.

ſibi perſuadet, hac tempeſtate in Latinam linguam fuisſe introductam. At CICERO z) iam tum *egeſtate*, inquit, *et improbitate coactus piraticam fecit.*

§. XV.

Vt in ſubſtantiuis nominibus veterum ſeruandis non ſatis religioſi fuerunt, ſeneſcente Latina lingua, ſcriptores: ita vulgo ad noua, quae vocant, adiectiua quoque fingenda proni. Quod *fictum* et *commentitium* adhuc fuit, maluerunt nunc eſſe FICTITIVM. Ita PLINIVS; a) *fictitium non poteſt videri.* IMMACVLATVM, quod ante eum omnes *incorruptum*, dixit LVCANVS: b)

*Abſcondat fortuna nefas, Romanaque tellus*
*Immaculata ſui ſeruetur ſanguine Magni.*

INTELLIGIBILE dixerunt, quod intelligi poteſt. Ita certe SENECA: c) *bene agitur cum ſenectute, ſi illuc longo ſtudio intentoque peruenit, vbi hoc et bonum, et intelligibile eſt.* Paulo poſt: *ſenſibile iudicant bonum: nos contra intelligibile.* VISIBILE et INVISIBILE, quod veteribus *aſpectabile*, vel *non aſpectabile* fuit, hoc ſeculo dixerunt. PLINIVS: d) *oculi viſibilem eius partem accipiunt.* CORN. CELSVS: e) *ſi manantia corpuſcula per inuiſibilia foramina ſubſiſtendo iter claudunt.* Hoc vero TVLLIVS f) eleganter ita circumſcribit: *animus oculorum effugit obtutum.* Alibi: g) *res caecae et ab aſpectus iudicio remotae.* RATIONALIS, imo RATIONABILIS; itemque IRRATIONALIS et IRRATIONABILIS, dicebatur qui ratione praeditus, vel cum ratione conue-

z) Orat. poſt reditum in ſenatu. a) Hiſtor. natur. l. 23. c. 1.
b) Lib. 2. extr. c) Epiſt. 124.
d) Hiſt. natur. l. 11. c. 37. e) Praefat.
f) De vniuerſ. c. 8. g) De orat. l. 2. c. 87.

conueniens, rationis item expers, aut mente et ratione vacuus. Apud SENECAM *b*) et QVINTILIANVM *i*) *animal rationale*. SENECA etiam: *k*) *quaedam*, inquit, *vt ſcis, moralibus rationalia immixta ſunt*. Ita *philoſophia* quoque *rationalis*. *l*) Alibi: *m*) *rationabilem*, inquit, *fortiris naturam*. Rurſum: *n*) *adiicimus rationali irrationale*. QVINTILIANVS: *o*) *falſa eſt* deſcriptio, *ſi dicas, equus eſt animal rationale: nam eſt equus animal, ſed irrationale*. Idem: *p*) *eſt igitur vſus quidam irrationalis* etc. QVINTILIANVS ab illo tamen ſuperiori diuerſus: *q*) *ſunt quidam irrationabiles impetus animorum*. Alibi et alius *r*) *irrationabilem caſum* habet. CORN. CELSVS *s*) *irrationabile animal*. NEVTRALE quod neutrius eſt partis, otioſum, vel medium dixerunt. QVINTILIANVS: *t*) *quae feminina poſitione mares, aut neutrali feminas ſignificant*. Mox: *v*) *nomina neutralia* vocat. PRAESENTANEVM, quod penetrans aut efficax, fuit: PLINIO *x*) *praeſentaneum venenum*, et *praeſentaneum medicamentum*. SVETONIO *y*) item *praeſentaneum venenum*: SENECAE *z*) *boletus praeſentaneus*. Et QVINTILIANVS *a*) *virus*, inquit, *praeſentaneum paro, quod ſtatim, quod ſubito corripiat*.

*h*) Epiſt. 41. *i*) Inſtit. orat. l. 7. c. 3.
*k*) Epiſt. 102. *l*) Apud eundem epiſt. 89. Confer. CELSVS paſſim, vbi Graecorum λογικὸν *rationale* interpretatus eſt.
*m*) De vita beata c. 14. *n*) Epiſt. 92. confer. eiuſd. epiſt. 71.
*o*) Inſtit. orat. l. 7. c. 3. *p*) Lib. 10. c. 7.
*q*) Declam. 325. *r*) Declam. 9.
*s*) Praefat. l. 1. *t*) Inſtit. orat. l. 1. c. 4.
*v*) L. c. cap. 5. *x*) Hiſt. nat. l. 24. c. 1. l. 28. c. 13.
*y*) Neron. c. 33. *z*) Epiſt. 95. *a*) Declam. 17.

*ripiat.* Quae roſcida, rorantia, vel etiam rorata fuere, praeter neceſſitatem RORVLENTA fecerunt. COLVMELLA: *b*) cauendum, ne vites rorulentae, ſed ſicc ae, ferantur. PLINIVS: *c*) *cum eſt rorulenta Cypros.* Idem: *d*) *ne doles materiam, niſi ſiccam: neue gelidam, neue rorulentam.* Rurſum: *e*) *vuam ne legito rorulentam.* Et, *noxium ſi in rorulentum* pecudem *duceres. f*) Quod boni ſaporis et conditum dixerunt SAPIDVM. Ita APICIVS: *g*) *auem ſapidiorem et altiorem facies, et ei pinguedinem ſeruabis: ſi eam farina, oleo ſubacta, contectam in furnum miſeris.* Sic et alibi *ius ſapidum h*) *ſapidiores piſces; i*) et ſimilia habet. Quaſi non ſufficeret illis, veterum quod *voluntarium* ſatis elegans vocabulum fuit: illi SPONTANEVM ſubſtituere. Ita apud PLINIVM *k*) *virginea aetas ſpontanea:* apud SENECAM *l*) *agilitas ſpontaneus motus eſt.* SVPERCILIOSVS, qui eſt grandis ſupercilii, faſta plenus dicitur. Apud SENECAM *m*) *triſtes et ſupercilioſi alienae vitae cenſores.* FRIGIDARIVS ſubſtenb. *Frigidaria cella balnei*, vbi frigida lauamur, PLINIO *n*) vocatur. Apud PALLADIVM *o*) ſunt *balneae frigidariae;* apud PETRONIVM *p*) *frigidaria ciſterna.* Inclutus et celebris FAMIGERATVS quoque dicitur: vt Creta inſula apud MELAM *q*) *multis famigerata fabulis.* Qui certus, haud dubius, ſemper ab antiquis, INDVBIVS nunc

*b*) Lib. 5. c. 5. *c*) Hiſt. nat. l. 12. c. 17.
*d*) Lib. 16. c. 39. *e*) Lib. 18. c. 31. *f*) L. c. cap. 33.
*g*) De arte culin. l. 6. c. 4. *h*) Lib. 9. c. 10.
*i*) Lib. 9. c. 11. *k*) Hiſt. natur. lib. 28. c. 7.
*l*) Epiſt. 121. *m*) Epiſt. 123.
*n*) Lib. 2. epiſt. 17. n. 11. et l. 5. epiſt. 6. n. 26.
*o*) De re ruſtica l. 41. *p*) Cap. 72. *q*) Geograph. l. 2. c. 7

nunc a TACITO *r*) et QVINTILIANO *s*) vocatur. FOENEBRE dicebant quodcunque ad foenus pertinet; vt *foenebre malum* : *t*) *pecunia foenebris.* *v*) Apud SENECAM passim notabis singularia: *clamoribus* EXSVRDATVS; *x*) GAVSAPATVS, qui gausapina indutus *y*) *arbores* GRANDISCAPIAE, quae grandem scapum habent; *z*) INENARRABILIS; *a*) INFRVNITVS, qui imprudens, fatuus, insipiens; *b*) *fundamenta* LAPSABVNDA; *c*) LYCHNOBIVS, qui ad lucernam vitam degit, praepostere sic viuens; *d*) OBIRASCENS *fortunae animus*, pro obiratus; *e*) *fauces* OCCALLATAE *cibis ardentibus*; *f*) VALETVDINARIVS; *g*) denique, vt multa alia taceam, *segregem* scripsit *vitam*, pro solitaria. *h*) STIGMOSVS dictus qui et *stigmaticus* stigmate notatus, et infamis, Petronio *stigmate punctus*, Martiali *inscriptus*, et Plauto *literatus* vocatur. Ista voce primum M. Regulum apud PLINIVM *i*) fuisse vsum, IAC. FRID. REIMANNVS V. Cl. *k*) notat. Sed fallitur: diu ante illum PETRONIVS: *l*) *dicta in caluos stigmosos que iaculari.* Regulus vero ille a Plinio luditur, quod Rusticum appellauerit *stoicorum simiam*; et *vitelliana cicatrice stigmosum.* Hinc PLINIVS *m*) *agnoscis*, addit, *eloquentiam Reguli*: et verbum notat,

Yy yy 2

*r*) Annal. l. 14. c. 45. *s*) Instit. orat. l. 5. c. 13. Alius declamat. 7. princ. *t*) TACITVS annal. l. 6. c. 16.
*v*) SVETONIVS Calig. c. 41. *x*) Epist. 94.
*y*) Epist. 53. *z*) Epist. 86. *a*) Quaest. nat. l. 3. c. 22.
*b*) De benefic. l. 3. c. 16. de vita beata cap. 23.
*c*) Epist. 52. *d*) Epist. 122. extr.
*e*) De tranquill. anim. c. 2. *f*) Quaest. natur. l. 4. extr.
*g*) De benefic. l. 1. c. 11. extr. *h*) De benef. l. 4. c. 18.
*i*) Lib. 1. epist. 5. *k*) Introductione in historiam vocabulorum linguae Latinae pag. 52. *l*) Satyr. c. 109.
*m*) Lib. 1. epist. 5.

tat, vt CELLARIVS *n*) opinatur, *stigmosum*, quod inusitatum et contra analogiam Latinitatis esset.

§. XVI.

Gradus comparationis veteribus suspectos, vel etiam inauditos, quam lubentissime recipiebant. Ex. gr. PIISSIMVS superlatiuo, vt loquuntur, gradu formatum a *pio* adiectiuum CICERO *o*) vocat nouum, quale omnino nullum in lingua Latina sit. Verum parui hanc censuram sequentis aeui scriptores aestimarunt. CVRTIVS: *p*) *fidissimi piissimique ciuium atque amicorum* etc. SENECA rhetor: *q*) *piissimo patri tormentum quaesiisse ex filiorum impietate.* SENECA philosophus: *r*) *quod longe a sensibus tuis prudentissimis piissimisque abest.* Ita QVINTILIANVS, *s*) FRONTINVS, *t*) et plures alii. Huius generis quoque est COELESTISSIMVS, qua voce VELLEIVS PATERCVLVS *v*) vtitur, et *coelestissimum os Ciceronis*; *coelestissima Tiberii opera* dixit: cum nihil sit diuino diuinius, aut coelesti coelestius. *x*)

§. XVII.

Epitheta praeter vsum addiderunt nominibus inepta vel tautologa. Ita verbi gratia veteribus *cubiculum* fuit quod recentioribus *dormitorium*, eine Schlaf-Kammer. Iunior vero PLINIVS *y*) DORMITORIVM CVBICVLVM dixit: cum et istud *dormitorium* veteribus insolens et inauditum fuerit. Coniunxerunt vulgo BONAM aut

*n*) Ad h. l. pag. 8. *o*) Philippica orat. 13. c. 19.
*p*) Lib. 9. c. 6. *q*) Controu. 27.
*r*) Consolat. ad Polyb. cap. 26. *s*) Declamat. 10. extr.
*t*) De aquae ductibus. l. 1. *v*) Lib. 2. cap. 94. et 104.
*x*) Vt SENECA philosophus habet epist. 66.
*y*) Lib. 5. epist. 6.

aut MALAM CONSCIENTIAM: veteres non item, aut raro. *Conscientia* proprie est multorum scientia; vel animi testimonium de rebus bene vel male gestis. CICERO casum plerumque addidit genitiuum eius rei, ad cuius scientiam prouocatur, ex. gr. officii, consiliorum, optimae mentis, aut similium. Rarius nomini absoluto adiectum fuit aliud, vt *praeclara conscientia sustentor*; aut *a recta conscientia transuersum vnguem non oportet discedere*. Vbi SALLVSTIVS quoque *z*) *ex mala conscientia digna timere*. Inclinante vero Latinitate, crebrior eius coepit esse vsus. SENECA: *a*) *hoc, quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus*. Idem: *b*) *satis fiduciae habere in bona conscientia*. PLINIVS *c*) *optimam* habet *conscientiam*. TACITVS: *d*) *bonae conscientiae pretio duci*. Et QVINTILIANVS: *e*) *male dicta non intelligere bonae conscientiae est*.

## §. XVIII.

Et verba superioribus adiiciemus paucula. ADVNARE ante Traiani tempora nemo dixit pro *coniungere, colligere, in vnum cogere*. Sed PALLADIVS: *f*) *membra diuisa adunare*; alibi: *g*) *germen adunatum*. EXPLANTARE pro *eradicare* inuenies passim. Apud COLVMELLAM *h*) *explantari ventis*; alibi *i*) *antequam explantes arbusculam*. SAGITTARE pro sagittas emittere forsan nemo Latinorum scripsit ante Q. CVRTIVM,

Yy yy 3 *k*) qui

*z*) Iugurt. cap. 62. *a*) Epist. 12.
*b*) De clement. l. 1. c. 15. *c*) Lib. 1. epist. 12.
*d*) Agric. cap. 1. *e*) Instit. orator. L. 9. c. 2.
*f*) Lib. 3. c. 29. *g*) Lib. 4. c. 10.
*h*) Lib. 4. c. 14. *i*) Lib. 5. c. 9.

k) qui de Catene, *adeo*, inquit, *certo ictu destinata ferebat, vt aues quoque exciperet. Nam etsi forsitan sagittandi tam celebri vsu minus admirabilis* etc. CONFISCARE sub Caesaribus recens natum verbum, postquam *fiscus* principis ab *aerario* distingui coepit, pro eo, quod est in fisco vel sacco principis reponere, aut redigere in fiscum, dicitur. l) Hinc CONFISCATIO apud FLORVM m) et CONFISCATI apud SVETONIVM. n) RESTAVRARE, pro *instaurare*, legimus apud TACITVM, o) *restaurare theatrum igne haustum.* At SERVIVS: p) *instar*, inquit, *est ad similitudinem, vnde non restaurata, sed instaurata dicuntur aedificia, ad antiquam similitudinem facta.* REMEDIARE, pro remediis alicui subuenire, remedia adhibere, inuenies apud SCRIBONIVM LARGVM; q) vnde *remediatio* apud eundem, r) et *remediabilis* apud SENECAM s) passim alibi legitur. *Extimescere* Ciceronianum est: t) EXTIMERE apud TACITVM v) insolens: *quasi principem non quidem odissent, sed tamen extimerentur.* Ad auctionem indicandam frequentiorem, *auctare* vetus verbum est, multorum auctoritate probatum; sed nouum AVCTITARE apud TACITVM. x) *Rotundare* Ciceronianum;

k) Lib. 7. c. 5. l) Vid. SVETONIVS Aug. c. 101. Calig. c. 16. et 41. Domit. c. 12. Tib. c. 49.
m) Lib. 3. c. 9. n) Locis citatis.
o) Annal. l. 3. c. 72. et l. 4. c. 43. p) Ad Virg. Aen. l. 2. v. 15. q) In praefat. compos. 1. 11. 18. 104. Confer. HYGINVS fab. 101. r) Compos. 51.
s) Epist. 95. et epist. 114. *tyranni irremediabilis factio.*
t) Vid. CICERO Philipp. orat. 7. c. 1. pro Deiotaro c. 1.
v) Annal. l. 15. c. 71. n. 4. x) Annal. l. 6. c. 16.

num; CORROTVNDARE huius feculi. *y*) Apud SENECAM NEPOTARI eſt pro luxorioſe viuere, *z*) OBSTRIGILLARE pro obſtare, vel ſe opponere. *a*) PETRONIVS ARBITER *b*) meminerat dictum eſſe Latinis *honeſtare*, ideo ſibi verbum MOLESTARE indulſit, pro moleſtia afficere. *Aut tace* inquit, *aut meliorem noli moleſtare.* Alibi: *comtum vernales alucitae moleſtabant.* Verba olim ſeparata iam, nulla vrgente neceſſitate, componere non verebantur. Ex. gr. vt *cruci affigere, cruci ſuffigere*, vel in crucem agere, dicebant; CRVCIFIGERE compoſitum verbum ſubſtituere. Sic leges apud SVETONIVM *c*) *librarios crucifixos*; apud PLINIVM *d*) *leones in Africa crucifixos*; apud QVINTILIANVM *e*) *ducem crucifixum*; alium: *f*) *quoties noxios crucifigimus*; et apud HYGINVM *g*) *quos rex iuſſit crucifigi.* Neque ex veterum vſu caſte ſatis ſemper inflexionem et variationem verborum obſeruarunt. Ex: gr. ab notiſſimo verbo *reuertor* Cicero, Caeſar, Liuius, optimi quique Latinae linguae auctores, praeterita ſemper actiue *reuertit, reuerterunt* etc. formare leguntur. Sed poſt Auguſti obitum, inclinante Latina lingua, euanuerunt prope iſta praeterita, et nemo praeter conſuetudinem veterum REVERSVS EST dicere erubuit. PHAEDRVS: *h*) *ſero domum eſt reuerſus titubante pede.* VALERIVS MAX. *i*) *alacer in vrbem*

*y*) Vid. SENECA quaeſt. natur. l. 4. c. 3.
*z*) De beneficiis l. 1. c. vlt.
*a*) Epiſt. 115.
*b*) Satyr. fragm. Trag. c. 58.
*c*) Domit. c. 10.
*d*) Hiſt. natur. l. 8. cap. 16.
*e*) Inſtit. orat. l. 7. c. 1.
*f*) Declam. 274. extr.
*g*) Fab. 194.
*h*) Lib. 4. fab. 14.
*i*) Lib. 5. c. 3. exempl. 4.

*bem reuerſus eſt.* ASCONIVS PEDIANVS: *k*) *Piſo reuerſus eſt ex prouincia.* Ita quoque HYGINVS, *l*) FRONTINVS *m*) et plures alii.

## §. XIX.

Veteres vt in tota oratione cuſtodiebant linguae ſuae nitorem, proprietatem, et elegantiam: ita videntur etiam valde ſoliciti fuiſſe de ratione colligandi connectendique inter ſe corporis totius quaſi membra et artus orationis. Particulas intelligo, de quarum inſigni vſu et elegantioris Latii ſolicita cura non contemnendi GODESCALCI STEWECHII et HORATII TVRSELLINI proſtant, nec immerito Latinae linguae ſtudioſis commendantur, libelli: qui, cum aliis de elegantiori Latinitate comparanda ſcriptoribus ſelectis, opera RICHARDI KETELII, ex nitidiſſima WETSTENIORVM officina, decimo tertio noſtri ſeculi anno, Amſtelaedami prodierunt. Non exilis res eſt, vtut videretur, minimarum quoque in linguis particularum rationem habere. Quandoquidem, vt in corpore humano ad motum vſumque membrorum nerui, oſſium molles commiſſurae, et alia, quibus inter ſe omnes apti connexique continentur artus, momenti plurimum habent; ita ſine particularum coniunctionibus, et quaſi vinculis, oratio diſſoluta, hiulca, et apte inter ſe haudquaquam cohaerens languet, propemodum et neglecta iacet. Id genus vero particulae hoc ſeculo ab aliis, vbi requirebantur, omiſſae; ab aliis, neglecta vſus ratione, perperam adhibitae; ab aliis denique, vt nouationis vbique pruritus deprehendebatur eſſe

*k*) In prooem. contra Piſonem. *l*) Fab. 131.
*m*) Lib. 4. c. 2.

esse maximus, aliae veteribus substitutae fuerunt. Seneca et alios a cognitione veterum oratorum auertit; *n*) et ipse peculiarem sibi, nullis particulis cohaerentem, elegit sermonem: quo multos in sui admiratione detineret. Hoc vero nomine haud immerito Senecam tunc maxime placentem Caesar Caligula, teste SVETONIO, *o*) irridebat, *commissiones*, dicens, *meras componere, et arenam esse sine calce.* Particula HACTENVS, de qua CELLARIVS, *p*) et BORRICHIVS *q*) multa, Ciceronis tempore, fuit loci dubio procul; temporis vero ADHVC particula. TVLLIVS certe illa vtitur, vbi partem libri aut sermonis finit. *Sed haec hactenus; nunc ad ostensa veniamus. r*) *De literis hactenus. s*) *Sed hactenus;* et paucis interiectis rursum: *sed haec quoque hactenus. t*) Promiscue scriptores Latinitate senescente aduerbio *hactenus* vtebantur ad locum atque tempus designandum. TACITVS: *v*) *Tiberius hactenus indulgere matri ciuile ratus.* Alibi: *x*) *dispecta est et Thule, quam hactenus nix et hiems abdebat.* PLINIVS: *y*) *patrem familiae hactenus ago, quod aliquam partem praediorum percurro.* Sic a veterum dicendi recta consuetudine descitum est magis atque magis: et in omni sermone *hactenus* ingeri coepit: istud vero veterum *adhuc* fere obliterari; aut non praeterito tempori, pro **bisshero/** sed futuro, pro **annoch/** tantum applicatur. Erro-

*n*) Vid. SVETONIVS Neron. c. 52. *o*) Calig. cap. 53.
*p*) Cur. post. pag. 405. seqq. *q*) Vindic. p. 80. seqq.
*r*) De diuinat. l. 2. c. 24. *s*) Ad fam. l. l. 2. epist. 1.
*t*) Ad Atticum l. 5. epist. 13. *v*) Annal. l. 2. c. 34. n. 4.
*x*) Agricolae vita cap. 10. *y*) Lib. 9. epist. 15.

Errori fortarsis ansam dedit aduerbii *hactenus* elegans significatio alia, quod est, sequente *vt*, pro *in tantum*, vel *eatenus*. z) Sed et alia videamus. INTERIM pro interea temporis, inzwischen/ mittler Zeit/ unterdessen: ita quidem vt aliquando *dum* vel similis alia particula sequatur; optimi seculi, et Ciceronianum est. a) *Interim* vero pro *interdum*, bisweilen aetatis senescentis aduerbium. Traianus apud PLINIVM: b) *prudenter constitui interim nauibus, interim vehiculis vti.* QVINTILIANVS: c) *nam interim triplices etiam suasoriae incidunt.* Alibi: d) *interim concitatus, interim lenis est.* SENECA: e) *quid aliorum tibi funera Caesarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, vt sic quoque generi humano prosint.* Aduerbium SVBINDE veteribus idem quod *mox*, *deinde*, vel *postea* significabat. Ita HORATIVS f)

*Si dicat, recte: primum gaudere, subinde*
*Praeceptum auriculis hoc instillare memento.*

Idem nunc vsurpare coeperunt pro *crebro* et *frequenter*. PLINIVS: g) *effigiem subinde intueri, subinde respicere.* SVETONIVS: h) *subinde*, i. e. crebro, *in obiurgando appellans eum πηλὸν αἵματι πεφυραμένον.* ALIQVATENVS aduerbium fecerunt hoc aeuo, pro eo quod veteres dixerunt *aliqua ex parte*, vel *quodammodo*.

z) Vid. CICERO orat. pro Flacco c. 15. extr. De oratore l. 2. c. 27.
a) Vid. CICERO pro Ligario orat. c. 1. De oratore l. 2. c. 86. TERENTIVS Andriae A. 1. S. 1. v. 100. A. 5. S. 2. v. 2. LIVIVS l. 28. c. 44. et l. 35. c. 24.
b) Lib. 10. epist. 27. c) Instit. orat. l. 3. c. 10.
d) L. 11. c. 3. e) Consol. ad Marciam c. 15.
f) Lib. 1. epist. 8. extr. g) Lib. 2. epist. 7. h) Tib. c. 57.

*modo.* QVINTILIANVS: *i*) *Philistius, vt multo inferior Thucydide, ita aliquatenus lucidior.* PETRONIVS: *k*) *apertis aliquatenus labris.* SENECA: *l*) *aliquatenus dolere.* MELA: *m*) *cum aliquatenus solida Asia processit.* Rursum: *n*) *Padus aliquatenus exilis ac macer, mox aliis amnibus augescit atque alitur.* COLVMELLA: *o*) *cum aliquatenus se confirmauit.* PLINIVS: *p*) *aliquatenus et folia emolliunt.* Pro eo quod ante fuit *magna voce* maluerunt dicere CLAMOSE. Ita QVINTILIANVS: *q*) *ne dicamus omnia clamose, quod insanum est.* EXACTE recentiores, *accurate* veteres dixerunt. MELA: *r*) *dicam alias plura, et exactius.* Idem: *s*) *nunc exactius oras situsque dicturo inde est commodissimum incipere.* FAVORABILITER pro *beneuole*, aut *benigne* quod cum fauore est pronunciarunt; vt QVINTILIANVS: *t*) *in aliquem laetum ac plausibilem locum fauorabiliter excurrere.* SVETONIVS: *v*) *Troiam fauorabiliter lusit.* PALLADIVS: *x*) *licet de his nugis fauorabiliter sentias.* IMPATIENTER aduerbium non Ciceronis aut scriptoris aequalis est, quibus *aegre*, *valde*, *maxime* in vsu fuit. Sed PLINIVS, *y*) *impatienter requiro*, dixit. Alibi: *z*) *amat, vt qui verissime; dolet, vt qui impatientissime.* QVINTILIANVS: *a*) *nulli liberi impatientius desideran-*



*i*) Instit orator. l. 10. c. 1. *k*) Satyr. c. 102.
*l*) Epist. 116. *m*) Lib. 1. cap. 2. *n*) Lib. 2. c. 4.
*o*) Lib. 4. c. 3. *p*) Hist. natur. l. 23. c. 7. et l. 27. c. 12. *aliquatenus rubentibus.* *q*) Instit. orat. l. 11. c. 3.
*r*) De orbis situ prooemio. *s*) Lib. 1. c. 4.
*t*) Instit. orator. l. 4. c. 3. *v*) Neron. c. 7.
*x*) Praefat. de insitione. *y*) Lib. 2. epist. 7.
*z*) Lib. 9. epist. 22. *a*) Declam. 11. extr.

*derantur, quam qui propter patrem videntur occisi.* Ex antiquiori aduerbio *recens* effecerunt praeter necessitatem RECENTER. APICIVS, *b*) *oliuas de arbore recenter sublatas*, dixit. PALLADIVS: *c*) *claudantur turdi recenter capti mistis aliquibus ante nutritis.* Idem *d*) de pomis prinisque *recenter lecta* fuisse dicit. PLINIVS: *e*) *quam recentissime stercorato solo.* Attamen ex vsu veterum BEDA: *f*) *recens feci, dicimus, non recenter, vtentes nomine pro aduerbio.* Quod CICERO *g*) *speciatim*, cui contrarium est *generatim*, SPECIALITER fecerunt. COLVMELLA: *h*) *hactenus de cura eligendi malleoli generatim praecepimus: nunc illud proprie specialiter* etc. CORN. CELSVS: *i*) *specialiter sic vocatur.* Ita QVINTILIANVS, *k*) PALLADIVS, *l*) et plures alii. *Tantummodo* omnium superioris aetatis scriptorum est: SOLVMMODO nunc tandem reperitur apud PLINIVM: *m*) qui, *non aere*, inquit, *captus nec arte, vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato.* ADDVCTIVS *regnare*, pro seuerius aut strictius, apud TACITVM *n*) reperies. ASCONIVS PEDIANVS primus fortassis hoc seculo ex antiquis aduerbium NEOTERICE vsurpauit. OBITER, praeter propositum, ac velut agendo aliud, hoc seculo natum videtur esse aduerbium, veteribus insolens. PETRONIVS *obiter cantare;*

*b*) De re culinari l. 1. c. 1. *c*) Lib. 1. c. 26.
*d*) Lib. 5. c. 4. et lib. 12. c. 6. *e*) Hist. nat. l. 18. c. 23.
*f*) De orthographia apud Putschium pag. 2344.
*g*) Orat. post reditum in senatu c. 20. *h*) Lib. 3. c. 9. extr.
*i*) Lib. 5. c. 24. extr. *k*) Inst. orat. l. 16. c. 1. passim.
*l*) Lib. 2. c. 19. *m*) Hist. natur. l. 34. c. 8. sub fin.
*n*) Histor. l. 3. c. 7. n. 2. German. c. 43.

*tare; o*) et *obiter per rimam foris speculari* dixit. *p*) PLINIVS: *q*) *vt obiter caueam istos Homeromastigas.* Alibi forsan et alio sensu: *r*) *maior pars Italiae vtitur rotis, quas aqua verset obiter, et molat. s*) Perperam aduerbiis sufficientibus, vt stilo tanto magis luxuriare viderentur, alias addebant particulas. *Simul* v. gr. vbique sufficiens et elegans reperies apud veteres: nunc INSIMVL obtinuit. FLORVS *t*) *si pariter atque insimul vniuersam magnitudinem eius ostendero.* Alibi: *v*) *tota insimul regna veniebant.* STATIVS: *x*) *Et gentes alis insimul togatas.* De vsu particularum nouimus, veteres valde sollicitos fuisse, et elegantiae quam maxime studiosos. In dubia quaestione duplicata, nunquam, vt hac deteriori aetate peruulgatum, *an -- an* posuere, verum prius per *num*, vel *vtrum*, vel encliticum *ne* exprimebant. *y*) TERENTIVS: *z*) *vide, vtrum vis argentum accipere, an caussam meditari tuam.* CICERO: *a*) *id vtrum more Romano locutus sit, an quomodo Stoici dicunt, postea videro.* Sed hac aetate CVRTIVS: *b*) *an ad consolandum — an ad incitandum.* PLINIVS CAECILIVS: *c*) *consultant, an*

Zz zz 3 *intra*

*o*) Satyr. c. 31. *p*) Satyr. c. 52.
*q*) Hist. natur. praefat. *r*) Lib. 18. c. 10. Vid. etiam SENECA de ira l. 3. c. 1. et IVVENALIS satyr. 3. v. 241.
*s*) Confer. CELLARIVS cur. poster. pag. 71.
*t*) Praefat. *v*) Lib. 2. cap. vlt.
*x*) Lib. 1. silu 6. v. 36.
*y*) Tripartita dubitatione primo loco *num, vtrum*, vel *ne* encliticum, posteriori vtroque loco *an -- an* ponebant.
*z*) Adelph. A. 2. S. 1. v. 41.
*a*) Ad famil. l. 7. ep. 16.
*b*) Lib. 8. c. 6. n. 25.
*c*) Lib. 6. epist. 16. n. 15.

*intra tecta subsistant, an in aperto vagentur.* Rursum: *d*) *discere velim, an sententias diuidi, an iri in singulas oportuerit.* Alibi: *e*) *te consulerem, an reddendum eum poenae suae, an grauius aliquid* etc. Aliquando particulis otiosis genio Latinae linguae derogabant, suamque maculabant orationem. Sic verbi gratia aduerbium similitudinis CEV, quod poetis, quam oratoribus magis familiare, et nihil aliud, quam *velut*, *quasi* etc. significat, locum non potest habere in hac dictione, quae germanismum et puerilem elegantiae affectationem sapit: *rogo te ceu praestantissimum virum.* Ceteri parcius, haud raro PLINIVS *f*) pro *quasi* hac particula vtitur.

## §. XX.

Dictiones, teste QVINTILIANO *g*) variant ab vsu temporum superiorum, quibus virilis obtinuit linguae robur; atque in peius ita quotidie ruebant iam tum illius aetate: vt quicquid sunt locuti, si cum antiquo sermone componatur, figuram, praetereaque nihil, habeant pristinae consuetudinis. Sic, eodem teste, *h*) dicebant tunc HVIC REI INVIDERE, non vt omnes et Cicero praecipue *hanc rem.* Dicebant INCVMBERE ILLI, non *in illum.* Dicebant PLENVM VINO, non *vini.* Dicebant HVIC, non *hunc adulari.* In vsu iam tum esse coepit VERSARI CIRCA REM ALIQVAM. Ita SENECA: *i*) *circa aliquam versantur materiam.* SVETONIVS: *k*) *circa*

*d*) Lib. 8. epist. 14. n. 24.
*e*) Lib. 10. ep. 64. n. 5.
*f*) Praefat. l. 7. c. 55. l. 8. c. 16. et l. 9. c. 7.
*g*) Instit. orat. l. 9. c. 3.
*h*) Loco citato. *i*) Ad Marciam c. 19.
*k*) De Grammat. c. 8.

*circa scenam versatus est.* Et ipse QVINTILIANVS: *l*) *quidam circa res omnes, quidam circa ciuiles modo versari rhetoricen putauerunt.* At CICERO nunquam aliter, quam *in re aliqua versari*, dixit. *Opifices*, inquit, *m*) *omnes in sordida arte versantur.* Alibi: *n*) *Seruius tuus in omnibus ingenuis artibus ita versatur, vt excellat.* Pari modo, *in studiis optimis versari*; *o*) et *versor in medio iure publico.* *p*) Veterum consuetudo dicendi, *quod ad popularem rationem attinet*; *q*) *quod ad abstinentiam attinet*; *r*) et similia, non patiuntur praepositionem *ad* abesse: vt dicere liceat, QVOD ME ATTINET, pro *quod ad me attinet.* VALERIVS MAX. *s*) tamen, *in his*, scribit, *quae custodiam religionis attinent* etc. Si vera est lectio, de qua multi dubitarunt. *t*) Et alios casus, quam optimo Latinitatis seculo, verbis apposuere. Sic omnes dixere: EGREDI *vrbe*, *domo*, *castris*, vel *ex vrbe* etc. TERENTIVS *v*) *nos nostro officio nihil egressos esse.* Hac vero aetate, quartum casum promiscue cum hoc verbo componere non verebantur. PLINIVS: *x*) *egressi tecta consistimus.* Alibi: *y*) *nec historia debet egredi*

*l*) Instit. orat. l. 2. c. 15.
*m*) De officiis l. 1. c. 42.
*n*) Ad famil. l. 4. epist. 3.
*o*) Lib. 6. epist. 11. *p*) Orat. pro domo cap. 13.
*q*) Apud CICER. l. 1. ad famil. epist. 2.
*r*) Apud eundem l. 5. ad Attic. epist. 17.
*s*) Lib. 1. cap. 1. exempl. 14.
*t*) Confer. CELLARII curae posteriores pag. 195.
*v*) Pharm. A. 4. S. 5. v. 10. Heaut. 1. 2. 8. *e naui egredientem adduxi.*
*x*) Lib. 6. epist. 20. n. 8.
*y*) Lib. 7. epist. 33. n. 10.

*di veritatem.* TACITVS: z) *tecta altitudinem moenium egressa.* ADIPISCOR vbi cum genitiuo conſtructum vides, ellipſin ſtatuas: vt apud TACITVM a) *dum dominationis adipiſceretur.* ADVERSOR idem b) poſuit cum accuſandi caſu: *ambitionem facile aduerſeris.* Pauciſſimorum et PETRONII idiotiſmus eſt BENEDICERE *aliquem.* IVBEO cum tertio caſu Q. CVRTIVS c) et C. TACITVS d) conſtruxerunt: quod quidem PERIZONIVS et SANCTIVS e) tanquam maxime Latinum defendunt. Dictionibus peccarunt varie. Et breui mutatione, dici non poteſt, quantum dignitati et elegantiae prioris ſeculi detractum fuerit. Ex. gr. Ciceronianum eſt, *acceptum referre;* deterioris ſeculi, ACCEPTVM FERRE. Ita VALER. MAXIMVS: f) *futurum, vt ſpiritum poenae impenderent, quem pugnae acceptum ferre dubitaſſent.* SENECA: g) *philoſophiae acceptum fero, quod ſurrexi, quod conualui.* PLINIVS: h) *huic* fortunae *omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta.* Nec proprietatem verborum ſatis religioſe cuſtodiebant: vnde non potuere non varie in dictionibus impingere. Ex. gr. *obniti* nouimus idem ſignificare, quod obluctari, contra niti: hinc *obnixus*, qui reſiſtit, vel aduerſatur. VIRGILIVS i) inde, *ſtant*, inquit, *obnixa omnia contra.* Et

z) Hiſt. l. 3. c. 30. n. 4. vid. etiam CVRTIVS l. 9. c. 6. n. 20.
a) Annal. l. 6. b) Annal. l. 1.
c) Lib. 5. c. 6. n. 8.
d) Annal. l. 13. c. 15. et 40.
e) Minerua l. 2. c 4. p. 125.
f) Lib. 2. cap. 7. extern. 2.
g) Epiſt. 78. h) Hiſt. natur. l. 2. c. 7. Vid. etiam Iunior PLINIVS l. 2. epiſt. 4. i) Aeneid. l. 10. v. 359.

Et TERENTIVS: *k) manibus pedibusque obnixe omnia facere.* Alles mit der größten Widerspenstigkeit thun. Huius tamen aeui scriptores, contra vsum et vocis significationem, OBNIXE dixerunt ROGARE, heftig / oder inständig bitten. SENECA *l*) certe, *cum te*, scribit, *tam obnixe rogo, vt studeas, meum negotium ago.* Sed elegantius CICERO, vehementer, etiam atque etiam rogo, maiorem in modum a te peto, magnopere contendo, et similia dixit. POENITENTIAM AGERE sine addito rei, cuius poeniteat, genitiuo, etiam hoc seculo insolens videretur et inaudita locutio. Veteribus *poenitere* sufficiebat. VALERIVS MAXIMVS *m*) tamen: *virtutibus effecit, ne haec ciuitas poenitentiam ageret, quod regem a finitimis potius mutuata esset, quam de suis legisset.* Alibi: *n*) *vtrum eorum fecisset, acturum poenitentiam.* Notionem ecclesiastici post ea tempora addiderunt aliam, vt significaret resipiscere, ad frugem redire, vitia virtutibus emendare, quae prorsus a Latina consuetudine abhorret.

## §. XXI.

Eloquentia huius aeui non vno modo corrupta erat. Sed plurimi peccabant eo, quod praecipuam orationis virtutem ponerent in sententiarum argutiis, quibus virile orationis robur prorsus eneruari videbatur, et

*k*) Andr. A. 1. S. 1. v. 134.

*l*) Epist. 35. init. *m*) Lib. 3. cap. 4. exempl. 2. de Tarquinio Prisco.

*n*) Lib. 7. cap. 2. exterm 1.

et naturalis pulchritudo in fucum atque nugas degenerare. Inde FABIVS: *o) plerique nouorum omnium operum solam virtutem sententias putauerunt.* Alibi: *p) consuetudo iam tenuit vt mente concepta sensus vocaremus: lumina autem, praecipueque in clausulis posita sententias: quae minus crebrae apud antiquos, nostris temporibus modo carent.* Postea: *nunc illud volunt, vt omnis locus, omnis sensus, in fine sermonis feriat aurem.* Huiusmodi sententias plurimum adamauit ac sectatus est Seneca, Valerius Maximus, Florus atque alii. Abripiebantur plurimi a deprauata declamatorum dicendi consuetudine: qui multum desciuerunt a natiua et infucata illa sermonis Latini castitate; quae in Tulliani et Augustei seculi scriptoribus effulget. Concinnis et calamistris dictionibus gaudere incipiebant, ac oratione declamatoria vti. Concisis et abruptis sententiis, atque adeo perpetuis acuminum argutiis obscuriora sua reddebat dicta; vel etiam crebrius audaciusue, quae non capiebant, interpolare videbantur. Subsistit vero omnis sententia, ideoque post eam vtique aliud est initium. Vnde soluta fere oratio, et e singulis non membris, sed frustis collata, structura caret, cum illa rotunda, et vndique circumcisa insistere inuicem nequeant. *q)* Ex quibus patet, haud ab re C. Caligulam scripta Senecae arenam sine calce

*o)* Instit. orat. lib. 1. *p)* Lib. 8. Dictiones argutas hoc seculo ab oratoribus et poetis Latinis in deliciis haberi coepisse; et has Sirenes in Latinam linguam Hispanos potissimum intulisse; DAN. GEORG. MORHOFIVS docet de Patauinitate Liuiana cap. 9. Dissertationum academic. pag. 548. seqq.

*q)* FABIVS inst. orat. l. 8. c. 5.

calce dixisse. r) Hac enim ratione, vt plerique hac aetate scriptores, Seneca vsus est, vt vniuersa propemodum oratio ex sententiis constaret: certe vix vlla periodus sine dicto aliquo acuto finiretur. Declamatores et κακόζηλοι in argutiis et ventosis acuminibus suis sibi admodum placebant, atque toti fere in illis captandis erant. Quo audacius ineptiusue commenti sunt aliquid, quod non populariter dictum, tanto magis sibi gratulari non verebantur: neque paucos suorum portentorum admiratores inueniebant: vt seculum erat, quod magis magisque pristinam orationis castitatem negligere, suisque viribus destitui, vel a iuuenta et maximo suo flore ad senectutis vitia prolabi, fata iniquiora voluere.

## §. XXII.

Quotus vero quisque eorum euphoniae studiosus, vt in oratione et singulis vocibus hiatum miseramque vocalium collisionem euitaret? CICERO s) *In diuisione* FORMAE *sunt, quas Graeci ἰδέας vocant: nostri, si qui haec forte tractant,* SPECIES *appellant: non pessime id quidem, sed inutiliter ad mutandos casus in dicendo. Nolim enim, ne si Latine quidem dici possit,* SPECIERVM *et* SPECIEBVS *dicere: et saepe his casibus vtendum est: at* FORMIS *et* FORMARVM *velim.* Inde quidam *species* non Latine dici arbitrantur. Immerito: et Ciceronis mentem non recte capiunt. Ille ipse: t) *hanc*, inquit,

Aaa aa 2

r) SVETONIVS in vita Caligulae cap. 54.
s) Topic. cap. 7.
t) Acad. quaest. l. 1. c. 8.

quit, *illi* IDEAM *appellabant iam a Platone ita appellatam, nos recte* SPECIEM *possumus dicere.* Hoc, si quid video, docere voluit: vocem quidem Latinam esse *speciem*, quae aliis casibus etiam recte possit adhiberi, nominandi videlicet *species*, et auferendi *specie*; aliis vero terminationibus *speciei*, *specierum*, *speciebus*, ingrato vocalium concursu, flumen orationis impediri, et sermonis Romani elegantiam misere affici: vt eius vocabuli loco *formis* et *formarum* similia vsurpare mallet. Non laudamus tamen, nec is laudat, inanem in vocabulis iactantiam, et affectatam in schematibus elegantiam: quam huius seculi scriptores aliquot magis videntur esse nec sine superstitione secuti. Pigmentorum flores atque colorem Catonis aetate nondum inuentos, ex Cicerone docuimus in eo libro, qui de adolescentia Latinae linguae scriptus est: *v*) vnde etiam patet in hoc genere Galbam aliquid praestitisse. *x*) De vsu figurarum ipse TVLLIVS consulendus est. *y*) Huic studio excolendo sophistae ac declamatores Graeci maxime dediti fuerunt, atque in his praecipue Gorgias, vt ex Diadoro Siculo et Cicerone constat. Is cum applausu totius Graeciae primus dictionis figuras orationi studio immiscuit: quem facto agmine ceteri sophistae omnes secuti sunt, et eo impetu hanc orationis concinnitatem affectarunt: vt inepte nonnunquam sonos verborum tantum, sensibus cassos, captarent; vt grande tamen aliquid dixisse

*v*) Pag. 188. fin.
*x*) L. c. pag. 191. princ.
*y*) Bruto cap. 79. fin.

xiſſe viderentur. Exempla nobis SENECA rhetor *z*) et AVLVS GELLIVS *a*) exhibent, ac digno exagitant cachinno.

## §. XXIII.

Quod ad linguae Latinae characteres attinet, de quibus in virili eius aetate locuti ſumus: *b*) dictionem affectabant ſublimem: quam cum aſſequi non poſſent, orationis efformarunt ideam, non vere grandem, ſed vaegrandem, i. e. tumidam, ac ſpecie ſublimitatis falſa blandientem. Quoniam enim facultatis dicendi apex eſt magniloquentia, in ligata et in proſa oratione: multi hac decreſcente L. L. aetate, qui magnarum virium ſibi non erant conſcii, inepta quadam auiditate gloriolae, characterem iſtum fruſtra tentarunt. Hinc PERSIVS: *c*)

*Scribimus incluſi, numeros ille, hic pede liber,*
*Grande aliquid, quod pulmo animae praelargus anhelet.*



*z*) Controu. 19. et 25.

*a*) Noct. Attic. l. 11. c. 13. E recentioribus de ſophiſtis illis frigidarum elegantiarum captatoribus CRESOLLIVS in theatro rhet. lib. 3. c. 24. 25. 26. prolixe et docte agit: omniaque diſtincte explanat, in quibus illa ſophiſtarum ſolertia conſtiterit.

*b*) Part. 2. cap. 7.

*c*) Satyr. 1. v. 13.

Rursum: *d*)

*Siue opus in mores, in luxum, in prandia regum*
*Dicere, res grandes nostro dat musa poetae.*

Et PETRONIVS quoque *e*) in eloquentiae studiosis *rerum tumores et sententiarum vanissimum strepitum* reprehendit. Profecto cum multa sint orationis vitia, quae cum dedecore admittuntur saepe, nullum tamen hoc familiarius est illis, qui a sana et secundum naturam enunciata semel discesserunt. In ea eruditionis iactantia, quaelibet linguae suae vitia admittebant: inusitata putide in vsum reuocabant: ac duriores poetarum translationes, quae vix ipsis poetis sunt permissa, impune imitari et vbiuis vsurpare putabant sibi licere. Vtrumque errorem QVINTILIANVS *f*) passim reprehendit et inter alia, *quid*, inquit, *quod nihil tam proprium placet, dum parum creditur disertum, quod et alius dixisset? a corruptissimo quoque poetarum figuras seu translationes mutuamur: tum demum ingeniosi scilicet, si ad intelligendos nos opus sit ingenio.* Ex eo PERSIVS *g*) intelligitur, vbi

*Est nunc*, inquit, *Brisei quem venosus liber Acci,*
*Sunt quos Pacuuiusque, et verrucosa moretur*
*Antiopa, aerumnis cor luctificabile fulta.*

Vlti-

*d*) L. c. vers. 67.
*e*) Satyr. fragm.
*f*) Instit. orat. lib. 8. prooemio.
*g*) Satyr. 1. v. 76. seqq.

Vltima verba ſunt Pacuuii, poetae antiquiſſimi, cuius primum ridet metaphoram duram et ineptam in verbo *fulcire aerumnis*, quod poſuit pro vndique cingi et opprimi. Deinde non quadrat ſententiae vox *luctificabile*, quae manifeſtam prae ſe fert ſoni grandioris affectationem: cuiuſmodi ſunt eius formae omnia: quibus, non quidem vitioſe, olim Virgilius carmini ſuo maieſtatem conciliare viſus eſt. Vnde *lacrumabile bellum*, *ineluctabile fatum*, *illae tabile murmur*. Sed in iſtis vocibus veteres Latinos religioſiores fuiſſe, ipſe TVLLIVS *h*) exemplo ſuo docet, qui cum *καταληπτὸν* *comprehenſibile* vertiſſet, quaſi aliquid magni fuiſſet auſus, continuo ſubiungit, ſi verbum iſtud, quaſi nouum fictumque, ferre velint.

## §. XXIV.

Extra omnem quidem dubitationis aleam, tutius, quoad licet, ſuperioris ſeculi, quo virilis linguae vigor erat, longe elegantiſſimi ſcriptores adimus, atque iucundius ex ipſis defoccatiſſimae Latinitatis fontibus voces dictionesque haurimus. Veruntamen cum adhuc ſatis elegans et vrbanus ex fontium iſtorum riuulis puris limpidisque manaret ſermo: in bonas literas iniurii ſunt, qui ex ſola virili ac ſtabili aetate, vel etiam ex ſolis Tullii ſcriptis, Latinae linguae terminos metiuntur; contra quae in illis non ſunt obuia, velut barbara et inepta reiiciunt. Ex illa aetate perpauca literatiſſimorum et ſacrorum ſuae linguae tutorum monumenta ad nos peruenerunt: ex quibus ſi vellemus de vniuerſa Latinitate iudicare, eam valde ieiunam et elin-

*h*) Academ. quaeſt. lib. I. cap. II.

linguem, nedum ad quaelibet exprimenda sufficientem haberemus. Nunc vero ex vtriusque aetatis scriptoribus longe maior nobis suppeditatur copia: vt quae in Ciceronis et aequalium operibus non exstant, ex Seneca, Fabio, Velleio, Plinio, Celso aut alio eius generis quopiam supplere liceat: ac ea lingua, quae post tristia fata orbis tandem literati vernacula facta est, nobis commodior atque sufficiens ad pleraque animi sensa cum aliis communicanda possit arridere. Cum vero etiam satis constet, singulis scriptoribus suos idiotismos esse, et peculiares quasdam dicendi rationes: ab illis nobis cauere debemus, et optimam sequi antiquiorum consuetudinem. Quae Cicero, Caesar et aequales habent; praeferenda sunt omnino senescentis huius aeui scriptoribus; qui subuenire nobis debent, et compensare, quae in scriptis illorum interiere; vel etiam, vt fieri solet successu temporum, noua verba, non minus eleganter tamen et communi suffragio populi Latini facta, suppeditare. Sed quae ab vsu linguae abhorrent, licet ab optimis auctoribus semel iterumque dicta, nobis ad vsum crebriorem proferre non licet; nedum in deliciis aut stili Romani elegantiis habere: quod insignem ignorantiam et affectationis turpe vitium prodit.

*F I N I S.*

INDEX

)o(

# INDEX
## RERVM ATQVE VERBORVM.

-- obi-

*Com-*

D

Ex-

(Cor-

- Sti-

## L



-- sti-

-- inc-

*Recen-*

Testi-